KWARTALNIK STATYSTYCZNY
ROK 1931, TOM VIII, ZESZYT 4
REVUE TRIMESTRIELLE DE STATISTIQUE
ANNEÉ 1931, TOME VIII, FASCICULE 4

AL. RAJCHMAN

O niektórych Kryterjach przypadkowości

(„Prawo wielkich liczb“ i jego zaostrzenie w ujęciu statystycznem)

1. U podstawy wszelkiego opracowania materjału statystycznego leży pewne minimum powziętych zgóry założeń teoretycznych. Im bardziej świadome są te założenia, im jaśniej i dobitniej wysłowione—tem lepiej dla statystyka, który wszak zacząć musi od stwierdzenia: czy empiryczny materjał nie kłóci się z powziętem zgóry założeniem, czy dany schemat przypadkowości „pasuje“. Zarówno formalne opracowanie apriorycznych założeń statystyka, jak i ich krytyka rachunkowa na podstawie empirycznego materjału statystycznego to właściwie już zakres pracy matematyka. Tradycyjne sformułowania klasyków, przepisywane z podręcznika do podręcznika, nie zastąpią tu żywej pracy matematyka, który musi umieć przetłumaczyć na język statystyki każdy postęp teorji prawdopodobieństwa, który musi umieć wyciągnąć sprawdzalne rachunkowo nierówności o praktycznie skończonej liczbie wyrazów z ogólnych twierdzeń o mniej czy więcej zawiłych przejściach do granicy.

2. Przyjrzyjmy się zbliska najprostszemu z zadań statystycznych: wyznaczaniu niewiadomego stałego prawdopodobieństwa. Dla ustalenia uwagi przypuśćmy, że poszukujemy prawdopodobieństwa pewnej cechy, która może być tylko obecną, lub nieobecną, przyczem nie stawiamy wcale sprawy ewentualnie różnego natężenia tej cechy. (Przykład: stwierdzanie płci noworodka). Wyobraźmy sobie, żeśmy zbadali pewną liczbę indywiduów, które oznaczyliśmy numerami:

$$1, 2, 3, \ldots\ldots\ldots\ldots N$$

każdemu z tych zbadanych indywiduów przypisaliśmy spółczynnik liczbowy: zero lub jeden.

U podstawy naszego badania leży domniemanie, że rozważana cecha jest przypadkową, że pojawia się z pewnem stałem niewiadomem prawdopodobieństwem p.

Zakładamy wzajemną niezależność każdej pary obserwacyj, co nie oznacza zresztą bynajmniej niezależności obserwacyj wogóle (jeżeli naprzykład założymy, że prawdopodobieństwo pojawienia się rozważanej cechy u indywiduum numer 1 jest w każdym razie p i podobnie u indywiduum numer 2, zaś u indywiduum numer 3 owo prawdopodobieństwo wynosi: $\frac{1}{2}p$, jeżeli wspomniana cecha istnieje i u numeru 1 i u n-ru 2, $\frac{p(2-p)}{2(1-p)}$ przy nieobecności wspomnianej cechy u n-ru 1 i obecności u n-ru 2, takąż wartość przy obecności tej cechy u n-ru 1 i nieobecności u n-ru 2, wreszcie prawdopodobieństwo p jeżeli nic nie zakładać o indywiduach numery 1 i 2—w tych warunkach mamy niezależność cech indywiduum nr. 3 od cech indywiduów nr. 1 i 2 oddzielnie branych, lecz zależność od pary indywiduów 1 i 2.

Wtrącona przez nas uwaga nawiasowa nie jest istotna dla dalszego ciągu. Istotnym natomiast jest schemat aprioryczny, z którego korzystamy. Przystępujemy do zdefinjowania tego schematu.

3. Posiadanie, czy nie posiadanie rozważanej cechy przez każde z N zbadanych indywiduów uważamy za zjawisko przypadkowe. Matematycznie możemy to tak ująć: z każdym ze wspomnianych N indywiduów kojarzymy pewną funkcję zmiennej rzeczywistej t, określonej w przedziale (0—1)[1]. Funkcję tę nazywamy $\psi_k(t)$ (dla k-go indy-

1 By rzecz postawić ściśle na gruncie rachunku prawdopodobieństwa, wystarczy założyć, że prawdopodobieństwo nierówności $a<t<b$ mierzy się różnicą: $b-a$ (lub pozornie mniej, że nierówności: $a<t<b$ i $c<t<d$ są równie prawdopodobne wtedy i tylko wtedy, gdy $b-a=d-c$).

widuum); funkcja ta przybiera tylko wartości zero i jeden.

Warunki stałego prawdopodobieństwa pojawiania się danej cechy i warunek niezależności pojawiania się rozważanej cechy u każdych dwóch różnych indywiduów wyrażają się wzorami następującemi:

$$(1)\qquad \int_0^1 \psi_k(t)\,dt = p \qquad \text{(przy wszelkiem } k\text{)}$$

$$(2)\qquad \int_0^1 \psi_k(t)\,\psi_l(t)\,dt = \int_0^1 \psi_k(t)\,dt \cdot \int_0^1 \psi_l(t)\,dt = p^2$$

(przy $k \neq l$)

Ciąg empirycznie dany zer i jedynek (ciąg uwidoczniający, które ze zbadanych N indywiduów posiada cechę rozważaną, a które nie) uważamy za ciąg postaci

$$(3)\qquad \psi_1(t),\ \psi_2(t)\ \ldots\ \psi_N(t)$$

przy pewnej wartości zmiennej t.

Jeżeli t nie należy do pewnego zbioru wyjątkowego, t. j. jeżeli punkt o odciętej t nie należy do żadnego z pewnych odcinków wyjątkowych o łącznej długości bardzo małej, to ciąg typu (3) musi posiadać pewne własności liczbowe, stanowiące w danym razie „kryterja przypadkowości".

4. „Kryterja przypadkowości", o których tu mówimy, są w istocie sprecyzowanemi wysłowieniami pewnych twierdzeń matematycznych. Sformułowania sprecyzowane to znaczy—mimowoli—sformułowania nieco zamaskowane. Najlepiej więc będzie, jeżeli zaczniemy od podania zwykłych sformułowań twierdzeń, o które tu idzie, a następnie dopiero sformułowania te przekształcimy odpowiednio do naszych potrzeb.

Owe twierdzenia to „zwykłe" i „zaostrzone" prawa wielkich liczb—w najogólniejszym przypadku — jeżeli nie chcemy rozszerzać naszego minimum powziętych zgóry hypotez.

W najogólniejszym przypadku prawo wielkich liczb—to twierdzenia o układach ortogonalnych.

Niech

$$(4)\qquad \varphi_1(t),\ \varphi_2(t)\ \ldots\ \varphi_n(t)\ \ldots$$

będzie ciągiem unormowanych funkcyj ortogonalnych, t. j. funkcyj spełniających warunki:

$$(5)\qquad \int_0^1 \varphi_k(t)\,\varphi_l(t)\,dt = 0 \qquad \text{dla } k \neq l$$

$$(6)\qquad \int_0^1 \varphi_k^2(t)\,dt = 1 \qquad \text{dla wszelkiego } k$$

Zwykłe prawo wielkich liczb jest bezpośrednim wnioskiem z niemal oczywistej tożsamości następującej:

$$(7)\qquad \int_0^1 \left(\sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t)\right)^2 dt = n$$

skąd

$$(8)\qquad \int_0^1 \left[\frac{1}{n}\sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t)\right]^2 dt = \frac{1}{n}$$

Do dalszych sformułowań potrzebne jest nam pojęcie miary zbioru. Nie wprowadzając żadnych nowych założeń, specjalizując jedynie—co nam wolno—użyte przez nas matematyczne odwzorowanie założeń (stałego prawdopodobieństwa i niezależności spostrzeżeń parami) możemy założyć, że każda z funkcyj $\varphi_k(t)$ ma tylko conajwyżej skończoną liczbę punktów nieciągłości i że—dla każdej z funkcyj $\varphi_k(t)$ — przedział wartości t (0—1) podzielony został na skończoną liczbę przedziałów, wewnątrz każdego, z których $\varphi_k(t)$ jest stałą.

Przy powyższych założeniach zbiór wartości t określony przez każdy ze związków poniższych:

$$(9)\qquad \begin{array}{l} \varphi_k(t) = a;\ |\varphi_k(t)| = a;\ \varphi_k(t) < a;\ |\varphi_k(t)| < a \\ \varphi_k(t) > a;\ |\varphi_k(t)| > a;\ |\varphi_k(t)| \leqq a;\ |\varphi_k(t)| \geqq a \end{array}$$

składa się oczywiście ze skończonej liczby przedziałów odcinka (0—1) plus ewentualnie skończona liczba punktów. To samo można powiedzieć o związkach ogólniejszych, które otrzymujemy zastępując w (9) $\varphi_k(t)$ przez „kombinację linjową" wielkości $\varphi_k(t)$ t. j. przez wyrażenia postaci następującej:

$$(10)\qquad A_1\varphi_1(t) + A_2\varphi_2(t) + \ldots + A_k\varphi_k(t) + \ldots + A_N\varphi_N(t)$$

$A_1, A_2 \ldots A_N$ oznaczają tu jakiekolwiek stałe.

Możemy teraz zdefinjować pojęcie „miara zbioru". Miarą odcinka nazywamy jego długość, za miarę punktu oraz zbioru złożonego ze skończonej liczby punktów uważamy zero. Miara zbioru składającego się ze skończonej liczby niezacho-

dzących na siebie odcinków plus ewentualnie skończona liczba punktów to łączna długość wspomnianych odcinków. Innych zbiorów, niż typu opisanego powyżej (t. j. innych, niż składające się z jednego lub kilku nie zachodzących na siebie odcinków plus ewentualnie skończona liczba punktów) nie będziemy tu wcale rozważać (a tem mniej przypisywać im miarę).

Nazwijmy

$$Z(a, n)$$

zbiór wartości t spełniających nierówność następującą:

$$(11) \qquad \left| \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t) \right| \geqq \frac{a}{\sqrt{n}}$$

Z równości (8) wynika bezpośrednio nierówność następująca:

$$(12) \qquad \frac{a^2}{n} \cdot \text{miara } Z(a,n) \leqq \frac{1}{n}$$

Czyli

$$(13) \qquad \text{miara } Z(a,n) \leqq \frac{1}{a^2}$$

5. Zanim pójdziemy dalej (do „zaostrzonego“ prawa wielkich liczb) zużytkujmy statystycznie nierówność (13).

Kładę:

$$(14) \qquad \varphi_k(t) = \frac{\psi_k(t) - p}{\sqrt{p(1-p)}}$$

Związek (2) § 3-go przybierze postać:

$$\int_0^1 \varphi_k(t)\,\varphi_l(t)\,dt = 0 \quad \text{dla } k \neq l$$

i oczywiście będzie

$$\int_0^1 \varphi_k^2(t)\,dt = 1 \quad \text{dla wszelkiego } k$$

Założenia (5) i (6) § 4 są więc spełnione, spełniona jest przeto i wynikająca z nich teza (13).

Dla ustalenia uwagi kładę $a = 100$.

W terminach rachunku prawdopodobieństwa interpretuje się miarę $Z(a,n)$ jako prawdopodobieństwo nierówności (11).

Uwzględniając więc wzory (11), (13) i (14) i nadając n największą możliwą wartość $n = N$ (N liczba indywiduów zbadanych, patrz § 2), otrzymujemy wynik następujący:

Nierówność:

$$(15) \qquad \left| \frac{1}{N\sqrt{p(1-p)}} \sum_{k=1}^{k=N} \psi_k(t) - \frac{p}{\sqrt{p(1-p)}} \right| \geqq \frac{100}{\sqrt{N}}$$

ma prawdopodobieństwo nie większe niż $\frac{1}{100^2} = 0{,}0001$.

Z prawdopodobieństwem przekraczającem $1 - \frac{1}{10^4} = 0{,}9999$ orzekamy więc:

$$(16) \qquad \left| \frac{1}{N} \sum_{k=1}^{k=N} \psi_k(t) - p \right| < \frac{100}{\sqrt{N}} \sqrt{p(1-p)} \leqq \frac{50}{\sqrt{N}}$$

(gdyż oczywiście: $p(1-p) \leqq \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$).

Jeżeli N jest dostatecznie wielkie, jeżeli np.

$$\frac{50}{\sqrt{N}} < \frac{1}{100}$$

$$N > 25\,000\,000 = 25 \cdot 10^6$$

nierówność (16) wskazuje nam, że średnia wartość $\psi_k(t)$ t. j. stosunek liczby indywiduów posiadających daną cechę do ogólnej liczby indywiduów zbadanych, daje z dwoma znakami dziesiętnemi i prawdopodobieństwem ponad 0,9999 szukane stałe prawdopodobieństwo poszukiwanej cechy.

5. Wynik osiągnięty powyżej na zasadzie bezpośredniego zastosowania klasycznego prawa wielkich liczb (nierówności Czebyszewa) (12) i jej wniosku (16) przedstawia się bardzo skromnie z punktu widzenia praktycznego i teoretycznie da się istotnie pogłębić.

Kosztem zaostrzenia założeń przez zakładanie zupełnej niezależności wyników znalezionych u poszczególnych indywiduów można polepszyć wynik z punktu widzenia liczbowego.

W rzeczy samej, jeżeli przypuścimy niezależność obserwacyj będziemy mieli dla wszelkich funkcyj F i φ (dla których symbole użyte poniżej mają sens):

$$(17) \qquad \int_0^1 F(\bar{\psi}_k(t))\,\varphi(\psi_l(t))\,dt =$$

$$= \int_0^1 F(\bar{\psi}_k(t))\,dt \cdot \int_0^1 \varphi(\psi_l(t))\,dt$$

$$\text{dla } l > k$$

$\bar{\psi}_k(t)$ oznacza tu jakąkolwiek wielkość zależną od $\psi_1, \psi_2 \ldots \psi_k$ (funkcję funkcyj).

Symbol $F(\overline{\psi}_k(t))$ był tu nawet zbędny, można było wprost pisać: $\overline{\psi}_k(t)$, użyliśmy go jedynie ze względów symetrji.

Kładę:

(18) $$1 - p = q$$

i zachowuję oznaczenie (14).

Mamy oczywiście:

(19) $$\int_0^1 e^{a\varphi_k(t)}\,dt = p\,e^{a\sqrt{\frac{p}{q}}} + q\,e^{-a\sqrt{\frac{q}{p}}};$$

wiadomo, że dla wszelkiego $0 < z < 3$

$$e^z < 1 + z + \tfrac{1}{2}z^2 + \tfrac{1}{6}z^3 e^z$$

$$e^{-z} < 1 - z + \tfrac{1}{2}z^2$$

przeto:

(20)

$$p\,e^{a\sqrt{\frac{p}{q}}} + q\,e^{-a\sqrt{\frac{q}{p}}} - 1 < \tfrac{1}{2}a^2\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right) + \tfrac{1}{6}a^3\,p^{\frac{5}{2}}q^{-\frac{3}{2}}\,e^{a\sqrt{\frac{p}{q}}}$$

przy dostatecznie małem a mamy

(21) $$e^{a\sqrt{\frac{p}{q}}}\cdot\frac{a}{3}\,p^{\frac{5}{2}}:q^{\frac{3}{2}}\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right) < 1;$$

nierówność (21) zachodzi napewno, gdy mamy równocześnie:

(22) $$a < \sqrt{\frac{q}{p}} \quad \text{i} \quad a < \sqrt{\frac{q}{p^3}} + \sqrt{\frac{q^5}{p^7}}$$

Związki (19), (20) i (21) dają

(23)

$$\int_0^1 e^{a\varphi_k(t)}\,dt < 1 + a^2\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right) < e^{a^2\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right)};$$

na zasadzie związku (17) mamy:

(24) $$\int_0^1 e^{a\sum_{k=1}^{k=N}\varphi_k(t)}\,dt =$$

$$= \int_0^1 e^{a\varphi_1(t)}\,dt \cdot \int_0^1 e^{a\varphi_2(t)}\,dt \ldots \int_0^1 e^{a\varphi_N(t)}\,dt$$

Zestawiając związki (23) i (24) i kładąc

$$a = \frac{b}{\sqrt{N}}$$

otrzymujemy nierówność następującą:

(25) $$\int_0^1 e^{\frac{b}{\sqrt{N}}\sum_{k=1}^{k=N}\varphi_k(t)}\,dt < \left[e^{\frac{b^2}{N}\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right)}\right]^N = e^{b^2\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right)}$$

i, zastępując b przez $-b$,

(26) $$\int_0^1 e^{-\frac{b}{\sqrt{N}}\sum_{k=1}^{k=N}\varphi_k(t)}\,dt < e^{b^2\left(\frac{p}{q}+\frac{q}{p}\right)}$$

Gdy $p \to 0$, lub $q \to 0$ $\frac{p}{q}+\frac{q}{p}$ rośnie bez granic; dla wartości p bardzo małych, lub bardzo bliskich jedności prawe strony nierówności (25) i (26) stają się bardzo wielkie i nierówności same wskutek tego stają się iluzoryczne. Założymy więc, że p niezbyt zbliża się do zera i do jedności. Jest to dodatkowe założenie aprioryczne, którego krytykę może dać choćby rachunek grubych oszacowań podług nierówności Czebyszewa, jak to było wyłożone w § 4.

Założymy, dla ustalenia uwagi,

(27) $$p > \frac{1}{10}\ ;\ q = 1 - p > \frac{1}{10}$$

co da nam:

$\frac{p}{q}+\frac{q}{p} < 9\frac{1}{9} < 10$; nierówności (25) i (26) wzmocnimy więc zastępując w nich $\frac{p}{q}+\frac{q}{p}$ przez 10. Będziemy wnioskować a fortiori z tak wzmocnionych nierówności.

Niech d będzie stałą, na razie, dowolną. Na zasadzie wzmocnionej nierówności (25) nierówność następująca:

(28) $$\frac{b}{\sqrt{N}}\sum_{k=1}^{k=N}\varphi_k(t) \geqq d + 10\,b^2$$

może zachodzić tylko dla zbioru wartości t o mierze mniejszej niż: $\frac{1}{e^d}$; innemi słowy: prawdopodobieństwo sprawdzania się nierówności (28) nie przekracza wielkości:

$$e^{-d}$$

Podobnie, na zasadzie nierówności (26), orzekamy, że prawdopodobieństwo nierówności, którą otrzymuje się z (28) przez zamianę b na $-b$, nie przekracza e^{-d}; przeto z prawdopodobieństwem przekraczającem

(29) $$1 - 2\,e^{-d}$$

możemy orzec:

(30) $$\frac{b}{\sqrt{N}}\left|\sum_{k=1}^{k=N}\varphi_k(t)\right| < d + 10\,b^2$$

czyli

$$(31)\qquad \left| \frac{1}{N} \sum_{k=1}^{k=N} \varphi_k(t) \right| < \frac{d}{b\sqrt{N}} + \frac{10\,b}{\sqrt{N}}$$

Nierówność powyższa (31) zachodzi przy wszelkiej wartości dodatniej b; jej prawa strona osiąga minimum przy $b = \sqrt{\frac{d}{10}}$; minimum to wynosi:

$$2\sqrt{\frac{10\,d}{N}}$$

mamy więc z prawdopodobieństwem przekraczającem $1 - 2e^{-d}$

$$(32)\qquad \left| \frac{1}{N} \sum_{k=1}^{k=N} \varphi_k(t) \right| < 2\sqrt{\frac{10\,d}{N}}$$

Jeżeli chcemy osiągnąć wynik, jak przy nierównościach (15) i (16), z prawdopodobieństwem przekraczającem $1 - \frac{1}{10^4}$ musimy przyjąć

$$(33)\qquad 2e^{-d} \leqq 10^{-4};$$

by uczynić zadość nierówności (33) wystarczy przyjąć:

$$d \geqq 8{,}5\,.$$

Wykonywając podstawienie (14) i korzystając z nierówności:

$$p\,(1-p) \leqq \tfrac{1}{4}$$

otrzymujemy z nierówności (32) przy podstawieniu $d = 8{,}5$ nierówność następującą:

$$(34)\qquad \left| \frac{1}{N} \sum_{k=1}^{k=N} \psi_k(t) - p \right| < 2\sqrt{p(1-p)}\sqrt{\frac{85}{N}} \leqq \sqrt{\frac{85}{N}}$$

By otrzymać p z dwoma znakami dziesiętnymi z prawdopodobieństwem przekraczającem 0,9999 wystarczy wziąć

$$\sqrt{\frac{85}{N}} \leqq 0{,}01$$

czyli

$$N \geqq 850\,000\,.$$

Wartość na N jest tu mniejsza blisko 30 razy, niż wartość podana w końcu § 4. Przy poprzestaniu na wiarogodności $> 0{,}9$ i dokładności p do 0,1 znajdziemy na N niewielką wartość: 2000.

Myśl zasadnicza rachunku powyższego została wzięta od prof. Bernsteina (*Isczislenje wierojatnostňiej*, Moskwa, Wydawnictwo państwowe, 1927).

Rząd wielkości przybliżenia jaki tu otrzymujemy jest co do istoty ten sam, jaki daje nam ostrzejsze „drugie twierdzenie graniczne“ Laplace'a. Przy stosowaniu wspomnianego twierdzenia ścisłe oszacowanie błędu jest dość kłopotliwe i przeważna liczba zastosowań spotykanych w podręcznikach statystyki oparta jest na szacowaniach „milczących“, które w istocie nie są wcale ściśle uzasadniane.

6. Wynik podany w końcu § 4 jest skromny nietylko praktycznie, ale i teoretycznie. Daje on (przy bardzo wysokiej wartości N ze stosunkowo niewielką dokładnością—to jego praktyczne słabe strony) przybliżoną wartość p, ale nie daje on bezpośrednio żadnych kryterjów przypadkowości, nie daje bezpośrednio możności skrytykowania samych zasadniczych założeń przypadkowości.

Możnaby, takby się zdawało na pierwszy rzut oka, kontrolować założenie przypadkowości przez nadawanie N różnych wartości i badanie stałości otrzymywanych tak w różny sposób wartości p.

Przy bliższem wejrzeniu widzimy jednak,że:

1°- procentowo nieznaczna zmiana N nie zaważy znacznie na wartości stosunku

$$\frac{1}{N} \sum_{k=1}^{k=N} \psi_k(t)$$

jakakolwiek byłaby natura ciągu zer i jedynek

$$\psi_1(t), \psi_2(t) \ldots\ldots \psi_N(t)\,;$$

mogą więc wchodzić w rachubę tylko procentowo znaczne t. j. absolutnie bardzo znaczne zmiany N powyżej wysokiej granicy, wyznaczonej w §§ 4 i 5.

2°- zaprzeczeniu nierówności (16) czy (34) przy określonej wartości N przypisujemy prawdopodobieństwo mniejsze niż 10^{-4}; zaprzeczeniu układowi m takich nierówności możemy przypisać jedynie prawdopodobieństwo mniejsze od $m.\,10^{-4}$; innemi słowy, rozważając układ nierówności takich jak (16) czy (34) zamiast jednej nierówności, osłabiamy przez to wiarogodność konkluzji.

Trudność poruszona ostatnio zostaje rozwiązana przez stosowanie t. zw. „zaostrzonego prawa wielkich liczb“, o czem niżej.

7. Przy staniu na gruncie klasycznego (nie „zaostrzonego“) prawa wielkich liczb Bernuillego—Czebyszewa pozostaje nam jako kryterjum przypadkowości kryterjum

„dyspersyjne“ Lexisa. Przypatrzmy się tu nieco zastosowaniu tego kryterjum, odkładając szczegółową jego dyskusję do innej pracy.

Lexis poleca rozbić N obserwacji na s grup po k obserwacji w każdej.

Zgodnie z tem kładziemy:

(35) $$p_r(t) = \frac{1}{k} \sum_{j=(r-1)\,k+1}^{j=rk} \psi_j(t)$$

(36)

$$p_0(t) = \frac{1}{s} \sum_{r=1}^{r=s} p_r(t) = \frac{1}{ks} \sum_{j=1}^{j=ks} \psi_j(t) = \frac{1}{N} \sum_{j=1}^{j=n} \psi_j(t)$$

Mamy oczywiście, już przy założeniach § 4,

(37) $$\int_0^1 p_m(t)\, p_n(t)\, dt = \int_0^1 p_m(t)\, dt \cdot \int_0^1 p_n(t)\, dt$$

dla $m \neq n$ i $m \neq o$ $n \neq o$

(38) $$\int_0^1 p_n(t)\, dt = p \qquad \text{przy wszelkiem } n > o$$

(39) $$\int_0^1 p_0(t)\, dt = p$$

Lexis rozważa:
„spółczynnik empiryczny“:

(40) $$V(t) = \frac{1}{s-1} \sum_{j=1}^{j=s} \left[p_j(t) - p_0(t) \right]^2$$

i „spółczynnik teoretyczny“

(41) $$D(t) = \frac{p_0(t)\,[1 - p_0(t)]}{k}$$

oraz „spółczynnik dyspersji“

(42) $$Q = \sqrt{\frac{V(t)}{D(t)}}.$$

Sprawdzianem przypadkowości ma być, podług Lexisa, bliskość do jedności spółczynnika Q.

Mamy oczywiście:

$$p_j(t) - p_0(t) = [p_j(t) - p] + [p - p_0(t)]$$

$$[p_j(t) - p_0(t)]^2 = [p_j(t) - p]^2 + [p_0(t) - p]^2 - 2\,[p_0(t) - p] \cdot [p_j(t) - p],$$

skąd, wobec definicji (36), otrzymujemy

(43)

$$(s-1)\,V(t) = -s\,[p_0(t) - p]^2 + \sum_{r=1}^{r=s} [p_r(t) - p]^2;$$

kładąc jak w (18) : $q = 1 - p$, mamy, podług wzorów (14) i (35):

$$p_r(t) - p = \frac{1}{k} \sum_{j=(r-1)\,k+1}^{j=rk} [p_j(t) - p] = \frac{\sqrt{pq}}{k} \sum_{j=(r-1)\,k+1}^{j=rk} \varphi_j(t)$$

i, podobnie, wobec wzoru (36)

$$p_0(t) - p = \frac{\sqrt{pq}}{N} \sum_{j=1}^{j=N} \varphi_j(t)$$

wynika stąd (wzory (5) i (6) § 4-go) bezpośrednio:

(44) $$\int_0^1 [p_r(t) - p]^2\, dt = \frac{pq}{k^2} \cdot k = \frac{pq}{k}$$

(45) $$\int_0^1 [p_0(t) - p]^2\, dt = \frac{pq}{N} = \frac{pq}{k \cdot s}$$

Zestawiając wzory (43), (44) i (45) otrzymujemy:

(46) $$(s-1) \int_0^1 V(t)\, dt = -\frac{pq}{k} + s\,\frac{pq}{k} = \frac{pq}{k}(s-1)$$

czyli:

(47) $$\int_0^1 V(t)\, dt = \frac{pq}{k}$$

Podręczniki statystyki zazwyczaj utożsamiają wartość $V(t)$ z wartością jego „nadziei matematycznej“

$$\int_0^1 V(t)\, dt$$

i ze wzoru (47) wnioskują o małości różnicy: $|Q - 1|$

„V jest bliskie $\frac{pq}{k}$, $\frac{p_0(1-p_0)}{k}$ jest również bliskie $\frac{pq}{k}$, więc stosunek tych wielkości jest bliski jedności“.

Rozumowanie podobne zbyt pośpiesznie załatwia się ze sprawą zastosowania prawa wielkich liczb.

Przy s dostatecznie wielkiem istotnie, z prawdopodobieństwem bliskiem 1, można orzec, że

(48) $$\frac{1}{s} \sum_{r=1}^{r=s} [p_r(t) - p]^2$$

mało różni się od

(49) $$\int_0^1 [p_r(t) - p]^2\, dt = \frac{pq}{k}$$

Ale jak wielkie musi być s, by z prawdopodobieństwem, powiedzmy $> 0{,}99$, można było orzec, że wielkości (48) i (49) różnią się mniej niż np. o 10%? Jak wielkich błędów są powodem „poprawkowe" wyrazy wzoru (43)?

Rachunek analogiczny do podanego w §§ 4 i 5 daje odpowiedź dość niezadowalającą na te pytania[1], gdyż otrzymane granice na s znacznie przekraczają wartości s używane w praktyce. Należałoby przedyskutować ściśle możność zaostrzenia odnośnych nierówności i dokładnie omówić sprawę względnych odchyleń

$$[p_0(t) - p]^2 \text{ od } \int_0^1 [p_0(t) - p]^2\, dt = \frac{pq}{ks}$$

Mimochodem mogliśmy tylko postawić pewne kwestje dotyczące kryterjum Lexisa. Przedyskutujemy je ściśle w osobnej pracy.

8. Przechodzimy do „zaostrzonego" prawa wielkich liczb i jego zastosowania do statystyki.

Wracając do funkcyj $\varphi_n(t)$ § 4, kładę

$$s_n(t) = \sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t) \quad ; \tag{50}$$

niech będzie $\alpha > 0$ i niech ε będzie dowolnie małą wielkością dodatnią.

Nazywam

$$\Gamma_n(\varepsilon)$$

zbiór wartości t przedziału (0—1) spełniających nierówność następującą:

$$\left| \frac{s_n(t)}{n^{\frac{3}{4}+\alpha}} \right| \geqq \varepsilon \tag{51}$$

Mamy oczywiście (wzór (7) § 4-go)

$$\int_0^1 s^2_n(t)\, dt = n \tag{52}$$

skąd

$$\int_0^1 \left| \frac{s_n(t)}{n^{\frac{3}{4}+\alpha}} \right|^2 dt = \frac{n}{n^{\frac{3}{2}+2\alpha}} = \frac{1}{\sqrt{n}} \cdot \frac{1}{n^{2\alpha}} \tag{53}$$

Z samego określenia zbioru $\Gamma_n(\varepsilon)$ i z powyższej nierówności (53) wynika bezpośrednio nierówność następująca:

$$\varepsilon^2 \text{. miara zbioru } \Gamma_n(\varepsilon) \leqq \frac{1}{\sqrt{n}} \cdot \frac{1}{n^{2\alpha}} \tag{54}$$

Kładę $n = m^2$; mamy oczywiście [na zasadzie powyższej nierówności (53)]

$$\text{miara zbioru } \Gamma_{m^2}(\varepsilon) \leqq \frac{1}{\varepsilon^2} \cdot \frac{1}{m} \cdot \frac{1}{m^{4\alpha}} \tag{55}$$

Nazywam

$$g(m, j, \varepsilon)$$

zbiór wartości t przedziału (0—1) spełniających warunek następujący:

$$\frac{1}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \left| \sum_{i=m^2+1}^{i=m^2+j} \varphi_i(t) \right| \geqq \varepsilon \tag{56}$$

Całka z kwadratu lewej strony powyższej nierówności (56) wynosi oczywiście

$$\frac{j}{m^{3+4\alpha}}$$

możemy więc napisać nierówność następującą:

$$\varepsilon^2 \text{. miara zbioru } g(m, j, \varepsilon) \leqq \frac{j}{m^{3+4\alpha}}$$

czyli:

$$\text{miara zbioru } g(m, j, \varepsilon) \leqq \frac{1}{\varepsilon^2} \cdot \frac{j}{m^{3+4\alpha}} \tag{57}$$

Możemy teraz bezpośrednio zaatakować zagadnienie, którego rozwiązanie stanowi właśnie „zaostrzone prawo wielkich liczb": poszukiwać będziemy miary zbioru, który się oznacza w Teorji Mnogości przez:

$$\sum_{n=N}^{\infty} \Gamma_n(\varepsilon) \tag{58}$$

t. j. zbioru takich wartości t, dla których można dobrać przynajmniej jedno $n \geqq N$ spełniające nierówność (51).

Postanowiliśmy sobie, dla wyeliminowania trudności związanych z teorją miary i dla wygody czytelnika nie będącego matematykiem, operować wyłącznie zbiorami składającemi się ze skończonej liczby przedziałów (plus, ewentualnie skończona liczba punktów), musimy więc zamiast sumy nieskończonej (58) operować sumą skończoną następującą:

$$\sum_{n=N}^{n=A} \Gamma_n(\varepsilon) = G(N, A, \varepsilon) \tag{59}$$

A oznacza tu stałą dowolną, większą od N $G(N, A, \varepsilon)$ to zbiór wartości t takich, dla których nierówność (51) spełnia się przynajmniej przy jednej wartości n spełniającej nierówność następującą:

[1] Założenia § 4 są tu niewystarczające nawet dla stosowania najprostszej, czebyszewowskiej, formy prawa wielkich liczb.

(60) $$N \leqq n \leqq A$$

Poszukujemy miary zbioru $G(N, A, \varepsilon)$.

Zwrócimy uwagę przedewszystkiem na okoliczność następującą:
warunkiem koniecznym należenia t do $\Gamma_{m^2+j}(\varepsilon)$ jest należenie tejże wartości t do conajmniej jednego z dwóch zbiorów poniższych:

(61) $$\Gamma_{m^2}\left(\frac{\varepsilon}{2}\right) \quad \text{i} \quad g\left(m, j, \frac{\varepsilon}{2}\right)$$

(w rzeczy samej: przypuśćmy na chwilę, że t nie należy do żadnego z dwóch zbiorów powyższych (61), wówczas, jak to wynika bezpośrednio z definicji zbiorów (61), t spełnia równocześnie dwie nierówności następujące:

(62) $$\left| \frac{S_{m^2}(t)}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \right| < \frac{\varepsilon}{2}$$

(63) $$\frac{1}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \left| \sum_{i=m^2+1}^{i=m^2+j} \varphi_i(t) \right| < \frac{\varepsilon}{2}$$

skąd wnioskujemy bezpośrednio:

(64) $$\left| \frac{S_{m^2+j}(t)}{(m^2+j)^{\frac{3}{4}+\alpha}} \right| < \left| \frac{S_{m^2+j}(t)}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \right| =$$
$$= \left| \frac{S_{m^2}(t)}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} + \frac{1}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \sum_{i=m^2+1}^{i=m^2+j} \varphi_i(t) \right| \leqq$$
$$\leqq \left| \frac{S_{m^2}(t)}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \right| + \frac{1}{m^{\frac{3}{2}+2\alpha}} \cdot \left| \sum_{i=m^2+1}^{i=m^2+j} \varphi_i(t) \right| < \frac{\varepsilon}{2} + \frac{\varepsilon}{2} < \varepsilon$$

nierówność (64) stanowi zaprzeczenie nierówności (51) czyli oznacza nie—przynależność t do $\Gamma_n(\varepsilon)$ przy $n = m^2 + j$; więc nie—przynależność t do żadnego ze zbiorów (61) pociąga za sobą nie—przynależność do $\Gamma^{(\varepsilon)}_{m^2+j}$ c. b. d. d.

Zajmijmy się teraz bliżej zbiorem:

$$G(m^2, m^2 + 2m, \varepsilon);$$

na zasadzie uwagi zrobionej przed chwilą możemy twierdzić, że każda wartość t należąca do $G(m^2, m^2 + 2m, \varepsilon)$ należy równocześnie do conajmniej jednego ze zbiorów następujących:

(65)

$$\Gamma_{m^2}\left(\frac{\varepsilon}{2}\right); g\left(m, 1, \frac{\varepsilon}{2}\right); g\left(m, 2, \frac{\varepsilon}{2}\right); \ldots g\left(m, 2m \frac{\varepsilon}{2}\right)$$

przeto:

(66)

$$\text{miara } G(m^2, m^2 + 2m, \varepsilon) \leqq \text{miara } \Gamma_{m^2}\left(\frac{\varepsilon}{2}\right) + \sum_{j=1}^{j=2m} \text{miara } g\left(m, j, \frac{\varepsilon}{2}\right);$$

stosując do prawej strony powyższej nierówności (66) nierówności (55) i (57)) otrzymujemy nierówność następującą:

(67) $$\text{miara } G(m^2, m^2 + 2m, \varepsilon) \leqq \frac{4}{\varepsilon^2} \cdot \frac{1}{m^{1+4\alpha}} + \frac{4}{\varepsilon^2} \cdot \frac{1}{m^{3+4\alpha}} \cdot \sum_{j=1}^{j=2m} j =$$
$$= \frac{4}{\varepsilon^2}\left[\frac{1}{m^{1+4\alpha}} + \frac{1}{m^{3+4\alpha}} \cdot \frac{2m(2m+1)}{2}\right] =$$
$$= \frac{4}{\varepsilon^2}\left[\frac{2}{m^{1+4\alpha}} + \frac{1}{2 \cdot m^{3+4\alpha}}\right]$$

Nadając w nierówności powyższej wielkości m kolejno wartości następujące:

(68) $$N, N+1, \ldots N+a$$

i pamiętając, że miara zbioru—sumy (zbioru wartości t należących do chociażby jednego z danych „zbiorów—składników") nie przekracza sumy miar zbiorów składników, możemy, przez sumowanie, wyprowadzić nierówność następującą:

(69) $$\text{miara } G(N^2, (N+a+1)^2-1, \varepsilon) \leqq$$
$$\leqq \frac{4}{\varepsilon^2}\left[2 \sum_{m=N}^{m=N+a} \frac{1}{m^{1+4\alpha}} + \frac{1}{2} \sum_{m=N}^{m=N+a} \frac{1}{m^{3+4\alpha}}\right] <$$
$$< \frac{8}{\varepsilon^2} \int_{N-1}^{\infty} \frac{dx}{x^{1+4\alpha}} + \frac{2}{\varepsilon^2} \int_{N-1}^{\infty} \frac{dx}{x^{3+4\sigma}} =$$
$$= \frac{2}{\alpha\varepsilon^2} \cdot \frac{1}{(N-1)^{4\alpha}} + \frac{1}{\varepsilon^2(1+2\alpha)} \cdot \frac{1}{(N-1)^{2+4\alpha}}$$

Kładę, dla krótkości,

(70)

$$\eta(\varepsilon, \alpha, N) = \frac{2}{\alpha\varepsilon^2} \cdot \frac{1}{(N-1)^{4\alpha}} + \frac{1}{\varepsilon^2(1+2\alpha)} \cdot \frac{1}{(N-1)^{2+4\alpha}}$$

Oczywiście, przy wszelkiem $M > N^2$, mamy:

(71) $$\text{miara } G(M, (N+a+1)^2-1, \varepsilon) \leqq$$
$$\leqq \text{miara } G(N^2, (N+a+1)^2-1, \varepsilon) < \eta(\varepsilon, \alpha, N)$$

Treść nierówności (69) (i nierówności wynikającej zeń na zasadzie (71)) możemy tak wyrazić:
zbiór wartości t, przy których nierówność następująca:

(72) $$\left| \frac{1}{n^{\frac{3}{4}+\alpha}} \sum_{j=1}^{j=n} \varphi_j(t) \right| < \varepsilon$$

zawodzi (czyli nie sprawdza się) chociażby dla jednej wartości n zawartej między M i dowolnie wielką liczbą.

$$(N+a+1)^2-1$$

ma miarę nie przekraczającą $\eta(\varepsilon, a, N)$, gdzie $N=[\sqrt{M}]$ oznacza największą liczbę całkowitą nie przekraczającą M.

Przechodząc z języka geometrycznego na język rachunku prawdopodobieństwa i pozwalając sobie na przejście graniczne przy $a\to\infty$, możemy to samo tak wyrazić:
z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-\eta(\varepsilon, a, N)$ można twierdzić, że nierówność (72) sprawdza się przy wszelkiem $n \geqq N^2$.

Skoro do twierdzenia powyższego dodamy jeszcze stwierdzenie oczywistego faktu, że przy stałym ε i a mamy

$$\lim_{N\to\infty} \eta(\varepsilon, a, N) = o \tag{73}$$

będziemy mieli jedno z uogólnionych sformułowań zaostrzonego prawa wielkich liczb[1].

9. Zwykła postać zaostrzonego prawa wielkich liczb i zwykłe zastosowania statystyczne każą zamiast lewej strony (72) rozważać wyrażenia takie, jak te, które występują w nierównościach (15)—(16) i (31)—(32). Nadamy więc nierówności (72) postać następującą ($n \geqq N^2$):

$$\left|\frac{1}{n}\sum_{j=1}^{j=n}\varphi_j(t)\right| < \frac{\varepsilon}{n^{\frac{1}{4}-a}} = \frac{\varepsilon}{N^{\frac{1}{2}-2a}}\cdot\left(\frac{N^2}{n}\right)^{\frac{1}{4}-a} \tag{74}$$

Możemy twierdzić z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-\eta(\varepsilon, a, N)$, że nierówność (74) zachodzi przy wszelkiem $n \geqq N^2$.

Załóżymy, że N jest dość wielkie by było:

$$\frac{N^{4a}}{(N-1)^{4a}} < \frac{3}{2} \tag{75}$$

$$\frac{1}{(1+2a)(N-1)^2+4a} : \frac{1}{a N^{4a}} < 1 \tag{76}$$

Rozwiązanie nierówności (75) da nam

$$4a \log\text{nat}\left[1+\frac{1}{N-1}\right] < \log\text{nat}\frac{3}{2} = 0{,}405\ldots \tag{75 bis}$$

ponieważ przy $0<z<1$

$$\log\text{nat}(1+z) < z$$

przeto nierówności (75 bis) i (75) będą spełnione dla wszelkiego N spełniającego warunek następujący

$$\frac{1}{N-1} < \frac{0{,}406}{4a} < \frac{0{,}102}{a}$$

$$N > \frac{a}{0{,}102} + 1 \tag{75 ter}$$

Przy spełnieniu warunku (75), spełnienie nierówności (76) będzie zapewnione skoro będzie:

$$\frac{\left(\frac{3}{2}\right)^{\frac{2+4a}{4a}}}{(1+2a)N^2} < 1 \tag{76 bis}$$

czyli

$$N > \frac{1}{\sqrt{1+2a}}\cdot\left(\frac{3}{2}\right)^{\frac{1+2a}{4a}}; \tag{76 ter}$$

przy sprawdzaniu się nierówności (75 ter) i (76 ter) mamy:

$$\eta(\varepsilon, a, N) < \frac{4}{\varepsilon^2 a N^{4a}} \tag{77}$$

Przez podstawienie (14) i uwzględnienie nierówności:

$$p(1-p) \leqq \tfrac{1}{4}.$$

wyprowadzamy z nierówności (74) nierówność następującą:

$$\left|\frac{1}{n}\sum_{j=1}^{j=n}\psi_j(t) - p\right| < \frac{1}{2}\cdot\frac{\varepsilon}{n^{\frac{1}{4}-a}} = \frac{1}{2}\cdot\frac{\varepsilon}{N^{\frac{1}{2}-2a}}\cdot\left(\frac{N^2}{n}\right)^{\frac{1}{4}-a}; \tag{78}$$

orzekamy z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-\eta(\varepsilon, a, N)$, a więc z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-\frac{4}{\varepsilon^2 a N^{4a}}$. sprawdzanie się powyższej nierówności (78) przy wszelkiem $n \geqq N^2$.

Jeżeli w powyższym przyjmiemy $a=\frac{1}{4}$ i, odpowiednio do założeń liczbowych § 4,

$$\frac{\varepsilon}{2} = 0{,}01$$

$$\frac{4}{\varepsilon^2\sigma N^{4a}} = \frac{4\cdot 10^4}{N} = 10^{-4}$$

otrzymamy $N = 4\cdot 10^8$ $N^2 = 16\cdot 10^{16}$.

1 Twierdzenie to zostało poraz pierwszy—*implicite*—wypowiedziane przez Borela w r. 1908. W r. 1916 wypowiedział je *explicite* Cantelli. Nieco ogólniej wypowiedział je i dowiódł S. Mazurkiewicz (*Wiadomości Aktuarjalne*, zeszyt I, Warszawa 1922) i następnie Chinczin (*Osnownyje zakony teorji wierojatnostiej*, Moskwa 1927). W postaci najogólniejszej wspomniane twierdzenie zostało podane po raz pierwszy przez A. Kołmogorowa (*Comptes Rendus* Akademji Paryskiej, 17 listopada 1930).

Wartości n, przy których wzór (78) jest stosowalny, są tu tak wielkie, że odbierają mu wszelką wartość praktyczno-statystyczną.

Nawet jeżeli się zadowolnić wiarogodnością wyniku ponad 0,9 i przybliżeniem p do 0,1, czyli przyjąć:

$$\frac{\varepsilon}{2} = 0{,}1 \quad ; \quad \frac{4}{\varepsilon^2 \alpha N^{4\alpha}} = 0{,}1$$

otrzymamy

$$\frac{400}{N} = 0{,}1 \quad \text{czyli } N = 4\,000 \qquad N^2 = 16.10^6$$

t. j. wartości niemal nie do użycia w praktyce.

Zostawiając na razie otwartą kwestję polepszenia z punktu widzenia praktyczno-liczbowego powyższych wyników (o czem niżej), zwrócimy uwagę na kryterjum przypadkowości, które otrzymujemy kładąc $\alpha < \frac{1}{4}$.

Weźmy, dla ustalenia uwagi,

$$\alpha = \frac{1}{8}$$

$$\frac{1}{2} \cdot \frac{\varepsilon}{N^{\frac{1}{2}-2\alpha}} = 0{,}1$$

$$\frac{4}{\varepsilon^2 \alpha N^{4\alpha}} = 0{,}1$$

otrzymamy: $N = 8.10^4$; $N^2 = 64.10^8$

czyli znowu wartości liczbowe nie do praktycznego użytku.

Zasadniczo jednak mamy tu nietylko wartość przybliżoną p, ale i kryterjum przypadkowości. W rzeczy samej: z prawdopodobieństwem przekraczającem 0,9 orzekamy tu nietylko sprawdzanie się (78) przy pewnej określonej wartości n, ale przy wszelkiem $n \geqq N^2$. Prawa strona (78), zawierająca obok czynnika stałego: $\frac{1}{2} \cdot \frac{\varepsilon}{N^{\frac{1}{4}}}$ czynnik zmienny dążący do zera przy $n \to \infty$: $\left(\frac{N^2}{n}\right)^{\frac{1}{8}}$ dąży do zera przy $n \to \infty$. Kryterjum przypadkowości będzie tu dążenie do określonej granicy wielkości

$$(79) \qquad \frac{1}{n} \sum_{j=1}^{j=n} \psi_n(t)$$

Fakt dążenia do granicy da się przetłumaczyć na język skończonych nierówności niezawierających nieznanej wielkości p chociażby przez „kryterjum istnienia granicy“ (zwane niekiedy „określeniem istnienia granicy“) Cauchy'ego.

Rozważania powyższe, jak dotąd, mają charakter czysto-teoretyczny, gdyż liczby wchodzące tu w rachubę są zbyt wielkie dla praktycznego użytku. Przejście od teorji do praktyki wymaga tu przedewszystkiem liczbowego polepszenia osiągniętych wyników.

10. Metoda S. Bernsteina, którą rozwijaliśmy w § 5 dla „zwykłego“ prawa wielkich liczb, da nam możność polepszenia liczbowych wyników i obecnie, przy prawie wielkich liczb „zaostrzonem“.

Wychodzimy z bardziej specjalnych, niż robione powyżej (zgodne z § 4) założeń § 5 i powtarzamy cały nasz rachunek § 5 do nierówności (28) włącznie.

Przy omawianiu nierówności (28) wcale nie jest poruszana sprawa zmienności wielkości d; nic się tu nie zmieni jeżeli założymy, że d jest jakąkolwiek funkcją N.

Uważając d za, niesprecyzowaną na razie, funkcję N:

$$(80) \qquad d = d(N)$$

możemy orzec:

prawdopodobieństwo zachodzenia nierówności następującej:

$$(81) \qquad \frac{b}{\sqrt{N}} \sum_{k=1}^{k=N} \varphi_k(t) \geqq d(N) + 10\,b^2$$

nie przekracza wielkości $e^{-d(N)}$

Aby stąd otrzymać „zaostrzone“ prawo wielkich liczb wystarczy dobrać funkcję $d(N)$ w ten sposób by zapewnić zbieżność szeregu:

$$(82) \qquad \sum_{N=A}^{\infty} e^{-d(N)}$$

Zbieżność szeregu (82) zachodzi oczywiście przy $d(N) = N^\beta$ przy wszelkiem $\beta > 0$; nawet przy $d(N) = (1+\alpha)\log N$ przy wszelkiem $\alpha > 0$; nie precyzując jeszcze funkcji $d(N)$, zakładając jedynie zbieżność szeregu (82), oznaczam przez $\delta(M)$ jego resztę, t. j. kładę:

$$(83) \qquad \delta(M) = \sum_{N=M}^{\infty} e^{-d(N)}$$

Korzystając z rachunków § 5 [nierówność (31)] możemy orzec co następuje:

z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-2\delta(M)$ mamy sprawdzanie się nierówności następującej:

$$(84) \qquad \left| \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t) \right| < \frac{d(n)}{b\sqrt{n}} + \frac{10b}{\sqrt{n}}$$

dla wszelkiego $n \geqq M$.

b oznacza tu dowolną wielkość dodatnią (niezależną lub zależną od n) spełniającą (warunki (22)) w istocie niekrępujące nierówności następujące:

$$(85)\quad \frac{b}{\sqrt{n}} < \sqrt{\frac{1-p}{p}}\,;\ \frac{b}{\sqrt{n}} < \sqrt{\frac{1-p}{p^3}} + \sqrt{\frac{(1-p)^5}{p^7}}$$

Prawa strona nierówności (84) osiąga (przy stałem n i dowolnie zmiennem b) swe *minimum* dla

$$(86)\quad b = \sqrt{\frac{d(n)}{10}}\,;$$

przy wzroście $d(n)$ wolniejszym niż n (co, oczywiście, zakładamy) poczynając od pewnej wartości n nierówności (85) zostają automatycznie spełnione, i, jak to łatwo sprawdzić w poniżej robionych zastosowaniach liczbowych, nie potrzebujemy się o nie troszczyć.

Dokonywując we wzorze (84) podstawienia (86), otrzymujemy (w analogji do wzoru (32) § 5) wynik następujący:

z prawdopodobieństwem przekraczającem $1-2\delta(M)$ orzekamy, sprawdzanie się przy wszelkiem $n \geqq M$, nierówności następującej:

$$(87)\quad \left| \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{k=n} \varphi_k(t) \right| < 2 \sqrt{\frac{10\,d(n)}{n}}$$

Przeprowadzając podstawienie (14) i pamiętając, że $p(1-p) \leqq \frac{1}{4}$, możemy w wyrażeniu powyższem zastąpić nierówność (87) przez nierówność następującą:

$$(88)\quad \left| \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{k=n} \psi_k(t) - p \right| < \sqrt{\frac{10\,d(n)}{n}} = \sqrt{\frac{10\,d(M)}{M}} \cdot \sqrt{\frac{M \cdot d(n)}{d(M)\,n}}$$

Pozostaje nam przerachowanie liczbowe osiągniętego wyniku. Zadowalniając się najskromniejszemi z wymagań liczbowych stawianych w paragrafie poprzednim, t. j. żądając wartości p z dokładnością do 0,1 i wiarogodnością ponad 0,9 kładziemy

$$(89)\quad \sqrt{\frac{10\,d(M_1)}{M_1}} \leqq 0{,}1$$

$$(90)\quad 2\,\delta(M_2) = 2 \sum_{n=M_2}^{\infty} e^{-d(n)} \leqq 0{,}1\,;$$

rozwiązawszy związki (89) i (90) przyjmiemy na M większą z dwóch liczb M_1 i M_2.

By otrzymać jaknajmniejszą wartość na M_1 winniśmy zakładać jaknajpowolniejszy wzrost funkcji $d(n)$; by otrzymać jaknajmniejszą wartość na M_2 musimy, przeciwnie, zapewnić jaknajszybszą zbieżność szeregu (82) a tem samem jaknajszybszy wzrost funkcji $d(n)$.

Kładziemy:

$$(91)\quad d(n) = n^{\beta}$$

$$(92)\quad 0 < \beta < 1$$

$$(93)\quad t(n) = \frac{n^{\beta}}{log\ nat\ n}$$

Mamy oczywiście:

$$(94)\quad e^{-d(n)} = e^{-n^{\beta}} = n^{-t(n)}$$

$$(95)\quad \delta(M) = \sum_{n=M}^{\infty} e^{-d(n)} = \sum_{n=M}^{\infty} n^{-t(n)} < \sum_{n=M}^{\infty} n^{-t(M)} < \int_{M-1}^{\infty} x^{-t(M)}\,dx = \frac{(M-1)^{-[t(M)-1]}}{t(M)-1}$$

Załóżmy, co jest, praktycznie biorąc, założeniem niekrępującem:

$$(96)\quad M_2 > 11$$

Wystarczy nam założyć

$$(97)\quad t(M_2) - 1 \geqq 1{,}4$$

by otrzymać nietylko nierówność (90), lecz wynik mocniejszy:

$$(98)\quad 2\,\delta(M_2) < 2\,\frac{10^{-1,4}}{1,4} < \frac{1}{14}$$

kładę

$$(99)\quad \varsigma(n) = A\,n^{\sigma} - log\ nat\ n\ ;\ (A > 0,\ \sigma > 0)$$

mamy

$$\varsigma'(n) = A\sigma\,n^{\sigma-1} - \frac{1}{n} = \frac{A\sigma\,n^{\sigma} - 1}{n}\ ;$$

przy $A\sigma = 1$ i $n > 1$ mamy $\varsigma'(n) > 0$, ponieważ zaś oczywiście $\varsigma(1) > 0$

więc: $\varsigma(n) > 0$ dla $n \geqq 1$

mamy przeto dla wszelkiego $\sigma > 0$ $n \geqq 1$

$$(100)\quad log\ nat\ n < \frac{n^{\sigma}}{\sigma}$$

skąd [wobec określenia (93)] otrzymujemy, dla wszelkiego $\sigma > 0$

$$(101)\quad t(n) > \sigma\,n^{\beta-\sigma};$$

jednem z rozwiązań nierówności (97) będzie:

$$M_2 = \left(\frac{2,4}{\sigma}\right)^{\frac{1}{\beta-\sigma}} \tag{102}$$

σ-tu dowolnie obrana wielkość zawarta między 0 i β.

Przy podstawieniu (91) rozwiązanie równania (89) nie przedstawia trudności. Mamy:

$$\frac{10\, M_1^{\beta}}{M_1} = 10^{-2}$$

czyli

$$M_1 = 10^{\frac{3}{1-\beta}} \tag{103}$$

Kładąc

$$\beta = \frac{2}{5} \qquad \sigma = \frac{1}{10} \tag{104}$$

otrzymujemy

$$M_2 = (24)^{\frac{10}{3}} = 13284 \cdot \sqrt[3]{24} < 40000$$

$$M_1 = 10^5 = 100000$$

Otrzymujemy więc ostatecznie następujące sformułowanie liczbowe:
z prawdopodobieństwem przekraczającem $\frac{13}{14}$ możemy orzec sprawdzanie się przy wszelkiem $n \geq 10^5$ nierówności następującej:

$$\left| \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{k=n} \psi_k(t) - p \right| < \frac{1}{10} \cdot \frac{10^{\frac{3}{2}}}{n^{\frac{3}{10}}} \tag{105}$$

Mamy tu, jak w § 9, nietylko przybliżoną wartość p, ale i kryterjum przypadkowości oparte na dążeniu do zera przy $n \to \infty$ prawej strony nierówności (105).

11. Nie zmieniając nawet zasady naszych rozumowań, przez samo wyszukanie optymalnych wartości spółczynników liczbowych (do czego prowadzi droga przez rozwiązanie szeregu liczbowych równań typu „przestępnego") możnaby dość znacznie polepszyć liczbowo osiągnięte tu wyniki.

Dalsze polepszenie dałoby się osiągnąć—jeżeli nie przez poszukiwanie funkcyj optymalnych (czysto matematyczna strona zagadnienia prowadzi—jak to wykazał przed paru laty Chinczyn—do znalezienia jako optymalny rząd wielkości $\frac{d(n)}{n}$ funkcji log logn; dowód chinczynowski (*Fundamenta Mathematicae*, tom 6) jest dość zawiły i, w swej obecnej postaci, nie nadaje się do opracowania liczbowego na użytek statystyki) to przez wprowadzenie funkcyj ogólniejszych, niż użyte tu n^3 i znowu poszukiwanie optymalnych wartości spółczynników.

Ale wszystkie te ulepszenia nie rozwiązują kwestji: jakie są najlepsze pomyślalne oszacowania liczbowe w zakresie liczb, nie dowolnie wielkich, lecz faktycznie spotykanych w badaniach statycznych. Do kwestji tej, postawionej konkretnie dla poszczególnych typów badań statystycznych, spodziewamy się wrócić w dalszych publikacjach.

ALEXANDRE RAJCHMAN

Sur quelques critères du „par hasard"

(La loi des grands nombres „ordinaire" et la loi des grands nombres „forte" au point de vue statistique)

„Le critère du hasard" c'est le synonyme du „théorème du Calcul des Probabilités". Tout théorème du Calcul des Probabilités donne virtuellement une condition nécessaire (le peu probable étant assimilé à l'impossible) que doivent remplir certaines suites numériques produites avec l'intervention du hasard. Par conséquent tout théorème du Calcul des Probabilités contient—théoriquement au moins—une méthode propre à contrôler les suites des données statistiques au point de vue de ce qu'il y doit être d'aléatoire.

Dans ce petit mémoire j'étudie dans cet ordre d'idées la loi des grands nombres „classique" et la loi des grands nombres „forte".

Je commence par citer la démonstration classique de Tchebycheff de la loi des grands nombres „ordinaire". Pour fixer les idées je ne la développe numériquement que dans le cas de Bernoulli. Je fais observer que cette démonstration n'exige nullement l'indépendance absolue de tous les événements élementaires, mais seulement leur indépendance deux-à-deux ce qui n'est pas la même chose. Je précise par un calcul numérique le fait bien connu, que les inégalités auxquelles conduit la méthode de Tchebycheff sont très peu propres aux applications numériques dans la pratique statistique.

Pour améliorer numériquement la loi des grands nombres au prix de sa généralité, je me sers de la méthode de M. Serge Bernstein. (Théorie des Probabilités (en russe) Moscou-Leningrade, Edition d'État, 1927). On doit, en employant cette méthode, supposer l'indépendance absolue des événements; on arrive à la loi des grands nombres précisée par des inégalités pratiquement utilisables; je précise ce fait par un calcul numérique.

Après avoir étudié ainsi la loi des grands nombres ordinaire, je passe—et c'est cette partie du travail qui contient des résultats qui me paraissent nouveaux—à la loi des grands nombres forte. Je démontre, que la loi des grands nombres forte est valable moyennant les mêmes hypothèses, que l'on a fait ici dans la démonstration de Tchebycheff de la loi des grands nombres ordinaire[1]; la loi des grands nombres forte, comme la loi des grands nombres ordinaire, n'exige que l'indépendance deux à deux des événements élementaires et nullement leur indépendance absolue. Pour fixer les idées et rester autant près que possible des applications statistiques je ne développe ici la démonstration que dans le cas Bernoulli—Cantelli mais le fait est tout-à-fait général et l'explicitation de la démonstration générale est immédiate.

Les inégalités auxquelles conduit la démonstration en question ne sauraient être meilleures que celles de Tchebycheff. Je fais le calcul numérique, qui montre qu'elles sont de beaucoup pires.

---

1 C'est-à-dire moyennant l'hypothèse des écarts quadratiques moyens bornés.

L'amélioration numérique des résultats au prix de leur généralité peut être ici obtenue encore par un raisonnement tout analogue à celui de M. Bernstein. En supposant l'indépendance absolue des événements et en faisant un raisonnement calqué sur celui, que je faisais dans le cas de la loi des grands nombres ordinaire, j'arrive à la loi des grands nombres forte précisée par des inégalités qui me paraissent pratiquement utilisables.

Je laisse ouverte la question si les inégalités considérées sont les meilleures possibles. Cette question vaut la peine d'être étudiée et j'espère y revenir.

JERZY NEYMAN

(Z Zakładu Biometrycznego Instytutu im. M. Nenckiego, T. N. W.)

O korelacji pomiędzy ilorazami o wspólnym mianowniku

Artykuł niniejszy ma na celu zwrócenie uwagi na pewne błędy metodyczne dość często spotykane w naszych pracach statystycznych, szczególnie często w pracach poświęconych kwestjom ekonomiki gospodarstw wiejskich.

Nie mając zamiaru wdawać się w krytykę samych prac, tylko stosowanej w nich metody, będę rozważał jedno typowe zagadnienie.

Polega ono na zbadaniu zależności pomiędzy dochodem z gospodarstw, a rozmaitemi czynnikami na ten dochód wpływającemi, jak obszar, nakład, system gospodarowania i t. p. Jasnem jest, że czynniki te są wszystkie związane ze sobą i rozplątanie skomplikowanych zależności stanowi trudne zadanie statystyczne. Okoliczność ta jest ogólnie uznawana i omawiane wadliwe opracowanie materjału statystycznego ma właśnie na celu usunięcie zakłócającego wpływu zmienności obszaru na zmienność innych czynników gospodarczych, których współzależność chcielibyśmy poznać. I tak, jeśli materjał statystyczny zawiera dane o obszarze, nakładzie i dochodzie surowym z pewnej liczby gospodarstw, przyczem obszar ich jest bardzo różny, to dla ustalenia związku pomiędzy nakładem a dochodem obliczenie korelacji pomiędzy temi zmiennemi jest słusznie uważane za zabieg niewystarczający. Nie ulega bowiem wątpliwości, że śród tych gospodarstw, które mają większy nakład (globalny), częściej spotykają się gospodarstwa o większych obszarach, wobec czego łatwe do skonstatowania zwiększenie przeciętnego dochodu może być związane całkowicie, lub chociaż tylko częściowo z obszarem a nie z nakładem.

Wspomniana wyżej metoda usuwania trudności, którą należy traktować jako konkurencyjną w stosunku do klasycznych metod statystyki matematycznej, polega na przeliczeniu tak nakładu gospodarczego, jak i dochodu surowego na jednostkę obszaru gospodarstwa i na następnem obliczeniu korelacji pomiędzy ilorazami.

Metoda ta stosuje się nietylko do badania zależności pomiędzy wymienionemi zmiennemi, lecz do całej masy innych przykładów, jak (1) wydatki na pracę pieszą a (2) obszar pod okopowemi i t. d. W tym ostatnim przykładzie wartości obu zmiennych (1) i (2) dzieli się przez obszar gospodarstwa całkowity, względnie przez obszar użytków, później oblicza się korelację pomiędzy ilorazami.

Zobaczymy niżej, że stosowanie tej metody i wnioskowanie o istnieniu zależności pomiędzy np. nakładem a dochodem ze spółczynnika korelacji pomiędzy ilorazami musi prowadzić do bardzo grubych błędów— zawsze z wyjątkiem niesłychanie rzadkich przypadków.

Omówmy tu jeszcze użyte wyżej słowo „zależność". Słowo to i jego synonimy rozumieć będziemy w tym sensie, że ze zmianą np. nakładu w badanych gospodarstwach zmienia się przeciętny dochód. Może to zachodzić dlatego, że zmiana nakładu jest p r z y c z y n ą zmiany dochodu, lub też dlatego, że nakład jest związany z jakimś jeszcze innym czynnikiem, który dopiero wpływa na dochód. Oczywiście związek pomiędzy nakładem a owym czynnikiem znów może nie posiadać charakteru przyczynowego.

Zdajmy sobie teraz sprawę z dokładnej treści zagadnienia o zależności np. pomiędzy nakładem a dochodem. Niewątpliwie interesującą jest tu kwestja, jakby się zmienił przeciętny dochód większej liczby gospodarstw, gdyby nakład w tych gospodarstwach uległ zmianie w jakimkolwiek kierunku,

a inne czynniki gospodarcze, m. in. i obszar, pozostały bez zmian.

Gdyby chodziło o gruntowne zbadanie kwestji, należałoby wziąć pod uwagę większą liczbę owych ustalonych czynników. Ograniczymy się do ustalenia jednego, mianowicie obszaru. W ten sposób zagadnienie nasze sprowadza się do pytania *(a)*: jakby się zmienił dochód w gospodarstwach, gdyby powiększono w nich o pewną sumę α nakłady, a obszary pozostawiono bez zmian? Dokładnej odpowiedzi na to pytanie moglibyśmy oczekiwać chyba tylko w wyniku doświadczenia. Natomiast korzystając z danych statystycznych moglibyśmy odpowiedzieć na inne pytanie *(b)*: o ile przeciętnie różnią się dochody w tych gospodarstwach, które mają ten sam obszar a nakłady—różne np. o α?

Jasnem jest, że pytania *(a)* i *(b)* są bardzo różne, jednak jedyne co jest możliwe do osiągnięcia na drodze statystycznej, to jest właśnie odpowiedź na pytanie *(b)* i ekstrapolacja jej na pytanie *(a)*.

Zaznaczyć należy, że i odpowiedź na pytanie *(b)* nie jest łatwą do osiągnięcia, jako że nadwyżka dochodu może być zależna i od ustalanego obszaru gospodarstwa, i od dotychczasowego nakładu. Innemi słowy, regresja dochodu względem nakładu może nie być prostolinijna i zależeć od rozmiaru gospodarstwa.

Pomijając kwestję trudności odpowiedzi, podkreślmy raz jeszcze, że istotny sens badań statystycznych nad zależnością dochodu od nakładu zawiera się właśnie w pytaniu *(b)*.

Dochód i nakład mogą być w odpowiedzi przeliczone na jednostkę obszaru, mogą być też podane w wartościach globalnych—to zasadniczego znaczenia nie posiada, bo mając jedną formę odpowiedzi, łatwo jest obliczyć drugą. Istotnem jest odnaleźć taki kompleks działań arytmetycznych, któryby prowadził do poprawnej odpowiedzi w tej lub innej formie.

Moje zadanie polega tu na wykazaniu, że kompleks działań, polegający na przeliczeniu w materjale statystycznym nakładu i dochodu na jednostkę powierzchni i na obliczeniu korelacji pomiędzy ilorazami, z reguły prowadzi do odpowiedzi błędnych.

Będę to robił zakładając sytuację uproszczoną, gdy regresje pomiędzy nakładem i dochodem z jednej strony, a obszarem z drugiej są linjowe, oraz, gdy korelacja pomiędzy nakładem a dochodem w gospodarstwach o tym samym obszarze jest od tego obszaru niezależna.

Wprowadźmy oznaczenia:

x oznaczać będzie obszar gospodarstwa
y „ „ całkowity nakład
z „ „ „ dochód surowy
$u = \frac{y}{x}$ oznaczać będzie nakład przeliczony na jednostkę obszaru
$v = \frac{z}{x}$ oznaczać będzie dochód surowy przeliczony na jednostkę obszaru
$y(x)$ oznaczać będzie przeciętny nakład w gospodarstwach o obszarze x
$z(x)$ oznaczać będzie przeciętny dochód surowy w gospodarstwach o obszarze x.

Niech dalej

$$y(x) = a + bx \tag{1}$$

$$z(x) = c + dx \tag{2}$$

będą równania regresji odpowiednio y względnie x i z względnie x.

Treść powyższych założeń jest następująca. Gdybyśmy z ogółu branych pod uwagę gospodarstw wybrali te, które posiadają ten sam obszar x i obliczyli dla nich korelację pomiędzy nakładem a dochodem, to spółczynnik korelacji r byłby zawsze ten sam, niezależnie od wartości x.

Ten właśnie spółczynnik r stanowi przedmiot naszego zainteresowania, charakteryzuje on bowiem zależność pomiędzy nakładem a dochodem, po wyeliminowaniu zakłócającego wpływu obszaru.

Obliczmy teraz wartość spółczynnika korelacji pomiędzy ilorazami u i v i zbadajmy, czy i w jakim stopniu jego wartość może służyć za źródło informacji o wartości r. Niech R oznacza współczynnik korelacji pomiędzy u i v. Dla obliczenia R korzystać będziemy ze znanego wzoru

$$R = \frac{\frac{1}{n}\sum u_i v_i - u_o v_o}{\sigma_u \sigma_v}, \tag{3}$$

gdzie

n oznacza liczbę branych pod uwagę gospodarstw,

$\sum u_i v_i$ oznacza sumę iloczynów wartości ilorazów u i v, obliczonych dla wszystkich gospodarstw,

u_o oznacza średnią arytmetyczną wartości u dla wszystkich gospodarstw,

v_o oznacza średnią arytmetyczną wartości v dla wszystkich gospodarstw,

σ_u i σ_v oznaczają odpowiednio średnie odchylenia liczb u i v.

Obliczają się one ze znanych wzorów, np.

$$\sigma_u^2 = \frac{1}{n}\sum u_i^2 - u_o^2. \tag{4}$$

Zaczniemy od obliczenia średnich arytmetycznych u_o i v_o. Będziemy mieli

$$u_o = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} u_i = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\frac{y_i}{x_i} \tag{5}$$

Ostatnią sumę rozczłonkujemy na tyle sum częściowych, ile będziemy mieli różnych wartości na x, przyczem mianowniki składników w każdej sumie częściowej będą posiadać tę samą wartość. Niech dalej n_x oznacza liczbę tych gospodarstw, które posiadają obszar równy x. Jasnem jest, że będzie to jednocześnie liczba składników w jednej z naszych częściowych sum. Wzór (5) będziemy mogli teraz napisać

$$u_o = \frac{1}{n}\sum_x \frac{1}{x}\Sigma_x y\ , \tag{6}$$

gdzie Σ_x oznacza sumę, rozciągającą się na gospodarstwa mające ten sam obszar x (x-ta suma y-ków), a $\sum_x$ — sumę, rozciągającą się na wszystkie różne wartości x.

Zauważmy teraz, że

$$\Sigma_x y = n_x\, y(x) = n_x(a + b_x) \tag{7}$$

gdyż $y(x)$ jest niczem innem tylko ilorazem $\Sigma_x y$ przez n_x.

Podstawiając (7) do (6) otrzymamy

$$u_o = \frac{1}{n}\sum_x \frac{a + b_x}{x} n_x = \frac{a}{n}\sum_x \frac{n_x}{x} + b. \tag{8}$$

Człon $\frac{1}{n}\sum_x \frac{n_x}{x}$ jest łatwy do zinterpretowania. Pod znakiem sumy mamy tu odwrotność wartości x pomnożoną przez liczbę tych gospodarstw, które mają ten sam obszar x. Jasnem jest, że człon ten jest średnią arytmetyczną odwrotności $\frac{1}{x}$, obliczoną dla wszystkich gospodarstw. Oznaczając ją przez $\left(\frac{1}{x}\right)_o$, będziemy mogli napisać wzór (8) w ostatecznej formie

$$u_o = a\left(\frac{1}{x}\right)_o + b. \tag{9}$$

Zupełnie analogicznie znajdziemy

$$v_o = c\left(\frac{1}{x}\right)_o + d. \tag{10}$$

Przejdźmy teraz do obliczenia wzorów $\frac{1}{n}\sum u_i^2$ i $\frac{1}{n}\sum v_i^2$, niezbędnych do wyznaczenia σ_u i σ_v. Suma

$$\sum u_i^2 = \sum \frac{y^2}{x^2} \tag{11}$$

daje się rozczłonkować na szereg sum częściowych, odpowiadających poszczególnym wartościom x, mianowicie

$$\sum u_i^2 = \sum_x \frac{1}{x^2}\Sigma_x y^2 \tag{12}$$

zupełnie podobnie jak to robiliśmy we wzorze (6). Oznaczmy przez ${}_x\sigma_y$ średnie odchylenie nakładów y w gospodarstwach o tym samym obszarze x.

Korzystając ze wzoru (4) będziemy mogli napisać

$${}_x\sigma_y^2 = \frac{1}{n_x}\Sigma_x y^2 - y^2_{(x)} \tag{13}$$

Stąd

$$\Sigma_x y^2 = n_x\left[{}_x\sigma_y^2 + y^2{}_{(x)}\right] \tag{14}$$

Podstawiając to wyrażenie do (12), będziemy mieli

$$\sum u_i^2 = \sum_x \frac{n_x\left[{}_x\sigma_y^2 + y^2(x)\right]}{x^2}\ . \tag{15}$$

Analogicznie

$$\sum v_i^2 = \sum_x \frac{n_x\left[{}_x\sigma_z^2 + z^2(x)\right]}{x^2}, \tag{16}$$

gdzie ${}_x\sigma_z$ oznacza średnie odchylenie dochodów z w gospodarstwach o tym samym obszarze x.

Wprowadźmy oznaczenia

$$n A^2 = \sum_x \frac{n_x\ {}_x\sigma_y^2}{x^2} \tag{17}$$

$$n B^2 = \sum_x \frac{n_x\ {}_x\sigma_z^2}{x^2} \tag{18}$$

$$\left(\frac{1}{x^2}\right)_o = \frac{1}{n}\sum_x \frac{n_x}{x^2} \tag{19}$$

Zaznaczyć należy, że gdyby odpowiadające poszczególnym wartościom x prawa prawdopodobieństwa na y i na z były homosce-

dastyczne, to znaczy, gdyby ${}_x\sigma_y$ i ${}_x\sigma_z$ nie zależały od wartości x, wówczas mielibyśmy

$$ {}_x\sigma_y{}^2 = \sigma_y{}^2 (1 - r_{xy}{}^2), \tag{20} $$

$$ {}_x\sigma_z{}^2 = \sigma_z{}^2 (1 - r_{xz}{}^2), \tag{21} $$

gdzie σ_y i σ_z oznaczałyby średnie odchylenia wszystkich wogóle wartości na y i na z, a r_{xy} i r_{xz} — spółczynniki korelacji pomiędzy x z jednej strony a y i z — z drugiej. Korzystając ze wzorów od (15) do (19) oraz (1) i (2) będziemy mogli napisać:

$$ \sum u_i{}^2 = n\left[A^2 + a^2\left(\frac{1}{x^2}\right)_o + 2ab\left(\frac{1}{x}\right)_o + b^2\right] \tag{22} $$

$$ \sum v_i{}^2 = n\left[B^2 + c^2\left(\frac{1}{x^2}\right)_o + 2cd\left(\frac{1}{x}\right)_o + d^2\right] \tag{23} $$

Dzieląc (22) i (23) przez n i odejmując odpowiednio $u_o{}^2$ i $v_o{}^2$, obliczone ze wzorów (9) i (10) otrzymamy z łatwością:

$$ \sigma_u{}^2 = A^2 + a^2\left[\left(\frac{1}{x^2}\right)_o - \left(\frac{1}{x}\right)_o{}^2\right] = A^2 + a^2\,\sigma^2_{\frac{1}{x}} \tag{24} $$

$$ \sigma_v{}^2 = B^2 + c^2\left[\left(\frac{1}{x^2}\right)_o - \left(\frac{1}{x}\right)_o{}^2\right] = B^2 + c^2\,\sigma^2_{\frac{1}{x}} \tag{25} $$

gdzie $\sigma_{\frac{1}{x}}$ oznacza średnie odchylenia odwrotności $\frac{1}{x}$. Gdyby prawa prawdopodobieństwa na y i na z były homoscedastyczne, to mielibyśmy

$$ A^2 = \sigma_y{}^2 (1 - r_{xy}{}^2)\left(\frac{1}{x^2}\right)_o \tag{26} $$

$$ B^2 = \sigma_z{}^2 (1 - r_{xz}{}^2)\left(\frac{1}{x^2}\right)_o \tag{27} $$

i wzory (24) i (25) uległyby odpowiedniej zmianie.

Do obliczenia spółczynnika R pozostaje już tylko jeden krok, polegający na wyznaczeniu sumy iloczynów $\sum u_i v_i$. Rozszczepiamy ją również na sumy częściowe, odpowiadające poszczególnym wartościom na x:

$$ \sum u_i v_i = \sum_x \frac{1}{x^2} \sum_x yz, \tag{28} $$

gdzie $\sum_x yz$ oznacza sumę iloczynów y przez z dla wszystkich gospodarstw, które mają ten sam obszar x. Suma ta interwenjuje w wyrażeniu na współczynnik korelacji r pomiędzy y i z po wyeliminowaniu zakłócającego wpływu obszaru i mianowicie

$$ r = \frac{\frac{1}{n_x}\sum_x yz - y(x)\,z(x)}{{}_x\sigma_y \cdot {}_x\sigma_z}. \tag{29} $$

Stąd mamy natychmiast

$$ \sum_x yz = n_x\left(r\ {}_x\sigma_y\ {}_x\sigma_z + y(x)\ z(x)\right). \tag{30} $$

Oznaczmy jeszcze

$$ n\,C^2 = \sum_x \frac{n_x\ {}_x\sigma_y\ {}_x\sigma_z}{x^2}. \tag{31} $$

Będziemy mogli teraz napisać, korzystając ze wzorów (28), (30), (31), (1) i (2):

$$ \sum u_i\,v_i = n\left[C^2 r + ac\left(\frac{1}{x^2}\right)_o + (ad + bc)\left(\frac{1}{x}\right)_o + bd\right] \tag{32} $$

Gdyby prawa prawdopodobieństwa na y i na z były homoscedastyczne, wówczas mielibyśmy

$$ C^2 = \left(\frac{1}{x^2}\right)_o \sigma_y\,\sigma_z\sqrt{(1 - r_{xy}{}^2)\,(1 - r_{xz}{}^2)} = AB \tag{33} $$

Możemy teraz obliczyć R. Mamy z łatwością:

$$ R = \frac{C^2 r + ac\,\sigma^2_{\frac{1}{x}}}{\sqrt{\left(A^2 + a^2\,\sigma^2_{\frac{1}{x}}\right)\left(B^2 + c^2\,\sigma^2_{\frac{1}{x}}\right)}}. \tag{34} $$

Przeglądając wzory (34), (33), (20) i (21) widzimy, że tożsamość

$$ R = r \tag{35} $$

ma miejsce gdy

$$ a = c = o \tag{36} $$

oraz gdy prawa prawdopodobieństwa na y i na z są homoscedastyczne.

Gdyby miała miejsce tylko co najmniej jedna z równości (36), a warunek homoscedastyczności nie był spełniony, to R byłoby proporcjonalne do r. W obu tych przypadkach, to znaczy, gdy chociaż jedna z równości (36) jest spełniona, obliczając R możemy do pewnego stopnia zdać sobie sprawę z wartości r, możemy mieć pewność przynajmniej co do znaku r, który musi być identyczny ze znakiem R. Jeśli natomiast ani a ani c zeru się nie równają, to R może być zupełnie różne od r, tak co do wartości bezwzględnej, jak i co do znaku.

Powstaje teraz pytanie, jak często możemy przewidywać spełnienie jednej z równości (36). Zdaje się, że co do tego nie będzie dwóch zdań: w mojej praktyce nie spotkałem jeszcze przypadku, w którym wyraz wolny

w równaniu regresji byłby dokładnie równy zeru. Inna rzecz, że możnaby łatwo skonstruować sztuczny przykład, w którymby ta okoliczność zachodziła.

Jeśli chodzi o zagadnienia ekonomiczne, to można przytoczyć pewne dość przekonywające argumenty za tem, że równości (36) muszą się spełniać tylko w zupełnie wyjątkowych przypadkach.

Spełnienie takiej równości, np.

$$a = o \tag{37}$$

oznacza dokładną proporcjonalność przeciętnej wartości $y_{(x)}$ do wartości x. Czy proporcjonalność taka — d o k ł a d n a — może istnieć w stosunku do jakiejkolwiek pary zmiennych cechujących gospodarstwa wiejskie? Czy można np. przypuszczać, że dwa razy większe gospodarstwa mają przeciętnie dokładnie dwa razy więcej koni, bydła rogatego, używają dwa razy więcej nawozów sztucznych, lub t. p.? Intuicja i doświadczenie nasuwają odpowiedź negatywną. Gdyby jednak nawet można było wskazać przykłady omawianej proporcjonalności, to pozostaje co najmniej wątpliwem, czy można z reguły stosować metodę, mogącą dać jako tako zadowalniające wyniki tylko w zupełnie wyjątkowych przypadkach, gdy natomiast istnieją inne metody, z reguły dające wyniki dobre.

Dla zorjentowania się, w jaki sposób R może mieć inny znak od r zważmy, że znak R zależy od znaku stojącej w liczniku sumy

$$C^2 r + a c \sigma^2_{\frac{I}{x}} \tag{38}$$

Liczby C^2 i $\sigma^2_{\frac{I}{x}}$ są zawsze dodatnie, natomiast iloczyn ac może być i dodatni i ujemny, zależnie od tego czy znaki a i c są te same, czy też różne. Wobec tego suma (38) może posiadać dowolny znak, niezależnie od znaku r, byleby iloczyn ac był dostatecznie wielki co do wartości bezwzględnej.

Jeśli $r = o$, a prawa prawdopodobieństwa na y i z są homoscedastyczne, to wzór (34) daje się napisać w formie

$$R = \frac{\pm 1}{\sqrt{\left(1 + \frac{\sigma^2_y (1 - r^2_{xy})}{a^2 \sigma^2_{\frac{I}{x}}} \left(\frac{I}{x^2}\right)_0\right)\left(1 + \frac{\sigma^2_z (1 - r^2_{xz})}{c^2 \sigma^2_{\frac{I}{x}}} \left(\frac{I}{x^2}\right)_0\right)}}, \tag{39}$$

gdzie znak *plus* odpowiada przypadkowi, gdy iloczyn ac jest dodatni, a znak *minus* — gdy jest on ujemny.

Ze wzoru tego skorzystamy dla zilustrowania, jak wielkie mogą wyniknąć nieporozumienia, jeśli się zechce sądzić o związku pomiędzy zmiennemi y i z na podstawie spółczynnika korelacji R. Przeróbmy mianowicie przykład skonstruowany w ten sposób by:

(1) y i z były w dodatniej korelacji z x i by odnośne regresje były prostolinijne;

(2) prawo prawdopodobieństwa y i z odpowiadające poszczególnym wartościom na x były homoscedastyczne;

(3) przy ustalonej wartości na x zmienne y i z były zupełnie niezależne, więc $r = o$.

Przykład jest fikcyjny, jednak układając go dobierałem tak liczby, by wartości na x, y i z mogły być traktowane jako obszar gospodarstw w hektarach, nakład gospodarczy i dochód surowy. Samo przez się rozumie się, że założenie, iż po wyeliminowaniu wpływu obszaru dochód okazuje się niezależnym od nakładu, jest zupełnie nierealne. Układając przykład, miałem na celu pokazać namacalnie jak, sądząc o związku pomiędzy y i z na podstawie wartości spółczynnika korelacji R, można wykryć ścisłe zależności tam, gdzie one wogóle nie istnieją.

Wyobraźmy sobie, że posiadamy materjał statystyczny o dowolnej liczebności, przyczem wszystkie gospodarstwa rozpadają się według obszaru na pięć grup. Gospodarstwa grupy pierwszej mają obszar dokładnie równy 200 *ha*, gospodarstwa grupy drugiej — dokładnie 300 *ha* i t. d., wreszcie gospodarstwa grupy ostatniej mają obszar 600 *ha*.

Załóżmy, że wszystkie te grupy są jednakowo liczne i każda z nich dzieli się na trzy podgrupy według wysokości nakładu. I tak pierwsza grupa gospodarstw o obszarze 200 *ha* ma nakłady 250, 300 i 350 tysięcy złotych, które to nakłady charakteryzują podgrupy gospodarstw. Gdyby istniała (niezależna od wpływu obszaru) korelacja pomiędzy dochodem a nakładem, to przeciętne wartości dochodu musiałyby być w poszczególnych podgrupach różne. W naszym przykładzie zakładać będziemy, że okoliczność ta nie ma miejsca i że w każdej z podgrup (tworzących grupę pierwszą) gospodarstw można wyróżnić trzy jednakowo liczne klasy, w których dochód surowy wynosił odpowiednio 350, 400 i 450 tysięcy złotych. W ten sposób przeciętny dochód surowy w każdej podgrupie byłby ten sam, mianowicie 400 tysięcy złotych.

Ułożenie podgrup i klas w następnych grupach obszarowych będzie w naszym przykładzie identyczne z opisanem ułożeniem

grupy pierwszej z tą różnicą, że odnośne pozycje w każdej następnej grupie będą wyższe o 50 000 zł. od analogicznych pozycyj w grupie poprzedniej.

Jasnem jest, że liczebność materjału w naszym przykładzie roli nie odgrywa, wobec czego dla prostoty możemy zakładać, że każda klasa gospodarstw zawiera tylko jedno gospodarstwo. W ten sposób cały materjał statystyczny zawierać będzie dane dotyczące $5 \times 3 \times 3 = 45$ gospodarstw.

Materjał ten podaje poniższa tablica I.

Tablica I

№	x *ha*	y zł.	z zł.	u_i	v		
1	200	250 000	350 000	1 250	1 750		
2	„	„	400 000	„	2 000	Podgrupa I	
3	„	„	450 000	„	2 250		
4	„	300 000	350 000	1 500	1 750		
5	„	„	400 000	„	2 000	Podgrupa II	Grupa I
6	„	„	450 000	„	2 250		
7	„	350 000	350 000	1 750	1 750		
8	„	„	400 000	„	2 000	PodgrupaIII	
9	„	„	450 000	„	2 250		
10	300	300 000	400 000	1 000	1 333	i t. d.	
11	„	„	450 000	„	1 500		
12	„	„	500 000	„	1 667		
13	„	350 000	400 000	1 167	1 333		
14	„	„	450 000	„	1 500		
15	„	„	500 000	„	1 667		
16	„	400 000	400 000	1 333	1 333		
17	„	„	450 000	„	1 500		
18	„	„	500 000	„	1 667		
19	400	350 000	450 000	875	1 125		
20	„	„	500 000	„	1 250		
21	„	„	550 000	„	1 375		
22	„	400 000	450 000	1 000	1 125		
23	„	„	500 000	„	1 250		
24	„	„	550 000	„	1 375		
25	„	450 000	450 000	1 125	1 125		
26	„	„	500 000	„	1 250		
27	„	„	550 000	„	1 375		
28	500	400 000	500 000	800	1 000		
29	„	„	550 000	„	1 100		
30	„	„	600 000	„	1 200		
31	„	450 000	500 000	900	1 000		
32	„	„	550 000	„	1 100		
33	„	„	600 000	„	1 200		
34	„	500 000	500 000	1 000	1 000		
35	„	„	550 000	„	1 100		
36	„	„	600 000	„	1 200		
37	600	450 000	550 000	750	917		
38	„	„	600 000	„	1 000		
39	„	„	650 000	„	1 083		
40	„	500 000	550 000	833	917		
41	„	„	600 000	„	1 000		
42	„	„	650 000	„	1 083		
43	„	550 000	550 000	917	917		
44	„	„	600 000	„	1 000		
45	„	„	650 000	„	1 083		

Przeglądając kolumny zatytułowane x, y i z, stwierdzamy z łatwością, że wewnątrz każdej grupy obszarowej zależność pomiędzy y i z nie istnieje, natomiast, że przeciętne wartości obu tych zmiennych wzrastają równomiernie w miarę wzrostu x. Kolumny piąta i szósta podają wartości ilorazów u i v — nakładu i dochodu przeliczonych na *ha*.

Rachując spółczynnik korelacji pomiędzy u i v otrzymujemy z łatwością

$$u_o = 1\,080, \quad v_o = 1\,370, \tag{40}$$

$$\frac{1}{n}\sum u_i v_i = 1\,564\,667, \tag{41}$$

$$\sigma_u = 270, \quad \sigma_v = 379, \tag{42}$$

wreszcie

$$R = 0{,}83. \tag{43}$$

Ten sam wynik możnaby otrzymać ze wzoru (39). Łatwy rachunek wykazuje, że

$$\sigma^2_{\frac{1}{x}} = 0.000\,001\,417\,6, \tag{44}$$

$$\left(\frac{1}{x^2}\right)_o = 0.000\,009\,827\,6. \tag{45}$$

Równania regresji y względem x i z względem x są, jak łatwo spostrzec:

$$y(x) = 200\,000 + 500\,x, \tag{46}$$

$$z(x) = 300\,000 + 500\,x: \tag{47}$$

Wobec czego

$$a = 200\,000, \tag{48}$$

$$c = 300\,000. \tag{49}$$

Wyrażenia

$$\sigma_y^2\,(1 - r_{xy}^2) \quad \text{i} \quad \sigma_z^2\,(1 - r_{xz}^2) \tag{50}$$

dają się łatwo obliczyć, ponieważ są to kwadraty średnich odchyleń wartości y i z wewnątrz poszczególnych grup obszarowych. Wspólna ich wartość wynosi 1 666 666 667.

Podstawiając te liczby do wzoru (39), otrzymamy wynik identyczny z (43).

Wynik ten jest dość frapujący. Korelację powyżej 0,8 spotykamy w zjawiskach ekonomicznych względnie rzadko i gotowi bylibyśmy na jej podstawie wnosić, że związek pomiędzy rozważanemi czynnikami gospodarczemi (nakład i dochód) napewno istnieje. Wniosek taki byłby oczywiście błędny. Natomiast można twierdzić, że istnieje ścisły

związek pomiędzy ilorazami u i v: mianowicie ten, że mają one wspólne mianowniki skorelowane z licznikami. Ale do wyciągnięcia tego wniosku obliczanie korelacji R jest zbędne.

Zaznaczyć należy zupełnie oczywisty zresztą fakt, że proste zestawienie przeciętnych wartości np. v z odpowiadającemi im wartościami u wykazałoby również istnienie korelacji dodatniej. Tablica II przedstawia wartości obu zmiennych uporządkowane według wzrastających wartości u.

Gdyby praktyka nastręczyła podobny przykład, niewątpliwie podzielilibyśmy cały materjał na kilka grup według wzrastających wartości u i obliczylibyśmy dla każdej grupy przeciętną wartość na v. Tablica III podaje takie zestawienie.

Tablica II

u =	750	800	833	875	900	917	1 000	1 125	1 167	1 250	1 333	1 500	1 750
	917	1 000	917	1 125	1 000	917	1 333	1 125	1 333	1 750	1 333	1 750	1 750
	1 000	1 100	1 000	1 250	1 100	1 000	1 500	1 250	1 500	2 009	1 500	2 000	2 000
	1 083	1 200	1 083	1 375	1 200	1 083	1 667	1 375	1 667	2 250	1 667	2 250	2 250
v							1 125						
							1 250						
							1 375						
							1 000						
							1 100						
							1 200						

Tablica III

	$700 \leqslant u < 900$	$900 \leqslant u < 1100$	$1100 \leqslant u < 1300$	$1300 \leqslant u < 1500$	$1500 \leqslant u < 1700$	$1700 \leqslant u < 1900$
Przeciętna wartość v	1 087	1 190	1 583	1 500	2 000	2 000

Łatwo jest spostrzec, że gdybyśmy od każdej wartości na y odjęli tę samą liczbę, np. 210 000 tak, by wyraz wolny w nowem równaniu regresji wypadł ujemny, zmienne y i z byłyby znów niezależne (pomijając wspólny związek z x), a spółczynnik korelacji pomiędzy ilorazami R wypadłby ujemny.

Dotąd rozważaliśmy przykład, w którym zmienne y i z były niezależne, pomijając oczywiście wspólną dodatnią korelację z x. Przegrupowując nieco czwartą kolumnę tablicy I można łatwo skonstruować przykład, w którym niezakłócona wpływem x korelacja pomiędzy y i z byłaby ujemna.

Pierwsza grupa danych statystycznych w tym nowym przykładzie, odnosząca się do dziewięciu gospodarstw o obszarze 200 *ha*, przedstawiałaby się w sposób następujący:

Tablica IV

№	x	y	z	u	v
1	200	250 000	450 000	1 250	2 250
2	„	„	450 000	„	2 250
3	„	„	400 000	„	2 000
4	„	300 000	450 000	1 500	2 250
5	„	„	400 000	„	2 000
6	„	„	350 000	„	1 750
7	„	350 000	400 000	1 750	2 000
8	„	„	350 000	„	1 750
9	„	„	350 000	„	1 750

W porównaniu do tablicy I zmianie uległy tylko kolumny zatytułowane z i v. Ponieważ inne grupy, odpowiadające wyższym wartościom x, mogą być otrzymane z odnośnych grup tablicy I zupełnie w ten sam sposób, w jaki powstała podana w tablicy IV grupa pierwsza, ograniczymy się do dokładniejszego jej opisania. Istotną jest tu okoliczność, że konstruując nowy przykład nie zmieniamy liczb, charakteryzujących grupy gospodarstw, odpowiadających różnym wartościom na x. Okoliczność ta pozwala na szybkie wykonanie rachunków niezbędnych do obliczenia R, przyczem możemy częściowo korzystać z wyników już poprzednio otrzymanych. Zmiany, jakie znajdujemy w tablicy IV, polegają tylko na innym porządku liczb w kolumnach czwartej i szóstej.

Chcąc by korelacja pomiędzy y i z (przy stałem x) była ujemna, gromadzimy dwie najwyższe w rozważanej grupie wartości na z (450 000) w podgrupie pierwszej i dodajemy jedną wartość następną co do wielkości. Przeciętna wartość z w tej podgrupie będzie zatem równa 433 333. W podgrupie następnej pozostawiamy ten sam skład gospodarstw co w tablicy I o przeciętnej wartości z, równej 400 000. Podgrupa trzecia otrzymuje wartości na z odpowiednio 400 000, 350 000 i 350 000 o przeciętnej równej 366 667.

W ten sposób, gdy x zachowuje stałą wartość 200 *ha*, wzrastającym wartościom na y odpowiadają malejące przeciętne wartości na z:

y =	250 000	300 000	350 000
przeciętna z =	433 333	400 000	366 667.

W grupach następnych nowego przykładu sytuacja się powtarza. Łatwo jest stwierdzić, że spółczynnik korelacji r pomiędzy y i z przy stałem x równy jest $-\frac{2}{3} = -0{,}66667$.

Gdyby praktyka nastręczyła nam liczby takie, jakie zawiera nasz nowy przykład, nie byłoby zapewne wątpliwości, że czynniki reprezentowane przez zmienne y i z są intensywnie skorelowane w sensie ujemnym.

Wpływ wzrastających wartości x ogranicza się tu do podniesienia poziomu zmienności y i z, przyczem charakter tej zmienności i współzależności obu zmiennych pozostaje ten sam.

Do jakich wyników doszlibyśmy obliczając korelacje pomiędzy ilorazami u i v?

Możnaby te rachunki łatwo przerobić. Gdybyśmy chcieli skorzystać z drogi bezpośredniej, wypadłoby obliczyć na nowo tylko jeden wyraz $\frac{1}{n}\sum u_i v_i$. Możnaby też rachować na podstawie wzoru (34), gdzie wypadłoby podstawić $r = -0{,}66667$. Obie drogi dają ten sam wynik

$$R = +0{,}72 \qquad (51)$$

zupełnie naturalny w stosunku do ilorazów u i v i zupełnie fantastyczny, jeśli się go zechce interpretować jako miarę zależności pomiędzy y i z po wyeliminowaniu zakłócającego wpływu zmienności x.

Zaznaczyć należy wreszcie, że omówiona wyżej korelacja pomiędzy ilorazami o wspólnym mianowniku jest tylko jednym przykładem popularnych u nas błędów.

Istota błędu polega na tem, że chcąc zbadać związek pomiędzy zmiennemi y i z (przy ustalonym np. x) poszukiwana jest korelacja pomiędzy pewnemi funcjami $f_1(x, y)$ i $f_2(x, z)$, przyczem wybór tych funkcyj kierowany jest wyłącznie intuicją. W rozważanym wyżej przykładzie funkcje f_1 i f_2 są ilorazami o wspólnym mianowniku, jednak można przytoczyć przykłady i innych funkcyj. Tak np. w jednej ze świeżo opublikowanych prac autor zastanawia się nad związkiem pomiędzy ilością wyprodukowanego mleka, przeliczoną na 1 *ha*, a kosztami wyprodukowania jednego litra tegoż mleka i dochodzi do wartości spółczynnika korelacji — 0,2. Stąd wyciągany jest zupełnie prawdopodobny zresztą wniosek że „im większa produkcja mleka na 1 *ha*, tem niższe są koszty wyprodukowania jednego litra".

Powtórzmy, wniosek jest prawdopodobny, ale argumentacja wadliwa. W samej rzeczy, oznaczmy przez x, y i z odpowiednio obszar badanych gospodarstw, ilość produkowanego mleka i globalny koszt produkcji tegoż mleka. Spółczynnik korelacji — 0,2 został obliczony dla ilorazów $u = \frac{y}{x}$ i $v = \frac{z}{y}$ i niepodobieństwem jest powiedzieć, czy ujemny znak nie jest wynikiem specjalnej struktury zmiennych u i v. Przecież każde przypadkowe odchylenie y in plus powiększa u i jednocześnie zmniejsza v, co samo przez się może dać w wyniku ujemną korelację, nawet jeśli „mleczność na *ha*" i „opłacalność" są zasadniczo w korelacji dodatniej. W ten sposób nawet znak korelacji nie jest pewny, nie mówiąc już o możliwości jakichś bardziej konkretnych wniosków o ewentualnym efekcie np. podniesienia produkcji mleka na koszty produkcji.

Przykładów takich możnaby przytoczyć bardzo dużo. Jako zupełne już kurjozum pozwolę sobie zacytować znane mi obliczenie spółczynnika korelacji, w którem zestawiane były zmienne

$$u = \sqrt{x(y-z)} \text{ i } v = x - y,$$

gdzie x, y i $y-z$ oznaczają odpowiednio dochód surowy z gospodarstwa, nakład gospodarczy i koszta gospodarcze. Z odnośnego tekstu nie jest przytem jasne, czy przypadkiem wszystkie liczby nie zostały poprzednio „przeliczone na 1 *ha*". Otrzymany spółczynnik korelacji ma w mniemaniu autora charakteryzować współzależność pomiędzy intensywnością gospodarowania a dochodem czystym.

J. NEYMAN

(Laboratoire biométrique, Institut Nencki, Soc. Scient. ac Litt. Varsoviensis)

La corrélation entre les quotients au dénominateur commun

(R é s u m é)

Le but du présent aperçu est de déduire la formule pour le coefficient de corrélation entre les deux variables u et v, assujetties aux conditions suivantes:

a. Les deux variables sont des quotients au dénominateur commun x

$$u = \frac{y}{x}, \quad v = \frac{z}{x} \tag{1}$$

b. Les variables y et z sont en corrélation avec x. Les regressions respectives sont linéaires et sont représentées par les équations suivantes:

$$y(x) = a + bx \tag{2}$$

$$z(x) = c + dx \tag{3}$$

c. Pour x ayant une valeur constante, les variations de y et z sont homoscédastiques avec les écarts moyens quadratiques σ_y et σ_z respectivement.

d. Pour x ayant une valeur constante, les variables y et z sont en corrélation mutuelle et leur coefficient de corrélation r est indépendant de la valeur fixée de x.

Sous ces conditions le coefficient de corrélation, R, entre u et v est donné par la formule

$$R = \frac{C^2 r + ac\,\sigma^2_{\frac{1}{x}}}{\sqrt{(A^2 + a^2\sigma^2_{\frac{1}{x}})\,(B^2 + c^2\,\sigma^2_{\frac{1}{x}})}} \tag{4}$$

ou

$$A^2 = \left(\frac{1}{x^2}\right)_0 \sigma_y^2;\ B^2 = \left(\frac{1}{x^2}\right)_0 \sigma_z^2;\ C^2 = \left(\frac{1}{x^2}\right)_0 \sigma_y\,\sigma_x \tag{5}$$

$\sigma_{\frac{1}{x}}$ étant l'écart moyen de $\frac{1}{x}$ — l'inverse de la variable x et $\left(\frac{1}{x^2}\right)_0$ — la moyenne de $\frac{1}{x^2}$.

Certains auteurs calculent les corrélations telles que R dans le but d'établir des connexions entre des facteurs mesurés par y et z, dans des cas où ces variables sont fortement influencées par x. C'est le cas p. ex. où x représente l'aire d'une ferme et y et z — certains deux caractères de celle-ci. En considérant la formule (4) on voit aisément que dans les cas où

$$a \neq o,\ c \neq o \tag{6}$$

(ce qui serait plutôt de règle) aucun résultat correct ne saurait être obtenu en tirant des conclusions de la valeur de R. Ce qu'il importe de connaître, c'est la valeur de r, et celle-là peut différer de R, même dans son signe.

Le tableau I dans le texte polonais contient un exemple, dans lequel pour x ayant une valeur constante, les variables y et z sont complètement indépendantes l'une de l'autre, tandis que $R = +0{,}83$.

Le tableau IV indique un autre exemple où $r = -{}^2/_3$, et $R = +0{,}72$.

DR. WŁADYSŁAW DESZCZKA

Rozmieszczenie domów oraz wielkość i rozmieszczenie osiedli w Polsce

Spis treści: Słowo wstępne str. 867. I. Materjał źródłowy i jego wartość str. 867. II. Metoda pracy str. 870. III. Gęstość domów wiejskich str. 871. IV. Liczba, wielkość i gęstość osiedli. Uwagi ogólne str. 875. Osiedla wiejskie str. 876. Osiedla miejskie str. 880. V. Rozmieszczenie osiedli. Uwagi ogólne str. 881. Analiza szczegółowa str. 882. Rozmieszczenie miast str. 889.

Słowo wstępne [1]

W związku z rozwojem antropogeografji w ostatnich latach, coraz szerszym staje się jej horyzont. Coraz więcej przybywa zagadnień, których opracowanie oświetli nam bliżej zasadnicze tezy tej nauki, zmierzające do wyjaśnienia stosunku i wzajemnego oddziaływania człowieka i podłoża ziemskiego. Jednem z takich zagadnień, którego przedmiot stanowi w dużej mierze odzwierciedlenie dążności i ustosunkowania się człowieka do natury, jest dom. Przez dom rozumiemy budowlę wzniesioną w celu trwałego zamieszkiwania jej i do tego celu przystosowaną. W domu spędza człowiek, zależnie od zawodu jakiemu się oddaje, większą lub mniejszą, w każdym razie znaczną część swego życia. Dom jest cząstką krajobrazu geograficznego lub nawet jego treścią (osiedla). Jakość domu jest wyrazem dostosowania go przez człowieka do swoich potrzeb, tak materjalnych, jak i duchowych. W tym splocie czynników jeden z nich posiada wybitny ciężar gatunkowy. Jest to oddziaływanie warunków fizjograficznych na osiadłość ludzką. Dotychczas stosunki te mało były u nas badane lub tylko ubocznie. Z tego powodu na odnośną literaturę w pracy niniejszej rzadko będę się powoływał. Jednostkę wyższego rzędu, jaką jest w stosunku do domu osiedle, zwykle ujmowano z punktu widzenia liczby ludności, zamieszkującej dane osiedle. Rzadziej zajmowano się rozmieszczeniem lub kształtem osiedli. W pracy niniejszej zastosowano nowe ujęcie przedmiotu. Dla określenia wielkości osiedla użyto liczby domów, a nie liczby mieszkańców, tworzących to osiedle.

Są jeszcze inne powody takiego ujęcia rzeczy. Mianowicie spisy domów są o wiele dokładniejsze od spisów ludności, a to z powodu znacznie mniejszej ich liczby i nieruchomego charakteru.

Pracę tę wykonano w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Poznańskiego, pozostającym pod kierownictwem prof. Stanisława Pawłowskiego, któremu za cenne rady i wskazówki należą się słowa serdecznej podzięki.

I. Materjał źródłowy i jego wartość

Jako źródło zasadnicze pracy posłużył mi *Skorowidz Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej,* wydany przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 września 1921 r. Przeprowadzając spis, Główny Urząd Statystyczny nie rozporządzał prawie zupełnie pracownikami wykwalifikowanymi lub choćby posiadającymi pewną praktykę w tej dziedzinie. To samo dotyczyło organów, które przeprowadzały spis na miejscu. Braki powyższe odbiły się głównie na pierwszych tomach Skorowidza, gdzie na końcu figurują listy poprawek i uzupełnień. Rzecz nabiera odpowiedniej wagi, jeżeli sobie uprzytomnimy, że jest to materjał przedewszystkiem liczbowy. Poza materjałem liczbowym pozostałą treść Skorowidza stanowią nazwy

1 Praca niniejsza była wykonana w latach 1926—1928. W 1928 r. została przyjęta do druku przez Komisję Geograficzną Polskiej Akademji Umiejętności. Jednakże, wskutek braku funduszów, nie mogła być tam dotychczas wydrukowana.

miejscowości, które dają możność również łatwego popełniania błędów.

Pierwszy powszechny spis z 1921 r. nie objął całego terytorjum Polski. Mianowicie nie objął miasta Wilna i powiatów: oszmiańskiego, święciańskiego, wileńsko-trockiego i tej części woj. śląskiego, która była poprzednio pod zaborem pruskim. Braki te nie pozwalają na opracowanie całości Rzeczypospolitej.

Dotkliwem zwłaszcza jest nie przeprowadzenie spisu na Śląsku, posiadającym skupienia domów i osiedli o swoistym charakterze i najwyższem napięciu. Brak ten nie pozwala na przeprowadzenie analogji pomiędzy obszarami czy to sąsiedniemi, czy posiadającemi pokrewieństwo antropogeograficzne. Również ze względu na to konieczna jest duża ostrożność w wysnuwaniu wniosków ze zjawisk spotykanych na terenach, leżących obok obszarów nieobjętych spisem. Liczbowo braki te przedstawiają się następująco.

Pierwszy powszechny spis objął w woj. wileńskiem powiaty: brasławski, duniłowicki, dziśnieński i wilejski, wydzielone z ówczesnego woj. nowogródzkiego, a wcielone do woj. wileńskiego (wówczas „Ziemia Wileńska") na mocy ustawy z dnia 6 kwietnia 1922 r. o objęciu władzy państwowej nad Ziemią Wileńską [1]. Objęty spisem teren wynosi 52,1%, nieobjęty 47,9% całego województwa. W woj. śląskiem spis objął część leżącą na Śląsku Cieszyńskim, mianowicie 23,9%, nie objął 76,1% woj. śląskiego.

Do powyższego dochodzi jeszcze nadzwyczaj ruchomy, nieustabilizowany, głównie w początkowym okresie, podział terytorjalno-administracyjny. Z tego powodu niektóre materjały i prace utraciły wręcz swoją wartość. Niektóre tomy Skorowidza posiadają długie wykazy rozporządzeń władz o zmianach granic terytorjów różnych jednostek administracyjnych. Dotyczy to głównie powiatów. Potrzeba ustalenia nowych granic wynikła z powodu częstego przecięcia granicą państwową powiatów, wyznaczonych poprzednio przez b. władze zaborcze. Części te, nieraz bardzo małe, musiały być łączone w nowe jednostki administracyjne, względnie przyłączane do powiatów już poprzednio istniejących.

Prócz tego w kilku wypadkach, głównie w b. zaborze pruskim i austrjackim, nastąpiła komasacja powiatów zbyt małych. I odwrotnie, w województwach wschodnich, kresowych, kilkakrotnie zachodziła potrzeba podziału na mniejsze powiatów nader rozległych, zwłaszcza posiadających słabe połączenia komunikacyjne.

O ile ustalenie granic powiatowych w województwach zachodnich (b. zabór pruski), a w części i południowych (b. zabór austrjacki) odbyło się szybko i, zdaje się, ostatecznie, o tyle w województwach wschodnich rzecz ta nie jest jeszcze zakończona i zmiany od czasu do czasu jeszcze się zdarzają.

Ponadto występuje tu rozbieżność materjałów z wymaganiami, jakie stawia niniejszy temat i charakter pracy. Chodzi mianowicie o trudności, jakie są związane z pojęciem osiedla. Nasze ujęcie powinno posiadać czysty charakter antropogeograficzny, natomiast materjały, w tym wypadku Skorowidz Miejscowości, operują przeważnie osiedlami (miejscowościami) wyłącznie w sensie administracyjnym. A więc już u źródła spotykamy się z innem ujęciem przedmiotu i na innych podstawach opartem, niż wypływa to z naszego zasadniczego założenia.

Naturalnie, że w wielu wypadkach ujęcie przedmiotu na podstawie tych dwóch, zasadniczo różnych kryterjów, zgadzają się z sobą w zupełności. Jednak nie jest to regułą.

Trudności analogiczne zachodzą nietylko w Polsce, ale i we wszystkich innych krajach. Przecież nie czynniki naukowe, lecz wyłącznie administracyjne określają, co ma obejmować nazwa danej miejscowości (osiedla). Z tego powodu przy wyciąganiu wniosków musimy brać pod uwagę i to odchylenie, które wypływa z innego ujęcia zagadnienia pod względem naukowym przez materjał źródłowy.

Ziemie Polski noszą na sobie w wielu wypadkach piętno administracji i polityki zaborczej. Zaznacza się to wyraźnie w podziale terytorjalno-administracyjnym i w wielkości tych jednostek. Każdy z b. zaborców miał inny system w tym względzie i stosował inne ujęcie i wielkość jednostek administracyjnych.

Najwyższe jednostki administracyjne, województwa, jako twór czysto polski, uległy wpływom zaborczym w stopniu najmniejszym. Granice ich w pewnych tylko wypadkach biegną wzdłuż granic odpowiednich zaborczych jednostek administracyjnych.

Najmocniej zaznaczył się ten wpływ w podziale na powiaty. Nieomal wszystkie powiaty odpowiadają ściśle jednostkom sto-

1 Dziennik Ustaw z dn. 13 kwietnia 1922 r., l. 26, poz. 213.

sowanym przez b. władze zaborcze. Jeżeli zaś nastąpiły jakiekolwiek zmiany terytorjalne w jednostkach powiatowych, to dotyczą one przedewszystkiem pasa pogranicznego, gdzie nowa granica państwowa często, a nawet przeważnie, przecinała terytorja poszczególnych powiatów.

Wielkość terytorjów wojewódzkich i powiatowych i amplitudę wahań terytorjalnych według b. zaborów przedstawiłem w poniższej tabelce [1].

Były zabór	Województwa				Powiaty *b*			
	Liczba	Powierzchnia w *km*²			Liczba	Powierzchnia w *km*²		
		maksymalna	minimalna	średnia		maksymalna	minimalna	średnia
Polska . .	**16**	**42 280**	**4 230**	**24 274**	**263**	**6 183**	**83**	**1 477**
Rosyjski	9*a*	42 280	19 034	29 130	120	6 183	486	2 185
Austrjacki	4	27 024	16 240	19 770	82	2 498	336	964
Pruski .	3	26 528	4 230	15 715	61	1 853	83	773

a Wskutek małego terytorjum (121 *km*²) i specjalnego charakteru nie uwzględniono m. Warszawy, mimo, że stanowi jednostkę administracyjną równorzędną województwu.

b Powiaty miejskie w liczbie 13 włączono do odpowiednich wiejskich.

Instrukcje, wydane przez Główny Urząd Statystyczny, były bardzo szczegółowe. Jednakże przy dokonywaniu spisu można było zauważyć pewne, nieraz dosyć znaczne, odchylenia, wypływające z różnorodnej interpretacji tych instrukcyj. Mam na myśli kwestję samodzielnych osiedli w znaczeniu antropogeograficznem, jednak nie samodzielnych z punktu widzenia administracyjnego. Osiedla takie, drobne zwykle pod względem wielkości, administracja przyłącza do większych, nadając temu zespołowi nazwę osiedla głównego.

W wypadku wyszczególnienia wszystkich, nawet podrzędnych osiedli, mamy możność poznania ich i traktowania oddzielnego, przez co możemy ująć zagadnienie w sposób jedynie dla nas, z punktu widzenia antropogeograficznego, miarodajny.

W wypadku drugim, niewyszczególnienia osiedli podrzędnych, materjał zawiera w sobie błąd, którego nie jesteśmy w stanie wykryć i usunąć. Wobec czego praca traci rzecz najważniejszą—ścisłość. Mapy rozmieszczenia ilościowego osiedli, oparte na takim materjale, będą wykazywały zawsze mniej osiedli niż w rzeczywistości.

W Skorowidzu Miejscowości często spotykamy jeszcze inny wypadek, jak gdyby pośredni w stosunku do opisanych wyżej. Mianowicie wszystkie prawie osiedla podrzędne są wyszczególnione, lecz dane, dotyczące tych osiedli—w naszym wypadku chodzi o ilość domów—podane są łącznie w rubryce osiedla głównego. Ilość osiedli znamy, możemy określić ich położenie topograficzne, a więc i rozmieszczenie, ale nie możemy określić wielkości poszczególnych osiedli według ilości domów. Wielkość zaś osiedla głównego jest powiększona sztucznie o odnośne liczby osiedli podrzędnych. Ostatni wypadek zdarza się najczęściej w gminach b. zaboru pruskiego i w obszarach dworskich b. zaboru austrjackiego. O ile chodzi o kartograficzne przedstawienie omawianych stosunków, wypadek pierwszy i ostatni (niewyszczególnienie osiedli podrzędnych i wyszczególnienie bez podania danych liczbowych) dają rezultaty jednakowe, rzecz prosta, niedokładne.

W niektórych województwach układ stosunków gospodarczych wpłynął na sztuczne, nieraz przejściowe, powiększenie liczby osiedli. Do takich należy woj. poznańskie i pomorskie. Wysoko postawione i zorganizowane leśnictwo tych województw posiada znaczną ilość osiedli administracyjno-leśnych, jak gajówki, leśniczówki, nadleśniczówki, które składają się najczęściej z jednego tylko domu, jednakże w Skorowidzu Miejscowości są wyszczególnione. Powiaty, posiadające większy odsetek lasów, mają tego rodzaju osiedli dosyć dużo. Osiedla te na przestrzeni kilku, kilkunastu lat nieraz są przejściowemi. Bywają zmiatane z powierzchni ziemi choćby przez reorganizację administracji leśnej. Wpływają one, w pewnym stopniu, na zaciemnienie zjawisk antropogeograficznych. głównie przy przedstawieniu kartograficznem.

Znaczną przeszkodę stanowią również obszary dworskie, rozpatrywane jako samodzielne jednostki administracyjne. Występują one szczątkowo [2] (jako będące w fazie likwidacji) w województwach południowych (prócz polskiej części Spisza, Orawy i Śląska Cieszyńskiego, gdzie nie istniały), a mianowicie lwowskiem, stanisławowskiem i tarnopolskiem i to nie we wszystkich powiatach. Pierwszy powszechny spis nie zastał obszarów dworskich w woj. krakowskiem i niektórych powiatach lwowskiego, zostały one zlikwidowane przez włączenie do odpowiednich gmin wiejskich przed spisem na mocy ustawy sejmowej [3].

1 Według *Rocznika Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1928.*
2 Obacz przedmowę do *Skorowidza Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej,* tom XII, woj. krakowskie i Śląsk Cieszyński.
3 Dziennik Ustaw R. P., rok 1919, Nr. 67, str. 722, pozycja 404.

Województwa zachodnie utrzymały dotychczas w pełni instytucję obszarów dworskich. Województwa centralne i wschodnie (b. zabór rosyjski) obszarów dworskich, jako jednostki administracyjnej, wogóle nie znały.

Obszary dworskie przedstawiają wartość ujemną w naszym wypadku z dwóch powodów: 1) przez wyróżnianie osiedli dworskich, bardzo często stanowiących w znaczeniu antropogeograficznem organiczną całość z głównem osiedlem, nie dworskiem, powiększamy sztucznie ilość osiedli, i 2) przez niejednostajne występowanie na pewnych obszarach Polski lub zupełny ich brak utrudniają eliminowanie błędów, wniesionych przez istnienie tych jednostek administracyjnych.

Przeważną część Polski opracowałem na podstawie generalnej mapy austrjackiej w podziałce 1 : 200 000, która się okazała mniej więcej wystarczającą do tego celu. Na niej opracowałem cały b. zabór austrjacki i b. zabór rosyjski aż po $53^0 30^1$ szerokości północnej, to jest dokąd ta mapa sięga. Pozostałą północną część b. zaboru rosyjskiego opracowałem przy pomocy niemieckiej mapy przeglądowej w podziałce 1 : 300 000. O użyciu bardziej szczegółowych map rosyjskich z tego terenu nie mogło być mowy, głównie z powodu trudności w ich skompletowaniu. B. zabór pruski (prócz nieobjętej spisem części śląskiej) opracowałem na niemieckiej mapie topograficznej w podziałce 1 : 200 000. A więc największa część została opracowana przy pomocy mapy austrjackiej w podziałce 1 : 200 000.

W wypadkach, gdy chodziło o bliższe zbadanie pewnych kwestyj, używałem mapy austrjackiej specjalnej w podziałce 1 : 75 000. Jednakże wartość obu omówionych wyżej map zależna jest od terenu, jaki obejmują. Arkusze z obszarów b. zaboru rosyjskiego, oparte na przestarzałych źródłach, zawierają bardzo wiele błędów. Kopjowane z map rosyjskich posiadają wartość mniejszą niż tamte, gdyż przeróbka przyniosła im znowu pewną ilość błędów, już to jako uchybienia w treści, już to z powodu złej techniki. Od czasu zdjęć lub poprawek oryginalnych upłynęło wiele czasu. Przedewszystkiem, co nas głównie interesuje, przybyło wiele nowych osiedli. Często gęste osiedla pokryły teren, który na mapie figuruje jako wielki, zwarty las. Wobec powyższego środki pomocnicze, mianowicie mapy, mogły spełnić swoje zadanie tylko w części. Odnosi się to głównie do województw wschodnich. Prócz powyższych trudności na omawianym obszarze istnieją inne, mniej ważkie, mianowicie językowe. Mapy austrjackie i niemieckie, przerabiane z rosyjskich, roją się od błędów powstałych z nieznajomości języka i wskutek tego błędnej transkrypcji, lub wskutek zwykłej nieuwagi.

Wojna i pośpieszne wydawnictwa wojenne zamęt ten jeszcze bardziej powiększyły.

B. zabór pruski został opracowany na postawie niemieckiej mapy topograficznej w podziałce 1 : 200 000, która, oparta na stosunkowo świeżem zdjęciu, całkowicie odpowiada swojemu celowi. Bardzo rzadko zachodziła tu potrzeba uciekania się do pomocy map bardziej szczegółowych.

Prócz wymienionych map używałem jeszcze innych, głównie na obszarze województw wschodnich b. zaboru rosyjskiego, gdzie, jak widzieliśmy, materjał kartograficzny zasadniczy stanowczo był niewystarczający i nieraz należało sięgać do najrozmaitszych źródeł pomocniczych, by oznaczyć położenie na mapie danego osiedla, co w pracy niniejszej było rzeczą bardzo ważną. O ile chodzi o mapę polską, wydawaną przez Wojskowy Instytut Geograficzny w podziałce 1 : 100 000, która całkowicie odpowiada potrzebom niniejszej pracy, to bardzo mała ilość opublikowanych arkuszy [1] nie pozwoliła na szersze oparcie się na niej.

II. Metoda pracy

Przy wyborze metody pracy należało uwzględnić przedewszystkiem zasadnicze założenie tematu, którem jest rozmieszczenie i wielkość osiedli w Polsce. Zagadnienie takie może być ujęte i rozwiązane z powodzeniem przy pomocy kartograficznej, a to, przedewszystkiem, przez wykreślenie mapy rzeczywistego rozmieszczenia osiedli, a zarazem i ich wielkości. Naturalnie, że pod uwagę bierzemy tylko kwestje najważniejsze, naczelne, z któremi wiąże się wiele drobniejszych. Jak już we wstępie zaznaczono, pojęcie wielkości osiedla zostało związane z liczbą domów, a nie z liczbą mieszkańców. W celu przedstawienia tych zagadnień została wykonana mapa I, gdzie każde osiedle jest oznaczone pewnym znakiem, którego wielkość i kształt odpowiadają wielkości osiedla, branej z punktu widzenia ilości domów. Przy wyborze znaków mapy należało mieć na uwadze warunki tak techniczne jak i oddziaływania optycznego.

Wielkość osiedli została ujęta w ramach sześciu kategoryj (obacz objaśnienie na mapie),

1 Rok 1926.

które, dla ułatwienia orjentacji, rozpadają się na trzy grupy po dwa, podobne do siebie, znaki. A więc pierwsze dwie kategorje oznaczone są punktem o różnej wielkości, dwie następne trójkątem, a dwie ostatnie kwadratem. Większy znak oznacza wyższą kategorję. Kategorje te są następujące: 1—osiedla o wielkości do 10 domów, 2—od 10 do 50, 3—od 50 do 100, 4—od 100 do 500, 5—od 500 do 1000 i 6 ponad 1000 domów. Ustalenie tych sześciu kategoryj napotykało na pewne trudności. Przedewszystkiem należało szukać podstawy dla podziału osiedli na kategorje. Podstawową koniecznością było wykrycie typowych osiedli pod względem wielkości dla każdego obszaru, stanowiącego odrębną całość antropogeograficzną i to bez względu na przyczyny, które wywołały powstanie tego typu. W powyższym celu przeprowadziłem próbne klasyfikacje dla terenów typowych, stanowiących wspomniane jednostki, jak np. Polesie, Mazowsze, Podole, Pomorze, Wołyń i t. p. Próbne klasyfikacje poszczególnych obszarów dostarczyły materjału dla ustalenia kategoryj osiedli dla całego kraju. Sam przebieg dalszej pracy, po ustaleniu kategoryj osiedli, przedstawiał się następująco. Posługując się *Skorowidzem Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej,* znaczono osiedla kolejno na arkuszach odpowiedniej mapy, uwzględniając równocześnie wielkość osiedla. Dopiero po wykonaniu mapy I można było przystąpić do właściwego analizowania rozmieszczenia i gęstości osiedli. Wobec licznych czynników, oddziaływających na omawiane zjawisko, dążono przedewszystkiem do wykrycia głównej przyczyny, a to przez analizę przedewszystkiem fizjografji danego obszaru, potem użytkowania ziemi, struktury rolnej, ogólnych warunków ekonomicznych, wpływów politycznych (granice b. zaborów i państwowe), rozmieszczenia ludności wogóle, a narodowościowego, w pewnych wypadkach, w szczególności (osiedla narodowościowe na Wołyniu), wpływów historycznych i innych. Przez porównanie wyników takiej analizy można było dopiero ustalić wpływy decydujące.

Podziałka mapy I została określona jako wypadkowa wielkości i gęstości znaków, t. j. musiała być taka, by wszystkie znaki na mapie się pomieściły. Ponieważ Polska (tereny objęte spisem) liczy przeszło 84 000 osiedli (obacz tabl. 2), tyleż znaków należało umieścić na mapie.

III. Gęstość domów wiejskich [1]

Nie byłoby słusznem rozpatrywanie gęstości domów tak wiejskich jak, miejskich łącznie. Domy miejskie wybitnie, przedewszystkiem, podlegają czynnikom innym, nie geograficznym. Pierwszorzędną rolę grają tu czynniki ekonomiczne i często, niewiele mniejszą, polityczne. Wieś, jako twór, u nas w każdym razie, bardziej pierwotny, podlega więcej wpływom czynników geograficznych. Współżycie jej z przyrodą jest silniejsze i bardziej bezpośrednie, niż miasta. Wieś, mając podstawę bytu w warunkach przyrodzonych, stara się bardziej do nich dostosować. Miasto jest tworem cywilizacji, a przedewszystkiem dalej posuniętego w rozwoju życia gospodarczego, polegającego na zróżniczkowaniu i podziale funkcyj gospodarczych. Trafną definicję wsi i miasta, opartą na podstawach ekonomicznych, dał H. Hassinger [2]. Uważa on, że życie wsi skierowane jest odśrodkowo, nazewnątrz, zaś miasta—dośrodkowo, dowewnątrz. Wieś przeważnie uprawia zawody bardziej pierwotne: rolnictwo i chów bydła. Miasto tych zawodów nie uprawia.

Pozatem miasto nie jest tworem bez którego życie społeczeństw, naturalnie społeczeństw, stojących na niższym stopniu cywilizacji, byłoby nie do pomyślenia. Wiadomą jest rzeczą, że większość społeczeństw pierwotnych, przeważnie murzyńskich, zamieszkujących wnętrze Afryki równikowej, nie zna formy osiedla miejskiego. To samo zdarza się w niektórych częściach Indyj, gdzie społeczeństwa mają nawet wyższy stopień cywilizacji aniżeli w Afryce.

Badanie gęstości domów wyłącznie wiejskich daje wobec tego lepsze szanse wykrycia zależności od podłoża. Spis budynków w Polsce z 1921 r. nie daje nam, ściśle biorąc, normalnego obrazu. Mianowicie podczas wielkiej wojny w pewnych okolicach zostało bardzo wiele budowli zniszczonych. Do roku 1921 ludność nie zdążyła ich odbudować lub też sama częściowo opuściła swoje siedziby. Dotyczy to głównie kresów wschodnich. Pas największego zniszczenia budowli rozciąga się mniej więcej na linji Grodno-Stanisławów, tworząc naokoło Polesia rozszerzenie tego pasa zniszczenia wojennego [3]. Niektóre tomy Skorowidza Miejscowości posiadają również rubrykę, w której podają ilość miejscowości zniszczonych względnie niezamieszkanych w momencie spisu.

1 Obacz mój artykuł p. t. *Rozmieszczenie domów wiejskich w Polsce.* Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w 1927 r., tom II. Kraków 1930.

2 Hassinger H. *Über Aufgabe der Städtekunde,* Petermanns Geographische Mitteilungen—1910 tom II, str. 292.

3 Porównaj mapę: *Zniszczenie wojenne w budowlach na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w okresie wojen 1914—1920 r.* zestawioną przez Generalną Dyrekcję Odbudowy Min. Robót Publ. na podstawie deklaracyj poszkodowanych.

Liczby te podajemy w poniższem zestawieniu.

Województwa	Liczba miejscowości zniszczonych, względnie niezamieszkanych	Województwa	Liczba miejscowości zniszczonych, względnie niezamieszkanych
Razem . .	**1 059**	Poleskie	194
		Wołyńskie . . .	128
Warszawskie .	14	Poznańskie . . .	3
Łódzkie	5	Pomorskie . . .	.
Kieleckie . . .	8	Śląskie	.
Lubelskie . . .	54	Krakowskie . .	.
Białostockie . .	157	Lwowskie . . .	.
Wileńskie . . .	102	Stanisławowskie	.
Nowogródzkie .	394	Tarnopolskie . .	.

W zespole czynników, oddziaływających na gęstość domów wiejskich, jednemu z nich przypada rola dominująca. Jest to wpływ jakości gleby, który ciąży poważnie na gęstości i rozmieszczeniu domów. Dom wiejski tam stoi, gdzie jego właściciel—w zasadzie rolnik—znajduje środki utrzymania. Ponieważ tych środków, jak w naszym wypadku, dostarcza mu gleba, przeto jakość podłoża jest decydująca.

W wielu wypadkach niska jakość gleby może być wynagrodzona z innej strony. Minimum wydajności gospodarstwa wiejskiego przy niskiej jakości gleby może być utrzymane przez powiększenie obszaru tego gospodarstwa. Z pewnemi zastrzeżeniami można twierdzić nawet, że wielkość powierzchni gospodarstwa rolnego jest funkcją jakości gleby. Bierzemy pod uwagę jednakże tylko taką wielkość gospodarstwa, z którego dochód da wystarczające utrzymanie rodzinie rolniczej. Przeciętny minimalny obszar gospodarstw wiejskich w okolicach o glebie małowartościowej musi być większy, niż w okolicach o glebie dobrej. A więc widzimy, że ilość ziemi ornej wiąże się ściśle z jakością gleby, jeżeli założymy, że ilość ludności rolniczej jest stałą. Jednakowoż słusznem to jest tylko dla gospodarstw leżących niewiele powyżej granicy samowystarczalności ekonomicznej. Wielka własność rolna (o granicy dolnej 50 *ha*, jak powszechnie u nas przyjęto), zasadzie tej nie podlega. Górna granica wydajności ekonomicznej gospodarstwa rolnego nie jest określona niczem, w przeciwieństwie do granicy dolnej, która jest zakreślona przez wymagania życiowe, to jest przez konieczność utrzymania rodziny rolnika. Z tego powodu gospodarstwa karłowate mogą istnieć tylko w tych okolicach, gdzie jest możliwość pracy ubocznej, jak np. w gospodarstwach wielkiej własności rolnej, w przemyśle, przy robotach publicznych. W pewnych wypadkach podporą ekonomiczną gospodarstwa karłowatego jest uprawianie niektórych rzemiosł, niezbyt skomplikowanych, dających pracę głównie w okresie zimowym, kiedy to w gospodarstwie rolnem jest najmniej zatrudnienia.

Jednym ze sposobów szukania pracy dodatkowej jest także sezonowa emigracja i to nietylko wewnętrzna, ale nawet i zewnętrzna. Głównym terenem emigracji była dawna Galicja, posiadająca najwięcej gospodarstw karłowatych, a gospodarczo ogólnie rozwijająca się bardzo powoli. Również pogranicze dawnych Niemiec w b. Kongresówce dostarczało znacznego kontyngentu robotników rolnych sezonowych w Niemczech. Nie była tu nawet przeszkodą równoczesność sezonów rolniczych. Pewne okolice Polski zatrudniały sezonowo robotników przy meljoracjach rolnych, głównie przy drenowaniu (sączkowaniu). Ostatnie zajęcie doznaje nawet rozwoju, wobec podnoszenia się kultury rolnej. Sezonowem było również zajęcie dawnych flisaków i bandosów. Jednakże wielka wojna europejska i powojenny światowy kryzys ekonomiczny odbiły się ujemnie na emigracji sezonowej.

Rzecz prosta, że z drugiej strony w pewnych granicach ludność rolnicza zależna jest od ilości ziemi ornej, która da się uzyskać wogóle na danym terenie, względnie która dziś tam istnieje.

W krajobrazie, nienadającym się pod uprawę rolną, nie będzie nigdy zbytniego zagęszczenia domów wiejskich. Nieodpowiednia, mało wydajna gleba wymaga zwiększenia znacznego powierzchni gospodarstwa, co wpływa właśnie na rzadkie rozmieszczenie domów.

Kultura rolna przez meljoracje, umiejętną uprawę, stosowanie nawozów sztucznych może zwiększyć wydajność gospodarstwa rolnego, a więc może obniżyć przeciętny obszar gospodarstwa. Jednakże jest to rzecz posiadająca wpływ ogólny, obszerniejszy i nie może być związana tylko z czynnikiem rozpatrywanym. Podniesienie się kultury rolnej wpływa równolegle na całokształt wszystkich warunków życia rolniczego, a więc wzajemne ustosunkowanie się poszczególnych czynników pozostanie bez zmiany.

Innego rodzaju przyczyny składają się na większe zagęszczenie domów wiejskich naokoło wielkich miast. Takiem charaktery-

stycznem zagęszczeniem jest na mapie II plama znaczniejszej gęstości powiatu warszawskiego, rozłożona naokoło stolicy. Gęstość domów wiejskich w województwie warszawskiem, jak widać z tablicy 1, waha się od 4,9 na km^2 w powiecie przasnyskim (minimum) do 11,2 w powiecie warszawskim (maksymum). Większe zagęszczenie około Warszawy jest równocześnie maksymalnem w całem województwie. Przyczyny, kształtujące to wyjątkowe w swoim rodzaju zagęszczenie, dadzą się objaśnić następująco.

Bliskość dużego miasta spowodowała znaczne skupienie ludności i wywołała silny wzrost cen ziemi. Z tego powodu przeciętny obszar gospodarstw rolnych zmniejszył się. Poziom wystarczalności dochodów z gospodarstwa został podtrzymany albo przez staranniejszą uprawę, albo, jak w rozpatrywanym wypadku okolic podmiejskich Warszawy, przez zastępstwo rolnictwa ogrodnictwem, o ile pozwalała na to jakość gleby. Nie bez wpływu są tutaj wyższe ceny na produkty rolne z powodu sąsiedztwa miljonowego miasta. W osiedlach podmiejskich mieszkają chętnie również robotnicy, głównie, o ile komunikacja jest dostateczna. Zasadniczym motywem w tym wypadku jest niższy czynsz mieszkaniowy i tańsze produkty żywnościowe, niż w centrum wielkiego miasta.

Bliskość wielkiego miasta daje jeszcze możność zdobycia różnorodnej pracy zarobkowej dorywczej, sezonowej czy też stałej. Innemi słowy podmiejskie gospodarstwa rolne są przeważnie w całej pełni gospodarstwami karłowatemi.

Pozatem wchodzi tu jeszcze w grę liczna kategorja domów, która zasadniczo z domami wiejskiemi, a więc rolniczemi, niewiele ma wspólnego. Są to domy położone na obszarach podmiejskich gmin wiejskich, stanowiące właśnie pas przejściowy pomiędzy wsią a miastem. Od czasu do czasu miasto wchłania ten pierścień, dojrzały już do urbanizacji [1]. W ten sposób powstaje Wielka Warszawa, Wielki Poznań [2], Wielki Kraków. Są to więc domy pograniczne wiejsko-miejskie. Istnienie domów wiejskich jest naogół ściśle związane z ludnością rolniczą, tak czynną jak i bierną zawodowo i ona jest dziś nieomal wyłącznym mieszkańcem wsi. O innych zajęciach ludności wiejskiej, występujących przeważnie w społeczeństwach już to niżej stojących, już to w krajach posiadających specjalne warunki przyrodzone, a mianowicie o pasterstwie, łowiectwie i rybołówstwie, w Polsce mówić nie mamy potrzeby. Pasterstwo występuje w Karpatach, jednak jako zajęcie dodatkowe, uboczne rolnictwa. Z powodu uboczności tych zawodów ująć ich cyfrowo nie można, choćby ze względów czysto formalnych. Łowiectwo, jako zawód, w Polsce nie istnieje. Rybołówstwo znamy w Polsce jako zawód samodzielny. Jednak jest on bardzo słaby liczbowo i związany ściśle tylko z wąskim i krótkim pasem wybrzeża morskiego, a więc w naszych rozważaniach jest bez wpływu.

Tabelka poniższa przedstawia cyfrowo oddziaływanie zagęszczenia ludności rolniczej na gęstość domów wiejskich [3].

Województwa	Gęstość		Liczba ludności wiejskiej na jeden dom *b*
	ludności rolniczej na km^2 *a*	domów wiejskich na km^2	
Warszawskie *c*	49	7,1	7,85
Łódzkie	64	9,8	7,58
Kieleckie	61	11,1	6,83
Lubelskie	49	8,0	6,77
Białostockie	29	5,0	6,06
Wileńskie *d*	29	5,2	5,72
Nowogródzkie	30	5,4	5,67
Poleskie	17	3,2	5,70
Wołyńskie	39	6,9	5,73
Poznańskie	41	5,6	8,56
Pomorskie	35	5,4	8,00
Śląskie *e*	52	11,9	8,36
Krakowskie	75	15,8	5,61
Lwowskie	72	14,1	5,56
Stanisławowskie . . .	56	11,6	5,13
Tarnopolskie	71	13,8	5,28

a Ludność rolnicza czynna i bierna zawodowo łącznie, według stanu z dnia 30 września 1921. *b* Według Statystyki Polski, t. XIII, zesz. I, Budynki, Analiza opracowana przez L. Landau *c* Bez miasta Warszawy. *d* Tylko 4 powiaty spisane. *e* Tylko Śląsk Cieszyński.

Z powyższej tabelki widzimy prawie całkowitą zgodność napięcia gęstości ludności rolniczej i gęstości domów wiejskich. Minimum i maksymum, punkty najbardziej charakterystyczne i krańcowe, mają jedno i to samo siedlisko. Stosunek liczbowy gęstości ludności rolniczej do gęstości domów wiejskich posiada pewną rozpiętość, lecz stosunkowo małą. Stwarza to, prócz czynników drobniejszych, wpływ wielkości, a ściślej biorąc, gęstości zaludnienia domu. Już zwykła obserwacja w terenie przekonywa nas, że zaludnienie domu nie wszędzie jest jednakowe. Mamy bowiem domy jednorodzinne i wielorodzinne (np. domy robotnicze wielkiej własności rolnej, t. zw. „czworaki“,

1 Pawłowski St. *Dzieje miast Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1928, t. I, *Geografja Polski — Rosnąca urbanizacja Polski współczesnej*, str. 6.

2 Błaszczak A. *Osady podmiejskie w pobliżu Poznania*—Kronika miasta Poznania, № 2, str. 36, Poznań, 1924.

3 Według danych Głównego Urzędu Statystycznego.

„ośmioraki"). Z teoretycznego punktu widzenia gęstość domów wiejskich i ich zaludnienie są zjawiskami odwrotnie proporcjonalnemi: przy dużem zaludnieniu domów winno być ich mniej i naodwrót. Stosunki te są przedstawione na poprzedniej tabelce. Zaludnienie domów w Polsce waha się od maksymum 8,56 ludzi w jednym domu wiejskim (woj. poznańskie) do minimum 5,13 (woj. stanisławowskie). Najmniejsze zaludnienie domów mają woj. południowe i wschodnie, średnie zaludnienie—woj. centralne, największe—woj. zachodnie i Śląsk Cieszyński.

Po wielkiej wojnie wyłoniły się pewne nowe kwestje społeczne, względnie spotęgowały się istniejące już dawniej, których oddziaływanie zaznacza się i na problemach tutaj poruszanych. Do takich należy w pierwszym rzędzie reforma rolna i, zasadniczo z tem związana, parcelacja wielkiej własności rolnej. W pewnych wypadkach wywołało to znów formy specjalne, jak np. osadnictwo wojskowe na kresach wschodnich.

W ciągu lat 1919—1926 w wykonaniu reformy rolnej utworzono na zasadzie parcelacji 55943 nowych gospodarstw rolnych, z czego na lata 1925 i 1926 przypada 16646, których rozkład na województwa wykazuje poniższa tabelka [1].

Województwa	Liczba utworzonych gospodarstw rolnych	Województwa	Liczba utworzonych gospodarstw rolnych
Polska . . .	**16 646**	Poleskie	618
		Wołyńskie . . .	1 450
Warszawskie . .	1 900	Poznańskie . . .	702
Łódzkie	978	Pomorskie . . .	734
Kieleckie	1 811	Śląskie [a]	7
Lubelskie	1 750	Krakowskie . .	100
Białostockie . . .	1 171	Lwowskie . . .	550
Wileńskie	1 946	Stanisławowskie	233
Nowogródzkie . .	1 297	Tarnopolskie . .	1 399

a Tylko Śląsk Cieszyński.

Jeżeli założymy, że w każdem nowoutworzonem gospodarstwie rolnem zostanie wybudowany dom, to widzimy, że parcelacja rolna może zmienić obraz zabudowania niektórych okolic. Ostrze reformy rolnej skierowane jest głównie na okolice, gdzie, z powodu braku ziemi, istnieje wiele gospodarstw karłowatych, a może w mniejszym stopniu na pewne okolice kresów wschodnich, gdzie przeprowadza się osadnictwo wojskowe na terenach zaniedbanych i zniszczonych przez wojnę. Do pierwszych zaliczamy, według powyższej tabelki, woj. warszawskie, kieleckie i lubelskie, przedstawicielem drugich jest przedewszystkiem woj. wileńskie, a potem i inne.

Na zasadzie powyższych rozważań za najwybitniejszy czynnik, kształtujący rozmieszczenie domów wiejskich, należy uznać przedewszystkiem jakość gleby. Potem idą: ilość ziemi ornej, przeciętny obszar gospodarstw wiejskich, zagęszczenie ludności rolniczej, czynniki o charakterze społecznym i inne. Naturalną jest rzeczą, że określić wielkość wpływu każdego z tych czynników, w pewnych wypadkach, jest bardzo trudno. Niektóre czynniki mają pewien związek pomiędzy sobą, stanowiący nieraz nawet wzajemną współzależność funkcjonalną. W celu przedstawienia stosunków gęstości domów wiejskich w Polsce została wykonana mapa II, na której mamy oznaczony w każdym powiecie stosunek ilości domów do powierzchni powiatu [2]. Stopnie gęstości przedstawiono w ten sposób, że każdy następny liczy o 5 domów na km^2 więcej. Stopnie te reprezentują nam równocześnie obszary różnego rozmieszczenia domów.

Terytorjum Polski może być, w ogólnych zarysach, podzielone na kilka obszarów.

Pierwszy obszar obejmuje Polesie, jako ośrodek, koło którego grupują się części Wołynia, Podlasia i Suwalskie. Na obszarze tym występuje minimum gęstości domów w Polsce, mianowicie 1,9 domów na km^2 w powiecie białowieskim. Obszar ten również zajmuje południowo-zachodnią część woj. pomorskiego i północną poznańskiego z dorzeczem Noteci, jako tłem tego obszaru. Oba terytorja stanowią kategorję małej gęstości. Wynosi ona od 1—5 domów na km^2 i, jak widzimy, obejmuje część kresów wschodnich i przeciwległych im zachodnich. Kategorja tej gęstości poza wymienionemi obszarami występuje jeszcze w paru małych rejonach przy północnej granicy Polski.

Drugi obszar gęstości od 5–10 domów na km^2 moglibyśmy nazwać centralnym, gdyż obejmuje przeważnie województwa centralne, poza tem znaczną część Wołynia i województwa wileńskiego, nowogródzkiego, a także części województw zachodnich. Ta kategorja gęstości występuje jeszcze jako zwarty rejon na podgórzu Beskidów Wschodnich i w paru

1 Według Roczników Statystyki R. P. za 1927 i 1928. Podział według województw za okres 1919—1926 nie jest możliwy, gdyż początkowe dane są niezupełne, a poza tem od roku 1925 całkowicie zmieniono układ tablic w stosunku do lat poprzednich (Obacz uwagę w Roczniku Statystyki za 1927 na str. 107).

2 Pierwszą mapkę gęstości domów w Polsce spotykamy w książce: Pawłowski, Bystroń, Peretiatkowicz—*Polska Współczesna*, część 1, Geografja, str. 31, Lwów—Warszawa 1923.

pomniejszych rejonach, rozrzuconych pośród innych kategoryj gęstości.

Trzeci obszar o gęstości od 10—15 domów na km^2 leży mniej więcej w pasie wyżyn południowych, dochodząc w Beskidach Zachodnich i Średnich do południowej granicy Polski. Najbardziej wysuniętym punktem na północ w tej kategorji gęstości jest odosobniony powiat warszawski.

Czwarty obszar o gęstości od 15—25 domów na km^2 zgruba możemy związać z krainą podgórza Karpackiego. Cechą charakterystyczną tego obszaru jest zjawisko, iż leży on jak gdyby na obszarze poprzednim, stanowiąc szczyty gęstości w Polsce. Rozwartość skali gęstości na tym obszarze jest większa (podwójna), gdyż nie jest on zwartym i stopnie skali 15—20 i 20—25 domów na km^2 wzajemnie się przeplatają.

Maksymum gęstości, 25 domów na km^2, posiada powiat śniatyński, leżący właśnie na tym obszarze.

IV. Liczba, wielkość i gęstość osiedli

Uwagi ogólne

Na wstępie niniejszego rozdziału musimy poruszyć odrazu pewne nieuniknione niedokładności przy traktowaniu ilościowem osiedli w Polsce. Dotyczy to przedewszystkiem osiedli wiejskich.

Już w rozdziale I „Materjał źródłowy i jego wartość" omawiano różnice w ujęciu osiedla antropogeograficznem i administracyjnem. Ten błąd, tkwiący u podstaw przedmiotu, ma charakter bardziej ogólny. Wobec powszechnego występowania ma on już charakter jak gdyby pewnego systemu i dlatego w niektórych wypadkach sprawia trudności stosunkowo mniejsze.

Na terenie Polski, niestety, mamy trudności rodzime, o charakterze przejściowym. Jest to wielka różnorodność w traktowaniu jednostek administracyjnych w każdym z b. zaborów[1]. Anomalje te znikną z chwilą ujednostajnienia podziału i organizacji administracyjnej.

Przy analizowaniu odpowiednich materjałów, względnie przy badaniu stosunków osiedli w terenie, można jednak uchwycić pewne kryterjum, które, pomimo podziału i nomenklatury administracyjnej, opartej na zasadach wręcz odmiennych, pozwala wyeliminować osiedla w sensie antropogeograficznym, o ile niezupełnie, to w każdym razie z bardzo dużą dokładnością. Są to nazwy osiedli właściwych (nie jednostki administracyjnej, np. gminy t. zw. „miejscowej" w b. zaborze austrjackim), względnie ich części, o ile dla celów administracyjnych, czy innych, kilka osiedli w znaczeniu antropogeograficznem zostało połączonych w jedną całość, z jedną nazwą, obejmującą cały ten nowy złożony twór (gmina w b. zaborze austrjackim).

Najlepszym przykładem tego rodzaju są większe i starsze miasta, które powstały tak przez rozrost osiedla embrjonalnego tego miasta, jak i przez rozrost osiedli podmiejskich, które następnie, zrastając się z sobą gospodarczo i faktycznie, zostały połączone i utworzyły większą, złożoną jednostkę o jednej nazwie tylko, obejmującej kilka dawniejszych osiedli samodzielnych, o różnych nazwach. Nazwy dawnych osiedli samodzielnych występują potem jako nazwy dzielnic rozrastającego się miasta.

Ilustrację omawianego zjawiska stanowią wszystkie większe miasta polskie, jak Warszawa, Kraków, Lwów, Wilno, Poznań, Łódź, a nawet wiele miast mniejszych (np. śląskie). Z powyższem zjawiskiem nie spotykamy się tylko w miastach, które powstały na sposób „amerykański". Zresztą tego typu miast, w ścisłem znaczeniu, Polska nie posiada.

W osiedlach wiejskich zjawisko to zachodzi rzadko, głównie z tego powodu, że z chwilą znaczniejszego rozrostu wsi, bywa ona sposobem administracyjnym przeważnie zamieniana na miasto.

W b. zaborze rosyjskim podział administracyjny najmniej, omal że wcale, nie zaciężył na ujęciu osiedla, jako takiego. Gmina jest tu zbiorowa; składa się przeważnie z kilkunastu lub kilkudziesięciu osiedli, przyczem jako samodzielne uwzględnione są nawet bardzo małe osiedla. Można powiedzieć, że tutaj stoimy najbliżej antropogeograficznego ujęcia pojedyńczego osiedla.

Były zabór austrjacki i pruski znają tylko gminę jednostkową, która według tamtejszych pojęć administracyjnych jest równocześnie pojedyńczem osiedlem. Jednakowoż rzeczywistość wykazuje co innego. Mianowicie nazwa osiedla, a równocześnie gminy, bardzo często pokrywa tutaj więcej niż jedno osiedle w antropogeograficznem znaczeniu tego słowa. Pochodzi to stąd, że obok osiedla głównego,

1 Porównaj przedmowy do poszczególnych tomów *Skorowidza Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej.*

stanowiącego trzon gminy, zwanej jednostkową, istnieją często jeszcze osiedla bardzo drobne, które zostały podciągnięte pod nazwę osiedla głównego, a tem samem i gminy [1].

Omawianą sytuację zagmatwało jeszcze bardziej nierównoczesne skasowanie we wszystkich województwach b. zaboru austrjackiego przeżytych już praktycznie jednostek administracyjnych, zwanych obszarami dworskiemi, które w pewnych powiatach znikły przez parcelację jeszcze za rządów austrjackich. Pod względem prawnym zostały one skasowane ustawą z dnia 26 lipca 1919 r. [2], która wcieliła je do sąsiednich gmin wiejskich.

Termin wejścia w życie tej ustawy był określony na 1 sierpnia 1919 r.. Jednakże, z powodu ówczesnych działań wojennych w części wschodniej b. Galicji, Sejm Ustawodawczy w dniu 26 lipca 1919 r. uchwalił rezolucję [3], która wprowadzenie w życie tej ustawy poza obszarem woj. krakowskiego wstrzymywała do odpowiedniejszej chwili. Jednakże pomimo to w kilku powiatach woj. lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego obszary dworskie na podstawie tej ustawy skasowano [4]. Dopiero w dniu 27 lipca 1923 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zarządziło wprowadzenie w życie omawianej ustawy i w pozostałych powiatach wymienionych trzech województw [5].

W b. zaborze austrjackim tę utrudnioną sytuację poprawia tylko to, że jak zobaczymy później [6], występują tam osiedla o przeciętnej wielkości bardzo znacznej, a w każdym razie ogólnie większe od osiedli b. zaboru rosyjskiego, a przedewszystkiem b. zaboru pruskiego.

Powyższe rozważania i główny materjał liczbowy, z którego korzystaliśmy w niniejszej pracy, mianowicie *Skorowidz Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej,* pozwalają nam ustalić pewne zasady, które musimy mieć na uwadze przy rozpatrywaniu ilościowem osiedli w każdym z trzech byłych zaborów. A mianowicie:

1. Ilość osiedli, w sensie antropogeograficznym, podana dla województw b. zaboru rosyjskiego jest najbardziej zbliżona do rzeczywistości.

2. Ilość osiedli podana dla b. zaboru pruskiego jest o tyle dokładna, o ile zostały wszędzie uwzględnione miejscowości podrzędne, wchodzące w skład gmin.

3. Ilość osiedli podana dla b. zaboru austrjackiego odchyla się najbardziej od rzeczywistości. Dzieje się to:

a) z powodu sztucznie wytworzonej różnicy w występowaniu obszarów dworskich, których nie posiada jedno województwo, zaś trzy pozostałe posiadają. Przyjmując ilość obszarów dworskich województwa lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego łącznie na 50% (ściśle 49,2%) ogólnej liczby miejscowości, otrzymamy, że województwo krakowskie w momencie spisu wykazało o 961 (posiada 1922 gmin) miejscowości za mało. Trzeba dodać, że liczba ta jest przybliżona, gdyż nie zawsze jednakże obszar dworski stanowi oddzielne osiedle od gminy, natomiast folwarki, o ile obszar dworski je posiada, są przeważnie oddzielnemi osiedlami, w ścisłem znaczeniu tego słowa.

b) z powodu nieuwzględnienia w każdym wypadku miejscowości podrzędnych, nie stanowiących samodzielnych gmin, co wynika tak z dochodzeń w terenie jak i na mapach szczegółowych.

Osiedla wiejskie

Jak wykazaliśmy w tabl. 2, Polska posiada 84050 osiedli wiejskich. Liczba ta niezgodna jest z wymienioną tak w niektórych tomach Skorowidza Miejscowości jak i w Roczniku Statystyki za 1927 r., gdzie podano miejscowości wiejskich i miejskich łącznie 91587 (według stanu z dnia 1. I 1927). Różnice, jakie mogły wyniknąć wskutek porównywania tych liczb z dwóch różnych momentów czasu, jak i uwzględnienia lub nieuwzględnienia liczby miast, są minimalne. Głównym powodem jest to, że Skorowidz Miejscowości i Rocznik Statystyki biorą pod uwagę wszystkie miejscowości, bez względu na to, czy domy tych miejscowości są podane oddzielnie, czy też zostały spisane łącznie z innemi miejscowościami. Natomiast, jak wynika z metody naszej pracy, my bierzemy

1 Różnice te utrudniały pracę i Głównego Urzędu Statystycznego, który w przedmowie do *Skorowidza Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej* t. XIII (woj. lwowskie) pisze: „nie udało się naogół wyodrębnić z materjału spisowego miejscowości niesamodzielnych, t. j osiedli ludzkich, które będąc wyodrębnionemi terytorjalnie i posiadając własną swą nazwę, a przeto stanowiąc miejscowości w przyjętem znaczeniu tego słowa, nie są jednak samodzielnemi jednostkami administracyjnemi (gminami lub obszarami dworskiemi)".

2 Dziennik Ustaw R. P. z r. 1910 № 67, str. 722, poz. 404.

3 Monitor Polski z r. 1919 № 167.

4 Patrz odnośniki w *Skorowidzu Miejscowości* odpowiednich województw przy powiatach, w których obszary dworskie nie istnieją.

5 Monitor Polski z dnia 8 października 1923 r. № 228.

6 Obacz str. 878 i 879.

pod uwagę tylko te miejscowości, które mają podaną oddzielnie ilość domów. Miejscowości, których domy zostały spisane łącznie z innemi, wytworzyły właśnie tę kilkotysięczną różnicę. Dodać należy, że w ten sposób popełniliśmy pewną nieścisłość. Mianowicie liczba domów tych miejscowości, z któremi łącznie zostały spisane domy sąsiedniej, zwykle mniejszej miejscowości, została w ten sposób sztucznie powiększona. Jednakże ta niedokładność jest nie do wyeliminowania, zaś liczby wchodzące w grę są zwykle bardzo małe.

Wielkość osiedli wiejskich w Polsce waha się od 1 do 1918 domów. Tę ostatnią liczbę domów posiada huculskie Żabie, wobec czego jest ono największą wsią w Polsce pod względem ilości domów. Nie znaczy to, że Żabie jest największą wsią i pod względem liczby ludności. Wchodzi tu w grę czynnik zaludnienia (wielkości) domu. Żabie (pow. kosowski w woj. stanisławowskiem) w 1918 domach ma 8 188 mieszkańców, Czechowice (pow. bielski w woj. śląskiem) w 568 domach – 8 436 mieszkańców, Zamarstynów (pod Lwowem) w 712 domach—8 659 mieszkańców, a Strzemieszyce Wielkie (pow. będziński) w 818 domach ma 10 328 mieszkańców. Z tych przykładów widzimy wyraźną rozbieżność spowodowaną wielkością domów pomiędzy określeniem wielkości osiedla na podstawie ilości domów, a ilości mieszkańców. Jako największa wieś pod względem ilości domów zajmie pierwsze miejsce Żabie, a pod względem ilości mieszkańców — Strzemieszyce Wielkie.

Dla zanalizowania i zorjentowania się w kategorjach wielkości osiedli wiejskich została opracowana tablica 2. Osiedla są rozsegregowane województwami na kategorje co 10 domów. Każda kategorja posiada obliczony odsetek, jaki stanowi tak w stosunku do sumy b. zaboru, jak i do sumy całej Polski. Najwięcej osiedli w Polsce mamy w kategorji 1-ej, od 1—10 domów, gdyż 44,5%, a więc nieomal połowę wszystkich osiedli wiejskich.

Stąd musimy wyciągnąć wniosek, że Polska posiada przeważnie osiedla drobne. Tłumaczy się to następującemi względami. Krajobraz niżowy nie stawia tutaj żadnych wybitnych przeszkód w ugrupowaniu osiedla. Panuje całkowita swoboda. Obszary gospodarstw rolnych przeważnie leżą, co jest racjonalne pod względem ekonomicznym, wokoło domostwa. Rozproszenie lub tworzenie małych grup osiedli ma jeszcze dobre strony i na wypadek pożaru, strasznego w skutkach z powodu przewagi budowli drewnianych i palnego pokrycia. Szachownica, nieodłączne dawniej zjawisko wielkich, starych wsi, jest przejściową i powoli znika, powiększając ilość drobniejszych osiedli, które powstały z jednego większego.

Inaczej w terenie górskim. Tam, jak gdyby natura stwarza szachownicę i to szachownicę nie do usunięcia. Ziemie orne, łąki i pastwiska leżą rozrzucone nieraz na bardzo znacznej przestrzeni. Leżą tam, gdzie je stworzyła natura, a człowiek odszukał i używa. Rolnik—pasterz górski nigdy nie skomasuje swoich poletek, hal czy połonin.

Drobne osiedla wiejskie w Polsce do tego stopnia przeważają, że do drugiej kategorji, 10—20 domów, należy już tylko 16,2% osiedli. Żadna kategorja osiedli o wielkości ponad 110 domów nie osiąga już nawet 1%. Kategorje ponad 300 domów nie posiadają nawet po 0,1%. Uogólniając, możemy przyjąć za dominujące w Polsce osiedla dwóch pierwszych kategoryj, t. j. od 1 do 20 domów, gdyż stanowią one razem 60,7% ogółu osiedli.

Województwem, które osiedli liczących ponad 130 domów zasadniczo nie posiada, jest wileńskie. Tylko 16 osiedli leży tutaj w wyższych kategorjach i to nie kolejnych. Jego dwie pierwsze kategorje, t. j. 1—10 i 10—20 domów stanowią przytłaczającą większość osiedli, a mianowicie 81,4%. Z tego powodu możnaby uważać woj. wileńskie za posiadające najdrobniejsze osiedla. Jednakże z wyciąganiem daleko idących wniosków w tym wypadku wskazana jest pewna ostrożność, z powodu objęcia spisem z 1921 r. tylko 52,1% całego obszaru tego województwa.

Przy bliższej analizie tabl. 2 możemy zauważyć, że przebieg omawianego zjawiska wyraźnie układa się według byłych zaborów, co potwierdza nasze poprzednie wywody o wpływach administracyjno-politycznych. Z tego powodu i tutaj zmuszeni jesteśmy traktować sprawę według b. zaborów.

Byłe zabory rosyjski i pruski mają przebieg zbliżony do siebie (por. ogólne zasady co do odchyleń ilości osiedli od rzeczywistości w różnych zaborach na str. 876). Jeden i drugi ma bardzo zbliżoną ilość osiedli o wielkości do 50 domów, a mianowicie: rosyjski—86,5%, pruski—88,0% ogólnej sumy osiedli danego zaboru.

W b. zaborze rosyjskim można jeszcze wyróżnić dwie grupy, mianowicie: województwa centralne i województwa wschodnie,

Jest to, bezwątpienia, wpływ czynników administracyjnych i gospodarczych.

Dzisiejsze województwa centralne (b. Królestwo Kongresowe) posiadały w czasie zaboru rosyjskiego cokolwiek większą swobodę tak polityczną jak i gospodarczą i miały pewną odrębność prawną. Województwa wschodnie należały administracyjnie do t. zw. Cesarstwa i, będąc ściślej z niem spojone, ulegały niższej kulturze, a gospodarczo były hamowane w rozwoju przez słabsze tętno życia ekonomicznego Cesarstwa. Granica pomiędzy temi dwiema grupami województw b. zaboru rosyjskiego byłaby jeszcze wyraźniejsza, gdyby nie skład woj. białostockiego, które obejmuje z b. Królestwa 42% i z b. Cesarstwa 58% swego terytorjum i tym sposobem zaciera granicę omawianych obszarów.

Ogólna różnica pomiędzy temi dwiema grupami jest następująca: grupa województw centralnych posiada osiedli kategorji najniższej, 1—10 domów—45,1%, grupa woj. wschodnich—48,4%, a więc grupa pierwsza ma przeciętnie osiedla większe niż druga. Widać to wyraźnie na omawianej tablicy, gdzie w rubrykach osiedli bardzo dużych w województwach centralnych figurują jeszcze pewne ilości, natomiast brak ich w grupie województw wschodnich.

Jednakże w ostatniej grupie jedno z województw, mianowicie wołyńskie, różni się wybitnie od pozostałych (obacz tablicę 3). Największą różnicę pomiędzy województwem wołyńskiem a pozostałemi województwami wschodniemi stanowi ilość osiedli małych, od 1 do 10 domów. O ile pozostałe 4 województwa (białostockie, wileńskie, nowogródzkie i poleskie) posiadają ich ponad połowę (51,7%) ogólnej liczby, to województwo wołyńskie ma ich zaledwie około $^1/_4$ (26,3%) ogółu. Pozatem i degresja ilości przy większych osiedlach jest różna. Grupa wymienionych czterech województw spada ilościowo przy każdej następnej kategorji bardzo znacznie, np. z 51,7% w pierwszej kategorji na 16,4% w następnej, gdy w woj. wołyńskiem w tym samym wypadku spada z 26,3% tylko na 12,2%. Podobny jest i dalszy przebieg. Widzimy więc w wypadku województwa wołyńskiego wyraźne i nawet wybitne przesunięcie ilościowe na korzyść osiedli większych. Zaznacza się to wyraźnie nawet i przy osiedlach ponad 200 domów, których woj. wołyńskie posiada 4,4% w przeciwieństwie do 0,6% w pozostałych województwach wschodnich, a więc przeszło 7-miokrotnie więcej.

Z przyczyn, któreby wyjaśniały powstanie znacznie większych osiedli woj. wołyńskiego, na pierwszem miejscu trzeba wymienić warunki przyrodzone, które są znacznie korzystniejsze w tem województwie, aniżeli w woj. białostockiem, nowogródzkiem, poleskiem i wileńskiem. Województwo wołyńskie jest pokryte na znacznych przestrzeniach przez less tak zwykły, jak i stepowy (czarnoziem), który pozwala na szeroką uprawę pszenicy, a przedewszystkiem ziemiopłodu tak wymagającego co do warunków gleby, jakim jest burak cukrowy. Obok tego leży tam jeden z głównych ośrodków uprawy chmielu w Polsce, rozwinięte jest młynarstwo, cukrownictwo, istnieją wartościowe lasy (liściaste) i przemysł drzewny, kamieniołomy, dawniej i inne przemysły, np. kaolinowy (Korzec, Baranówka), sukienniczy (Sławuta), co wytworzyło z Wołynia terytorjum gospodarcze o większej wartości.

To spowodowało znów odpowiednie zagęszczenie ludności, najwyższe ze wszystkich województw wschodnich (woj. wołyńskie ma 47,5 mieszkańców na km^2, białostockie 39,9, nowogródzkie 35,1, wileńskie 34,8, poleskie 20,8) [1]. Dodajmy jeszcze, iż tędy niegdyś prowadził historyczny szlak handlowy, co wywierało wpływ również w kierunku skupienia się ludności w celach handlowych.

Kolonizowanie Wołynia przez ludność zupełnie obcą, o cechach wybitnie odrębnych, jakie posiadają Niemcy i Czesi tutaj osiadli, nie pozostało również bez wpływu na omawiane zagadnienie. Koloniści ci wyraźnie unikają mieszania się z ludnością miejscową, wytwarzając tym sposobem duże osiedla narodowe czeskie i niemieckie. Widać to z materjałów odnoszących się do pierwszego spisu ludności [2].

Nie bez wpływu będzie tu i charakterystyczna cecha Wołynia: lokowanie się osiedli w kotlinach i dolinach pomiędzy poszczególnemi pasmami wyniosłości. Potwierdza to mapa I, gdzie większe osiedla widzimy występujące wybitnie w części południowowschodniej woj. wołyńskiego.

Pod względem wielkości osiedli wiejskich w Polsce przoduje bezsprzecznie b. zabór austrjacki (będziemy tu używali tej nazwy z powodu łącznego omawiania i Śląska Cieszyńskiego, wobec czego nie da się użyć

1 *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej* za 1925/26.
2 *Skorowidz Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, tom IX, woj. wołyńskie.

nazwa „województwa południowe"), który posiada najmniejszą ilość osiedli najniższej u nas kategorji 1 do 10 domów. Liczba ta byłaby znacznie niższą, gdyby w woj. lwowskiem, stanisławowskiem i tarnopolskiem nie występowały jeszcze obszary dworskie, które w olbrzymiej większości leżą w granicach najniższej kategorji, mianowicie od 1 do 10 domów, jak to wykazuje poniższe zestawienie.

Województwa	Powiaty			Obszary dworskie z liczbą domów									
	razem	z obszarami dworskiemi	bez obszarów dworskich	razem		1—10		11—20		21—30		ponad 30	
				liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Ogółem	**61**	**49**	**12**[a]	**1 714**	*100,0*	**1 559**	*91,0*	**139**	*8,1*	**12**	*0,7*	**4**	*0,2*
Lwowskie	28	20	8[a]	808	*100,0*	731	*90,5*	74	*9,2*	3	*0,3*	—	—
Stanisławowskie . .	16	13	3	370	*100,0*	345	*93,3*	21	*5,7*	2	*0,5*	2[b]	*0,5*
Tarnopolskie	17	16	1	536	*100,0*	483	*90,1*	44	*8,2*	7	*1,3*	2[c]	*0,4*

a W tem powiat miejski Lwów.
b 1 obszar — 40 domów i 1 obszar — 95 domów.
c 1 obszar — 33 domów i 1 obszar — 37 domów.

Po skasowaniu obszarów dworskich otrzymamy obraz podobny do woj. krakowskiego, gdzie obecnie jest zaledwie 5 osiedli o wielkości do 10 domów. Skasowanie obszarów dworskich zmieni obraz osiedli w sposób dwojaki, a to:

1) przez obniżenie do minimum ilości osiedli najniższej kategorji,

2) przez przesunięcie wielu osiedli do wyższej kategorji z powodu przyłączenia obszarów dworskich.

Należy podkreślić, że tutaj osiedle utożsamiamy z obszarem dworskim względnie z gminą, pomimo, że niezawsze jest to zgodne z pojęciem antropogeograficznem.

Ów fakt, że lwią część osiedli najniższej kategorji stanowią obszary dworskie oraz wzajemny stosunek ilościowy obszarów do wsi (gmin) wykazuje nam poniższe zestawienie.

Województwa	Osiedla od 1 do 10 domów		
	Razem	Wsie (gminy)	Obszary dworskie
Ogółem	**1 584**	**25**	**1 559**
Lwowskie	737	6	731
Stanisławowskie . . .	350	5	345
Tarnopolskie	497	14	483

W b. zaborze austrjackim dwie kategorje osiedli występują jako wyraźne maksyma. Mianowicie kategorja najniższa, 1 do 10 domów, i kategorja 70 do 80 domów. Pierwsze maksymum z odsetkiem 19,3 jest głównem, drugie z odsetkiem 4,0 — drugorzędnem. Jednakże według wszelkiego prawdopodobieństwa po skasowaniu pozostałych obszarów dworskich obecne maksymum drugorzędne zamieni się na główne. Potwierdza to i przebieg obecny omawianego zjawiska w woj. krakowskiem, nieposiadającem już dzisiaj obszarów dworskich, gdzie maksymum osiedli występuje tuż obok, mianowicie w kategorji 60 do 70 domów.

Drugą cechą charakterystyczną województw b. zaboru austrjackiego jest nierównomierny spadek ilości osiedli w miarę wznoszenia się do wyższych kategoryj. Niektóre kategorje występują w większym procencie niż poprzednie. Zdarza się to kilkakrotnie.

Rozkład osiedli na Śląsku Cieszyńskim jest podobny jak w woj. krakowskiem, gdyż i Śląsk Cieszyński obszarów dworskich nie posiada. Zresztą jako materjał do wnioskowania jest to objekt nie wystarczający, gdyż wogóle ilość osiedli wynosi zaledwie 115.

Uogólniając, możemy b. zabór austrjacki podzielić na dwie grupy: woj. krakowskie i Śląsk Cieszyński—to jedna grupa i woj. lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie — druga. Decydującym momentem jest tu kwestja obszarów dworskich.

B. zabór pruski, jak już wspomniano poprzednio, w ogólnych zarysach przedstawia stosunki podobne do b. zaboru rosyjskiego. Ilość osiedli o wielkości do 10 domów jest tu nawet większa aniżeli w b. zaborze rosyjskim o 4,9%, wynosi mianowicie 51,4%. Wogóle zaznacza się wyraźna przewaga osiedli o wielkości do 20 domów, gdyż stanowią one 68,5%. Spadek liczby osiedli większych jest znaczniejszy.

Gęstość osiedli wiejskich, to jest stosunek obszaru do ilości osiedli wiejskich, przedstawia nam poniższa tabelka.

Województwa	Jedno osiedle wiejskie przypada na km^2	Województwa	Jedno osiedle wiejskie przypada na km^2
Warszawskie . .	2,2	Wołyńskie . . .	8,5
Łódzkie	2,3	Poznańskie . . .	3,7
Kieleckie	2,9	Pomorskie . . .	4,2
Lubelskie	4,2	Śląskie [b]	8,8
Białostockie . . .	4,5	Krakowskie . .	8,5
Wileńskie [a] . . .	2,4	Lwowskie . . .	8,7
Nowogródzkie . .	3,6	Stanisławowskie	14,0
Poleskie	11,4	Tarnopolskie . .	9,8

a Tylko 4 powiaty spisane w 1921 r.
b Tylko Śląsk Cieszyński.

Zasadniczo w b. zaborach austrjackim i pruskim, gdzie jest gmina jednostkowa, powinna wypaść mniejsza gęstość, niż w b. zaborze rosyjskim, gdzie jest gmina zbiorowa. Jednakże występują tu wpływy wielostronne. Jednym z ważniejszych jest wielkość obszarów niezamieszkanych w danem województwie. Zależnie od tego kształtuje się w różny sposób przeciętna gęstość osiedli wiejskich.

Konkretnym przykładem są województwa lubelskie i pomorskie, w których wypada po 4,2 km^2 na jedno osiedle wiejskie, pomimo, że każde z nich ma gminę opartą na innych zasadach. Nie bez wpływu tu jest, naturalnie, istnienie w woj. pomorskiem obszarów dworskich i licznych bardzo drobnych, często złożonych tylko z jednego domostwa, osiedli, np. gajówek, leśniczówek i t.p.

Jak widzimy z powyższej tabelki, największa gęstość osiedli występuje w woj. warszawskiem. Mianowicie jedno osiedle wiejskie przypada na 2,2 km^2. Znaczny wpływ wywiera tu bezwzględnie wielki odsetek drobnych osiedli, od 1 do 10 domów, który wynosi 54,9. Coprawda, są województwa, mające jeszcze większy odsetek osiedli tej kategorji, np. wileńskie (65,2), jednakże to ostatnie posiada pewne obszary niezamieszkane, anekumenę, i nie może być miarodajnem ze względu na częściowo tylko przeprowadzony tam spis.

Najmniejszą gęstość przeciętną posiada woj. stanisławowskie, mianowicie jedno osiedle wiejskie przypada na 14,0 km^2 powierzchni. Zadecydowały o tem przedewszystkiem obszary anekumeniczne Karpat (głównie Gorgany), których poważna część leży w tem właśnie województwie.

W granicach wymienionego maksymum i minimum leżą liczby gęstości pozostałych województw. Ponieważ najważniejszym czynnikiem, wpływającym na gęstość ogólną, są obszary anekumeniczne, które związane są ściśle z rozmieszczeniem osiedli—kwestje te będą omówione w rozdziale następnym.

Osiedla miejskie

O osiedlu miejskiem w znaczeniu antropogeograficznem mówiliśmy już poprzednio. Tutaj należy przedewszystkiem zwrócić uwagę na nieustabilizowanie, nawet płynność, pojęcia administracyjnego. Ściśle biorąc, i dziś jeszcze ta sprawa jest u nas nieuporządkowana, a to przedewszystkiem z powodu nieskodyfikowania dotychczas różnych prawodawstw, jakie odziedziczyliśmy po zaborcach. Motyw ostatni tłumaczy nam również genezę płynności określenia administracyjnego osiedla miejskiego [1].

Przy rozpatrywaniu ilościowem osiedli miejskich należy zwrócić uwagę na jedno, mianowicie na konieczność pewnej oględności w wysnuwaniu wniosków, głównie daleko idących, a to z powodu zbyt małej ilości rozpatrywanych objektów, wobec czego tak istotny czynnik wszelkich obliczeń statystycznych, jakim jest działanie prawa wielkich liczb, nie może tu wystąpić w całej pełni.

Pierwszy powszechny spis wykazał (na terenach objętych tym spisem) 622 miasta [2]. Większość tych miast (259) leży w granicach od 250 do 500 domów (tabl. 4), mianowicie 41,6%. Drugie miejsce, w liczbie 172, zajmują miasta od 500 do 1000 domów, co stanowi 27,7% ogółu.

Przy rozpatrywaniu omawianego zagadnienia byłemi zaborami, konieczność czego była dowiedziona poprzednio, mamy obraz cokolwiek inny.

W b. zaborze rosyjskim, jak przy rozpatrywaniu osiedli wiejskich tak i tu zaznacza się różnica pomiędzy grupą województw centralnych i wschodnich. Maksymum w obydwu grupach przypada na kategorję miast, mających od 250 do 500 domów. Jednakże odsetek jest różny, mianowicie grupa centralna ma 48,4%, grupa wschodnia—50,5% takich miast. Natomiast najniższa kategorja wielkości, do 250 domów, występuje w większej ilości w województwach centralnych, mianowicie 8,5%, podczas, gdy we wschodnich 1,2%. To dowodziłoby istnienia większej ilości

1 Obacz przedmowę do *Skorowidza Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, tom VII. cz. I, województwo nowogródzkie.
2 *Skorowidz Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej.*

małych miast w województwach centralnych niż we wschodnich.

Tu trzeba podkreślić wyraźnie, pomimo że wypływa to z samych założeń metodycznych niniejszej pracy i było już omówione na początku, że nie należy wiązać pojęcia wielkości osiedli miejskich, rozpatrywanych z punktu widzenia ilości domów, z pojęciem wielkości, rozpatrywanej na podstawie ilości mieszkańców.

Rozpatrując ogólnie b. zabory na tabl. 4, widzimy, że maksyma ilości miast rozłożyły się w różnych kategorjach. Były zabór pruski ma maksymum miast, wyrażone odsetkiem 43,0, w najniższej kategorji, t. j. poniżej 250 domów. B. zabór rosyjski maksymum (48,9%) ma w kategorji wyższej, mianowicie od 250 do 500 domów. W b. zaborze austrjackim największa ilość miast (40,2%) zawarta jest w kategorji jeszcze wyższej, mianowicie od 500 do 1000 domow. Co do b. zaboru austrjackiego, trzeba dodać, że ścisłe ujęcie kwestji osiedli miejskich jest trudne z tego powodu, że wiele miasteczek jest rządzonych statutem gmin wiejskich i są zaliczane wobec tego do wsi.

Gęstość osiedli miejskich, ujęta w relacji do obszaru danego województwa, przedstawia się jak w poniższej tabelce.

Województwa	Jedno osiedle miejskie przypada na *km²*	Województwa	Jedno osiedle miejskie przypada na *km²*
Warszawskie . .	516	Wołyńskie . . .	966
Łódzkie	453	Poznańskie . . .	225
Kieleckie	735	Pomorskie . . .	529
Lubelskie	974	Śląskie [b]	202[a]
Białostockie . . .	692	Krakowskie . .	349
Wileńskie	2 171[a]	Lwowskie . . .	450
Nowogródzkie . .	1 437	Stanisławowskie	633
Poleskie	1 536	Tarnopolskie . .	464

a Po uwzględnieniu całkowitych obszarów, spisanych i niespisanych, jedno osiedle miejskie wypadnie: w woj. wileńskiem na 1894 *km²*, w śląskiem na 248 *km²*. *b* Tylko Śląsk Cieszyński.

Wogóle zaznaczają się i tutaj wpływy b. zaborów. Najmniejsza gęstość miast przypada na trzy województwa wschodnie, mianowicie woj. wileńskie, nowogródzkie i poleskie. Województwo białostockie znacznie odbiega od liczb trzech poprzednio wymienionych województw. Raczej w tym wypadku należy ono do grupy województw centralnych. Nie bez wpływu zapewne jest skład jego w części z ziem b. Królestwa i w części z ziem tak zwanego b. Cesarstwa (obacz bliższe wyjaśnienia w rozdziale niniejszym w części „Osiedla wiejskie").

Grupa województw centralnych i b. zabór austrjacki i pruski mają gęstość podobną. Województwo poznańskie ma gęstość znacznie większą niż pomorskie i jest mocno zbliżone do gęstości maksymalnej (Śląsk Cieszyński).

V. Rozmieszczenie osiedli

Uwagi ogólne

Stosunki rozmieszczenia osiedli tak wiejskich jak i miejskich zostały przedstawione na mapie I, która stanowi zasadniczą i główną część niniejszej pracy.

Jak już wspomniano, wszystkie osiedla zostały ujęte w 6 kategoryj (obacz objaśnienie na mapie).

Przy rozpatrywaniu tej mapy, na której osiedla zostały rozmieszczone w położeniach rzeczywistych, zwraca przedewszystkiem uwagę fakt, że niektóre województwa[1] mają rozmieszczenie osiedli równomierne, inne zaś mają osiedla występujące grupami o różnej wielkości i skupieniu, wobec czego pomiędzy grupami występują tereny mniej lub więcej niezamieszkane.

W związku z tem można wydzielić grupy województw, które posiadają osiedla rozmieszczone równomiernie, lub nierównomiernie.

Grupa województw o rozmieszczeniu osiedli najbardziej równomiernem—to województwa centralne. Rejony niezamieszkane zupełnie, lub zamieszkane znacznie rzadziej jak tereny sąsiednie tak, że stanowi to wyraźny kontrast, występują w tej grupie województw rzadziej, a przedewszystkiem na bardzo małych obszarach.

Drugą grupę stanowią województwa zachodnie, gdzie zaznacza się już bardziej wyraźnie nierównomierność rozmieszczenia. Występują tu już znaczne obszary anekumeniczne.

Trzecią grupę stanowią województwa wschodnie i południowe. Tu nierównomierność rozmieszczenia zaznacza się wybitnie. Występują wielkie anekumeny, np. w pasie Wielkich Dolin (Polesie), w Karpatach, nad dolnym Sanem i inne.

Poza tem przy ogólnem rozpatrywaniu rozmieszczenia osiedli można zauważyć pewne ciekawe wpływy rzeźby terenu. Nie znaczy to, ażeby wskutek warunków topograficz-

1 Wobec wybitnych bardzo wpływów administracyjno-politycznych, kilkakrotnie już poruszanych, i niniejsze rozpatrywanie najkorzystniej jest prowadzić województwami, których granice tylko w jednym wypadku (woj. śląskie) obejmują części różnych zaborów.

nych, specjalnie niekorzystnych dla osiedlenia się człowieka, powstawała anekumena, któraby się zaznaczała na mapie wyraźnie. Byłoby to zupełnie naturalnem. Formy takie występują przecież w Karpatach. Tutaj mamy na myśli formy morfologiczne takie, które, nie wytwarzając anekumeny w ścisłem tego słowa znaczeniu, zaznaczają się bardzo wyraźnie w rozmieszczeniu osiedli. Najlepszym przykładem tego rodzaju jest północna krawędź Podola, która stanowi wyraźną granicę gęstości i rozmieszczenia osiedli. Wołyń, przylegający do krawędzi Podola, ma rzadsze osiedla i występują one w pewnych skupieniach, grupach. Rozmieszczenie grupowe osiedli utrzymuje się zresztą na całym Wołyniu. Płyta Podolska zaś, głównie w swojej części północnej, ma wyraźnie większą gęstość i bardziej równomierne rozmieszczenie osiedli, aniżeli wymieniony pas Wołynia. Wpływy polityczne nie mogły oddziaływać na to zjawisko, gdyż dawna granica rosyjska przecinała Podole prostopadle do linji krawędzi. Bliższe zanalizowanie osiedli krawędzi podolskiej, z punktu widzenia antropogeograficznego, znajdziemy poniżej przy szczegółowem omawianiu Podola.

Jeżeli chodzi o wpływy polityczne, to te zaznaczają się w rozmieszczeniu osiedli i to nieraz nadzwyczaj wyraźnie. Najlepszy przykład tego rodzaju mamy na wspólnej granicy województw poznańskiego i pomorskiego z jednej strony, a warszawskiego i łódzkiego z drugiej strony. Tędy biegła dawniej granica prusko-rosyjska. Obecnie zaznacza się ona wybitnie przez znacznie większe zagęszczenie osiedli po stronie b. zaboru rosyjskiego, a przez rzadsze rozmieszczenie osiedli po stronie b. zaboru pruskiego [1].

Szczegółową analizę rozmieszczenia osiedli przeprowadzimy możliwie według krain geograficznych, a raczej według pasów równoleżnikowych, które w Polsce tak wybitnie się zaznaczają.

Analiza szczegółowa

Karpaty i podgórze Karpackie. Zdawałoby się, że Karpaty polskie winny wystąpić (obacz mapę I) przeważnie jako podłużna anekumena. Jednakże w wielu miejscach osiedla wdzierają się niemal na niektóre grzbiety gór. Wobec tego, jako obszary niezamieszkane, występują tylko pewne rejony Karpat. Na zachodzie, opierając się o granicę czechosłowacką i granicę Górnego Śląska, występuje gęsty, równomierny pas osiedli. Słabo połączona jest z tym pasem zwarta grupa kotliny Żywieckiej, z Żywcem jako miastem centralnem, otoczona obszarami słabiej zamieszkanemi, jak grupa Babiej i Baraniej Góry i wzniesień północno-wschodnich [2].

Trzeba jednakże dodać, że i na obszarach, które na mapie występują jako niezamieszkane, znajdujemy osiedla, przeważnie drobne, często pojedyńcze domostwa, lecz na mapie nie oznaczone, jako nie stanowiące samodzielnych gmin i w spisie nie wykazane. Przykładem takim jest Zawoja, osiedle liczące 1 079 domów, w pobliżu której na mapie nie figurują żadne inne osiedla, gdyż są wchłonięte administracyjnie przez naczelne osiedle gminy [3].

Kotlina Podhala występuje jako teren dosyć gęsto zamieszkany, o miejscowościach przeważnie od 100 do 300 domów. Północną granicę tego obszaru stanowi Dunajec, po za którym osiedla są rzadsze, choć tej samej wielkości.

Tatry, rzecz prosta, wystąpiły na naszej mapie jako obszar anekumeny czystej. Wiele hal tatrzańskich stanowi subekumenę. Szałasy pasterskie i schroniska zamieszkane są tylko okresowo, t. j. w lecie. Jednakże w naszem opracowaniu uwzględnić tego, z przyczyn zasadniczych, nie było można.

Dalej, jako gęsta i zwarta grupa osiedli, występuje kotlina Nowego Sącza i jej okolica, głównie w górę Dunajca. Na wschód od grupy nowosądeckiej aż do Mizuńki występują osiedla z dosyć znaczną równomiernością i gęstością, jednakże mniejszą niż na podgórzu.

Cały Beskid Niski i Bieszczady możemy uważać za zamieszkane i to z dosyć znaczną równomiernością, a nawet i gęstością. W Bieszczadach zaznacza się wyraźnie pas gęstszych osiedli o wielkości od 100 do 300 domów, który idzie od źródeł Dniestru, przez Turkę i, rozpostarłszy się na górnem dorzeczu Stryja i dopływach górnego Oporu [4], dociera do samej granicy czechosłowackiej.

Gorgany mają jedynie trzy osiedla położone w dolinach górnej Bystrzycy Nadwórniańskiej powyżej Nadwórnej [5].

---

1 Por: Pawłowski St. *Influence de la frontière politique sur certains phénomènes anthropogéographiques* — Referat na II Zjazd Geografów i Etnografów Słowiańskich w Polsce w 1927 r.

2 Por: Sawicki Ludomir *Rozmieszczenie ludności w Karpatach Zachodnich*, str. 7, Kraków 1910. Również Kubijowicz W. *Życie pasterskie w Beskidach Magórskich*, str. 8.—Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademji Umiejętności, Kraków 1927.

3 Por: Mrazkówna M., Kubijowicz W. *Ze studjów nad osadnictwem Babiej Góry*, Czasopismo Geograficzne, 1926 r., tom III. str. 55 i 58.

4 Kubijowicz W. *Życie pasterskie w Beskidach Wschodnich*, str. 14, Kraków 1926. Prace Instytutu Geograficznego Un. Jagiellońskiego.

5 Kubijowicz W. *Przyczynek do antropogeografji Gorganów*, Przegląd Geograficzny t. II, str. 147.

Dalej osiedla występują dopiero nad Prutem z najbardziej wysuniętą Worochtą i kilkoma innemi, leżącemi na wschód od niej w stronę granicy państwowej.

Na Czarnohorze pierwszem osiedlem od zachodu jest Żabie w kotlinie Czarnego Czeremoszu, największa wieś w Polsce (pod względem ilości domów), licząca 1 918 domów. Na wschód od Żabiego kilka znacznych co do wielkości osiedli dochodzi do Białego Czeremoszu, którego lewa strona (Białym Czeremoszem biegnie granica polsko-rumuńka) posiada osiedla liczące przeważnie od 100 do 500 domów.

Najbardziej wysuniętem osiedlem na południe tutaj, jak i wogóle w Polsce, jest wieś Hryniawa (423 domy), położona nad małym lewym dopływem Białego Czeremoszu i przy nim samym.

Niziny Podkarpackie. Obszar ten wyróżnia się małą gęstością i specjalnem, zależnie od warunków geograficznych, rozmieszczeniem. Mała gęstość osiedli, głównie tam, gdzie niziny przechodzą w mokradła i błota, jest rzeczą naturalną. Jednakże ta mała gęstość wyznacza cokolwiek obszerniejsze i inne granice, niż te, w których je zwykle zamykamy jako samodzielną krainę geograficzną. Obszar ten stanowi niski o bardzo szerokiej podstawie trójkąt. Jego wierzchołek leży u spływu Wisły i Sanu, jeden koniec podstawy—w puszczy Niepołomickiej, drugi—przy ujściu Wereszycy. Wzdłuż niskich terenów Wiszni obszar ten wygina się ku południowi aż do Medyki. W powiecie niżańskim, który mniej więcej jest typowym dla tego obszaru, przypada jedno osiedle na 13,5 *km*^{2}. Na obszarze tym występują zagęszczenia osiedli w dwojakich warunkach. Mianowicie wzdłuż rzek i na wynioślejszych miejscach terenu. Zagęszczenia wzdłuż rzek spowodowane są zupełnie innemi przyczynami niż na Podolu. Nie jest to osadnictwo dolinne (jarowe). Prócz znaczenia przyciągającego rzeki jako takiej, zdecydował tu przedewszystkiem brzeg rzeki, który jest odpowiedniejszy pod zabudowanie, gdyż rzeka, płynąc przez teren najbardziej mokradłowy, zawsze ma brzegi suchsze, aniżeli teren dalej od niej leżący. Wobec tego prawy brzeg Wisły, pomimo wszystko, jest gęsto zasiedlony na całym obszarze niziny górno-wiślańskiej. Mały wyjątek stanowi krótki odcinek puszczy Niepołomickiej.

Gęściej są zasiedlone brzegi dolnej Raby, Uszwicy, Dunajca i Wisłoki. Nawet mokradłowy Łęg wykazuje to zjawisko. Gęstość osiedli nad Wisłokiem zlewa się już z obszarem gęstszym, podkarpackim. Rejonem najsłabiej zasiedlonym na omawianym obszarze jest dawna puszcza Sandomierska.

Wybitnie zaznacza się San, również Tanew, posiadająca osiedla drobniejsze, mianowicie w granicach od 10 do 100 domów. Dalej na wschód różnice w osadnictwie nadrzecznem nie występują wyraźnie.

Z przyczyn orograficznych należy podkreślić zagęszczenie osiedli na Roztoczu i na dziale Chyrowskim. To ostatnie łączy się raczej z dużą gęstością Opola zachodniego.

Przeważającem na nizinach Podkarpackich jest osiedle liczące od 100 do 500 domów. Mniejsze skupienia osiedli występują nad Tanwią i jej prawym dopływem Ładą, poza tem zupełnie wyraźnie w północnej części Roztocza.

Podole i Pokucie. Pod względem wielkości, gęstości i rozmieszczenia osiedli Podole stanowi wielkie podobieństwo z podgórzem Karpackiem. O ile chodzi o wpływy geograficzne na rozmieszczenie osiedli, niegdzie nie zaznaczają się one tak wybitnie, jak właśnie na Podolu. Osadnictwo Podola można krótko określić jako jarowe. Osiedla wyglądają tutaj jak paciorki nanizane, a raczej przylepione do nitki-rzeki.

Równa, stepowa, słabo zaopatrzona w wodę, nie ochraniająca przed wrogiem, ani przed wiatrem, płyta Podola zmuszała człowieka do osiedlania się w jarach rzek, o ile na to teren pozwalał[1]. Tam człowiek miał poddostatkiem wody[2], którą często wyzyskiwał jako siłę, głównie do mielenia zboża. Jar dawał mu też zasłonę przed wiatrami. Tam również osadnik mógł hodować drzewa, czy to owocowe, czy inne. Omal nie stały stan wojenny i niepewność z czasów zasiedlania Podola[3] zmuszały osadnika do usuwania swej sadyby z łatwej i dalekiej obserwacji na płaszczyźnie stepu do jaru. Jar dawał schronienie w czasie częstych napadów tatarskich, tureckich, wołoskich, czy zwykłych band rozbójniczych, od których Podole roiło się. Ostatnim etapem schronienia były pieczary, do których dostęp był najczęściej od strony jaru. Prawo używania pieczary jako schronienia nieraz zupełnie wyraźnie określano i zastrzegano tylko dla pewnych osiedli[4].

1 Łoziński W. *Przyczynki do antropogeografji krainy jarowej Podola*, odbitka z rozpraw Akademji Umiejętności Wydz. Mat.-Przyr. t. L., serja B. Kraków 1910, str. 5 (281) i nast.
2 Pawłowski St. *Geografja Polski*, wyd. II. Lwów, nakład Ks. P. Tow. N. S. W., str. 63.
3 Białkowski L. *Podole w XVI wieku*, Warszawa 1920, str. 19.
4 Tamże, str. 79.

Występowanie osiedli Podola w dolinach rzek jest najbardziej wyraźne nad Złotą Lipą i Strypą. Uwydatniają to jeszcze stosunkowo proste linje tych rzek.

Niemniej gęsto jest zasiedlony i jar Dniestru, jednakże, z powodu licznych zakoli, zjawisko to nie uwydatnia się w tym wypadku zbyt jaskrawo. Dniestr posiada charakterystyczne osiedla, położone wewnątrz meandrów [1].

Pod względem rozmieszczenia gęstości osiedli Podole można rozdzielić na dwa obszary. Pierwszy, mający kształt pasa, ciągnie się wzdłuż krawędzi płyty podolskiej w ten sposób, że obejmuje i północne jej stoki. Gęstość osiedli w tym pasie zwiększa się ku zachodowi, jest widoczna na Podniestrzu zachodniem i kończy się dopiero w okolicach Przemyśla.

Na południe od tego pasa wyróżnia się anekumena błot Samborskich. Osiedla na tym obszarze są rozrzucone i nie trzymają się w sposób tak wyraźny dolin, jak to ma miejsce w południowej części Podola. Zapewne nie bez wpływu jest tu charakter rzek. Są to raczej strumienie górne rzek, biorących początek na południowej stronie krawędzi, i z tego też powodu nie przedstawiają tego znaczenia dla człowieka, co jary właściwe.

Na południe od pasa omówionego, mniej więcej od linji błota Samborskie-Zbaraż, występuje obszar o zupełnie innem rozmieszczeniu oraz innej gęstości osiedli. Ciągnie się on aż do południowych krańców Podola. Gęstość tu mniejsza niż w pasie poprzednim, a rozmieszczenie typowo dolinne, z uszeregowaniem osiedli mniej więcej południkowem, zgodnie z kierunkiem lewych dopływów Dniestru.

Na mapie I widzimy, że przeważającem osiedlem na Podolu jest 4-ta kategorja, oznaczona zaczernionym większym trójkątem, która obejmuje osiedla od 100 do 500 domów.

Jeżeli zidentyfikujemy woj. tarnopolskie z właściwem Podolem zachodniem to w tabl. 2 (Osiedla wiejskie) znajdziemy granicę ściślejszą dla osiedli dominujących na Podolu, a mianowicie będą to osiedla, leżące pomiędzy 100 i 120 domów. Przy tem wzięliśmy pod uwagę stan obecny, t. j., że obszary dworskie nie istnieją [2].

Gęstość osiedli tutaj jest rzadka, gdyż na jedno osiedle wiejskie przypada średnio 9,8 *km*² obszaru (obacz tabelkę na str. 880). Na Pokuciu zwraca uwagę gęsty szereg osiedli położonych nad Prutem, począwszy od Kolomyi aż do Śniatyna. Przeważają tutaj osiedla od 100 do 500 domów. Jednakże rozbieżność pomiędzy osiedlem administracyjnem a antropogeograficznem nigdzie nie jest tak wielka, jak właśnie na Pokuciu. Znaną jest rzeczą, że osiedla huculskie są przeważnie jednodworcze [3]. Dotyczy to głównie Pokucia południowego [4]. Dopiero pewna ilość tych osiedli składa się na utworzenie gminy, co ma odpowiadać osiedlu normalnemu. Wśród tych wielkich gmin administracyjnych jest wpryśnięta pewna ilość osiedli bardzo małych, mianowicie poniżej 10 domów. Z wyjątkiem jednego, są to obszary dworskie. Gęstość osiedli wielkich nad Prutem, wspomniana wyżej, zdecydowała o przeciętnej najwyższej gęstości domów wiejskich w Polsce w tej okolicy (pow. śniatyński), mianowicie 25,0 domów na *km*² (obacz tabl. 1 i mapę II).

Wyżyna Małopolska. Dla uniknięcia nieporozumień co do północnej granicy wyżyny Małopolskiej zaznaczamy, iż granicę tę ciągniemy linją rzeki Baryczy do Tomaszowa, od Tomaszowa do Wisły doliną Pilicy. Granica północna wyżyny Małopolskiej zaznacza się również wyraźnie jako granica gęstości. Mianowicie na północ od tej linji występuje wyraźnie większa gęstość osiedli. Dotyczy to głównie b. zaboru rosyjskiego.

Tak pojęty obszar wyżyny Małopolskiej przedstawia się pod względem wielkości, gęstości i rozmieszczenia osiedli nieomal zupełnie jednolicie.

Pierwsza wybitna różnica w stosunku do poprzednio rozpatrywanych obszarów nizin Podkarpackich to wielkość osiedli. Tam były osiedla duże, przeważnie w granicach od 100 do 500 domów, tutaj dominującym typem są osiedla mniejsze, o wielkości przeważającej od 10 do 50 domów. Poza tem dosyć licznie są reprezentowane osiedla jeszcze mniejsze, mianowicie do 10 domów.

Co do rozmieszczenia osiedli, to część zachodnia wyżyny ma rozmieszczenie bardzo równomierne. W części wschodniej można wyróżnić trzy skupienia gęstości, z których dwa bardzo wyraźne. Mianowicie na wschód od linji ujście rzeki Czarnej do Wisły-To-

1 Łoziński W. *Przyczynki do antropogeografji*, op. cit.
2 Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lipca 1923 (Monitor Polski z dnia 8 października 1923 r., № 228).
3 Gąsiorowski H. *Rozmieszczenie siedzib huculskich*, Wierchy, rocznik czwarty, Lwów 1926.
4 Zaborski B. *O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu*. Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademji Umiejętności, Kraków 1926.

maszów występuje mniejsza gęstość, na której zaznaczają się bardzo wyraźnie dwa ośrodki znacznego zagęszczenia, jeden w okolicy Radomia (wyjąwszy stronę północno-wschodnią, rzadko zasiedloną), drugi ośrodek rozłożył się szeroko w dolinach i u stóp grzbietu Kielecko-Sandomierskiego[1], jednakże do Kielc nie dochodzi. Dwie przyczyny bezwątpienia wywołały ostatnie zagęszczenie. Przedewszystkiem gleba, głównie w części południowo-wschodniej, i bogactwa mineralne.

Rzadsze osiedla można stwierdzić tylko w części północnej Łysogór. Pomiędzy dwoma wymienionemi zagęszczeniami przechodzi równoleżnikowo wyraźny pas osiedli bardzo rzadkich. Również na linji Kielce—Staszów osiedla stanowią pas o mniejszej gęstości.

Trzecie skupienie, zaznaczające się jednak dosyć słabo, jest zawarte pomiędzy grzbietem Krakowsko-Częstochowskim i Nidą.

Ponadto można zauważyć w części południowo-zachodniej, stanowiącej okręg przemysłowo-górniczy, że osiedla występują tam rzadziej, lecz są większe, liczą mianowicie od 50 do 100 domów. Dotyczy to głównie rejonu położonego pomiędzy Olkuszem i Wisłą, a będącego pod wpływem górnictwa i przemysłu.

Wyżyna Lubelska. Najwyraźniejszą granicą zasiedlenia na wyżynie Lubelskiej jest krawędź schodząca do błot dolnego Sanu i stanowiąca jakby przedłużenie Roztocza w kierunku północno-zachodnim.

Wyżyna Lubelska tworzy obszar dość równomiernie zasiedlony. Wyjątek stanowi obszar położony w granicach: ujście Bystrzycy do Wieprza—ujście Tyśmienicy, ze wschodu Bug. Rejon ten wykazuje znacznie słabsze zasiedlenie. Odgrywają tu rolę mokradła Włodawskie.

Wyżynę Lubelską możemy naogół rozbić wzdłuż Wieprza na część zachodnią i wschodnią. Różnice pomiędzy temi częściami polegają na wielkości osiedli. Wschodnia część ma przeważnie osiedla o wielkości do 50 domów, zachodnia posiada wyraźną przymieszkę osiedli większych, mianowicie od 100 do 500 domów.

Wołyń. Przejście pod względem zasiedlenia od wyżyny Lubelskiej do wyżyny Wołyńskiej zaznacza się jedynie na Bugu, mniej więcej w granicach wyższej, południowej części wyżyny Wołyńskiej i w sąsiedniej części wyżyny Lubelskiej. Mianowicie od ujścia Sołokji do ujścia Ługu oba brzegi Bugu wyróżniają się znaczną ilością osiedli większych, mających od 100 do 500 domów.

Należy podkreślić, że mimo dawnej granicy politycznej, która przechodziła w przybliżeniu na połowie tego odcinka, nie widać na osiedlach zróżniczkowania pod wpływem b. zaborów i obie części wykazują cechy jednakowe. Wielka grzęda środkowo-wołyńska dzieli z pewnem odchyleniem Wołyń pod względem osiedleńczym na dwie części zupełnie wyraźne. A to, na część południową o zasiedleniu znacznie gęstszem, o osiedlach mieszanych co do wielkości w granicach przeważnie do 200 domów i na część północną, o osiedlach mniejszych i rzadszych. Na wschodzie pomiędzy Stubłą a obecną granicą państwową, z Równem pośrodku, zaznacza się obszar z pewną przewagą osiedli większych, od 100 do 500 domów i większem zagęszczeniu. Czynnikiem, który zadecydował bezapelacyjnie o większej gęstości osiedli wyższej, południowej części Wołynia, jest żyzna gleba. Granicę północną tej części wyznacza ściśle nie wielka grzęda środkowo-wołyńska, lecz północny zasięg lessu[2], który na zachodzie jest dosyć zgodny z linją wzniesienia, podczas gdy na wschodzie przekracza go ku północy. Przy bliższem porównaniu południowej części Wołynia z sąsiedniem Podolem widzimy wyraźne podobieństwo zasiedlenia tych dwóch krain[3]. Wyraża to się w wielkości i rozmieszczeniu osiedli. Im bliżej krawędzi Podolskiej, tem osiedla są większe, przymieszka bardzo małych osiedli znika stopniowo. Zjawia się również osadnictwo nadrzeczne (górny Styr, Ikwa, Horyń).

Biedniejsze gleby dyluwjalne niższej, północnej części Wołynia, czyli t. zw. Polesia Wołyńskiego, nie są zbyt przyciągające dla człowieka. Wobec tego zasiedlenie jest znacznie słabsze i osiedla mniejsze. Wahają się przeważnie w granicach od 10 do 100 domów.

Pas Wielkich Dolin. Ze względu na słabe zróżniczkowanie geograficzne t. zw. pasa Wielkich Dolin, rozpatrzymy go raczej jednostkami, jakie wytworzyła gęstość i wielkość osiedli, tembardziej, że od mało wyróżniających się od siebie krain geograficznych nie można się spodziewać wybitnego wpływu na osiedla ludzkie.

W celu zanalizowania rozdzielimy krainę Wielkich Dolin na trzy części: wschodnią, od

1 Lencewicz St. *Wyżyna Kielecko-Sandomierska*, Ziemia, 1914 r., str. 246.
2 Miklaszewski S. *Mapa gleb Polski*, 1:1500000, Warszawa 1927.
3 Sujkowski A. *Geografja ziem dawnej Polski*, Warszawa 1918, str. 413—414.

południka pomiędzy Międzyrzecem a Białą Podlaską, środkową do zachodniej granicy b. zaboru rosyjskiego i stąd—część zachodnią.

Część wschodnia leży na dorzeczu Prypeci i częściowo Bugu. Obszar ten jest zasiedlony najbardziej nierównomiernie w Polsce, tak pod względem gęstości jak i wielkości osiedli. Przyczyną, i do tego potężną, jest panowanie mokradeł i błot.

Lwią część tego obszaru obejmuje województwo poleskie. Jak widzimy z tabelki na str. 880, województwo to posiada bardzo małą gęstość osiedli, gdyż jedno osiedle wiejskie przypada na 11,4 *km*^{2}. Zajmuje ono drugie miejsce po woj. stanisławowskiem, które reprezentuje minimum przeciętnej gęstości osiedli w Polsce. Gdyby województwo poleskie posiadało osiedla tej kategorji, co do wielkości, jak woj. stanisławowskie, otrzymalibyśmy niewątpliwie właśnie w woj. poleskiem minimum przeciętnej gęstości.

Dla ułatwienia podzielimy Polesie poleską osią wodną, t. j. linją Krzny, Muchawca, kanału Królewskiego, Piny i Prypeci na dwa obszary, południowy i północny.

Obszar południowy wyróżnia się od północnego wielkością osiedli. Znaczna część leży w granicach od 50 do 300 domów. Pod tym względem obszar ten wyróżnia się z całego b. zaboru rosyjskiego i jest zbliżony raczej do wschodniej części b. zaboru austrjackiego, gdzie dominuje ta właśnie wielkość osiedli. W dodatku trzeba podkreślić, że, o ile tam były to gminy, które w rzeczywistości stanowią nieraz więcej niż jedno osiedle, w ścisłem tego słowa znaczeniu, to na południowym obszarze Polesia operujemy przeważnie osiedlem w znaczeniu rzeczywistem.

Rejon części południowej do Bugu nie wyróżnia się niczem wybitnem. Jedynie sam Bug po obu brzegach jest dość gęsto zasiedlony. Pozostała połać ma osadnictwo nadrzeczne. Zaznaczają się pod tym względem brzegi górnej Prypeci, Wyżewki, Turji i Styru a przedewszystkiem, i to bardzo znacznie, brzegi Horynia i Słuczy[1]. Na ostrowach i wysokich brzegach Horynia, począwszy już od Bereźnicy, gęsto rozsiadły się ludzkie osiedla i ciągną się z małemi przerwami aż do Dawidgródka. Wymienimy kilka najważniejszych: Bereźnica (478 domów), Dąbrowica (371), Wysock (471), Stolin (494), Dawidgródek (1677). Brandt[2], opisujący zresztą bardzo pobieżnie te okolice, również podkreśla wielkość tutejszych osiedli i rzadkie ich rozmieszczenie[3].

Z pośród obszarów słabo zasiedlonych wyróżnia się rejon położony na mokradłach Zarzecza, które stanowi wybitną antytezę gęsto zasiedlonego Zahorodzia, a które omówimy poniżej.

Pomiędzy Bugiem i Muchawcem, a na dorzeczu Leśnej, poniżej dopływów Leśnej Prawej i Lewej, rozłożył się rejon gęstego osadnictwa, jednak o mniejszych osiedlach niż na omówionym poprzednio obszarze południowym. Przeważają tutaj osiedla o wielkości do 50 domów. Oba brzegi Muchawca należą również do gęsto zasiedlonych. Rejon Leśnej na wschód łączy się z również gęsto zasiedlonym rejonem wyżynnego Zahorodzia. Rejon Leśnej i Zahorodzia na północy przytykają do puszczy Białowieskiej, której centrum stanowi kilka osiedli, między innemi Białowieża, Hajnówka i Stoczek.

Zasiedlenie Zahorodzia bardzo dokładnie oddaje orografję tego wyniesienia w stosunku do otaczającego terenu niższego. Wielkość osiedli jest bardzo różnorodna. W części wschodniej Zahorodzia, na linji Motol—Janów, wyróżnia się grupa osiedli wielkich, mianowicie od 100 do 300 domów. Jednakże nie dotyczy to okolicy samego Pińska, gdzie występują osiedla mniejsze. Druga grupa osiedli o tejże wielkości znajduje się w północno-zachodniej części Zahorodzia w sąsiedztwie puszczy Białowieskiej. Środkowa, a głównie południowo-zachodnia część Zahorodzia ma osiedla drobniejsze, przeważnie o wielkości od 10 do 50 domów.

W okolicy Kobrynia, a na północ od Muchawca, osiedla, unikając miejsc niższych, ulokowały się na występujących tutaj wybitnie drumlinach[4]. Większa część wsi leży na grzbietach drumlin, jednakże pewna część ulokowała się na krawędziach, a w sąsiedztwie obniżeń. Wielkość tych wszystkich osiedli waha się od 20 do 120 domów.

Na północny wschód od Jasiołdy, do granicy pojezierzy i do państwowej granicy z Sowietami, leży obszar bardzo słabo zasiedlony. Wogóle linja prawego brzegu Jasiołdy, włącznie z grupą osiedli pomiędzy jeziorem Czarnem a Jasiołdą, stanowi krawędź osadniczą, odcinającą się nadzwyczaj

1 Zaborski B. *Typy wsi wschodniego Polesia*, Ziemia, r. 1925, str. 131.
2 Brandt B. *Beobachtungen und Studien über die Siedlungen in Weissrussland*, Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, Berlin 1918 i 1919.
3 Porównaj również: Moszyński K. *Etnografja*, Przewodnik Kongresowy II. Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce 1927 r., Kraków 1927, str. 188—189.
4 Pawłowski St. *Krajobraz drumlinowy okolic Kobrynia*, Przegląd Geograficzny, tom VII, zesz. 3—4.

wyraźnie od wschodniego rejonu o bardzo rzadkich osiedlach. Tylko od kanału Ogińskiego poprzez Łohiszyn, Łuniniec, Kożangródek, Łachwę i dalej do granicy państwowej ciągnie się pas osiedli, głównie po stronie północnej wymienionej linji. Są to osiedla wielkie, przeważnie leżą w granicach ponad 100 i do 500 domów, ale rzadko rozmieszczone, najczęściej na wyspach śródbagiennych. Największe skupienie w tym pasie występuje na wschód od Łunińca, w dorzeczu Cny, a pomiędzy bagnami Hryczyńskiemi na północy i szerokiemi nadbrzeżnemi mokradłami Prypeci na południu.

Graniczna Słucz (północna) ma zasiedlony w dolnej części brzeg prawy, polski, jako wyższy, w przeciwieństwie do brzegu lewego, niższego, który, o ile udało nam się to stwierdzić, jest słabo zasiedlony.

Najsłabiej zasiedloną w tym rejonie jest okolica jeziora Wygonowskiego, na którą składają się wielkie bagna jak Pogoń i Kaczajskie. Jest to, w calem tego słowa znaczeniu, anekumena.

Część środkowa pasa Wielkich Dolin należy do obszarów o najbardziej regularnem ogólnem rozmieszczeniu osiedli. Nie występują tutaj zupełnie wyraźne rejony anekumeniczne, jak również brak wyróżniających się większych skupień lokalnych, zagęszczeń. Tylko ogólnie mniejsza cokolwiek gęstość na wschodzie ku zachodowi wzrasta stopniowo, regularnie i u granicy pomiędzy województwami centralnemi a zachodniemi osiąga swoje maksymum. Wielkość osiedli jest zamknięta w dosyć ciasnych granicach i również nie daje większych kontrastów. Występują tutaj zasadniczo osiedla tylko dwóch najniższych kategoryj, mianowicie od 1 do 10 i od 10 do 50 domów. Osiedla większe spotykają się rzadko i nie tworzą wyróżniających się ugrupowań. Wahania raczej odbywają się pomiędzy temi dwoma kategorjami i mają małą rozpiętość. Pewne okolice posiadają większy odsetek tej, inne drugiej kategorji.

Osiedla o wielkości od 1 do 10 domów przeważają najwyraźniej w dorzeczu Zgłowiączki, natomiast osiedla od 10 do 50 domów przeważają w międzyrzeczu Prosny i Warty, głównie na wschód od Kalisza i pomiędzy Bugiem a Narwią i Brokiem a Nurcem.

Wspomniany obszar największej gęstości pomiędzy Prosną i Wartą jest tem charakterystyczny, że prawe pobrzeże Warty wykazuje osiedla dosyć wyraźnie rzadsze, i to począwszy od linji Sieradz-Zduńska Wola aż do Koła. Okolica jezior, położonych pomiędzy Skrwą (lewą) i Zgłowiączką, wykazuje również mniejszą gęstość osiedli.

Do takich należy też południowy pas puszczy Kampinoskiej i prawa strona Bugu naprzeciw ujścia Liwca. Ostatni rejon małej gęstości, mający kształt pasa, łączy się koło Ostrołęki z drugim, idącym od Węgrowa i następnie występują jako jeden pas o bardzo małej gęstości, ciągnący się po prawej stronie linji Ostrów—Łomża, gdzie przechodzi, już na terenie Pojezierza Mazurskiego, w anekumenę błot, częściowo Nadnarwiańskich, a przedewszystkiem Nadbiebrzańskich.

Ogólnie ku granicy Prus Wschodnich zasiedlenie rozrzedza się. Dosyć wyraźnie zaznacza się puszcza Kurpiowska od Orzyca po Pisę a na północ od Ostrołęki. Występują tu osiedla rzadkie, lecz wiele jest większych, głównie od 50 do 200 domów. Osiedli poniżej 10 domów jest bardzo mało. Dalej ku wschodowi, już od Ostrowi począwszy, aż do wielkich lasów Augustowskich, ciągnie się pas bardzo rzadko, nieraz wcale niezasiedlony. Składa się on z morenowej grzędy Czerwonego Boru, błot Biebrzy i lasów Augustowskich.

Na tle regularnej gęstości i wielkości osiedli wyróżnia się okolica Skierniewic i Łowicza. Mianowicie na linji tych dwóch miast i cokolwiek na zachód od niej występuje najbardziej wyraźna i dosyć zwarta jedyna grupa osiedli większych w części środkowej pasa Wielkich Dolin. Są to wielkie, zamożne wsie łowickie, mające przeważnie od 100 do 150 domów.

Na wschód od wymienionej linji jest niewielki lecz wyraźnie występujący obszar małej gęstości. Najbliższa okolica Warszawy prawie nie posiada osiedli wiejskich. Pochodzi to zapewne z niedawnego przyłączenia tych osiedli do stolicy i utworzenia Wielkiej Warszawy. Natomiast w pewnem oddaleniu od stolicy, mianowicie około 10 *km*, ciągnie się pas osiedli o znacznem zagęszczeniu, który otacza Warszawę od zachodu i południa.

Pod względem gęstości osiedli wyróżnia się znacznie prawy brzeg Wisły, i to począwszy od ujścia Wieprza aż do Warszawy.

Część zachodnia pasa Wielkich Dolin odcina się nadzwyczaj wyraźnie swoją znacznie mniejszą gęstością osiedli wzdłuż dawnej granicy pomiędzy b. zaborem rosyjskim i pruskim.

Ta nadzwyczaj wyraźna linja, rozgraniczająca dwa obszary o pewnych cechach antropogeograficznych odmiennych, uwydatnia się specjalnie na Drwęcy, poprzez Kujawy i na Prośnie. Na południe od Kalisza różnice się zacierają i granica nie występuje tak kontrastowo jak poprzednia. Porównywając gęstość województw warszawskiego i poznańskiego (obacz tabelkę na str. 880), widzimy, że w pierwszem jedno osiedle wiejskie przypada na 2,2, a w drugiem na 3,7 *km*² obszaru. Wyrażając tę różnicę w odsetkach, otrzymamy, że gęstość osiedli w województwie poznańskiem wynosi przeciętnie zaledwie 59,5% gęstości woj. warszawskiego.

Ogólnie biorąc, rozmieszczenie osiedli na rozpatrywanym terenie jest również regularne. Znaczniejsze zagęszczenie osiedli spotykamy na południu, mianowicie w okolicach Rawicza. Jednakże na omawianym obszarze występują również dwa rejony o wyraźnie małej gęstości osiedli, rejony nieomal anekumeniczne. Jest to lewy brzeg Wisły od b. granicy rosyjskiej do Bydgoszczy, o szerokości około 15 *km* i międzyrzecze Warty—Noteci wzdłuż swojej długiej osi. Obszary te łączą się pasem osiedli rozrzedzonych, jaki występuje wzdłuż lewego brzegu Noteci. Jednakże na linji Czarnków—Oborniki przechodzi pas gęstych osiedli, wyraźnie się zaznaczający, ze znaczną domieszką osiedli większych, leżących w granicach od 100 do 200 domów. Główną i jedyną przyczyną powstania tych dwóch rejonów anekumenicznych są duże lasy, które się znajdują na wielkich terenach wydmowych[1]. W rejonie pierwszym, toruńsko—bydgoskim, ciągną się wielkie obszary lasów Bydgoskich, Solca i in. jak rządowych tak i miejskich. W rejonie drugim, międzyrzecza warciańsko—noteckiego, występują wielkie lasy Obornickie, Obrzyckie i Wronek.

Omawiane wyżej dwa rejony o bardzo rzadkiem zasiedleniu, względnie zupełnie niezasiedlone, należą do wybitnych w tym względzie i znajdują swój odpowiednik jedynie w błotach Nadbiebrzańskich, o ile dotyczy to województw centralnych, lub w obszarach mokradłowych Polesia i górzystych Karpat, o ile dotyczy to innych grup województw.

Pas Pojezierzy. Zachodnia część pasa Pojezierzy w obrębie b. zaboru pruskiego jest zasiedlona podobnie jak i obszary poprzednie.

Obszar ograniczony Notecią, kanałem Bydgoskim, Brdą, Wisłą i dalej granicą państwową rozpada się pod względem zasiedlenia na dwie części: południową do linji Grudziądz-Kościerzyna i północną od tej linji na północ.

Część południowa posiada osiedla rzadsze, północna ma znaczne zagęszczenie osiedli o wielkości 10—50 domów. Ani grzbiet Pojezierza Kaszubskiego, ani wpływ borów Tucholskich jako całość w zasiedleniu się nie zaznacza. Widać tylko pewne rozrzedzenie osiedli nad środkową Brdą i Wdą, spowodowane lasami.

Część północna jest wogóle zasiedlona równomierniej niż południowa. Wyróżnia się gęstsze zasiedlenie obu brzegów Wisły tak w części północnej jak i w południowej, od Brdy począwszy[2].

Pozostała część b. zaboru pruskiego, położona na wschód od Wisły, wyróżnia się grupą wielkich osiedli, od 100 do 200 domów, skupionych na wschód od Wąbrzeźna.

Polityczny półwysep suwalski jest zasiedlony dosyć gęsto osiedlami przeważnie mniejszemi, mianowicie o wielkości do 50 domów. Pozostała część Pojezierzy aż do granicy państwowej wykazuje zasiedlenie bardzo nierównomierne. Pod tym względem zbliżona jest do Polesia. Pewne obszary występują tu zwarcie zasiedlone, inne mają charakter anekumeny. Anekumena ma tutaj dwie przyczyny: mokradła i lasy. Bardzo często te dwie przyczyny występują łącznie, gdyż są związane wzajemnie współzależnością.

Prócz wielkiej nierównomierności tego obszaru powiększa jeszcze trudności rozpatrywania i to, że część nie została objęta pierwszym powszechnym spisem z 1921 r. Z tego powodu obraz zasiedlenia tego obszaru jest bardzo niekompletny i w jakąś całość, choćby prowizoryczną, powiązać się nie da.

Największy obszar anekumeniczny leży tutaj w pewnej odległości na wschód od Grodna ze stacją kolejową Druskieniki linji Grodno-Wilno i Porzeczem pośrodku[3]. W około tych dwóch miejscowości występuje tylko znaczniejsza grupa osiedli, która wiąże się lekko z Druskienikami, położonemi na brzegu Niemna. Poza tem wielkie przestrzenie są kompletnem pustkowiem, wywołanem wspomnianemi już wyżej czynnikami.

1 Pawłowski St. *Przewodnik Kongresowy*, op. cit., str. 121.
2 Pawłowski St. *O rozmieszczeniu ludności polskiej w woj. pomorskiem*. Badania geograficzne nad Polską północno-zachodnią, zesz. 2—3, str. 91, Poznań 1927, wydawnictwo Instytutu Geograf. Uniwers. Poznańskiego.
3 Lencewicz-Zaborski. *Przewodnik Kongresowy*, op. cit., str. 155.

Drugie znaczniejsze pustkowie występuje na mokradłach pomiędzy górnym Niemnem i częścią dolną jego prawego dopływu, Berezyną. Pustkowie to ciągnie się dalej wzdłuż lewego brzegu górnego Niemna, następnie przy ujściu Zelwianki przerzuca się na prawą stronę Niemna i, już jako pas zasiedlony nieźle, dochodzi do poprzednio opisanego pustkowia naokoło stacji kolejowej Druskieniki.

Otoczona wymienionemi pustkowiami, z Lidą pośrodku, występuje ta część wyżynnego działu Oszmiańskiego jako teren bardzo gęsto zasiedlony, niewiele ustępujący w swoich maksymach najgęściej zasiedlonym częściom województw centralnych. Osiedla tutejsze są drobne. Wielkość ich jest zamknięta w granicach do 50 domów.

Do lewobrzeżnego pustego pasa nadniemeńskiego dotyka od wschodu i południa wyżyna Nowogródzka, jako obszar również gęsto zasiedlony i tą samą kategorją osiedli jak poprzedni, jednak nie tak równomiernie i ze słabiej zaznaczonemi krawędziami wyżyny.

Wzdłuż granicy polsko-sowieckiej od wschodu, opierając się o rejon nie spisany w 1921 r. z zachodu, ciągnie się obszar bardzo nierównomiernie zasiedlony, poprzetykany tak grupami osiedli bardzo zagęszczonych, jak i małych, jednak kompletnych anekumen. Panują i tu osiedla o wielkości do 50 domów.

Ze względu na ścisły związek z rejonem nie objętym spisem, bliższe rozpatrywanie tego terenu, a tem bardziej wyciąganie jakichkolwiek wniosków i ugólnień nie jest możliwe.

Rozmieszczenie miast

W celu rozpatrzenia rozmieszczenia miast, wyodrębniliśmy je i stosunki te przedstawiliśmy na tabl. 4. Do wniosków, wyciągniętych z analizy rozmieszczenia miast, nie przywiązujemy jednakże dużej wagi. Główny Urząd Statystyczny przy opracowaniu materjałów, dotyczących miast, miał wiele kłopotu z powiązaniem dawnego trójzaborczego systemu w jakąś całość. Z tego powodu oparł się na stanie faktycznym, a więc przyjął, słusznie w tym wypadku, podstawę administracyjną.

Polskę pod względem rozmieszczenia miast możemy podzielić na trzy obszary: obszar zachodni, wykazujący największe zagęszczenie, obszar południowy o mniejszej gęstości i obszar północno-wschodni o rozmieszczeniu najmniej regularnem i najmniejszej gęstości.

Obszar zachodni obejmuje teren zamknięty Notecią, kanałem Bydgoskim, Wisłą od Brdy do Pilicy, dolną Pilicą do Tomaszowa Mazowieckiego, stąd poprzez Piotrków prosto na zachód do granicy polsko-niemieckiej. Miasta większe ponad 2000 domów ulokowały się przeważnie na brzegu większych rzek. Do takich należą: Warszawa, Włocławek, Toruń i Poznań[1]. Od zasady tej odbiegają mniej lub więcej: Bydgoszcz, Łódź i Piotrków, jako położone nad mniejszemi rzekami. Największe skupienie miast mamy w woj. poznańskiem[2] pomiędzy Lesznem a Ostrowem i Wartą a granicą niemiecką, z Lesznem, jako miastem największem (1019 domów). Widoczny jest brak miast w części wschodniej międzyrzecza Warta-Noteć. Grupa większych miast występuje na linji Zduńska Wola—Warszawa. Są to miasta przeważnie o wielkości od 1000 do 2000 domów (Zduńska Wola 1108, Pabjanice 1472, Łódź 13622, Zgierz 1128, Skierniewice 1003, Łowicz 1016, Grodzisk 1045). Miasta te możemy podzielić na dwie grupy: łódzką, powstałą jako miasta przemysłowe (przemysł tekstylny) i łowicką, gdzie wpływ wywarło wysoko postawione, nieźle uprzemysłowione rolnictwo.

Kujawy, pomimo wysokiego rozwoju przemysłowo-rolnego, opartego o tamtejszy czarnoziem bagienny, ani ilością, ani wielkością miast nie wyróżniają się.

Na wschód od Warszawy, po prawej stronie Wisły, leży grupa miast jako łącznik pomiędzy obszarem zachodnim, najgęstszym a obszarem najmniejszej gęstości z Polesiem zachodniem jako ośrodkiem. Z grupy tej najciekawszem miastem jest Otwock, który położony na zalesionych sosną piaskach i wydmach i dzięki bliskości stolicy rozwinął się w wielkie (1185 domów) osiedle letniskowe i kuracyjne.

Obszar południowy położony jest na południe od górnej Wisły i od linji ujście Sanu—grzęda wołyńska. W części zachodniej prawa strona Wisły jest obszarem gęsto zasiedlonym miastami, po lewej stronie zaznacza się wyraźnie obszar małej gęstości. Jedynie leżące po lewej stronie Wisły zagłębie Dąbrowskie i Krakowskie wyróżniają się jako bardzo zwarta grupa kilku dużych miast (Sosnowiec 3422, Dąbrowa Górnicza 1998, Będzin 1276, Jaworzno

1 Por. Dalchow O. *Die Städte des Warthelandes* I., Teil, str. 13—14, Leipzig 1910.
2 Pawłowski St. *Dzieje miast Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1928, tom I, *Geografja Polski*. Położenie geograficzne ważniejszych miast w Polsce, str. 11—14.

1 483 domów)[1]. Miasta ulokowały się tu tak nad rzekami, jak i bez rzek. Zwracają uwagę brzegi Sanu z licznemi miastami.

Na Wołyniu zaznacza się wyraźnie różnica pomiędzy częścią niższą wyżyny, północną i wyższą, południową. Pierwsza należy do słabo zasiedlonych miastami, druga do gęstego obszaru południowego.

Na grzędzie środkowej Wołynia leży szereg miast z Włodzimierzem (1 445 domów), Łuckiem (1 745) i Równem (2 382) na czele. Rozwój tych miast był głównie funkcją różnicy gospodarczej pomiędzy zalesioną, biedniejszą glebą dyluwjalną części północnej Wołynia i stepową, urodzajną (lessy) częścią wyższą, południową. Nie bez wpływu zapewne były i drogi handlowe, które ongiś tędy prowadziły ku północy.

Na Podolu w wielu wypadkach miasta zastosowały się do panującego tutaj osadnictwa jarowego. Wyjątki nie są liczne. Po prawej zaś stronie Dniestru na podgórzu Karpackiem lub w jego sąsiedztwie rozlokowało się najwięcej miast całego obszaru południowego o wielkości znaczniejszej, mianowicie ponad 1 000 domów. Znajduje się ich tu 15. Powstanie tych miast i rozwój opierały się na przemyśle naftowym i kopalnictwie soli.

Pas przygraniczny południowy, tak z przyczyn orograficznych jak i morfologicznych, jest pozbawiony miast. Zbliża się do granicy tylko Zakopane, Piwniczna, Krynica i Muszyna. Najbardziej są odsunięte miasta od granicy państwowej w Gorganach i na Czarnohorze, co jest zgodne z ogólnem bardzo słabem i odsuniętem do podnóża zasiedleniem, wywołanem przyrodzonym charakterem anekumenicznym tych krain.

Najbardziej wysuniętem miastem na południe w Polsce są Kuty.

Obszar północno-wschodni obejmuje pozostałe, poza dwoma poprzedniemi, części Polski bez, naturalnie, niespisanych terenów na Wileńszczyźnie. Granicą jest Noteć, kanał Bydgoski, Wisła w górę od ujścia Brdy do ujścia Pilicy, tutaj poprzez Radom i Radomsko wciska się obszar ten klinem aż do granicy polsko-niemieckiej, dalej opiera się o krawędź grzędy wołyńskiej. Obszar ten, jak widzimy, jest bardzo postrzępiony i rozmieszczenie miast posiada rzadkie i nieregularne.

Na Pomorzu zaznacza się brakiem miast pas leżący w dorzeczu Wdy i w przedłużeniu ku zachodowi aż do granicy państwowej. Część Pomorza pomiędzy Wisłą i Drwęcą posiada większą gęstość miast niż teren sąsiedni pomiędzy Drwęcą a Wkrą.

Również pomiędzy Białymstokiem i Grodnem jest małe skupienie miast. Lecz najcharakterystyczniejszem zjawiskiem, ze względu na położenie, są liczne miasteczka nad Horyniem, i to w części dolnej, co było już omawiane powyżej.

Dr. WŁADYSŁAW DESZCZKA

La répartition des maisons ainsi que la grandeur et la répartition des habitats en Pologne

Résumé

Les questions principales étudiées dans ce travail sont: la densité des maisons rurales[2], la quantité, la grandeur, la densité et la répartition géographique des habitats en Pologne. Chaque habitat se compose de trois éléments, savoir: superficie, maisons et habitants. Par conséquent, l'étude des questions se rapportant aux habitats doit nécessairement comprendre un de ces trois éléments. Nous nous sommes décidés à considérer les habitats en Pologne spécialement au point de vue du nombre de maisons et non, comme dans la plupart des cas antécédents, du nombre d'habitants. L'appréciation basée sur le nombre de maisons, donne, à notre avis, l'idée de l'habitat sous forme d'un objectif de caractère plus stable et sujet à des fluctuations bien moins rapides que l'habitat appré-

1 Grabowski E. *Skupienia miejskie w Królestwie Polskiem*, rozdz. IV. str. 34 i in. Ekonomista za 1913 r., tom III Warszawa 1913.

2 Cette question a déjà été étudiée partiellement par l'auteur dans l'étude intitulée *Répartition des maisons rurales en Pologne* (Compte-rendu du II-e Congrès des Géographes et Ethnographes Slaves en Pologne en 1927).

DRUK ZAKŁ. GRAF. STRASZEWICZÓW WARSZAWA.

cié à base d'un certain nombre d'habitants. La densité de la population de l'habitat change en premier lieu grâce au mouvement naturel: naissances, mariages et décès; il y intervient encore un quatrième élément qui n'est pas sans importance — la migration. Par contre, une nouvelle maison apparaît ou bien une vieille maison disparaît dans l'habitat uniquement à la suite d'une nouvelle intensité de besoins qui se traduit soit par la construction d'une nouvelle soit par la démolition d'une ancienne maison. Grâce à sa plus grande stabilité par suite du groupement d'un certain nombre de maisons dans l'habitat étudié, la documentation statistique respective devient d'autant plus sûre et plus comparable. Néanmoins, tout en examinant les données fournies par ce principe, il nous est impossible de négliger un élément d'une importance extrême, tel que la capacité de la maison et qui se traduit par le nombre de ses habitants stables.

La qualité du sol doit être considérée en Pologne comme le facteur le plus important, le plus prépondérant et le plus décisif pour la question de la répartition des maisons rurales. Les autres facteurs sont: la quantité de terre labourable, la superficie moyenne des exploitations rurales, le degré de densité de la population agricole et enfin, les éléments de caractère social, politique ou autre. La densité des habitats ruraux en Pologne selon les données par arrondissements, varie entre 1,9 maisons par km^2 pour l'arrondissement de Białowieża (minimum) et 25,0 pour l'arrondissement de Śniatyn (maximum). D'une façon générale nous trouvons la plus grande densité des maisons rurales dans le sud du pays, et spécialement dans les départements de Kraków, Lwów, Stanisławów et Tarnopol. Au moment du premier recensement général effectué en 1921, la Pologne comprenait sur le terrain embrassé par le recensement (le recensement de 1921 a embrassé 95,7% de la surface du pays) 84 050 habitats ruraux de grandeur différente de 1 à 1918 maisons (village Żabie de l'arrondissement Kosów). La répartition des habitats n'est pas en rapport direct avec leur grandeur. Dans certaines régions les habitats constitués d'un petit nombre de maisons prédominent et vice versa. Les habitats classés selon leur grandeur se présentent de la manière suivante: les habitats comprenant 1 à 10 maisons constituent 44,5% du nombre total des habitats ruraux en Pologne; 10 à 20 maisons — 16,2% de ce nombre, 20 à 30 — 9,8% 30 à 40 maisons — 6,4%; les autres groupes constituent le reste, c. à d. 23,1%. Les habitats les plus grands se trouvent dans les départements du sud, les habitats moins grands dans les départements de l'est et du centre, les plus petits dans les départements de l'ouest. Les départements du sud possèdent seulement 19,3% de petits habitats comprenant 1 à 10 maisons, celles de l'est et du centre— 46,5% et enfin les départements de l'ouest — 51,4% du nombre total des habitats du groupe des départements en question.

La répartition des habitats n'est pas égale dans toutes les régions. Dans certaines régions nous voyons, à coté de terrains manquant complètement d'habitants (anoecoumènes) des agglomérations denses ou une répartition extrêmement rare; dans d'autres régions, au contraire, la répartition des habitats se présente sous une forme régulière indépendamment de la densité. Ces irrégularités de répartition sont dues soit au caractère morphologique du terrain (montagnes, collines, paysages morainiques peu érodés), soit au caractère du sol (sables fluviaux et glaciaires, marais, marécages, tourbes), soit enfin au genre d'exploitation du terrain (les grands espaces forestiers formant des anoecoumènes). Un des facteurs de moindre importance est la grandeur moyenne des exploitations rurales. La répartition la plus régulière des habitats apparaît dans les départements du centre. Nous y trouvons à titre de très rares exceptions des cas de densité remarquables ou inversement.

Le deuxième groupe est constitué par les départements de l'ouest où apparaissent bien plus nettement les irrégularités de répartition dues aux espaces anoecoumènes importants. Le troisième groupe se compose des départements de l'est et du sud. C'est ici que l'irrégularité de la répartition est très prononcée. On y remarque en premier lieu les grands anoecoumènes dans la région des grandes dépressions (Polesie), dans les Carpathes et dans la région du San inférieur. Les influences politiques se reflètent parfois très distinctement dans la répartition des habitats. Les frontières des départements de Poznań, de Pomorze (Poméranie) d'une part et de Warszawa et de Łódź de l'autre, en fournissent un vif exemple. C'est là que passait l'ancienne frontière politique russo-prussienne. Cette ancienne ligne est marquée d'une manière très visible par une densité des habitats fortement supérieure du côté de l'ancienne occupation russe contrairement à la réparti-

tion plus clairsemée du côté de l'ancienne occupation prussienne.

La répartition des habitats dans les différentes régions géographiques se présente de la manière suivante:

Les Carpathes polonaises, par suite de leur étendue relativement peu importante et de l'altitude peu élevée de leur cîmes (à l'exception des Tatry), ne forment pas une anoecoumène complète sur toute leur étendue, tandis que le bassin du Podhale est fortement peuplé.

Les Gorgany sont naturellement moins habités. La zone de la dépression subcarpathique est exceptionnellement peu peuplée, spécialement le triangle compris entre l'embouchure du San, la forêt de Niepołomice à l'est de Kraków et l'embouchure de la Wereszyca (affluent du Dniestr). L'arrondissement typique pour cette région est celui de Nisko avec un habitat par 13,5 km^2. Le plus souvent la densité d'habitats se fait remarquer dans la zone de la dépression subcarpathique le long des rivières et sur les terrains élevés. L'habitat type de la zone de la dépression subcarpathique comporte 100 à 500 maisons.

La Podolie a une colonisation vallonienne typique. Les habitats se trouvent dans les profonds vallons de ses rivières; cette circonstance est due à la recherche de l'eau, aux conditions climatiques et aussi au passé historique de ce pays. On rencontre la colonisation vallonienne la plus typique le long du courant des rivières Złota Lipa et Strypa. Bon nombre d'habitats de la vallée du Dniestr se trouvent disposés dans les méandres de ce dernier. Nous rencontrons ici le plus souvent des habitats de 100 à 120 maisons. Le département de Tarnopol qui constitue une partie de l'étendue du terrain étudié, possède 1 habitat rural par 9,8 km^2.

Le plateau de la Petite Pologne (Wyżyna Małopolska) diffère des autres zones géographiques par les dimensions de ses habitats généralement de catégories inférieures c. à d. de 10 à 50 maisons. Il arrive souvent de rencontrer ici un certain nombre des habitats encore plus petits ne s'élèvant pas au-dessus de 10 maisons. Dans cette région deux éléments provoquent certaines différences régionales. Les parties du pays riches en sol de froment (dans la partie sud-est du plateau) possèdent une densité d'habitats plus prononcée. Au contraire, les régions industrielles et minières de la partie sud-ouest du plateau révèlent des habitats moins denses mais plus grands et dont le nombre de maisons varie de 100 à 500.

Le plateau de Lublin représente une zone peuplée d'une manière assez égale. Une densité inférieure à la moyenne se fait remarquer sur les marécages aux environs de Włodawa. Dans la partie est du plateau de Lublin il ya des habitats comptant jusqu'à 50 maisons, tandis que dans la partie ouest on rencontre des habitats comptant de 100 à 500 maisons.

La Volhynie (Wołyń) se partage au point de vue population en deux parties nettement distinctes: celle du sud, avec une population plus dense et des habitats plus grands ayant le plus souvent 100 à 200 maisons, et celle du nord avec une population plus clairsemée et des habitats de 10 à 100 maisons. La ligne de délimitation de ces deux parties suit exactement la limite nord du loess.

La partie sud est composée de terres de loess, la partie nord de terres sensiblement inférieures en qualité, souvent de sables glaciaires ou de marécages. La colonisation de la Volhynie du sud ressemble énormement à la colonisation de la Podolie voisine. L'ancienne frontière politique qui traversait la Volhynie n'a point laissé d'empreinte sur le caractère de colonisation propre à ce pays.

La région des Grandes Dépressions dans sa partie est (Polesie) est colonisée de la manière la plus disparate en Pologne, aussi bien au point de vue densité que grandeur des habitats. Il faut chercher la cause de ce phénomène dans la prédominance des marais. Nous avons dans cette région un habitat rural par 11,4 km^2. Cette densité occupe l'avant-dernière place en Pologne (immédiatement avant le département de Stanisławów où nous n'avons qu'un habitat rural par 14,0 km^2). Dans la partie sud de la Polesie, à l'exception de la région Zarzecze, les habitats sont rares et se trouvent bien souvent le long du courant des rivières et leur grandeur est importante. La région marécageuse du Zarzecze (au sud de la Pina) se distingue par sa très faible colonisation contrastant avec la colonisation dense de la région du Zahorodzie (au nord de la Pina) qui constitue son antithèse. Dans les environs de Kobryń apparaît un nouveau type de colonisation qui s'établit le long des crêtes drumlines. Ces habitats comptent le plus souvent 20 à 120 maisons. L'anoecoumène

presque complète apparaît dans le voisinage du lac Wygonowskie grâce à des causes différentes dont les grands marais Pogoń et Kaczajskie sont la plus essentielle. D'une manière générale la densité des habitats dans la région des Grandes Dépressions va en augmentant vers l'ouest et atteint son maximum près des limites des départements du centre et de l'ouest. Les habitats y sont plus petits et comptent à l'ordinaire 10 à 50 maisons. La catégorie la plus basse—1 à 10 maisons—domine nettement dans le bassin de la Zgłowiączka. Une densité croissante se signale singulièrement entre les rivières Prosna et Warta. En passant au pays lacustre (frontières de la Prusse Orientale) nous voyons accroître la densité d'habitats. En partant de la limite des départements du centre et de l'ouest vers l'ouest la densité diminue: elle atteint dans le département de Warszawa 1 habitat rural par 2,2 km^2 et 1 habitat rural par 3,7 km^2 dans le département de Poznań: il en résulte que la densité du département de Poznań représente seulement 59,5% de celle du département de Warszawa. Nous avons ici comme régions de caractère nettement anoecouménique: le secteur enclavé entre les rivières Warta et Noteć et la rive gauche de la Vistule au sud-est de Bydgoszcz. Ces deux terrains sont couverts de sables glaciaires et de dunes et sont actuellement reboisés. Ces terrains typiquement anoecouméniques tiennent le premier rang dans les départements ouest et correspondent aux anoecoumènes telles que la Polesie ou les terrains montagneux des Carpathes polonaises.

Le Pays Lacustre dans sa partie ouest, c. à d. la Pomorze ne se signale par aucun trait extraordinaire. Il est à noter que ni la crête du Pays Lacustre Cassoubien (Pojezierze Kaszubskie), ni les landes et les forêts de Tuchola (Bory Tucholskie) n'ont eu d'influence sur le caractère de colonisation de cette région. La partie sud de la Poméranie a une population plus rare, celle du nord une colonisation plus dense avec des habitats de 10 à 50 maisons. La partie nord de la Poméranie a des habitats répartis d'une manière plus égale En commençant par l'embouchure de la Brda tout le courant inférieur de la Vistule est bien plus fortement habité sur ses deux rives que les terrains adjacents. La partie du département de Pomorze (Poméranie) située à l'est de la Vistule se distingue par l'agglomération de grands habitats de 100 à 200 maisons répartis à l'est de Wąbrzeźno. La presqu'île politique de Suwałki comprend des habitats moins grands dont la plupart ne dépasse pas le chiffre de 50 maisons. Le reste de la région du Pays Lacustre jusqu'à la frontière est de la Pologne présente une répartition d'habitats extrèmement inégale. Sous ce rapport elle rappelle la Polésie. Certains terrains sont ici fortement colonisés, d'autres forment des anoecoumènes complètes dont il faut chercher les causes dans les marais et les forêts. L'espace anoecouménique le plus vaste se trouve à l'est de Grodno avec, au centre, la station de chemin de fer de Druskieniki. La zone de la ligne du partage des eaux de la région Oszmiana est très fortement peuplée et riche en petits habitats ne dépassant pas 50 maisons; la densité égale les régions les plus caractéristiques à ce point de vue des départements du centre

Au point de vue densité et répartition des villes, la Pologne peut être divisée en trois régions: celle de l'ouest la plus dense, celle du sud moins dense et celle du nord-est avec la répartition la moins égale et la densité minime. La région de l'ouest occupe le terrain limité par la Noteć, le canal de Bydgoszcz, la Wisła depuis la Brda jusqu'à la Pilica, le courant intérieur de la Pilica et la ligne qui traverse Piotrków et passe à l'ouest de la frontière de l'Etat.

Les villes de plus de 2000 maisons sont situées dans la plupart des cas sur les grands fleuves. Ce sont: Warszawa, Włocławek, Toruń et Poznań. Bydgoszcz, Łódź et Piotrków sont situées sur des rivières de grandeur secondaire. La plus grande agglomération de villes dans cette région se trouve dans la partie sud du département de Poznań avec la ville de Leszno au premier plan (1019 maisons). Un groupe de villes importantes se trouve sur la ligne Zduńska Wola-Warszawa. Ce sont des villes de 1000 à 2000 maisons. Les villes avoisinantes de Łódź dans la partie sud de cette région, se sont développées en habitats industriels; les villes groupées vers le nord, près de Łowicz sont basées sur les industries dépendant de l'agriculture et sur l'agriculture même qui est très développée dans ces régions. Au contraire la Couïavie (Kujawy) malgré les excellentes glèbes qu'elle possède, ne sort pas de la moyenne ni par la grandeur ni par la densité de ses villes.

La région méridionale est située au sud du cours supérieur de la Vistule et, à partir de l'embouchure du San, au sud de l'élevation

du centre de Volhynie. On remarque à l'ouest le groupe des grandes villes des bassins miniers de Dąbrowa et de Cracovie. Bon nombre de villes se trouvent sur les rives du San. Sur l'élevation du centre de Volhynie ou à côté se trouve toute une série de villes plus importantes dont le développement était fonction de la différence économique entre le sol glaciaire boisé et plus pauvre de la partie nord de la Volhynie et la glèbe fertile (loess) de la partie haute du sud. Les routes marchandes qui la traversaient dans les temps reculés et conduisaient vers le nord, ont également eu certaine influence. Au sud du Dniestr au pied des Carpathes sont disposées 15 villes dépassant chacune le nombre de 1 000 maisons. Ces villes doivent leur naissance et leur développement à l'industrie pétrolière et aux salines.

La région nord-est comprend le reste du territoire polonais. Comme nous l'avons déjà mentionné plus haut les villes y sont réparties le moins régulièrement et possèdent la moindre densité. Il est à noter parmi les traits caractéristiques: le manque de villes dans le bassin de la rivière Wda et plus loin le long de la frontière allemande en Poméranie; une plus grande densité de villes dans le terrain situé entre la Vistule et son affluant la Drwęca en comparaison du terrain voisin—entre la Drwęca et la Wkra, et enfin, comme le trait le plus caractéristique, de nombreuses petites villes sur le cours inférieur de la rivière Horyń.

Tableaux et cartes hors texte jointes au présent travail:

Tableaux

1. „Densité des maisons rurales". Etabli par arrondissements moins les maisons urbaines.

2. „Habitats ruraux". Sur ce tableau tous les habitats ruraux sont répartis en groupes de 10 maisons. Le nombre d'habitats dans chaque groupe est donné par chaque département en chiffres absolus et pour chacune des provinces jadis occupées par les Etats copartageants, en chiffres absolus et en p. c. par rapport au nombre global.

3. „Habitats ruraux dans les départements de l'est à l'exception du département de Wołyń et dans le département de Wołyń". C'est une comparaison des résultats statistiques entre les départements étudiés, et par rapport à l'importante particularité du département du Wołyń au point de vue de la grandeur des habitats ruraux.

4. „Habitats urbains". Ce tableau présente une classification des villes selon leur importance exprimée par le nombre de maisons. Les résultats figurent sous forme de chiffres absolus et en pourcentages.

Cartes

I. „Carte de répartition et de grandeur des habitats en Pologne" au 1 000 000. Tous les habitats, aussi bien ruraux qu'urbains, ont été fidèlement portés sur cette carte. La grandeur de chaque habitat est exprimée par des signes de dimension et de forme différente. Les habitats sont répartis en six catégories de dimensions selon le nombre des maisons, soit: la première catégorie de grandeur comprend les habitats jusqu'à 10 maisons, la deuxième—les habitats de 10 à 50 maisons, la troisième de 50 à 100 maisons, la quatrième de 100 à 500 maisons, la cinquième de 500 à 1 000 maisons et la sixième catégorie comprend les habitats qui comptent plus de 1 000 maisons. De cette façon la carte donne une image réelle de la répartition géographique des habitats en Pologne. Cette carte constitue la base et la partie essentielle du présent travail.

II. „Carte de densité des maisons rurales en Pologne", donnant la densité des maisons exclusivement rurales par arrondissement et exprimant le rapport entre le nombre des maisons de l'arrondissement en question et la superficie en km^2.

Tabl. I. Gęstość domów wiejskich — Densité des maisons rurales

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na km^2 *Nombre de maisons par km^2*
Woj. warszawskie	7,1
Dép. de Warszawa	
Błonie	9,1
Ciechanów	5,6
Gostynin	8,1
Grójec	7,4
Kutno	8,0
Lipno	6,3
Łowicz	9,0
Maków	5,9
Mińsk Maz.	8,6
Mława	6,0
Nieszawa	7,6
Płock	5,9
Płońsk	5,2
Przasnysz	4,9
Pułtusk	6,2
Radzymin	8,9
Rawa	7,3
Rypin	7,0
Sierpc	5,8
Skierniewice	8,6
Sochaczew	7,2
Warszawa	11,2
Włocławek	5,4
Woj. łódzkie	9,8
Dép. de Łódź	
Brzeziny	9,7
Kalisz	10,3
Koło	9,3
Konin	7,9
Łask	10,6
Łęczyca	9,0
Łódź	10,4
Piotrków	9,8
Radomsko	10,2
Sieradz	10,0
Słupca	8,8
Turek	9,1
Wieluń	11,1
Woj. kieleckie	11,1
Dép. de Kielce	
Będzin	14,9
Częstochowa	10,3
Iłża	10,9
Jędrzejów	10,1
Kielce	10,8
Końskie	10,7
Kozienice	9,2
Miechów	13,1
Olkusz	13,7
Opatów	11,6
Opoczno	9,4
Pińczów	13,4
Radom	9,6
Sandomierz	11,8
Stopnica	12,6
Włoszczowa	8,0

Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na km^2 *Nombre de maisons par km^2*
Woj. lubelskie	8,0
Dép. de Lublin	
Biała	4,9
Biłgoraj	8,7
Chełm	7,0
Garwolin	9,2
Hrubieszów	8,3
Janów	9,0
Konstantynów	6,2
Krasnystaw	10,1
Lubartów	9,0
Lublin	9,1
Łuków	8,4
Puławy	10,9
Radzyń	6,3
Siedlce	7,1
Sokołów	6,9
Tomaszów	9,7
Węgrów	7,4
Włodawa	3,8
Zamość	10,8
Woj. białostockie	5,0
Dép. de Białystok	
Augustów	4,3
Białowieża	1,9
Białystok	5,1
Bielsk	5,4
Grodno	4,0
Kolno	5,6
Łomża	5,6
Ostrołęka	6,0
Ostrów	7,6
Sejny	3,4
Sokółka	5,2
Suwałki	5,0
Szczuczyn	4,4
Wołkowysk	4,8
Wysokie Maz.	8,3
Woj wileńskie	5,2
Dép. de Wilno	
Brasław	4,1
Duniłowicze	5,3
Dzisna	5,4
Wilejka	5,4
Woj. nowogródzkie	5,4
Dép. de Nowogródek	
Baranowicze	5,6
Lida	5,6
Nieśwież	8,3
Nowogródek	6,0
Słonim	4,0
Stołpce	6,6
Wołożyn	4,6

Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na km^2 *Nombre de maisons par km^2*
Woj. poleskie	3,2
Dép. de Polesie	
Brześć n/B.	3,1
Drohiczyn	4,3
Kamień Koszyr.	3,8
Kobryń	3,0
Kossów	2,0
Łuniniec	2,1
Pińsk	3,4
Prużana	4,4
Sarny	3,7
Woj. wołyńskie	6,9
Dép. de Wołyń	
Dubno	8,3
Horochów	7,7
Kowel	4,6
Krzemieniec	10,2
Luboml	5,1
Łuck	6,2
Ostróg	8,4
Równe	7,6
Włodzimierz	6,3
Woj. poznańskie	5,6
Dép. de Poznań	
Bydgoszcz	4,4
Chodzież	4,6
Czarnków	5,0
Gniezno	5,7
Gostyń	6,8
Grodzisk	5,7
Inowrocław	4,6
Jarocin	6,4
Kępno	8,4
Kościan	6,3
Koźmin	5,9
Krotoszyn	6,8
Leszno	6,1
Międzychód	3,7
Mogilno	5,0
Nowy Tomyśl	7,2
Oborniki	4,4
Odolanów	9,0
Ostrów	8,4
Ostrzeszów	7,4
Pleszew	6,6
Poznań	6,2
Rawicz	8,7
Strzelno	4,6
Szamotuły	4,6
Szubin	4,6
Śmigiel	7,2
Śrem	5,4
Środa	4,6
Wągrowiec	4,4
Witkowo	4,4
Wolsztyn	7,7
Września	5,3
Wyrzysk	4,7
Żnin	4,9

Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na km^2 *Nombre de maisons par km^2*
Woj. pomorskie	5,4
Dép. de Pomorze	
Brodnica	5,9
Chełmno	6,4
Chojnice	4,0
Działdowo	4,7
Gniew	6,4
Grudziądz	6,0
Kartuzy	5,6
Kościerzyna	4,3
Lubawa	6,3
Puck	5,4
Sępolno	4,7
Starogard	6,1
Świecie	6,1
Tczew	4,4
Toruń	5,3
Tuchola	4,7
Wąbrzeźno	6,6
Wejherowo	4,9
Woj. śląskie [a]	12,8
Dép de Śląsk [a]	
Bielsko	12,0
Cieszyn	14,9
Woj krakowskie	15,8
Dép. de Kraków	
Biała	18,6
Bochnia	18,6
Brzesko	20,8
Chrzanów	19,0
Dąbrowa	17,7
Gorlice	14,2
Grybów	13,8
Jasło	17,3
Kraków	22,7
Limanowa	13,6
Mielec	13,7
Myślenice	14,3
Nowy Sącz	12,2
Nowy Targ	10,1
Oświęcim	17,4
Pilzno	14,0
Podgórze	24,4
Ropczyce	16,0
Spisz-Orawa	8,9
Tarnów	16,6
Wadowice	20,8
Wieliczka	21,0
Żywiec	15,6
Woj lwowskie	14,1
Dép. de Lwów	
Bóbrka	14,0
Brzozów	20,6
Cieszanów	11,2
Dobromil	13,1
Drohobycz	13,4
Gródek Jagiell.	11,8

a Tylko Śląsk Cieszyński. *a* Seulement Silésie de Cieszyn.

Tabl. 1. Gęstość domów wiejskich (dok.) — Densité des maisons rurales (fin)

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na *km²* *Nombre de maisons par km²*	Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na *km²* *Nombre de maisons par km²*	Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na *km²* *Nombre de maisons par km²*	Województwa Powiaty *Départements Arrondissements*	Domów na *km²* *Nombre de maisons par km²*
Jarosław	14,9	Sokal	10,8	Kosów	8,2	Brody	10,6
Jaworów	12,6	Stary Sambor .	11,3	Nadwórna . . .	7,3	Brzeżany . . .	11,0
Kolbuszowa . .	13,6	Strzyżów . . .	19,3	Peczeniżyn . . .	17,3	Buczacz	15,6
Krosno	19,4	Tarnobrzeg . .	13,4	Rohatyn	14,2	Czortków . . .	17,0
Lisko	7,6	Żółkiew	11,4	Skole	5,9	Husiatyn	16,9
Lwów	18,4			Stanisławów . .	17,3	Kamionka Strum.	10,3
Łańcut	18,4			Stryj	11,9	Podhajce	13,7
Mościska	17,0	**Woj. stanisławowskie**	11,6	Śniatyn	25,0	Przemyślany . .	13,9
Nisko	9,6	*Dép. de Stanisławów*		Tłumacz	19,0	Radziechów . .	8,9
Przemyśl . . .	15,7	Bohorodczany .	12,1	Turka	8,2	Skałat	15,2
Przeworsk . . .	24,0	Dolina	6,6	Żydaczów . . .	12,1	Tarnopol . . .	13,7
Rawa Ruska . .	11,9	Horodenka . . .	17,3			Trembowla . .	15,9
Rudki	17,6	Kałusz	12,9	**Woj. tarnopolskie** .	13,8	Zaleszczyki . .	18,0
Rzeszów	21,9	Kołomyja . . .	19,4	*Dép. de Tarnopol*		Zbaraż	14,2
Sambor	16,7			Borszczów . . .	18,3	Zborów	11,6
Sanok	12,6					Złoczów	13,6

Tabl. 2. Osiedla wiejskie — Habitats ruraux

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Liczba domów *Nombre de maisons*	Polska — *Pologne*		Województwa byłego zaboru rosyjskiego — *Départements de l'ancienne occupation russe*										
	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%	Ogółem — *Total*		Warszawa	Łódź	Kielce	Lublin	Białystok	Wilno	Nowogródek	Polesie	Wołyń
			Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli — *Nombre d'habitats*								
Polska [a] **— Pologne** [a]	84 050	*100,0*	64 798	*100,0*	13 110	8 326	8 752	7 491	7 258	6 356	6 330	3 634	3 541
1 — 10	37 401	*44,5*	30 141	*46,5*	7 197	3 592	3 250	2 973	3 099	4 143	3 274	1 675	938
11 — 20	13 597	*16,2*	11 494	*17,7*	2 799	1 878	1 438	1 070	1 433	1 033	947	464	432
21 — 30	8 206	*9,8*	7 063	*10,9*	1 399	1 026	1 037	812	1 014	521	634	293	327
31 — 40	5 386	*6,4*	4 474	*6,9*	682	627	730	576	606	280	515	233	225
41 — 50	3 731	*4,4*	2 925	*4,5*	368	371	551	459	361	158	295	154	208
51 — 60	2 774	*3,3*	2 098	*3,2*	204	261	397	387	235	89	206	148	171
61 — 70	2 023	*2,4*	1 423	*2,2*	146	139	306	265	154	39	122	97	155
71 — 80	1 506	*1,8*	1 028	*1,6*	77	100	206	198	104	32	82	89	140
81 — 90	1 256	*1,5*	819	*1,3*	63	67	174	152	54	12	72	91	134
91 — 100	1 027	*1,2*	614	*0,9*	40	68	116	111	46	18	41	53	121
101 — 110	826	*1,0*	474	*0,7*	29	39	96	98	33	3	31	51	94
111 — 120	762	*0,9*	378	*0,6*	19	27	94	60	23	9	20	45	81
121 — 130	585	*0,7*	312	*0,5*	13	22	67	56	12	3	25	39	75
131 — 140	541	*0,6*	236	*0,4*	8	18	54	48	11	—	11	31	55
141 — 150	425	*0,5*	174	*0,3*	13	12	26	30	5	5	11	18	54
151 — 160	404	*0,5*	164	*0,3*	14	13	34	23	8	1	12	19	40
161 — 170	337	*0,4*	144	*0,2*	7	10	22	28	9	—	5	15	48
171 — 180	280	*0,3*	113	*0,2*	3	7	17	21	8	1	9	16	31
181 — 190	269	*0,3*	77	*0,1*	4	7	13	8	6	1	1	11	26
191 — 200	243	*0,3*	99	*0,2*	4	8	22	14	4	1	1	16	29
201 — 210	220	*0,3*	56	*0,1*	2	3	7	8	6	1	—	6	23
211 — 220	214	*0,3*	70	*0,1*	4	8	13	14	1	2	2	9	17
221 — 230	146	*0,2*	37	*0,1*	—	3	7	8	4	—	2	4	9
231 — 240	157	*0,2*	54	*0,1*	1	4	8	6	3	—	4	12	16
241 — 250	158	*0,2*	32	*0,1*	—	4	9	3	1	—	—	4	11
251 — 260	145	*0,2*	37	*0,1*	—	2	4	6	6	—	1	7	11
261 — 270	93	*0,1*	23		2	—	2	7	—	—	1	5	6
271 — 280	123	*0,1*	32		1	1	5	4	1	1	3	6	10
281 — 290	93	*0,1*	21		2	1	5	3	3	—	—	3	4
291 — 300	86	*0,1*	21		—	1	3	2	1	1	1	4	8
301 — 310	66		20	*0,1*	1	—	1	8	1	1	—	4	4
311 — 320	81		16		—	—	7	3	1	—	—	—	5
321 — 330	69	*1,1*	14		4	1	4	—	1	—	1	—	3
331 — 340	58		13		—	—	—	3	1	—	1	2	6
341 — 350	75		13		—	1	4	4	1	—	—	1	2

a Terytorjum objęte spisem. *a* Territoire embrassé par le recensement.

Tabl. 2. Osiedla wiejskie (c. d.) — Habitats ruraux (suite)

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Liczba domów *Nombre de maisons*	Polska — *Pologne*		Województwa byłego zaboru rosyjskiego — *Départements de l'ancienne occupation russe*										
	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%	Ogółem — *Total*		War-szawa	Łódź	Kielce	Lublin	Biały-stok	Wilno	Nowo-gródek	Polesie	Wołyń
			Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli — *Nombre d'habitats*								
351 — 360	56		6		1	—	1	—	—	—	—	2	2
361 — 370	48		11		1	1	1	3	1	—	—	3	1
371 — 380	44		6		—	—	2	—	—	—	—	2	2
381 — 390	51		11		—	—	1	3	1	—	—	—	6
391 — 400	44		5		—	1	1	1	—	1	—	—	1
401 — 410	31		5		1	—	—	3	—	—	—	—	1
411 — 420	33		3		—	—	3	—	—	—	—	—	—
421 — 430	30		4		—	—	1	—	—	—	—	—	3
431 — 440	31		5		—	—	2	2	—	—	—	—	1
441 — 450	20		2		—	—	—	2	—	—	—	—	—
451 — 460	18		4		1	—	—	1	—	—	—	1	1
461 — 470	22		1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
471 — 480	15		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
481 — 490	19	1,1	2	0,1	—	1	—	1	—	—	—	—	—
491 — 500	17		3		—	—	—	3	—	—	—	—	—
501 — 510	14		3		—	1	1	—	—	—	—	—	1
511 — 520	21		2		—	—	2	—	—	—	—	—	—
521 — 530	12		1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
531 — 540	15		4		—	1	2	1	—	—	—	—	—
541 — 550	8		1		—	—	—	—	—	—	—	—	1
551 — 560	13		1		—	—	—	—	—	—	—	—	1
561 — 570	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
571 — 580	7		1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
581 — 590	8		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
591 — 600	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
601 — 610	13		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
611 — 620	6		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
621 — 630	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
631 — 640	5		1		—	—	—	—	—	—	—	1	—
641 — 650	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
651 — 660	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
661 — 670	2		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
671 — 680	3		1		—	—	—	—	1	—	—	—	—
681 — 690	5		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
691 — 700	2		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
701 — 710	3		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
711 — 720	3		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
721 — 730	1		1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
731 — 740	4		2		—	—	1	—	—	—	—	—	1
741 — 750	3		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
751 — 760	5		1		—	—	—	1	—	—	—	—	—
761 — 770	2		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
771 — 780	2		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
791 — 800	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
801 — 810	1		—		—	—	—	1	—	—	—	—	—
811 — 820	1	0,1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
821 — 830	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
831 — 840	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
841 — 850	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
851 — 860	3		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
871 — 880	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
881 — 890	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
891 — 900	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
921 — 930	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
981 — 990	3		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1001 — 1010	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1031 — 1040	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1071 — 1080	2		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1081 — 1090	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1141 — 1150	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1291 — 1300	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1331 — 1340	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
1911 — 1920	1		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tabl. 2. Osiedla wiejskie (c. d.) — Habitats ruraux (suite)

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Liczba domów *Nombre de maisons*	Woj. byłego zaboru austrjackiego *Départements de l'ancienne occupation autrichienne*							Woj. byłego zaboru pruskiego *Dép. de l'ancienne occupation prussienne*			
	Ogółem — *Total*		Kraków	Lwów	Stanisławów	Tarnopol	Śląsk Cieszyński *Silésie de Cieszyn*	Ogółem — *Total*		Poznań	Pomorze
	Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli — *Nombre d'habitats*					Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	
Polska[a] — Pologne[a]	**8 227**	*100,0*	**2 052**	**3 091**	**1 315**	**1 654**	**115**	**11 025**	*100,0*	**7 131**	**3 894**
1 — 10	1 591	*19,3*	5	737	350	497	2	5 669	*51,4*	3 601	2 068
11 — 20	219	*2,7*	31	95	28	55	10	1 884	*17,1*	1 295	589
21 — 30	193	*2,3*	83	62	15	22	11	950	*8,6*	653	297
31 — 40	242	*2,9*	111	83	13	25	10	670	*6,1*	463	207
41 — 50	280	*3,4*	132	95	20	24	9	526	*4,8*	334	192
51 — 60	310	*3,8*	143	105	22	28	12	366	*3,3*	236	130
61 — 70	324	*3,9*	156	112	20	26	10	276	*2,5*	168	108
71 — 80	325	*4,0*	124	115	36	43	7	153	*1,4*	86	67
81 — 90	300	*3,6*	104	119	41	33	3	137	*1,2*	73	64
91 — 100	311	*3,8*	110	121	40	38	2	102	*0,9*	56	46
101 — 110	293	*3,6*	96	103	37	53	4	59	*0,5*	32	27
111 — 120	320	*3,9*	113	114	35	56	2	64	*0,6*	31	33
121 — 130	239	*2,9*	71	93	30	39	6	34	*0,3*	18	16
131 — 140	274	*3,3*	85	92	34	61	2	31	*0,3*	16	15
141 — 150	234	*2,8*	70	85	33	45	1	17	*0,2*	13	4
151 — 160	221	*2,7*	72	79	33	36	1	19	*0,2*	15	4
161 — 170	179	*2,2*	42	61	33	41	2	14	*0,1*	8	6
171 — 180	155	*1,8*	34	60	30	31	—	12	*0,1*	8	4
181 — 190	182	*2,2*	45	66	25	45	1	10		6	4
191 — 200	140	*1,7*	31	51	29	27	2	4		3	1
201 — 210	159	*1,9*	38	68	24	28	1	5		3	2
211 — 220	137	*1,7*	35	47	21	32	2	7		4	3
221 — 230	105	*1,3*	23	29	20	32	1	4		2	2
231 — 240	102	*1,2*	24	37	16	21	4	1		1	—
241 — 250	124	*1,5*	24	49	30	21	—	2	*0,3*	2	—
251 — 260	106	*1,3*	24	30	26	26	—	2		2	—
261 — 270	68	*0,8*	17	25	10	15	1	2		1	1
271 — 280	91	*1,1*	22	33	15	19	2	—		—	—
281 — 290	71	*0,9*	9	18	19	24	1	1		—	1
291 — 300	63	*0,8*	17	19	13	14	—	2		1	1
301 — 310	46	*0,6*	11	14	11	8	2	—	—	—	—
311 — 320	64	*0,8*	13	27	15	9	—	1	—	—	1
321 — 330	55	*0,7*	9	19	13	14	—	—	—	—	—
331 — 340	45	*0,5*	14	11	10	10	—	—	—	—	—
341 — 350	62	*0,8*	14	15	16	17	—	—	—	—	—
351 — 360	50	*0,6*	14	18	10	8	—	—	—	—	—
361 — 370	37	*0,5*	6	13	10	8	—	—	—	—	—
371 — 380	38	*0,5*	6	15	6	11	—	—	—	—	—
381 — 390	40	*0,5*	6	9	7	17	1	—	—	—	—
391 — 400	39	*0,5*	8	15	8	8	—	—	—	—	—
401 — 410	26	*0,3*	3	11	2	10	—	—	—	—	—
411 — 420	30	*0,4*	5	12	6	7	—	—	—	—	—
421 — 430	26	*0,3*	3	12	6	5	—	—	—	—	—
431 — 440	26	*0,3*	8	8	6	4	—	—	—	—	—
441 — 450	18	*0,2*	4	8	5	1	—	—	—	—	—
451 — 460	14	*0,1*	5	5	2	2	—	—	—	—	—
461 — 470	21	*0,3*	6	3	9	3	—	—	—	—	—
471 — 480	15	*0,2*	2	3	4	6	—	—	—	—	—
481 — 490	17	*0,2*	—	7	6	4	—	—	—	—	—
491 — 500	14	*0,1*	3	5	3	3	—	—	—	—	—
501 — 510	11	*0,1*	3	4	1	3	—	—	—	—	—
511 — 520	19	*0,2*	1	6	7	5	—	—	—	—	—
521 — 530	11	*0,1*	1	5	1	4	—	—	—	—	—
531 — 540	11	*0,1*	3	4	2	2	—	—	—	—	—
541 — 550	7	*0,1*	3	1	2	1	—	—	—	—	—
551 — 560	11	*0,1*	2	3	3	3	—	1	—	—	1
561 — 570	5	*0,1*	—	2	1	1	1	—	—	—	—
571 — 580	6	*0,1*	1	3	1	1	—	—	—	—	—
581 — 590	8	*0,1*	1	2	3	2	—	—	—	—	—
591 — 600	5	*0,1*	—	2	2	—	1	—	—	—	—
601 — 610	13	*0,1*	—	5	4	4	—	—	—	—	—
611 — 620	6	*0,1*	—	2	2	2	—	—	—	—	—

a Terytorjum objęte spisem. *a* Territoire embrassé par le recensement.

Tabl. 2. Osiedla wiejskie (dok.) — Habitats ruraux (fin)

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Liczba domów *Nombre de maisons*	Woj. byłego zaboru austrjackiego *Départements de l'ancienne occupation autrichienne*							Woj. byłego zaboru pruskiego *Dép. de l'ancienne occupation prussienne*			
	Ogółem — *Total*		Kraków	Lwów	Stanisławów	Tarnopol	Śląsk Cieszyński *Silésie de Cieszyn*	Ogółem — *Total*		Poznań	Pomorze
	Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli — *Nombre d'habitats*					Liczba *Nombre*	%	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	
621 — 630	5	0,1	—	—	5	—	—	—	—	—	—
631 — 640	4	0,1	—	3	—	—	1	—	—	—	—
641 — 650	5	0,1	1	1	2	1	—	—	—	—	—
651 — 660	5		—	—	3	2	—	—	—	—	—
661 — 670	2		—	1	1	—	—	—	—	—	—
671 — 680	2		1	1	—	—	—	—	—	—	—
681 — 690	5		1	1	—	3	—	—	—	—	—
691 — 700	2		—	—	2	—	—	—	—	—	—
701 — 710	3		1	1	—	1	—	—	—	—	—
711 — 720	3		—	1	2	—	—	—	—	—	—
721 — 730	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
731 — 740	2		—	—	1	1	—	—	—	—	—
741 — 750	3		—	1	2	—	—	—	—	—	—
751 — 760	4		—	3	1	—	—	—	—	—	—
761 — 770	2		—	—	2	—	—	—	—	—	—
771 — 780	2		—	—	1	1	—	—	—	—	—
791 — 800	1		—	—	—	1	—	—	—	—	—
801 — 810	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
811 — 820	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
821 — 830	1	0,7	—	1	—	—	—	—	—	—	—
831 — 840	1		—	1	—	—	—	—	—	—	—
841 — 850	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
851 — 860	3		—	2	1	—	—	—	—	—	—
871 — 880	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
881 — 890	1		—	—	—	1	—	—	—	—	—
891 — 900	1		—	1	—	—	—	—	—	—	—
921 — 930	1		1	—	—	—	—	—	—	—	—
981 — 990	3		—	—	3	—	—	—	—	—	—
1001 — 1010	1		—	—	—	1	—	—	—	—	—
1031 — 1040	1		—	1	—	—	—	—	—	—	—
1071 — 1080	2		1	—	—	1	—	—	—	—	—
1081 — 1090	1		—	—	—	1	—	—	—	—	—
1141 — 1150	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
1291 — 1300	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
1331 — 1340	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—
1911 — 1920	1		—	—	1	—	—	—	—	—	—

Tabl. 3. Osiedla wiejskie w województwach wschodnich bez wołyńskiego a w województwie wołyńskiem

Habitats ruraux dans les départements de l'est à l'exception du département de Wołyń et dans le département de Wołyń

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Liczba domów *Nombre de maisons*	Województwa wschodnie bez wołyńskiego *a* *Départements de l'est à l'except. de Wołyń a*		Województwo wołyńskie *Département de Wołyń*		Liczba domów *Nombre de maisons*	Województwa wschodnie bez wołyńskiego *a* *Départements de l'est à l'except. de Wołyń a*		Województwo wołyńskie *Département de Wołyń*		Liczba domów *Nombre de maisons*	Województwa wschodnie bez wołyńskiego *a* *Départements de l'est à l'except. de Wołyń a*		Województwo wołyńskie *Département de Wołyń*	
	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%		Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%		Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%	Liczba osiedli *Nombre d'habitats*	%
Ogółem . Total	**23 578**	*100,0*	**3 541**	*100,0*	51— 60	678	*2,9*	171	*4,8*	131—140	53	*0,2*	55	*1,6*
					61— 70	412	*1,8*	155	*4,4*	141—150	39	*0,2*	54	*1,5*
					71— 80	307	*1,3*	140	*4,0*	151—160	40	*0,2*	40	*1,1*
1—10	12 191	*51,7*	938	*26,3*	81— 90	229	*1,0*	134	*3,8*	161—170	29	*0,1*	48	*1,4*
11—20	3 877	*16,4*	432	*12,2*	91—100	158	*0,7*	121	*3,4*	171—180	34	*0,1*	31	*0,9*
21—30	2 462	*10,4*	327	*9,3*	101—110	118	*0,5*	94	*2,7*	181—190	19	*0,1*	26	*0,7*
31—40	1 634	*6,9*	225	*6,4*	111—120	97	*0,4*	81	*2,3*	191—200	22	*0,1*	29	*0,8*
41—50	968	*4,1*	208	*5,9*	121—130	79	*0,3*	75	*2,1*	> 200	132	*0,6*	157	*4,4*

a Wileńskie, nowogródzkie i poleskie. *a* Départements de Wilno, de Nowogródek et de Polesie.

Tabl. 4. Osiedla miejskie — Habitats urbains

Stan z 1921 roku — Etat en 1921

Województwa	Osiedli ogółem *Nombre d'habitats total*	Liczba domów — *Nombre de maisons*						Départements
		poniżej *au dessous de* 250	251—500	501—1000	1001—2000	2001—10000	powyżej *au dessus de* 10000	
	Liczba osiedli — *Nombre d'habitats*							
Polska	**622**	**94**	**259**	**172**	**70**	**25**	**2**	**Pologne**
B. zabór rosyjski	**294**	**19**	**144**	**81**	**35**	**13**	**2**	**Ancienne occupation russe**
Woj. centralne	**213**	**18**	**103**	**55**	**26**	**9**	**2**	**Départements du centre**
Warszawskie	57	4	35	10	6	1	1	Warszawa
Łódzkie	42	5	19	10	6	1	1	Łódź
Kieleckie	35	2	14	11	4	4	—	Kielce
Lubelskie	32	2	9	15	5	1	—	Lublin
Białostockie	47	5	26	9	5	2	—	Białystok
Woj. wschodnie	**81**	**1**	**41**	**26**	**9**	**4**	—	**Départements de l'est**
Wileńskie	7	—	4	3	—	—	—	Wilno
Nowogródzkie	16	—	7	6	3	—	—	Nowogródek
Poleskie	27	1	14	8	3	1	—	Polesie
Wołyńskie	31	—	16	9	3	3	—	Wołyń
B. zabór austrjacki	**179**	**11**	**56**	**72**	**31**	**9**	—	**Ancienne occupation autrichienne**
Krakowskie	50	4	21	18	5	2	—	Kraków
Lwowskie	60	5	23	19	9	4	—	Lwów
Stanisławowskie	29	1	3	13	10	2	—	Stanisławów
Tarnopolskie	35	—	7	21	6	1	—	Tarnopol
Śląsk Cieszyński	5	1	2	1	1	—	—	Silésie de Cieszyn
B. zabór pruski	**149**	**64**	**59**	**19**	**4**	**3**	—	**Ancienne occupation prussienne**
Poznańskie	118	58	43	12	3	2	—	Poznań
Pomorskie	31	6	16	7	1	1	—	Pomorze
	Odsetki — *Pourcentages*							
Polska	**100,0**	**15,1**	**41,6**	**27,7**	**11,3**	**4,0**	**0,3**	**Pologne**
B. zabór rosyjski	**100,0**	**6,5**	**48,9**	**27,6**	**11,9**	**4,4**	**0,7**	**Ancienne occupation russe**
Woj. centralne	**100,0**	**8,5**	**48,4**	**25,7**	**12,2**	**4,2**	**1,0**	**Départements du centre**
Warszawskie	100,0	7,0	61,4	17,5	10,5	1,8	1,8	Warszawa
Łódzkie	100,0	11,9	45,2	23,8	14,3	2,4	2,4	Łódź
Kieleckie	100,0	5,7	40,0	31,5	11,4	11,4	—	Kielce
Lubelskie	100,0	6,3	28,1	46,9	15,6	3,1	—	Lublin
Białostockie	100,0	10,6	55,3	19,2	10,6	4,3	—	Białystok
Woj. wschodnie	**100,0**	**1,2**	**50,5**	**32,2**	**11,2**	**4,9**	—	**Départements de l'est**
Wileńskie	100,0	—	57,1	42,9	—	—	—	Wilno
Nowogródzkie	100,0	—	43,8	37,5	18,7	—	—	Nowogródek
Poleskie	100,0	3,7	51,9	29,6	11,1	3,7	—	Polesie
Wołyńskie	100,0	—	51,6	29,0	9,7	9,7	—	Wołyń
B. zabór austrjacki	**100,0**	**6,2**	**31,3**	**40,2**	**17,3**	**5,0**	—	**Ancienne occupation autrichienne**
Krakowskie	100,0	8,0	42,0	36,0	10,0	4,0	—	Kraków
Lwowskie	100,0	8,3	38,3	31,7	15,0	6,7	—	Lwów
Stanisławowskie	100,0	3,5	10,3	44,8	34,5	6,9	—	Stanisławów
Tarnopolskie	100,0	—	20,0	60,0	17,1	2,9	—	Tarnopol
Śląsk Cieszyński	100,0	20,0	40,0	20,0	20,0	—	—	Silésie de Cieszyn
B. zabór pruski	**100,0**	**43,0**	**39,6**	**12,7**	**2,7**	**2,0**	—	**Ancienne occupation prussienne**
Poznańskie	100,0	49,2	36,4	10,2	2,5	1,7	—	Poznań
Pomorskie	100,0	19,4	51,6	22,6	3,2	3,2	—	Pomorze

WITOLD BERNHARD

Obciążenie państwowemi podatkami bezpośredniemi

Uwagi ogólne. Zapoczątkowane w 1928 roku przez Departament Podatków i Opłat Ministerstwa Skarbu ogłaszanie statystyki obciążenia gospodarstwa społecznego państwowemi podatkami bezpośredniemi, stanowiące poważny krok naprzód w dziedzinie statystyki podatkowej, zasługuje na uwagę zarówno osób prowadzących prace w zakresie prawa podatkowego, jako też szerokich sfer gospodarczych.

Wymienione wydawnictwo jest tem więcej cenne, iż stanowi jedyne urzędowe opracowanie w sposób objektywny, możliwie wyczerpujący, cyfrowych danych o faktycznem rozkładzie ciężaru podatkowego pomiędzy poszczególne grupy gospodarstwa społecznego. Wprawdzie wspomniana statystyka obciążenia podatkowego opracowywana jest pod kątem widzenia przedewszystkiem potrzeb władz skarbowych, a w szczególności dla celów polityki podatkowej, niemniej jednak odnośne dane przedstawiają wielką wartość dla zainteresowanych grup podatników, a nadewszystko dla badań naukowych. Żałować przeto należy, iż ten bogaty i cenny materjał statystyczny ukazał się drukiem tylko raz jeden — za rok 1928, natomiast za rok następny ogłoszenie statystyki obciążenia państwowemi podatkami bezpośredniemi zostało wstrzymane przez Ministerstwo Skarbu ze względów oszczędnościowych.

Pragnąc choć w części zaspokoić brak omawianego wydawnictwa za rok 1929, Główny Urząd Statystyczny podaje poniżej ważniejsze dane, zaczerpnięte z materjałów opracowanych przez Departament Podatków i Opłat Ministerstwa Skarbu.

Technika zbierania materjałów statystycznych. Materjały te zebrano za pośrednictwem izb i urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych. Te ostatnie na podstawie specjalnej instrukcji statystycznej, opracowanej przez Ministerstwo Skarbu, po zakończeniu akcji wymiarów podatków za ubiegły rok wypełniają druki statystyczne według wzorów ułożonych również przez wymienione Ministerstwo i z roku na rok ulepszanych.

Materjału gotowego do wypełnienia tabel statystycznych urzędy skarbowe nie posiadają, lecz w większości wypadków muszą go specjalnie w tym celu sporządzać, posiłkując się prowadzonemi księgami bierczemi odnośnych podatków, rejestrami szacunkowemi, a nawet arkuszami wymiarowemi poszczególnych płatników.

Jak mozolna jest praca urzędów skarbowych przy opracowywaniu statystyki obciążenia podatkowego, niech o tem zaświadczy fakt, iż dla obliczenia degresji i progresji, stosowanej w podatku gruntowym, konieczną rzeczą jest wybranie tych danych z alfabetycznych spisów posiadaczy gruntowych względnie z arkuszy posiadłości list rozkładu lub matrykuł gruntowych (w zależności od dzielnicy) odnośnie każdego poszczególnego gospodarstwa rolnego, których w okręgu urzędu skarbowego jest zazwyczaj kilka tysięcy.

Przy rozgraniczaniu zaś podatku dochodowego, przypadającego na poszczególne źródła dochodu, stosować trzeba do obliczenia zasadę reguły trzech, w każdym wypadku posiadania przez jednego płatnika kilku źródeł dochodu.

Sporządzone przez urzędy skarbowe podatków i opłat skarbowych tabele statystyczne przedkładane są izbom skarbowym. Na podstawie tych tabel, po sprawdzeniu całego materjału statystycznego ze wszystkich urzędów skarbowych, położonych w okręgu danej izby skarbowej, i po ewentualnem sprostowaniu błędów lub uzupełnieniu braków, sporządzają izby skarbowe własne tabele dla okręgu odnośnych izb.

Tabele statystyczne izb skarbowych przedkładane są Ministerstwu Skarbu, gdzie czyn-

ności sprawdzania, prostowania i uzupełniania tabel powtarzają się analogicznie jak w poprzedniej instancji, a następnie sporządzane są zestawienia dla całego Państwa. Potem następuje przygotowanie materjału statystycznego do publikacji.

Oto jest krótki opis pracy przy sporządzaniu statystyki podatkowej.

Zakres statystyki obciążenia podatkowego. Zakres wiadomości potrzebnych dla charakterystyki obciążenia podatkowego jest bardzo szeroki. Zwłaszcza wszelkie informacje o zjawiskach natury ekonomicznej konieczne są przy analizie podatków. Nie stanowią one jednak przedmiotu statystyki podatkowej, zwłaszcza, że są badane i ogłaszane przez inne instytucje. Dlatego też Departament Podatków i Opłat w swoich pracach statystycznych z zakresu zagadnień gospodarczych poprzestał na zebraniu niektórych danych, dotychczas nie objętych statystyką Głównego Urzędu Statystycznego, ani innych organów państwowych. Do takich zagadnień należą między innemi: podział gleby według jej rodzaju w poszczególnych okręgach Polski, ustalenie liczby gospodarstw rolnych według ich typów, obszar poszczególnych typów gospodarstw rolnych, wartość produkcji przedsiębiorstw przemysłowych, podział na grupy pracodawców, potrącających swoim pracownikom podatek dochodowy od uposażeń i t. d.

Pozatem Departament Podatków i Opłat zebrał dane o ilościowym stanie przedsiębiorstw handlowych według branż i kategoryj świadectw przemysłowych, oraz o stanie przedsiębiorstw przemysłowych według rodzajów przemysłu i kategoryj świadectw przemysłowych.

Co się zaś tyczy danych o obciążeniu podatkowem Departament Podatków i Opłat zbiera z reguły następujące materjały:

1) Liczba płatników względnie przedmiotów opodatkowanych odnośnym podatkiem;

2) kwota podstaw wymiaru;

3) kwota wymierzonego podatku z rozbiciem na jego składowe części;

4) ulgi i zniżki zastosowane przy wymiarze;

5) zwyżki podatku.

Oprócz powyższego prowadzi się statystykę ilości i ruchu odwołań przeciw wymiarom ważniejszych podatków, statystykę wyników rewizji ksiąg handlowych, przedłożonych przez płatników na poparcie zeznanych kwot obrotu i dochodu, statystykę wyników akcji egzekucyjnej, statystykę wpływów podatkowych i t. d.

Znaczenie statystyki podatkowej. Podatki są tak poważnem narzędziem polityki ekonomicznej i wywierają tak wielki wpływ na życie gospodarcze kraju (wpływ ten niejednokrotnie staje się przyczyną rozwoju względnie zaniku poszczególnych gałęzi przemysłu, handlu, rzemiosł lub innych grup gospodarstwa społecznego), że konieczność naukowego badania wpływu obciążenia podatkowego na organizm gospodarczy nie wymaga uzasadnienia. Studja zaś nad powyższem zagadnieniem mogą być prowadzone skutecznie jedynie przy pomocy dobrze pomyślanej statystyki podatkowej.

Ogólne kwoty obciążenia gospodarstwa społecznego. Jak już uprzednio zaznaczono, obliczenie obciążenia podatkowego oparte jest na wymiarach, a nie wpływach podatkowych. Podane więc w tablicach cyfry stanowią kwoty wymiarów poszczególnych podatków za rok 1929. Wyjątek pod tym względem stanowią świadectwa przemysłowe, specjalny podatek od tantjem, podatek dochodowy od uposażeń oraz podatek od kapitałów i rent. Należy ponadto zaznaczyć, iż cyfry obciążenia zawarte w tablicach nie obejmują dodatków na rzecz samorządów terytorjalnych i gospodarczych, dodatków na rzecz szkół zawodowych i t. p., jak również 10% nadzwyczajnego dodatku do podatków pobieranego na rzecz Skarbu Państwa.

Ogólne obciążenie gospodarstwa społecznego z tytułu państwowych podatków bezpośrednich przedstawia tabl. 1, str. 903.

Tablica ta wskazuje zarazem, jakie podatki i w jakiej kwocie obciążają odnośne grupy gospodarstwa społecznego.

Wydajność i podstawa wymiaru podatków. Tabl. 2, str. 904 ilustruje wydajność poszczególnych podatków, zaliczonych do systemu podatków bezpośrednich. Z pośród uwidocznionych w tablicy podatków, jedynie podatek dochodowy jest podatkiem osobistym. Podatki gruntowe, od nieruchomości, przemysłowy i od kapitałów i rent stanowią grupę podatków przychodowych. Pozostałe podatki — wojskowy, od placów budowlanych i od lokali, ze względu na ich specjalny charakter muszą być wyodrębnione od podatków osobistych i przychodowych i zaliczone do grupy podatków specjalnych.

Wymiar i pobór powyższych podatków opiera się na ustawach wydanych przez władze odrodzonej Polski. Wyjątek stanowią podatki gruntowe, dla których podstawą prawną dotychczas są:

Tabl. 1. Obciążenie państwowemi podatkami bezpośredniemi — *Les charges fiscales directes*

W miljonach złotych—*En millions de zlotys*

Wyszczególnienie	Ogółem *Total*	Ogółem w % % *Total en %*	Podatki — *Impôts*											Spécification
			przemysłowy *industriel*		dochodowy *sur les revenus*			gruntowy *foncier*	od nieruchomości *sur les immeubles*	od placów budowl. *sur les emplacements*	od lokali *sur les logements*	od kapitałów i rent *sur les capitaux et les rentes*	wojskowy *militaire*	
			świadectwa przemysłowe *patentes industr.*	od obrotu *sur le chiffre d'affaire*	od dochodów fundowanych *consolidés*	specjalny od tantjem *spécial sur les tantièmes*	od dochodów niefundowanych *non consolidés*							
Ogółem . . .	**1 122,9**	*100,0*	**32,5**	**420,0**	**357,8**	**0,3**	**112,4**	**69,8**	**52,2**	**3,5**	**48,8**	**18,3**	**7,3**	**Total**
Nieruchomość gruntowa . . .	120,2	*10,8*	—	—	50,4	—	—	69,8	—	—	—	—	—	Biens-fonds
Nadzwyczajny wyrąb lasu—5/6 części	4,7	*0,4*	—	—	4,7	—	—	—	—	—	—	—	—	Coupe extraordinaire de bois—5/6-èmes
Przemysł rolny .	7,0	*0,6*	0.3	4,1	2,6	—	—	—	—	—	—	—	—	Industrie agricole
Budynki wiejskie	7,2	*0,7*	—	—	3.5	—	—	—	3,7	—	—	—	—	Bâtiments ruraux
„ miejskie	67.2	*6,0*	—	—	18,9	—	—	—	48,3	—	—	—	—	„ urbains
Place	3,7	*0,3*	—	—	0,0	—	—	—	0,2	3,5	—	—	—	Emplacements
Lokale	48,8	*4,4*	—	—	—	—	—	—	—	—	48.8	—	—	Locaux
Górnictwo i hutnictwo	57,8	*5,1*	0,8	22,8	34,2	—	—	—	—	—	—	—	—	Mines et métallurgie
Przemysł fabryczny	245.2	*22,0*	5,9	135,6	103.7	—	—	—	—	—	—	—	—	Industrie manufacturière
Rzemiosła . . .	34.2	*3,0*	1.4	21.6	11 2	—	—	—	—	—	—	—	—	Métiers
Handel	353.2	*31,4*	23,6	229,8	99,8	—	—	—	—	—	—	—	—	Commerce
Zajęcia przemysłowe	3,8	*0,3*	0,5	1,2	2,1	—	—	—	—	—	—	—	—	Occupations industrielles
Wolne zajęcia zawodowe . . .	16,1	*1,4*	—	4,9	11,2	—	—	—	—	—	—	—	—	Professions libérales
Inne zajęcia zarobkowe . . .	1,9	*0,2*	—	—	1,9	—	—	—	—	—	—	—	—	Autres occupations lucratives
Tantjemy . . .	1,3	*0,1*	—	—	1,0	0,3	—	—	—	—	—	—	—	Tantièmes
Kapitały i prawa majątkowe . .	26,8	*2,4*	—	—	8 5	—	—	—	—	—	—	18,3	—	Capitaux et droits de fortune
Wszelkie inne źródła fundowane	1,5	*0,1*	—	—	1,5	—	—	—	—	—	—	—	—	Autres revenus consolidés
Dochody ustalone na podstawie oznak zewnętrznych	2,6	*0,2*	—	—	2.6	—	—	—	—	—	—	—	—	Revenus établis sur la base des indices extérieurs
Uposażenia wypłacane zagranicą	0,6	*0,1*	—	—	—	—	0,6	—	—	—	—	—	—	Traitements payés à l'étranger
Uposażenia i emerytury pracowników państw. .	28.5	*2,5*	—	—	—	—	28,5	—	—	—	—	—	—	Traitements et pensions des employés d'Etat
Inne dochody niefundowane .	83.3	*7.4*	—	—	—	—	83,3	—	—	—	—	—	—	Autres revenus non consolidés
Podatek wojsk .	7,3	*0,6*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7,3.	Impôt militaire

a) na obszarze b. Królestwa Kongresowego—ustawy rosyjskie z dnia 8.X 1866 r. z dn. 15.XII 1868 r. i z dn. 1.VI 1872 r.

b) na obszarze województw wschodnich—ustawa z dn. 17/29 stycznia 1884 r. (Tom V Zbioru Praw wyd. 1903 r.).

c) na obszarze b. zaboru austrjackiego — ustawy austrjackie z dn. 24.V 1869 r., z dn. 7.VII 1881 r., z dn. 23.V 1883 r., z dn. 12.VII 1896 r., ces. rozp. z dn. 1.VI 1914 r., z dn. 30.VIII 1915 r. i z dn. 16.III 1917 r.

d) na obszarze b. zaboru pruskiego — ustawy pruskie z dn. 21.V 1861 r., z dn. 14.VII 1893 r. i z dn. 23.IV 1906 r. wraz z późniejszemi przepisami polskiemi.

Wymiar i pobór podatku od nieruchomości miejskich i niektórych budynków wiejskich odbywa się na mocy przepisów rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17.VI 1924 r. (Dz. U. R. P. № 51, poz. 523) i ustawy z dnia I.IV 1925 r. (Dz. U. R. P. № 43, poz. 296), przedłużonej ustawą z dnia 30.XII 1929 r. (Dz. U. R. P. № 2 z r. 1930, poz. 6). Podatek od placów budowlanych wymierzany jest na zasadzie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22.IV 1927 r. o roz-

budowie miast (Dz. U. R. P. № 42, poz. 372) i rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 3.XI 1927 (Dz. U. R. P. № 196, poz. 913).

Podstawą prawną wymiaru podatku od lokali jest ustawa z dnia 2.VIII 1926 r. (Dz. U. R. P. № 94, poz. 550).

Podatek przemysłowy w dwojakiej jego formie: świadectw przemysłowych i podatku od obrotu opiera się na ustawie z dnia 15.VII 1925 r. (Dz. U. R. P. № 79, poz. 550).

Obowiązującą podstawą podatku dochodowego stanowi ustawa w brzmieniu ustalonem rozporządzeniem Ministra Skarbu z dn. 30.IV 1925 r. (Dz. U. R. P. № 58, poz. 411).

Wymiar i pobór podatku od kapitałów i rent opiera się na mocy ustawy z dn. 16.VII 1920 r. (Dz. U. R. P. № 86, poz. 517), zawieszonej częściowo ustawą z dn. 1.II 1930 r. (Dz. U. R. P. № 10, poz. 67).

Wymiar podatku wojskowego wstrzymany został z dniem 1 stycznia 1930 r. w związku z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 29.XI 1930 (Dz. U. R. P. № 82, poz. 645).

Tabl. 2. Wydajność poszczególnych podatków
Rendement des impôts particuliers

Rodzaj podatków	Kwota *Montant* milj. zł. *mill. de zł.*	%	Catégories d'impôts
Ogółem	**1 122,9**	*100,0*	**Total**
Podatek gruntowy .	69,8	*6,2*	Impôt foncier
Podatek od nieruchomości	52,2	*4,6*	Impôt sur les immeubles
Podatek od placów budowlanych . .	3,5	*0,3*	Impôt sur les emplacements
Podatek od lokali .	48,8	*4,3*	Impôt sur les locaux
Podatek przemysłowy	452,5	*40,4*	Impôt industriel
w tem:			dont:
świadectwa przemysłowe	32,5		patentes industr.
podatek od obrotu . . .	420,0		impôt sur le chiffre d'affaires
Podatek dochodowy	470,5	*42,0*	Impôt sur le revenu
w tem:			dont:
dział I ustawy	358,1		chapitre I
„ II ustawy	112,4		„ II
Podatek od kapitałów i rent	18,3	*1,6*	Impôt sur les capitaux et les rentes
Podatek wojskowy .	7,3	*0,6*	Impôt militaire

Płatnicy podatków. Liczby płatników poszczególnych podatków bezpośrednich ujmuje tabl. 3.

Tabl. 3. Liczba płatników państwowych podatków bezpośrednich
Nombre de contribuables passibles des impôts directs

Wyszczególnienie	Podatki — *Impôts*											
	przemysłowy—*industriel*			dochodowy *sur les revenus*		gruntowy *foncier*	od nieruchomości *sur les immeubles*	od placów budowlanych *sur les emplacements*	od lokali *sur les locaux*	od kapitałów i rent *sur les capitaux et rentes*	wojskowy *militaire*
	świadectwa przemysłowe *patentes industr.*	karty rejestracyjne *cartes d'enregistr.*	od obrotu *sur le chiffre d'affaires*	od dochodów fundowanych *consolidés*	od dochodów niefundowanych *non consolidés*						
Ogółem	**649 649**	**23 868**	**597 562**	**1039173**	**959 108**	**4724554**	**533417**	**40 566**	**1611736**	**5 491**	**432875**
Nieruchomość gruntowa . .	—	—	—	256 488	—	4724554	—	—	—	—	—
Nadzwyczajny wyrąb lasu— $^5/_6$ części	—	—	—	429	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł rolny	16 356	82	16 006	8 881	—	—	—	—	—	—	—
Budynki wiejskie	—	—	—	223 294	—	—	152324	—	—	—	—
„ miejskie	—	—	—	115 570	—	—	378039	—	—	—	—
Place	—	—	—	1 527	—	—	3054	40 566	—	—	—
Lokale	—	—	—	—	—	—	—	—	1611736	—	—
Górnictwo i hutnictwo . . .	1 186	67	398	203	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł fabryczny	34 186	4 181	31 779	24 727	—	—	—	—	—	—	—
Rzemiosła	132 674	398	80 958	83 373	—	—	—	—	—	—	—
Handel	459 335	19 140	446 407	254 279	—	—	—	—	—	—	—
Zajęcia przemysłowe	5 912	—	2 839	6 171	—	—	—	—	—	—	—
Wolne zajęcia zawodowe .	—	—	19 175	21 364	—	—	—	—	—	—	—
Inne zajęcia zarobkowe . .	—	—	—	9 681	—	—	—	—	—	—	—
Tantjemy	—	—	—	1 392	—	—	—	—	—	—	—
Kapitały i prawa majątkowe	—	—	—	15 550	—	—	—	—	—	5 491	—
Wszelkie inne źródła fundowane	—	—	—	10 142	—	—	—	—	—	—	—
Dochody ustalone na podstawie oznak zewnętrznych	—	—	—	6 102	—	—	—	—	—	—	—
Uposażenia wypłacane zagranicą	—	—	—	—	8 320	—	—	—	—	—	—
Uposażenia i emerytury pracowników państwowych .	—	—	—	—	370 000	—	—	—	—	—	—
Inne dochody niefundowane	—	—	—	—	580 788	—	—	—	—	—	—
Podatek wojskowy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	432875

Voir le texte français, tabl. 1.

W tablicy tej podano nie podatników, lecz płatników faktycznie opłacających względnie obowiązanych płacić odnośne podatki. Nie wykazano tu zatem podatników zwolnionych od tego lub innego podatku na mocy odnośnych przepisów ustawowych lub też ze względu na indywidualne warunki gospodarcze podatnika.

W podatku przemysłowym wykazano liczby wykupionych świadectw przemysłowych, kart rejestracyjnych oraz płatników podatku od obrotu.

W podatku dochodowym podano liczbę płatników tego podatku od dochodów fundowanych oraz od dochodów niefundowanych (z pracy najemnej). Zaznacza się, że mimo wykazania w tablicy 1 039 173 płatników podatku dochodowego od dochodów fundowanych ogólna liczba osób, pociągniętych do obowiązku opłacania podatku dochodowego za rok podatkowy 1929, wynosi tylko 653 423 osób.

Niezgodność powyższych cyfr wynika stąd, że niejednokrotnie jedna osoba posiada kilka źródeł dochodu, skutkiem czego figuruje ona w powyższem obliczeniu kilka razy w zależności od ilości źródeł dochodu, opodatkowanych u danej osoby omawianym podatkiem.

W podatku gruntowym podano liczby opodatkowanych gospodarstw rolnych. Za gospodarstwo uważana jest całkowita przestrzeń gruntów należących do jednego rolnika i ewentualnie jego rodziny, o ile zamieszkują z nim w jednym wspólnym domu, t. j. prowadzą jedno wspólne gospodarstwo, bez względu na to czy grunta te są w całości, czy też rozdrobnione i położone nawet w kilku wsiach, lub gminach. Obszar gospodarstw rolnych, pociągniętych do obowiązku opłacania podatków gruntowych, wynosi 32 264 tysięcy hektarów. Obszar gruntów, wziętych za podstawę do wymiaru podatku dochodowego, wynosi 10 miljonów hektarów. Stosunkowo niewielki obszar gruntów, wziętych za podstawę do wymiaru podatku dochodowego, w zestawieniu z ogólnym obszarem gospodarstw rolnych, tłumaczy się tem, że znaczny obszar tych gospodarstw (przeszło 17 miljonów hektarów) zajmują drobne gospodarstwa rolne do 15 hektarów, które przeważnie podatkowi dochodowemu nie podlegają. Nadto pewna część gruntów nie została opodatkowana ze względu na brak dochodu w rozumieniu ustawy o państwowym podatku dochodowym.

Odnośnie pozostałych podatków wykazano w tablicy liczbę pozycyj wymiarowych poszczególnych podatków.

Świadectwa przemysłowe. Według postanowień ustawy o państwowym podatku przemysłowym świadectwa przemysłowe winny być wykupywane przez przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe dla każdego przez nie prowadzonego oddzielnego zakładu handlowego względnie przemysłowego. Za oddzielny zakład handlowy uważa ustawa o podatku przemysłowym osobne stałe lub ruchome, zamknięte lub otwarte pomieszczenie, w którem dokonywa się operacyj handlowych. Za jeden zakład handlowy może być uważane również kilka pomieszczeń, o ile posiadają ze sobą bezpośrednie połączenie i służą do wykonywania jednego w rozumieniu ustawy przedsiębiorstwa. Za oddzielny zakład przemysłowy uważa się z reguły jedno względnie kilka zamkniętych lub otwartych pomieszczeń, bądź położonych w obrębie jednego obejścia, bądź stanowiących jednolity zespół gospodarczy i służących do jednego rodzaju produkcji. Za jeden zakład przemysłowy będzie uważane przedsiębiorstwo również w wypadku prowadzenia kilku rodzajów produkcji, o ile stanowią one kolejne stopnie obróbki, względnie przeróbki tych samych wytworów, lub jeśli znajdują się w związku z uzasadnionemi potrzebami głównej produkcji.

Do wykupna świadectw przemysłowych obowiązane są również osoby wykonywające zajęcia przemysłowe, a mianowicie: ekspedytorzy, nie utrzymujący oddzielnych biur i pomocników handlowych, lecz trudniący się osobiście z polecenia osób trzecich cleniem w urzędach celnych towarów, wysyłanych zagranicę lub otrzymywanych z zagranicy, pośrednicy giełdowi (maklerzy), wszelkiego rodzaju inni pośrednicy handlowi, inspektorzy i ajenci przedsiębiorstw ubezpieczeniowych, przewozowych, komunikacyjnych oraz instytucyj kredytowych, o ile prowadzą operacje bez utrzymywania biur, pomocnicy podróżujący (komiwojażerowie), t. j. osoby zastępujące zakłady handlowe lub przemysłowe i zbierające dla nich zamówienia na podstawie próbek, cenników i t. p.

Świadectwa przemysłowe wykupywane przez przedsiębiorstwa handlowe podzielone są na 5 kategoryj, przez przedsiębiorstwa handlowe na 8 kategoryj, przez osoby wykonywające zajęcia przemysłowe na 4 kategorje, a to w zależności od wielkości, ro-

budowie miast (Dz. U. R. P. № 42, poz. 372) i rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 3.XI 1927 (Dz. U. R. P. № 196, poz. 913).

Podstawą prawną wymiaru podatku od lokali jest ustawa z dnia 2.VIII 1926 r. (Dz. U. R. P. № 94, poz. 550).

Podatek przemysłowy w dwojakiej jego formie: świadectw przemysłowych i podatku od obrotu opiera się na ustawie z dnia 15.VII 1925 r. (Dz. U. R. P. № 79, poz. 550).

Obowiązującą podstawą podatku dochodowego stanowi ustawa w brzmieniu ustalonem rozporządzeniem Ministra Skarbu z dn. 30.IV 1925 r. (Dz. U. R. P. № 58, poz. 411).

Wymiar i pobór podatku od kapitałów i rent opiera się na mocy ustawy z dn. 16.VII 1920 r. (Dz. U. R. P. № 86, poz. 517), zawieszonej częściowo ustawą z dn. 1.II 1930 r. (Dz. U. R. P. № 10, poz. 67).

Wymiar podatku wojskowego wstrzymany został z dniem 1 stycznia 1930 r. w związku z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 29.XI 1930 (Dz. U. R. P. № 82, poz. 645).

Tabl. 2. Wydajność poszczególnych podatków
Rendement des impôts particuliers

Rodzaj podatków	Kwota *Montant* milj. zł. *mill. de zł.*	%	Catégories d'impôts
Ogółem	**1 122,9**	*100,0*	**Total**
Podatek gruntowy .	69,8	*6,2*	Impôt foncier
Podatek od nieruchomości	52,2	*4,6*	Impôt sur les immeubles
Podatek od placów budowlanych . .	3,5	*0,3*	Impôt sur les emplacements
Podatek od lokali .	48,8	*4,3*	Impôt sur les locaux
Podatek przemysłowy	452,5	*40,4*	Impôt industriel
w tem:			dont:
świadectwa przemysłowe	32,5		patentes industr.
podatek od obrotu . . .	420,0		impôt sur le chiffre d'affaires
Podatek dochodowy	470,5	*42,0*	Impôt sur le revenu
w tem:			dont:
dział I ustawy	358,1		chapitre I
„ II ustawy	112,4		„ II
Podatek od kapitałów i rent	18,3	*1,6*	Impôt sur les capitaux et les rentes
Podatek wojskowy .	7,3	*0,6*	Impôt militaire

Płatnicy podatków. Liczby płatników poszczególnych podatków bezpośrednich ujmuje tabl. 3.

Tabl. 3. Liczba płatników państwowych podatków bezpośrednich
Nombre de contribuables passibles des impôts directs

Wyszczególnienie	Podatki — *Impôts*											
	przemysłowy—*industriel*			dochodowy *sur les revenus*		gruntowy *foncier*	od nieruchomości *sur les immeubles*	od placów budowlanych *sur les emplacements*	od lokali *sur les locaux*	od kapitałów i rent *sur les capitaux et rentes*	wojskowy *militaire*
	świadectwa przemysłowe *patentes industr.*	karty rejestracyjne *cartes d'enregistr.*	od obrotu *sur le chiffre d'affaires*	od dochodów fundowanych *consolidés*	od dochodów niefundowanych *non consolidés*						
Ogółem	**649 649**	**23 868**	**597 562**	**1039173**	**959 108**	**4724554**	**533417**	**40 566**	**1611736**	**5 491**	**432875**
Nieruchomość gruntowa . .	—	—	—	256 488	—	4724554	—	—	—	—	—
Nadzwyczajny wyrąb lasu— $^5/_6$ części	—	—	—	429	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł rolny	16 356	82	16 006	8 881	—	—	—	—	—	—	—
Budynki wiejskie	—	—	—	223 294	—	—	152324	—	—	—	—
„ miejskie	—	—	—	115 570	—	—	378039	—	—	—	—
Place	—	—	—	1 527	—	—	3054	40 566	—	—	—
Lokale	—	—	—	—	—	—	—	—	1611736	—	—
Górnictwo i hutnictwo . . .	1 186	67	398	203	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł fabryczny	34 186	4 181	31 779	24 727	—	—	—	—	—	—	—
Rzemiosła	132 674	398	80 958	83 373	—	—	—	—	—	—	—
Handel	459 335	19 140	446 407	254 279	—	—	—	—	—	—	—
Zajęcia przemysłowe	5 912	—	2 839	6 171	—	—	—	—	—	—	—
Wolne zajęcia zawodowe .	—	—	19 175	21 364	—	—	—	—	—	—	—
Inne zajęcia zarobkowe . .	—	—	—	9 681	—	—	—	—	—	—	—
Tantjemy	—	—	—	1 392	—	—	—	—	—	—	—
Kapitały i prawa majątkowe	—	—	—	15 550	—	—	—	—	—	5 491	—
Wszelkie inne źródła fundowane	—	—	—	10 142	—	—	—	—	—	—	—
Dochody ustalone na podstawie oznak zewnętrznych	—	—	—	6 102	—	—	—	—	—	—	—
Uposażenia wypłacane zagranicą	—	—	—	—	8 320	—	—	—	—	—	—
Uposażenia i emerytury pracowników państwowych .	—	—	—	—	370 000	—	—	—	—	—	—
Inne dochody niefundowane	—	—	—	—	580 788	—	—	—	—	—	—
Podatek wojskowy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	432875

Voir le texte français, tabl. 1.

W tablicy tej podano nie podatników, lecz płatników faktycznie opłacających względnie obowiązanych płacić odnośne podatki. Nie wykazano tu zatem podatników zwolnionych od tego lub innego podatku na mocy odnośnych przepisów ustawowych lub też ze względu na indywidualne warunki gospodarcze podatnika.

W podatku przemysłowym wykazano liczby wykupionych świadectw przemysłowych, kart rejestracyjnych oraz płatników podatku od obrotu.

W podatku dochodowym podano liczbę płatników tego podatku od dochodów fundowanych oraz od dochodów niefundowanych (z pracy najemnej). Zaznacza się, że mimo wykazania w tablicy 1 039 173 płatników podatku dochodowego od dochodów fundowanych ogólna liczba osób, pociągniętych do obowiązku opłacania podatku dochodowego za rok podatkowy 1929, wynosi tylko 653 423 osób.

Niezgodność powyższych cyfr wynika stąd, że niejednokrotnie jedna osoba posiada kilka źródeł dochodu, skutkiem czego figuruje ona w powyższem obliczeniu kilka razy w zależności od ilości źródeł dochodu, opodatkowanych u danej osoby omawianym podatkiem.

W podatku gruntowym podano liczby opodatkowanych gospodarstw rolnych. Za gospodarstwo uważana jest całkowita przestrzeń gruntów należących do jednego rolnika i ewentualnie jego rodziny, o ile zamieszkują z nim w jednym wspólnym domu, t. j. prowadzą jedno wspólne gospodarstwo, bez względu na to czy grunta te są w całości, czy też rozdrobnione i położone nawet w kilku wsiach, lub gminach. Obszar gospodarstw rolnych, pociągniętych do obowiązku opłacania podatków gruntowych, wynosi 32 264 tysięcy hektarów. Obszar gruntów, wziętych za podstawę do wymiaru podatku dochodowego, wynosi 10 miljonów hektarów. Stosunkowo niewielki obszar gruntów, wziętych za podstawę do wymiaru podatku dochodowego, w zestawieniu z ogólnym obszarem gospodarstw rolnych, tłumaczy się tem, że znaczny obszar tych gospodarstw (przeszło 17 miljonów hektarów) zajmują drobne gospodarstwa rolne do 15 hektarów, które przeważnie podatkowi dochodowemu nie podlegają. Nadto pewna część gruntów nie została opodatkowana ze względu na brak dochodu w rozumieniu ustawy o państwowym podatku dochodowym.

Odnośnie pozostałych podatków wykazano w tablicy liczbę pozycyj wymiarowych poszczególnych podatków.

Świadectwa przemysłowe. Według postanowień ustawy o państwowym podatku przemysłowym świadectwa przemysłowe winny być wykupywane przez przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe dla każdego przez nie prowadzonego oddzielnego zakładu handlowego względnie przemysłowego. Za oddzielny zakład handlowy uważa ustawa o podatku przemysłowym osobne stałe lub ruchome, zamknięte lub otwarte pomieszczenie, w którem dokonywa się operacyj handlowych. Za jeden zakład handlowy może być uważane również kilka pomieszczeń, o ile posiadają ze sobą bezpośrednie połączenie i służą do wykonywania jednego w rozumieniu ustawy przedsiębiorstwa. Za oddzielny zakład przemysłowy uważa się z reguły jedno względnie kilka zamkniętych lub otwartych pomieszczeń, bądź położonych w obrębie jednego obejścia, bądź stanowiących jednolity zespół gospodarczy i służących do jednego rodzaju produkcji. Za jeden zakład przemysłowy będzie uważane przedsiębiorstwo również w wypadku prowadzenia kilku rodzajów produkcji, o ile stanowią one kolejne stopnie obróbki, względnie przeróbki tych samych wytworów, lub jeśli znajdują się w związku z uzasadnionemi potrzebami głównej produkcji.

Do wykupna świadectw przemysłowych obowiązane są również osoby wykonywające zajęcia przemysłowe, a mianowicie: ekspedytorzy, nie utrzymujący oddzielnych biur i pomocników handlowych, lecz trudniący się osobiście z polecenia osób trzecich cleniem w urzędach celnych towarów, wysyłanych zagranicę lub otrzymywanych z zagranicy, pośrednicy giełdowi (maklerzy), wszelkiego rodzaju inni pośrednicy handlowi, inspektorzy i ajenci przedsiębiorstw ubezpieczeniowych, przewozowych, komunikacyjnych oraz instytucyj kredytowych, o ile prowadzą operacje bez utrzymywania biur, pomocnicy podróżujący (komiwojażerowie), t. j. osoby zastępujące zakłady handlowe lub przemysłowe i zbierające dla nich zamówienia na podstawie próbek, cenników i t. p.

Świadectwa przemysłowe wykupywane przez przedsiębiorstwa handlowe podzielone są na 5 kategoryj, przez przedsiębiorstwa handlowe na 8 kategoryj, przez osoby wykonywające zajęcia przemysłowe na 4 kategorje, a to w zależności od wielkości, ro-

dzaju, przedmiotu i miejsca wykonywania przedsiębiorstwa.

Poszczególne kategorje przedsiębiorstw i zajęć nabyły liczbę świadectw przemysłowych rocznych i półrocznych, podaną w tabl. 4.

Tabl. 4. Zestawienie świadectw przemysłowych wykupionych przez poszczególne rodzaje przedsiębiorstw według kategoryj świadectw

Relevé des patentes industrielles payées par les différentes espèces d'entreprises, par catégories de patentes

Rodzaj przedsiębiorstw / Kategorje świadectw przemysłowych	Liczba świadectw przemysłowych *Nombre de patentes* — rocznych *annuelles*	półrocznych *semestrielles*	Nature des entreprises / Catégories de patentes
Przedsiębiorstwa handlowe Ogółem . . .	**421 786**	**39 021**	**Entreprises commerciales Total**
Kategorja I . . .	1 166	59	Catégorie I
„ II . . .	37 125	1 957	„ II
„ III . .	216 771	14 534	„ III
„ IV . .	157 375	20 528	„ IV
„ V-a . .	1 209	276	„ V-a
„ V-b . .	8 140	1 593	„ V-b
Handeljarmarczny	.	74	Commerce forain
Przedsiębiorstwa przemysłowe Ogółem . . .	**172 357**	**10 593**	**Entreprises industrielles Total**
Kategorja I . . .	281	1	Catégorie I
„ II . .	182	6	„ II
„ III . .	441	11	„ III
„ IV . .	2 886	123	„ IV
„ V . .	4 972	293	„ V
„ VI . .	8 179	455	„ VI
„ VII . .	15 716	1 135	„ VII
„ VIII .	139 700	8 569	„ VIII
Zajęcia przemysłowe Ogółem . . .	**5 447**	**465**	**Occupations industrielles Total**
Kategorja I . . .	9	1	Catégorie I
„ II . .	2 438	216	„ II
„ III . .	757	73	„ III
„ IV . .	2 243	175	„ IV

Podatek przemysłowy od obrotu. Na zasadzie art. 7 ustawy o państwowym podatku przemysłowym podatek od obrotu wymierzany jest według czterech różnych stawek procentowych: $^1/_2$%, 1%, 2% i 5% od obrotu w zależności od charakteru przedsiębiorstw zawierających tranzakcje, rozmiarów obrotu oraz rodzaju sprzedawanych artykułów.

Według $^1/_2$% stawki opodatkowuje się obroty artykułami pierwszej potrzeby oraz surowcami niezbędnemi do rozwoju rolnictwa i przemysłu krajowego, dokonane przez przedsiębiorstwa handlowe przy sprzedaży hurtowej, przez przedsiębiorstwa skupu zawodowego, jak również samoistne przedsiębiorstwa wykonywania dostaw.

Według 1% stawki opodatkowuje się obroty przedsiębiorstw handlowych ze sprzedaży hurtowej wszelkiego rodzaju towarów, o ile prowadzą prawidłowe księgi handlowe, obroty przedsiębiorstw prowadzących detaliczną lub drobną sprzedaż artykułów spożywczych pierwszej potrzeby oraz obroty przedsiębiorstw przemysłowych ze sprzedaży wydobytych surowców lub wyprodukowanych towarów, o ile artykuły te zostały nabyte również przez przedsiębiorstwa przemysłowe, przerabiające je, względnie zużywające, w prowadzonym przemyśle.

Według 2% stawki opodatkowuje się obroty, którym nie przysługuje prawo korzystania z pozostałych stawek.

Według 5% stawki opodatkowuje się obroty przedsiębiorstw komisowych i pośrednictwa handlowego oraz obroty pośredników handlowych, wykupujących świadectwa przemysłowe kategorji II-b.

Jako obrót określa ustawa uzyskaną przez przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe sumę przychodu brutto za sprzedane towary czy to za gotówkę, czy to na kredyt (art. 5). W przedsiębiorstwach jednak przemysłowych, wytwarzających wyroby z cudzych materjałów, do obrotu zalicza się tylko zarobek brutto, t. j. sumę wynagrodzenia pobranego za przerób.

W instytucjach kredytu krótkoterminowego, jak również w domach bankowych i kantorach wymiany, obrotem jest suma pobranych i należnych procentów, prowizji, komisowego, tudzież innych tym podobnych wynagrodzeń za świadczenia oraz zysk brutto z operacyj obcemi walutami, dewizami, czekami i papierami wartościowiemi.

Obrotem w instytucjach ubezpieczeniowych jest suma pobranych składek, przyczem za podstawę do obliczania podatku od obrotu przyjmuje się całość względnie część pobranych składek, w zależności od rodzaju ubezpieczeń i charakteru instytucji, a mianowicie:

Przy ubezpieczeniach	W instytucjach nie opartych na wzajemności za obrót przyjmuje się	W instytucjach opartych na wzajemności i działających wyłącznie wśród członków za obrót przyjmuje się
rzeczowych .	całą sumę składek	$^1/_2$ sumy składek
na życie i od wypadków .	$^1/_{10}$ część „	$^1/_{20}$ część „
pośrednich rzeczowych . .	$^1/_4$ „ „	$^1/_8$ „ „
pośrednich na życie i od wypadków .	$^1/_{40}$ „ „	$^1/_{80}$ „ „

W przedsiębiorstwach robót i dostaw za obrót uważa się sumę przychodu brutto za roboty względnie za dostawy faktycznie otrzymaną w danym okresie wymiarowym. W spółdzielniach, prowadzących handel towarowy lub przedsiębiorstwa przemysłowe, a należących do związków rewizyjnych, jeżeli statutowo działają wśród swych członków, lub jeżeli rozszerzają działalność swoją i na osoby nie będące członkami, ale przelewają przypadające od niecłonków nadpłaty i zwroty w całości do funduszów niepodzielnych, za obrót przyjmuje się $^1/_4$ część przychodu brutto. W innych natomiast spółdzielniach należących do związków rewizyjnych— połowę przychodu brutto.

W przedsiębiorstwach komisowych, pośrednictwa handlowego, w przedsiębiorstwach ekspedycyjnych oraz przewozowych i komunikacyjnych obrót stanowi suma prowizji, komisowego oraz wszelkich innych wynagrodzeń za wykonane świadczenia i usługi.

U zajęć przemysłowych i samodzielnych wolnych zajęć zawodowych za obrót uważa się zarobek brutto.

Wymiar podatku przemysłowego od obrotu według poszczególnych stawek podatkowych, oraz kategorji świadectw przemysłowych odnośnych przedsiębiorstw zilustrowany jest w tablicy 5.

Tabl. 5. Zestawienie wymiarów podatku przemysłowego od obrotu według stawek podatkowych oraz kategoryj świadectw przemysłowych

Assiette de l'impôt industriel sur le chiffre d'affaires suivant les taux établis et les catégories de patentes industrielles

Rodzaj przedsiębiorstw Kategorje świadectw przemysłowych	Kwota ustalonych obrotów według stopy podatkowej *Montant du chiffre d'affaires établi suivant les taux de l'impôt*					Kwota wymierzonego podatku *Montant de l'impôt établi*	Przypada na 1 płatnika *Par contribuable, montant*		Nature des entreprises Catégories de patentes
	$^1/_2$ %	1 %	2 %	5 %	Razem *Ensemble*		obrotu *du chiffre d'affaires*	podatku *de l'impôt*	
	w miljonach złotych — *en millions de zlotys*						w tys. złotych *en milliers de zl.*		
Ogółem	**2 514**	**5 785**	**16 820**	**277**	**25 396**	**420**	**42**	**0,7**	**Total**
Przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe razem .	**2 514**	**5 785**	**16 559**	**258**	**25 116**	**414**	**44**	**0,7**	**Entreprises commerciales et industrielles ensemble**
Przedsiębiorstwa handlowe .	**2 514**	**4 080**	**8 207**	**258**	**15 059**	**230**	**34**	**0,5**	**Entreprises commerciales**
Kategorja I	492	592	955	34	2 073	29	1 884	26,5	Catégorie I
„ II	1 038	1 536	3 793	157	6 524	106	168	2,7	„ II
„ III	611	1 452	2 835	53	4 951	75	21	0,3	„ III
„ IV	373	500	624	14	1 511	20	8	0,1	„ IV
Przedsiębiorstwa przemysłowe .		**1 705**	**8 352**	.	**10 057**	**184**	**78**	**1,4**	**Entreprises industrielles**
Kategorja I	.	623	2 091	.	2 714	48	11 500	203,6	Catégorie I
„ II	.	248	722	.	970	17	5 130	89,4	„ II
„ III	.	220	865	.	1 085	20	2 439	43,8	„ III
„ IV	.	237	1 722	.	1 959	37	691	12,9	„ IV
„ V	.	171	825	.	996	18	203	3,7	„ V
„ VI	.	123	510	.	633	11	77	1,3	„ VI
„ VII	.	27	509	.	536	10	34	0,6	„ VII
„ VIII	.	56	1 108	.	1 164	23	12	0,2	„ VIII
Zajęcia przemysłowe	.	.	**14**	**19**	**33**	**1**	**11**	**0,4**	**Occupations industrielles**
Wolne zajęcia zawodowe . . .	.	.	**247**	.	**247**	**5**	**12**	**0,2**	**Professions libérales**

Stan księgowości. Ze sprawą wymiarów podatku przemysłowego od obrotu łączy się sprawa ksiąg handlowych, prowadzonych przez płatników tego podatku. Zagadnienie księgowości posiada duże znaczenie z punktu widzenia fiskalnego jako też racjonalizacji przedsiębiorstw. Stan księgowości ilustruje tabl. 6.

Biblioteka Główna

Tabl. 6. Zestawienie ksiąg handlowych prowadzonych przez płatników podatku przemysłowego od obrotu

Relevé des livres de commerce tenus par les contribuables passibles de l'impôt industriel sur le chiffre d'affaires

Rodzaj przedsiębiorstw / Kategorje świadectw przemysłowych	Liczba pozycyj wymiarowych *Nombre de postes considérés*	Liczba ksiąg handlowych — *Nombre de livres de commerce*: zaofiarowanych przez podatników *présentés par les contribuables*	sprawdzonych przez organa podatkowe *vérifiés par les autorités fiscales*	uznanych za miarodajne *reconnus dignes de foi*	odrzuconych jako nieprawidłowe lub nierzetelne *reconnus inexacts ou malhonnêtes*	nie sprawdzonych *non vérifiés*	Nature des entreprises / Catégories de patentes
Ogółem . . .	**597 562**	**32 504**	**29 610**	**24 925**	**4 607**	**2 923**	**Total**
Przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe razem	**575 548**	**31 845**	**29 011**	**24 568**	**4 360**	**2 863**	**Entreprises commerciales et industrielles ensemble**
Przedsiębiorstwa handlowe	**446 407**	**22 214**	**20 136**	**17 071**	**3 002**	**2 097**	**Entreprises commerciales**
Kategorja I	1 100	917	841	799	41	77	Catégorie I
„ II	38 878	10 955	10 125	8 402	1 695	833	„ II
„ III	229 566	8 525	7 524	6 322	1 169	1 009	„ III
„ IV	176 863	1 817	1 646	1 548	97	178	„ IV
Przedsięb. przemysłowe . .	**129 141**	**9 631**	**8 875**	**7 497**	**1 358**	**766**	**Entreprises industrielles**
Kategorja I	236	224	204	203	1	20	Catégorie I
„ II	189	169	162	158	4	7	„ II
„ III	445	373	347	341	6	26	„ III
„ IV	2 836	2 131	2 034	1 856	171	98	„ IV
„ V	4 911	2 359	2 191	1 833	350	169	„ V
„ VI	8 149	1 502	1 356	1 003	354	148	„ VI
„ VII . . .	15 766	931	842	667	177	93	„ VII
„ VIII . . .	96 609	1 942	1 739	1 436	295	205	„ VIII
Zajęcia przemysłowe . . .	**2 839**	**173**	**165**	**141**	**24**	**8**	**Occupations industrielles**
Kategorja I	8	2	2	2	—	—	Catégorie I
„ II	2 831	171	163	139	24	8	„ II
Wolne zajęcia zawodowe .	**19 175**	**486**	**434**	**216**	**223**	**52**	**Professions libérales**

Tabl. 7. Obroty i dochody ustalone dla celów wymiaru podatków przemysłowego, od obrotu i dochodowego

Montants des chiffres d'affaires et des revenus établis pour servir de l'assiette à l'impôt industriel sur le chiffre d'affaires et sur le revenu

Wyszczególnienie	Kwota obrotu w milj. zł. *Montant du chiffre d'affaires en millions de zł.*: podlegającego opodatkowaniu *imposable*	wolnego od podatku *a non imposable a*	zwolnionego od podatku *b exempt de l'impôt b*	Kwota dochodu *Montant des revenus*: w milj. zł. *en mil. de zł.*	w %% *en %%*	Spécification
Ogółem	**25 396,2**	**1 069,4**	**16,0**	**3 909,2**	*100,0*	**Total**
Nieruchomość gruntowa . . .	—	—	—	837,8	*21,5*	Biens-fonds
Nadzwyczajny wyrąb lasu — $^5/_6$ części	—	—	—	27,4	*0,7*	Coupe extraordinaire de boiś—$^5/_6$-èmes
Przemysł rolny	244,1	—	0,1	33,3	*0,8*	Industrie agricole
Budynki wiejskie	—	—	—	75,9	*1,9*	Bâtiments ruraux
„ miejskie	—	—	—	281,4	*7,2*	„ urbains
Place	—	—	—	0,7	*0,1*	Emplacements
Górnictwo i hutnictwo . . .	1 396,4	467,1	—	136,7	*3,5*	Mines et métallurgie
Przemysł fabryczny	7 312,1	504,8	0,0	569,2	*14,6*	Industrie manufacturière
Rzemiosła	1 105,0	—	1,0	272,2	*6,9*	Métiers
Handel	15 058,8	97,5	14,8	1 301,2	*33,3*	Commerce
Zajęcia przemysłowe	33,0	—	0,0	34,4	*0,9*	Occupations industrielles
Wolne zajęcia zawodowe . .	246,8	—	0,1	156,0	*3,9*	Professions libérales
Inne zajęcia zarobkowe . . .	–	—	—	29,6	*0,8*	Autres occupations lucratives
Tantjemy	—	—	—	8,9	*0,2*	Tantièmes
Kapitały i prawa majątkowe	—	—	—	85,0	*2,2*	Capitaux et droits de fortune
Inne źródła fundowane . . .	—	—	—	23,2	*0,6*	Autres revenus consolidés
Dochody ustalone na podstawie oznak zewnętrznych .	—	—	—	36,3	*0,9*	Revenus établis sur la base des indices extérieurs

a Na zasadzie art. 3, p. 15 ustawy. *a* En vertu de l'art. 3, p. 15 de la loi.
b Na zasadzie art. 3, ustęp ostatni ustawy. *b* En vertu de l'art. 3.

Obroty i dochody. Tabl. 7, str. 908 podaje podział w/g poszczególnych grup gospodarstwa społecznego, obrotów ustalonych dla celów wymiaru podatku przemysłowego oraz dochodów, ustalonych dla celów wymiaru podatku dochodowego. W tablicy wykazano obroty podlegające opodatkowaniu, których ogólne ustawowe określenie daliśmy przy omawianiu tablicy 5, a nadto obroty wolne od opodatkowania na zasadzie art. 3 punkt 15 ustawy o państwowym podatku przemysłowym, t. j. obroty z eksportu wszelkiego rodzaju półfabrykatów i gotowych wyrobów oraz tranzakcyj z firmami zagranicznemi, wynikających z obrotu uszlachetniającego czynnego. Również podano w tablicy obroty zwolnione od podatku przemysłowego na zasadzie art. 3 ustęp ostatni, t. j. obroty podatników ubogich, których podatek nie przenosi kwoty rocznej 50 złotych.

Dochód ustalony dla celów wymiaru podatku dochodowego różni się nieco od dochodu w pojęciu nauki ekonomji. W rozumieniu ustawy o państwowym podatku dochodowym dochodem jest suma wszystkich przychodów w pieniądzach lub wartościach pieniężnych, otrzymanych z poszczególnych źródeł, po strąceniu kosztów osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia tych przychodów łącznie z corocznem prawidłowem odpisaniem na zużycie budynków, maszyn i wszelkiego rodzaju martwego inwentarza oraz po strąceniu strat częściowych lub całkowitych w przedmiotach podlegających zużyciu i służących do osiągnięcia dochodu.

U osób prawnych, prowadzących prawidłowe księgi handlowe, dochodem jest zysk bilansowy, zmodyfikowany w myśl przepisów art. 21 ustawy.

Od dochodu tak pojętego potrąca się odsetki od długów, renty, trwałe ciężary, premje ubezpieczeniowe oraz wszelkie świadczenia przymusowe, z wyjątkiem podatku dochodowego, podatku od tantjem, podatku majątkowego oraz daniny lasowej.

Podatek dochodowy. Wymiar podatku dochodowego od dochodów fundowanych według stopni dochodu ilustruje tablica 8, str. 910.

Rozpatrując 8 tablicę, należy mieć na względzie, że w stosunku do osób, osiągających dochód roczny nie przekraczający 7 200 złotych (poniżej 25 stopnia dochodu), stosuje się na zasadzie postanowień art. 27 ustawy o państwowym podatku dochodowym zniżkę podatku o dwa stopnie na każdego utrzymywanego przez płatnika członka rodziny, oprócz pierwszego. Niezależnie od powyższego, płatnikom, których roczny dochód nie przekracza 12 000 złotych, w wypadkach nadzwyczajnych okoliczności, osłabiających siłę podatkową, zniżany jest podatek do trzech stopni. Wynikiem powyższego jest przegrupowanie wielu płatników do stopnia niższego, do stopnia według jakiego faktycznie opłacają oni podatek. Widoczne przeto w tabeli maksymalne liczby płatników mogą być zupełnie przypadkowe.

Opodatkowanie dochodów niefundowanych. Zamożność osób, ciągnących dochody z uposażeń, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę, ilustruje tablica 9, str. 911.

Zaznaczyć należy, iż nie obejmuje ona uposażeń i emerytur pracowników państwowych. Z uwagi, iż wynagrodzenie za najemną pracę częstokroć waha się w okresie rocznym, skutkiem czego waha się również liczba pracowników i w poszczególnych stopniach, do obliczenia powyższego przyjęto stopnie według największej liczby pracowników przypadającej na odnośny kwartał, miesiąc lub tydzień, zależnie od okresu, za który potrąca dany pracodawca podatek dochodowy od uposażeń.

Podatek obliczono według faktycznie potrąconych kwot w poszczególnych stopniach przez każdego pracodawcę w ciągu roku.

Zatrudnienie płatników podatku dochodowego od uposażeń. Wskazani wyżej pracownicy zatrudnieni są u następujących grup pracodawców (ob. tabl. 10, str. 912).

Oczywiście, wykazane w tabl. 10 cyfry nie obejmują pracowników, nie podlegających podatkowi dochodowemu, t.j. nie osiągających dochodu co najmniej w kwocie 2 500 zł. w stosunku rocznym, oraz pracowników państwowych.

Tabl. 8 Wymiar podatku dochodowego z działu I ustawy według stopni dochodu

Assiette de l'impôt sur le revenu porté dans le I chapitre de la loi par catégories de revenus

Stopnie dochodu według skali art. 23 *Catégories de revenus d'après l'échelle de l'art. 23*	Wysokość dochodu 1 płatnika w złotych *Montant du revenu par contribuable en zlotys*	Liczba płatników *Nombre de contribuables*		Kwota podatku w tys. zł. *Montant de l'impôt en 1000 de zl.*		Stopnie dochodu według skali art. 23 *Catégories de revenus d'après l'échelle de l'art. 23*	Wysokość dochodu 1 płatnika w złotych *Montant du revenu par contribuable en zlotys*	Liczba płatników *Nombre de contribuables*		Kwota podatku w tys. zł. *Montant de l'impôt en 1000 de zl.*	
		osób fizycznych i spadków wakujących *personnes physiques et héritages vacants*	osób prawnych *personnes civiles*	osób fizycznych i spadków wakujących *personnes physiques et héritages vacants*	osób prawnych *personnes civiles*			osób fizycznych i spadków wakujących *personnes physiques et héritages vacants*	osób prawnych *personnes civiles*	osób fizycznych i spadków wakujących *personnes physiques et héritages vacants*	osób prawnych *personnes civiles*
1	1500— 1550	29 979	20	935,4	0,7	39	20000— 22000	2 422	88	4 341,0	154,0
2	1550— 1600	32 991	28	1 075,3	0,9	40	22000— 24000	2 202	95	4 474,2	187,7
3	1600— 1700	26 914	52	980,2	1,9	41	24000— 26000	1 743	79	3 961,6	175,6
4	1700— 1800	39 061	51	1 561,6	2,1	42	26000— 28000	1 365	55	3 454,5	135,4
5	1800— 1900	25 105	33	1 091,5	1,5	43	28000— 30000	1 243	74	3 486,3	203,3
6	1900— 2000	41 378	50	1 978,8	2,4	44	30000— 32000	950	61	2 934,6	185,3
7	2000— 2100	23 967	30	1 225,2	1,6	45	32000— 34000	800	39	2 777,8	133,6
8	2100— 2200	23 016	23	1 287,5	1,3	46	34000— 36000	770	61	2 934,3	220,3
9	2200— 2400	43 469	85	2 701,6	5,8	47	36000— 38000	602	49	2 538,7	199,0
10	2400— 2600	33 028	54	2 301,2	4,2	48	38000— 40000	606	47	2 805,0	207,2
11	2600— 2800	24 201	60	1 874,5	5,0	49	40000— 44000	866	72	4 567,0	359,3
12	2800— 3000	34 993	74	3 000,2	7,0	50	44000— 48000	670	48	3 892,2	277,7
13	3000— 3200	19 198	59	1 816,7	6,0	51	48000— 52000	609	53	3 634,3	330,3
14	3200— 3400	15 467	43	1 601,6	4,8	52	52000— 56000	431	44	3 222,2	320,9
15	3400— 3600	23 064	58	2 591,4	7,1	53	56000— 60000	395	56	3 216,1	435,7
16	3600— 3800	13 422	44	1 661,1	5,8	54	60000— 64000	300	40	2 764,8	339,9
17	3800— 4000	18 289	42	2 440,7	5,6	55	64000— 68000	238	36	2 367,6	344,7
18	4000— 4400	17 038	71	2 569,5	11,5	56	68000— 72000	219	32	2 374,7	332,7
19	4400— 4800	17 337	103	2 881,1	18,4	57	72000— 76000	184	34	2 222,3	386,6
20	4800— 5200	16 023	78	2 980,1	16,0	58	76000— 80000	170	35	2 173,1	436,5
21	5200— 5600	9 702	83	1 985,1	18,6	59	80000— 88000	228	50	3 319,2	574,6
22	5600— 6000	14 144	80	3 239,3	19,9	60	88000— 96000	182	49	3 018,0	769,1
23	6000— 6600	9 685	95	2 477,6	26,4	61	96000—104000	159	39	3 145,0	697,9
24	6600— 7200	10 922	97	3 152,0	30,5	62	104000—112000	111	25	2 315,3	495,9
25	7200— 7800	9 623	63	3 518,2	23,8	63	112000—120000	92	21	2 135,1	454,7
26	7800— 8400	8 730	90	3 596,3	34,5	64	120000—128000	63	26	1 605,5	606,3
27	8400— 9200	8 272	96	3 899,4	43,5	65	128000—136000	67	19	1 808,2	501,2
28	9200—10000	7 641	81	4 090,8	43,2	66	136000—144000	55	18	1 672,7	511,6
29	10000—11000	5 871	105	3 578,4	63,5	67	144000—152000	52	18	1 753,1	541,5
30	11000—12000	6 433	97	4 459,8	67,6	68	152000—160000	30	10	1 048,7	336,9
31	12000—13000	4 007	84	3 129,4	63,5	69	160000—168000	35	17	1 332,9	617,2
32	13000—14000	3 631	71	3 171,2	61,3	70	168000—176000	23	14	947,6	556,0
33	14000—15000	3 696	71	3 545,4	66,0	71	176000—184000	22	9	1 050,1	388,5
34	15000—16000	2 563	71	2 729,0	75,2	72	184000—192000	23	17	1 073,0	794,6
35	16000—17000	2 069	60	2 450,8	67,3	73	192000—200000	22	16	1 709,1	832,0
36	17000—18000	2 300	65	2 974,4	82,8	>73	200000—	191	419	36 766,9	117 899,6
37	18000—19000	1 545	65	2 177,1	93,7						
38	19000—20000	2 161	51	3 250,8	78,6		**Razem — Total .**	649 075	4 348	224 822,9	133 012,8

Obciążenie przemysłu. Obciążenie poszczególnych grup przemysłu podatkami przemysłowym i dochodowym ilustruje tabl. 11, str. 912.

Do przemysłu rolnego zaliczone są przedsiębiorstwa związane z gospodarstwem rolnem, zarówno prowadzone jako przeważająca gałąź gospodarstwa rolnego, bądź też ubocznie, jak np. gorzelnie rolnicze, młyny gospodarcze, krupiarnie, mleczarnie, krochmalnie, ogrodnictwo, warzywnictwo, chmielarstwo, hodowla nasion i t. p.

Do przemysłu górniczego zaliczono kopalnie węgla kamiennego i brunatnego, kopalnie nafty i gazu, kopalnie rudy i inne o charakterze górniczym.

Do przemysłu hutniczego zaliczono huty żelaza i stali, huty cynku i ołowiu oraz huty innych metali.

Do przemysłu mineralnego zaliczono cegielnie, cementownie, kamieniołomy, wapienniki, huty szkła, zakłady ceramiczne i t. p.

Do przemysłu spożywczego zaliczono cukrownie i rafinerje cukru, gorzelnie i rektyfikacje spirytusu, fabryki win, wódek i likierów, browary, młyny handlowe, krupiarnie mechaniczne, łuszczarnie ziarna, piekarnie mechaniczne, fabryki przetworów ziemniacza-

Tabl. 9. Podatek dochodowy od uposażeń, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę według stopni dochodu (oprócz pracowników państwowych)

Impôt sur le revenu des traitements, pensions et rétributions pour tout travail salarié selon les catégories de revenu (sauf les employés d'Etat)

Stopnie dochodu według skali art. 111 *Catégories de revenus d'après l'échelle de l'art. 111*	Wysokość wynagrodzenia 1 pracownika w stosunku rocznym w złotych *Montant de la rétribution annuelle d'un travailleur en zlotys*	Liczba pracowników *Nombre de travailleurs*	Kwota podatku w tys. zł. *Montant de l'impôt en milliers de zl.*	Stopnie dochodu według skali art. 111 *Catégories de revenus d'après l'échelle de l'art. 111*	Wysokość wynagrodzenia 1 pracownika w stosunku rocznym w złotych *Montant de la rétribution annuelle d'un travailleur en zlotys*	Liczba pracowników *Nombre de travailleurs*	Kwota podatku w tys. zł. *Montant de l'impôt en milliers de zl.*
1	2500 — 2600	45 088	1 448,7	37	22000 — 24000	1 000	1 596,0
2	2600 — 2700	33 478	1 230,7	38	24000 — 26000	460	944,4
3	2700 — 2800	28 667	1 159,1	39	26000 — 28000	340	783,5
4	2800 — 2900	27 369	1 214,8	40	28000 — 30000	314	832,7
5	2900 — 3000	30 933	1 597,2	41	30000 — 32000	255	781,5
6	3000 — 3100	24 720	1 258,2	42	32000 — 34000	189	585,0
7	3100 — 3200	23 329	1 312,2	43	34000 — 36000	266	721,0
8	3200 — 3400	33 878	2 153,9	44	36000 — 38000	126	464,1
9	3400 — 3600	36 347	2 630,0	45	38000 — 40000	132	569,8
10	3600 — 3800	27 487	2 164,0	46	40000 — 44000	156	762,2
11	3800 — 4000	26 712	2 340,8	47	44000 — 48000	152	804,6
12	4000 — 4200	27 325	2 592,8	48	48000 — 52000	97	557,9
13	4200 — 4400	22 056	2 320,3	49	52000 — 56000	90	603,1
14	4400 — 4800	36 342	4 130,3	50	56000 — 60000	70	466,9
15	4800 — 5200	24 971	3 136,7	51	60000 — 64000	44	365,5
16	5200 — 5600	20 524	2 997,0	52	64000 — 68000	47	421,5
17	5600 — 6000	18 415	2 962,2	53	68000 — 72000	31	295,4
18	6000 — 6400	13 006	2 218,8	54	72000 — 76000	31	295,6
19	6400 — 6800	10 848	2 114,1	55	76000 — 80000	12	141,5
20	6800 — 7200	10 391	2 232,8	56	80000 — 88000	35	451,1
21	7200 — 7600	7 039	1 575,0	57	88000 — 96000	29	390,5
22	7600 — 8000	6 442	1 565,0	58	96000 — 104000	15	235,6
23	8000 — 8800	8 160	2 338,2	59	104000 — 112000	13	327,4
24	8800 — 9600	7 092	2 323,9	60	112000 — 120000	9	262,8
25	9600 — 10400	4 691	1 716,5	61	120000 — 128000	16	373,9
26	10400 — 11200	3 740	1 544,2	62	128000 — 136000	22	603,2
27	11200 — 12000	3 995	1 934,0	63	136000 — 144000	8	177,2
28	12000 — 13000	2 604	1 372,9	64	144000 — 152000	7	171,2
29	13000 — 14000	2 153	1 313,7	65	152000 — 160000	5	55,6
30	14000 — 15000	2 263	1 673,9	66	160000 — 168000	7	154,0
31	15000 — 16000	1 555	1 193,8	67	168000 — 176000	2	63,5
32	16000 — 17000	1 317	1 039,7	68	176000 — 184000	1	32,3
33	17000 — 18000	1 827	1 665,3	69	184000 — 192000	—	—
34	18000 — 19000	589	720,7	70	192000 —	12	620,1
35	19000 — 20000	589	886,3				
36	20000 — 22000	853	1 310,8		**Razem — Total . .**	580 788	83 299,1

nych, fabryki surogatów kawy i cykorji, fabryki wyrobów cukrowych i czekoladowych, fabryki konserw, i t. p.

Do przemysłu metalowego zaliczono odlewnie metali, przedsiębiorstwa wyrobów walcowanych, fabryki mebli żelaznych, fabryki drutu, gwoździ, śrub, haceli, podków, plomb, fabryki wag i wyrobów precyzyjnych, fabryki armatur, fabryki wyrobów platerowanych i srebrnych, fabryki naczyń kuchennych, aluminjowych, emaljowanych i t. p.

Do przemysłu maszynowego zaliczono fabryki parowozów, wagonów, urządzeń komunikacyjnych, fabryki samochodów, motocykli, rowerów i akcesoryj do nich, fabryki maszyn wszelkiego rodzaju, fabryki kotłów i wyrobów kotlarskich i t. p.

Do przemysłu elektrotechnicznego zaliczono fabryki żarówek, fabryki innych artykułów elektrotechnicznych, radjotechnicznych, telefonicznych i telegraficznych.

Do przemysłu chemicznego zaliczono fabryki nawozów sztucznych, farb, lakierów, pokostów, pasty do obuwia, atramentu, wyrobów farmaceutycznych, perfumerje, kosmetyki, materjały wybuchowe i t. p.

Do przemysłu mydlarskiego zaliczono fabryki mydła, świec i t. p.

Do przemysłu garbarskiego zaliczono garbarnie i t. p.

Tabl. 10. Płatnicy podatku dochodowego od uposażeń według grup pracodawców
Contribuables passibles de l'impôt sur les traitements d'après les groupes d'employeurs

Grupy pracodawców	Liczba pracowników opłacających podatek dochodowy od uposażeń *Nombre de travailleurs passibles de l'impôt sur les traitements*	Kwota wpłaconego podatku od uposażeń w tys. złotych *Montant de l'impôt sur les traitements, en milliers de zlotys*	Groupes d'employeurs
Ogółem . .	**580 788**	**83 299**	**Total**
Przedsiębiorstwa kredytowe . . .	16 242	5 392	Etablissements de crédit
Przedsiębiorstwa handlowe (oprócz kredytowych) .	81 467	11 254	Entreprises commerciales
Przedsiębiorstwa przemysłowe . .	391 635	49 966	Entreprises industrielles
Instytucje komunalne	50 110	7 963	Institutions communales
Instytucje społeczne i t. p. . .	22 812	4 484	Institutions sociales etc.
Inni pracodawcy	18 522	4 240	Autres employeurs

Do przemysłu gumowego zaliczono fabryki ceraty, płaszczów gumowych, plandek, kaloszy, śniegowców i t. p.

Do przemysłu włókienniczego zaliczono fabryki wyrobów bawełnianych, wełnianych, półwełnianych, lnianych, jutowych, konopnych, fabryki wyrobów jedwabnych, fabryki nici, włóczki i t. p.

Do przemysłu konfekcyjnego i galanteryjnego zaliczono fabryki obuwia mechanicznego, futer i wyrobów futrzanych, przedsiębiorstwa wytwarzające odzież wszelkiego rodzaju, fabryki bielizny, kapeluszy i t. p.

Do przemysłu drzewnego zaliczono wyręby leśne, z wyjątkiem włączonych do przemysłu rolnego, t. j. prowadzonych przez samych właścicieli obszarów leśnych na ich własny użytek oraz wyrębów o charakterze wyszczególnionym w art. 2 punkt 1 lit. c ustawy o państwowym podatku przemysłowym, następnie tartaki, oprócz zaliczonych do przemysłu rolnego, fabryki dykt i fornirów, fabryki mebli, stolarnie, i t. p.

Tabl. 11. Obciążenie przemysłu podatkami przemysłowym i dochodowym według grup przemysłu
Charges imposées sur l'industrie en vertu des impôts industriel et sur le revenu d'après les groupes d'industries

Grupy przemysłu	Podatek przemysłowy — *Impôt industriel*								Groupes d'industries
	Liczba *Nombre*		Kwota uiszczona na rzecz Skarbu za świadectwa i karty w tys. zł. *Montant versé en faveur du Trésor pour les patentes et les cartes d'enregistrement en milliers de zlotys*	Liczba płatników podatku od obrotu *Nombre de contribuables passibles de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Kwota ustalonego obrotu *Montant du chiffre d'affaires établi*		Kwota wymierzonego podatku od obrotu *Montant établi de l'impôt sur le chiffres d'affaires*	Razem podatek przemysłowy *Impôt industriel total*	
	świadectw przemysłowych *de patentes industrielles*	kart rejestracyjnych *de cartes d'enregistrements*			podlegającego opodatkowaniu *imposable*	wolnego od podatku na mocy art. 3 p. 15 *non imposable en vertu de l'art. 3 p. 15*			
	wykupionych *rachetées*				w tys. złotych—*en milliers de zlotys*				
Ogółem	**51 728**	**4 330**	**7 017**	**48 183**	**8 952 630**	**971 907**	**162 539**	**169 556**	**Total**
Przemysł rolny . . .	16 356	82	307	16 006	244 077	—	4 091	4 398	Industrie agricole
„ górniczy . .	1 106	63	584	386	765 584	223 249	13 057	13 641	„ minière
„ hutniczy . .	80	4	202	12	630 848	243 903	9 754	9 956	„ métallurgique
„ mineralny .	4 306	166	539	4 298	393 776	10 583	7 513	8 052	„ des minéraux
„ spożywczy .	10 138	526	1 358	8 840	1 408 067	117 067	26 341	27 699	„ alimentaire
„ metalowy .	1 292	131	424	1 229	570 124	18 373	10 513	10 937	„ des métaux
„ maszynowy	530	81	335	474	448 842	6 498	8 804	9 139	„ mécanique
„ elektrotechniczny	233	24	89	194	191 477	9	3 501	3 590	„ électrotechnique
Przemysł chemiczny .	995	135	254	916	494 603	23 196	8 591	8 845	Industrie chimique
„ mydlarski .	398	39	28	374	99 168	308	1 929	1 957	„ des savons
„ garbarski .	463	80	76	437	154 330	27	2 894	2 970	„ du tannage
„ gumowy . .	70	10	43	58	83 660	10 784	1 627	1 670	„ du caoutchouc
„ włókienniczy	3 626	1 265	1 119	3 464	1 619 127	142 450	29 088	30 207	„ textile
„ konfekcyjny i galanteryjny . . .	1 549	200	182	1 485	183 732	3 711	3 561	3 743	„ des confections et articles de mode
Przemysł drzewny . .	4 986	1 213	663	4 659	605 401	161 143	11 406	12 069	Industrie du bois
„ budowlany .	2 005	78	362	1 986	495 252	732	9 946	10 308	„ du bâtiment
„ papierniczy	265	34	100	255	188 049	4 870	3 018	3 118	„ du papier
„ poligraficzny	1 362	33	133	1 299	121 601	686	2 323	2 456	„ polygraphique
„ inny	1 968	166	219	1 811	254 312	4 318	4 582	4 801	Autres

(dok.—fin)

Grupy przemysłu	Podatek dochodowy *Impôt sur le revenu*: Liczba płatników *Nombre de contribuables*	Kwota ustalonego dochodu *Montant du revenu établi*	Kwota wymierzonego podatku *Montant établi de l'impôt*	Ogółem podatki przemysłowy i dochodowy *Total des impôts industriel et sur le revenu*	Udział % poszczeg. grup w ogólnej kwocie obciążenia przemysłu *Part des groupes particuliers dans le montant d. charges imposées sur l'industrie en %*	Przeciętna stopa % podatku *Taux moyen de l'impôt*: przemysłowego od obrotu *industriel sur le chiffre d'affaires en %*	dochodowego *sur le revenu en %*	Przeciętne obciążenie i przedsiębiorstwa podatkami przemysł. i dochod. *Charge moyenne par entreprise résultant des impôts industriel et sur le revenu*	Groupes d'industries
		w tys. zł. — *en mil. de zl.*							
Ogółem	**33 811**	**739 194**	**140 494**	**310 050**	*100,0*	**1,8**	**19,0**	**5 993**	**Total**
Przemysł rolny . . .	8 881	33 333	2 594	6 992	*2,2*	1,7	7,8	427	Industrie agricole
„ górniczy . .	185	65 824	16 859	30 500	*9,9*	1,9	25,6	27 576	„ minière
„ hutniczy . .	18	70 878	17 378	27 334	*8,9*	1,5	24,5	341 674	„ métallurgique
„ mineralny .	2 729	45 588	7 893	15 945	*5,2*	1,9	17,4	3 703	„ des minéraux
„ spożywczy .	6 435	104 562	18 789	46 488	*15,0*	1,8	17,9	4 584	„ alimentaire
„ metalowy .	1 067	37 108	6 929	17 866	*5,8*	1,8	18,7	9 295	„ des métaux
„ maszynowy	387	19 689	3 696	12 835	*4,0*	1,9	18,8	24 217	„ mécanique
„ elektrotechniczny	128	19 503	4 581	8 171	*2,6*	1,8	23,5	35 070	„ électrotechnique
Przemysł chemiczny .	668	47 911	10 597	19 442	*6,3*	1,7	22,2	19 539	Industrie chimique
„ mydlarski .	352	4 983	584	2 541	*0,8*	1,9	11,7	6 385	„ des savons
„ garbarski .	472	6 369	759	3 729	*1,2*	1,9	11,9	8 054	„ du tannage
„ gumowy . .	42	7 030	1 677	3 347	*1,1*	1,9	23,9	47 810	„ du caoutchouc
„ włókienniczy	4 244	99 426	18 335	48 542	*15,7*	1,8	18,4	13 387	„ textile
„ konfekcyjny i galanteryjny . . .	1 080	14 099	1 874	5 617	*1,8*	1,9	13,3	3 626	„ des confections et articles de mode
Przemysł drzewny . .	3 330	63 281	9 878	21 947	*7,0*	1,9	15,6	4 401	Industrie du bois
„ budowlany .	1 664	28 522	3 567	13 875	*4,5*	2,0	12,5	6 920	„ du bâtiment
„ papierniczy	209	18 641	4 192	7 310	*2,4*	1,6	22,5	27 585	„ du papier
„ poligraficzny	965	12 750	1 852	4 308	*1,4*	1,9	14,5	3 162	„ polygraphique
„ inny	955	39 697	8 460	13 261	*4,2*	1,8	21,6	6 738	Autres

Do przemysłu budowlanego zaliczono przedsiębiorstwa budowy mostów i konstrukcyj żelaznych, przedsiębiorstwa wykonywania robót i t. p.

Do przemysłu papierniczego zaliczono fabryki masy drzewnej i celulozy, fabryki papieru, tektury i t. p.

Do przemysłu poligraficznego zaliczono drukarnie, zakłady graficzne i t. p.

Do innych rodzajów przemysłu zaliczono wszystkie pozostałe przedsiębiorstwa przemysłowe, które nie mogły być włączone do żadnej z wymienionych uprzednio grup przemysłu.

Obciążenie rzemiosł. Obciążenie poszczególnych grup rzemiosł podatkami przemysłowym i dochodowym ilustruje tablica 12.

Tabl. 12. Obciążenie rzemiosł podatkami przemysłowym i dochodowym według grup rzemiosł

Charges imposées sur les métiers en vertu des impôts industriel et sur le revenu d'après les groupes de métiers

Rzemiosła	Podatek przemysłowy — *Impôt industriel*: Liczba *Nombre*: świadectw przemysłowych *de patentes industrielles* (wykupionych *rachetées*)	kart rejestracyjnych *de cartes d'enregistrements* (wykupionych *rachetées*)	Kwota uiszczona na rzecz Skarbu za świadectwa i karty w tys. złotych *Montant versé en faveur du Trésor pour les patentes et les cartes d'enregistrement en milliers de zl.*	Liczba płatników podatku od obrotu *Nombre de contribuables passibles de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Kwota ustalonego obrotu *Montant du chiffre d'affaires établi* (w tys. zł.—*en mil. de zl.*)	Kwota wymierzonego podatku od obrotu *Montant établi de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Razem kwota podatku przemysłowego *Montant total de l'impôt industriel*	Métiers
Ogółem	**132 674**	**398**	**1 395**	**80 958**	**1 104 965**	**21 576**	**22 971**	**Total**
Grupa drzewna . . .	13 522	82	147	9 092	99 090	1 980	2 127	Groupe du bois
„ metalowa . . .	17 919	46	196	9 719	138 648	2 677	2 873	„ des métaux
„ odzieżowa . .	30 707	37	340	19 564	208 634	4 172	4 512	„ du vêtement
„ obuwiana . . .	14 969	11	125	7 581	57 655	1 153	1 278	„ des chaussures
„ skórzana . . .	3 151	44	31	1 777	29 557	587	618	„ des cuirs
„ spożywcza . .	25 745	94	215	13 350	319 057	6 011	6 226	„ alimentaire
„ innych rzemiosł	26 661	84	341	19 875	252 324	4 996	5 337	„ d'autres métiers

(dok.— fin)

Rzemiosła	Podatek dochodowy *Impôt sur le revenu* — Liczba płatników *Nombre de contribuables*	Kwota ustalonego dochodu *Montant du revenu établi*	Kwota wymierzonego podatku *Montant établi de l'impôt*	Ogółem podatki przemysłowy i dochodowy *Total des impôts industriel et sur le revenu*	Udział % poszczeg. grup w ogólnem obciążeniu rzemiosła *Part des différents groupes de métiers dans les charges imposées sur les métiers en %*	Przeciętna stopa % podatku *Taux moyen de l'impôt* — przemysłowego od obrotu *industriel sur le chiffre d'affaires en %*	dochodowego *sur le revenu en %*	Przeciętne obciążenie 1 przedsiębiorstwa rzemieśln. podatkami przemysł. i dochod. *Charge moyenne p. entreprise résultant des impôts industriel et sur le revenu*	Métiers
		w tys. zł. — *en mil. de zl.*							
Ogółem	**83 373**	**272 192**	**11 166**	**34 137**	*100,0*	**2,0**	**4,1**	**257**	**Total**
Grupa drzewna . . .	8 907	26 183	1 040	3 167	*9,3*	2,0	3,9	234	Groupe du bois
„ metalowa . . .	10 889	35 540	1 559	4 432	*13,0*	2,0	4,4	247	„ des métaux
„ odzieżowa . . .	20 683	63 851	2 318	6 830	*20,0*	2,0	3,6	222	„ du vêtement
„ obuwiana . . .	10 274	25 377	737	2 015	*5,9*	2,0	2,9	135	„ des chaussures
„ skórzana . . .	2 270	7 489	273	891	*2,6*	2,0	3,6	283	„ des cuirs
„ spożywcza . .	13 187	58 400	2 778	9 004	*26,4*	1,9	4,7	350	„ alimentaire
„ innych rzemiosł	17 163	55 352	2 461	7 798	*22,8*	2,0	4,4	292	„ d'autres métiers

Do rzemiosł zaliczają władze podatkowe zajęcia rękodzielnicze, wymienione w art. 144 ustawy przemysłowej, o ile wykonywane są sposobem ręcznym, a nie przy pomocy silników mechanicznych; te ostatnie zaliczają władze podatkowe do przemysłu.

Wykazana w tablicy grupa drzewna rzemiosł obejmuje stolarstwo, kołodziejstwo, ciesielstwo, tokarstwo, kopyciarstwo i t. p.

Grupa metalowa obejmuje ślusarstwo, pilnikarstwo, kowalstwo, blacharstwo, bronzownictwo, mosiężnictwo, tokarstwo w metalu, złotnictwo, jubilerstwo, grawerstwo i t. d.

Grupa odzieżowa obejmuje krawiectwo, kuśnierstwo, szmuklerstwo, kapelusznictwo, czapnictwo i t. d.

Grupa obuwiana obejmuje szewstwo i cholewkarstwo.

Grupa skórzana obejmuje rymarstwo, siodlarstwo, garbarstwo, białoskórnictwo i t. d.

Grupa spożywcza obejmuje wędliniarstwo, piekarstwo, cukiernictwo i t. d.

Do grupy innych rzemiosł zaliczono wszystkie pozostałe rodzaje rzemiosł, które nie mogły być włączone do żadnej z powyższych grup.

Obciążenie handlu. Obciążenie poszczególnych branż handlu podatkami przemysłowym i dochodowym przedstawione jest wyczerpująco w tablicy 13.

Tabl. 13. Obciążenie handlu podatkami przemysłowym i dochodowym według branż

Charges imposées sur le commerce en vertu des impôts industriel et sur le revenu d'après les branches d'industrie

Branże	Podatek przemysłowy — *Impôt industriel* — Liczba *Nombre* — świadectw przemysłowych *de patentes industrielles*	kart rejestracyjnych *de cartes d'enregistrements*	Kwota uiszczona na rzecz Skarbu za świadectwa i karty rejestrac. w tys. zł. *Montant versé en faveur du Trésor p. patentes et cartes d'enregistrement en milliers de zlotys*	Liczba płatników podatku od obrotu *Nombre de contribuables passibles de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Kwota ustalonego obrotu *Montant du chiffre d'affaires établi* — podlegającego opodatkowaniu *imposable*	wolnego od podatku na mocy art. 3 p. 15 *non imposable en vertu de l'art. 3 p. 15*	Kwota wymierzonego podatku od obrotu *Montant établi de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Razem podatek przemysłowy *Impôt industriel total*	Branches
	wykupionych — *rachetées*				w tys. złotych — *en milliers de zlotys*				
Ogółem	**459335**	**19 140**	**23 611**	**446407**	**15058750**	**97 510**	**229 795**	**253 406**	**Total**
Skup zawodowy wszelkiego rodzaju	32 095	5 190	1 008	33 774	1 549 495	21 273	9 989	10 997	Achat professionnel
Artykuły spożywcze i kolonjalne	193384	5 057	6 503	189154	4 424 797	25 017	57 491	63 994	Denrées alimentaires et coloniales
Zakłady gastronomiczne	36 724	87	2 894	36 513	752 258	5	15 228	18 122	Etablis. gastronomiques
Wina i wódki	5 397	250	863	5 384	221 823	5 447	4 516	5 379	Vins et eaux de vie
Specjalna sprzedaż wyrobów monopolu tytoniowego	13 349	43	459	13 765	106 269	—	2 982	3 441	Vente spéciale de produits du monopole des tabacs
Manufaktura	28 059	425	1 552	24 731	1 270 088	1 135	22 374	23 926	Manufactures
Konfekcja i galanterja	29 497	307	1 410	26 480	657 388	1	12 732	14 142	Confections et articles de mode

(c. d.—suite)

Branże	Podatek przemysłowy — *Impôt industriel*								Branches
	Liczba *Nombre*		Kwota uiszczona na rzecz Skarbu za świadectwa i karty rejestrac. w tys. zł. *Montant versé en faveur du Trésor p. patentes et cartes d'enregistrement en milliers de zlotys*	Liczba płatników podatku od obrotu *Nombre de contribuables passibles de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Kwota ustalonego obrotu *Montant du chiffre d'affaires établi*		Kwota wymierzonego podatku od obrotu *Montant établi de l'impôt sur le chiffre d'affaires*	Razem podatek przemysłowy *Impôt industriel total*	
	świadectw przemysłowych *de patentes industrielles*	kart rejestracyjnych *de cartes d'enregistrements*			podlegającego opodatkowaniu *imposable*	wolnego od podatku na mocy art. 3 p. 15 *non imposable en vertu de l'art. 3 p. 15*			
	wykupionych *rachetées*		w tys. złotych—*en milliers de zlotys*						
Ubrania, futra, wyroby futrzane	9 342	120	514	9 168	243 052	74	4 920	5 434	Vêtements, fourrures et articles de pelleterie
Obuwie	9 972	115	396	9 823	177 230	—	3 482	3 878	Chaussures
Skóry i wyroby z nich (oprócz obuwia) . . .	8 107	236	390	8 030	269 135	35	4 567	4 957	Cuirs et articles en cuir (sauf les chaussures)
Maszyny, narzędzia i artykuły techniczne (oprócz rolniczych) .	1 819	351	423	1 577	393 386	30	7 191	7 614	Machines, instruments et articles techniques (agricoles non compris)
Artykuły budowlane i opałowe	11 754	744	697	11 904	765 550	6 713	12 086	12 783	Matériaux de construction et combustibles
Meble, urządzenia biurowe i t. p.	1 945	320	192	1 993	85 548	—	1 679	1 871	Meubles, installations de bureau, etc.
Żelazo, wyroby żelazne, emaljowane, aluminj.	6 958	1 522	577	6 840	541 628	—	8 359	8 936	Fer, ouvrages en fer, émaillés et en alumin.
Porcelana, szkło, fajans, naczynia kuchenne, szyby, lustra	4 955	408	287	4 808	156 089	1	2 678	2 965	Porcelaines, verreries, faïences, batteries de cuisine, glaces, vitres
Mydło, świece, farba, pokost, benzyna, nafta i t. p.	3 729	505	310	3 467	252 099	8 932	4 249	4 559	Savons, bougies, couleurs, enduits, essence de pétrole, pétrole, etc.
Instrumenty optyczne, chirurg, muzyczne, aparaty i przybory fotograficzne	610	25	125	606	73 226	—	1 355	1 480	Instruments optiques, chirurgiques, musicaux, appareils et fournitures de photographie
Wyroby zegarmistrz., jubilerskie, platery .	2 112	17	251	2 108	84 558	—	1 558	1 809	Horlogeries, joailleries, articles plaqués
Wyroby elektrotechn. i radjotechniczne . .	768	69	169	730	127 629	13	2 173	2 342	Articles électrotechniques et radiotechniques
Lampy, abażury, żarówki, żyrandole i t. p.	217	9	34	211	17 772	—	296	330	Lampes, abat-jours, lampes à incandescence, lustres, etc.
Apteki	1 880	50	189	1 882	102 269	—	2 000	2 189	Pharmacies
Składy apteczne, perfumerje, kosmetyki .	2 665	203	330	2 633	196 283	—	3 052	3 382	Drogueries, parfumeries, cosmétiques
Artykuły gumowe, cerata, linoleum, kalosze i t. p	209	35	60	195	64 194	—	956	1 016	Objets en caoutchouc, toile cirée, linoléum, caoutchoucs, etc.
Książki, nuty, materjały piśmienne i t. p. . .	5 596	337	381	4 650	248 290	52	4 293	4 674	Livres, musiques, fournitures de bureau, etc.
Syndykaty i spółdzielnie rolnicze, maszyny i narzędzia rolnicze, nasiona, pasza i t. p.	3 401	967	295	3 152	384 853	10 561	4 654	4 949	Syndicats et coopératives agricoles, machines et outils agricoles, semences, fourrages, etc.
Banki, spółdzielnie kredytowe, kantory wymiany i inne instytucje kredytowe . . .	1 586	90	573	1 161	311 310	—	5 887	6 460	Banques, coopératives de crédit, bureaux de change et autres établissements de crédit
Przedsiębiorstwa ekspedycyjne, przewozowe, komunikacyjne	5 491	331	524	5 592	219 269	12 695	4 412	4 936	Entreprises d'expéditions, de transports, de communications
Hotele, pensjonaty, pokoje umeblowane ·	3 473	—	189	3 470	58 258	—	1 173	1 362	Hôtels, pensions, chambres garnies
Teatry i widowiska .	916	2	193	756	61 262	—	1 216	1 409	Théâtres et spectacles
Towarzystwa ubezp. .	180	3	81	67	77 061	—	1 519	1 600	Sociétés d'assurance
Biura komisowe . . .	290	41	119	287	84 491	46	2 584	2 703	Bureaux de commission
Biura wszelkiego rodzaju pośrednictwa handl., ogłoszeń, reklam, poradnie i t. p.	1 966	79	333	1 961	224 759	1 868	4 369	4 702	Bureaux de toutes espèces, agences commerciales, de publicité, de réclames, de consultat.
Inne przedsiębiorstwa	30 889	1 202	1 290	29 535	857 431	3 612	13 775	15 065	Autres entreprises

(c. d.—suite)

Branże	Podatek dochodowy *Impôt sur le revenu* — Liczba płatników *Nombre de contribuables*	Kwota ustalonego dochodu *Montant établi du revenu*	Kwota wymierzonego podatku *Montant établi de l'impôt*	Ogółem podatki przemysłowy i dochodowy *Total des impôts industriel et sur le revenu*	Udział % poszczeg. branż w ogólnej kwocie obciążenia handlu *Part des branches particulières dans le montant total des charges imposées sur le commerce en %*	Przeciętna stopa % podatku *Taux moyen de l'impôt* — przemysłowego od obrotu *industriel sur le chiffre d'affaires en %*	dochodowego *sur le revenu en %*	Przeciętne obciążenie 1 przedsiębiorstwa podatkami przemysł. i dochod. *Charge moyenne par entreprise résultant des impôts industriel et sur le revenu*	Branches
		w tys. zł.—*en mil de zł.*							
Ogółem	**254279**	**1301180**	**99 765**	**353 171**	*100,0*	**1,5**	**7,7**	**769**	**Total**
Skup zawodowy wszelkiego rodzaju	18 288	77 949	3 788	14 785	*4,2*	0,6	4,8	460	Achat professionnel
Artykuły spożywcze i kolonjalne	95 976	341 197	15 741	79 735	*22,6*	1,3	4,6	412	Denrées alimentaires et coloniales
Zakłady gastronomiczne	23 392	104 898	5 749	23 871	*6,8*	2,0	5,5	650	Etablissements gastronomiques
Wina i wódki	4 016	29 374	1 865	7 244	*2,1*	2,0	6,3	1 342	Vins et eaux de vie
Specjalna sprzedaż wyrobów monopolu tytoniowego	4 070	18 537	1 110	4 551	*1,3*	2,8	6,0	341	Vente spéciale de produits du monopole des tabacs
Manufaktura	18 251	101 632	6 627	30 553	*8,7*	1,7	6,5	1 089	Manufactures
Konfekcja i galanterja	15 899	69 628	3 853	17 995	*5,1*	1,9	5,5	610	Confections et articles de mode
Ubrania, futra, wyroby futrzane	5 045	29 799	2 026	7 460	*2,1*	2,0	6,8	798	Vêtements, fourrures et articles de pelleterie
Obuwie	4 854	20 973	1 113	4 991	*1,4*	1,9	5,3	500	Chaussures
Skóry i wyroby z nich (obrócz obuwia) . . .	5 409	26 273	1 361	6 318	*1,8*	1,7	5,2	779	Cuirs et articles en cuir (sauf les chaussures)
Maszyny, narzędzia i artykuły techniczne (oprócz rolniczych) .	1 249	21 947	3 092	10 706	*3,0*	1,8	14,6	5 885	Machines, instruments et articles techniques (agricoles non compris)
Artykuły budowlane i opałowe	8 256	56 069	5 099	17 882	*5,1*	1,6	9,0	1 521	Matériaux de construction et combustibles
Meble, urządzenia biurowe i t. p.	1 391	8 542	539	2 410	*0,7*	1,9	6,3	1 238	Meubles, installations de bureau, etc.
Żelazo, wyroby żelazne, emaljowane, aluminj.	5 218	40 933	5 024	13 960	*3,9*	1,5	12,3	2 006	Fer, ouvrages en fer, émaillés et en aluminium
Porcelana, szkło, fajans, naczynia kuchenne, szyby, lustra	2 942	13 951	855	3 820	*1,1*	1,7	6,1	771	Porcelaines, verreries, faïences, batteries de cuisine, glaces, vitres
Mydło, świece, farba, pokost, benzyna, nafta i t. p.	2 575	12 624	700	5 259	*1,5*	1,7	5,5	1 409	Savons, bougies, couleurs, enduits, essence de pétrole, pétrole, etc.
Instrumenty optyczne, chirurg., muzyczne, aparaty i przybory fotograficzne	532	5 324	405	1 885	*0,5*	1,8	7,6	3 089	Instruments optiques, chirurgiques, musicaux, appareils et fournitures de photographie
Wyroby zegarmistrz., jubilerskie, platery .	1 631	8 843	523	2 332	*0,7*	1,8	5,9	1 104	Horlogeries, joailleries, articles plaqués
Wyroby elektrotechn. i radjotechniczne . .	673	6 763	703	3 045	*0,9*	1,7	10,4	3 965	Articles électrotechniques et radiotechniques
Lampy, abażury, żarówki, żyrandole i t. p.	154	1 655	214	544	*0,1*	1,7	12,9	2 507	Lampes, abat-jours, lampes à incandescence, lustres, etc.
Apteki	2 040	22 764	1 656	3 845	*1,1*	1,9	7,3	2 045	Pharmacies
Składy apteczne, perfumerje, kosmetyki .	2 055	17 147	1 692	5 074	*1,4*	1,6	9,8	1 904	Drogueries, parfumeries, cosmétiques
Artykuły gumowe, cerata, linoleum, kalosze i t. p.	145	2 630	316	1 332	*0,3*	1,5	12,0	6 375	Objets en caoutchouc, toile cirée, linoléum, caoutchoucs, etc.
Książki, nuty, materjały piśmienne i t. p. . .	3 221	17 115	1 180	5 854	*1,7*	1,7	6,9	1 046	Livres, musiques, fournitures de bureau, etc.
Syndykaty i spółdzielnie rolnicze, maszyny i narzędzia rolnicze, nasiona, pasza i t. p.	1 159	12 683	1 441	6 390	*1,8*	1,2	11,4	1 879	Syndicats et coopératives, agricoles, machines et outils agricoles, semences, fourrages, etc.

(dok.—fin)

Branże	Podatek dochodowy *Impôt sur le revenu* — Liczba płatników *Nombre de contribuables*	Kwota ustalonego dochodu *Montant établi du revenu*	Kwota wymierzonego podatku *Montant établi de l'impôt*	Ogółem podatki przemysłowy i dochodowy *Total des impôts industriel et sur le revenu*	Udział % poszczeg. branż w ogólnej kwocie obciążenia handlu *Part des branches particulières dans le montant total des charges imposées sur le commerce en %*	Przeciętna stopa % podatku *Taux moyen de l'impôt* — przemysłowego od obrotu *industriel sur le chiffre d'affaires en %*	dochodowego *sur le revenu en %*	Przeciętne obciążenie 1 przedsiębiorstwa podatkami przemysł. i dochod. *Charge moyenne par entreprise résultant des impôts industriel et sur le revenu*	Branches
		w tys. zł.—*en mil. de zl.*							
Banki, spółdzielnie kredytowe, kantory wymiany i inne instytucje kredytowe . . .	467	49 368	12 019	18 479	*5,2*	1,9	24,3	1 652	Banques, coopératives de crédit, bureaux de change et autres établissements de crédit
Przedsiębiorstwa ekspedycyjne, przewozowe, komunikacyjne	4 390	32 247	4 084	9 020	*2,6*	2,0	12,7	1 642	Entreprises d'expéditions, de transports, de communications
Hotele, pensjonaty, pokoje umeblowane .	2 287	12 816	1 033	2 395	*0,6*	2,0	8,1	689	Hôtels, pensions, chambres garnies
Teatry i widowiska .	480	5 477	510	1 919	*0,5*	1,9	9,3	2 095	Théâtres et spectacles
Towarzystwa ubezp. .	44	3 590	775	2 375	*0,7*	1,9	21,6	13 192	Sociétés d'assurance
Biura komisowe . . .	225	29 295	6 764	9 467	*2,7*	3,1	23,1	32 645	Bureaux de commission
Biura wszelkiego rodzaju pośrednictwa handl., ogłoszeń, reklam, poradnie i t. p.	1 564	20 351	2 124	6 826	*1,9*	1,9	10,4	3 472	Bureaux de toutes espèces, agences commerciales, de publicité, de reclames, de consultat.
Inne przedsiębiorstwa	16 381	78 786	5 784	20 849	*5,9*	1,6	7,3	674	Autres entreprises

Inne grupy gospodarstwa. O obciążeniu innych grup gospodarstwa społecznego szczegółowo mówić nie będziemy, dla braku miejsca, w ogólnych zaś zarysach przedstawiliśmy je już uprzednio. Zaznaczamy jedynie, iż obciążenie zajęć przemysłowych podzielone jest na 5 rodzajów tych zajęć:

1) ekspedytorzy, 2) pośrednicy giełdowi, 3) pośrednicy handlowi, 4) inspektorzy i ajenci, 5) komiwojażerowie.

Obciążenie wolnych zajęć zawodowych podzielono na 8 rodzajów:

1) lekarze, 2) dentyści, 3) technicy, 4) adwokaci, 5) obrońcy sądowi, 6) notarjusze, 7) felczerzy i inne zajęcia podlegające podatkowi przemysłowemu, 8) zajęcia niepodlegające podatkowi przemysłowemu (artyści, akuszerki, aplikanci adwokaccy i t. p.).

Obciążenie innych zajęć zarobkowych podzielono na 4 rodzaje, a mianowicie:

1) duchowni, 2) komornicy sądowi, 3) pisarze hipoteczni, 4) inni.

Zakończenie. Przedstawiony wyżej materjał statystyczny stanowi zaledwie drobną cząstkę materjałów opracowanych przez Departament Podatków i Opłat Ministerstwa Skarbu, przyczem wszystkie dane podzielone są według poszczególnych okręgów wymiarowych. Niestety, materjałom tym nie możemy poświęcić tu miejsca.

Les charges fiscales directes

Resumé

Les données relevant du domaine de la statistique des charges fiscales directes ont été publiées en 1928 par le Ministère des Finances dans une édition spéciale. Cependant, l'année suivante, la publication des statistiques relatives à 1929 dut être différée pour des raisons d'économie.

Désirant combler au moins en partie cette lacune, nous donnons ici les statistiques plus importantes, relatives à 1929, puisées aux matériaux élaborés par la Direction des impôts et taxes du Ministère des Finances.

Ces matériaux sont réunis par l'intermédiaire des chambres et des bureaux du Trésor.

En se basant sur une instruction spéciale élaborée par le Ministère des Finances, les chambres et les bureaux du Trésor — les travaux d'établissement des impôts terminés — remplissent les formulaires statistiques d'après des modèles rédigés également par le Ministère susmentionné et perfectionnés chaque année.

En ses travaux statistiques dans le domaine des problèmes économiques, le Ministère des Finances s'est borné à réunir certaines données statistiques, jusqu'ici non comprises dans la statistique de l'Office Central de Statistique ni dans celle d'autres organes d'Etat. A ces problèmes appartiennent entre autres, la répartition du sol d'après ses espèces dans les diverses régions de la Pologne, l'établissement du nombre des exploitations agricoles d'après leurs types, l'étendue des types particuliers d'exploitations agricoles, la valeur de la production des entreprises industrielles, la répartition en groupes des employeurs décomptant l'impôt sur le revenu des appointements et des salaires de leurs travailleurs, etc.

La Direction des impôts et taxes a, en outre, réuni des données concernant le nombre des entreprises commerciales, d'après les branches et les catégories des patentes, ainsi que le nombre des entreprises industrielles, suivant les différentes industries et les catégories des patentes industrielles.

En ce qui concerne les charges fiscales, la Direction des impôts et taxes recueille ordinairement les matériaux suivants:

1. le nombre des contribuables ou des objets, frappés de l'impôt respectif,
2. le montant de l'assiette de l'impôt,
3. le montant de l'impôt établi et sa décomposition en ses élements de détail,
4. remises, modérations et dégrèvements appliqués à l'imposition,
5. augmentations de l'impôt.

En outre est dressée une statistique du nombre et du mouvement des réclamations contre l'établissement des impôts plus importants, la statistique des résultats des révisions des livres de commerce présentés par les contribuables pour justifier leurs déclarations concernant le montant du chiffre d'affaires, la statistique des résultats des saisies-arrêts, la statistique du produit des impôts, etc.

La documentation statistique figurant dans les tableaux du présent ouvrage n'est qu'un fragment minime des matériaux élaborés par le Ministère des Finances.

Les tableaux dans le texte polonais contiennent la traduction française.

Statystyka Pocztowa, Telegraficzna i Telefoniczna Rzeczypospolitej Polskiej za rok 1930

zestawiona przez Ministerstwo Poczt i Telegrafów

Statistique du Service Postal, Télégraphique et Téléphonique de la République Polonaise pour l'année 1930

dressée par le Ministère des Postes et Télégraphes

WSTĘP

Cały obszar administracyjny Ministerstwa Poczt i Telegrafów w roku 1930 dzielił się na osiem okręgów a mianowicie: 1. Bydgoszcz, 2. Katowice, 3. Kraków, 4. Lublin, 5. Lwów, 6. Poznań, 7. Warszawa, 8. Wilno.

Na terenach Wolnego m. Gdańska, w granicach określonych decyzją Ligi Narodów, czynną jest Dyrekcja Poczt i Telegrafów Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku.

INTRODUCTION

L'étendue totale des territoires soumis à l'administration du Ministère des Postes et Télégraphes a été divisée en 1930 en huit districts: 1. Bydgoszcz, 2. Katowice, 3. Cracovie, 4. Lublin, 5. Lwów, 6. Poznań, 7. Varsovie, 8. Wilno.

Les territoires de la Ville libre de Dantzig, dans les limites assignées par la décision de la Société des Nations, sont soumis à la Direction des Postes et Télégraphes de la République Polonaise à Dantzig.

Powierzchnia i ludność okręgów dyrekcyjnych
Superficie et population des districts postaux et télégraphiques

Rok 1930 — *Année 1930*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Powierzchnia km^2 *Superficie en km^2*	Mieszkańców *a* *Population a*	Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Powierzchnia km^2 *Superficie en km^2*	Mieszkańców *a* *Population a*
Razem — Total . . .	**388 390**	**27 176 717** *b*	Kraków	33 059	3 705 034
			Lublin	70 061	3 984 117
			Lwów	61 632	5 485 725
Bydgoszcz	18 956	1 144 582	Poznań	23 958	1 758 926
Gdańsk	— *c*	— *c*	Warszawa	81 800	6 897 520
Katowice	4 230	1 124 967	Wilno	94 694	2 757 321

a Według ostatecznych obliczeń spisu ludności z dn. 30.IX 1921 r.

b W tem ludność spisana przez władze wojskowe 318 525 osób, nie podzielonych pomiędzy okręgi dyrekcyjne.

c Między Rzeczpospolitą Polską a Wolnem m. Gdańskiem dotychczas nie została zawarta umowa, która określałaby okręgi doręczeń przez polskie urzędy pocztowe.

a D'après le recensement du 30.IX 1921.

b Y compris 318 525 habitants recensés par les autorités militaires sans répartition par districts.

c La convention entre la République Polonaise et la Ville libre de Dantzig au sujet de l'établissement des rayons de distribution des bureaux de poste polonais à Dantzig n'est pas encore conclue.

ZESTAWIENIE OGÓLNE — RELEVÉ GÉNÉRAL

I. DZIAŁ POCZTOWY		1929	1930	POSTES
Instytucje pocztowe		3 875	4 017	Etablissements postaux
Skrzynki pocztowe		16 250	17 137	Boîtes postales
Urządzenia do transportu poczty na kolejach		1 378	1 422	Etablissements pour le transport des envois postaux par voies ferrées
Przedsiębiorstwa przewozu poczty		1 422	1 477	Entreprises de transport postal
Wagony pocztowe użyte do transportu poczty		370	435	Nombre de wagons de poste employés pour le transport des envois postaux
Osobne przedziały użyte do transportu poczty		203	198	Nombre de compartiments postaux employés
Samochody, motocykle, wozy i sanie użyte do transportu poczty		4 538	4 812	Nombre d'automobiles, motocycles, voitures et traîneaux employés
Konie użyte do transportu poczty		1 624	1 694	Nombre de chevaux de trait
Liczba przelotów samolotami		4 586	3 843	Nombre de parcours par avion
W ciągu całego roku poczta przebyła samolotami	*km*	933 002	1 020 947	Nombre de *km* parcourus par les avions postaux au cours de l'année
Długość sieci kolejowej na której odbywa się przewóz poczty	„	25 506	21 695	Longueur du réseau des chemins de fer où s'effectue le transport de la poste
W ciągu całego roku poczta przebiega na kolejach	„	40 125 015	40 129 572	Nombre de *km* parcourus par la poste sur les voies ferrées au cours de l'année
Długość sieci pocztowej na drogach kołowych	„	24 735	25 442	Longueur des trajets postaux sur les routes
W ciągu całego roku poczta przebiega na drogach kołowych	„	20 468 261	21 160 620	Nombre de *km* parcourus par la poste sur les routes au cours de l'année
Liczba połączeń pocztowych na drogach kołowych	„	8 699	9 116	Nombre des communications postales sur les routes
Przesyłki listowe	szt.	999 243 652	977 781 106	Nombre d'envois de correspondance
Z ogólnej liczby przesyłek listowych przypada: na obrót krajowy	„	807 161 000	795 015 100	Du total des envois de correspondance il y avait: dans le service intérieur
na obrót zagraniczny:				dans le service international:
z Polski zagranicę	„	88 210 094	82 073 288	de la Pologne à l'étranger
z zagranicy do Polski	„	103 872 558	99 692 718	de l'étranger à la Pologne
Przesyłki listowe przechodzące przez Polskę w tranzycie otwartym	„	1 871 094	1 520 194	Envois de correspondance en transit à découvert
Listy wartościowe	„	4 737 364	4 286 368	Lettres avec déclaration de valeur
Z ogólnej liczby listów wartościowych przypada: na obrót krajowy	„	2 247 722	2 162 082	Du total d. lettres avec déclaration de valeur nombre de celles dans le service intérieur
na obrót zagraniczny:				dans le service international:
z Polski zagranicę	„	295 152	224 528	de la Pologne à l'étranger
z zagranicy do Polski	„	2 194 490	1 899 758	de l'étranger à la Pologne
Listy wartościowe przechodzące przez Polskę w tranzycie otwartym	„	7 252	5 810	Nombre de lettres avec déclaration de valeur en transit à découvert
Paczki	„	12 836 376	13 112 290	Colis
Z ogólnej liczby paczek przypada: na obrót krajowy	„	11 250 410	11 923 516	Du total des colis nombre de ceux dans le service intérieur
na obrót zagraniczny:				dans le service international:
z Polski zagranicę	„	279 316	355 600	de la Pologne à l'étranger
z zagranicy do Polski	„	1 306 650	833 174	de l'étranger à la Pologne
Paczki przechodzące przez Polskę w tranzycie otwartym	„	80 720	75 824	Nombre de colis en transit à découvert
Wpłacone przekazy pocztowe:				Nombre des mandats de poste consignés:
w obrocie krajowym	„	16 862 156	16 691 013	dans le service intérieur
w obrocie zagranicznym	„	63 623	114 150	dans le service international
Kwota wpłaconych przekazów pocztowych	zł.	1 974 651 876	1 842 820 868	Montant de mandats de poste consignés (versements) en zl.
Wypłacone przekazy pocztowe:				Nombre des mandats de poste payés:
w obrocie krajowym	szt.	16 607 623	16 853 271	dans le service intérieur
w obrocie zagranicznym	„	523 654	745 317	dans le service international
Kwota wypłaconych przekazów pocztowych	zł.	2 026 349 486	1 922 035 059	Montant des mandats payés (paiements) en zl.
Nadeszłe przesyłki za pobraniem w obrocie krajowym	szt.	3 647 896	3 899 396	Nombre d'envois contre remboursement dans le service intérieur
Z tych wykupiono:				Dont les envois remboursés:
liczba	„	3 069 798	3 502 026	nombre
kwota	zł.	170 500 497	175 839 597	montant en zl.
Nadeszłe zlecenia pocztowe w obrocie krajowym	szt.	4 770 419	4 058 593	Nombre de recouvrements postaux dans le service intérieur
Z tych wykupiono:				Dont les recouvrements remboursés:
liczba	„	3 836 602	3 186 686	nombre
kwota	zł.	560 716 805	511 583 169	montant en zl.
Czasopisma	szt.	186 447 588	198 657 855	Périodiques

		1929	1930	
Z ogólnej liczby czasopism przypada:				Nombre de périodiques:
na obrót krajowy	szt.	172 248 966	184 496 158	dans le service intérieur
na obrót zagraniczny:				dans le service international:
z Polski zagranicę	„	6 903 238	7 026 518	de la Pologne à l'étranger
z zagranicy do Polski	„	7 295 384	7 135 179	de l'étranger à la Pologne
Niedoręczone przesyłki pocztowe	„	295 774	326 067	Nombre de'envois en rebut
Wyprodukowano znaczków pocztowych i druków płatnych	„	564 852 028	464 299 859	Emission des timbres-poste et d'autres formules d'affranchissement, nombre
Wartość wyprodukowanych znaczków pocztowych i druków płatnych	zł.	103 968 295	91 242 906	Emission des timbres-poste et d'autres formules d'affranchissement, valeur en zl.
II. DZIAŁ TELEGRAFICZNY				TÉLÉGRAPHES
Długość linij telegraficznych	*km*	24 505	25 184	Longueur des lignes télégraphiques en *km*
Długość przewodów telegraficznych pojedyńczych i podwójnych	„	80 718	74 862	Longueur des circuits télégraphiques simples et doubles en *km*
Długość drutów telegraficznych pojedyńczych	„	80 718	74 862	Longueur des fils télégraphiques simples en *km*
Stacje telegraficzne		4 616	4 901	Nombre de bureaux télégraphiques
Aparaty telegraficzne systemu Morsego	szt.	2 185	2 279	Nombre d'appareils télégraphiques, système Morse
Aparaty telegraficzne innych systemów	„	234	247	Nombre d'appareils télégraphiques d'autres systèmes
Telegramy wolne od opłaty (służbowe) nadane i nadeszłe	„	1 275 841	1 400 909	Télégrammes de service à la franchise de port expédiés et parvenus
Telegramy opłacone:				Télégrammes affranchis:
nadane w obrocie krajowym	„	5 024 586	4 323 227	à destination de l'intérieur du pays
nadane w obrocie zagranicznym	„	798 868	715 685	à destination de l'étranger
nadeszłe w obrocie krajowym	„	5 024 586	4 323 227	parvenus de pays
nadeszłe w obrocie zagranicznym	„	949 509	850 678	parvenus de l'étranger
przechodowe	„	20 092 451	19 700 244	en transit
III. DZIAŁ TELEFONICZNY [a]				TÉLÉPHONES [a]
Sieci telefoniczne miejskie		2 571	2 619	Nombre des réseaux téléphoniques urbains
Długość linij sieci miejskich	*km*	28 758	29 797	Longueur d. lignes d. réseaux urbains en *km*
Długość przewodów telefonicznych pojedyńczych i podwójnych sieci miejskich	„	357 931	404 314	Longueur des circuits téléphoniques simples et doubles des réseaux urbains en *km*
Długość drutów telefonicznych pojedyńczych sieci miejskich	„	715 372	810 187	Longueur des fils des réseaux urbains simples en *km*
Długość linij przewodów międzymiastowych	„	51 504	52 207	Longueur des lignes des circuits interurbains simples en *km*
Długość przewodów telefonicznych pojedyńczych i podwójnych międzymiastowych	„	139 742	165 099	Longueur des circuits téléphoniques simples et doubles interurbains simples en *km*
Długość drutów pojedyńczych przewodów międzymiastowych	„	269 660	316 537	Longueur des fils des circuits interurbains simples en *km*
Centrale telefoniczne		2 794	3 045	Nombre de stations centrales
Publiczne rozmównice bez centrali		4 005	4 187	Nombre de cabines publiques
Abonenci		136 902	146 480	Nombre d'abonnés
Aparaty telefoniczne	szt.	178 663	199 379	Nombre d'appareils téléphoniques
Przeprowadzone rozmowy:				Nombre de conversations:
miejscowe		695 567 437	763 032 402	locales
międzymiastowe		25 593 555	27 183 503	interurbaines
międzynarodowe		2 299 898	2 347 041	internationales
IV. PERSONEL				PERSONNEL
Ogółem		**37 811**	**39 655**	**Total**
Personel przy władzach administracyjnych (urzędnicy i funkcjonarjusze niżsi)		1 597	1 678	Effectif du personnel de l'administr. centrale (employés et personnel subalterne)
Personel przy urzędach pocztowych, telegraficznych, telefonicznych i radjotelegraficznych		29 114	30 867	Effectif du personnel des bureaux de poste, télégraphiques, téléphoniques et radiotélégraphiques
Zawiadowcy agencyj i pośrednictw pocztowych, telegraficznych i telefonicznych		2 495	2 503	Chefs des agences et des bureaux d'entremise postaux, télégraph. et téléphon.
Posłańcy pocztowi, robotnicy telegraficzni, przedsiębiorcy przewozu poczt i woźnice		4 605	4 607	Courriers, ouvriers, entrepreneurs de transport, postillons, cochers
		1929/1930	1930/1931	
V. FINANSE [b]		w złotych — *en zlotys*		RÉSULTATS FINANCIERS [b]
Ogólny przychód		**249 815 086**	**236 459 519**	**Total des recettes**
Ogólny rozchód		**219 510 878**	**229 314 144**	**Total des dépenses**

a Dane tego działu obejmują urządzenia telefoniczne i rozmowy, przeprowadzone na sieciach podległych Zarządom Poczt i Telegrafów oraz Polskiej Akcyjnej Spółce Telefonicznéj. *b* Za rok budżetowy od 1 kwietnia do 31 marca.

a Les chiffres ci-dessus embrassent les installations et les conversations aux réseaux soumis à l'administration du Ministère des Postes et Télégraphes et aux réseaux de la Société Polonaise Anonyme des Téléphones. *b* Année d'exercice: 1 avril—31 mars.

I. DZIAŁ POCZTOWY — POSTES

Tabl. I. Instytucje pocztowe — Établissements postaux

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*	Ogółem instytucyj pocztowych *Total des établissements postaux*	Urzędy pocztowe *Bureaux de poste* — Ogółem *Total*	klasy — *classes* I	II	III	IV	V	VI	Agencje *a* *Agences a*	Pośrednictwa pocztowe *b* *Dépôts et bureaux d'entremise b*	Z instytucyj pocztowych było *Nombre d'établissements postaux* — tylko ze służbą nadawczą *seulement avec le service de consignation*	czasowych *temporaires*	Jedna instytucja pocztowa przypada na *c* *Pour chaque établissement postal nombre c* — km^2 *de km²*	mieszkańców *d'habitants*
Razem—Total 1929	3 875	1 818	41	116	223	276	777	385	1 700	357	96	6	100	7 013
Razem—Total 1930	4 017	1 955	49	122	320	418	699	347	1 694	368	103	5	97	6 765
Bydgoszcz	526	137	4	14	28	36	41	14	270	119	5	—	36	2 176
Gdańsk	3	3	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	*d*	*d*
Katowice	177	97	4	11	18	24	37	3	65	15	6	—	24	6 356
Kraków	583	307	9	20	46	49	101	82	137	139	15	--	57	6 356
Lublin	487	217	4	12	32	43	88	38	270	—	10	1	144	8 181
Lwów	683	355	8	15	66	69	125	72	264	64	14	4	90	8 032
Poznań	466	156	6	19	45	52	29	5	300	10	6	—	51	3 774
Warszawa	645	411	8	23	63	103	159	55	213	21	32	—	127	10 694
Wilno	447	272	5	7	22	41	119	78	175	—	15	—	212	6 169

a Agencje pocztowe spełniają wszystkie funkcje służbowe, wchodzące w zakres służby wykonawczej urzędów.
b Pośrednictwa pocztowe zajmują się tylko przyjmowaniem i doręczeniem przesyłek listowych i awizów na paczki i przekazy oraz sprzedażą znaczków pocztowych.
c Po wyłączeniu 3 urzędów w W. m. Gdańsku.
d Między Rzeczpospolitą Polską a Wolnem m. Gdańskiem dotychczas nie została zawarta umowa, która określałaby okręgi doręczeń przez polskie urzędy pocztowe.

a Les agences de poste remplissent toutes les fonctions du service postal.
b Les bureaux d'entremise n'accomplissent que la réception et la remise des lettres, des avis et des mandats, ainsi que la vente de timbres-poste.
c Sans tenir compte de la ville libre de Dantzig.
d La convention entre la République Polonaise et la Ville Libre de Dantzig au sujet de l'établissement des rayons de distribution des bureaux de poste polonais à Dantzig n'est pas encore conclue.

Tabl. 2. Miejsca prywatnej sprzedaży znaczków pocztowych i druków płatnych
Endroits de vente privée de timbres-poste et de formules d'affranchissement

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*	Ogółem *Total*	W miejscowościach w których są instytucje pocztowe *Dans les localités pourvues d'un bureau de poste*	W miejscowościach w których niema instytucyj pocztowych *Dans les localités dépourvues de bureaux de poste*
Razem Total 1929	23 706	21 260	2 446
Razem Total 1930	28 131	20 875	7 256
Bydgoszcz	659	639	20
Gdańsk	7	5	2
Katowice	689	606	83
Kraków	5 121	2 748	2 373
Lublin	360	259	101
Lwów	8 890	5 760	3 130
Poznań	494	473	21
Warszawa	8 240	6 890	1 350
Wilno	3 671	3 495	176

Tabl. 3. Skrzynki pocztowe—Boîtes aux lettres

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*	Ogółem *Total*	W miejscowościach w których są instytucje pocztowe *Dans les localités pourvues d'un bureau de poste*	W miejscowościach w których niema instytucyj pocztowych *Dans les localités dépourvues de bureaux de poste*	W pocztach ruchomych *Boîtes mobiles*
Razem Total 1929	16 250	11 848	3 320	1 082
Razem Total 1930	17 137	12 187	3 306	1 644
Bydgoszcz	3 321	2 196	821	304
Gdańsk	17	11	—	6
Katowice	1 554	1 042	270	242
Kraków	1 793	1 689	—	104
Lublin	1 100	978	8	114
Lwów	2 114	1 902	—	212
Poznań	3 933	1 429	2 112	392
Warszawa	2 170	1 885	95	190
Wilno	1 135	1 055	—	80

Tabl. 4. Listonosze wiejscy
Facteurs ruraux

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*		Instytucje pocztowe ze służbą listonoszów wiejskich / *Nombre d'établissements, ayant le service des facteurs ruraux*	Rejony listonoszów wiejskich / *Nombre de rayons de distribution de facteurs ruraux*			
			Ogółem / *Total*	Rejony z doręczeniem / *Avec distribution*		
				kilka razy dziennie / *plusieurs fois par jour*	raz dziennie / *une fois par jour*	nie każdego dnia / *pas tous les jours*
Razem / Total	1929	983	2 690	—	2 677	13
	1930	994	2 697	1	2 680	16
Bydgoszcz		400	1 184	—	1 184	—
Gdańsk		1	3	1	2	—
Katowice		95	191	—	183	8
Kraków		10	12	—	6	6
Lublin		—	—	—	—	—
Lwów		4	5	—	3	2
Poznań		450	1 256	—	1 256	—
Warszawa		34	46	—	46	—
Wilno		—	—	—	—	—

Tabl. 5. Podział miejscowości według rodzajów instytucyj pocztowych
Répartition des établissements postaux

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*		Miejscowości — *Localités*				
		z urzędami i agencjami pocztowemi / *pourvues de bureaux de poste et d'agences*	z pośrednictwami pocztowemi / *pourvues de bureaux d'entremise*	obsługiwane przez listonoszów wiejskich / *ayant le service des facteurs ruraux*	przydzielone do miejscowego okręgu doręczeń / *appartenant au rayon local de distribution*	w których pośrednictwa pocztowe pełnią służbę doręczeń / *pourvues de bureaux d'entremise avec le service de distribution*
Razem / Total	1929	3 394	429	9 155	3 422	168
	1930	3 485	368	9 178	3 546	165
Bydgoszcz		393	119	2 060	393	—
Gdańsk		1	—	—	—	—
Katowice		154	15	873	272	25
Kraków		408	139	12	429	139
Lublin		477	—	—	477	—
Lwów		602	64	11	960	1
Poznań		446	10	5 810	—	—
Warszawa		580	21	412	580	—
Wilno		424	—	—	435	—

Tabl. 6. Urządzenia do transportu poczty — Établissements de transport de la poste

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*		Kolejowe — *Sur les voies ferrées*					Drogowe — *Sur les routes*			Wodne / *Sur les voies fluviales*		
		Ambulanse i konwoje / *Ambulances et convois*										
		Ogółem / *Total*	Ambulanse / *Ambulances*		Konwoje *a* / *Convois a*		Ogółem / *Total*	Przedsiębiorstwa przewozu poczty / *Entreprises de transport postal*		Ogółem / *Total*	Konwoje / *Convois*	
			urzędnicze / *avec fonctionnaires*	konduktorskie / *avec conducteurs*	pocztowe / *postaux*	kolejowe / *ferroviaires*		we własnym zarządzie / *en gestion propre*	przez osoby prywatne / *privées*		pocztowe / *postaux*	żeglugi / *de navigation*
Razem / Total	1929	1 378	205	309	462	402	1 422	18	1 404	7	3	4
	1930	1 422	212	318	483	409	1 477	19	1 458	—	—	—
Bydgoszcz		208	12	72	68	56	108	1	107	—	—	—
Gdańsk		10	—	6	—	4	1	1	—	—	—	—
Katowice		156	24	24	73	35	20	—	20	—	—	—
Kraków		140	22	34	48	36	153	5	148	—	—	—
Lublin		101	20	10	45	26	235	4	231	—	—	—
Lwów		174	24	60	22	68	218	—	218	—	—	—
Poznań		264	22	48	126	68	41	1	40	—	—	—
Warszawa		277	66	46	78	87	359	7	352	—	—	—
Wilno		92	22	18	23	29	342	—	342	—	—	—

a Konwój pocztowy jest to obsługa personelu służby pocztowej wszelkiego rodzaju. Konwój kolejowy jest to obsługa przez służbę kolejową tylko przesyłek listowych.

a Le convoi postal est formé par le personnel de service postal de tout genre. Le convoi ferroviaire est formé par le personnel de chemins de fer du service d'envois de correspondance.

Tabl. 7. Środki do transportu poczty — Moyens de transport de la poste

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Na kolejach—*Sur les voies ferrées*					Na drogach kołowych — *Sur les routes*								
	Wagony pocztowe *Wagons de poste*				Przedziały pocztowe *Compartiments postaux*	Samochody, motocykle, wozy i sanie *Automobiles, motocycles, voitures et traîneaux*						Konie — *Chevaux*		
	Ogółem *Total*	cztero *à quatre*	trzy *à trois*	dwu *à deux*		Ogółem *Total*	Zarządu Pocztowego *appartenant à l'administration postale*			przedsiębiorstw prywatnych *appartenant aux entreprises privées*		Ogółem *Total*	Zarządu Pocztowego *appartenant à l'administration postale*	przedsiębiorstw prywatnych *appartenant aux entreprises privées*
		osiowe — *essieux*					samochody *automobiles*	motocykle *motocycles*	wozy i sanie *voitures et traîneaux*	samochody *automobiles*	wozy i sanie *voitures et traîneaux*			
Razem / Total 1929	370	123	93	154	203	4 538	72	61	2 524	198	1 683	1 624	76	1 548
Razem / Total 1930	435	126	89	220	198	4 812	75	64	2 755	211	1 707	1 694	80	1 614
Bydgoszcz	28	1	18	9	43	538	2	6	523	7	—	47	—	47
Gdańsk	—	—	—	—	4	6	4	2	—	—	—	—	—	—
Katowice	28	—	13	15	16	194	—	8	169	6	11	24	—	24
Kraków	62	21	5	36	14	511	15	13	341	7	135	194	8	186
Lublin	49	10	4	35	13	384	9	—	180	19	176	424	10	414
Lwów	74	12	8	54	19	752	—	2	444	20	286	308	—	308
Poznań	38	8	14	16	46	509	6	9	475	6	13	48	—	48
Warszawa	108	56	19	33	31	1 105	39	24	469	131	442	283	62	221
Wilno	48	18	8	22	12	813	—	—	154	15	644	366	—	366

Tabl. 8. Komunikacja pocztowa — Communications postales

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Samolotami *a* — *Par avions a*					Długość sieci kolejowej na której odbywa się przewóz poczty *c* *Longueur du réseau des chemins de fer où s'effectue le transport de la poste c*	Na kolejach — Sur les voies ferrées								Na 1 *km* sieci kolejowej poczta przebiega dziennie *Longueur des parcours postaux pour chaque km du réseau de chemins de fer*
	Przelotów *Nombre de parcours*				W ciągu roku przebyto *km b* *Nombre de km parcourus pendant l'année b*		Dzienny przebieg *Parcours moyen par jour*				Roczny przebieg *Parcours annuel*				
	Ogółem *Total*	w Polsce *en Pologne*	z Polski za granicę *de la Pologne à l'étranger*	z zagranicy do Polski *de l'étranger à la Pologne*			Ogółem *Total*	ambulansów *ambulances postales*	konwojów pocztowych *convois postaux*	konwojów kolejowych *convois de chemins de fer*	Ogółem *Total*	ambulansów *ambulances postales*	konwojów pocztowych *convois postaux*	konwojów kolejowych *convois de chemins de fer*	
						kilometrów — *kilomètres*									*km*
Razem / Total 1929	4 586	3 254	696	636	933 002	25 596	110211	74127	10317	25767	40125015	26959355	3764705	9400955	4,32
Razem / Total 1930	3843	2526	695	622	1020947	21 695 *d*	108780	71100	10518	27162	40129572	26066873	3839407	10223292	4,22
Bydgoszcz						2 630	10 304	5573	1383	3348	3761359	2034410	504850	1222099	3,92
Gdańsk						75	501	340	—	161	184865	126100	—	58765	6,68
Katowice						564	6 272	2846	1970	1456	2289480	1039090	718890	531500	11,12
Kraków						2 751	13 216	9338	766	3112	4823840	3408370	279590	1135880	4,80
Lublin	3843	2526	695	622	1020947	3 542	9 557	6128	1340	2089	3488640	2236720	489380	762540	2,70
Lwów						3 308	18 360	13614	343	4403	6702162	4969088	125396	1607678	5,55
Poznań						2 749	14 471	8060	2285	4126	5701671	3054730	833986	1812955	5,70
Warszawa						3 335	24 172	17324	1786	5062	8822780	6323260	651890	1847630	7,25
Wilno						2 741	11 927	7877	645	3405	4354775	2875105	235425	1244245	4,35

a W roku 1930 komunikacja lotnicza odbywała się na linjach powietrznych: Warszawa—Bydgoszcz—Gdańsk, Warszawa—Gdańsk, Warszawa—Bydgoszcz, Warszawa—Poznań, Warszawa—Katowice, Warszawa—Lwów, Katowice—Kraków, Katowice—Wiedeń, Katowice—Brno—Wiedeń, Warszawa—Paryż, Lwów—Bukareszt i Warszawa—Wrocław.

b Podano liczbę kilometrów przebytych tylko w Polsce.

c W jednym kierunku bez względu na liczbę i rodzaj kursów pocztowych.

d Prócz tego 730 *km* prywatnych kolejek dojazdowych.

a En 1930 la communication par avion avait lieu sur les lignes aériennes suivantes: Varsovie—Bydgoszcz—Dantzig Varsovie—Dantzig, Varsovie—Bydgoszcz, Varsovie—Poznań, Varsovie—Katowice, Varsovie—Lwów, Katowice—Cracovie, Katowice—Vienne, Katowice—Brno—Vienne, Varsovie—Paris, Lwów—Bucarest et Varsovie—Breslau.

b On a indiqué ci dessus le nombre des kilomètres parcourus en Pologne exclusivement.

c Dans une seule direction sans tenir compte du nombre et de la nature des parcours.

d En outre 730 *km* de chemins de fer privés d'intérêt local.

Tabl. 8. Komunikacja pocztowa (dok.) — Communications postales (fin)

Na drogach kołowych — Sur les routes

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Długość sieci pocztowej na której odbywa się przewóz poczty *a* *Longueur du réseau des chemins de fer où s'effectue le transport de la poste a*	Dzienny przebieg — *Parcours moyen par jour*							W ciągu całego roku poczta przebiega *Parcours annuel*	Na 1 *km* sieci pocztowej poczta przebiega dziennie *Longueur des parcours postaux pour chaque km du réseau postal*
		Ogółem *Total*	końmi *en voiture et à cheval*	tramwajami *en tramways*	samochodami *en automobiles*	motocyklami *en motocycles*	na rowerach *par bicyclette*	posłańcy piesi *par courriers*		
	kilometrów — *kilomètres*									*km*
Razem—Total 1929	24 735	56 087	23 685	147	12 206	321	656	19 072	20 468 261	2,27
Razem—Total 1930	25 442	58 121	24 512	167	12 883	406	1 036	19 117	21 160 620	2,28
Bydgoszcz	1 535	4 056	276	36	354	67	392	2 931	1 480 440	2,64
Gdańsk	9	148	—	—	52	96	—	—	54 020	16,44
Katowice	469	2 022	278	62	128	167	—	1 387	738 066	4,31
Kraków	3 484	7 636	2 945	—	873	76	—	3 742	2 785 944	2,22
Lublin	4 249	8 908	5 868	47	2 125	—	—	868	3 206 700	2,10
Lwów	4 189	9 331	4 284	22	728	—	—	4 297	3 398 150	2,22
Poznań	1 523	5 017	612	—	415	—	536	3 454	1 831 205	3,29
Warszawa	5 667	13 195	4 065	—	7 415	—	108	1 607	4 816 175	2,33
Wilno	4 317	7 808	6 184	—	793	—	—	831	2 849 920	1,81

Na drogach kołowych (dok.) — Sur les routes (fin)

Wodą — Sur les voies fluviales

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Liczba połączeń pocztowych *b* *Nombre de communications postales b*		Liczba szlaków, na których transport poczty odbywa się tam i z powrotem *Nombre de voies où le transport de la poste s'effectue (aller et retour)*								Długość sieci pocztowej w *km a* *Longueur du réseau postal en km a*	Liczba połączeń pocztowych *Nombre de communications postales*	W ciągu całego roku poczta przebiega *km* *Nombre de kilomètres parcourus au cours de l'année*
			dziennie *par jour*			tygodniowo *par semaine*							
	Ogółem *Total*	z tego łączących urzędy ze stac. kolejowemi *dont celles entre les bureaux et les stations de chemins de fer*	więcej niż dwa razy *plus de deux fois*	dwa razy *deux fois*	raz *une fois*	6	5	4	3	2			
						razy — *fois*							
Razem—Total 1929	8 699	5 503	866	887	997	504	141	13	309	12	93	5	50 302
Razem—Total 1930	9 116	5 616	1 012	839	1 016	569	5	68	262	4	—	—	—
Bydgoszcz	833	676	117	144	138	—	—	—	—	—	—	—	—
Gdańsk	24	20	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Katowice	595	577	96	40	20	4	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	1 092	247	135	70	139	144	2	1	74	3	—	—	—
Lublin	963	193	127	53	129	106	2	53	59	—	—	—	—
Lwów	1 397	1 066	162	125	150	143	1	5	8	—	—	—	—
Poznań	1 284	911	84	179	110	—	—	—	—	—	—	—	—
Warszawa	1 864	1 309	209	143	251	76	—	8	14	1	—	—	—
Wilno	1 064	617	81	83	79	96	—	1	107	—	—	—	—

a W jednym kierunku bez względu na liczbę i rodzaj kursów pocztowych.
b Jazdę względnie chód tam i z powrotem liczono za jedno połączenie.

a Dans une seule direction, sans tenir compte du nombre et de la nature des parcours.
b Chaque course—aller et retour—fut comptée une seule fois.

Tabl. 9. Przesyłki listowe —

Okręgi dyrekcyjne Kraj przeznaczenia	Ogółem przesyłek listowych *Total des envois de correspondance*	Przesyłki listowe, podlegające opłacie *Envois de correspondance soumis à la taxe*						
		Listy — *Lettres*		Kartki pocztowe *Cartes postales*		Druki *Imprimés*	Papiery handlowe *Papiers d'affaires*	Próbki towarów *Échantillons de marchandises*
		opłacone *affranchies*	nieopłacone *non affranchies*	pojedyńcze *simples*	podwójne (z odpow.) *doubles (avec réponse)*			
a. Ruch ogólny bez zagranicznego otwartego ruchu tranzytowego —								
Razem 1929	999 243 652[a]	675 246 152	6 513 656	155 966 166	3 954 412	106 758 458	6 803 662	9 416 950
Razem 1930	977 781 106[b]	636 125 940	5 249 286	151 602 780	4 076 942	116 891 534	7 098 354	8 823 718
Bydgoszcz	78 415 770	49 451 960	489 220	11 361 820	285 020	8 519 670	285 810	607 350
Gdańsk	2 857 870	1 819 430	20 080	503 470	6 090	207 330	10 870	110 040
Katowice	69 120 310	44 518 100	257 120	11 437 310	86 710	8 624 780	404 340	712 480
Kraków	115 438 828	69 740 622	684 400	18 546 952	378 456	17 991 468	449 284	949 044
Lublin	75 372 820	49 858 940	698 830	9 507 950	488 820	6 980 680	383 710	421 270
Lwów	143 080 430	88 971 890	977 580	24 607 630	505 850	15 510 790	431 580	794 210
Poznań	99 321 748	68 304 068	396 656	13 505 238	177 476	11 412 116	549 120	925 444
Warszawa	319 093 080	209 850 250	1 171 300	50 987 120	1 528 460	41 223 570	4 398 280	3 995 690
Wilno	75 080 250	53 610 680	554 100	11 145 290	620 060	6 421 130	185 360	308 190
b. Ruch krajowy —								
Razem 1929	807 161 000	546 619 330	5 807 698	125 201 824	3 608 958	80 196 230	4 762 960	6 847 664
Razem 1930	796 015 100	513 733 002	4 576 070	125 066 608	3 836 886	90 488 172	4 961 008	5 937 448
Bydgoszcz	60 590 350	38 101 540	435 450	7 578 270	252 050	6 254 140	215 390	386 830
Gdańsk	2 857 870	1 819 430	20 080	503 470	6 090	207 330	10 870	110 040
Katowice	48 952 270	32 790 990	200 100	6 955 830	67 130	5 366 500	240 080	284 960
Kraków	102 773 732	61 168 692	636 116	16 682 848	372 788	16 265 548	374 972	630 448
Lublin	68 058 240	44 249 190	642 460	8 672 870	452 030	6 410 820	314 860	314 440
Lwów	123 626 410	75 180 680	854 520	22 075 410	469 930	12 966 000	373 100	570 340
Poznań	74 581 368	48 683 440	939 924	10 731 500	158 188	9 478 664	413 296	747 500
Warszawa	251 689 970	168 450 340	1 022 580	41 890 940	1 471 080	27 531 140	2 868 940	2 635 180
Wilno	62 884 890	43 288 700	424 840	9 975 470	587 600	6 008 030	149 500	257 710
c. Z Polski zagranicę —								
Razem 1929	88 210 094	62 232 806	129 110	13 805 314	48 848	10 023 550	966 810	839 846
Razem 1930	82 073 288	60 760 880	120 314	9 863 652	58 214	9 477 738	917 500	707 270
Kraje europejskie	64 108 872	46 895 040	104 244	8 277 188	51 636	7 284 908	700 366	640 706
Austrja	4 724 716	3 246 304	8 900	706 596	10 568	592 436	6 204	71 642
Belgja	1 500 474	972 902	3 312	241 148	4 160	226 826	24 022	24 636
Bułgarja	255 108	185 698	120	25 310	150	32 250	2 150	5 990
Czechosłowacja	3 435 012	2 106 622	11 970	470 338	6 464	659 196	96 300	79 150
Danja	710 300	548 712	830	73 638	260	65 182	12 576	8 218
Estonja	131 540	68 150	--	20 550	—	32 940	4 600	5 140
Finlandja	78 280	38 660	100	14 090	—	20 640	2 110	2 580
Francja	8 799 552	5 860 740	13 258	1 292 494	5 542	1 377 614	137 658	93 332
Gdańsk	4 263 288	2 717 438	23 294	945 780	5 740	411 000	49 804	62 110
Grecja	68 140	39 860	—	12 450	210	12 340	1 980	1 040
Hiszpanja	123 690	82 570	—	19 640	50	18 880	1 140	1 360
Holandja	600 606	420 004	1 090	77 214	1 044	87 726	4 034	8 086
Irlandja	49 672	29 124	—	8 414	—	9 272	2 080	680

a Z tego przewieziono samolotami w obrocie krajowym 16 724 szt., w obrocie zagranicznym z Polski 13 132, do Polski 9 144.

b Z tego przewieziono samolotami w obrocie krajowym 20 397 szt., w obrocie zagranicznym z Polski 22 089, do Polski 16 988.

Envois de correspondance

Przesyłki listowe wolne od opłaty *Envois de correspondance admis à la franchise de port*		Pomiędzy przesyłkami listowemi było: *Nombre d'envois de correspondance:*				Districts Pays de déstination
		przesyłek poleconych *recommandés*		do doręczenia przez umyślnego posłańca *à remettre par exprès*	za zwrotnem poświadczeniem odbioru *contre avis de réception*	
Listy — *Lettres*	Inne przesyłki listowe *Autres envois*	podlegających opłacie *soumis à la taxe*	wolnych od opłaty *admis à la franchise de port*			
Mouvement général non compris le transit						
31 663 948	2 920 248	56 836 804	8 413 320	2 250 262	4 178 002	1929
44 389 978	3 522 574	52 291 528	10 048 320	2 148 024	5 634 912	1930 } Total
7 072 350	342 570	2 345 640	682 120	119 830	961 940	Bydgoszcz
121 220	59 340	189 700	9 620	34 030	3 180	Gdańsk
2 698 970	380 500	2 917 660	532 050	132 310	501 950	Katowice
6 326 022	372 580	7 335 280	1 871 012	258 076	962 460	Kraków
6 392 610	640 010	5 319 500	911 410	189 790	254 650	Lublin
10 756 730	524 170	11 752 010	3 491 070	515 060	1 879 400	Lwów
3 756 166	295 464	4 034 118	568 018	177 528	479 972	Poznań
5 272 710	665 700	14 498 420	1 151 350	594 960	377 630	Warszawa
1 993 200	242 240	3 899 200	831 670	126 440	213 730	Wilno
Mouvement intérieur						
31 382 972	2 733 364	46 733 704	8 284 230	1 931 858	3 829 802	1929
44 063 788	3 352 118	44 306 554	9 956 816	1 898 174	5 332 344	1930 } Total
7 029 310	327 370	2 022 900	678 810	101 560	949 470	Bydgoszcz
121 220	59 340	189 700	9 620	34 030	3 180	Gdańsk
2 669 580	377 100	2 444 100	527 490	105 660	498 940	Katowice
6 294 808	347 512	6 785 428	1 866 384	248 208	946 764	Kraków
6 367 340	634 230	4 725 200	906 300	182 050	197 490	Lublin
10 701 860	434 570	10 651 580	3 453 950	477 310	1 799 260	Lwów
3 736 200	292 656	3 594 596	564 252	152 256	475 540	Poznań
5 186 240	633 530	10 988 270	1 121 350	475 940	295 930	Warszawa
1 957 230	235 810	2 904 980	828 660	121 160	165 770	Wilno
Envois de correspondance expédiés à l'étranger						
105 558	58 252	3 623 230	56 824	165 660	57 634	1929
136 514	31 206	31 525 564	45 266	105 252	31 438	1930 } Total
125 498	29 286	2 402 558	41 028	97 862	27 146	**Pays d'Europe**
17 434	7 632	253 232	4 410	11 714	7 394	Autriche
3 104	364	71 806	1 052	3 072	514	Belgique
3 080	360	8 990	1 010	450	—	Bulgarie
3 900	1 072	132 794	4 248	6 312	882	Tchécoslovaquie
884	—	18 034	262	2 014	160	Danemark
160	—	5 700	—	100	50	Esthonie
100	—	9 570	—	100	—	Finlande
15 026	3 888	528 276	3 994	14 040	2 098	France
41 572	6 550	156 594	2 490	6 112	8 060	Gdańsk
260	—	4 300	160	100	50	Grèce
50	—	13 920	50	520	50	Espagne
990	418	32 518	516	1 028	358	Pays-Bas
102	—	5 252	50	50	—	Irlande

a Dont le transport par avions dans le mouvement intérieur—16 724 pièces, dans le mouvement international: de la Pologne—13 132, vers la Pologne—9 144 pièces.

b Dont le transport par avions dans le mouvement intérieur —20 397 pièces, dans le mouvement international: de la Pologne—22 089, vers la Pologne—16 988 pièces.

Tabl. 9. Przesyłki listowe (c. d.) —

Kraj przeznaczenia	Ogółem przesyłek listowych *Total des envois de correspondance*	Przesyłki listowe, podlegające opłacie *Envois de correspondance soumis à la taxe*						
		Listy — *Lettres*		Kartki pocztowe *Cartes postales*		Druki *Imprimés*	Papiery handlowe *Papiers d'affaires*	Próbki towarów *Échantillons de marchandises*
		opłacone *affranchies*	nieopłacone *non affranchies*	pojedyńcze *simples*	podwójne (z odpow.) *doubles (avec réponse)*			
Islandja	23 362	14 518	—	3 074	—	4 060	1 040	310
Jugosławja	442 560	292 592	880	60 524	620	66 098	7 490	13 832
Litwa	48 292	30 120	—	14 280	—	2 600	980	210
Luksemburg	63 690	44 114	310	11 048	100	5 596	1 250	1 170
Łotwa	882 090	512 040	320	95 420	100	247 210	13 840	12 530
Niemcy	26 698 650	21 826 956	24 376	2 941 946	7 976	1 540 194	177 666	152 554
Norwegja	344 932	287 520	830	29 336	—	20 584	2 338	3 490
Portugalja	35 670	20 750	—	5 350	—	7 640	1 360	360
Rumunja	1 452 474	924 904	210	329 210	100	161 720	4 310	20 130
Szwajcarja	854 512	546 398	1 664	127 756	882	148 520	13 340	14 494
Szwecja	567 100	468 962	212	34 314	100	54 446	5 562	2 828
Turcja europejska	93 690	51 680	—	12 140	—	27 080	780	1 960
Węgry	611 612	410 514	212	96 096	724	82 172	5 620	15 282
Wielka Brytanja	1 774 554	1 251 542	2 084	197 438	670	292 344	18 042	10 974
Włochy	1 119 198	676 220	2 292	114 122	976	277 992	29 130	17 318
Z. S. S. R. (europ.)	4 356 108	3 219 426	7 980	297 472	5 200	800 350	15 960	9 300
Kraje pozaeuropejskie	17 964 416	13 865 840	16 070	1 586 464	6 578	2 192 830	217 134	66 564
Afryka	490 638	327 908	624	64 784	102	82 030	9 768	4 856
Algier	41 744	28 612	—	7 524	—	4 176	360	1 072
Angielska poł. Afryka	261 624	183 604	624	29 592	—	39 168	6 818	1 614
Egipt	85 044	55 468	—	9 886	52	17 250	1 300	1 036
Liberja	14 878	8 330	—	2 084	—	3 744	360	360
Marokko i Trypolis	36 870	25 544	—	5 658	—	5 156	100	412
Tunis	19 234	9 714	—	3 696	50	4 944	420	100
Reszta Afryki	31 244	16 636	—	6 344	—	7 592	410	262
Ameryka	14 233 904	11 195 790	10 152	1 262 062	3 210	1 531 558	175 976	46 500
Argentyna	1 478 832	738 552	480	392 530	1 090	304 040	23 780	15 760
Brazylja	1 075 142	565 562	880	138 390	730	349 950	13 380	5 410
Kanada i Nowofundlandja	2 991 660	2 499 356	1 768	207 892	310	265 204	10 524	5 406
Meksyk	196 330	119 622	—	33 074	100	37 124	4 684	1 146
Stany Zjednoczone	7 761 576	6 790 442	6 294	385 912	980	444 510	115 588	14 928
Reszta Ameryki	730 364	482 256	730	104 264	—	130 730	8 220	3 850
Australja	90 340	47 008	—	11 034	—	29 958	1 770	520
Azja	3 149 534	2 295 134	5 294	248 584	3 266	549 284	29 620	14 688
Cejlon	16 760	9 836	100	2 974	—	3 640	160	50
Chiny	178 540	79 820	2 130	19 760	1 240	59 230	10 710	5 550
Cypr	7 916	3 644	—	2 552	—	1 360	310	50
Indje angielskie	22 312	12 680	—	4 634	—	4 158	630	210
Indje holenderskie	34 702	18 984	—	5 674	—	8 844	1 040	160
Japonja	80 140	33 020	940	15 400	780	23 350	5 190	1 460
Palestyna	2 240 624	1 657 600	1 664	159 110	986	409 052	5 830	5 018
Persja	46 460	20 800	100	6 480	100	12 790	4 580	1 610
Turcja azjatycka	26 850	19 110	—	5 510	—	1 910	160	160
Z. S. S. R. (azjat.)	450 800	410 750	360	20 510	160	16 290	470	160
Reszta Azji	44 430	28 890	—	5 980	—	8 660	540	260

Envois de correspondance (suite)

Przesyłki listowe wolne od opłaty *Envois de correspondance admis à la franchise de port*		Pomiędzy przesyłkami listowemi było: *Nombre d'envois de correspondance:*				Pays de déstination
		przesyłek poleconych *recommandés*		do doręczenia przez umyślnego posłańca *à remettre par exprès*	za zwrotnem poświadczeniem odbioru *contre avis de réception*	
Listy — *Lettres*	Inne przesyłki listowe *Autres envois*	podlegających opłacie *soumis à la taxe*	wolnych od opłaty *admis à la franchise de port*			
360	—	2 760	100	—	—	Islande
316	208	21 936	308	1 000	626	Yougoslavie
102	—	5 100	—	—	—	Lithuanie
102	—	4 036	50	154	50	Luxembourg
420	210	26 960	360	260	—	Lettonie
19 390	7 592	608 562	8 544	34 044	3 360	Allemagne
834	—	6 394	100	624	—	Norvège
210	—	2 810	160	100	—	Portugal
11 890	—	69 180	10 420	2 320	990	Roumanie
1 096	362	71 666	1 030	3 292	732	Suisse
466	210	14 510	52	988	—	Suède
50	—	4 370	—	50	—	Turquie d'Europe
732	260	28 126	250	1 354	772	Hongrie
1 300	160	130 702	472	5 460	310	Grande Bretagne
1 148	—	49 210	520	2 184	360	Italie
420	—	115 250	420	420	330	U.R.S S. Russie d'Europe
11 016	**1 920**	**750 006**	**4 238**	**7 390**	**4 292**	**Autres continents**
566	—	**30 960**	**200**	**1 130**	**202**	**Afrique**
—	—	2 084	—	102	50	Algérie
204	—	10 240	—	414	—	Afrique brit. du Sud
52	—	10 044	50	100	52	Egypte
—	—	1 564	—	102	—	Libérie
—	—	3 382	—	154	—	Maroc et Tripoli
310	—	990	150	—	—	Tunisie
—	—	2 656	—	258	100	Autres pays
6 896	**1 760**	**632 478**	**3 028**	**5 132**	**3 838**	**Amérique**
1 780	820	104 600	580	1 600	480	Argentine
630	210	32 090	310	460	—	Brésil
1 040	160	138 606	362	782	990	Canada et Terre-Neuve
580	—	4 270	—	100	—	Mexique
2 552	570	306 832	1 496	1 670	2 208	États-Unis
314	—	46 080	280	520	160	Autres pays
50	—	**3 020**	—	**50**	**50**	**Australie**
3 504	**160**	**83 548**	**1 010**	**1 078**	**202**	**Asie**
—	—	1 252	—	50	—	Ceylan
100	—	12 330	50	100	—	Chine
—	—	520	—	—	—	Chypre
—	—	2 758	—	—	—	Indes britanniques
—	—	2 032	—	—	—	Indes néerlandaises
—	—	1 980	—	50	50	Japon
1 204	160	48 296	660	728	102	Palestine
—	—	5 750	—	100	—	Perse
—	—	2 520	—	—	—	Turquie d'Asie
2 100	—	5 470	250	—	—	U. R. S. S. (Russie d'Asie)
100	—	640	50	50	50	Autres pays

Tabl. 9. Przesyłki listowe (dok.) —

Kraj nadania	Ogółem przesyłek listowych *Total des envois de correspondance*	Przesyłki listowe, podlegające opłacie *Envois de correspondance soumis à la taxe*						
		Listy — *Lettres*		Kartki pocztowe *Cartes postales*		Druki *Imprimés*	Papiery handlowe *Papiers d'affaires*	Próbki towarów *Echantillons de marchandises*
		opłacone *affranchies*	nieopłacone *non affranchies*	pojedyńcze *simples*	podwójne (z odpow.) *doubles (avec réponse)*			
d. Z zagranicy do Polski —								
Razem 1929	103 872 558	66 394 016	576 848	16 959 028	296 606	16 538 678	1 073 892	1 729 440
Razem 1930	99 692 718	61 632 058	552 902	16 672 520	181 842	16 925 624	1 219 846	2 179 000
Kraje europejskie	81 163 756	47 319 764	450 392	14 618 912	127 474	15 255 590	1 094 518	2 102 126
Austrja	7 529 660	4 096 816	28 106	1 311 542	17 192	1 649 266	89 944	306 742
Belgja	1 987 928	1 179 548	13 648	380 790	2 864	290 972	36 302	77 450
Bułgarja	369 072	182 972	1 040	74 484	320	86 454	7 864	12 688
Czechosłowacja	5 979 080	3 266 374	18 826	1 280 754	5 390	1 131 812	71 500	181 126
Danja	524 116	346 140	1 218	82 194	250	69 676	10 270	13 268
Estonja	270 338	170 684	522	43 740	—	44 284	5 822	4 426
Finlandja	298 506	215 952	202	34 394	150	38 060	5 650	3 898
Francja	11 191 350	7 415 498	59 904	1 522 590	8 018	1 873 392	113 080	163 966
Gdańsk	9 269 766	5 871 698	32 098	1 796 048	10 624	1 141 756	136 954	256 550
Grecja	137 504	74 148	940	31 124	920	18 990	6 514	4 268
Hiszpanja	280 284	174 690	772	35 320	150	55 376	5 460	6 966
Holandja	533 820	311 422	1 460	89 808	420	86 982	12 864	30 704
Irlandja	104 164	56 842	1 900	20 650	100	17 090	4 668	2 704
Islandja	72 654	35 642	50	14 630	100	15 072	4 370	2 430
Jugosławja	616 228	401 446	2 180	129 326	150	61 460	7 892	13 152
Litwa	85 054	67 878	—	13 180	—	3 426	260	260
Luksemburg	144 638	72 990	200	33 164	1 770	23 542	6 674	5 258
Łotwa	813 024	616 210	3 480	96 174	310	70 404	16 172	9 914
Niemcy	28 159 750	14 832 580	176 294	5 433 318	63 428	6 549 648	356 088	708 406
Norwegja	201 890	127 306	660	35 424	360	30 558	4 004	3 418
Portugalja	109 404	61 758	290	22 602	50	18 502	1 670	4 372
Rumunja	1 275 924	832 648	8 068	205 366	2 310	191 110	12 166	19 430
Szwajcarja	1 043 774	558 992	2 818	255 470	630	172 004	17 486	34 262
Szwecja	357 776	209 500	830	67 318	—	53 702	11 120	13 226
Turcja europ.	351 116	195 174	5 930	44 076	—	78 690	13 920	12 976
Węgry	1 061 754	624 222	5 912	211 524	1 338	172 422	12 054	33 258
Wielka Brytanja	2 858 136	1 290 546	9 118	447 248	3 470	879 152	75 080	145 886
Włochy	1 516 694	817 432	4 752	420 396	1 930	214 898	36 296	18 282
Z. S. S. R. (europ.)	4 020 352	3 212 656	69 174	486 258	5 230	216 890	12 374	12 840
Kraje pozaeuropejskie	18 528 962	14 312 294	102 510	2 053 608	54 368	1 670 034	125 328	76 874
Afryka	1 036 590	793 758	8 106	121 312	—	85 420	18 220	8 914
Algier	617 206	540 874	6 326	42 246	—	17 156	7 272	2 972
Angielska poł. Afryka	78 730	52 974	100	14 584	—	9 402	640	730
Egipt	72 512	48 506	60	12 244	—	8 594	2 358	650
Liberja	35 238	18 174	—	6 244	—	7 800	1 820	1 200
Marokko i Trypolis	70 038	38 528	368	16 114	—	12 916	1 600	462
Tunis	51 002	26 372	472	10 436	—	11 032	1 040	1 600
Reszta Afryki	111 864	68 330	780	19 444	—	18 520	3 490	1 300
Ameryka	13 323 058	10 665 850	79 410	1 253 164	47 834	1 040 220	62 768	48 088
Argentyna	2 697 748	2 234 800	18 364	315 270	3 340	106 430	5 992	5 022
Brazylja	1 086 080	850 786	6 452	121 648	2 600	86 720	7 150	7 804
Kanada i Nowofunl.	2 157 526	1 785 570	13 736	165 990	940	161 922	7 572	4 746
Meksyk	241 252	172 612	310	43 726	—	18 924	2 400	630
Stany Zjednoczone	6 441 892	5 093 846	38 838	521 730	39 964	604 876	36 734	26 346
Reszta Ameryki	698 560	528 236	1 710	84 800	990	61 348	2 920	3 540
Australja	133 458	85 004	1 248	25 248	50	16 948	680	1 820
Azja	4 035 856	2 766 682	13 746	653 884	6 484	527 446	43 660	18 052
Cejlon	32 538	21 064	—	6 094	—	5 060	160	160
Chiny	352 604	209 252	210	26 048	—	104 934	7 230	4 770
Cypr	19 746	9 866	—	5 300	—	3 690	730	160
Indje angielskie	65 892	33 020	160	15 318	104	14 670	840	1 780
Indje holenderskie	35 554	17 262	—	9 382	—	8 170	580	160
Japonja	152 504	99 660	210	23 362	—	21 532	4 880	2 860
Palestyna	3 023 802	2 122 036	12 326	502 252	6 270	344 046	25 680	5 450
Persja	41 924	24 384	—	8 318	—	6 972	1 670	580
Turcja azjatycka	39 050	25 926	—	7 826	—	4 988	210	100
Z. S. S. R. (azjat.)	181 392	140 854	840	33 328	110	5 160	370	730
Reszta Azji	90 850	63 358	—	16 656	—	8 224	1 310	1 302
e. Zagraniczny otwarty ruch tranzytowy —								
Razem 1929	1 871 094	1 459 892		288 118		88 706	7 986	26 392
Razem 1930	1 520 194	1 253 378		164 294		73 632	7 150	21 740

Envois de correspondance (fin)

Przesyłki listowe wolne od opłaty *Envois de correspondance admis à la franchise de port*		Pomiędzy przesyłkami listowemi było *Nombre des envois de correspondance*				Pays de consignation
		przesyłek poleconych *recommandés*		do doręczenia przez umyślnego posłańca *à remettre par exprès*	za zwrotnem poświadczeniem odbioru *contre avis de réception*	
Listy *Lettres*	Inne przesyłki listowe *Autres envois*	podlegających opłacie *soumis à la taxe*	wolnych od opłaty *admis à la franchise de port*			
Envois de correspondance reçus de l'étranger						
175 418	128 632	6 479 870	72 266	152 744	290 566	1929
189 676	139 250	5 173 014	46 338	144 588	271 130	1930 **Total**
154 452	40 528	3 582 550	38 518	134 128	162 708	**Pays d'Europe**
22 650	7 402	409 872	5 802	23 178	78 074	Autriche
6 002	352	74 176	320	5 326	4 630	Belgique
2 940	310	15 874	140	770	1 850	Bulgarie
11 134	12 164	162 584	2 690	12 774	5 562	Tchécoslovaquie
890	210	17 816	160	506	610	Danemark
760	100	7 638	50	50	160	Estonie
200	—	8 218	50	260	102	Finlande
30 430	4 472	944 934	6 698	11 894	8 562	France
22 588	1 450	345 968	3 332	20 028	18 528	Gdańsk
500	100	6 032	100	102	200	Grèce
1 550	—	8 528	260	100	210	Espagne
160	—	21 306	50	1 398	3 170	Pays-Bas
210	—	4 572	160	100	—	Irlande
360	—	2 400	50	100	—	Islande
572	50	22 788	430	1 126	100	Yougoslavie
—	50	2 184	—	—	—	Lithuanie
1 040	—	6 178	—	100	50	Luxembourg
360	—	33 760	50	1 560	780	Lettonie
28 070	11 918	765 408	9 200	34 278	27 684	Allemagne
160	—	4 214	—	260	—	Norvège
160	—	3 542	—	160	50	Portugal
4 516	310	45 870	3 850	3 276	1 562	Roumanie
1 902	210	45 268	726	3 082	820	Suisse
2 080	—	13 828	150	932	—	Suède
350	—	13 732	50	100	50	Turquie d'Europe
834	190	30 088	200	1 526	1 062	Hongrie
6 806	830	97 070	2 260	4 608	5 722	Grande Bretagne
2 708	—	54 394	1 020	4 654	2 104	Italie
4 520	410	414 308	720	1 880	1 066	U. R. S. S. (d'Europe)
35 224	98 722	1 590 464	7 820	10 460	108 422	**Autres continents**
760	100	31 096	360	350	590	**Afrique**
360	—	5 910	210	100	530	Algérie
200	100	2 782	100	50	—	Afrique-britan. du Sud
100	—	5 414	—	—	60	Egypte
—	—	2 800	—	50	—	Libérie
50	—	1 592	—	50	—	Maroc et Trypolis
50	—	3 344	50	50	—	Tunisie
—	—	9 254	—	50	—	Autres pays
30 092	95 632	1 357 102	6 690	8 900	103 282	**Amérique**
7 440	1 090	323 830	670	52	8 190	Argentine
310	2 610	89 708	532	1 266	5 890	Brésil
4 950	12 100	200 080	1 123	200	13 900	Canada et Terre-Neuve
1 670	980	21 068	50	160	1 950	Mexique
14 106	65 452	628 372	3 890	6 392	68 852	Etats Unis
1 616	13 400	94 044	420	830	4 500	Autres Pays
1 460	—	9 410	50	50	50	**Australie**
2 912	2 990	192 856	720	1 160	4 500	**Asie**
—	—	3 540	—	—	—	Ceylan
160	—	4 472	50	—	630	Chine
—	—	1 300	—	—	—	Chypre
—	—	5 060	—	630	100	Indes britanniques
—	—	540	—	50	50	Indes néerlandaises
—	—	11 670	—	310	690	Japon
2 752	2 990	138 284	670	170	2 840	Palestine
—	—	2 130	—	—	100	Perse
—	—	1 880	—	—	—	Turquie d'Asie
—	—	20 650	—	—	—	U. R. S. S. (d'Asie)
—	—	3 330	—	—	90	Autres pays
Mouvement de transit ouvert						
—	—	91 180		—	—	1929
—	—	78 178		—	—	1930 **Total**

Tabl. 10. Listy wartościowe i paczki —

Okręgi dyrekcyjne Kraj przeznaczenia	Listy wartościowe *Lettres avec déclaration de valeur*		Paczki — bez podanej wartości — *sans déclaration de valeur*		
	Liczba *Nombre*	Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Ogółem *Total*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*
			Liczba —		
a. Ruch ogólny bez zagranicznego otwartego ruchu tranzytowego —					
Razem 1929	4 737 364	3 569 133 914	9 089 040	7 237 818	1 851 222
Razem 1930	4 286 368 *a*	3 611 985 951	9 194 792 *a b*	7 546 272	1 648 520
Bydgoszcz	97 130	181 921 530	805 470	693 370	112 100
Gdańsk	12 380	18 407 380	90 490	80 440	10 050
Katowice	65 320	104 843 330	727 450	621 450	106 000
Kraków	458 032	541 079 125	1 276 830	1 043 734	233 096
Lublin	503 790	391 689 690	838 200	638 380	199 820
Lwów	1 170 060	798 607 630	1 962 330	1 658 070	304 260
Poznań	560 526	204 129 666	1 082 602	932 728	149 874
Warszawa	866 060	996 506 650	1 708 910	1 272 090	436 820
Wilno	553 070	374 800 950	702 510	606 010	96 500
b. Ruch krajowy —					
Razem 1929	2 247 722	2 933 606 856	7 728 416	6 111 760	1 616 656
Razem 1930	2 162 082	3 048 127 284	8 152 268	6 686 440	1 465 828
Bydgoszcz	62 400	159 153 270	700 390	600 340	100 050
Gdańsk	12 380	18 407 380	58 240	48 300	9 940
Katowice	42 900	97 920 990	615 470	525 820	89 650
Kraków	230 620	467 768 912	1 090 596	910 676	179 920
Lublin	312 110	353 114 060	785 340	592 740	192 600
Lwów	733 520	715 197 190	1 859 270	1 577 480	281 790
Poznań	111 072	126 597 692	971 162	843 804	127 358
Warszawa	432 180	833 575 420	1 503 240	1 104 980	398 260
Wilno	224 900	276 392 370	568 560	482 300	86 260
c. Z Polski zagranicę —					
Razem 1929	295 152	145 432 808	218 910	187 650	31 260
Razem 1930	224 528	87 238 172	292 410	241 948	50 462
Kraje europejskie	222 866	85 987 930	258 688	208 728	49 960
Austrja	38 612	12 354 328	14 158	10 186	3 972
Belgja	11 442	270 598	4 980	4 720	260
Bułgarja	50	9 260	750	600	150
Czechosłowacja	28 292	10 527 700	25 800	14 600	11 200
Danja	156	22 724	254	254	—
Estonja	780	109 250	1 400	1 300	100
Finlandja	100	54 550	520	520	—
Francja	26 086	9 159 934	20 836	19 954	882
Gdańsk	5 340	3 158 150	36 270	30 760	5 510
Hiszpanja	—	—	520	260	260
Holandja	674	369 668	992	992	—
Jugosławja	50	16 640	1 252	418	834
Luksemburg	104	2 964	104	104	—
Łotwa	4 780	1 026 060	4 320	2 030	2 290

a W tej liczbie wolnych od opłaty: listów 692 808, paczek 533 840.
b Z tego przewieziono samolotami: w obrocie krajowym 358, w obrocie zagranicznym z Polski 11, do Polski 318.

Lettres avec déclaration de valeur et colis

Colis — avec déclaration de valeur: Ogółem / Total	do 100 zł. jusqu'à 100 złotys: do 10 kg jusqu'à 10 kg	do 100 zł. jusqu'à 100 złotys: ponad 10 kg au-dessus de 10 kg	ponad 100 zł. au-dessus de 100 złotys: do 10 kg jusqu'à 10 kg	ponad 100 zł. au-dessus de 100 złotys: ponad 10 kg au-dessus de 10 kg	Wartość w złotych / Valeur en złotys	Districts / Pays de destination
Nombre						
Mouvement général non compris le transit						
3 747 336	1 452 456	390 410	1 213 028	691 442	3 588 819 856	1929 } Total
3 917 498 *a b*	1 426 584	425 974	1 102 702	962 238	3 538 904 412	1930 } Total
307 150	129 370	29 900	103 790	44 090	277 533 350	Bydgoszcz
49 450	17 590	4 010	17 910	9 940	22 610 670	Gdańsk
274 970	105 060	20 480	95 760	53 670	365 236 030	Katowice
611 204	236 450	99 788	194 626	80 340	524 179 828	Kraków
405 930	165 940	65 830	103 650	70 510	196 129 120	Lublin
997 770	247 530	62 250	189 150	498 840	582 310 810	Lwów
285 324	95 654	18 096	111 066	60 508	545 364 424	Poznań
690 700	297 480	99 090	202 890	91 240	765 769 260	Warszawa
295 000	131 510	26 530	83 860	53 100	259 770 920	Wilno
Mouvement intérieur						
3 521 994	1 374 220	371 394	1 123 268	653 112	3 525 256 916	1929 } Total
3 771 248	1 374 750	410 988	1 041 388	944 122	3 508 652 184	1930 } Total
295 980	126 670	29 590	98 180	41 540	274 617 300	Bydgoszcz
46 230	15 500	3 900	16 950	9 880	21 700 300	Gdańsk
250 750	94 020	18 980	89 440	48 310	360 632 320	Katowice
581 980	226 824	94 120	184 080	76 956	518 038 196	Kraków
404 310	164 420	65 830	103 550	70 510	195 987 270	Lublin
981 260	240 040	60 220	184 080	496 920	580 154 530	Lwów
272 428	91 026	15 548	106 178	59 676	543 083 268	Poznań
655 650	291 560	97 840	176 980	89 270	756 278 920	Warszawa
282 660	124 690	24 960	81 950	51 060	258 160 080	Wilno
Envois expediés à l' étranger						
60 406	20 308	4 224	17 402	18 472	19 693 618	1929 } Total
63 190	27 052	6 632	18 382	11 124	11 894 550	1930 } Total
61 772	26 734	6 580	17 334	11 124	11 540 792	
6 698	1 972	156	2 180	2 390	1 581 370	Autriche
1 578	986	208	104	280	226 928	Belgique
—	—	—	—	—	—	Bulgarie
4 340	2 494	710	820	316	661 128	Tchécoslovaquie
516	52	364	100	—	127 710	Danemark
890	50	160	260	420	143 570	Esthonie
—	—	—	—	—	—	Finlande
2 028	1 040	624	364	—	388 702	France
8 640	1 000	100	5 150	2 390	2 496 460	Gdańsk
364	260	—	104	—	49 348	Espagne
1 040	832	—	156	52	211 536	Pays-Bas
3 806	784	—	1 302	1 720	972 500	Yougoslavie
208	—	—	156	52	117 520	Luxembourg
2 970	1 510	260	680	520	828 080	Lettonie

a Y compris les lettres—692 808 et colis—533 840 admis à la franchise de port.
b Dont ceux transportés par avions: dans le mouvement intérieur—358 dans le mouvement international: de la Pologne à l'étranger—11 de l'étranger à la Pologne 318.

Tabl. 10. Listy wartościowe i paczki (c. d.) —

Kraj przeznaczenia	Listy wartościowe *Lettres avec déclaration de valeur*		Paczki — bez podanej wartości — *sans déclaration de valeur*		
	Liczba *Nombre*	Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Ogółem *Total*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*
			Liczba —		
Niemcy	82 232	41 410 104	42 730	24 382	18 348
Norwegja	260	17 108	474	474	—
Rumunja	9 800	740 620	9 100	3 900	5 200
Szwajcarja	1 790	3 475 010	3 150	2 896	254
Szwecja	52	20 748	418	418	—
Węgry	—	—	7 454	6 910	544
Wielka Brytanja	1 246	1 136 044	3 804	3 804	—
Włochy	100	27 040	832	676	156
Z. S. S. R. (europ.)	10 920	2 079 430	78 570	78 570	—
Kraje pozaeuropejskie	1 662	1 250 242	33 722	33 220	502
Afryka	—	—	1 242	1 142	100
Angielska poł. Afryka	—	—	992	992	—
Egipt	—	—	200	100	100
Tunis	—	—	50	50	—
Ameryka	260	43 940	29 344	29 344	—
Brazylja	260	43 940	416	416	—
Kanada	—	—	3 180	3 180	—
Meksyk	—	—	156	156	—
Stany Zjednoczone	—	—	25 436	25 436	—
Reszta Ameryki	—	—	156	156	—
Australja	—	—	110	110	—
Azja	1 402	1 206 302	3 026	2 624	402
Chiny	310	867 310	—	—	—
Japonja	—	—	52	52	—
Palestyna	1 092	338 992	2 922	2 520	402
Persja	—	—	52	52	—

Kraj nadania	Listy wartościowe *Lettres avec déclaration de valeur*		Paczki — bez podanej wartości — *sans déclaration de valeur*		
	Liczba *Nombre*	Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Ogółem *Total*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*
			Liczba —		
			d. Z zagranicy do Polski —		
Razem 1929	2 194 490	490 094 270	1 141 714	938 408	203 306
Razem 1930	1 899 758	476 620 485	750 114	617 884	132 230
Kraje europejskie	1 879 704	465 252 369	607 318	485 420	121 898
Austrja	357 556	101 740 896	66 906	48 702	18 204
Belgja	33 288	13 850 240	7 654	5 950	1 704
Bułgarja	510	177 490	300	210	90
Czechosłowacja	29 804	14 953 926	74 200	51 008	23 192

Lettres avec déclaration de valeur et colis (suite)

— *Colis*

z podaną wartością — *avec déclaration de valeur*

Ogółem *Total*	do 100 zł. *jusqu'à 100 zlotys*		ponad 100 zł. *au-dessus de 100 zlotys*		Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Pays de destination
	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au dessus de 10 kg*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*		
Nombre						
5 254	1 410	2 394	1 398	52	723 502	Allemagne
332	50	110	112	60	37 980	Norvège
3 650	600	250	1 800	1 000	480 320	Roumanie
984	518	208	206	52	176 380	Suisse
522	366	—	156	—	100 574	Suède
5 090	1 148	830	1 292	1 820	1 192 310	Hongrie
2 400	1 510	50	840	—	807 510	Grande Bretagne
6 712	6 452	156	104	—	104 104	Italie
3 750	3 700	—	50	—	113 260	U. R. S. S.
1 418	**318**	**52**	**1 048**	—	**353 758**	**Autres continents**
—	—	—	—	—	—	**Afrique**
—	—	—	—	—	—	Algérie
—	—	—	—	—	—	Egypte
—	—	—	—	—	—	Tunisie
312	**52**	—	**260**	—	**147 680**	**Amérique**
312	52	—	260	—	147 680	Brésil
—	—	—	—	—	—	Canada
—	—	—	—	—	—	Mexique
—	—	—	—	—	—	Etats-Unis
—	—	—	—	—	—	Autres pays
110	**110**	—	—	—	—	**Australie**
996	**156**	**52**	**788**	—	**206 078**	**Asie**
—	—	—	—	—	—	Chine
164	52	—	112	—	103 430	Japon
728	104	52	572	—	87 672	Palestine
104	—	—	104	—	14 976	Perse

Colis

z podaną wartością — *avec déclaration de valeur*

Ogółem *Total*	do 100 zł. *jusqu'à 100 zlotys*		ponad 100 zł. *au-dessus de 100 zlotys*		Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Pays de consignation
	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*		
Nombre						
Envois reçus de l'étranger						
164 936	57 928	14 792	72 358	19 858	43 869 322	1929 } **Total**
83 060	24 782	8 354	42 932	6 992	18 357 678	1930 }
83 010	**24 732**	**8 354**	**42 932**	**6 992**	**18 354 868**	**Pays d'Europe**
18 128	6 158	2 014	7 350	2 606	2 581 292	Autriche
1 390	890	140	360	—	337 398	Belgique
—	—	—	—	—	—	Bulgarie
10 360	2 510	1 074	4 900	1 876	3 470 242	Tchécoslovaquie

Tabl. 10. Listy wartościowe i paczki (dok.) —

Kraj nadania	Listy wartościowe *Lettres avec déclaration de valeur*		Paczki — bez podanej wartości — *sans déclaration de valeur*		
	Liczba *Nombre*	Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	Ogółem *Total*	do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*
			Liczba —		
Danja	3 704	1 225 222	4 652	4 072	580
Estonja	990	174 510	522	522	---
Finlandja	992	96 922	204	204	—
Francja	218 858	32 185 370	36 116	29 350	6 766
Gdańsk	378 910	97 607 584	150 604	125 034	25 570
Grecja	5 670	1 155 240	360	360	—
Hiszpanja	614	44 420	52	52	—
Holandja	8 828	1 683 346	3 954	3 854	100
Irlandja	694	114 830	—	—	—
Islandja	100	11 520	—	—	—
Jugosławja	2 776	968 000	970	660	310
Litwa	50	48 280	—	—	—
Luksemburg	1 330	178 786	—	—	—
Łotwa	6 142	1 281 495	992	832	160
Niemcy	698 912	182 820 772	191 581	157 691	33 890
Norwegja	154	43 580	52	52	—
Portugalja	204	67 610	—	—	—
Rumunja	2 876	495 624	1 624	1 370	254
Szwajcarja	5 852	1 488 254	16 028	11 662	4 366
Szwecja	1 270	326 248	3 388	3 238	150
Turcja europ.	100	19 500	50	50	—
Węgry	4 592	1 386 492	10 868	9 780	1 088
Wielka Brytanja	38 942	9 954 480	26 691	21 527	5 164
Włochy	2 016	614 982	7 110	6 850	260
Z. S. S. R. (europ.)	1 970	536 750	2 440	2 390	50
Kraje pozaeuropejskie	**20 054**	**11 368 116**	**142 796**	**132 464**	**10 332**
Afryka	**3 310**	**687 430**	**840**	**590**	**250**
Algier	3 160	658 050	330	180	150
Angielska poł. Afryka	100	22 180	410	310	100
Egipt	50	7 200	100	100	—
Ameryka	**12 000**	**8 879 086**	**137 910**	**128 338**	**9 572**
Argentyna	6 654	3 833 926	9 662	8 252	1 410
Brazylja	2 780	761 010	6 420	5 280	1 140
Kanada	2 356	4 169 880	15 230	14 200	1 030
Meksyk	—	—	2 782	2 582	200
Stany Zjednoczone	—	—	93 982	88 610	5 372
Reszta Ameryki	210	114 270	9 834	9 414	420
Australja	—	—	50	50	—
Azja	**4 744**	**1 801 600**	**3 996**	**3 486**	**510**
Chiny	670	1 254 660	—	—	—
Indje holenderskie	52	33 800	50	50	—
Palestyna	4 022	513 140	3 586	3 076	510
Turcja azjat.	—	—	360	360	—
Razem 1929	—	7 252	—		
Razem 1930	—	5 810	—		

e Zagraniczny otwarty ruch tranzytowy —

Lettres avec déclaration de valeur et colis (fin)

Colis — z podaną wartością — *avec déclaration de valeur*						Pays de consignation
Ogółem *Total*	do 100 zł. *jusqu'à 100 zlotys*: do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	do 100 zł. *jusqu'à 100 zlotys*: ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*	ponad 100 zł. *au-dessus de 100 zlotys*: do 10 *kg* *jusqu'à 10 kg*	ponad 100 zł. *au-dessus de 100 zlotys*: ponad 10 *kg* *au-dessus de 10 kg*	Wartość w złotych *Valeur en zlotys*	
Nombre						
						. . . . .
860	610	200	50	—	57 380	Danemark
—	—	—	—	—	—	Esthonie
—	—	—	—	—	—	Finlande
15 658	2 752	858	11 644	404	4 253 976	France
10 312	4 148	1 864	2 876	1 424	1 398 310	Gdańsk
—	—	—	—	—	—	Grèce
—	—	—	—	—	—	Espagne
1 770	—	—	1 770	—	363 920	Pays-Bas
—	—	—	—	—	—	Irlande
—	—	—	—	—	—	Islande
—	—	—	—	—	—	Yougoslavie
—	—	—	—	—	—	Lithuanie
—	—	—	—	—	—	Luxemburg
160	—	—	160	—	32 500	Lettonie
14 684	6 366	1 862	6 026	430	3 472 308	Allemagne
—	—	—	—	—	—	Norvège . .
—	—	—	—	—	—	Portugal . .
104	—	—	104	—	24 560	Roumanie
2 992	622	100	2 120	150	1 214 534	Suisse
1 260	—	—	1 210	50	611 900	Suède
—	—	—	—	—	—	Turquie d'Europe
190	100	90	—	—	1 480	Hongrie
1 712	576	100	984	52	193 268	Grande Bretagne
3 430	—	52	3 378	—	341 800	Italie
—	—	—	—	—	—	U. R. S. S. (d'Europe)
						. . . . .
50	50	—	—	—	2 810	**Autres continents**
						. . . . .
—	—	—	—	—	—	**Afrique**
—	—	—	—	—	—	Algérie
—	—	—	—	—	—	Afrique brit. du Sud
—	—	—	—	—	—	Egypte
						. . . . .
50	50	—	—	—	2 810	**Amerique**
50	50	—	—	—	2 810	Argentine
—	—	—	—	—	—	Brésil
—	—	—	—	—	—	Canada
—	—	—	—	—	—	Mexique
—	—	—	—	—	—	Etats-Unis
—	—	—	—	—	—	Autres pays d'Ameriq.
—	—	—	—	—	—	**Australie**
—	—	—	—	—	—	**Asie**
—	—	—	—	—	—	Chine
—	—	—	—	—	—	Indes néerlandaises
—	—	—	—	—	—	Palestine
—	—	—	—	—	—	Turquie d'Asie
Mouvement de transit ouvert						
80 720					—	1929 } **Total**
75 824					—	1930 }

Tabl. 11. Przekazy pocztowe i telegraficzne — Mandats de poste et télégraphiques

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Przekazy wpłacone — *Versements de mandats*: Ogółem *Total*	pocztowe *postaux* (Liczba — *Nombre*)	telegraficzne *télégraphiques* (Liczba — *Nombre*)	Kwota złotych *Montant en zlotys*	Przekazy wypłacone — *Paiements de mandats*: Ogółem *Total*	pocztowe *postaux* (Liczba — *Nombre*)	telegraficzne *télégraphiques* (Liczba — *Nombre*)	Kwota złotych *Montant en zlotys*
Razem—Total 1929	16 925 779	16 605 835	319 944	1 974 651 876	17 131 277	16 832 980	298 297	2 026 349 486
Razem—Total 1930	16 805 163	16 540 998	264 165	1 842 820 868	17 598 588	17 328 271	270 317	1 922 035 059
Bydgoszcz	1 428 958	1 406 118	22 840	139 241 593	1 097 793	1 078 481	19 312	111 922 605
Gdańsk	55 638	49 218	6 420	9 289 289	161 097	151 141	9 956	18 891 963
Katowice	1 096 863	1 078 360	18 503	113 916 926	886 170	873 145	13 025	74 533 584
Kraków	2 247 267	2 218 229	29 038	251 304 398	2 608 999	2 575 400	33 599	276 058 846
Lublin	1 858 554	1 838 723	19 831	198 313 332	1 424 136	1 403 389	20 747	166 816 453
Lwów	3 405 925	3 376 976	28 949	340 757 877	3 297 655	3 268 604	29 051	319 131 547
Poznań	1 678 823	1 653 283	25 540	171 002 766	1 721 300	1 693 918	27 382	167 547 806
Warszawa	3 605 694	3 510 088	95 606	465 953 171	5 217 539	5 119 174	98 365	635 359 806
Wilno	1 427 441	1 410 003	17 438	153 041 516	1 183 899	1 165 019	18 880	151 772 449
Z tego przypada *Dont nombre de mandats*								
Na obrót krajowy *Dans le service intérieur*	16 691 013	16 426 848	264 165	1 824 089 383	16 853 271	16 582 954	270 317	1 826 972 141
Na obrót zagraniczny *Dans le service internation.*	114 150	114 150	—	18 731 385	745 317	745 317	—	95 062 918
W tem — *Dont:*								
Austrja	28 872	28 872	—	4 201 367	17 101	17 101	—	1 195 158
Belgja	6 866	6 866	—	1 123 521	33 909	33 909	—	4 610 047
Bułgarja	16	16	—	2 181	46	46	—	7 848
Czechosłowacja	22 414	22 414	—	2 606 098	15 019	15 019	—	1 045 944
Danja	182	182	—	37 244	163	163	—	17 840
Estonja	111	111	—	9 069	160	160	—	13 049
Finlandja	41	41	—	3 197	30	30	—	3 210
Francja	35 543	35 543	—	5 659 151	454 398	454 398	—	62 791 732
Gdańsk	4 948	4 948	—	860 390	17 504	17 504	—	1 489 114
Grecja	6	6	—	787	4	4	—	468
Hiszpanja	70	70	—	7 919	14	14	—	2 436
Holandja	476	476	—	71 135	625	625	—	39 450
Łotwa	1 314	1 314	—	158 563	5 522	5 522	—	424 873
Norwegja	11	11	—	1 443	13	13	—	1 992
Państwo Watykańskie	57	57	—	5 004	2	2	—	158
Rumunja	1 477	1 477	—	148 708	3 485	3 485	—	273 518
Szwajcarja	2 110	2 110	—	453 542	2 114	2 114	—	193 210
Szwecja	141	141	—	24 004	170	170	—	31 645
Terytorjum Saary	16	16	—	3 428	266	266	—	25 189
Węgry	1 362	1 362	—	259 581	1 611	1 611	—	150 596
Wielka Brytanja	878	878	—	86 694	1 814	1 814	—	232 937
Włochy	2 116	2 116	—	356 004	170	170	—	13 377
Tunis	3	3	—	54	9	9	—	1 489
Kanada	1 066	1 066	—	610 117	17 296	17 296	—	2 056 071
Stany Zjednoczone	4 054	4 054	—	2 042 184	173 872	173 872	—	20 441 567

Tabl. 11a. Wpłaty i wypłaty dokonane w r. 1930 w instytucjach pocztowych na rachunkach Pocztowej Kasy Oszczędności
Versements et paiements effectués en 1930 dans les bureaux de poste en comptes de la Caisse d'Épargne Postale

Tytuł — *Services*	Wpłaty — *Versements*: Liczba *Nombre*	Kwota zł. *Montant zl.*	Wypłaty — *Paiements*: Liczba *Nombre*	Kwota zł. *Montant zl.*
Razem — Total 1929	19 429 290	5 528 996 381	5 739 833	778 108 245
Razem — Total 1930	22 486 683	5 347 055 313	6 656 034	852 975 956
W obrocie oszczędnościowym — *Épargne*	1 360 850	73 747 338	979 469	29 714 183
W obrocie czekowym — *Chèques*	21 125 833	5 273 307 975	5 676 565	823 261 773

Tabl. 12. Przesyłki za pobraniem — Envois contre remboursement

Ruch krajowy *a* **— Service intérieur** *a*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Przesyłki polecone *Envois recommandés*			Listy wartościowe *Lettres avec déclaration de valeur*			Paczki — *Colis*		
	Liczba *Nombre*	Z tych wykupiono *Remboursements*		Liczba *Nombre*	Z tych wykupiono *Remboursements*		Liczba *Nombre*	Z tych wykupiono *Remboursements*	
		Liczba *Nombre*	Kwota w zł. *Montant en zlotys*		Liczba *Nombre*	Kwota w zł. *Montant en zlotys*		Liczba *Nombre*	Kwota w zł. *Montant en zlotys*
Razem—Total 1929	1 129 651	726 072	29 921 340	55 898	42 044	3 429 388	2 462 347	2 301 662	137 149 769
Razem—Total 1930	1 150 216	945 266	30 909 441	57 746	48 171	3 558 807	2 691 434	2 508 589	141 371 349
Bydgoszcz	132 706	106 892	3 340 300	4 722	4 107	207 412	232 490	187 865	10 763 241
Gdańsk	3 713	3 429	119 078	65	63	3 085	11 646	7 485	846 125
Katowice	90 452	71 225	1 823 366	1 745	1 578	65 972	180 750	172 371	8 163 356
Kraków	137 900	117 434	4 163 138	6 315	4 265	197 816	401 525	358 322	23 567 995
Lublin	121 447	90 678	3 056 304	5 677	3 700	1 202 370	338 814	300 227	18 213 384
Lwów	190 100	160 890	9 120 350	7 950	6 850	1 050 600	820 100	810 300	40 050 200
Poznań	190 578	161 408	3 541 445	18 732	16 198	213 012	225 599	212 509	11 827 318
Warszawa	213 530	176 490	4 398 970	10 160	9 180	452 640	275 260	269 340	14 986 240
Wilno	69 790	56 820	1 346 490	2 380	2 230	165 900	205 250	190 170	12 953 490

a Ruch przesyłek pocztowych za pobraniem z zagranicą nie jest jeszcze zaprowadzony.
a L'échange avec l'étranger des envois postaux contre remboursement n'est pas encore établi.

Tabl. 13. Zlecenia pocztowe
Recouvrements postaux

Ruch krajowy *a* **— Service intérieur** *a*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Nadeszłe zlecenia pocztowe *Recouvrements postaux parvenus*	Z tego wykupiono *Dont: recouvrements encaissés*	
		Liczba *Nombre*	Kwota zł. *Montant zl.*
Razem—Total 1929	4 770 419	3 836 602	569 716 805
Razem—Total 1930	4 058 593	3 186 686	511 583 169
Bydgoszcz	179 212	128 046	22 362 365
Gdańsk	947	478	82 563
Katowice	260 517	179 552	30 446 157
Kraków	575 980	407 133	59 968 295
Lublin	542 307	312 328	79 485 916
Lwów	900 870	891 630	158 840 530
Poznań	224 090	159 079	26 285 283
Warszawa	986 950	835 480	96 954 460
Wilno	387 720	272 960	37 157 600

a Ruch zleceń pocztowych z zagranicą nie jest jeszcze zaprowadzony.
a Le service international des recouvrements postaux n'est pas encore établi.

Tabl. 14. Czasopisma — Périodiques

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Liczba egzemplarzy czasopism *Nombre d'exemplaires*			
	Ogółem *Total*	W obrocie — *Dans le service*		
		krajowym *intérieur*	zagranicznym *international*	
			z Polski *de la Pologne*	do Polski *à la Pologne*
Razem Total 1929	186 447 588	172 248 966	6 903 238	7 295 384
Razem Total 1930	198 657 855	184 496 158	7 026 518	7 135 179
Bydgoszcz	30 394 650	29 023 160	250 070	1 121 420
Gdańsk	173 790	173 790	—	—
Katowice	10 103 356	8 552 446	130 470	1 420 440
Kraków	25 546 297	23 832 848	1 136 512	576 937
Lublin	4 408 530	4 163 230	—	245 300
Lwów	20 923 110	20 144 340	284 770	494 000
Poznań	40 002 612	39 094 484	609 856	298 272
Warszawa	61 333 460	53 956 440	4 614 840	2 762 180
Wilno	5 772 050	5 555 420	—	216 630

Tabl. 15. Niedoręczone przesyłki pocztowe — Envois tombés en rebut

A. W obrocie krajowym — A. Service intérieur

Rodzaj przesyłek	Przesyłki nadeszłe do Urzęd. Niedoręczonych Przesyłek *Envois parvenus aux Bureaux d'envois non remis au destinataire*	Z tego — *Dont*			Nature des envois
		zwrócono nadawcy lub doręczono odbiorcy *envois remis au destinataire ou au consignataire*	pozostało niedoręczonych *envois tombés en rebut*	% ogólnej sumy przesyłek % *du total des envois*	
		Liczba — *Nombre*			
Razem 1929	334 178	72 632	261 546	*0,03*	1929 / 1930 **Total**
Razem 1930	386 709	94 248	292 461	*0,03*	
Listy i kartki pocztowe zwykłe i polecone	313 787	84 538	229 249	*0,03*	Lettres et cartes postales ordin. et recommandées
Druki, papiery handlowe i próbki towarowe zwykłe i polecone	69 983	8 777	61 206	*0,05*	Imprimés, papiers d'affaires, échantillons de march. ordin. et recommandés
Listy wartościowe	59	11	48	*0,00*	Lettres avec déclar. d. valeur
Paczki	2 655	725	1 930	*0,02*	Colis
Przekazy pocztowe i telegraficzne	225	197	28	*0,00*	Mandats de poste et télégraphiques

Tabl. 15. Niedoręczone przesyłki pocztowe (dok.) — Envois tombés en rebut (fin)

B. W obrocie zagranicznym — Service international

Rodzaj przesyłek	Przesyłki nadeszłe z zagranicy do Urzęd. Niedoręczonych Przesyłek *Envois renvoyés de l'étranger et parvenus aux Bureaux d'envois non remis au destinataire*	Z tego — *Dont*		Zwrócono z Polski do kraju nadania jako niedoręczone *Envois de l'étranger renvoyés au pays d'expédition comme non remis*	Nature des envois
		zostało doręczonych *nombre d'envois remis au consignataire*	pozostało niedoręczonych *nombre d'envois tombés en rebut*		
Razem 1929	39 536	5 308	34 228	39 560	1929 **Total**
Razem 1930	37 516	3 910	33 606	45 972	1930 **Total**
Listy i kartki pocztowe zwykłe i polecone . . .	26 471	3 277	23 194	33 461	Lettres et cartes postales ordin. et recommandées
Druki, papiery handlowe i próbki towarowe zwykłe i polecone	10 598	571	10 027	11 596	Imprimés, papiers d'affaires, échantillons de march. ordin. et recommandés
Listy wartościowe	21	5	16	39	Lettres avec déclaration de valeur
Paczki	426	57	369	749	Colis
Przekazy pocztowe	—	—	—	127	Mandats de poste

Tabl. 16. Liczby porównawcze do statystyki obrotu pocztowego

Statistique du service postal. Chiffres relatifs

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Na 1000 mieszkańców było *Par 1000 habitants nombre des*					Na 100 zwykłych przesyłek listowych przypada *Par 100 envois ordinaires nombre d'envois*							Na 100 przesyłek listowych było przesyłek poleconych *a* *Pour 100 envois de correspondance nombre d'envois recommandés a*	Na 100 paczek było *Par 100 colis nombre de*	
	zwykłych przesyłek listowych *envois de correspondances ordinaires*	listów wartościowych *lettres avec déclaration de valeur*	paczek *colis*	wpłaconych przekazów *mandats de poste versés*	egzemplarzy czasopism *exemplaires de journaux*	podlegających opłacie *soumis à la taxe* ogółem *total*	listów zwykłych *lettres ordinaires*	kartek pocztowych *cartes postales*	druków *imprimés*	papierów handlowych *papiers d'affaires*	próbek towarów *échantillons de marchandises*	wolnych od opłaty *admis à la franchise de port*		paczek bez podanej wartości *colis sans déclaration de valeur*	paczek z podaną wartością *colis avec déclaration de valeur*
Razem 1929	36 768	174	472	622	6 860	96,5	68,1	16,0	10,7	0,7	1,0	3,5	6,5	70,8	29,2
Total 1930	35 978	158	482	618	7 310	95,1	65,6	15,9	12,0	0,7	0,9	4,9	6,4	70,1	29,9
Bydgoszcz . .	68 485	85	972	1 248	26 546	90,5	63,7	14,8	10,8	0,4	0,8	9,5	3,9	72,4	27,6
Gdańsk . . .	.	.	.	.	.	93,7	64,4	17,8	7,3	0,4	3,8	6,3	6,9	64,7	35,3
Katowice . .	61 440	58	891	975	8 981	95,0	64,8	16,6	12,5	0,6	1,0	4,5	5,0	72,6	27,4
Kraków . . .	31 157	124	510	607	6 895	94,2	61,0	16,4	15,6	0,4	0,8	5,8	8,0	67,6	32,4
Lublin	18 919	126	312	467	1 107	90,7	67,1	13,3	9,3	0,5	0,5	9,3	7,1	67,4	32,6
Lwów	26 081	213	540	621	3 814	92,2	62,9	17,6	10,8	0,3	0,6	7,8	10,7	66,3	33,7
Poznań . . .	56 465	313	778	954	22 742	95,9	69,2	13,8	11,5	0,5	0,9	4,1	4,6	79,1	20,9
Warszawa . .	46 259	126	348	523	8 891	98,1	66,1	16,5	12,9	1,4	1,2	1,9	4,9	71,2	28,8
Wilno	27 233	201	362	518	2 094	97,0	72,2	15,7	8,5	0,2	0,4	3,0	6,3	66,8	33,2

a Podlegających opłacie i wolnych od opłaty.

a Soumis à la taxe et admis à la franchise de port.

Tabl. 17. Znaczki pocztowe i druki płatne

Timbres-poste et formules d'affranchissement

Wyprodukowano w roku 1930 znaczków pocztowych i druków płatnych . . . . . **464 299 859 szt.**—*pièces*
Emission des timbres-poste et d'autres formules d'affranchissement en 1930

Wartość tych znaczków i druków **91 242 906,40 zł.**—*zł.*
Valeur des timbres-poste et des formules d'affranchissement émis

Wartość sprzedanych znaczków i druków . . . . . **88 908 138** „
Valeur des timbres-poste et des formules d'affranchissement vendus

Rodzaj wyprodukowanych znaczków i druków płatnych
Espèces de timbres-poste et de formules d'affranchissement émis

Wartość jednostki *Valeur par unité*	Liczba *Nombre*	Wartość w zł. *Valeur en zł*
Znaczki opłaty — *Timbres ordinaires*		
Razem—*Total*	392 107 220	84 207 563,50
5 gr.	93 748 550	4 687 427,50
10 „	30 021 600	3 002 160,—
15 „	45 692 850	6 853 927,50
25 „	179 318 750	44 829 687,50
30 „	9 090 870	2 727 261,—
50 „	19 213 500	9 606 750,—
75 „	10 083 000	7 562 250,—
1 zł.	4 938 100	4 938 100,—
Znaczki dopłaty — *Chiffres-taxes*		
Razem—*Total*	9 140 800	606 604
1 gr.	1 033 400	10 334
2 „	2 050 000	41 000
5 „	1 009 400	50 470
10 „	5 048 000	504 800
Znaczki pocztowe z nadrukiem „Port Gdańsk“ *Timbres-poste du „Port de Gdańsk“*		
Razem—*Total*	2 651 250	474 645
5 gr.	537 750	26 887,50
10 „	537 450	53 745,—
25 „	1 576 050	394 012,50
Karty pocztowe krajowe pojedyńcze *Cartes postales simples du service intérieur*		
15 gr.	29 605 000	4 440 750
Karty pocztowe krajowe z odpowiedzią *Cartes postales doubles du service intérieur avec réponse*		
30 gr.	1 008 000	302 400
Przekazy pocztowe krajowe *Mandats de poste du service intérieur*		
3 gr.	16 252 500	487 575
Adresy przesyłkowe krajowe bez przekazu pobrania *Bulletins d'expédition du service intérieur sans mandats de remboursement*		
3 gr.	3 103 600	93 108
Adresy przesyłkowe krajowe z przekazem pobrania *Bulletins d'expédition du service intérieur avec mandats de remboursement*		
4 gr.	2 022 000	80 880
Druk № 80 — *Formule No. 80*		
6 gr.	1 336 000	80 160,—
Druk № 80 b — *Formule No. 80 b*		
6 gr.	4 220 860	253 251,60
Druk № 86 — *Formule No. 86*		
2 gr.	130 000	2 600,—
Druk № 701 — *Formule No. 701*		
50 gr.	31 465	15 732,50
Koperty do listów zleceniowych № 53 *Enveloppes pour recouvrements postaux*		
2 gr.	2 052 000	41 040
Koperty do listów wartościowych *Enveloppes pour lettres chargées*		
10 gr.	370 000	37 000
Książki nadawcze № 1 *Livres de consignation No 1*		
120 gr.	35 164	42 196,80
Arkusze nadawcze *Feuilles de consignation*		
2 gr.	120 000	2 400
Mapy połączeń pocztowych *Cartes de communications postales*		
2 zł.	9 000	18 000
Dodatki do spisu instytucyj pocztowych, telegraficznych i telefonicznych *Suppléments à la liste des bureaux postaux, télégraphiques et téléphoniques*		
20 gr.	45 000	9 000
Kupony międzynarodowe na odpowiedź *Coupons internationaux pour réponse*		
80 gr.	60 000	48 000

II. DZIAŁ TELEGRAFICZNY — TÉLÉGRAPHES

Tabl. I. Przewody telegraficzne [a] — Circuits télégraphiques [a]

W kilometrach — *En kilomètres*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Długość linij *Longueur des lignes*		Długość drutów *Longueur des fils*		Rodzaj drutów — *Espèce de fils*		
		ogółem *total*	w tem podziemnych i podwodnych *dont la longueur des câbles souterrains et sous l'eau*	ogółem *total*	w tem podziemnych i podwodnych *dont la longueur des câbles souterrains et sous l'eau*	z żelaza *en fer*	z bronzu *en bronze*	z innego materjału *autres*
Razem — Total	1929	24 505	591	80 718	5 051	62 959	12 367	5 392
	1930	25 194 [b]	623	74 862	5 565	65 102	6 558	3 202
Bydgoszcz		1 747	321	10 047	2 599	5 802	1 642	2 603
Gdańsk		51	30	385	238	147	238	—
Katowice		451	14	2 130	354	1 573	207	350
Kraków		2 325	2	9 187	88	8 762	335	90
Lublin		2 157	2	6 793	38	6 755	38	—
Lwów		4 737	2	13 782	159	12 927	696	159
Poznań		3 081	251	9 469	2 030	6 326	3 143	—
Warszawa		7 097	—	12 700	—	12 500	200	—
Wilno		3 548	1	10 369	59	10 310	59	—

a Tablica ta zawiera dane, dotyczące przewodów, które służą wyłącznie do ruchu telegraficznego, nie obejmuje zaś przewodów telegraficznych otrzymywanych przez przystosowywanie przewodów telefonicznych (simultanizowanych), których długość wynosi 28019 *km*.
b Liczba ta obejmuje 2 297 *km* linij wyłącznie telegraficznych, 17 225 *km* linij mieszanych (na których są zawieszone przewody telegraficzne i telefoniczne) 5 667 *km* linij wspólnych, w tem: z Zarządem Kolejowym 4 998 *km*, z właścicielami prywatnymi 674 *km*.

a Le tableau ci-dessus comprend les données relatives aux circuits servant au service télégraphique exclusivement, mais il ne comprend pas de données corcernant les circuits téléphoniques adaptés au service télégraphique (simultanisés), dont la longueur est de 28 019 *km*.
b Ce chiffre comprend 2 297 *km* de lignes télégraphiques exclusivement, 17 225 *km* de lignes mixtes (pour les circuits télégraphiques et téléphoniques) et 5 672 *km* de lignes communes, dont: 4 998 *nm* relevant de l'administration des chemins de fer et 674 *km* relevant des propriétaires privés.

Tabl. 2. Stacje telegraficzne — Bureaux télégraphiques

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Ogółem *Total des bureaux*	Zarządu Poczt i Telegrafów *a* — *Burcaux télégraphiques relevant de l'Administration des Postes et Télégraphes a*							Kolejowe stacje telegraficzne *b* *Bureaux télégraphiques du service des chemins de fer b*	Jedna stacja telegraficzna Zarządu Poczt i Telegrafów i Zarządu Kolejowego przypada na *Par un bureau télégrafique du Service Postal et Télégr. et du Service des chemins de fer nombre des*	
			Ogółem *Total*	w tem *dont bureaux*		Ze służbą — *Avec service*						
				zbiorcze *centraux*	iskrowe *radiotélégraphiques*	całodzienną i całonocną *de jour et de nuit*	do północy (od 8 do 24) *jusqu'à minuit (de 8 à 24 h.)*	całodzienną (od 8 do 22) *de jour (de 8 à 22 h.)*	dzienną ograniczoną *de jour limité*		km^2	mieszkańców *habitants*
						N.	Nl_2	*C.*	*L.*			
Razem — Total	1929	4 616	3 689	634	4	146	79	292	3 172	927	84	5 888
	1930	4 901	3 887	648	4	136	91	321	3 339	1 014	79 [c]	5 545 [c]
Bydgoszcz		858	822	86	1	7	10	26	779	36	22	1 334
Gdańsk		1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Katowice		248	227	30	—	14	—	22	191	21	17	4 482
Kraków		449	282	68	1	20	6	37	219	167	74	8 252
Lublin		677	487	30	—	19	5	22	441	190	103	5 885
Lwów		796	503	73	—	13	8	69	413	293	77	6 892
Poznań		565	540	113	1	2	—	36	502	25	42	3 113
Warszawa		753	585	149	1	29	52	75	429	168	109	9 160
Wilno		554	440	99	—	31	10	34	365	114	171	4 977

a Tu wliczono wszystkie instytucje pocztowe upoważnione do wymiany telegramów telefonem.
b Otwarte dla prywatnego ruchu telegraficznego.
c Po wyłączeniu 1 stacji w W. m. Gdańsku.

a Y compris tous les établissements postaux autorisés à l'échange des télégrammes par téléphone
b Service de mouvement télégraphique privé.
c Sans tenir compte de la ville libre de Dantzig.

Tabl. 3. Aparaty telegraficzne [a] — Appareils télégraphiques [a]

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Morsego *Morse*	Stukawkowe *A réception auditive*	Teletyp *Télétyp*	Hughes'a *Hughes*	Baudot'a — *Baudot* dwukrotne *doubles*	Baudot'a — *Baudot* czterokrotne *quadruples*	Siemensa *Siemens*	Aparaty telefoniczne użyte do wymiany telegramów *Appareils téléphoniques employés au service télégr.*
Razem — Total	1929	1 942	243	12	200	5	10	7	2 548
	1930	2 027	252	15	211	6	9	6	2 462
Bydgoszcz		225	43	—	12	—	—	—	635
Gdańsk		6	3	—	3	—	—	—	—
Katowice		100	39	2	15	—	—	—	167
Kraków		312	14	—	36	—	—	1	98
Lublin		183	7	—	13	1	—	—	222
Lwów		436	11	—	38	—	1	—	238
Poznań		251	62	—	16	1	—	—	542
Warszawa		350	61	13	68	4	7	5	219
Wilno		164	12	—	10	—	1	—	341

a Bez aparatów pomocniczych i aparatów na stacjach kolejowych. *a* Non compris des appareils accesoires et ceux des stations de chemins de fer.

Tabl. 4. Akumulatory i ogniwa — Accumulateurs et piles

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Akumulatory — *Accumulateurs* Ilość *Nombre*	Akumulatory — *Accumulateurs* Pojemność *Capacité AH*	Ogniwa [a] — *Piles* [a] Ogółem *Total*	Kriegera *Krieger*	Meidingera *Meidinger*	Leclanche — *Leclanché* woreczkowe *à agglomérats sacs*	Leclanche — *Leclanché* suche *sèches*	Różne *Diverses*
Razem — Total	1929	2 324	.	40 359	17 527	18 437	3 258	97	1 040
	1930	3 056	.	39 440	18 462	18 158	2 643	160	17
Bydgoszcz		480	4	3 208	2 444	224	407	133	—
		120	13,5						
		200	30						
		120	109						
		8	181						
		8	218						
Gdańsk		70	36	—	—	—	—	—	—
Katowice		180	15	1 296	797	196	274	12	17
		60	36						
Kraków		280	27	4 818	789	3 095	919	15	—
		118	290						
Lublin		50	12	4 595	1 434	2 999	162	—	—
		80	15						
Lwów		300	30	8 712	3 205	4 723	784	—	—
Poznań		352	13	2 056	2 056	—	—	—	—
		24	9						
Warszawa		270	13,5	8 389	4 186	4 106	97	—	—
		90	65						
		102	73						
		120	365						
		24	1 085						
Wilno		—	—	6 366	3 551	2 815	—	—	—

a Bez ogniw, używanych do nauki i zapasowych. *a* Non compris les piles destinées à l'étude et celles en réserve.

Tabl. 5. Ruch telegraficzny — Service télégraphiques

Ogólny przegląd telegr. nadanych, nadeszłych i przechodowych — Relevé général des télégr. expédiés, reçus et en transit

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Ogółem nadane i nadeszłe *Total des télégrammes expédiés et reçus*	Nadane — *Télégrammes expédiés* Ogółem *Total*	służbowe *a de service a*	opłacone prywatne i państwowe *affranchis privés et de l'État* w obrocie krajowym *service intérieur*	w obrocie zagran. *service internat.*	na 1000 mieszk. *b par 1000 habit. b*	Nadeszłe — *Télégrammes reçus* Ogółem *Total*	służbowe *de service*	opłacone prywatne i państwowe *a affranchis privés et de l'Etat a*	Przechodowe *Télégrammes en transit*
Razem Total	1929	13 073 390	6 247 196	423 742	5 024 586	798 868	230	6 826 194	852 099	5 974 095	20 092 451
	1930	11 603 718 *cd*	5 461 324	432 412	4 323 227 *c*	705 685 *c*	185	6 142 394	968 489	5 173 905 *d*	19 700 244
Bydgoszcz		722 360	329 277	34 641	254 334	40 302	257	393 083	91 732	301 351	890 630
Gdańsk		88 032	23 277	2 090	21 187	—	—	64 755	2 110	62 645	2 172
Katowice		660 213	329 828	33 743	231 885	64 200	263	340 385	47 087	293 298	484 179
Kraków		1 806 849	1 092 037	34 064	987 315	70 658	286	714 812	75 560	639 252	3 920 356
Lublin		1 124 482	500 782	82 976	402 089	15 717	105	623 700	138 106	485 594	2 308 180
Lwów		1 723 785	779 120	59 873	579 648	139 599	131	944 665	142 038	802 627	3 214 900
Poznań		943 730	411 092	50 702	313 969	46 421	205	532 638	90 084	442 554	2 203 904
Warszawa		3 492 564	1 562 360	88 902	1 165 895	307 563	213	1 930 204	254 858	1 675 346	4 772 709
Wilno		1 041 703	433 551	45 421	366 905	21 225	141	598 152	126 914	471 238	1 903 214

a W obrocie krajowym i zagranicznym. *b* Po wyłączeniu telegramów nadanych na stacji w W. m. Gdańsku. *c* W tem 37 594 telegramów nadanych na stacjach kolejowych. *d* W tem 16 094 telegramów, nadeszłych do stacyj kolejowych.

a Service intérieur et internat. *b* Déduction faite de télégr. expédiés par le bureau télégraphique de la Ville libre de Dantzig. *c* Y compris 37 594 télégrammes expédiés par les stations de chemins de fer. *d* Y compris 16 094 télégrammes reçus par les stations de chemins de fer.

Tabl. 6. Szczegółowy przegląd zagranicznego ruchu telegraficznego [a]
Revue détaillée du service télégraphique international [a]

Kraje	Ogółem przesłano telegramów *Total des télégrammes expédiés et reçus*		W tem telegramy — *Dont les télégrammes expédiés*						Pays
			z Polski do *de la Pologne aux*		do Polski z *à la Pologne des*		tranzytowe do *transit aux*		
			obok wyszczególnionych krajów—*pays ci-nommés*						
	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	
Razem 1929	1 383 818	19 649 187	539 014	7 815 273	766 651	10 688 701	78 153	1 145 213	1929 **Total**
Razem 1930	1189634	16485049	461 479	6568055	666 980	9005828	61 175	911 166	1930 **Total**
Kraje europejskie i należące do obrotu europejskiego	1 152 957	15 959 631	458 471	6 533 134	638 040	8 585 236	56 446	841 261	**Pays d'Europe et appartenant au régime européen**
Albanja	73	1 007	15	252	29	464	29	291	Albanie
Algier	104	1 129	40	444	59	586	5	99	Algérie
Austrja	91 645	1 238 639	23 355	386 533	61 875	765 035	6 415	87 071	Autriche
Belgja	35 753	497 859	17 460	257 703	17 996	235 940	297	4 216	Belgique
Bułgarja	3 610	84 556	859	31 591	2 408	48 753	343	4 212	Bulgarie
Czechosłowacja	142 460	1 877 062	60 450	824 924	77 265	993 278	4 745	58 860	Tchécoslovaquie
Danja	5 242	76 994	1 452	28 213	3 687	47 838	103	943	Danemark
Estonja	5 898	101 242	2 569	56 276	2 425	33 349	904	11 617	Esthonie
Finlandja	3 086	59 726	360	18 546	2 652	39 952	74	1 228	Finlande
Francja	22 135	382 397	12 394	207 261	8 961	163 636	780	11 500	France
Gdańsk	168 667	2 238 355	51 997	671 535	111 547	1499118	5 123	67 702	Gdańsk
Grecja	6 154	109 076	408	12 584	686	11 533	5 060	84 959	Grèce
Hiszpanja	1 035	22 579	186	4 779	819	17 409	30	391	Espagne
Holandja	33 429	400 851	16 623	206 177	16 544	191 337	262	3 337	Pays-Bas
Irlandja	17	330	6	166	10	156	1	8	Irlande
Islandja	28	369	13	138	15	231	—	—	Islande
Jugosławja	3 826	79 279	1 800	43 376	1 627	30 175	399	5 728	Yougoslavie
Lichtenstein	9	208	8	199	1	9	—	—	Lichtenstein
Litwa	345	4 690	48	580	10	161	287	3 949	Lithuanie
Luksemburg	746	9 285	378	4 383	366	4 286	2	16	Luxemburg
Łotwa	28 517	402 084	12 227	190 771	12 124	153 528	4 166	57 785	Lettonie
Malta	25	221	6	45	19	176	—	—	Malte
Marokko	43	453	19	200	23	249	1	4	Maroc
Niemcy	420 294	5 413 227	191 654	2467541	212 501	2723638	16 139	222 048	Allemagne
Norwegja	3 572	49 547	349	8 903	3 204	40 427	19	217	Norvège
Portugalja	523	7 790	100	1 498	419	6 181	4	111	Portugal
Rumunja	64 078	939 425	29 846	427 159	32 010	478 640	2 222	33 626	Roumanie
Szwajcarja	4 729	121 499	2 522	71 810	1 742	43 562	465	6 127	Suisse
Szwecja	1 798	43 352	1 288	33 030	479	9 932	31	390	Suède
Trypolis i Cyrenajka	2	13	1	7	1	6	—	—	Tripoli
Turcja europejska	2 039	32 532	961	16 317	822	12 068	256	4 147	Turquie d'Europe
Turcja azjatycka	1 116	37 362	585	21 779	457	12 224	74	3 359	Turquie d'Asie
Watykan	121	3 094	13	677	108	2 417	—	—	Citta del Vaticano
Węgry	17 329	282 706	9 025	153 007	7 690	121 562	614	8 137	Hongrie
Wielka Brytanja	19 727	360 496	5 438	152 550	13 866	201 486	423	6 460	Grande Bretagne
Włochy	26 868	432 372	2 918	61 752	23 866	369 015	84	1 605	Italie
Wyspy Egejskie	72	904	34	355	35	504	3	45	Archipel Egée
Z. S. S. R.	37 842	646 921	11 064	169 473	19 692	326 375	7 086	151 073	U. R. S. S.
Kraje pozaeuropejskie	36 577	525 418	3 008	34 921	28 940	420 592	4 729	69 905	**Autres continents**
Egipt	2 115	25 489	437	4 923	1 192	13 941	486	6 625	Egypte
Senegal	1	7	1	7	—	—	—	—	Sénégal
Tunis	53	862	33	584	18	255	2	23	Tunisie
Afryka południowa	399	5 286	103	1 327	295	3 955	1	4	Afrique méridion.
Afryka wschodnia	63	1 425	24	609	38	807	1	9	Afrique orientale
Afryka zachodnia	74	786	25	313	49	473	—	—	Afrique occident.
Ameryka północna	23 197	363 862	623	9 501	20 367	316 814	2 207	37 547	Amérique du Nord
Meksyk	314	3 667	5	84	299	3 471	10	112	Mexique
Ameryka środkowa	399	4 223	3	42	319	3 437	77	744	Amérique Centrale
Argentyna	739	10 221	5	90	473	7 447	261	2 684	Argentine
Brazylja	825	13 061	9	139	628	10 566	188	2 356	Brésil
Reszta Ameryki południowej	580	7 710	10	59	377	5 307	193	2 344	Autres pays de l'Amérique du Sud

a Obacz uwagę na str. 945. *a* Voir la note à la page 945.

Tabl. 6. Szczegółowy przegląd zagranicznego ruchu telegraficznego (dok.) [a]
Revue détaillée du service télégraphique international (fin) [a]

Kraje	Ogółem przesłano telegramów *Total des télégrammes expédiés et reçus*		W tem telegramy — *Dont les télégrammes expédiés*						Pays
			z Polski do *de la Pologne aux*		do Polski z *à la Pologne des*		tranzytowe do *transit aux*		
			obok wyszczególnionych krajów — *pays ci-nommés*						
	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	
Australja	214	2 453	28	404	178	1 957	8	92	Australie
Arabia	12	125	5	56	6	64	1	5	Arabie
Chiny	1 225	13 086	584	5 922	627	7 030	14	134	Chine
Cypr	36	438	17	190	18	205	1	43	Chypre
Indje Brytyjskie	467	3 417	177	1 311	141	1 161	149	945	Indes Britanniques
Indje Holenderskie	31	287	3	22	24	227	4	38	Indes Néerlandaises
Irak	208	1 974	23	285	16	197	169	1 492	Irak
Japonja	602	7 386	286	2 074	205	1 946	111	3 366	Japon
Palestyna	3 485	38 595	117	1 240	3 077	33 551	291	3 804	Palestine
Persja	1 570	20 216	467	5 467	576	7 497	527	7 252	Perse
Syrja	44	543	13	159	8	152	23	232	Syrie
Reszta Azji	24	299	10	113	9	132	5	54	Autres pays d'Asie

a Tablica ta obejmuje telegramy wymienione drutem.

a Le tableau ci-dessus embrasse les télégrammes transmis par fil.

Tabl. 7. Szczegółowy przegląd zagranicznego ruchu radjo-telegraficznego
Revue détaillée du sérvice radio-télégraphique international

Relacje / Kraje	Ogółem przesłano telegramów *Total des télégrammes expédiés et reçus*		W tem telegramy — *Dont les télégrammes expédiés*						Communications / Pays
			z Polski do *de la Pologne aux*		do Polski z *à la Pologne des*		tranzytowe do *transit aux*		
			obok wyszczególnionych krajów — *pays ci-nommés*						
	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	
Razem 1929	482 066	7 485 837	259 854	4 068 765	182 858	2 888 825	39 354	528 247	1929 **Total**
Razem 1930	482 871	7 342 496	254 206	3836571	183 698	2826908	44 967	679 017	1930 **Total**
Warszawa—Londyn	85 927	1 275 397	35 220	535 179	31 373	430 585	19 334	309 633	Warszawa—Londres
Kraków—Wiedeń	83 797	1 069 252	53 016	652 177	29 579	387 407	1 202	29 668	Kraków—Vienne
Warszawa—Kopenhaga	11 737	151 404	7 495	96 495	4 226	54 747	16	162	Warszawa—Copenhague
Gdynia—Kopenhaga	3 960	47 465	1 915	21 986	2 044	25 462	1	17	Gdynia—Copenhague
Warszawa — Sztokholm	21 815	325 751	14 162	205 125	7 651	120 604	2	22	Warszawa — Stockholm
Gdynia—Sztokholm	4 615	65 068	2 884	37 587	1 730	27 470	1	11	Gdynia—Stockholm
Warszawa—Amsterdam	6 639	74 040	3 135	35 334	3 499	38 638	5	68	Warszawa—Amsterdam
Gdynia—Amsterdam	—	—	—	—	—	—	—	—	Gdynia—Amsterdam
Warszawa—Paryż	115 989	1 779 173	55 575	882 404	60 158	894 229	256	2 540	Warszawa—Paris
Kraków—Zagrzeb	10 661	194 009	5 615	106 505	3 751	67 288	1 295	20 216	Kraków—Zagreb
Warszawa—Bern	58 919	947 397	35 741	561 854	18 956	300 071	4 222	85 472	Warszawa—Berne
Kraków—Budapeszt	8 568	120 994	3 100	40 150	5 047	74 106	421	6 738	Kraków—Budapest
Warszawa-Budapeszt	2 146	35 420	233	5 522	1 615	24 071	298	5 827	Warszawa—Budapest
„ Nowy York	48 576	1 047 383	32 193	609 363	12 657	362 687	3 726	75 333	„ New-York
„ Bejrut	5 338	64 861	3 604	41 681	1 035	14 962	699	8 218	„ Beyrouth
„ Nagoja	14 184	144 882	318	5 209	377	4 581	13 489	135 092	„ Nagoya
Kraje europejskie i należące do obrotu europejskiego	422 580	6 157 812	215 181	3 139 832	163 499	2 352 951	43 900	665 029	**Pays d'Europe et pays appartenant au régime européen**
Albanja	34	430	14	140	20	290	—	—	Albanie
Algier	484	5 618	194	2 163	290	3 455	—	—	Algérie
Austrja	74 653	940 732	47 476	585 148	26 914	352 479	263	3 105	Autriche
Belgja	811	7 950	6	101	3	31	802	7 818	Belgique

Tabl. 7. Szczegółowy przegląd zagranicznego ruchu radjo-telegraficznego (dok.)
Revue détaillée du service radio-télégraphique international (fin)

Kraje	Ogółem przesłano telegramów *Total des télégrammes expédiés et reçus*		W tem telegramy — *Dont les télégrammes expédiés*						Pays
			z Polski do *de la Pologne aux*		do Polski z *à la Pologne des*		tranzytowe do *transit aux*		
			obok wyszczególnionych krajów — *pays ci-nommés*						
	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	sztuk *nombre de télégrammes*	wyrazów *nombre de mots*	
Bułgarja	1 750	33 954	1 679	33 006	22	505	49	443	Bulgarie
Czechosłowacja	1 880	21 292	34	494	4	48	1 842	20 750	Tchécoslovaquie
Danja	16 059	203 008	9 399	118 273	6 243	80 227	417	4 508	Danemark
Estonja	641	7 766	—	—	—	—	641	7 766	Esthonie
Finlandja	2 512	42 788	2 404	41 585	—	—	108	1 203	Finlande
Francja	107 261	1 625 996	51 689	823 114	53 828	783 360	1 744	19 522	France
Gdańsk	2 561	27 740	—	—	—	—	2 561	27 740	Gdańsk
Gibraltar	9	64	—	—	1	10	8	54	Gibraltar
Grecja	1 600	26 545	955	17 379	534	8 311	111	855	Grèce
Hiszpanja	1 810	49 481	1 087	22 894	611	25 505	112	1 082	Espagne
Holandja	7 371	81 793	3 135	35 334	3 497	38 678	739	7 781	Pays-Bas
Irlandja	95	1 379	46	629	43	678	6	72	Irlande
Islandja	31	567	10	226	21	341	—	—	Islande
Jugosławja	6 556	117 695	2 871	53 769	3 288	59 217	397	4 709	Yougoslavie
Lichtenstein	19	435	7	123	12	312	—	—	Lichtenstein
Litwa	74	1 220	—	—	—	—	74	1 220	Lithuanie
Luksemburg	7	112	1	12	—	—	6	100	Luxemburg
Łotwa	1 860	24 459	—	—	—	—	1 860	24 459	Lettonie
Malta	63	490	21	201	1	8	41	281	Malte
Marokko	188	2 245	91	1 129	97	1 116	—	—	Maroc
Niemcy	80	947	1	9	4	58	75	880	Allemagne
Norwegja	3 499	41 893	3 237	39 528	14	195	248	2 170	Norvège
Portugalja	454	6 309	322	4 667	42	716	90	926	Portugal
Rumunja	16 746	321 667	—	—	3	52	16 743	321 615	Roumanie
Szwajcarja	38 617	614 816	18 407	302 837	18 876	298 541	1 334	13 438	Suisse
Szwecja	21 544	317 038	11 407	161 606	9 346	147 579	791	7 853	Suède
Trypolis i Cyrenajka	3	48	3	48	--	—	—	—	Tripoli
Turcja europejska	373	3 011	1	5	3	27	369	2 979	Turquie d'Europe
Turcja azjatycka	14	138	—	—	13	120	1	18	Turquie d'Asie
Watykan	86	2 800	62	2 272	18	428	6	100	Citta del Vaticano
Węgry	9 959	140 747	3 332	45 664	6 218	91 123	409	3 960	Hongrie
Wielka Brytanja	70 772	1 000 260	34 345	522 433	30 525	419 478	5 902	58 349	Grande Bretagne
Włochy	26 743	373 857	22 939	324 994	3 004	39 985	800	8 878	Italie
Wyspy Egejskie	10	127	6	49	4	78	—	—	Archipel Egée
Z. S. S. R.	5 351	110 395	—	—	—	—	5 351	110 395	U. R. S. S.
Kraje pozaeuropejskie	**60 291**	**1184 684**	**39 025**	**969 739**	**20 199**	**473 957**	**1 067**	**13 988**	**Autres continents**

Tabl. 8. Telegramy nadane według liczby wyrazów
Télégrammes consignés d'après la quantité de mots

Na podstawie obliczeń w październiku 1930 — Évaluation du mois d'octobre 1930

Telegramy	Na każde 100 telegramów przypada *Par 100 télégrammes nombre de ceux ayant*			Przeciętna liczba wyrazów jednego telegramu *Nombre moyen de mots par télégramme*	Télégrammes
	poniżej 10 wyrazów *moins de 10 mots*	od 10—15 wyrazów *de 10 à 15 mots*	powyżej 15 wyrazów *plus de 15 mots*		
W obrocie krajowym	32,4	42,9	24,7	15	Service intérieur
W obrocie z zagranicą:					Service international:
do krajów europejskich	38,7	36,8	24,5	14	destinés aux pays européens
do krajów pozaeuropejskich	28,2	38,1	33,7	24	destinés aux pays d'autres continents

Tabl. 9. Rodzaje telegramów według ich stosunku procentowego do ogólnej liczby telegramów nadanych

Catégories de télégrammes én proportion pour cent du total des télégrammes consignés

Na podstawie obliczeń w październiku 1930 — Évaluation du mois d'octobre 1930

Rodzaje telegramów	Telegramy nadane *Télégrammes consignés*			Catégories de télégrammes
	Ogółem *Total*	Krajowe *Dans le pays*	Zagraniczne *A l'étranger*	
	w procentach—*proportions pour cent*			
I. Według grup				**I. Selon les groupes**
Telegramy państwowe	1,3	1,3	1,6	Télégrammes officiels
Telegramy służbowe w sprawie służby pocztowej i telegraficznej	6,6	7,4	2,6	Télégrammes de service
Notatki służbowe wolne od opłaty	1,4	1,4	0,4	Avis de service non affranchis
Notatki służbowe opłacone . . .	0,1	0,1	0,0	Avis de service affranchis
Telegramy prywatne za zwyczajną opłatą	87,7	87,7	87,7	Télégrammes privés ordinaires
Telegramy listowe	2,2	2,0	3,2	Télégrammes—lettres
Telegramy prasowe	0,2	0,1	1,5	Télégrammes de presse
Telegramy niepilne zamorskie . .	0,5	—	3,0	Télégrammes non urgents d'outre-mer
II. Według rodzaju mowy				**II. Selon la manière d'exprimer**
Telegramy w języku jawnym . . .	98,0	99,6	88,7	En langage clair
Telegramy w języku tajnym . . .	2,0	0,4	11,3	En langage secret
III. Według szczegółowej dyspozycji				**III. Selon les dispositions**
Telegramy bez znaków służbowych płatnych	93,6	93,5	94,5	Télégrammes sans dispositions spéciales
Telegramy pilne	1,7	1,7	1,8	Télégrammes urgents
„ z opłaconą odpowiedzią	1,7	1,8	1,4	„ avec réponse payées
„ ze sprawdzeniem . . .	—	—	0,1	„ collationnés
„ o kilku adresach	0,3	0,2	0,4	„ multiples
„ z innem oznaczeniem .	2,7	2,8	1,8	„ ayant d'autres dispositions

Tabl. 10. Opłaty telegraficzne — Taxes télégraphiques

W złotych — *En zlotys*

Okręgi dyrekcyjne — *Districts*	Opłaty za telegramy *Droits de port pour télégrammes*		
	Ogółem *Total*	W obrocie — *Dont le service*	
		krajowym *intérieur*	międzynarodowym *international*
Razem — Total 1929	16 839 698	11 566 023	5 273 675
Razem — Total 1930	14 990 373	9 131 289	5 859 084
Bydgoszcz	875 350	675 551	199 799
Gdańsk	58 505	58 505	—
Katowice	1 037 822	635 965	401 857
Kraków	2 744 029	1 243 056	1 500 973
Lublin	818 197	608 121	210 076
Lwów	2 131 011	1 458 167	672 844
Poznań	1 011 358	788 977	222 381
Warszawa	5 351 967	2 880 015	2 471 952
Wilno	962 134	782 932	179 202

III. DZIAŁ TELEFONICZNY — TÉLÉPHONES

Tabl. 1. Państwowe urządzenia telefoniczne — Établissements d'État

Sieci miejskie [a] — Réseaux urbains [a]

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Liczba sieci *Nombre de réseaux*	Długość linij *Longueur des lignes*		Długość przewodów pojedyńczych i podwójnych *Longueur des circuits simples et doubles*		Długość drutów *Longueur des fils*	
			Ogółem *Total*	w tem podziemn. i podwodn. *dont: souterraines et sous l'eau*	Ogółem *Total*	w tem w kablach powietrzn. i podziemn. *dont: en câbles aériens et souterrains*	Ogółem *Total*	w tem w kablach powietrzn. i podziemn. *dont: en câbles aériens et souterrains*
		W kilometrach — *En kilomètres*						
Razem—Total	1929	2 564	26 660	543	147 956	55 773	295 422	111 566
	1930	**2 612**	**27 185**	**390**	**166 722**	**65 315**	**334 003**	**130 919**
Bydgoszcz		240	3 282	43	24 035	9 915	48 070	19 830
Gdańsk [b]		1	1	1	1	1	2	2
Katowice		71	1 037	123	18 223	11 826	35 616	23 652
Kraków		243	2 465	68	19 266	10 905	38 532	21 810
Lublin		431	2 304	6	12 999	2 101	27 387	4 491
Lwów		442	3 250	12	10 839	1 661	21 678	3 322
Poznań		314	5 087	115	35 286	19 223	70 572	38 446
Warszawa		456	7 988	11	32 769	2 344	65 538	4 688
Wilno		414	1 771	11	13 304	7 339	26 608	14 678

a Od roku 1921 sieci miejskie w Warszawie, Łodzi, Lwowie, Borysławiu, Sosnowcu, Lublinie i Białymstoku podlegają Zarządowi Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej (P. A. S. T.). Sieci te nie są uwzględnione w tablicach 1, 2, 4, 6 i 8.

b Przewody telefoniczne, z których korzysta stacja telefoniczna, są własnością W. m. Gdańska.

a A partir de 1921 les réseaux urbains à Varsovie, à Łódź, à Lwów, à Borysław, à Sosnowiec, à Lublin et à Białystok sont soumis à la Direction de la Société Anonyme des Téléphones en Pologne (P. A. S. T.). Dans les tableaux 1, 2, 4, 6 et 8 ces réseaux ne sont pas pris en considération.

b Les circuits téléphoniques dont dispose la station téléphonique sont la propriété de la v. l. de Dantzig.

Tabl. 2. Przewody międzymiastowe — Circuits interurbains

W kilometrach — *En kilomètres*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*		Długość linij *Longueur des lignes*		Długość przewodów pojedyńczych i podwójnych *Longueur des circuits simples et doubles*		Długość drutów *Longueur des fils*		Rodzaj drutów—*Espèce de fils*		
		Ogółem *Total*	w tem podziemn. i podwodn. *dont: souterrains et sous l'eau*	Ogółem *Total*	w tem podziemn. i podwodn. *dont: souterrains et sous l'eau*	Ogółem *Total*	w tem podziemn. i podwodn. *dont: souterrains et sous l'eau*	z żelaza *en fer*	z bronzu *en bronze*	z innego materjału *autres*
Razem—Total	1929	51 504	122	139 742	1 659	269 660	3 308	137 235	130 028	2 397
	1930	**52 227**	280	**165 099**	22 717	**316 537**	45 434	**132 141**	**133 620**	**50 776**
Bydgoszcz		5 393	57	15 772	220	27 941	440	2 914	24 578	449
Gdańsk		26	3	135	41	269	82	—	269	—
Katowice		1 445	94	7 002	1 227	13 952	2 454	1 683	9 764	2 505
Kraków		4 046	1	12 454	42	24 908	84	9 314	15 424	170
Lublin		6 660	—	18 829	—	32 300	—	24 338	7 962	—
Lwów		8 248	—	17 556	—	35 112	—	20 875	14 237	—
Poznań		3 637	7	15 471	168	28 280	336	2 748	25 532	—
Warszawa		11 767	127	57 069	20 980	112 153	41 960	34 989	29 590	47 574
Wilno		11 005	1	20 811	39	41 622	78	35 280	6 264	78

a Liczba ta obejmuje 28 850 *km* linij wyłącznie telefonicznych, 17 075 *km* linij mieszanych (na których są zawieszone przewody telegraficzne i telefoniczne) i 6 302 *km* linij wspólnych, w tem: z Zarządem Kolejowym 5 792 *km* i właścicielami prywatnymi 510 *km*.

a Ce chiffre comprend 28 850 *km* de lignes téléphoniques exclusivement, 17 075 *km* de lignes mixtes (pourvues de circuits télégraphiques et téléphoniques) et 6 302 *km* de lignes communes, dont 5 792 *km* de lignes relevant aussi de l'Administration des Chemins de Fer et 510 *km* de lignes des propriétaires privés.

Tabl. 3. Zakłady i aparaty telefoniczne—Établissements et appareils téléphoniques

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*	Centrale telefoniczne Zarządów — *Nombre de stations centrales gérées par*		Publiczne rozmównice *a* — *Cabines publiques a*			Miejscowości z publicznemi rozmównicami i z połączeniami międzymiastowemi *Localités pourvues de cabines publiques et de circuits interurbains*	Abonenci — *Nombre d'abonnés*			Aparaty telefoniczne *b* — *Nombre d'appareils téléphoniques b*	
			na sieciach podległych Zarządom — *des réseaux soumis à l'administration*		na 1 rozmównicę przypada mieszkańców — *nombre d'habitants par cabine publique*		na sieciach podległych Zarządom — *des réseaux soumis à l'administration*		przeciętnie na 10 000 mieszkańców — *moyen par 10000 habitants*	na sieciach podległych Zarządom — *des réseaux soumis à l'administration*	
	M. P. i T. *le Min. des Postes et Télégr.*	P.A.S.T. *de la S.A. Pol. des Téléphones*	M. P. i T. *du Ministère*	P.A.S.T. *de la S.A. Pol. des Téléphones*			M. P. i T. *du Ministère*	P.A.S.T. *de la S.A. Pol. des Téléphones*		M. P. i T. *du Ministère*	P.A.S.T. *de la S.A. Pol. des Téléphones*
Razem—Total 1929	2 782	12	3 761	244	6 785	3 540	70 497	66 405	50	95 026	83 637
Razem—Total 1930	3 031	14	3 872	315	6 491	3 670	74 881	71 599	54	108 683	90 696
Bydgoszcz . . .	240	—	847	—	1 351	808	9 883	—	86	13 968	—
Gdańsk	1	—	4	—	—	1	20	—	—	40	—
Katowice	141	—	238	—	4 727	214	9 404	—	84	18 068	—
Kraków	296	3	240	26	13 929	251	12 125	2 422	39	14 845	3 319
Lublin	535	1	441	10	8 834	440	5 574	1 621	18	7 054	1 946
Lwów	513	3	492	48	10 159	477	7 150	10 213	32	9 366	13 801
Poznań	314	—	553	—	3 181	525	14 337	—	81	23 805	—
Warszawa . . .	577	7	602	231	8 280	540	10 652	57 343	99	14 045	71 630
Wilno	414	—	455	—	6 060	414	5 736	—	21	7 492	—

a Z wyłączeniem centrali telefonicznych.
a A l'exclusion des stations centrales.

b Łącznie z aparatami telefonicznemi, które służą do ruchu telegraficznego.
b Y compris les appareils téléphoniques destinés au service télégraphique.

Tabl. 4. Akumulatory i ogniwa — Accumulateurs et piles

Okręgi dyrekcyjne / *Districts*	Akumulatory—*Accumulateurs*		Ogniwa[a] — *Piles*[a]				
	Ilość *Nombre*	Pojemność *Capacité AH*	Ogółem *Total*	Leclanche — *Leclanché*			Różne *Diverses*
				woreczkowe *à agglomérats-sacs*	sucho-mokre *sèches et humides*	suche *sèches*	
Razem—Total 1929	2 730	.	166 490	154 929	1 416	9 664	481
Razem—Total 1930	3 196	.	173 937	162 151	417	11 269	100
Bydgoszcz	20	15	24 073	17 220	—	6 853	—
	6	25					
	36	30					
	326	45					
	24	75					
	24	356					
	48	435					
	24	443					
Gdańsk	24	109	—	—	—	—	—
	10	5					
Katowice	12	12	21 108	20 076	—	972	60
	24	15					
	36	36					
	7	100					
	50	500					
Kraków	28	40	17 268	15 107	—	2 161	—
	110	45					
	12	54					
	24	75					
	40	120					
	24	145					
	56	181					
	32	508					
	24	1 741					

a Obacz uwagę na str. 950.
a Voir la note à la page 950.

Tabl. 4. Akumulatory i ogniwa (dok.) — Accumulateurs et piles (fin)

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Akumulatory — *Accumulateurs*		Ogniwa[a] — *Piles*[a]				
	Ilość *Nombre*	Pojemność *Capacité AH*	Ogółem *Total*	Leclanche — *Leclanché*			Różne *Diverses*
				woreczkowe *à agglomérats-sacs*	sucho-mokre *sèches et humides*	suche *sèches*	
Lublin	24	74	15 817	15 631	—	146	40
Lwów	124	54	23 040	23 040	—	—	—
	12	60					
	132	75					
Poznań	36	1	28 762	28 762	—	—	—
	375	12					
	217	24					
	120	45					
	48	72					
	110	270					
	480	363					
	24	508					
Warszawa	20	45	30 854	29 843	380	631	—
	24	73					
	135	244					
	24	1 015					
Wilno	84	15	13 015	12 472	37	506	—
	110	24					
	20	40					
	32	60					
	24	2 030					

a Bez ogniw używanych do nauki i zapasowych.
a Non compris les piles destinées à l'étude et celles de réserve.

Tabl. 5. Ruch telefoniczny — Service des téléphones

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Liczba rozmów — *Nombre de conversations*			Telefonem nadane i oddane telegramy *Télégrammes transmis par téléphone*		Wezwania do rozmowy *Avis d'appel*
	na sieciach podległych *sur les réseaux soumis*		przeciętnie na 1 000 mieszkańców[a] *moyen par 1 000 habitants a*			
	M. P. i T. *à l'admin. du Min. des Postes et Télégraphes*	P. A. S. T. *à l'admin. de la S. A. Polonaise des Téléphones*		nadane przez abonentów *expédiés par les abonnés*	oddane do abonentów[b] *remis aux abonnés b*	
Razem — Total 1929	354 773 878	368 687 009	26 621	1 085 043	553 071	1 459 649
Razem — Total 1930	375 159 234	387 873 168	28 076	719 540	512 160	1 817 033
Bydgoszcz	50 063 957	—	43 724	74 270	27 631	25 565
Gdańsk	6 699	—	—	4 363	5 566	175
Katowice	43 464 947	—	38 636	75 908	38 784	18 731
Kraków	62 542 177	13 334 734	20 480	124 150	86 072	416 610
Lublin	21 275 341	7 947 640	7 335	16 525	15 613	387 180
Lwów	21 694 490	59 684 299	14 834	135 866	91 538	173 228
Poznań	92 124 095	—	52 373	89 885	44 863	67 054
Warszawa	42 360 089	306 906 495	52 082	187 641	190 498	423 567
Wilno	41 627 439	—	15 099	10 932	11 595	304 923

a Po wyłączeniu rozmów tranzytowych (ob. tabl. 6).
b Są to telegramy podawane adresatowi telefonicznie przez stację odbiorczą.
a Non compris les conversations de transit (v. le tabl. 6).
b Télegrammes transmis par téléphone au destinat ire par la station receptrice.

Tabl. 6. Rozmowy telefoniczne według rodzajów (na sieciach podległych Zarządowi Ministerstwa Poczt i Telegrafów)

Conversations téléphoniques sur les réseaux soumis à la gestion du Ministère des Postes et Télégraphes

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Miejscowe — *Locales*			Międzymiastowe — *Interurbaines*				Międzynarodowe—*Internationales*			
	Ogółem *Total*	między stacjami abonamentowemi *entre les abonnés*	za pośrednictwem publicznych rozmównic *à l'intermédiaire des cabines publiques*	Ogółem *Total*	w tem wolne od opłaty *dont: libres des droits*	zwykłe *ordinaires*	pilne *urgentes*	Ogółem *Total*	z Polski *de la Pologne*	do Polski *à la Pologne*	tranzytowe *de transit*
Razem / Total 1929	326 880 425	326 181 007	699 418	25 593 555	494 843	24 637 336	956 219	2 299 898	1 035 919	1 263 666	313
Razem / Total 1930	345628690	344837235	791 455	27 183 503	557 222	26310252	873 251	2 347 041	1 105 288	1240740	1013
Bydgoszcz . . .	47 086 778	47 022 682	64 096	2 452 868	17 971	2 391 877	60 991	524 311	265 909	258 402	—
Gdańsk	—	—	—	6 699	775	6 699	—	—	—	—	—
Katowice	40 395 648	40 281 156	114 492	2 083 650	27 136	1 792 485	291 165	985 649	432 442	553 207	—
Kraków	59 785 423	59 712 631	72 792	2 617 471	48 657	2 448 268	169 203	139 283	66 293	72 156	834
Lublin	18 104 862	18 025 062	79 800	3 169 617	134 106	3 146 791	22 826	862	454	393	15
Lwów	18 548 018	18 448 545	99 473	3 079 061	79 367	3 048 342	30 719	67 411	35 539	31 872	—
Poznań	88 481 572	88 381 256	100 316	3 463 080	27 121	3 408 103	54 977	179 443	88 173	91 270	—
Warszawa . . .	33 600 252	33 394 775	205 477	8 355 756	81 013	8 117 658	238 098	404 081	196 239	207 814	28
Wilno	39 626 137	39 571 128	55 009	1 955 301	141 076	1 950 029	5 272	46 001	20 239	25 626	136

Tabl. 7. Miejscowe sieci telefoniczne Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej

Réseaux téléphoniques de la S. A. Polonaise des Téléphones

Wyszczególnienie	Ogółem—*Total*		Sieci — *Réseaux*							Spécification
	1929	1930	Warszawy *V. de Varsovie*	Okręgu Łódzkiego *District de Łódź*	Lwowa *Ville de Lwów*	Zagłębia Borysławskiego *Bassin de Borysław*	Zagłębia Sosnowieckiego *Bassin de Sosnowiec*	Lublina *Ville de Lublin*	Białegostoku *V. de Białystok*	
Długość linij *km* . . .	2 098	2 196	775	431	251	305	272	77	85	Longueur d. lignes en *km*
w tem: napowietrznych	1 599	1 672	514	322	180	291	226	67	72	dont: aériennes
podziemnych .	499	524	261	109	71	14	46	10	13	souterraines
Długość przewodów pojedyńczych i podwójnych tys. *km*	210	238	160	35	25	4	7	4	3	Longueur des circuits simples et doubles milliers de *km*
w tem: napowietrznych	6	7	3	1	1	1	1	—	—	dont: aériens
podziemnych .	204	231	157	34	24	3	6	4	3	souterrains
Długość drutów pojedyńczych tys. *km* . .	420	475	319	70	50	8	14	8	6	Longueur des fils simples milliers de *km*
w tem: napowietrznych	13	14	6	2	2	2	2	—	—	dont: aériens
podziemnych .	407	461	313	68	48	6	12	8	6	souterrains
Centrali	12	14	3	3	1	2	3	1	1	Stations centrales
Rozmównic	244	315	186	36	43	5	26	10	9	Cabines publiques
Abonentów	66 405	71 599	45 447	10 590	8 996	1 217	2 422	1 621	1 306	Abonnés
Aparatów telefoniczn.	83 637	90 696	56 332	13 699	12 156	1 645	3 319	1 946	1 599	Appareils téléphon.
Rozmów tys.	368687	387873	241851	56 611	51 729	7 956	13 335	7 947	8 444	Convers. en milliers

Tabl. 7. Miejscowe sieci telefoniczne Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej (dok.) Réseaux téléphoniques de la S. A. Polonaise des Téléphones (fin)

Wyszczególnienie	Ogółem—*Total* 1929	Ogółem—*Total* 1930	Sieci—*Réseaux*: Warszawy *V. de Varsovie*	Okręgu Łódzkiego *District de Łódź*	Lwowa *Ville de Lwów*	Zagłębia Borysławskiego *Bassin de Borysław*	Zagłębia Sosnowieckiego *Bassin de Sosnowiec*	Lublina *Ville de Lublin*	Białegostoku *V. de Białystok*	Spécification
Personel ogółem . . .	2 259	2 353	.	.	.	.	.	.	.	Effectif du personnel
w tem: mężczyzni . .	965	1 019	.	.	.	.	.	.	.	dont: hommes
kobiety . . .	1 294	1 334	.	.	.	.	.	.	.	femmes
z tego przypada na:										De ce nombre il y a:
zarząd centralny .	23	24	.	.	.	.	.	.	.	à la Direction Centr.
przy sieciach . . .	2 236	2 329	1 592	247	276	39	86	51	38	aux réseaux particul.
Inżynierów	21	22	13	3	3	—	1	1	1	Ingénieurs
Urzędników	191	206	127	29	29	4	8	4	5	Employés
Monterów	36	44	26	8	3	1	2	2	2	Monteurs
Telefonistek	1 115	1 134	856	44	127	21	38	27	21	Téléphonistes
Robotników	873	923	570	163	114	13	37	17	9	Ouvriers
Dochody ogółem tys. zł.	27 956	29 654	19 503	4 514	3 214	562	884	540	437	Total des recettes en milliers de zl.
w tem:										dont:
opłaty abonamentowe	24 699	26 557	17 651	3 880	2 895	427	806	492	406	droits d'abonnement
opłaty za rozmowy	582	629	340	155	19	96	12	5	2	taxes p. conversations
inne dochody	2 675	2 468	1 512	479	300	39	66	43	29	autres
Rozchody ogółem tys. zł.	25 373	25 353	13 245	1 255	1 186	230	429	241	203	Total des dépenses en milliers de zl.
w tem:										dont:
utrzymanie personelu	8 771	8 946	6 625	747	815	160	278	176	145	Dépenses du personnel
wydatki eksploatac. .	7 073	7 843	6 620	508	371	70	151	65	58	Dépenses d'exploitation
fundusz dyspozyc. rezerwowy	423	481	.	.	.	.	.	.	.	Fonds de réserve disponible
amortyzacja	7 884	5 998	.	.	.	.	.	.	.	Amortissements
opłata podatku doch.	1 200	2 060	.	.	.	.	.	.	.	Impôt sur le revenu
cele społeczne . . .	22	25	.	.	.	.	.	.	.	Dépens. p. oeuvres. soc.

Tabl. 8. Opłaty telefoniczne — Taxes téléphoniques

W złotych — *En zlotys*

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Ogółem *Total*	Opłaty za rozmowy — *Taxes pour conversations*: Ogółem *Total*	w obrocie — *dans le service*: miejscowym *local*	międzymiastowym *interurbain*	międzynarodowym *international*	Opłaty abonamentowe *Taxes pour abonnement*	Dodatkowe opłaty za telegramy nadane i oddane telefonem *Taxes pour les télégrammes transmis par téléphone*
Razem—Total 1929	54 570 358	32 741 390	365 939	28 344 097	4 031 354	21 258 997	569 971
Razem—Total 1930	52 879 194	32 405 551	398 199	28 068 794	3 938 558	20 064 532	409 111
Bydgoszcz	6 498 937	3 144 522	10 823	2 470 114	663 585	3 317 280	37 135
Gdańsk	12 631	11 741	—	11 741	—	890	—
Katowice	7 308 233	3 114 971	17 369	2 120 610	976 992	4 156 271	36 991
Kraków	4 954 037	3 778 031	46 473	3 395 740	335 818	1 065 442	110 564
Lublin	3 251 578	2 132 957	224 451	1 904 456	4 050	1 106 816	11 805
Lwów	5 509 053	3 974 711	40 278	3 762 543	171 890	1 466 804	67 538
Poznań	9 239 578	4 049 718	19 737	3 895 913	134 068	5 144 426	45 434
Warszawa	12 808 125	10 274 277	30 822	8 653 178	1 590 277	2 440 028	93 820
Wilno	3 297 022	1 924 623	8 246	1 854 499	61 878	1 366 575	5 824

IV. PERSONEL — PERSONNEL

Tabl. I. Personel przy władzach administracyjnych
Effectif du personnel de l'administration

Władze administracyjne *Administrations*	Urzędnicy — *Employés*							Funkcjonarjusze niżsi *Personnel subalterne*			
	Ogółem *Total*	w tem kobiet *dont femmes*	stali — *permanents*: referendarscy *rapporteurs*	podreferendarscy *sous-rapporteurs*	rachunkowi *comptables*	kancelaryjni *buralistes*	niestali *provisoires*	Ogółem *Total*	w tem kobiety *dont femmes*	stali *permanent*	niestali *provisoires*
Razem—Total 1929	1 457	389	216	427	287	286	241	140	—	111	29
Razem—Total 1930	1 517	430	228	416	300	288	285	161	—	108	53
Centralny Zarząd M. P. i T. *Administration Centrale du Min. des Postes et Télégraphes*	201	52	65	43	23	31	39	23	—	15	8
Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów . . . . *Chambre de Comptabilité des Postes et Télégraphes*	289	168	2	.	63	104	120	12	—	7	5
Okręgi dyrekcyjne—*Districts*											
Bydgoszcz	112	19	17	54	29	1	11	8	—	6	2
Gdańsk	7	2	1	3	1	1	1	2	—	1	1
Katowice	89	29	17	21	17	27	7	8	—	8	—
Kraków	163	13	26	62	34	24	17	17	—	11	6
Lublin	87	19	13	28	16	19	11	12	—	6	6
Lwów	161	29	32	49	41	15	24	25	—	19	6
Poznań	150	31	23	59	41	12	15	17	—	10	7
Warszawa	163	52	14	58	26	37	28	28	—	22	6
Wilno	95	16	18	39	9	17	12	9	—	3	6

Tabl. 2. Personel przy instytucjach pocztowych, telegraficznych i telefonicznych, technicznych zarządach telegrafów, telefonów, radjostacjach i głównych składach materjałów pocztowych, telegraficznych i telefonicznych
Personnel des institutions postales, télégraphiques et téléphoniques, auprès de la direction technique des télégraphes et des téléphones et auprès des stations de la T. S. F.

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Urzędnicy — *Employés*				Funcjonarjusze niżsi—*Personnel subalterne*			
	Ogółem *Total*	w tem kobiety *dont femmes*	stali *permanents*	niestali *provisoires*	Ogółem *Total*	w tem kobiety *dont femmes*	stali *permanent*	niestali *provisoires*
Razem—Total 1929	14 539	4 954	10 923	3 616	14 575	7	11 875	2 700
Razem—Total 1930	15 662	5 513	11 915	3 747	15 205	9	12 268	2 937
Bydgoszcz	1 350	386	962	388	2 119	1	1 814	305
Gdańsk	58	10	44	14	93	—	52	41
Katowice	1 040	380	866	174	1 049	3	897	152
Kraków	2 083	918	1 567	516	1 728	2	1 153	575
Lublin	1 118	243	952	166	911	—	605	306
Lwów	2 189	858	1 845	344	2 010	—	1 884	126
Poznań	1 678	643	1 113	565	2 568	—	2 266	302
Warszawa	4 827	1 718	3 564	1 263	3 685	1	2 838	847
Wilno	1 297	351	982	315	1 024	—	756	268
Główne składy materjałów pocztowych, telegr. i telef. *Dépôt central des matériaux postaux, télégr. et téléphon.*	22	6	20	2	18	2	3	15

Tabl. 3. Inny personel przy instytucjach pocztowych, telegraficznych i telefonicznych
Autre personnel des institutions postales, télégraphiques et téléphoniques

Okręgi dyrekcyjne *Districts*	Zawiadowcy agencyj i pośrednictw pocztowych, telegr. i telefonicznych *Chefs des agences et des bureaux d'entremise*	Posłańcy pocztowi *Courriers de poste*	Robotnicy telegraficzni *Ouvriers travaillant au télégraphe*	Przedsiębiorcy przewozu poczt na drogach kołowych *Entrepreneurs de transport*	Woźnice i szoferzy *Chauffeurs et cochers*
Razem—Total 1929	2 495	1 343	1 666	1 215	387
Razem—Total 1930	2 503	1 309	1 685	1 295	358
Bydgoszcz	684	65	129	42	—
Gdańsk	—	—	—	—	—
Katowice	154	6	221	20	—
Kraków	276	250	153	137	—
Lublin	270	308	90	231	3
Lwów	328	364	744	218	257
Poznań	382	17	223	40	44
Warszawa	234	46	80	352	54
Wilno	175	253	45	255	—

V. FINANSE — FINANCES

Tabl. I. Dochody — Recettes

W złotych — *En złotys*

Obszar administracyjny *Administrations*	Ogółem *Total*	Opłaty — *Taxes*: pocztowe *postales*	telegraficzne *télégraphiques*	telefoniczne *téléphoniques*	radjotelegraficzne *radio-télégraphiques*	Inne dochody — *Autres recettes*: zwroty wydatków *recouvrements de frais*	inne *autres*	nadzwyczajne *extraordinaires*
Razem 1. IV 1929-31. III 1930	249 815 086	148 452 772	15 791 958	54 886 530	3 572 777	4 375 486	3 369 286	19 366 277
Total 1.IV 1930-31.III 1931	236 459 519	145 647 944	13 535 580	56 557 772	2 784 560	5 117 619	5 510 938	7 305 106
Zarząd Centralny *Administration Centrale*	5 513 029	515 664	83	859 167	26	3 883 947	254 142	—
Okręgi dyrekcyjne *Districts*								
Bydgoszcz	17 941 345	10 123 597	798 931	6 279 837	80 852	83 962	162 504	411 662
Gdańsk	1 656 536	1 337 902	57 101	247 724	—	2 534	11 275	—
Katowice	19 602 564	10 614 103	1 004 099	7 361 614	172 046	60 523	61 968	328 211
Kraków	31 011 950	20 704 357	1 547 517	7 382 140	306 812	267 488	135 574	668 062
Lublin	13 869 397	9 041 936	974 978	3 342 970	72 815	95 345	170 904	170 449
Lwów	31 204 713	23 098 096	1 868 945	5 531 573	177 560	154 180	104 612	269 747
Poznań	25 654 317	14 801 207	1 002 298	8 992 445	129 715	124 981	304 131	299 540
Warszawa	74 885 048	47 374 943	5 364 533	13 375 555	1 771 346	331 086	1 757 110	4 910 475
Wilno	12 603 968	8 036 139	917 095	3 184 747	73 388	112 864	71 175	208 560
Główne składy materjałów pocztowych telegr. i telef. *Dépôt central des matériaux postaux télégr. et téléph.*	4 559	—	—	—	—	285	4 274	—
Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów *Chambre de Comptabilité des Postes et Télégraphes*	1 787	—	—	—	—	424	1 363	—
Emerytury *Pensions de retraite*	2 471 906	—	—	—	—	—	2 471 906	—
Państwowa Wytwórnia Aparatów Telegr. i Telef. *Fabrique d'appareils télégr. et téléphon.*	38 400	—	—	—	—	—	—	38 400

Tabl. 2. Wydatki — Dépenses

W złotych — *En zlotys*

Obszar administracyjny *Administrations*	Ogółem *Total*	Zwyczajne (na utrzymanie ruchu) — *Ordinaires (p. le mouvement)*						
		Ogółem *Total*	Osobowe *De personnel*	Rzeczowe — *Du matériel*				
				Różne wydatki osobowe a *Diverses dépenses de personnel a*	Przewóz poczty *Transport de la poste*	Konserwacja linij i urządz. wewn. telegr. i telef. *Conservation des lignes et des installations télégr. et téléphon.*	Inwestycje, druk znaczków pocztowych i t. p. *Investis. impress. de timbres-poste e. t. c.*	Inne wydatki rzeczowe *Autres dépenses de matériel*
Razem od 1.IV 1929—31.III 1930 r.	219 510 878	181 201 300	106 620 947	21 071 783	22 690 977	11 653 783	4 628 311	14 365 049
Total od 1.IV 1930 - 31.III 1931 r.	229 314 144	199181362	119788954	21 148 501	26088764	12 275 424	4 506 840	15 372 879
Zarząd Centralny . . . . . *Administration Centrale*	51 475 850	32 259 466	1 445 375	957 913	19147215	4 387 131	2 996 230	3 325 602
Okręgi dyrekcyjne — *Districts*								
Bydgoszcz	15 458 350	15 084 559	11 186 978	1 783 697	379 455	596 159	99 095	1 039 175
Gdańsk	1 339 203	1 308 899	1 041 945	84 063	74 940	26 445	4 813	76 693
Katowice	12 884 263	12 241 188	9 442 120	1 085 762	337 969	644 463	77 426	653 448
Kraków	20 857 087	18 446 190	12 276 189	2 652 107	931 891	1 123 918	137 033	1 325 052
Lublin	12 191 806	11 567 219	6 901 883	1 729 178	874 481	1 045 199	141 080	875 398
Lwów	23 585 108	22 595 604	14 834 794	3 504 481	1 150 709	1 189 793	245 298	1 670 529
Poznań	18 844 600	18 475 007	13 615 469	2 261 398	354 124	954 803	169 090	1 120 123
Warszawa	47 855 349	42 836 555	29 896 006	5 356 386	2 065 705	1 496 824	314 127	3 707 507
Wilno	12 194 843	11 754 990	7 452 601	1 602 996	772 275	810 689	176 616	939 813
Główne składy materjałów pocztowych, telegr. i telefon. . *Dépôt Central des matériaux postaux, télégr. et téléph.*	402 291	402 291	173 406	14 151	—	—	—	214 734
Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów . . . . *Chambre de Comptabilité des Postes et Télégraphes*	1 579 103	1 563 103	875 897	116 369	—	—	146 032	424 805
Emerytury — *Pensions de retraite*	10 646 291	10 646 291	10 646 291	—	—	—	—	—

(dok.—fin)

Obszar administracyjny *Administrations*	Nadzwyczajne (na inwest.) — *Extraordinaires (p. investiss.)*			Dopłaty na akcję zatrudnienia bezrobotnych *Versements au fonds de l'emploi de chômeurs*	Dotacje dla przedsiębiorstw pomocniczych *Versements à des entreprises auxiliaires*
	Ogółem *Total*	Budowa domów *Construction*	Budowa linij oraz urządzeń wewn. telegr. telef. i radjotelefonicznych *Construction de lignes et d'installations télégr. téléph. et radiotéléphon.*		
Razem od 1.IV 1929—31.III 1930 r.	38 309 578	6 670 242	28 039 336	3 600 000	—
Total od 1.IV 1930—31.III 1931 r.	30 132 782	6 324 870	19 207 912	3 600 000	1 000 000
Zarząd Centralny . . . . . *Administration Centrale*	19 216 384	1 171 181	13 445 203	3 600 000	1 000 000
Okręgi dyrekcyjne — *Districts*					
Bydgoszcz	373 791	193 418	180 373	—	—
Gdańsk	30 304	—	30 304	—	—
Katowice	643 075	20 199	622 876	—	—
Kraków	2 410 897	1 512 536	898 361	—	—
Lublin	624 587	82 347	542 240	—	—
Lwów	989 504	570 288	419 216	—	—
Poznań	369 593	1 200	368 393	—	—
Warszawa	5 018 794	2 742 701	2 276 093	—	—
Wilno	439 853	15 000	424 853	—	—
Główne składy materjałów pocztowych, telegr. i telefon. *Dépôt central des matériaux postaux, télégr. et téléph.*	—	—	—	—	—
Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów . . . . *Chambre de Comptabilité des Postes et Télégraphes*	16 000	16 000	—	—	—
Emerytury — *Pensions de retraite*	—	—	—	—	—

a Wynagrodzenie sił zastępczych, dodatki służbowe, zasiłki i zapomogi, nagrody oraz koszty utrzymania agencyj i pośrednictw pocztowych.

a Rétribution de travailleurs suppléants. allocations de service, subsides et secours, rémunérations ainsi que les frais d'entretien des agences et des bureaux d'entremise postale.

Uwaga. Liczby te różnią się od liczb podanych w statystyce za r. 1929, z powodu tego, że obecnie zostały włączone wydatki dokonane w okresie ulgowym od 1.IV do 30.VI 1930 r. z kredytów za okres 1929/1930 r.

Note. Ces chiffres diffèrent de ceux insérés dans la statistique pour l'année 1929, par suite du fait, qu'à présent on y a inclus les dépenses effectuées au cours de la période de faveur du 1.IV au 30.VI de 1930 autitre des crédits accordés pour l'exercice 1929/30.

VI. UZUPEŁNIENIE —

Tabl. I. Statystyka ruchu pocztowego, telegraficznego i telefonicznego w ważniejszych urzędach

Nazwa miejscowości	Polecone przesyłki pocztowe *Envois recommandés*		Listy wartościowe i paczki *Lettres avec déclaration de valeur et colis*		Przekazy pocztowe — *Mandats-poste*			
					wpłacone—*versements*		wypłacone—*paiements*	
	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*
Dyrekcja bydgoska —								
Brodnica	51 348	52 134	7 211	19 717	29 646	2 711 113	23 465	2 108 412
Bydgoszcz	511 495	496 919	183 123	197 161	184 893	21 336 590	242 697	29 370 556
Chełmno	49 143	59 348	7 586	22 093	27 700	2 560 204	27 191	2 018 170
Chełmża	29 773	37 105	6 740	12 930	20 843	2 453 269	13 130	1 652 782
Chojnice	74 579	78 300	14 507	29 288	42 594	4 340 178	30 905	2 937 790
Czersk	33 733	32 792	5 902	11 681	21 156	1 994 839	15 080	1 503 191
Gdynia	149 690	155 982	18 556	51 343	105 027	10 444 056	46 468	5 535 886
Grudziądz	279 868	282 429	54 261	99 325	93 817	11 014 050	135 139	9 289 001
Kartuzy	33 282	36 642	4 946	13 404	35 355	2 868 364	21 603	1 494 456
Kościerzyna	38 125	47 576	7 589	15 628	24 367	2 768 583	18 216	1 615 661
Nakło n/Notecią	39 781	43 449	7 577	13 751	23 697	2 055 805	18 063	1 974 848
Starogard	84 930	93 774	19 919	40 506	43 724	4 131 843	33 378	3 109 002
Świecie n/Wisłą	38 000	45 128	6 026	14 266	22 431	2 132 667	20 608	1 411 667
Tczew	73 755	81 298	14 227	29 896	39 780	3 988 823	27 345	2 742 380
Toruń	384 958	367 003	69 621	81 161	126 471	14 550 063	145 891	12 648 375
Tuchola	25 247	31 016	4 911	12 179	18 728	1 674 262	11 960	955 883
Wąbrzeźno	31 338	38 143	13 976	14 378	20 331	2 134 200	19 729	1 713 610
Wejherowo	39 449	44 818	7 012	19 178	28 737	2 830 670	20 985	1 981 766
Dyrekcja katowicka —								
Bielsko	545 160	379 475	202 724	105 470	66 504	8 765 421	133 497	17 213 557
Cieszyn	194 392	205 322	41 671	54 447	48 524	4 276 532	55 595	4 568 188
Dziedzice	49 027	57 474	9 020	11 152	19 342	2 218 745	6 171	701 905
Katowice	908 970	832 241	294 022	239 268	229 924	31 995 642	292 121	25 332 766
Królewska Huta	226 273	191 047	60 952	73 036	80 511	10 349 228	73 056	4 686 626
Lubliniec	39 595	35 403	4 520	14 453	20 064	1 521 708	17 263	1 683 223
Mikołów	25 856	23 973	6 342	12 986	19 009	1 785 183	9 761	618 321
Mysłowice	52 194	63 847	4 376	3 141	27 200	3 184 877	22 918	1 370 410
Pszczyna	33 467	42 121	4 545	17 054	18 554	1 409 083	13 879	1 132 337
Rybnik	75 382	76 680	9 165	38 109	46 783	4 407 682	29 714	2 171 818
Siemianowice	22 305	38 533	6 245	16 951	21 198	1 649 459	8 180	600 503
Tarnowskie Góry	65 209	65 481	11 225	27 387	30 599	3 000 900	24 585	1 507 386
Dyrekcja krakowska —								
Będzin	139 219	138 865	18 712	33 766	47 317	6 764 827	43 954	5 995 073
Biała	149 044	156 565	47 828	32 551	30 789	3 621 868	43 303	5 038 963
Bochnia	82 091	76 225	3 141	3 218	21 397	2 456 019	29 145	1 975 234
Chrzanów	112 826	104 404	12 565	18 230	26 691	4 148 076	18 663	1 633 517
Częstochowa	321 282	251 601	94 427	83 412	94 932	10 507 742	147 694	15 983 517
Dąbrowa Górnicza	59 660	52 863	7 552	17 525	30 421	2 823 232	19 297	2 121 743
Gorlice	67 874	61 302	8 561	16 443	20 323	2 173 228	13 421	1 456 897
Jasło	138 107	128 361	15 071	25 273	30 404	3 127 002	25 307	2 238 872
Jędrzejów	34 023	35 131	1 263	2 201	18 156	1 971 709	14 248	1 601 544
Kielce	262 322	225 386	65 676	79 193	77 897	10 709 928	129 816	11 243 085
Kraków	2 479 477	2 667 934	678 535	477 214	397 152	49 821 450	764 478	59 228 408
Krynica Zdrój	43 001	70 546	7 430	40 073	34 951	3 603 642	37 979	7 548 017
Mielec	41 703	45 295	6 226	12 455	15 844	1 739 154	14 372	1 371 296

a Liczby te obejmują rozmowy przeprowadzone za pośrednictwem centrali podległych Zarządom Ministerstwa Poczt i Telegrafów oraz Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej.

SUPPLÉMENT

Statistique du sérvice postal, télégraphique et téiéphonique dans les locaiités plus importantes

Telegramy — *Télégrammes*			Połączenia telefoniczne *a* *Communications téléphoniques a*		Rzeczywisty ogólny przychód *Revenu effectif total*	Localités
nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	przechodowe *de transit*	miejscowe *locales*	międzymiastowe *interurbaines*		
Direction de Bydgoszcz						
4 725	4 942	5 104	475 782	57 582	287 792	Brodnica
70 944	67 414	295 938	9 653 946	330 097	4 515 139	Bydgoszcz
5 725	7 039	4 984	809 455	63 316	321 558	Chełmno
3 902	3 771	3 616	382 769	49 130	208 354	Chełmża
6 843	10 195	30 608	464 283	57 488	408 248	Chojnice
2 796	5 483	4 496	73 886	31 692	199 846	Czersk
44 924	37 793	101 872	4 012 256	309 328	1 426 971	Gdynia
32 440	40 068	77 644	5 844 318	224 501	1 842 372	Grudziądz
3 813	6 315	6 731	124 048	37 464	200 771	Kartuzy
4 164	6 201	7 089	314 668	33 179	241 063	Kościerzyna
4 414	6 696	4 262	448 841	54 613	279 319	Nakło n/Notecią
7 660	9 878	9 476	1 582 406	81 182	548 846	Starogard
2 964	2 913	998	451 293	50 873	249 321	Świecie n/Wisłą
8 580	8 247	23 788	1 766 080	99 826	521 750	Tczew
38 684	39 873	208 369	14 983 751	253 444	1 955 997	Toruń
2 628	4 070	5 926	358 918	29 527	187 499	Tuchola
3 365	4 292	2 850	511 348	38 458	267 715	Wąbrzeźno
5 307	5 227	7 766	303 308	55 912	292 771	Wejherowo
Direction de Katowice						
46 746	46 868	89 549	9 526 825	431 534	3 075 543	Bielsko
12 868	11 664	1 568	1 952 495	177 791	651 986	Cieszyn
3 343	3 909	34	137 012	57 564	221 702	Dziedzice
129 423	129 266	335 970	15 136 298	1 278 790	7 622 187	Katowice
32 491	26 590	2 464	3 983 687	163 248	1 793 152	Królewska Huta
3 531	3 028	5 170	278 043	28 977	170 697	Lubliniec
4 946	4 221	3 054	326 326	35 873	266 480	Mikołów
10 411	7 819	5 729	1 647 490	57 324	355 727	Mysłowice
3 226	2 606	1 806	125 645	58 307	177 700	Pszczyna
6 728	5 712	5 542	641 511	119 956	468 073	Rybnik
4 014	4 443	2 818	2 552 966	32 596	317 203	Siemianowice
8 848	7 423	14 740	2 051 548	113 365	495 815	Tarnowskie Góry
Direction de Kraków						
16 162	17 083	10 286	3 949 044	71 540	853 475	Będzin
5 947	9 629	—	968	2 210	550 786	Biała
4 136	5 034	596	154 510	18 805	198 332	Bochnia
8 485	10 834	30	284 317	47 677	264 019	Chrzanów
34 052	39 260	188 296	4 666 075	104 242	1 448 450	Częstochowa
7 940	9 346	31 050	1 518 074	26 037	279 362	Dąbrowa Górnicza
4 115	4 662	—	265 722	57 015	190 450	Gorlice
7 739	7 662	10 596	305 768	22 487	275 534	Jasło
3 120	4 050	2 645	198 900	17 844	123 883	Jędrzejów
30 655	29 265	88 090	19 273 646	98 188	938 206	Kielce
226 425	212 081	1 760 894	27 716 673	534 455	7 857 502	Kraków
2 368	17 882	825	150 423	33 764	359 723	Krynica
3 563	4 203	1 252	40 036	19 554	136 586	Mielec

a Ces chiffres embrassent les conversations par l'entremise des stations centrales appartenant au Ministère des Postes et Télégraphes et à la Société Anonyme des Téléphones en Pologne.

Tabl. 1. Statystyka ruchu pocztowego, telegraficznego i telefonicznego w ważniejszych urzędach (c. d.)

Nazwa miejscowości	Polecone przesyłki pocztowe *Envois recommandés*		Listy wartościowe i paczki *Lettres avec déclaration de valeur et colis*		Przekazy pocztowe — *Mandats poste*			
					wpłacone—*versements*		wypłacone—*paiements*	
	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zł.*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zł.*
Nowy Sącz	194 327	234 756	27 505	53 271	54 091	5 506 147	53 283	4 518 871
Nowy Targ	119 982	104 133	8 471	18 040	24 073	2 988 427	17 833	1 937 072
Olkusz	37 466	42 004	17 511	12 826	17 088	2 129 219	10 316	1 572 364
Oświęcim	86 171	81 336	15 447	19 112	26 522	3 003 420	26 184	1 828 398
Rabka	22 205	31 106	2 757	14 214	14 053	1 472 980	16 250	3 361 381
Radomsko	70 531	74 547	7 366	16 825	26 006	3 351 452	23 343	3 141 459
Sosnowiec	327 662	287 863	13 997	21 978	113 026	17 614 989	83 568	8 737 125
Tarnów	376 413	329 789	81 117	95 105	80 174	9 002 358	132 342	13 242 124
Trzebinia	26 719	44 847	4 796	6 925	14 059	1 327 626	6 799	714 281
Wadowice	140 716	103 214	7 891	14 471	21 336	2 741 515	82 403	1 701 945
Wolbrom	25 222	27 483	2 394	4 726	30 992	1 435 644	7 339	908 752
Zakopane	122 995	149 982	23 708	64 904	61 743	5 897 315	85 268	14 355 500
Zawiercie	71 124	67 182	9 530	18 893	30 942	3 538 639	22 856	2 362 367
Żywiec	108 365	99 898	17 358	20 413	27 172	2 755 293	22 106	1 992 341
Dyrekcja lubelska —								
Biłgoraj	21 669	27 014	6 624	7 921	12 108	1 691 126	11 562	1 101 584
Chełm	75 784	85 857	8 848	28 859	36 682	4 025 338	33 926	3 077 210
Dubno	54 787	67 731	6 473	17 133	28 901	3 468 555	22 828	1 765 699
Hrubieszów	49 150	44 944	5 635	13 688	26 246	3 354 923	16 082	1 605 560
Końskie	50 038	47 264	3 702	7 619	15 559	3 064 449	18 571	2 398 622
Kowel	96 906	97 526	14 592	33 468	45 955	5 666 074	42 068	4 085 244
Kozienice	19 620	22 397	8 077	4 468	11 617	1 892 190	14 979	1 602 590
Krzemieniec	68 676	62 215	8 713	24 635	29 819	3 789 070	34 278	3 057 012
Lublin	529 702	538 011	76 559	148 560	133 060	18 395 153	156 659	15 955 178
Łuck	170 627	234 531	25 027	49 056	69 323	1 016 182	55 028	5 932 071
Opatów	28 543	40 913	7 543	8 407	15 904	2 651 700	10 339	1 567 153
Ostrowiec kielecki	90 352	57 384	8 982	19 196	31 685	3 266 310	16 661	2 975 247
Ostróg	28 932	28 525	3 735	11 705	16 460	1 605 951	15 258	1 788 860
Puławy	34 359	46 653	6 265	7 857	15 698	2 708 081	19 324	1 699 019
Radom	260 402	266 930	44 002	72 890	76 224	9 167 697	106 148	13 198 267
Równe wołyńskie	206 870	151 746	24 685	53 310	69 259	9 696 080	88 138	9 190 583
Sandomierz	30 286	35 247	3 874	12 320	17 263	2 618 060	14 240	1 196 779
Sarny	40 061	46 420	4 510	11 787	19 665	2 451 346	14 281	1 921 804
Skarżysko-Kamienna	29 179	29 969	2 895	9 330	21 091	1 925 969	8 346	1 113 675
Staszów	18 195	23 737	8 347	6 975	11 617	1 102 027	11 296	1 206 577
Szydłowiec	22 093	17 337	10 444	3 259	7 558	872 353	10 979	1 798 890
Tomaszów Lubelski	30 413	34 273	3 263	10 193	16 535	2 174 097	11 565	1 425 673
Włodawa	38 733	34 287	3 619	8 113	16 002	2 113 169	12 129	1 489 875
Włodzimierz	76 226	68 959	7 279	37 401	34 308	3 874 524	30 351	3 011 645
Zamość	106 096	102 056	4 050	6 165	39 339	4 818 946	35 211	3 707 899
Zdołbunów	33 671	34 780	4 197	9 152	15 010	1 873 284	10 380	1 324 183
Dyrekcja lwowska —								
Borysław	98 962	205 224	15 240	39 348	84 729	7 006 165	24 558	2 974 708
Brody	92 785	97 008	14 949	19 267	28 125	2 867 625	28 434	2 507 015
Brzeżany	114 344	89 238	9 921	17 667	25 405	2 103 180	25 340	1 679 516
Buczacz	85 591	72 877	9 849	19 753	54 329	13 308 973	31 180	3 225 100
Czortków	157 950	102 114	12 331	25 970	36 333	3 494 417	29 945	3 068 187
Drohobycz	434 789	355 681	5 287	11 259	71 197	7 840 323	58 032	4 624 685
Jarosław	132 719	188 332	6 733	8 782	48 719	4 834 011	59 083	4 405 489
Kałusz	111 205	93 600	6 755	19 004	28 806	2 678 415	12 183	1 269 148
Kołomyja	218 710	169 360	32 388	54 074	57 193	5 549 381	73 893	7 224 713
Krosno	82 170	76 291	11 563	21 889	28 366	2 791 606	19 405	1 973 337

a Obacz uwagę na str. 956.

Statistique du service postal, télégraphique et téléphonique dans les localités plus importantes (suite)

Telegramy — *Télégrammes*			Połączenia telefoniczne *a* *Communications téléphoniques a*		Rzeczywisty ogólny przychód *Revenu effectif total*	Localités
nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	przechodowe *de transit*	miejscowe *locales*	międzymiastowe *interurbaines*		
12 513	18 746	126 021	454 507	47 426	466 679	Nowy Sącz
4 561	5 636	6 021	316 360	24 730	181 044	Nowy Targ
3 650	3 411	3 166	64 838	88 824	221 094	Olkusz
7 429	9 211	4 542	381 658	104 174	267 008	Oświęcim
4 662	7 667	—	76 150	30 159	129 578	Rabka
7 251	8 566	13 852	635 777	35 054	265 551	Radomsko
45 640	43 186	30 108	7 868 020	216 641	1 503 283	Sosnowiec
17 159	21 116	113 475	1 467 893	84 938	1 140 156	Tarnów
6 283	3 327	1 174	124 426	38 939	160 344	Trzebinia
3 937	4 270	232	119 204	25 554	170 404	Wadowice
3 645	3 302	5 498	22 964	14 411	141 733	Wolbrom
31 769	39 677	4 374	327 400	129 987	605 432	Zakopane
8 980	8 943	7 278	503 637	46 410	332 062	Zawiercie
7 777	8 853	12 541	277 544	54 935	301 260	Żywiec
Direction de Lublin						
2 798	2 717	10 450	50 109	69 778	104 133	Bilgoraj
10 980	15 790	15 962	1 038 403	155 660	339 404	Chełm
8 136	9 194	10 456	452 567	94 867	232 796	Dubno
6 414	6 464	21 025	373 913	40 935	187 238	Hrubieszów
4 739	6 107	13 848	283 343	50 373	171 206	Końskie
15 740	21 350	174 862	1 365 621	101 002	421 269	Kowel
1 836	2 596	4 931	47 685	12 721	97 495	Kozienice
9 982	10 733	18 429	235 492	124 463	239 175	Krzemieniec
87 823	78 739	379 203	7 949 137	268 822	1 594 472	Lublin
29 756	26 650	90 563	1 913 657	98 303	662 962	Łuck
3 823	3 670	874	31 240	30 554	113 323	Opatów
9 710	9 714	18 546	587 244	50 802	321 159	Ostrowiec kielecki
4 735	4 729	564	16 540	28 058	117 729	Ostróg
4 609	6 072	5 204	253 883	51 743	134 972	Puławy
24 463	28 707	118 021	2 882 626	264 457	1 096 078	Radom
39 912	45 014	123 020	3 058 514	100 029	961 942	Równe wołyńskie
4 217	4 295	16 995	55 557	50 908	118 073	Sandomierz
7 569	7 574	32 320	305 956	37 253	149 587	Sarny
4 041	6 106	1 568	116 900	45 264	139 041	Skarżysko-Kamienna
2 452	2 371	3 831	6 240	10 398	106 275	Staszów
1 768	2 091	1 874	12 940	9 581	116 756	Szydłowiec
3 353	4 111	6 667	26 919	64 224	109 826	Tomaszów Lubelski
3 794	5 730	1 982	238 284	25 188	129 736	Włodawa
15 008	16 566	11 184	440 370	47 107	285 606	Włodzimierz
11 054	13 160	6 763	427 275	44 499	352 952	Zamość
5 593	6 679	11 818	198 406	57 027	126 605	Zdołbunów
Direction de Lwów						
13 653	11 098	7 852	5 242 578	45 897	524 086	Borysław
10 006	10 193	14 232	441 884	34 159	301 950	Brody
4 042	5 265	4 418	30 146	36 132	159 566	Brzeżany
5 057	5 544	6 285	27 800	35 815	188 414	Buczacz
9 377	8 746	23 768	100 758	31 081	282 748	Czortków
15 019	14 711	16 232	2 716 386	163 887	608 831	Drohobycz
11 836	13 575	60 842	1 018 199	43 108	436 851	Jarosław
2 839	3 627	1 429	254	47 390	168 587	Kałusz
15 347	16 322	131 738	569 316	44 231	568 866	Kołomyja
5 303	5 420	4 263	18 319	71 095	253 815	Krosno

a Voir la note à la page 957.

Tabl. I. Statystyka ruchu pocztowego, telegraficznego i telefonicznego w ważniejszych urzędach (c. d.)

Nazwa miejscowości	Polecone przesyłki pocztowe *Envois recommandés*		Listy wartościowe i paczki *Lettres avec déclaration de valeur et colis*		Przekazy pocztowe — *Mandats poste*			
					wpłacone—*versements*		wypłacone—*paiements*	
	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*
Lwów	4 249 020	3 743 258	555 846	655 927	557 753	62 916 885	986 200	91 783 045
Łańcut	57 603	58 267	7 211	13 629	20 637	12 487 566	15 201	1 469 093
Przemyśl	429 122	377 031	79 231	106 820	110 748	17 278 327	152 615	11 110 617
Przeworsk	41 104	40 041	8 533	6 464	21 167	2 678 828	13 087	1 602 579
Rawa Ruska	58 795	60 635	5 904	11 946	18 961	1 713 930	15 490	1 227 730
Rzeszów	237 624	231 635	32 773	54 679	58 890	6 286 435	75 235	6 250 153
Sambor	163 742	125 326	16 728	32 214	40 069	3 463 626	41 890	3 326 626
Sanok	126 056	112 876	12 422	26 609	36 766	4 720 059	31 464	2 551 532
Sokal	60 611	54 257	7 757	13 678	22 569	2 646 204	15 246	1 388 277
Stanisławów	510 144	469 964	74 637	130 611	132 923	16 681 296	172 057	14 695 213
Stryj	163 053	150 648	21 989	29 618	53 594	4 584 550	63 775	5 001 208
Tarnopol	295 119	380 448	30 483	60 834	70 380	7 249 115	78 251	7 181 811
Złoczów	151 685	140 573	11 842	24 187	29 137	2 738 724	29 410	2 069 086
Dyrekcja poznańska —								
Chodzież	24 882	26 039	5 375	13 459	15 944	1 468 491	11 130	1 064 853
Czarnków	19 453	31 458	5 685	11 038	16 398	1 316 027	11 908	697 005
Gniezno	117 111	173 751	31 771	48 330	69 344	6 639 922	67 258	6 104 976
Gostyń	26 315	27 374	5 498	11 417	17 730	1 722 078	10 942	1 335 820
Grodzisk poznański	25 665	30 829	4 531	8 787	18 509	1 726 412	16 199	1 734 891
Inowrocław	135 864	134 663	31 113	54 170	81 599	9 140 133	62 449	6 064 361
Jarocin	46 346	47 994	8 375	17 043	28 332	2 527 064	23 262	2 389 809
Kępno	35 837	69 344	2 409	7 540	28 908	2 635 523	25 854	3 112 359
Kościan	51 666	46 008	1 114	1 415	33 217	2 903 658	24 585	2 569 735
Kruszwica	20 517	23 121	5 245	8 271	20 087	1 819 341	8 220	1 305 823
Krotoszyn	47 948	53 840	10 468	21 253	32 538	2 677 785	32 028	3 362 232
Leszno	102 565	97 159	21 029	29 067	54 154	5 285 484	54 611	5 844 868
Międzychód	28 865	33 848	4 313	12 711	20 193	1 510 115	13 320	1 606 319
Nowy Tomyśl	18 641	28 255	4 768	8 780	14 469	1 504 158	10 066	1 108 181
Oborniki	22 248	31 097	3 542	7 971	16 119	1 511 598	12 630	1 116 799
Ostrów poznański	96 192	121 044	20 090	37 337	59 664	4 506 140	55 121	5 829 676
Ostrzeszów	26 778	22 512	1 875	5 059	25 783	2 311 849	24 840	2 615 280
Pleszew	34 113	38 087	9 988	16 797	26 494	2 167 769	25 963	2 797 855
Poznań	1 599 699	1 380 008	564 172	381 498	479 265	60 440 529	775 653	61 445 801
Rawicz	39 916	50 800	12 681	23 647	28 930	2 800 234	33 032	3 014 941
Szamotuły	43 240	48 980	5 542	10 249	222 623	2 354 610	16 990	1 784 244
Środa	26 308	36 753	1 164	2 087	18 655	1 710 854	12 099	1 268 920
Wągrowiec	38 732	46 691	7 627	15 456	28 274	2 510 329	22 429	1 869 405
Wolsztyn	37 421	42 895	9 892	19 519	31 321	2 801 689	26 991	3 207 527
Wronki	19 278	27 238	4 014	9 111	17 683	1 235 678	15 988	2 078 294
Września	37 238	61 955	8 160	19 464	30 732	2 856 075	23 656	2 565 217
Zbąszyń	23 797	25 189	7 597	9 238	15 256	1 462 117	10 798	2 517 509
Żnin	29 925	33 555	6 737	13 564	30 639	7 260 944	6 753	656 733
Dyrekcja warszawska —								
Augustów	24 512	28 946	3 352	8 549	13 549	1 572 811	10 366	1 713 381
Biała Podlaska	61 388	60 535	5 016	14 670	21 776	2 402 445	21 131	1 745 094
Białystok	356 188	288 665	49 041	79 312	80 773	11 942 304	115 943	15 006 761
Brzeziny	29 333	35 529	10 305	5 228	8 601	1 928 942	17 914	3 356 888
Ciechanów	44 355	42 178	4 320	8 746	19 710	4 161 859	12 061	1 463 371
Ciechocinek	12 461	19 570	1 690	7 803	9 829	975 507	16 787	2 258 410

a Obacz uwagę na st. 956.

Statistique du service postal, télégraphique et téléphonique dans les localités plus importantes (suite)

Telegramy — *Télégrammes*			Połączenia telefoniczne *a* *Communications téléphoniques a*		Rzeczywisty ogólny przychód *Revenu effectif total*	Localités
nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	przechodowe *de transit*	miejscowe *locales*	międzymiastowe *interurbaines*		
281 742	349 913	2 429 427	51 759 796	976 012	10 403 035	Lwów
4 538	6 219	2 647	73 247	31 549	150 433	Łańcut
32 169	28 718	86 310	3 480 179	72 668	1 167 746	Przemyśl
5 425	3 596	5 710	61 237	38 546	156 709	Przeworsk
2 885	3 416	7 102	8 165	46 507	134 968	Rawa Ruska
16 436	18 791	63 193	2 841 457	188 188	654 981	Rzeszów
6 610	7 491	25 425	247 096	37 740	320 387	Sambor
9 415	10 034	22 082	73 377	28 960	274 026	Sanok
3 531	4 761	4 556	46 143	20 056	155 683	Sokal
38 396	39 769	64 533	4 171 343	125 728	1 435 472	Stanisławów
13 245	13 777	63 788	1 147 085	63 187	474 313	Stryj
28 749	25 025	114 944	1 020 136	106 842	697 529	Tarnopol
5 458	6 419	4 443	325 405	57 991	244 256	Złoczów
Direction de Poznań						
2 477	2 689	2 265	233 600	2 471	175 806	Chodzież
3 060	3 868	1 941	181 778	56 557	157 890	Czarnków
11 405	15 080	13 390	3 479 089	95 323	782 984	Gniezno
3 085	3 849	2 616	186 090	37 955	208 107	Gostyń
2 095	2 547	1 371	157 275	4 198	162 616	Grodzisk poznański
14 520	18 837	31 020	4 359 090	139 824	962 249	Inowrocław
5 222	4 976	2 621	449 631	49 311	286 221	Jarocin
3 965	5 106	7 999	320 736	34 747	236 003	Kępno
4 053	6 224	965	345 100	55 018	293 577	Kościan
2 939	2 764	1 082	127 253	40 064	181 379	Kruszwica
4 953	6 289	23 202	761 057	60 311	320 605	Krotoszyn
12 018	12 584	12 467	2 380 618	90 177	599 639	Leszno
3 087	4 323	2 902	308 868	42 156	203 835	Międzychód
2 089	2 767	2 890	117 652	24 633	151 714	Nowy Tomyśl
2 159	2 617	685	241 665	34 472	180 769	Oborniki
10 884	14 598	16 854	1 456 724	87 142	645 820	Ostrów poznański
2 844	3 437	2 572	120 602	30 993	185 951	Ostrzeszów
4 655	5 609	5 378	168 321	42 201	302 608	Pleszew
200 670	247 487	884 052	19 231 051	549 233	9 051 600	Poznań
4 815	5 168	13 354	702 945	50 419	312 100	Rawicz
3 062	5 040	1 802	359 630	61 249	252 649	Szamotuły
2 921	3 587	1 501	338 235	47 539	230 300	Środa
3 544	5 755	4 602	373 371	44 184	254 771	Wągrowiec
3 370	4 346	4 872	178 863	33 629	242 089	Wolsztyn
1 715	2 048	633	128 291	23 075	136 549	Wronki
4 250	4 886	902	838 752	60 715	359 975	Września
7 498	5 336	854	47 102	21 064	178 913	Zbąszyń
1 861	3 349	456	180 253	35 928	233 686	Żnin
Direction de Warszawa						
3 261	4 405	2 562	289 956	54 206	123 057	Augustów
6 576	10 203	39 214	507 353	52 448	224 198	Biała Podlaska
40 141	46 738	134 827	331 605	100 081	1 361 555	Białystok
2 206	2 729	9	52 408	20 569	154 772	Brzeziny
6 203	5 776	4 547	266 809	36 012	198 537	Ciechanów
4 170	5 770	—	36 807	15 268	116 100	Ciechocinek

a Voir la note à la page 957.

Tabl. I. Statystyka ruchu pocztowego, telegraficznego i telefonicznego w ważniejszych urzędach (dok.)

Nazwa miejscowości	Polecone przesyłki pocztowe *Envois recommandés*		Listy wartościowe i paczki *Lettres avec déclaration de valeur et colis*		Przekazy pocztowe — *Mandats-poste*			
					wpłacone—*versements*		wypłacone—*paiements*	
	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*	sztuk *nombre*	kwota zł. *montant zl.*
Grajewo	25 202	30 289	3 688	9 655	12 993	1 765 211	9 394	1 219 060
Kalisz	265 024	234 213	76 838	58 371	69 004	8 274 603	133 394	15 535 194
Koło	34 574	41 067	5 697	11 002	18 069	2 246 404	17 194	2 134 819
Konin	33 880	40 898	5 149	11 646	18 089	2 497 898	13 954	1 445 339
Kutno	57 090	61 241	6 632	17 091	25 166	2 706 346	17 466	2 761 428
Lipno	25 400	29 467	2 797	7 700	14 383	2 068 117	11 766	1 028 520
Łęczyca	24 419	25 779	3 840	6 156	14 976	1 897 603	10 507	893 603
Łomża	85 792	85 352	9 657	24 166	26 600	3 657 154	32 837	3 333 308
Łowicz	33 699	34 467	6 420	9 348	15 606	2 000 876	15 877	1 816 049
Łódź	2 201 049	2 032 049	499 371	276 623	322 827	45 852 522	1 084 593	158 140 246
Łuków	32 020	40 007	7 572	7 018	15 373	2 190 165	15 318	1 573 339
Międzyrzec	27 035	28 381	5 869	9 553	12 996	1 467 256	10 114	1 467 225
Mińsk Mazowiecki	37 076	32 395	4 579	5 590	12 925	1 720 376	10 715	737 734
Mława	40 719	48 487	6 938	12 638	20 606	2 368 855	21 205	2 486 876
Ostrołęka	22 439	29 960	3 111	8 034	13 600	1 468 992	13 676	1 388 667
Ostrów Mazowiecki	31 976	38 919	2 889	10 190	15 274	1 776 802	17 224	1 271 148
Otwock	32 813	28 795	2 760	6 140	13 375	1 344 597	18 689	2 220 308
Pabjanice	65 504	57 770	22 407	11 729	21 400	2 120 456	31 587	6 209 267
Piotrków trybunalski	197 531	137 316	14 027	28 640	48 475	6 148 185	52 089	5 366 093
Płock	73 057	91 917	11 979	29 281	31 498	4 173 641	37 343	3 808 822
Płońsk	18 426	26 769	2 153	5 661	12 170	1 622 955	6 237	1 059 348
Pruszków	19 935	17 836	6 182	3 825	12 969	1 214 063	8 888	1 259 363
Pułtusk	26 370	37 497	2 491	8 583	13 125	1 714 250	13 878	1 442 929
Rypin	22 159	28 085	2 888	9 604	17 924	1 896 871	7 552	883 471
Siedlce	94 157	94 089	17 952	32 857	33 970	3 203 428	44 003	4 088 896
Sieradz	27 588	32 692	3 505	8 112	14 105	2 119 844	12 031	1 266 868
Skierniewice	44 786	44 314	3 592	8 750	16 169	1 487 364	20 402	1 184 658
Sochaczew	20 728	25 879	1 916	5 047	10 289	1 162 107	5 382	752 439
Sokołów podlaski	19 730	24 667	2 925	6 268	11 906	1 440 689	9 292	1 450 660
Suwałki	56 476	74 945	8 548	27 526	24 898	2 805 681	29 570	2 517 840
Tomaszów Mazow.	103 231	92 689	33 557	20 222	26 318	2 719 381	35 685	4 701 236
Warszawa	6 366 437	7 593 148	2051371	858 015	1 120 641	187 572 153	2 251 827	247 641 006
Wieluń	36 093	43 413	4 820	14 498	2 897	3 607 021	12 611	2 003 013
Włocławek	175 736	185 629	25 156	48 120	5 039	6 648 206	69 486	8 185 329
Zduńska Wola	34 952	28 784	5 104	7 847	1 772	1 360 670	18 634	3 000 877
Zgierz	35 021	34 070	5 922	5 025	1 661	1 016 762	17 066	2 757 369
Żyrardów	25 157	27 028	4 542	5 481	1 782	1 497 650	12 555	1 321 189
Dyrekcja wileńska —								
Baranowicze	130 305	112 882	16 745	37 697	36 305	4 115 640	38 344	4 504 718
Brześć n/Bugiem	240 819	241 958	22 870	53 788	75 179	9 509 301	79 959	6 864 477
Głębokie	27 204	35 409	3 464	8 992	15 859	2 340 480	11 300	1 778 585
Grodno	218 221	211 928	28 112	49 980	63 642	8 295 230	79 342	6 614 855
Kobryń	33 363	38 420	4 670	9 432	16 460	1 866 884	13 682	1 086 905
Lida	70 694	75 167	10 337	20 077	26 666	3 453 128	27 828	2 984 878
Łuniniec	29 446	34 584	3 468	7 884	13 821	1 682 945	10 012	1 153 120
Nieśwież	23 883	31 868	3 024	9 127	13 921	1 819 147	12 724	1 158 242
Nowogródek	61 589	59 253	7 916	14 711	27 377	3 820 766	19 064	2 270 416
Pińsk	120 204	124 178	15 595	36 731	42 207	5 534 947	47 206	5 521 165
Prużana	23 554	33 814	3 643	9 597	12 129	1 355 615	9 213	1 046 434
Słonim	62 303	71 709	9 244	20 058	25 610	3 144 172	25 857	2 511 202
Stołpce	30 385	38 866	3 444	8 539	14 747	1 832 310	7 898	1 139 724
Święciany wileńskie	25 225	33 258	4 784	5 440	11 750	1 758 619	10 267	1 164 307
Wilno	898 122	695 525	143 522	190 981	170 089	26 719 729	406 891	39 933 579
Wołkowysk	50 191	53 713	5 887	14 760	25 563	3 226 375	17 508	1 963 376

Obacz uwagę na str. 956.

Statistique du service postal, télégraphique et téléphonique dans les localités plus importantes (fin)

Telegramy — *Télégrammes*			Połączenia telefoniczne *a* *Communications téléphoniques a*		Rzeczywisty ogólny przychód *Revenu effectif total*	Localités
nadane *expédiés*	nadeszłe *reçus*	przechodowe *de transit*	miejscowe *locales*	międzymiastowe *interurbaines*		
3 608	3 579	1 276	161 361	26 663	117 140	Grajewo
28 865	30 279	73 780	2 823 170	123 871	1 252 719	Kalisz
5 051	5 129	15 968	77 559	29 262	172 425	Koło
5 016	5 590	23 133	183 660	41 042	182 377	Konin
10 264	8 841	31 911	1 104 070	80 026	321 964	Kutno
3 489	3 416	6 984	260 114	53 050	133 335	Lipno
4 033	4 481	11 258	334 199	36 569	116 593	Łęczyca
9 694	9 975	37 169	581 618	127 382	313 612	Łomża
5 380	6 233	8 819	567 873	33 866	180 058	Łowicz
208 749	230 504	400 020	54 885 705	482 041	9 464 253	Łódź
3 776	4 697	20 549	192 760	31 294	133 196	Łuków
5 254	6 521	—	362 433	47 5ɔ8	179 408	Międzyrzec
2 902	4 198	8 570	281 986	44 597	112 006	Mińsk Mazowiecki
7 726	7 405	17 553	271 143	40 381	220 529	Mława
3 547	4 869	8 686	147 492	19 736	113 182	Ostrołęka
4 532	7 956	4 329	475 198	29 579	138 156	Ostrów Maz.
7 271	7 633	2 196	369 495	194 446	249 303	Otwock
7 965	8 116	259	1 219 900	12 352	315 907	Pabjanice
13 411	13 973	39 533	1 256 945	74 456	499 931	Piotrków trybunalski
16 406	17 098	45 784	2 311 796	109 791	435 550	Płock
3 498	3 386	4 832	109 188	30 382	122 218	Płońsk
2 159	3 647	105	57 917	57 287	110 935	Pruszków
2 766	3 350	916	100 926	37 961	120 056	Pułtusk
4 229	4 129	1 703	352 779	57 926	145 989	Rypin
10 203	14 534	68 254	2 585 693	68 966	409 931	Siedlce
3 432	3 726	3 308	100 323	30 036	133 112	Sieradz
5 434	6 441	16 905	230 091	70 913	145 015	Skierniewice
2 417	3 433	11 317	337 539	32 784	112 794	Sochaczew
3 194	3 651	4 837	158 908	24 086	107 393	Sokołów podlaski
11 558	9 209	7 127	598 686	24 306	259 175	Suwałki
15 179	18 381	5 159	1 824 824	81 453	364 444	Tomaszów Mazowiecki
756 578	1 006 130	3 482 354	244 163 216	1 750 827	29 950 962	Warszawa
5 722	5 803	26 502	365 350	37 562	168 826	Wieluń
20 430	22 037	43 762	5 290 660	573 604	884 004	Włocławek
4 227	4 420	3 996	134 107	32 048	182 798	Zduńska Wola
3 993	4 547	1	517 585	9 715	134 823	Zgierz
3 339	3 599	2 838	266 036	32 441	132 709	Żyrardów
Direction de Wilno						
15 520	21 642	181 659	2 087 096	109 898	424 810	Baranowicze
26 589	32 709	175 535	3 486 245	65 236	774 063	Brześć n/Bugiem
5 343	5 798	17 177	59 948	25 927	108 563	Głębokie
22 383	25 457	189 382	10 453 729	91 236	762 903	Grodno
4 431	5 092	3 440	129 380	19 796	140 413	Kobryń
11 487	17 209	58 875	527 231	57 002	251 742	Lida
3 737	4 006	27 036	94 978	24 951	96 318	Łuniniec
4 409	4 429	—	37 720	25 164	103 796	Nieśwież
6 981	7 823	12 771	764 865	75 329	189 433	Nowogródek
20 540	23 626	18 460	792 882	44 315	487 188	Pińsk
3 657	4 047	4 288	76 540	38 119	98 293	Prużana
11 785	12 368	9 456	530 669	42 018	289 088	Słonim
6 344	7 836	4 224	532 196	53 481	123 858	Stołpce
1 914	2 898	1 322	92 654	28 320	80 886	Święciany wileńskie
112 959	120 947	440 274	19 629 579	461 176	3 428 261	Wilno
7 464	8 981	34 448	278 734	51 377	208 477	Wołkowysk

a Voir la note à la page 957.

MICHAŁ DOSKOCZ

Targi małe i wielkie z rozkładem na rok 1932

Znaczenie targów małych i wielkich w handlu wewnętrznym w Polsce jest bardzo poważne ze względu na znacznie rozwinięte pośrednictwo i z powodu braku nowoczesnych form organizacyj zbytu wytworów gospodarstwa rolnego we wsi polskiej.

Podstawę prawną dla targów małych i wielkich stanowi rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem (art. 60-68)[1]. Zupełnie odrębnie należy traktować wystawy i targi gospodarcze, urządzane na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 listopada 1927 r.[2] za każdorazowem zezwoleniem Ministra Przemysłu i Handlu lub Ministra Rolnictwa.

Główny Urząd Statystyczny przystąpił poraz pierwszy do opracowania i wydania skorowidza wszystkich miejscowości targowych w kraju wraz z najogólniejszemi informacjami o targach małych i wielkich. Dowodem, że potrzeba takiego wydawnictwa daje się odczuwać, jest fakt, że inicjatywa Głównego Urzędu Statystycznego spotkała się z uznaniem i poparciem finansowem następujących organizacyj:

Giełda Mięsna w Warszawie,
Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie,
Rada Naczelna Organizacyj Ziemiańskich,
Syndykat Eksporterów Trzody i Bydła,
Związek Organizacyj Rolniczych R. P.

którym na tem miejscu Główny Urząd Statystyczny wyraża podziękowanie za umożliwienie szybkiego wydania załączonych tablic.

Publikacja niniejsza jest pierwszem tego rodzaju wydawnictwem, obejmującem całą Polskę, i z uwagi na to, że jest pierwszą, nie jest pozbawiona pewnych braków i nieścisłości, których niepodobna było uniknąć. Z tych względów niektóre dane (szczególnie o spędach zwierząt) mają znaczenie raczej tylko orjentacyjne dla czynników zainteresowanych, pozbawionych dotychczas jakichkolwiek informacyj w tym względzie.

Źródłami do zgromadzenia potrzebnego materjału statystycznego były:

1) kwestjonarjusz o targach małych i wielkich w r. 1930 oraz instrukcja dla starostwa, opracowane w Głównym Urzędzie Statystycznym—poparte okólnikiem Ministra Spraw Wewnętrznych № 2/1931, zlecającym administracji państwowej współdziałanie z Głównym Urzędem Statystycznym przy przeprowadzaniu dochodzeń w tym kierunku;

2) urzędowe rozkłady terminów targów małych i wielkich w r. 1932, nadsyłane przez urzędy wojewódzkie do Ministerstwa Przemysłu i Handlu na mocy okólnika Ministra Spraw Wewnętrznych № 60 z dn. 17 kwietnia 1928 r.[3] Jeśli chodzi o rozkład terminów targów, to rozkład ten, mimo że opiera się na urzędowych wykazach, zawiera szereg nieścisłości, mających źródło w tem, że określenia dat w wykazach podawane są w najrozmaitszy nieraz ogólnikowy i niezrozumiały sposób (być może, że określenia takie są dobrze rozumiane przez ludność miejscową).

Przykłady wątpliwych określeń:

1) targ odbywa się co 2-gi tydzień—niewiadomo, kiedy odbył się pierwszy targ; 2) daty targu małego i wielkiego zbiegają się, niewiadomo jaki właściwie targ się odbywa; 3) targ odbywa się w poniedziałek po 1 każdego miesiąca, tymczasem 1-szy miesiąca wypada w poniedziałek; 4) daty targów przypadają często w dnie świąteczne i wówczas brak nieraz objaśnień, czy targ odbywa się przed, po lub w dzień świąteczny; 5) daty targów wielkich przeważnie określane są

1 Dz. U. R. P. № 53/1927 r., poz. 468.
2 Dz. U. R. P. № 102/1927 r , poz. 884.
3 Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. № 3/1928 r., poz. 24. Należy zaznaczyć, że ponieważ w myśl art. 65 rozporządzenia o prawie przemysłowem „Uprawnień na targi małe udziela władza przemysłowa I instancji, a na targi wielkie władza przemysłowa wojewódzka"—niektóre urzędy wojewódzkie ogłaszają w swoich dziennikach urzędowych rozkłady targów małych i wielkich lub tylko wielkich (woj. poznańskie).

według świętych różnych wyznań, przyczem zdarza się czasem, że albo danego świętego niesposób znaleźć w kalendarzu żadnego wyznania (św. Kiljan), albo jest kilku świętych tego samego imienia; 6) „targ na św. Marcina w poniedziałek"—w danym wypadku jeśli św. Marcina nie wypada w poniedziałek, to niewiadomo, czy w poniedziałek przed lub po św. Marcinie.

We wszystkich tych wątpliwych wypadkach trzymano się tekstu urzędowego wykazu z danego województwa. Ze względów technicznych, zamiast wyszczególniania świąt i świętych różnych wyznań (rzym.-kat., gr.-kat., prawosł.), starano się ustalać konkretne daty—o ile to tylko było możliwe—przy pomocy kalendarzy odnośnych wyznań. Z tych samych względów poniechano zaznaczania w formie uwag przy poszczególnych miejscowościach terminów tych targów wielkich w ciągu roku, których obrót ogranicza się tylko do pewnych rodzajów towarów (np. targi końskie, kramne).

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
WARSZAWA
Aleje Jerozolimskie Nr. 32

Miejscowość _____
Gmina _____
Powiat _____
Województwo _____

KWESTJONARJUSZ
o targach małych i wielkich
w roku 1930.

Celem uniknięcia nieporozumień, przytacza się z Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7/VI 1927 r. o prawie przemysłowem (Dz. U. R. P. № 53, poz. 468) art. 60: „Targi gminne dzielą się na: 1) targi małe (zwykłe, tygodniowe) i 2) targi wielkie (powiatowe, wojewódzkie, odpustowe, kiermasze, jarmarki)". Art. 61: „Targi małe odbywają się stosownie do potrzeb miejscowych. Obrót targowy na nich ogranicza się do płodów surowych przyrody, zwierząt domowych, z wyłączeniem większych zwierząt (jak koni, krów, wołów), do artykułów żywnościowych wszelkiego rodzaju, naczyń i narzędzi gospodarczych i rolniczych oraz do przedmiotów, których wytwarzaniem zajmuje się ubocznie okoliczna ludność". Art. 62: „Na targach wielkich obrót towarowy obejmuje wszystkie przedmioty wolnego obrotu towarowego, o ile poszczególne uprawnienia targowe nie ograniczają obrotu targowego wyraźnie do pewnych rodzajów towarów, jak np. do bydła, wełny, zboża. Obrót targowy obejmuje jednak i w razie takiego ograniczenia uprawnienia targowego także przedmioty określone postanowieniami art. 61".

---

1. Nazwa najbliższej stacji kolejowej lub przystani rzecznej i odległość w km _____
2. Ile razy w tygodniu odbywał się targ mały _____
3. Ile razy w ciągu roku odbywał się targ wielki _____
4. Jaka w przybliżeniu zjawiała się najczęstsza liczba wozów:
   a) na targu małym . . _____
   b) na targu wielkim . _____
5. Jaki jest zasięg targów czyli odległość z jakiej przybywają kupujący i sprzedający (czy tylko z danego powiatu, z powiatów danego województwa, z innych województw):
   a) na targ mały . . . _____
   b) na targ wielki . . _____
6. Podać, jakich gatunków zbóż, okopowych, pasz, warzyw i owoców przywożą okoliczni rolnicy na **targi wielkie** najwięcej _____
7. Wymienić te wytwory rękodzielniczo - przemysłowe, jak: wyroby koszykarskie, stolarskie, ślusarskie, rymarskie i t. p., których wytwarzaniem zajmuje się szczególnie ludność okoliczna i dostarcza je w większych ilościach na każdy **targ wielki** _____
8. Ile w przybliżeniu zwierząt gospodarskich spędzano najczęściej na targowisko zwierzęce:

GATUNKI ZWIERZĄT	Na targ mały	Na targ wielki
Konie . . . . . szt.		
Bydło rogate rosłe . . . . . „		
Cielęta . . . . . „		
Trzoda chlewna (bez prosiąt) . . . „		
Owce i kozy . . . . . „		

UWAGA. Powyższe dane należy ustalać w porozumieniu z lekarzem weterynaryjnym lub oglądaczem zwierząt, zawiadowcą targowiska lub poborcą opłat targowych.

9. Czy jest osobne targowisko zwierzęce z osobną wagą dla zwierząt lub bez, oraz jaka jest odległość (km) targowiska od miejscowej rzeźni ——————

10. Jaka jest podczas **targu wielkiego** najczęstsza liczba stoisk (stoły, stragany, budki):

PRZEDMIOTY HANDLU	Przybliżona liczba stoisk
Wszelkie artykuły rolne i żywności	
Artykuły odzieżowo-galanteryjne i manufaktura	
Narzędzia rolniczo - gospodarskie	
Inne	
Razem . .	

U W A G A: Powyższe dane należy ustalać w porozumieniu z organem administracyjnym, pobierającym opłaty targowe od stoisk.

11. Czy który z targów wielkich posiada charakter specjalny (np. targ wyłącznie na wełnę, chmiel, konie i t. p.) — podać datę takiego targu w ciągu roku i towar——————

12. Czy na placach targowych znajdują się specjalne budynki targowe (hale i t. p.) ——————

13. Kto posiada uprawnienie targowe (prawo pobierania opłat targowych): gmina wiejska, miejska, osoba prawna lub fizyczna——————

14. Uwagi ogólne:
a) czy targi małe i wielkie w ostatnich latach rozwijają się lub upadają, jakie są tego przyczyny——
b) inne uwagi ——————

Pieczęć *Podpis*

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

Nr. 2059/VIII/31

Instrukcja dla Starostwa

w sprawie kwestjonarjusza o targach małych i wielkich

Kwestjonarjusz o targach małych i wielkich służy do jednorazowego spisu wszystkich miejscowości, w których odbywają się targi małe i wielkie (w rozumieniu art 60, 61 i 62 Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 7. VI 1927 r. o prawie przemysłowem, Dz. U. R. P. № 53, poz. 468) i do zebrania pewnych informacyj z tej dziedziny. Z tego wynika, że kwestjonarjusz ten wypełniany być musi bezpośrednio przez magistraty lub urzędy gminne tychże miejscowości.

W tym celu uprasza się:

1) z otrzymanej z Województwa odpowiedniej ilości kwestjonarjuszy, przesłać po egzemplarzu do każdej miejscowości na terenie powiatu, gdzie odbywają się targi małe lub wielkie;

2) w razie braku kwestjonarjuszy, zwrócić się po odpowiednią ilość brakującą bezpośrednio do Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie;

3) każdy wysyłany kwestjonarjusz zaopatrzyć w pismo, polecające dokładne wypełnienie tegoż i odesłanie po wypełnieniu (w oznaczonym terminie) do Starostwa;

4) skontrolować wypełnione kwestjonarjusze, usuwając nieścisłości i braki, i przesłać w terminie **do dnia 1 czerwca 1931 r.** jednocześnie wszystkie z terenu powiatu wypełnione i skontrolowane kwestjonarjusze do Głównego Urzędu Statystycznego (Wydział VIII) w Warszawie, Aleje Jerozolimskie 32.

MINISTER SPRAW WEWNĘTRZNYCH
Główny Urząd Statystyczny

№ 2059/VIII.

Targi małe i wielkie

Warszawa dn. 25. marca 1931 r.
Al. Jerozolimskie 32.

Okólnik Nr. 2.

Do PP. Wojewodów (wszystkich) i P. Komisarza Rządu w Warszawie.

Główny Urząd Statystyczny dąży do zebrania pewnych informacyj, dotyczących targów małych i wielkich (w rozumieniu art. 60, 61, 62 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem, Dz. U. R. P. Nr. 53, poz. 468), przy pomocy specjalnie w tym celu ułożonego kwestjonarjusza.

W celu należytego przeprowadzenia dochodzeń w tym kierunku, zechce Pan Wojewoda załączoną ilość kwestjonarjuszy rozesłać do wszystkich Starostw na terenie Województwa, każdemu w ilości zależnej od liczby miejscowości na terenie danego powiatu, w których odbywają się targi małe lub wielkie, z dołączeniem instrukcji i pisma zalecającego uwzględnienie postulatów Głównego Urzędu Statystycznego, zawartych w tejże instrukcji.

Kwestjonarjusze po wypełnieniu Starostowie prześlą bezpośrednio do Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

(—) SŁAWOJ-SKŁADKOWSKI
Minister

Jak wynika z kwestjonarjusza, wszystkie dane dotyczą r. 1930. Natomiast daty targów odnoszą się do r. 1932.

Ta różnica w czasie spowodowała, że liczba bezwzględna miejscowości targowych podana w tabl. I, różni się od analogicznej liczby w tabl. II. Pewne zwiększenie się liczby miejscowości targowych w r. 1932 należy tłumaczyć przyznaniem nowych uprawnień miejscowościom na urządzanie targów małych lub wielkich.

Nie wszystkie dane z kwestjonarjusza okazały się na tyle ścisłe, aby nawet tylko dla ogólnej orjentacji można było je publikować.

Tablicę I zestawiono województwami, przyczem powiaty w każdem województwie, jak również miejscowości targowe na terenie każdego powiatu uszeregowano w porządku alfabetycznym.

Na podstawie tych danych możemy skonstruować następujące orjentacyjne zestawienie (tabl. 1).

Tabl. 1. Zagęszczenie i charakter miejscowości targowych

1930

Województwa	Ogólna liczba miejscowości targowych	Na 1 miejscowość targową przypada		Liczba miejscowości targowych, w których uprawnienia targowe posiadają gminy	
		km^2	tys. ludności	miejskie	wiejskie
Polska . .	**1 310**	**294**	**23**	**628**	**682**
Centralne . .	505	268	25	216	290
Wschodnie . .	237	523	22	58	179
Zachodnie . .	283	166	15	165	118
Południowe .	285	279	29	189	95

Na podstawie specjalnej publikacji Ministerstwa Komunikacji[1] było możliwem ustalić, czy poszczególne stacje (kolei normalno- i wąsko-torowych pozostających pod zarządem P. K. P.), podane w rubryce drugiej jako najbliżej położone danej miejscowości targowej, posiadają uprawnienia do przewozu (naładowanie i wyładowanie) zwierząt żywych oraz czy są zaopatrzone w rampy kolejowe, umożliwiające nadawanie zwierząt do transportu koleją.

Odległość danej miejscowości targowej od wymienionej stacji kolejowej zaokrąglano do całego kilometra, jeżeli w kwestjonarjuszu podano z dokładnością do miejsc dziesiętnych; O—oznacza, że stacja kolejowa znajduje się w centrum lub tuż obok (poniżej 1 km) miejscowości targowej.

W ogólnym obrocie na targach rolę poważną odgrywa obrót zwierzętami gospodarskiemi, przeznaczonemi na rzeź i do chowu, co znalazło wyraz w art. 61 rozporządzenia o prawie przemysłowem, gdzie za kryterjum przy określaniu różnicy pojęcia targu małego i wielkiego przyjmuje się udział w obrocie targowym większych lub mniejszych zwierząt. Powodując się powyższem, przytoczono na wstępie kwestjonarjusza w całości art. 61—62 włącznie celem uniknięcia nieporozumień przy ustalaniu pojęć targu małego i wielkiego przez organ wypełniający kwestjonarjusz. Pomimo to nie udało się zapobiec nieporozumieniom przy rozgraniczaniu tych dwu pojęć przedewszystkiem dlatego, że rozporządzenie o prawie przemysłowem (art. 64) zachowało w mocy uprawnienia targowe nadane gminom przed jego wejściem w życie.

Stąd też należy się liczyć z nieścisłościami tego rodzaju, że w rozkładzie na r. 1932 terminy targów wielkich w danej miejscowości nie są przewidziane, gdy tymczasem dane za r. 1930 wskazują, że spęd zwierząt na targu wielkim miał miejsce. W danym jednak wypadku równie dobrze można wnioskować, że w międzyczasie władze wojewódzkie cofnęły gminie uprawnienie na urządzanie targów wielkich i dlatego terminy dla nich w rozkładzie na r. 1932 nie są przewidziane.

Należy jeszcze nadmienić, że natężenie i rozmiar targów tak wielkich jak i małych w tej samej miejscowości w ciągu roku często bywają różne. Objaśnień w tym względzie nie dostarczają dane z kwestjonarjusza ani z rozkładu terminów. Wytłumaczenia tego szukać należy w tradycji i zwyczajach ludności danej miejscowości targowej. Przykład: targi małe w pewnej miejscowości odbywają się w poniedziałki i piątki każdego tygodnia, ale targ w piątek jest z tych lub innych powodów większy rozmiarem obrotów od poniedziałkowego. To samo dotyczy często targów wielkich w niektórych miejscowościach.

Pobieżny rzut oka na tablicę I przedstawiającą spędy zwierząt w poszczególnych miejscowościach targowych na targ mały i wielki, pozwala odrazu określić ośrodki szczególnie dużych spędów w powiatach i województwach, dlatego też nie widzimy konieczności podkreślania tego z jednoczesnem wyszczególnianiem tychże ośrodków.

1 Wykaz stacyj i odległości taryfowych dla ruchu towarowego, część III taryfy towarowej. Ważny od dnia 15 listopada 1930 r.

Właściwego jednak sądu o dynamice obrotów inwentarzem żywym na targu małym czy wielkim w danej miejscowości nabiera się dopiero wówczas, gdy się weźmie pod uwagę częstotliwość odbywających się targów.

A że ta częstotliwość jest bardzo różna, dowodzi tabl. 2.

Tabl. 2. Częstotliwość targów małych i wielkich 1930

Województwa	Miejscowości targowe				Liczba miejscowości, w których odbywa się					
		urządzające			targ mały			targ wielki		
	Ogółem	tylko targi małe	tylko targi wielkie	targi małe i wielkie	2 razy tygodniowo i częściej	1 raz tygodniowo	rzadziej	do 6 razy rocznie	7—12 razy rocznie	powyżej 12 razy rocznie
Polska	**1 310**	**410**	**299**	**601**	**241**	**703**	**67**	**383**	**272**	**245**
Warszawskie	124	20	27	77	44	48	5	17	57	30
Łódzkie	91	10	19	62	19	49	4	20	51	10
Kieleckie	97	64	14	19	9	72	2	11	3	19
Lubelskie	103	46	18	39	10	71	4	26	10	21
Białostockie	90	28	19	43	22	43	6	26	26	10
Wileńskie	75	44	3	28	12	59	1	13	10	8
Nowogródzkie	48	9	21	18	3	24	—	9	2	28
Poleskie	48	2	25	21	7	13	3	15	16	15
Wołyńskie	66	35	20	11	6	33	7	3	2	26
Poznańskie	136	4	27	105	44	65	—	105	27	--
Pomorskie	96	3	49	44	30	15	2	71	20	2
Śląskie	51	29	4	18	22	23	2	11	5	6
Krakowskie	98	39	34	25	4	39	21	2	13	44
Lwowskie	88	34	4	50	3	80	1	27	17	10
Stanisławowskie	43	12	7	24	4	28	4	12	11	8
Tarnopolskie	56	31	8	17	2	41	5	15	2	8

W zestawieniu powyższem zwraca na siebie uwagę woj. poznańskie, którego prawie 80% miejscowości targowych urządza jednocześnie targi małe i wielkie, przyczem targi małe odbywają się nierzadziej niż raz tygodniowo, a targi wielkie są poważniejsze i odbywają się przeważnie w miejscowości targowej 6 razy do roku.

W miejscowościach targowych, szczególnie o dużych spędach zwierząt na targi, targowiska zwierzęce w handlu inwentarzem żywym odgrywają rolę pierwszorzędną. Targowiskiem zwierzęcem nazywamy wydzielony teren różnej powierzchni, gdzie sprowadzone na targ zwierzęta są przedmiotem handlu. Z danych kwestjonarjusza możemy zestawić liczby targowisk zwierzęcych i wag zwierzęcych na tychże targowiskach w miejscowościach targowych według poszczególnych grup województw.

Znaczenia wagi zwierzęcej umieszczanej na targowisku zwierzęcem nie trzeba uzasadniać wobec ogólnie znanego i do dziś wszechwładnie panoszącego się niezdrowego handlu „na oko", którego ujemne skutki dotkliwie dają się we znaki mało uświadomionemu rolnikowi.

O innych urządzeniach targowisk zwierzęcych narazie bliższych danych nie posiadamy.

Tabl. 3. Targowiska i wagi zwierzęce w miejscowościach targowych 1930

Województwa	Liczba miejscowości targowych			
	Ogółem	urządzających spędy zwierząt na targi	posiadających osobne targowiska zwierzęce	posiadających wagi na targowiskach
Polska	**1 310**	**1 228**	**1 123**	**416**
Centralne . .	505	479	455	116
Wschodnie . .	237	226	192	62
Zachodnie . .	283	250	213	43
Południowe .	285	273	263	195

Ponieważ nie we wszystkich miejscowościach targowych w obrocie targowym występują zwierzęta gospodarskie, w tablicy powyższej podano liczbę miejscowości targowych ze spędami zwierząt dla wykazania, w których częściach kraju i w jakim stopniu brak targowisk zwierzęcych daje się szczególnie odczuwać.

Widzimy, że okrągło 100 miejscowości targowych ze spędami zwierząt na targi małe lub wielkie nie posiada osobnych targowisk zwierzęcych. Dziwna rzecz, że największe braki pod tym względem obserwujemy w woj. zachodnich, może dlatego, że w tej części kraju — jak wykazują liczby spędów — w mniejszym stopniu, niż w innych częściach kraju producent zwykł uskuteczniać sprzedaż inwentarza żywego na targach.

Co do wag zwierzęcych, to — jak widzimy — posiada je zaledwie 37% miejscowości posiadających targowiska zwierzęce, a 34% miejscowości urządzających spędy zwierząt.

Jakkolwiek więc stan liczebny targowisk i wag zwierzęcych dużo pozostawia do życzenia, to jednak należy żywić nadzieję, że sytuacja w najbliższej przyszłości winna się w tym kierunku poprawić. Obecnie już w myśl art. 65, ust. 2 wspomnianego rozporządzenia o prawie przemysłowem „gmina, starająca się o uprawnienie targowe, winna przedstawić projekt urządzenia targowiska". Podnieść należy, że możliwości w tym kierunku są duże z uwagi na poważne dochody, jakie czerpie samorząd komunalny z opłat targowych.

Dane z kwestjonarjusza określają ponadto odległość (*km*) targowiska zwierzęcego od miejscowej rzeźni (miejsca uboju) w każdej miejscowości targowej, co ma pewne znaczenie nietylko ze względów sanitarnych, ale również dla handlujących.

Odległości te w progresji w poszczególnych częściach kraju przedstawiają się następująco:

Tabl. 4. Odległości targowisk zwierzęcych od miejscowych rzeźni 1930

Województwa	Liczba miejscowości targowych					
	Ogółem	posiadających na miejscu rzeźnie	w których odległość targowiska zwierzęcego od miejscowej rzeźni wynosi			
			obok rzeźni	poniżej 1 *km*	1 *km*	powyżej 1 *km*
Polska	**1 310**	**856**	**166**	**483**	**137**	**70**
Centralne . .	505	360	55	220	61	24
Wschodnie . .	237	110	21	61	23	5
Zachodnie . .	283	162	51	75	16	20
Południowe .	285	224	39	127	37	21

Konstatujemy, że 66% miejscowości targowych w Polsce posiada na miejscu rzeźnie (nie było podstaw do określenia, czy są to rzeźnie w całem tego słowa znaczeniu, czy też zwykłe miejsca uboju).

Ponieważ Główny Urząd Statystyczny ma zamiar prowadzić w dalszym ciągu coroczne badania targów, przypuszczać należy, że w przyszłości informacje można będzie coraz bardziej doskonalić i rozszerzać ich zakres, do czego przyczynić się mogą uwagi nadsyłane przez osoby i instytucje, korzystające z danych zawartych w załączonych tablicach, które to uwagi uprasza się kierować pod adresem: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Al. Jerozolimskie 32.

Les foires locales et régionales et leur répartition en 1932

Résumé

L'Office Central de Statistique a procédé à la réunion, au moyen d'un questionnaire spécial, des renseignements concernant les foires en Pologne, dans le but de publier un répertoire des localités où ces foires ont habituellement lieu. Ce répertoire sera complété par des informations de caractère général sur les foires locales et régionales ayant eu lieu en 1930.

Simultanément, en se basant sur les listes transmises par les offices départementaux au Ministère de l'Industrie et du Commerce, on a établi un agenda de foires locales et régionales pour 1932.

A la suite de la différence de périodes, le nombre de localités de foires figurant dans le tableau I ne correspond pas au nombre de ces localités indiqué dans le tableau II.

Le deux tableaux sont dressés par départements. Les arrondissements dans chaque département, ainsi que les localités où se tiennent les foires, situées sur le territoire de chaque arrondissement, sont disposés dans l'ordre alphabétique.

L'Office Central de Statistique a en vue de continuer les investigations annuelles concernant les foires ainsi que d'élargir le cadre des informations dans ce domaine.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych — Liste des localités où les foires ont lieu

1930

Powiaty [a] Nazwy miejscowości *Arrondissements [a] Dénominations de localités*	Stacje kolejowe [b] *Gares de chemins de fer [b]*	Odległość od stacji *km Distance de la station km*	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ *Nombre ordinaire d'animaux introduits à la foire* — mały — *locale*: Konie *Chevaux*	Bydło rogate *Bétail à cornes*	Cielęta *Veaux*	Trzoda chlewna *Porcs*	Owce i kozy *Moutons et chèvres*	wielki — *régionale*: Konie *Chevaux*	Bydło rogate *Bétail à cornes*	Cielęta *Veaux*	Trzoda chlewna *Porcs*	Owce i kozy *Moutons et chèvres*	Targowiska żwierzęce [c] *Marchés à bestiaux [c]* t / tw	*km*
WOJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE — *DÉPARTEMENT DE WARSZAWA*														
Błonie														
Błonie . . . . m	Błonie . . . . zr	1	—	—	50	150	—	200	400	100	200	—	t	0,5
Grodzisk Mazow. m	Grodzisk Mazow. zr	0	—	—	—	—	—	7	100	70	50	—	t	1,5
Leszno . . . . w	Błonie . . . . zr	9	—	—	—	—	—	15	30	—	50	—	t	—
Mszczonów . . . m	Żyrardów . . . . zr	11	—	—	—	130	—	225	275	30	200	—	tw	0,5
Nadarzyn . . . . w	Pruszków . . . . zr	7	—	—	—	—	—	10	140	15	120	—	t	—
Wiskitki . . . . w	Żyrardów . . . . zr	7	—	—	15	50	—	300	350	60	80	10	t	0,3
Żyrardów . . . . m	„ . . . . zr	0	—	—	—	—	—	12	35	10	—	—	t	0,5
Ciechanów														
Ciechanów . . . m	Ciechanów . . . zr	2	—	—	—	400	—	100	300	50	700	—	tw	0,1
Glinojeck . . . . w	„ . . . zr	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gołymin . . . . w	Gąsocin . . . . zr	10	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	0
Grudusk . . . . w	Grudusk . . . . —	0	—	—	—	—	—	50	100	20	300	—	tw	0,3
Gostynin														
Duninów Nowy . w	Gostynin . . . . zr	18	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	t	—
Gąbin . . . . . m	Żychlin . . . . zr	25	—	15	—	100	—	—	30	—	200	—	t	0,5
Gostynin . . . . m	Gostynin . . . . zr	2	—	—	15	60	—	65	110	25	60	—	t	3
Osmolin . . . . . w	Łowicz . . . . zr	22	—	—	—	—	—	30	40	—	80	—	t	—
Sanniki . . . . . w	„ . . . . zr	26	—	—	—	—	—	10	20	—	30	—	t	—
Grójec														
Błędów . . . . . w	Goljany . . . . . —	4	—	—	—	—	—	—	90	15	110	—	t	0
Góra Kalwarja . m	Góra Kalwarja . z	0	10	30	—	140	—	20	55	15	200	—	tw	0,3
Grójec . . . . . m	Grójec . . . . . z	2	20	200	8	950	6	30	315	20	1 290	20	tw	0,8
Mogielnica . . . m	Mogielnica . . . z	0	—	—	—	30	—	—	—	—	60	—	t	0,2
Tarczyn . . . . . w	Tarczyn . . . . . z	2	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Warka . . . . . m	Jasieniec . . . . —	18	—	—	—	20	—	—	55	25	30	—	t	0,5
Kutno														
Krośniewice . . m	Krośniewice . . . zr	0	—	—	—	125	—	100	300	50	250	—	t	0,5
Kutno . . . . . m	Kutno . . . . . zr	0	—	—	—	50	—	—	50	10	100	—	t	1
Łanięta . . . . . w	Strzelce Kujaw. . zr	7	—	—	—	—	—	100	150	50	300	—	—	—
Żychlin . . . . . m	Żychlin . . . . . zr	3	—	—	—	80	—	400	300	10	100	—	t	1
Lipno														
Bobrowniki . . . w	Bobrowniki [d] . . —	0	—	—	—	—	—	40	125	55	150	20	t	—
Czernikowo . . . w	Czernikowo . . . —	0	—	—	—	—	—	250	250	25	175	10	t	—
Dobrzyń n/Wisłą m	Dobrzyń [d] . . . —	0	—	—	—	20	—	145	120	7	185	—	t	0,2
Kikoł . . . . . w	Kikoł . . . . . —	0	—	—	—	—	—	80	150	20	150	—	t	0,3
Lipno . . . . . m	Lipno Płockie . . zr	1	—	—	—	50	—	115	120	10	375	8	t	0,5
Lubicz . . . . . w	Lubicz . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	20	35	10	20	—	t	—
Skąpe . . . . . w	Skąpe . . . . . —	0	—	—	—	200	—	100	120	50	300	20	t	0,5
Łowicz														
Bielawy . . . . w	Główno . . . . . zr	14	—	—	—	—	—	60	120	15	—	—	t	—
Bolimów . . . . w	Bednary . . . . zr	9	—	—	—	—	—	250	100	25	250	—	t	—
Kiernozia . . . . w	Łowicz . . . . . zr	20	—	—	—	—	—	30	150	20	230	—	t	—

a m — uprawnienia targowe gminy miejskiej, w — gminy wiejskiej. *b* z — otwarte dla przewozu zwierząt, z r— otwarte dla przewozu zwierząt z rampą, (—) nieuprawnione do przewozu zwierząt. *c* t — osobne targowiska zwierzęce, tw — targowiska z wagą, *km* — odległość w kilometrach targowiska zwierzęcego od miejscowej rzeźni. *d* Przystań rzeczna.

a m — commune urbaine ayant droit de tenir des foires, w — commune rurale ayant droit de tenir des foires. *b* z — ouvertes pour le transport de bestiaux, zr — ouvertes pour le transports de bestiaux et pourves de rampes, (—) non autorisées au transport de bestiaux. *c* t — marchés sdéciaux à bestiaux, tw — marchés pourvus de ponts à bascule, *km* — distance en km entre le marché à bestiaux et l'abattoir locale. *d* Débarcadère.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Łowicz . . . . . m	Łowicz . . . . . zr	2	—	—	—	100	—	1500	500	75	300	—	tw	3
Łyszkowice . . . w	Domaniewice . . —	9	—	—	—	—	—	100	50	20	60	—	t	0,3
Sobota . . . . . w	Jackowice . . . . zr	9	—	—	—	—	—	130	150	20	100	—	t	—
Zduny . . . . . w	„ . . . . zr	1	—	—	—	—	—	15	60	—	—	—	t	—
Maków														
Krasnosielc . . . w	Jastrząbka . . . —	14	—	—	—	—	—	300	300	50	500	—	t	0,4
Maków Maz. . . . m	Pasieki . . . . . —	36	—	—	—	—	—	330	205	8	285	—	tw	0,4
Różan . . . . . m	„ . . . . . —	13	—	—	—	—	—	80	120	—	350	—	tw	0
Mińsk Mazowiecki														
Dobre . . . . . w	Mińsk Mazowiecki zr	24	—	—	—	—	—	30	120	30	80	15	tw	0,3
Kałuszyn . . . . m	Mrozy . . . . . zr	5	—	—	—	—	—	40	125	50	180	—	—	—
Kołbiel . . . . . w	Celestynów . . . —	7	—	—	—	—	—	—	60	25	70	15	tw	0,4
Latowicz . . . . w	Mrozy . . . . . zr	16	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Mińsk Mazowiecki m	Mińsk Mazowiecki zr	1	—	—	—	—	—	—	120	50	130	—	t	2
Mrozy . . . . . w	Mrozy . . . . . zr	0	—	—	60	110	6	—	—	—	—	—	—	—
Stanisławów . . w	Mińsk Mazowiecki zr	14	—	—	—	—	—	20	100	45	120	—	t	0,3
Mława														
Konopki . . . . w	Konopki . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	50	100	—	200	—	t	0,5
Mława . . . . . m	Mława . . . . . zr	2	—	—	—	—	—	165	200	—	100	—	t	0
Radzanów . . . . w	Raciąż . . . . . zr	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Strzegowo . . . w	„ . . . . . zr	19	40	130	20	390	—	70	280	30	600	—	tw	0
Szreńsk . . . . . w	Mława . . . . . zr	25	30	50	35	120	—	150	300	120	500	50	t	0,3
Zielun . . . . . w	Lidzbark . . . . zr	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nieszawa														
Aleksandrów Kuj. m	Aleksandrów Kuj. zr	0	—	—	15	30	—	—	20	10	45	—	t	1
Nieszawa . . . . m	Nieszawa . . . . zr	4	—	—	—	—	—	50	90	10	125	—	t	0,6
Osięciny . . . . w	Osięciny . . . . —	2	—	—	—	25	—	225	275	25	125	—	t	0,5
Piotrków Kuj. . . w	Piotrków Kuj. . . —	0	—	—	15	80	—	—	200	30	120	—	t	0,1
Radziejów . . . m	Radziejów . . . —	0	—	—	—	60	—	8	35	—	200	—	t	0,5
Służewo . . . . . w	Aleksandrów Kuj. zr	4	—	—	—	—	—	70	150	20	100	20	t	0,3
Płock														
Bielsk . . . . . w	Płock Radziwie . zr	21	95	—	12	130	—	630	225	30	240	—	t	0,4
Drobin . . . . . w	Raciąż . . . . zr	10	250	—	—	250	—	500	300	75	400	—	tw	0,6
Płock . . . . . m	Płock Radziwie . zr	3	—	120	50	280	—	—	150	—	200	—	tw	0,5
Staroźreby . . . w	„ „ . zr	22	—	—	10	250	—	100	250	20	450	—	tw	0,3
Wyszogród . . . m	Wyszogród . . . —	0	—	—	25	75	—	150	300	50	200	—	tw	0
Płońsk														
Nowe Miasto . . w	Swiercze . . . . —	8	—	—	—	—	—	120	250	25	320	—	t	0,5
Płońsk . . . . . m	Płońsk . . . . . zr	1	—	200	10	300	—	500	500	20	500	—	t	1
Sochocin . . . . w	„ . . . . . zr	11	—	—	—	—	—	100	150	10	100	—	t	0,1
Przasnysz														
Baranowo . . . . w	Jastrzębka . . . —	7	—	—	—	—	—	300	400	50	400	—	t	0,5
Chorzele . . . . m	Chorzele . . . . zr	4	—	—	—	—	—	150	350	—	150	—	t	1
Dzierzgowo . . . w	Grudusk . . . . —	11	—	—	—	—	—	350	450	100	500	—	t	0,8
Janów . . . . . w	Chorzele . . . . zr	18	—	—	—	—	—	50	100	10	150	—	t	0
Jednorożec . . . w	Parciaki . . . . . —	8	—	—	—	—	—	—	15	—	30	—	t	—
Przasnysz . . . . m	Przasnysz . . . . —	2	—	—	—	—	—	220	360	50	700	—	tw	0,4
Pułtusk														
Nasielsk . . . . . m	Nasielsk . . . . zr	4	—	—	—	—	—	80	175	35	1 250	8	tw	0,5
Popowo Kościelne w	Zegrze . . . . . zr	19	—	—	—	—	—	10	150	20	180	—	t	—
Pułtusk . . . . . m	Nasielsk . . . . . zr	28	—	—	—	—	—	200	200	25	400	—	t	0,5
Serock . . . . . m	Zegrze . . . . . zr	8	—	—	10	30	—	—	40	15	100	—	t	1
Wyszków . . . . m	Wyszków . . . . zr	1	—	—	25	10	—	150	200	40	300	—	tw	0,5
Radzymin														
Jadów . . . . . w	Urle . . . . . —	3	—	110	120	200	6	1150	300	350	500	15	tw	0,5
Radzymin . . . . m	Radzymin . . . . —	0	—	—	—	—	—	30	190	90	240	—	t	0,5

a — d obacz uwagi na str. 970. *a — d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce c: t / tw	Targowiska zwierzęce c: km
Tłuszcz	Tłuszcz	zr	0	—	—	—	—	—	—	10	20	30	—	t	1
Wołomin	Wołomin	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	1
Rawa															
Biała Rawska . .	Biała Rawska . .	—	0	—	—	—	—	—	50	110	—	150	—	t	0,5
Inowłódź	Tomaszów Maz. .	zr	17	—	—	15	20	15	—	—	—	—	—	—	—
Nowe Miasto . .	Nowe Miasto . .	z	1	—	—	—	200	—	150	200	25	250	—	t	0,5
Rawa Mazowiecka	Rawa Mazowiecka	—	1	—	—	—	—	—	100	180	20	260	—	t	0,1
Żelechlinek . . .	Głuchów	—	9	—	8	—	10	—	—	—	—	—	—	t	—
Rypin															
Dobrzyń n/Drwęcą	Golub	zr	1	15	50	25	100	20	400	500	100	700	50	t	0,5
Rypin	Rypin	—	1	40	35	30	180	—	400	350	60	550	10	t	1
Skrwilno	Skrwilno	—	0	150	150	50	450	—	450	260	80	1 300	—	tw	0
Sierpc															
Bieżuń	Zawidz	zr	14	—	—	—	—	—	—	50	15	300	—	t	0,3
Raciąż	Raciąż	zr	1	—	40	10	25	—	15	105	35	40	—	t	1,5
Sierpc	Sierpc	zr	0	—	—	—	—	—	150	150	—	350	—	t	0,8
Zawidz Kościelny	Zawidz	zr	2	—	—	—	—	—	70	180	15	200	—	—	—
Żuromin	Lidzbark	zr	25	—	—	—	—	—	200	100	—	250	—	tw	0,5
Skierniewice															
Chojnata	Żyrardów	zr	20	—	—	—	—	—	50	40	—	60	—	—	—
Puszcza Marjańska	Radziwiłłów . . .	zr	5	—	—	—	—	—	80	120	50	40	20	t	3
Skierniewice . .	Skierniewice . .	zr	1	—	—	—	175	—	75	200	—	400	—	tw	0
Sochaczew															
Iłów	Sochaczew . . .	zr	22	120	55	—	30	—	195	85	—	315	—	t	0,2
Leoncin	Modlin	zr	12	—	—	—	—	—	10	90	10	200	—	t	—
Sochaczew . . .	Sochaczew . . .	zr	2	—	—	15	320	—	320	510	20	250	—	t	0
Warszawa (m.-*v.*)	Warszawa . . .	zr	0	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	tw	0
Warszawa															
Falenica	Falenica	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jabłonna	Jabłonna	zr	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jabłonna Legjon.	„	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jeziorna	Jeziorna	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Karczew	Otwock	zr	4	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	t	1
Nowy Dwór . . .	Nowy Dwór . . .	zr	1	—	—	—	—	—	30	130	10	135	—	t	1
Otwock	Otwock	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piaseczno	Piaseczno	—	0	—	35	15	25	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Pomiechówek . .	Pomiechówek . .	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pruszków	Pruszków	zr	0	—	—	—	—	—	—	120	10	200	—	t	0,5
Rembertów . . .	Rembertów . . .	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zakroczym . . .	Modlin	zr	10	—	10	20	40	—	—	—	—	—	—	t	1
Włocławek															
Brześć Kujawski .	Brześć Kujawski .	—	0	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	t	1
Chodecz	Chodecz	zr	7	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—	—
Kowal	Czerniewice . . .	zr	4	—	—	—	15	—	95	120	20	50	—	t	0,8
Lubień	Chodecz	zr	3	—	—	—	100	—	150	100	10	300	—	t	—
Lubraniec	Włocławek . . .	zr	22	—	—	—	—	—	30	220	15	130	—	t	0,3
Przedecz	Kłodawa	zr	12	—	—	—	15	—	30	35	—	35	—	t	—
Włocławek . . .	Włocławek . . .	zr	0	—	—	—	75	—	60	40	—	40	—	tw	0
WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE — *DÉPARTEMENT DE ŁÓDŹ*															
Brzeziny															
Brzeziny	Koluszki	zr	8	—	—	—	15	—	—	60	10	35	7	tw	0,8
Głowno	Głowno	zr	1	—	—	20	180	30	25	100	30	300	30	t	0,1
Jeżów	Jeżów	—	1	—	—	—	20	10	200	100	15	30	20	t	0,5
Katarzynów . . .	Koluszki	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stryków	Stryków	—	1	—	—	70	200	20	300	300	100	300	35	t	0,3
Tomaszów Maz. .	Tomaszów Maz. .	zr	2	—	—	40	60	30	—	—	—	—	—	t	1,5
Ujazd	Ujazd	—	4	—	—	—	—	—	50	100	10	130	10	t	—

a — d obacz uwagi na str. 970. *a — d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Kalisz															
Błaszki . . . . . m	Błaszki	zr	3	—	—	—	100	—	150	200	50	300	10	t	0,2
Chocz . . . . . w	Pleszew	zr	13	—	—	—	—	—	—	40	10	20	15	—	—
Ceków . . . . . w	Kalisz	zr	20	—	—	—	—	—	140	450	60	150	30	t	—
Godziesze . . . . w	Kalisz	zr	16	—	—	—	—	—	120	300	60	250	20	t	—
Iwanowice . . . w	Radliczyce . . .	—	8	—	—	—	—	—	20	30	6	—	—	t	—
Koźminek . . . . w	Opatówek	zr	11	—	—	10	100	—	100	180	25	80	—	t	—
Kalisz . . . . . m	Kalisz	zr	3	—	—	30	50	10	—	15	70	100	30	t	0
Opatówek . . . . w	Opatówek	zr	1	—	—	—	—	—	20	150	15	75	8	t	—
Stawiszyn . . . . m	Petryki	z	3	—	—	—	20	—	50	200	20	50	10	t	0
Strzałków . . . . w	Opatówek	zr	20	—	—	—	—	—	60	175	25	—	10	t	4
Koło															
Babiak . . . . . w	Babiak		1	—	—	—	20	—	30	50	15	40	—	t	0,2
Brudzew . . . . w	Blizna		15	—	—	—	—	—	50	100	15	150	—	t	—
Dąbie . . . . . m	Dąbie Kolskie . .	—	1	—	—	—	35	—	225	225	—	125	—	t	0,3
Izbica Kujawska w	Izbica Kujawska	—	0	—	—	—	50	—	200	300	50	100	—	t	0
Kłodawa . . . . m	Kłodawa	zr	4	—	—	—	65	—	65	105	10	150	—	t	0,2
Koło . . . . . m	Koło	zr	2	—	—	10	90	—	225	275	25	225	—	tw	0,5
Sompolno . . . . w	Sompolno	—	0	—	—	—	75	—	250	125	25	175	—	t	0,3
Konin															
Golina . . . . . m	Spławie	zr	2	—	—	—	—	—	75	150	40	200	30	t	—
Konin . . . . . m	Konin	zr	2	—	—	—	60	—	900	1100	20	500	—	t	1
Kramsk . . . . . w	Kramsk	zr	4	—	—	—	—	—	15	100	30	300	10	—	—
Rychwał . . . . m	Konin	zr	18	—	—	—	15	—	200	250	30	550	40	t	—
Rzgów . . . . . w	„	zr	18	—	—	—	—	—	75	80	30	130	15	t	—
Ślesin . . . . . m	„	zr	19	30	40	25	300	—	60	70	50	450	—	t	—
Tuliszków . . . . m	Grzymiszew . . .	z	7	—	—	—	—	—	30	45	10	45	15	t	—
Władysławów . . m	Konin	zr	25	—	—	—	30	—	60	120	20	80	10	t	0,1
Łask															
Lutomiersk . . . w	Łódź	zr	18	—	—	—	—	—	30	120	15	40	—	t	0,2
Łask . . . . . m	Łask	zr	2	—	—	—	30	—	70	60	—	100	—	tw	1
Pabjanice . . . . m	Pabjanice	zr	0	—	—	—	—	—	100	150	20	150	20	t	0
Szczerców . . . w	Łask	zr	34	—	—	—	120	—	65	75	6	140	8	t	—
Widawa . . . . w	Widawa	—	4	40	50	—	30	—	120	100	10	80	10	t	—
Zelów . . . . . w	Łask	zr	16	—	15	—	15	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Łęczyca															
Grabów . . . . . w	Łęczyca	zr	17	—	—	—	70	—	150	120	10	210	—	t	—
Łęczyca . . . . . m	„	zr	0	—	—	105	250	—	175	370	110	315	—	t	1
Ozorków . . . . m	Ozorków	zr	3	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Piątek . . . . . w	Łęczyca	zr	19	—	—	—	—	—	150	200	50	250	—	t	0,5
Poddębice . . . . w	„	zr	26	—	—	—	250	—	250	400	30	600	—	t	0,5
Łódź (m.-*v.*) . . . m	Łódź	zr	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	tw	0
Łódź															
Aleksandrów . . m	Zgierz	zr	8	—	—	—	—	—	215	245	30	85	—	t	0,5
Chojny . . . . . w	Chojny	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Konstantynów . . m	Łódź-Kaliska . .	zr	7	—	—	7	—	15	40	115	20	150	30	t	1
Tuszyn . . . . . m	Baby	zr	14	—	—	—	—	—	15	160	15	180	—	t	0
Zgierz . . . . . m	Zgierz	zr	0	—	—	10	10	—	400	300	50	150	—	t	0
Piotrków															
Bełchatów . . . m	Piotrków	zr	25	40	70	10	120	10	60	100	15	150	15	t	1
Gorzkowice . . . w	Gorzkowice . . .	zr	1	25	—	—	220	—	—	—	—	—	—	t	1
Kamieńsk . . . . w	Kamieńsk	zr	2	—	—	—	—	—	100	115	8	85	—	t	1,5
Piotrków . . . . m	Piotrków	zr	0	—	40	6	60	—	175	—	—	—	—	tw	2
Ręczno . . . . . w	Gorzkowice . . .	zr	18	—	—	8	40	6	—	—	—	—	—	t	—
Rozprza . . . . . w	Rozprza	zr	0	10	10	—	20	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Sulejów . . . . . m	Sulejów	—	0	25	60	10	60	—	40	75	15	80	10	t	1

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Radomsko														
Brzeźnica . . . . w	Radomsko . . . . zr	20	—	—	—	—	—	140	145	50	80	—	t	—
Koniecpol . . . . m	Koniecpol . . . . —	2	—	—	—	30	—	30	50	15	60	—	t	0,3
Pajęczno . . . . w	Radomsko . . . . zr	36	—	—	—	—	—	40	180	50	220	—	t	—
Pławno . . . . . w	„ . . . . zr	11	—	—	—	140	—	145	280	20	180	—	t	0,4
Radomsko . . . . m	„ . . . . zr	0	—	—	—	350	—	250	300	—	250	—	t	0,5
Sulmierzyce . . m	„ . . . . zr	23	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	t	—
Wielgomłyny . . w	„ . . . . zr	25	—	—	—	.	.	.	.	.	.	.	t	—
Żytno . . . . . w	„ . . . . zr	24	—	—	—	55	—	15	90	6	110	—	t	0,4
Sieradz														
Brąszewiec . . . w	Sędzice . . . . . —	14	—	—	—	—	—	—	300	100	500	10	t	—
Burzenin . . . . w	Sieradz . . . . . zr	17	—	—	10	80	—	40	60	15	120	—	t	—
Sieradz . . . . . m	„ . . . . . zr	2	—	—	20	30	—	80	400	50	350	—	tw	0
Szadek . . . . . m	Zduńska Wola . zr	12	—	—	—	20	—	110	270	17	200	—	t	—
Warta . . . . . m	Sieradz . . . . . zr	19	—	—	—	110	—	85	345	5	115	—	t	0,8
Zadzim . . . . . w	„ . . . . . zr	25	—	—	—	—	—	20	80	20	50	—	t	—
Zduńska Wola . m	Zduńska Wola . zr	1	—	—	—	10	—	180	140	—	20	—	t	1
Złoczew . . . . . m	Sieradz . . . . . zr	23	—	—	15	100	10	50	320	30	270	20	t	0
Słupca														
Kleczew . . . . m	Kleczew . . . . —	1	—	—	10	100	—	40	80	20	200	—	t	—
Pyzdry . . . . . m	Pyzdry	0	—	—	—	—	—	15	45	20	100	10	t	—
Skulsk . . . . . w	Gopło . . . . . zr	9	—	—	—	—	—	150	70	10	80	10	t	—
Słupca . . . . . m	Słupca . . . . . zr	1	—	—	—	25	—	15	75	50	150	—	t	0,4
Wilczyn . . . . w	Wronowy . . . . zr	10	—	—	—	—	—	15	40	—	60	—	—	—
Zagorów . . . . m	Słupca . . . . . zr	15	—	—	15	100	—	150	300	30	300	20	t	1
Turek														
Dobra . . . . . m	Opatówek . . . . zr	32	—	—	—	30	—	250	150	20	—	10	t	1
Turek . . . . . m	Turek . . . . . z	0	—	—	40	50	10	165	250	40	—	15	t	0,5
Uniejów . . . . m	Dąbie Kolskie . . —	12	—	—	—	—	—	100	120	20	70	—	t	0,5
Wieluń														
Bolesławiec . . . w	Łęka . . . . . zr	7	—	—	—	60	—	10	70	—	310	20	t	0
Działoszyn . . . w	Działoszyn . . . —	3	—	—	—	45	—	—	—	—	80	20	t	0,8
Kraszewice . . . w	Grabów . . . . . —	8	—	—	—	—	—	—	150	50	400	—	t	—
Lututów . . . . w	Czastary . . . . zr	13	—	—	—	—	—	300	400	150	2 500	30	t	0
Osjaków . . . . w	Wieluń . . . . . zr	22	—	—	—	40	—	20	50	15	95	—	t	0,3
Praszka . . . . . m	Praszka . . . . . —	1	—	—	—	—	—	10	10	—	30	—	t	1
Rudniki . . . . . w	Janinów . . . . zr	3	—	—	25	.	30	.	.	.	.	.	tw	0
Skomlin . . . . . w	Wieluń . . . . . zr	18	—	—	—	170	—	160	190	15	280	15	t	—
Wieluń . . . . . m	„ . . . . . zr	3	—	—	—	200	—	180	230	—	350	—	tw	0
Wieruszów . . . m	Podzam.-Wierusz. zr	1	—	—	—	—	—	185	260	25	160	20	tw	0
WOJEWÓDZTWO KIELECKIE — *DÉPARTEMENT DE KIELCE*														
Sosnowiec (m.-*v.*) m	Sosnowiec . . . zr	0	.	.	.	20	15	—	—	—	—	—	tw	3
Będzin														
Będzin . . . . . m	Będzin . . . . . zr	0	—	—	—	75	50	—	—	—	—	—	tw	0
Dąbrowa Górnicza m	Dąbrowa Górnicza zr	2	35	65	—	30	20	—	—	—	—	—	tw	0
Tąpkowice . . . w	Nakło Śląskie . . —	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Częstochowa (m.-*v.*) m	Częstochowa . . zr	0	30	95	15	450	10	—	—	—	—	—	tw	0
Częstochowa														
Krzepice . . . . m	Krzepice . . . . zr	3	—	—	—	—	—	35	70	15	80	30	t	0,5
Kłobucko . . . . m	Kłobucko . . . . —	1	—	—	—	—	—	25	200	20	220	15	tw	0,5
Mstów . . . . . w	Rudniki koło Częst. zr	7	—	7	—	35	—	—	—	—	—	—	t	1
Szupów . . . . . w	Potok Złoty . . . —	6	50	70	10	120	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Iłża														
Iłża . . . . . m	Wierzbnik . . . zr	21	—	—	—	20	—	50	200	40	500	10	tw	0
Kazanów . . . . w	Radom . . . . . zr	28	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Lipsko . . . . . w	Ostrowiec n/Kam. zr	35	—	—	—	—	—	150	250	35	550	—	t	0,8

a — d obacz uwagi na str. 970. *a — d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]	Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t / tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Sienno . . . . . w	Ostrowiec n/Kam.	zr	19	—	—	—	—	—	150	200	—	600	—	tw	0,8
Solec . . . . . w	Opole	zr	15	15	20	15	40	10	—	—	—	—	—	t	0,3
Tarłów . . . . . w	Jasice	—	18	45	70	15	250	10	105	130	45	300	15	t	0,3
Wąchock . . . w	Wąchock	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wierzbnik . . . m	Wierzbnik . . .	zr	0	—	—	—	—	—	30	40	10	80	—	tw	0
Jędrzejów															
Jędrzejów . . . m	Jędrzejów	—	3	—	—	—	—	—	30	150	10	450	10	tw	1
Małogoszcz . . . w	Małogoszcz . . .	—	5	—	50	20	100	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Oksa . . . . . w	Włoszczowa . .	zr	14	—	—	—	80	—	—	—	—	—	—	t	—
Sędziszów . . . w	Sędziszów . . .	—	1	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	t	—
Sobków . . . . . w	Sobków	—	2	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	t	—
Wodzisław . . . w	Sędziszów . . .	—	10	—	—	—	—	—	25	40	15	200	—	t	0
Kielce															
Bodzentyn . . . w	Suchedniów . . .	zr	18	30	50	15	100	15	—	—	—	—	—	t	1
Chęciny . . . . . m	Chęciny	—	7	—	40	10	10	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Daleszyce . . . . w	Kielce	zr	22	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Kielce . . . . . m	Kielce	zr	0	155	105	40	100	25	—	—	—	—	—	tw	0,5
Łopuszno . . . . w	Małogoszcz . . .	—	12	17	60	—	70	—	—	—	—	—	—	t	—
Mniów . . . . . w	Kielce	zr	22	—	10	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—
Słupia Nowa . . w	Wierzbnik . . .	zr	21	10	40	6	50	—	—	—	—	—	—	t	1
Suchedniów . . . w	Suchedniów . . .	zr	2	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	tw	1,5
Końskie															
Fałków . . . . . w	Końskie	zr	26	10	10	20	25	—	—	—	—	—	—	t	—
Gowarczów . . . w	„	zr	7	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	—
Końskie . . . . . m	„	zr	1	25	40	7	50	7	—	—	—	—	—	t	0,8
Przedbórz . . . . m	Gorzkowice . . .	zr	23	180	70	—	115	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Radoszyce . . . w	Końskie	zr	20	20	50	20	80	—	40	80	30	120	—	t	0,7
Skarżysko Kam. . m	Skarżysko Kam. .	zr	0	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	tw	0,3
Szydłowiec . . . m	Szydłowiec . . .	zr	4	120	170	30	350	20	—	—	—	—	—	tw	0
Kozienice															
Głowaczów . . . w	Kozienice	zr	20	30	50	10	50	10	—	—	—	—	—	t	0
Gniewoszów . . w	Wysokie Koło . .	zr	2	—	—	—	—	—	60	30	—	40	—	t	0,2
Kozienice . . . . m	Kozienice	zr	1	—	20	—	30	—	—	—	—	—	—	t	0,4
Zwoleń . . . . . m	Garbatka . . .	zr	17	—	—	—	—	—	130	90	20	195	—	tw	1
Miechów															
Brzesko Nowe . . w	Kościelec Wąski .	z	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Miechów . . . . m	Miechów	zr	8	100	150	50	200	30	—	—	—	—	—	t	1,2
Proszowice . . . m	Proszowice . . .	z	0	20	160	30	35	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Słomniki . . . . m	Miechów	zr	23	15	10	—	35	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Wielka Wieś . . w	Kozłów	—	8	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	t	—
Olkusz															
Olkusz . . . . . m	Olkusz	zr	0	10	30	20	15	20	—	—	—	—	—	t	1
Pilica . . . . . w	Wolbrom	zr	13	—	30	—	10	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Sławków . . . . w	Sławków	—	2	10	15	6	20	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Skała . . . . . m	Olkusz	zr	24	—	25	15	90	15	—	—	—	—	—	tw	1
Wolbrom . . . . m	Wolbrom	zr	2	120	170	40	140	105	—	—	—	—	—	t	0,3
Żarnowiec . . . w	Kozłów	—	10	—	—	—	80	—	—	—	—	100	—	t	0,5
Opatów															
Iwaniska . . . . w	Bogorja	z	11	—	15	10	150	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Łagów . . . . . w	Kielce	zr	35	.	.	.	.	—	80	150	40	80	—	t	0,5
Opatów . . . . . m	Ostrowiec n/Kam.	zr	17	—	—	—	—	—	300	30	—	200	—	tw	0,5
Ostrowiec . . . . m	„ „	zr	0	—	70	10	60	—	120	100	10	100	—	tw	0,7
Ożarów . . . . . w	Jasice	—	5	—	—	—	—	—	300	250	15	400	7	t	0
Raków . . . . . w	Raków	z	0	—	65	7	55	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Opoczno															
Odrzywół . . . . w	Nowe Miasto n/Pil.	z	11	—	—	—	—	—	50	115	75	250	100	t	1
Opoczno . . . . m	Opoczno	zr	1	30	70	—	190	—	60	140	—	380	—	t	1

a — d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]	Stacje kolejowe[b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Przysucha . . . w	Opoczno . . . . zr	27	—	—	—	—	—	—	50	20	60	—	t	0,5
Żarnów . . . . . w	„ . . . . zr	25	50	70	20	110	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Pińczów														
Działoszyce . . . m	Działoszyce . . . z	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Kazimierza W. . w	Kazimierza W. . z	0	20	40	10	60	—	—	—	—	—	—	t	0,7
Koszyce . . . . . w	„ „ . z	14	10	120	25	230	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Opatowiec . . . w	Żabno n/Dunajcem z	20	10	15	6	10	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Pińczów . . . . m	Pińczów . . . . z	0	30	55	20	165	6	—	—	—	—	—	tw	0.2
Skalbmierz . . . m	Skalbmierz . . . z	0	100	120	40	150	10	—	—	—	—	—	t	0,1
Wiślica . . . . . w	Wiślica . . . . . z	0	15	50	20	40	—	—	—	—	—	—	tw	0,1
Radom														
Białobrzegi . . . w	Radom . . . . . zr	33	—	—	—	—	—	60	100	40	130	10	t	0,5
Jedlińsk . . . . w	„ . . . . . zr	14	—	—	—	—	—	10	15	8	40	—	t	1
Przytyk . . . . . w	„ . . . . . zr	21	100	80	45	60	15	—	—	—	—	—	t	0
Radom . . . . . m	„ . . . . . zr	0	40	115	90	45	—	—	—	—	—	—	t	1
Skaryszów . . . m	„ . . . . . zr	15	35	50	10	300	—	2500	30	—	50	—	tw	0,5
Sandomierz														
Klimontów . . . w	Sandomierz . . . zr	28	70	90	10	250	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Koprzywnica . . w	Tarnobrzeg . . . zr	6	20	20	—	55	—	35	40	10	115	—	t	1
Osiek . . . . . w	Baranów . . . . —	7	—	50	20	30	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Połaniec . . . . w	Jaślany . . . . . —	15	—	40	20	100	—	—	—	—	—	—	t	0
Sandomierz . . . m	Sandomierz . . . zr	2	—	70	15	500	—	—	100	25	800	—	tw	0
Staszów . . . . m	Staszów . . . . z	1	—	—	—	—	—	160	120	—	500	—	tw	1
Zawichost . . . m	Dwikozy . . . . zr	10	—	—	—	40	—	—	30	—	150	—	tw	1
Stopnica														
Busko . . . . . m	Chmielnik . . . z	16	150	100	100	150	10	—	—	—	—	—	tw	0,5
Chmielnik . . . . m	„ . . . . z	2	—	—	—	—	—	150	200	100	120	—	tw	1,3
Nowy Korczyn . w	Mędrzechów . . —	14	—	—	—	—	—	15	40	18	65	—	tw	0,2
Pacanów . . . . w	Szczucin . . . . z	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,4
Stopnica . . . . w	„ . . . . z	23	100	110	25	150	—	—	—	—	—	—	tw	0
Szydłów . . . . w	Potok Wąski . . z	7	—	30	—	45	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Włoszczowa														
Lelów . . . . . w	Koniecpol . . . —	12	—	.	.	.	—	—	—	—	—	—	—	—
Słupia . . . . . w	Sędziszów . . . —	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	—
Szczekociny . . . m	„ . . . —	18	35	135	—	375	—	—	—	—	—	—	t	0
Włoszczowa . . m	Włoszczowa . . zr	4	—	—	—	—	—	40	60	—	60	—	tw	0,2
Zawiercie														
Koziegłowy . . . w	Myszków . . . . zr	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Kromołów . . . w	Zawiercie . . . . zr	6	10	15	—	8	10	—	—	—	—	—	t	0,2
Siewierz . . . . w	„ . . . . zr	15	—	—	—	—	—	80	130	10	70	125	tw	0,5
Zawiercie . . . . m	„ . . . . zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	—
Żarki . . . . . w	Myszków . . . . zr	6	40	100	40	150	20	—	—	—	—	—	tw	0,3
	WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE — *DÉPARTEMENT DE LUBLIN*													
Biała														
Biała Podlaska . m	Biała Podlaska . zr	2	—	—	55	135	35	—	—	—	—	—	tw	—
Łomazy . . . . w	„ „ . zr	15	—	—	—	—	—	20	40	10	50	10	t	0,4
Piszczac . . . . w	Chotyłów . . . . zr	3	—	—	—	—	—	20	60	10	300	15	tw	0,1
Terespol . . . . m	Terespol . . . . —	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biłgoraj														
Biłgoraj . . . . . m	Biłgoraj . . . . . z	1	50	20	—	150	—	140	60	—	220	—	tw	0,5
Frampol . . . . w	Biłgoraj . . . . . z	17	20	25	—	40	—	80	60	10	120	15	t	0,1
Goraj . . . . . w	Zwierzyniec . . . zr	28	—	—	—	—	—	—	6	—	20	—	t	0,2
Józefów . . . . . w	Długi Kąt . . . . zr	3	65	80	8	90	—	—	—	—	—	—	tw	0,2
Krzeszów . . . . w	Rudnik n/Sanem zr	9	10	20	—	60	—	—	—	—	—	—	tw	0,2
Tarnogród . . . w	Biłgoraj . . . . . z	21	85	100	—	180	—	—	—	—	—	—	tw	0,3

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Chełm														
Chełm . . . . m	Chełm . . . . zr	3	—	—	7	10	—	165	185	—	265	—	tw	0,5
Cyców . . . . w	Trawniki . . . . zr	22	—	—	25	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Dorohusk . . . w	Dorohusk . . . . zr	2	—	—	—	55	—	—	—	—	—	—	tw	2,5
Rejowiec . . . . w	Rejowiec . . . . zr	4	—	—	10	50	—	—	—	—	150	—	t	0,3
Siedliszcze . . . w	„ . . . . zr	9	150	160	50	125	—	—	—	—	—	—	t	0
Sawin . . . . . w	Chełm . . . . zr	17	30	40	70	150	—	60	90	110	230	—	t	0,5
Swierże . . . . . w	Dorohusk . . . . zr	7	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	tw	—
Wojsławice . . . w	Wojsławice . . . z	2	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Garwolin														
Garwolin . . . . m	Garwolin . . . . —	4	10	60	75	120	—	—	—	—	—	—	—	—
Łaskarzew . . . w	Łaskarzew . . . —	0	25	40	15	15	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Maciejowice . . . w	Sobolew . . . . zr	11	—	15	8	70	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Osieck . . . . . w	Pilawa . . . . . zr	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Parysów . . . . w	„ . . . . zr	11	—	—	—	—	—	190	125	70	35	—	t	0,5
Ryki . . . . . w	Ryki . . . . . zr	2	100	120	50	250	20	—	—	—	—	—	t	0,5
Sobienie-Jeziory w	Pilawa . . . . . zr	15	—	20	15	40	—	—	—	—	—	—	tw	0
Sobolew . . . . w	Sobolew . . . . zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Żelechów . . . . m	„ . . . . zr	21	—	50	25	140	8	—	—	—	—	—	tw	0,5
Hrubieszów														
Białopole . . . . w	Geratyn . . . . . —	7	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	tw	—
Dubienka . . . . m	Dorohusk . . . . zr	15	15	20	—	70	—	—	—	—	—	—	tw	0,8
Grabowiec . . . w	Miączyn . . . . —	12	55	60	—	200	—	—	—	—	—	—	t	0
Hrubieszów . . . m	Hrubieszów . . . zr	1	—	—	—	—	—	45	60	—	120	—	t	0,3
Kryłów . . . . . w	„ . . . zr	18	—	—	—	—	—	25	45	10	150	6	t	—
Uchanie . . . . w	Uchanie . . . . . z	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,4
Janów														
Annopol . . . . w	Jakubowice . . . zr	23	40	35	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Janów . . . . . m	Szastarka . . . . zr	22	—	20	10	30	—	—	30	15	50	—	t	0
Kraśnik . . . . . m	Kraśnik . . . . . zr	4	70	90	—	200	—	125	175	—	450	—	tw	0,3
Modliborzyce . . w	Szastarka . . . . zr	13	—	60	—	100	—	400	250	20	500	30	t	0,5
Urzędów . . . . w	Kraśnik . . . . . zr	14	—	—	—	—	—	70	60	10	120	—	tw	—
Zaklików . . . . w	Zaklików . . . . zr	1	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	tw	0
Zakrzówek . . . w	Wilkołaz . . . . —	7	20	45	15	70	—	35	90	40	130	—	t	0,1
Konstantynów														
Janów Podlaski . m	Janów Podlaski . —	1	—	—	—	—	—	50	90	—	150	10	tw	1
Konstantynów . . w	Konstantynów . —	0	—	—	—	—	—	8	10	10	20	10	t	0,3
Łosice . . . . . m	Niemojki . . . . —	5	—	—	—	—	—	150	250	250	350	350	tw	1
Sarnaki . . . . . w	Platerów . . . . —	5	—	—	—	—	—	20	10	—	70	20	t	0
Krasnystaw														
Gorzków . . . . w	Krasnystaw . . . zr	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izbica . . . . . w	Izbica . . . . . zr	0	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Kraśniczyn . . . w	Krasnystaw . . . zr	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krasnystaw . . . m	„ . . . zr	2	20	20	—	100	—	45	50	—	140	—	t	1,5
Turobin . . . . . w	Szczebrzeszyn . —	26	150	100	50	500	10	500	200	100	1000	30	t	1
Żółkiewka . . . w	Krasnystaw . . . zr	28	40	40	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Lubartów														
Lubartów . . . . m	Lubartów . . . . zr	1	—	—	—	—	—	20	40	—	100	—	tw	1,5
Łęczna . . . . . m	Minkowice . . . zr	12	100	50	40	200	—	800	300	150	600	—	t	0,5
Michów-Lubartow. w	Lubartów . . . . zr	26	—	20	—	50	—	12	50	10	150	—	tw	1
Lublin (m.-*v.*) . . m	Lublin . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	8	75	—	75	—	tw	1,5
Lublin														
Bełżyce . . . . . w	Motycz . . . . . zr	12	—	—	—	—	—	650	375	150	1500	—	t	0,3
Bychawa . . . . w	Niedrzwica Duża zr	17	10	40	40	140	—	55	125	120	190	—	t	0,3
Chodel . . . . . w	„ zr	18	—	50	10	65	—	—	—	—	—	—	—	—
Milejów . . . . . w	Jaszczów . . . . —	3	25	45	10	250	—	75	125	25	400	15	t	—
Niedrzwica . . . w	Niedrzwica Duża zr	3	—	—	—	—	—	200	300	20	600	—	t	—
Piaski . . . . . w	Trawniki . . . . zr	12	230	80	15	270	—	—	—	—	—	—	t	0,4

a—d obacz uwagi na str 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]		Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Łuków																
Adamów	w	Krzywda	zr	8	25	45	10	150	—	130	110	35	550	—	tw	0,3
Kock	m	Bedlno	zr	26	—	—	15	30	—	60	25	50	250	—	t	0,5
Łuków	m	Łuków	zr	2	—	150	75	175	7	300	350	75	450	17	t	1
Stanin	w	„	zr	16	—	20	15	80	—	80	70	40	500	—	t	—
Stoczek	m	Mrozy	zr	24	—	—	—	—	—	60	135	30	370	20	tw	1
Puławy																
Baranów	w	Puławy	zr	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Irena	w	Dęblin	zr	3	—	—	30	125	—	—	—	—	—	—	t	1
Józefów	w	Opole	zr	18	25	40	—	150	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Kazimierz Dolny	m	Puławy	zr	17	—	10	10	20	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Kurów	w	Klementowice	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Markuszów	w	Nałęczów	zr	8	—	—	—	—	—	250	350	75	350	—	tw	0
Opole	w	Opole	zr	0	120	150	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0
Puławy	m	Puławy	zr	3	—	15	7	100	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Wąwolnica	w	Wąwolnica	—	1	30	60	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0
Radzyń																
Komarówka	w	Bezwola	—	10	—	—	—	—	—	500	150	50	700	90	—	—
Międzyrzec	m	Międzyrzec	zr	1	—	—	—	—	—	25	80	—	90	—	tw	1,5
Radzyń	m	Bedlno	zr	7	—	—	40	40	20	160	200	120	260	40	t	1
Wohyń	w	Bezwola	—	2	—	—	—	—	—	100	60	—	130	—	—	—
Siedlce																
Kotuń	w	Broszków	—	0	10	10	—	30	—	15	15	—	50	—	—	—
Mordy	m	Mordy	zr	2	—	—	—	—	—	120	110	40	300	150	—	—
Siedlce	m	Siedlce	zr	0	—	—	25	80	—	100	190	70	300	15	t	0
Sokołów																
Kosów	w	Telaki	zr	1	—	—	—	—	—	45	70	25	35	—	t	0,2
Sokołów	m	Sokołów	zr	2	150	100	50	400	10	400	300	150	800	30	tw	0,2
Sterdyń	w	Telaki	zr	10	—	—	—	—	—	600	450	100	150	—	t	0,4
Tomaszów																
Komarów	w	Miączyn	—	10	—	10	—	40	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Łaszczów	w	Łaszczów	zr	0	25	35	15	60	—	—	—	—	—	—	t	0,2
Tomaszów	m	Bełżec	zr	8	15	40	—	200	—	—	—	—	—	—	tw	2
Tyszowce	w	Tuczapy	z	4	30	30	30	130	6	—	—	—	—	—	t	0,4
Węgrów																
Liw	w	Sokołów	zr	20	—	—	—	—	—	125	350	60	250	120	t	—
Sadowne	w	Sadowne	zr	3	15	30	20	30	—	—	—	—	—	—	t	1
Stoczek	w	„	zr	8	—	—	—	—	—	100	150	50	350	10	tw	0,5
Węgrów	m	Sokołów	zr	16	—	—	—	—	—	30	40	25	40	—	t	0
Włodawa																
Ostrów	m	Parczew	zr	18	—	—	—	25	—	20	65	—	70	—	t	0,2
Parczew	m	„	zr	3	25	15	40	50	10	100	30	90	190	20	t	—
Sławatycze	w	Domaczewo	—	5	—	—	—	—	—	65	80	—	135	10	t	0,5
Wereszczyn	w	Trawniki	zr	30	—	—	8	15	—	—	—	—	—	—	—	—
Wisznice	w	Parczew	zr	30	—	—	—	—	—	30	110	15	230	—	tw	0,4
Włodawa	m	Włodawa	zr	5	30	50	30	150	—	—	—	—	—	—	t	—
Zamość																
Krasnobród	w	Długi Kąt	zr	14	10	20	—	150	—	30	50	10	250	—	tw	0,5
Skierbieszów	w	Zamość	zr	18	—	—	—	—	—	1500	850	50	900	—	t	—
Szczebrzeszyn	m	Szczebrzeszyn	—	4	120	330	10	690	—	—	—	—	—	—	t	2
Zamość	m	Zawada	zr	2	—	—	—	—	—	90	35	.	125	.	t	2
Zwierzyniec	w	Zwierzyniec	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]	Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t / tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Augustów	WOJEWÓDZTWO BIAŁOSTOCKIE — *DÉPARTEMENT DE BIAŁYSTOK*														
Augustów . . . . m	Augustów	zr	3	—	—	40	30	40	800	400	100	150	100	tw	0
Lipsk . . . . . w	Różanystok . . .	—	9	20	25	—	10	7	25	30	—	15	10	t	—
Raczki . . . . . w	Raczki	—	1	—	—	—	—	—	100	125	30	50	35	t	0,5
Sopoćkinie . . . w	Grodno	—	28	—	15	20	10	25	—	—	—	—	—	t	0,3
Sztabin . . . . . w	Kamienna Nowa	zr	13	—	—	—	—	—	100	120	35	120	60	t	0,5
Białystok (m.-*v.*) . m	Białystok	zr	0	30	45	30	125	20	175	75	35	50	.	tw	4
Białystok															
Goniądz . . . . . m	Mońki	zr	16	30	40	30	30	40	100	150	50	80	100	t	1
Knyszyn . . . . m	Knyszyn	—	4	80	80	40	50	50	150	150	80	100	100	t	1
Michałowo . . . w	Żednia	zr	11	—	8	—	15	10	—	—	—	—	—	t	0,5
Suraż . . . . . m	Łapy	zr	8	—	—	—	—	—	50	40	20	80	30	t	—
Zabłudów . . . . m	Żednia	zr	10	8	30	—	20	20	20	60	10	40	30	t	1
Bielsk															
Boćki . . . . . m	Bielsk Podlaski .	zr	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bielsk Podlaski . m	„ „ .	zr	0	70	85	30	60	20	—	—	—	—	—	tw	1
Brańsk . . . . . m	Szepietowo . . .	zr	25	85	45	20	120	80	220	125	35	155	125	t	0
Ciechanowiec . . m	Czyżew	zr	19	—	—	60	—	100	80	120	—	190	—	t	0,5
Drohiczyn . . . . m	Siemiatycze . . .	—	21	—	—	15	100	—	.	.	.	.	.	tw	0,5
Grodzisk . . . . w	„ . . .	—	27	8	15	—	10	—	15	40	15	15	6	t	—
Hajnówka . . . . w	Hajnówka	—	0	—	—	12	7	7	—	—	—	—	—	t	2,3
Kleszczele . . . m	Kleszczele . . .	—	2	—	30	100	20	50	15	50	150	100	80	tw	0
Narew . . . . . m	Narewka	—	18	35	215	260	—	415	—	—	—	—	—	t	—
Narewka . . . . w	Narewka	—	3	—	7	—	—	—	15	20	—	6	20	t	—
Perlejewo . . . w	Czyżew	zr	30	15	20	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—
Siemiatycze . . . m	Siemiatycze . . .	—	9	10	15	—	40	—	20	40	—	100	—	t	2
Tropinka . . . . w	Białowieża . . .	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Grodno															
Grodno . . . . . m	Grodno	—	1	50	60	25	20	—	—	—	—	—	—	tw	2,5
Indura . . . . . m	Kuźnica	zr	18	35	80	8	10	8	—	—	—	—	—	t	0,3
Jeziory . . . . . w	Jeziory	—	0	—	—	—	10	—	—	—	10	50	—	—	—
Krynki . . . . . m	Sokółka	zr	26	7	25	40	20	50	10	40	50	30	75	t	0,1
Łunna . . . . . w	Czerlona	—	6	—	—	—	—	—	50	30	20	80	40	t	0
Porzecze . . . . w	Druskieniki . . .	—	11	—	10	8	15	—	—	—	—	—	—	t	1
Skidel . . . . . m	Skidel	—	2	15	40	20	45	10	—	—	—	—	—	t	1
Wielka-Brzost. . w	Brzostowica . . .	zr	10	45	90	35	140	25	—	—	—	—	—	tw	1
Wołpa . . . . . w	Roś	—	10	—	—	—	—	—	70	120	50	20	30	t	0,5
Kolno															
Jedwabne . . . . m	Łomża	z	22	80	120	50	95	85	—	—	—	—	—	tw	0,8
Kolno . . . . . m	Kolno	—	0	—	—	—	—	—	175	150	60	120	20	t	1
Łyse . . . . . w	Łyse	—	0	40	50	17	35	15	—	—	—	—	—	t	—
Stawiski . . . . m	Łomża	z	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łomża															
Łomża . . . . . m	Łomża	z	1	—	—	20	40	15	150	200	100	300	50	tw	2
Nowogród . . . m	Nowogród	—	0	—	—	10	—	10	25	50	55	105	55	tw	0,5
Rutki . . . . . w	Kołaki	—	7	50	200	30	200	10	—	—	—	—	—	tw	—
Śniadowo . . . . w	Śniadowo	—	2	160	145	10	55	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Zambrów . . . . m	Czerwony Bór .	zr	12	30	50	10	120	10	400	270	20	350	25	tw	0,5
Zawady . . . . . w	Sokoły	zr	19	—	10	20	30	10	—	—	—	—	—	—	—
Ostrołęka															
Czerwin . . . . w	Gucin	—	7	—	—	—	—	—	200	150	30	250	—	t	—
Goworowo . . . w	Goworowo . . .	—	2	—	—	—	30	—	180	105	40	195	—	t	0,1
Kadzidło . . . . w	Kadzidło	—	0	—	—	—	—	—	30	60	20	100	—	t	—
Myszyniec . . . w	Myszyniec . . .	—	0	20	30	20	45	10	150	200	30	300	40	tw	2
Ostrołęka . . . . m	Ostrołęka	zr	5	20	55	45	30	—	60	100	—	110	—	tw	0,3
Piski . . . . . w	Żyzniewo	—	7	—	—	—	—	—	30	40	10	30	25	t	—
Troszyn . . . . w	Kurpie	—	4	—	—	—	—	—	175	140	50	70	—	t	0

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Ostrów														
Andrzejewo . . . w	Czyżew . . . . zr	9	—	—	—	—	—	600	600	50	800	100	t	—
Brok . . . . . m	Sadowne . . . . zr	11	20	25	10	30	—	50	45	15	75	—	tw	0
Długosiodło . . w	Przetycz . . . . —	2	—	—	—	—	—	120	300	50	400	50	t	0,3
Małkinia . . . . w	Małkinia . . . . zr	0	—	—	.	.	.	—	—	—	—	—	t	0,5
Nur . . . . . w	Czyżew . . . . zr	16	—	—	—	—	—	800	500	350	450	—	t	0,5
Ostrów Maz. . . m	Ostrów Maz. . . . zr	3	15	50	50	50	50	125	150	100	250	100	tw	0,8
Poręba . . . . . w	Przetycz . . . . —	12	—	—	—	—	—	80	100	30	100	20	t	—
Wąsewo . . . . w	Pasieki . . . . . —	7	—	—	—	—	—	20	35	—	20	—	t	0,2
Zaremby . . . . w	Zaremby Kośc. . —	3	—	—	—	—	—	50	150	50	75	20	t	0,3
Sokółka														
Dąbrowa . . . . m	Różanystok . . . —	4	20	25	30	7	15	—	—	—	—	—	t	1
Janów . . . . . w	Sokółka . . . . . zr	22	15	10	—	10	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Kuźnica . . . . . w	Kuźnica . . . . . zr	0	8	25	40	—	50	—	—	—	—	—	t	1
Nowy Dwór . . . m	Bielany . . . . . zr	3	50	150	20	20	50	—	—	—	—	—	t	1
Sokółka . . . . . m	Sokółka . . . . . zr	0	50	30	60	80	20	—	—	—	—	—	t	1,5
Suchowola . . . m	Kamienna Nowa . zr	16	100	150	50	100	50	400	500	100	300	150	t	1
Suwałki														
Bakałarzewo . . w	Raczki . . . . . —	15	—	—	—	—	—	50	60	10	15	—	—	—
Filipów . . . . . w	Suwałki . . . . . —	27	—	—	40	—	—	100	165	10	60	10	t	1
Puńsk . . . . . w	Trakiszki . . . . —	2	15	8	10	15	10	35	20	25	45	25	t	—
Sejny . . . . . m	Suwałki . . . . . —	30	—	—	—	—	—	100	120	30	50	30	t	1
Suwałki . . . . . m	„ . . . . . —	2	20	100	30	40	30	300	500	50	150	50	tw	1
Wiżajny . . . . w	„ . . . . . —	40	—	—	10	—	15	200	150	20	30	35	t	1
Szczuczyn														
Grajewo . . . . m	Grajewo . . . . zr	0	—	—	—	—	—	45	65	15	65	30	tw	1,5
Radziłów . . . . w	Osowiec . . . . —	21	10	15	15	25	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Rajgród . . . . . m	Grajewo . . . . zr	19	—	—	—	—	—	110	130	25	40	10	t	0,5
Szczuczyn . . . . m	„ . . . . zr	15	50	60	10	100	20	—	—	—	—	—	t	0,3
Wołkowysk														
Jałówka . . . . . w	Swisłocz . . . . —	13	—	—	—	—	—	50	130	8	30	15	t	0,5
Łysków . . . . . w	Wołkowysk . . . —	38	—	—	—	—	—	35	60	35	15	45	t	0,3
Mścibów . . . . w	Andrzejewicze . —	4	—	—	—	—	—	100	40	10	—	10	t	0,1
Piaski . . . . . w	Mosty . . . . . —	12	—	—	—	—	—	150	310	200	—	100	—	—
Porozów . . . . w	Swisłocz . . . . —	21	10	100	30	50	50	20	150	40	90	100	t	0,5
Roś . . . . . w	Roś . . . . . —	1	—	—	—	—	—	70	100	15	—	15	t	0,3
Swisłocz . . . . m	Swisłocz . . . . —	2	—	—	20	—	35	250	300	60	200	100	tw	0
Wołkowysk . . . m	Wołkowysk . . . —	0	—	60	40	90	130	—	—	—	—	—	tw	1,5
Zelwa . . . . . w	Zelwa . . . . . zr	2	—	—	100	50	—	500	300	200	100	—	t	0,5
Wysokie Maz.														
Ciechanowiec . . w	Czyżew . . . . zr	21	—	—	—	—	—	800	150	50	300	100	t	1
Czyżew . . . . . w	„ . . . . . zr	2	—	—	40	—	25	425	850	200	1 000	55	t	0,5
Łapy . . . . . m	Łapy . . . . . zr	0	200	120	80	—	—	350	200	160	150	60	tw	0,5
Sokoły . . . . . m	Sokoły . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	400	600	60	300	75	tw	0,3
Tykocin . . . . . m	Knyszyn . . . . —	15	—	—	20	—	15	—	—	40	—	30	tw	1
Wysokie Maz. . . m	Szepietowo . . . zr	8	—	—	40	—	20	1500	2000	300	1 000	150	tw	1
Brasław	WOJEWÓDZTWO WILEŃSKIE — *DÉPARTEMENT DE WILNO*													
Brasław . . . . . w	Brasław . . . . . —	1	35	215	95	225	155	380	50	30	115	135	t	0
Druja . . . . . w	Druja . . . . . —	0	—	—	15	10	10	—	—	—	—	—	—	—
Dryświaty . . . w	Grytuny . . . . —	8	—	—	30	—	50	—	—	—	—	—	—	—
Jody . . . . . w	Brasław . . . . . —	28	—	—	15	10	15	—	—	—	—	—	t	0
Koziany . . . . w	Postawy . . . . —	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miory . . . . . w	Druja . . . . . —	27	150	120	180	100	120	—	—	—	—	—	tw	0
Nowy Pohost . . w	Brasław . . . . . —	35	—	—	30	30	35	—	—	—	—	—	t	1
Opsa . . . . . w	Opsa . . . . . —	0	—	—	20	20	10	15	15	60	50	40	t	1,5
Słobódka . . . . w	Słobódka Wąsk. . —	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a — d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]		Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t / tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Turmont	w	Turmont	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Widze	w	Dukszty	—	30	40	140	160	400	180	1300	200	250	600	300	tw	0,5
Dzisna																
Dokszyce	m	Parafjanów	—	10	20	10	35	25	25	—	—	—	—	—	t	1
Dzisna	m	Zahacie	—	28	—	—	10	10	15	—	—	—	—	—	tw	0,5
Głębokie	m	Głębokie	—	0	—	—	30	—	—	120	80	60	400	30	tw	0
Hermanowicze	w	„	—	36	10	30	60	80	60	—	—	—	—	—	t	1
Hołubicze	w	Podświle	—	6	—	10	20	15	20	—	—	—	—	—	—	—
Królewszczyzna	w	Królewszczyzna	—	0	—	—	25	20	20	—	—	—	—	—	t	0
Łużki	w	Podswile	—	21	20	25	40	25	15	—	—	—	—	—	t	0,3
Parafjanów	w	Parafjanów	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Plisa	w	Podświle	—	8	—	—	10	20	10	—	—	—	—	—	t	0,5
Prozoroki	w	Polewacze	—	0	8	30	60	75	40	—	—	—	—	—	t	0
Szarkowszczyzna	w	Nowodruck	—	28	—	—	6	10	—	10	10	15	30	25	t	1
Mołodeczno																
Gródek	w	Olechnowicze	—	14	35	120	30	50	15	60	140	50	70	30	t	0,8
Kraśne	w	Usza	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lebiedziewo	w	Prudy	—	7	20	60	10	10	25	30	145	15	15	25	tw	0,5
Mołodeczno	m	Mołodeczno	—	0	—	15	55	50	10	—	—	—	—	—	tw	2
Radoszkowice	m	Olechnowicze	—	11	—	30	10	20	10	—	—	—	—	—	t	1,5
Raków	m	„	—	24	—	—	—	15	—	20	50	10	80	—	tw	0,3
Oszmiana																
Dziewieniszki	w	Bieniakonie	—	22	75	125	35	110	35	400	225	35	325	225	tw	—
Holszany	w	Bohdanów	—	14	—	—	40	10	20	30	30	100	30	50	—	—
Krewo	w	Smorgonie	—	21	20	20	25	15	10	300	300	100	200	100	t	0
Oszmiana	m	Oszmiana	zr	18	—	—	—	10	—	80	120	20	150	20	tw	0,8
Smorgonie	m	Smorgonie	—	1	100	150	80	200	30	800	400	300	500	100	t	0,5
Soły	w	Soły	—	0	—	—	80	60	20	—	—	—	—	—	—	—
Żuprany	w	Oszmiana	zr	7	—	—	—	—	—	50	100	150	200	70	—	—
Postawy																
Duniłowicze	w	Woropajewo	—	9	15	25	40	25	35	—	—	—	—	—	t	0
Hruzdowo	w	Postawy	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kobylniki	w	Kobylniki	—	0	15	20	40	20	15	50	45	60	60	30	t	0
Miadzioł	w	„	—	21	10	15	25	20	30	25	50	100	80	120	tw	0,8
Postawy	w	Postawy	—	2	—	—	—	—	—	55	115	80	155	95	t	0,2
Wołkolata	w	Budsław	—	1	—	—	7	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Święciany																
Dukszty	w	Dukszty	—	0	—	—	15	10	20	—	—	—	—	—	t	0,4
Hoduciszki	w	Hoduciszki	—	0	—	—	—	—	—	10	50	250	200	250	t.	0,3
Ignalino	w	Ignalino	zr	0	15	30	10	20	40	25	50	15	40	60	t	0,3
Kiemieliszki	w	Podbrodzie	zr	19	—	—	10	10	15	—	—	—	—	—	t	0
Komaje	w	Hoduciszki	—	11	—	—	—	—	—	—	35	15	50	20	—	—
Łyntupy	w	Łyntupy	—	1	—	8	40	40	50	—	—	—	—	—	—	—
Mielegiany	w	Hoduciszki	—	16	—	5	15	15	20	—	—	—	—	—	t	—
Nowo-Święciany	m	Nowo-Święciany	—	0	—	—	8	—	15	—	—	—	—	—	—	0,8
Podbrodzie	m	Podbrodzie	zr	1	25	70	25	65	100	—	—	—	—	—	t	0,8
Święciany	m	Święciany	—	0	65	75	25	55	80	300	400	—	450	350	t	0,5
Świr	w	Konstantynów Wil.	—	10	20	25	10	20	15	50	55	25	40	30	t	0,5
Wilejka																
Budsław	w	Budsław	—	3	—	15	15	20	10	—	—	—	—	—	t	—
Dołhinów	w	Krzywicze	—	16	6	35	15	110	35	45	85	35	175	75	tw	1
Ilja	w	Kraśne		30	6	50	30	40	25	—	—	—	—	—	tw	—
Kurzeniec	w	Kurzeniec	—	1	30	50	10	45	20	105	250	50	150	50	tw	8
Krzywicze	w	Krzywicze	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wilejka	m	Wilejka	—	0	—	—	30	40	10	—	—	—	—	—	t	1
Wojstom	w	Smorgonie	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Wilno (m.-*v.*) . . .	m	Wilno	zr 0	60	110	180	100	20	.	—	—	—	—	tw	0,2
Wilno-Troki															
Landwarów . .	w	Landwarów . . .	— 0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mejszagoła . . .	w	Wilno	zr 28	15	40	25	30	25	—	—	—	—	—	t	0,1
Michaliszki . . .	w	Geladnia	— 20	50	80	50	100	30	—	—	—	—	—	t	0,5
Niemenczyn . .	w	Bezdany	— 7	10	10	25	25	7	—	—	—	—	—	—	—
Nowa Wilejka .	m	Nowowilejka . .	— 0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Olkieniki	w	Olkieniki	— 8	10	10	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—
Orany	w	Orany	zr 0	—	—	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—
Ostrowiec	w	Gudogaj	— 4	130	150	50	120	25	—	—	—	—	—	t	—
Podbrzezie . . .	w	Wilno	zr 32	10	30	35	10	25	—	—	—	—	—	t	0,3
Rudziszki	w	Rudziszki	— 0	—	—	10	10	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Soleczniki . . .	w	W. Soleczniki . .	— 1	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szumsk	w	Szumsk	— 0	20	50	20	30	15	—	—	—	—	—	t	—
Troki-Nowe . . .	m	Landwarów . . .	— 9	—	15	30	15	15	40	50	40	30	30	—	—
Turgiele	w	Jaszuny	— 16	—	—	—	—	—	170	100	30	55	45	t	0,7
Worniany	w	Gudogaj	— 18	100	95	20	150	30	—	—	—	—	—	t	—

WOJEWÓDZTWO NOWOGRÓDZKIE — *DÉPARTEMENT DE NOWOGRÓDEK*

Baranowicze																
Baranowicze . .	m	Baranowicze . .	— 0	20	60	100	75	15	40	100	300	250	30	tw	1
Horodyszcze . .	w	„ . .	— 25	15	25	30	20	10	345	275	40	120	10	t	1,5
Lachowicze . . .	w	Wiedźma	— 3	—	—	—	—	—	50	60	40	50	55	t	0,8
Mołczadź	w	Mołczadź	— 0	75	75	30	75	30	175	175	75	150	75	tw	—
Stołowicze . . .	w	Baranowicze . .	— 9	—	—	—	—	—	600	850	—	150	50	t	0
Lida																
Bielica	w	Niemen	— 10	—	—	—	—	—	15	50	60	90	40	tw	0,05
Bieniakonie . .	w	Bieniakonie . .	— 0	—	—	—	—	—	—	15	20	30	15	t	0,5
Brzozówka . . .	w	Niemen	— 7	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Ejszyszki	w	Bastuny	— 24	—	—	—	—	—	50	100	40	250	60	tw	0,5
Iwje	w	Iwje	— 0	—	—	—	—	—	320	250	120	200	100	tw	0
Lida	m	Lida	— 0	—	—	—	—	—	150	180	100	350	30	tw	0
Lipniszki	w	Gawja	zr 4	—	—	—	—	—	100	130	50	30	140	t	—
Raduń	w	Bastuny	— 23	—	—	10	—	15	—	—	—	—	—	—	—
Werenów	w	„	— 9	—	—	—	—	—	15	15	15	—	—	tw	0,3
Zabłocie	w	„	— 36	—	—	—	—	—	20	55	10	15	10	t	—
Nieśwież																
Horodziej	w	Horodziej	— 0	—	—	—	20	100	25	—	—	—	—	t	0,5
Kleck	m	„	— 32	—	—	—	—	—	35	27	15	45	20	tw	1
Nieśwież	m	„	— 14	—	—	—	—	—	30	15	10	35	10	tw	2
Siniawka	w	Lachowicze . . .	— 11	—	—	—	—	—	15	50	15	60	25	t	0,5
Snów	w	Pogorzelce . . .	— 7	—	—	—	—	—	50	200	200	180	150	tw	0
Zaostrowiecze . .	w	Lachowicze . . .	— 35	—	—	—	—	—	75	52	15	45	40	t	0,5
Nowogródek																
Dworzec	w	Nowojelnia . . .	— 6	10	15	10	20	—	—	—	—	—	—	t	1
Korelicze	w	Nowogródek . .	— 22	—	90	40	80	40	—	210	20	140	—	t	0,3
Lubcza	w	Lubcza	— 0	—	—	—	—	—	70	150	60	80	30	tw	0,2
Nowogródek .	m	Nowogródek . .	— 1	—	—	—	—	—	110	140	60	190	35	tw	1
Nowojelnia . . .	w	Nowojelnia . . .	— 0	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	tw	1
Zdzięcioł	m	„ . . .	— 13	—	—	—	—	—	100	100	50	50	30	tw	0,5
Słonim																
Byteń	w	Domanowo . . .	— 7	—	—	—	—	—	30	150	30	100	20	t	0,4
Dereczyn	w	Zelwa	zr 17	—	—	—	—	—	50	70	100	50	110	t	0,5
Słonim	m	Słonim	zr 0	—	—	—	—	—	15	75	25	85	35	tw	0
Kozłowszczyzna .	w	Dworzec	— 18	—	—	—	—	—	30	30	25	30	40	t	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Stołpce														
Derewno . . . . w	Stołpce . . . . . —	26	—	—	—	—	—	20	50	20	50	20	t	—
Mir . . . . . w	Horodziej . . . . —	16	—	—	—	—	—	400	300	50	120	10	tw	0,5
Naliboki . . . . w	Stołpce . . . . . —	45	—	—	—	—	—	7	15	6	8	—	—	—
Rubieżewicze . . w	„ . . . . . —	29	—	10	15	8	—	20	30	35	40	20	tw	0
Stołpce . . . . . m	„ . . . . . —	0	—	15	25	10	10	5	40	70	50	30	t	1
Turzec . . . . . w	Horodziej . . . . —	27	—	—	6	20	7	—	—	10	45	10	t	0,5
Szczuczyn														
Ostryna . . . . . w	Jeziory . . . . . —	24	—	—	—	—	—	20	60	50	35	25	tw	0,6
Różanka . . . . w	Różanka n/N. . . zr	4	—	7	10	45	7	—	—	—	—	—	—	—
Sobakińce . . . . w	Marcinkańce . . zr	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szczuczyn . . . w	Różanka n/N. . . zr	8	—	—	—	—	—	70	70	35	110	40	tw	1
Wasiliszki . . . w	Skrzybowce . . . —	18	50	50	30	75	20	300	150	70	300	80	tw	0,3
Żołudek . . . . . w	„ . . . —	11	—	—	—	—	—	35	150	80	40	60	tw	0
Wołożyn														
Bakszty . . . . . w	Juraciszki . . . . —	27	—	—	—	—	—	20	60	15	50	—	t	—
Iwieniec . . . . w	Olechnowicze . —	35	20	50	30	80	75	—	—	—	—	—	t	0,2
Traby . . . . . w	Juraciszki . . . . —	10	—	—	—	—	—	60	70	35	40	10	tw	0,2
Wiszniew . . . . w	Bohdanów . . . —	5	25	65	15	30	20	—	—	—	—	—	tw	1
Wołożyn . . . . m	Horodźki . . . . —	18	—	—	—	—	—	25	35	20	40	15	tw	1,5
	WOJEWÓDZTWO POLESKIE — *DÉPARTEMENT DE POLESIE*													
Brześć n/B.														
Brześć n/B. . . . m	Brześć Centralny zr	2	—	—	40	65	15	100	120	50	150	25	tw	1
Czernawczyce . . w	„ „ . . . zr	18	—	10	—	—	—	10	20	15	10	—	—	—
Domaczewo . . . w	Domaczewo . . . —	3	—	—	—	—	—	40	80	25	100	50	t	1
Kamieniec Lit. . m	Żabinka . . . . . zr	27	—	—	—	—	—	30	50	55	15	35	t	0,8
Małoryta . . . . w	Małoryta . . . . zr	0	—	—	—	—	—	15	30	10	—	10	t	0
Mokrany . . . . w	„ . . . . zr	20	—	—	—	—	—	35	785	65	—	110	t	—
Wielkoryta . . . w	Zakrucin . . . . —	9	—	—	—	—	—	20	595	35	—	100	t	—
Wysokie Lit. . . m	Wysokie Lit. . . zr	3	50	60	80	—	40	100	150	150	—	80	t	0,5
Drohiczyn														
Chomsk . . . . . w	Drohiczyn . . . . zr	19	—	—	—	—	—	60	50	100	100	120	t	0,5
Drohiczyn . . . . w	„ . . . . zr	0	10	10	—	6	—	30	35	—	25	10	t	1
Janów . . . . . w	Janów Poleski . . zr	2	20	25	20	50	4	200	280	80	300	200	tw	1
Motol . . . . . w	„ . . . . . zr	24	—	—	—	—	—	15	25	10	60	45	t	1
Odryżyn . . . . w	„ . . . . . zr	28	—	—	—	—	—	10	80	20	6	10	t	—
Kamień Koszyrski														
Chocieszów . . . w	Kamień Koszyrski —	18	—	—	—	—	—	55	150	45	25	115	t	—
Kamień Koszyrski w	„ „ —	2	—	—	—	—	—	20	115	80	65	60	tw	0,5
Lubieszów . . . w	Lubiaż . . . . . —	10	—	—	—	—	—	410	1450	180	200	300	t	0,3
Pniewno . . . . w	Pniewno . . . . —	1	—	—	—	—	—	—	20	15	50	35	t	0,7
Wielka Głusza . . w	Kamień Koszyrski —	29	—	—	—	—	—	70	550	275	—	160	t	0,3
Kobryń														
Antopol . . . . . w	Antopol . . . . . —	2	—	—	—	—	—	20	90	40	35	100	—	—
Czerniany . . . . w	Małoryta . . . . zr	20	—	—	—	—	—	6	80	10	20	35	t	—
Dywin . . . . . w	Kobryń . . . . . zr	37	—	—	—	—	—	10	400	120	40	200	t	0,3
Horodec . . . . w	Horodec . . . . —	2	—	—	—	—	—	20	55	30	35	30	—	—
Kobryń . . . . . m	Kobryń . . . . . zr	0	—	—	20	—	30	120	500	300	400	500	tw	3
Samary . . . . . w	„ . . . . . zr	47	—	—	—	—	—	8	200	25	—	90	—	—
Żabinka . . . . . w	Żabinka . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	40	100	120	200	50	tw	0,3
Kossów														
Iwacewicze . . . w	Iwacewicze . . . —	0	10	7	10	—	20	50	45	90	—	40	t	1
Kossów . . . . . m	Kossów . . . . . zr	13	—	.	.	60	20	—	—	—	—	—	t	0
Różana . . . . . m	Jeziornica . . . . —	21	60	35	20	25	40	175	115	40	125	115	tw	0,5
Telechany . . . w	Telechany . . . —	0	—	—	—	—	—	70	600	80	—	25	t	0,3
Święta Wola . . w	Święta Wola . . —	1	—	25	—	10	—	10	50	10	15	—	t	0,3

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Łuniniec															
Hancewicze . . . w	Hancewicze . . .	—	1	—	15	25	—	10	10	200	15	25	120	t	0,5
Kożangródek . . w	Łachwa	zr	6	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	1
Łachwa . . . . . w	„	zr	2	—	—	—	—	—	10	—	7	40	6	t	0
Łuniniec . . . . m	Łuniniec	zr	0	—	—	15	20	25	—	—	—	—	—	t	0,4
Pińsk															
Lemieszewicze . w	Pińsk	zr	20	—	—	—	—	—	50	60	15	10	15	t	—
Łahiszyn . . . . m	„	zr	28	—	—	—	—	—	200	900	—	120	70	t	0
Moroczno . . . . w	„	zr	49	6	45	7	—	6	75	720	85	20	45	tw	0
Pińsk . . . . . m	„	zr	0	10	30	100	20	—	300	400	120	70	25	t	1
Pohost-Zahorodzki w	Parochońsk . . .	zr	12	—	—	—	—	—	180	210	60	15	—	t	0,5
Prużana															
Bereza-Kartuska m	Bereza Kartuska	zr	5	—	—	80	50	30	250	300	300	350	70	t	1
Linowo . . . . . w	Orańczyce . . .	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	80	—	—	—
Malecz . . . . . w	Pawłowicze . . .		3	—	—	—	—	—	50	80	40	25	25	—	—
Prużana . . . . . m	Prużana	—	1	10	15	40	30	10	50	200	100	200	150	tw	0,5
Sielec . . . . . w	Bereza Kart. . .	zr	1	—	—	—	—	—	50	100	—	30	—	—	—
Szereszów . . . m	Orańczyce	—	28	—	—	—	—	—	50	25	50	15	40	t	0,5
Stolin															
Dawidgródek . . m	Łachwa	zr	23	—	—	—	15	—	250	10	6	300	10	—	—
Płotnica . . . . . w	Widzibór	zr	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stolin . . . . . m	Horyń	zr	6	—	—	—	—	—	400	—	—	—	—	—	—
WOJEWÓDZTWO WOŁYŃSKIE — *DÉPARTEMENT DE WOŁYŃ*															
Dubno															
Boremel . . . . w	Dębowa Karczma	—	9	—	—	—	—	—	300	200	35	60	22	t	0,3
Dubno . . . . . m	Dubno	zr	5	—	—	15	—	10	400	100	40	120	20	tw	0
Kozin . . . . . w	Rudnia Poczajow.	—	7	120	130	20	30	—	—	—	—	—	—	tw	—
Radziwiłłów . . . m	Radziwiłłów . .	—	0	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	tw	0,4
Warkowicze . . w	Jeziorany	—	5	120	100	45	90	15	—	—	—	—	—	t	1,5
Horochów															
Beresteczko . . . m	Sienkiewiczówka	—	23	—	—	—	—	—	40	50	15	40	15	t	0
Horochów . . . . m	Horochów . . .	—	8	—	—	—	—	—	55	45	6	55	15	tw	1
Kisielin . . . . . w	Wojnica	—	10	20	20	15	120	10	—	—	—	—	—	t	0,4
Łokacze . . . . . w	„	—	7	50	60	—	100	—	—	—	—	—	—	t	0,4
Ozdziutycze . . . w	„	—	6	30	20	20	100	15	—	—	—	—	—	t	1
Kostopol															
Berezno . . . . . m	Mokwin	zr	18	150	200	40	50	10	200	250	60	85	25	t	1
Derażne . . . . w	Klewań	—	15	40	50	20	150	10	—	—	—	—	—	t	0,3
Kostopol . . . . m	Kostopol	zr	0	200	300	250	200	25	—	—	—	—	—	t	1
Ludwipol . . . . w	Moczulanka . . .	—	12	95	85	25	55	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Stepań . . . . . w	Małyńsk	—	19	70	245	30	110	8	95	300	40	200	30	t	0,3
Kowel															
Bucyń . . . . . w	Myzowo	—	9	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	tw	—
Hołoby . . . . . w	Hołoby	zr	0	20	50	10	30	—	—	—	—	—	—	t	—
Kowel . . . . . m	Kowel	zr	3	—	—	—	—	—	85	175	30	175	12	t	0
Krymno . . . . . w	Krymno	zr	10	30	60	20	25	40	—	—	—	—	—	t	—
Maciejów . . . . w	Maciejów	zr	3	250	100	90	80	—	—	—	—	—	—	—	—
Maniewicze . . . w	Maniewicze . . .	—	0	80	400	30	25	15	—	—	—	—	—	t	1,5
Mielce . . . . . w	Niesuchojeże . .	—	13	—	—	—	—	—	—	7	7	10	8	t	—
Mielnica . . . . w	Hołoby	zr	10	—	—	—	—	—	60	250	100	170	—	tw	0,4
Niesuchojeże . . w	Niesuchojeże . .	—	1	30	65	70	100	20	—	—	—	—	—	t	0,3
Powursk . . . . w	Powursk	zr	0	—	—	—	—	—	20	100	20	40	15	t	0,8
Ratno . . . . . m	Zabłocie	zr	25	—	—	—	—	—	—	80	365	—	20	tw	1,5
Turzysk . . . . w	Turzysk	—	3	—	—	—	—	—	8	35	6	95	—	tw	0
Zabłocie . . . . w	Zabłocie	zr	1	—	—	—	—	—	30	50	40	50	60	t	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Krzemieniec														
Białozórka . . . w	Łanowce . . . . —	14	50	60	15	35	10	—	—	—	—	—	t	0
Bereżce . . . . . w	Krzemieniec . . z	10	25	20	25	25	50	—	—	—	—	—	—	—
Katerburg . . . w	„	15	35	50	20	185	20	—	—	—	—	—	tw	—
Krzemieniec . . m	Krzemieniec . . z	0	—	—	—	—	—	70	50	35	85	25	t	0,25
Łanowce . . . . w	Łanowce . . . . —	0	175	225	25	100	15	—	—	—	—	—	tw	—
N. Oleksiniec . . w	Zbaraż . . . . . zr	28	10	10	—	15	—	—	—	—	—	—	t	—
Poczajów . . . . w	Krzemieniec . . z	20	—	—	—	—	—	300	190	20	325	35	tw	0,5
Szumsk . . . . . w	„ . . z	35	—	—	—	—	—	55	70	25	65	—	tw	1
Wiśniowiec . . w	Karnaczówka . . —	18	30	120	—	150	15	—	—	—	—	—	tw	0,4
Wyszogródek . . w	„ —	8	40	60	20	25	10	—	—	—	—	—	t	0,2
Luboml														
Luboml . . . . . m	Luboml . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	120	190	60	80	100	t	1
Szack . . . . . w	Włodawa . . . . zr	28	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—
Łuck														
Kiwerce . . . . w	Kiwerce . . . . —	0	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	t	1,5
Kołki . . . . . w	„ . . . . —	36	50	140	100	150	50	100	150	140	300	100	t	0,3
Łuck . . . . . m	Łuck . . . . . zr	0	365	165	—	205	—	—	—	—	—	—	t	4
Nowy Czartorysk w	Czartorysk . . . —	0	.	.	.	.	.	—	—	—	—	—	t	—
Ołyka . . . . . m	Ołyka . . . . . zr	0	70	75	35	110	7	—	—	—	—	—	t	0,5
Rożyszcze . . . m	Rożyszcze . . . . zr	0	100	200	50	100	50	—	—	—	—	—	tw	1,5
Sienkiewiczówka w	Sienkiewiczówka —	0	10	10	—	15	—	—	—	—	—	—	t	0
Torczyn . . . . w	Łuck . . . . . zr	25	170	250	60	70	10	—	—	—	—	—	t	2
Równe														
Hoszcza . . . . . w	Równe . . . . . zr	32	—	—	—	—	—	75	60	15	80	15	t	0
Klewań . . . . . w	Klewań . . . . . —	3	—	—	10	—	—	15	25	15	35	7	t	2
Korzec . . . . . m	Równe . . . . . zr	64	—	—	—	—	—	30	25	—	70	15	t	0,3
Międzyrzec . . . w	„ . . . . . zr	45	—	—	—	—	—	85	100	25	60	40	t	0,3
Równe . . . . . m	„ . . . . . zr	0	—	—	80	85	25	200	300	200	150	100	t	1,5
Tu zyn . . . . . w	Lubomirsk . . . zr	17	—	—	—	—	—	55	50	15	100	10	t	2
Sarny														
Antonówka . . . w	Antonówka . . . zr	0	30	50	25	20	7	—	—	—	—	—	t	0
Dąbrowica . . . w	Dąbrowica Wąsk. —	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Klesów . . . . . w	Klesów . . . . . —	0	—	—	—	—	—	—	55	20	200	120	t	0
Rafałówka . . . w	Rafałówka . . . zr	0	60	10	20	50	30	—	—	—	—	—	t	1
Rokitno . . . . . m	Rokitno Wołyńsk. zr	0	—	—	—	—	—	6	500	20	10	—	t	0,1
Sarny . . . . . m	Sarny . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	0,3
Włodzimierz														
Poryck . . . . . w	Iwanicze k/Sok. . —	8	—	—	8	15	—	—	—	—	—	—	t	1,3
Uściług . . . . . w	Uściług . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	.	.	20	200	6	t	0,5
Włodzimierz . . m	Włodzimierz . . zr	2	10	10	.	15	.	—	—	—	—	—	tw	2,5
Zdołbunów														
Mizocz . . . . . w	Mizocz . . . . . —	2	20	35	40	25	20	—	—	—	—	—	t	2
Ostróg . . . . . m	Ostróg . . . . zr	12	50	35	15	60	15	—	—	—	—	—	t	2,5
Zdołbunów . . . m	Zdołbunów . . . zr	0	30	100	25	30	10	—	—	—	—	—	t	0,5
WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE — *DÉPARTEMENT DE POZNAŃ*														
Bydgoszcz (*m-v.*) . m	Bydgoszcz . . . zr	0	—	—	—	85	20	540	180	.	.	.	tw	0
Bydgoszcz														
Fordon . . . . . m	Fordon . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	—
Koronowo . . . . m	Koronowo . . . zr	0	—	—	20	50	10	140	175	—	—	—	tw	0
Nowawieś Wielka w	Nowawieś Wielka zr	1	—	—	—	—	—	60	165	15	—	10	t	0,5
Solec Kujawski . m	Solec Kujawski . zr	0	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	t	0
Chodzież														
Budzyń . . . . . m	Budzyń . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chodzież . . . . m	Chodzież . . . . zr	0	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	tw	0,5
Margonin . . . . m	Margonin . . . . zr	0	—	—	—	—	—	30	—	—	—	10	—	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Szamocin . . . . m	Szamocin	zr	1	140	—	—	200	—	190	300	15	—	—	t	0,5
Ujście . . . . . m	Ujście	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—
Czarnków															
Czarnków . . . . m	Czarnków . . .	zr	1	—	—	—	—	—	350	300	20	10	—	t	2
Drawsko . . . . w	Drawski Młyn . .	zr	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wieleń n/Notecią m	Wieleń n/Notecią	zr	0	—	—	—	—	—	40	65	30	60	50	t	—
Gniezno (m.-*v.*) . . m	Gniezno	zr	0	—	—	—	25	—	845	225	20	.	.	tw	0
Gniezno															
Czerniejewo . . . m	Czerniejewo . .	zr	7	—	—	—	—	—	10	10	—	—	—	t.	—
Kiszkowo . . . . w	Kiszkowo	zr	0	—	—	—	—	—	100	150	10	—	10	t	—
Kłecko . . . . . m	Kłecko	zr	0	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	t	0,2
Mielżyn . . . . w	Wólka	zr	7	—	—	—	—	—	65	50	7	10	15	t	—
Powidz . . . . . m	Powidz		0	—	—	—	—	—	50	20	—	35	10	—	—
Witkowo . . . . m	Witkowo		0	—	—	10	60	—	35	—	—	—	—	t	—
Gostyń															
Gostyń . . . . . m	Gostyń	zr	1	—	—	—	20	—	550	400	20	—	30	t	1,5
Krobia . . . . . m	Krobia	zr	2	—	—	6	8	—	160	115	15	7	7	t	—
Piaski . . . . . m	Piaski	zr	0	—	—	—	—	—	188	200	20	—	—	t	—
Poniec . . . . . m	Poniec	zr	0	—	—	—	—	—	285	175	—	—	8	t	—
Grodzisk															
Buk . . . . . m	Buk	zr	2	—	—	—	—	—	275	—	—	—	—	t	—
Grodzisk . . . . m	Grodzisk Wkp. .	zr	0	—	—	—	20	—	60	100	10	30	10	t	0
Opalenica . . . . m	Opalenica . . .	zr	0	—	—	—	20	10	100	200	40	30	20	t	—
Inowrocław (m.-*v.*) m	Inowrocław . . .	zr	0	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	t	0,4
Inowrocław															
Dąbrowa Biskupia w	Gniewkowo . . .	zr	20	—	—	—	—	—	75	—	—	—	—	t	—
Gniewkowo . . . m	„ . . .	zr	0	—	—	—	—	—	30	80	8	25	—	t	0,4
Jarocin															
Jaraczew . . . . m	Wojciechowo . .	zr	4	—	—	—	—	—	20	60	—	—	—	—	—
Jarocin . . . . . m	Jarocin	zr	0	65	—	—	10	55	140	220	60	—	55	t	0,5
Mieszków . . . . w	Mieszków	zr	1	—	—	—	—	—	45	45	7	—	10	t	—
Nowe Miasto n/W. m	Chocieża	zr	5	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	t	—
Żerków . . . . m	Żerków	zr	5	—	—	—	—	—	40	50	—	—	—	t	—
Kępno															
Bralin . . . . . w	Bralin	zr	1	—	—	—	—	—	—	10	—	10	—	—	—
Kępno . . . . . m	Kępno	zr	0	20	10	7	15	6	175	175	15	45	15	t	0,5
Rychtal . . . . . m	Rychtal	zr	0	—	—	—	—	—	15	15	15	25	10	t	—
Kościan															
Czempiń . . . . m	Czempiń	zr	0	—	—	—	—	—	65	45	—	10	8	—	—
Kościan . . . . . m	Kościan	zr	0	80	—	—	—	—	290	210	40	60	25	t	0
Krzywiń . . . . m	Krzywiń		1	—	—	—	—	—	40	40	10	—	—	t	0,6
Koźmin															
Borek . . . . . m	Borek	zr	0	—	—	—	20	—	150	125	30	—	10	t	—
Koźmin . . . . . m	Koźmin	zr	0	—	—	—	20	—	150	250	—	—	—	t	0
Pogorzela . . . m	Pogorzela	zr	0	—	—	—	50	—	80	80	6	—	8	t	—
Krotoszyn															
Dobrzyca . . . . m	Pleszew	zr	11	—	—	—	8	—	90	200	10	—	15	t	—
Kobylin . . . . . m	Kobylin	zr	0	—	—	—	35	—	180	240	30	—	8	t	1
Krotoszyn . . . . m	Krotoszyn . . .	zr	1	—	—	—	10	—	160	270	15	25	10	t	0
Zduny . . . . . m	„ . . .	zr	8	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	0,8
Leszno															
Leszno . . . . . m	Leszno	zr	0	—	—	—	15	—	105	80	—	35	15	tw	0,5
Osieczna . . . . m	Lipno Nowe . .	zr	7	—	—	—	—	—	75	50	10	20	25	t	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Rydzyna . . . . m	Rydzyna	zr	3	—	—	—	—	—	10	20	10	—	—	t	—
Włoszakowice . . w	Włoszakowice .	zr	0	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	t	—
Międzychód															
Kamionna . . . . w	Prusim	zr	3	—	—	—	—	—	30	30	10	—	—	t	—
Międzychód . . . m	Międzychód . . .	zr	0	—	—	—	—	—	80	130	15	60	75	t	—
Sieraków . . . . m	Sieraków	zr	0	—	—	—	—	—	35	—	—	—	—	t	—
Mogilno															
Gębice . . . . . m	Gębice	zr	1	—	—	—	—	—	65	60	—	—	—	t	—
Mogilno . . . . . m	Mogilno	zr	0	—	—	—	—	—	180	130	—	—	—	t	0,7
Pakość . . . . . m	Pakość	zr	0	—	—	—	—	—	40	35	—	—	—	t	0,4
Trzemeszno . . . m	Trzemeszno . . .	zr	2	—	—	—	100	—	50	90	25	—	25	—	—
Nowy Tomyśl															
Lwówek . . . . m	Lwówek		1	—	—	—	—	—	80	110	—	—	—	t	—
Miedzichowo . . w	Trzciel	zr	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nowy Tomyśl . . m	Nowy Tomyśl . .	zr	2	—	—	—	25	—	100	120	15	10	15	tw	—
Zbąszyń . . . . m	Zbąszyń	zr	0	—	—	—	—	—	20	50	—	—	—	t	—
Oborniki															
Murowana Goślina m	Murowana Goślina	zr	1	—	—	—	—	—	18	10	10	—	—	t	—
Oborniki . . . . m	Oborniki	zr	0	—	—	—	—	—	200	—	—	—	60	tw	0
Połajewo . . . . w	Połajewo	zr	3	—	—	—	30	—	50	20	—	—	—	—	—
Rogoźno Wkp. . m	Rogoźno Wkp. .	zr	3	—	—	—	—	—	120	35	10	20	10	t	0,5
Ryczywół . . . . m	Ryczywół	zr	0	—	—	—	50	—	100	150	—	75	20	t	—
Odolanów															
Odolanów . . . . m	Odolanów	zr	0	—	—	—	20	—	60	100	20	30	10	—	—
Raszków . . . . m	Biniew	zr	7	—	—	—	—	—	420	275	15	—	30	t	—
Sulmierzyce . . . m	Odolanów	zr	11	—	—	—	—	—	6	8	—	—	—	t	—
Ostrów															
Ołobok . . . . . w	Śliwniki	zr	8	—	—	—	—	—	40	50	10	20	10	tw	0
Ostrów . . . . . m	Ostrów Wkp. . .	zr	1	—	30	150	800	30	350	350	50	—	50	t	1,5
Ostrzeszów															
Grabów . . . . . m	Grabów Wkp. . .	zr	1	—	—	35	80	15	180	325	60	85	25	t	—
Kobylagóra . . . w	Ostrzeszów . . .	zr	10	—	—	—	—	—	25	—	—	7	6	t	—
Mikstat . . . . . m	Antonin	zr	8	—	—	—	—	—	45	125	15	75	75	t	0
Ostrzeszów . . . m	Ostrzeszów . . .	zr	0	20	60	30	30	10	150	200	30	30	10	t	0
Pleszew															
Pleszew . . . . . m	Pleszew	zr	0	—	—	—	150	—	275	450	25	—	15	t	0,4
Poznań (m.-*v.*) . . m	Poznań	zr	0	.	.	.	.	.	—	—	—	—	—	tw	0
Poznań															
Pobiedziska . . . m	Pobiedziska . . .	zr	1	—	—	—	—	—	100	30	—	—	—	t	—
Stęszew . . . . . m	Stęszew	zr	0	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	t	—
Swarzędz . . . . m	Swarzędz	zr	0	—	—	—	—	—	80	20	—	—	—	—	—
Tarnowo Podg. . w	Rokietnica . . .	zr	9	—	—	—	50	—	55	40	10	—	10	—	—
Rawicz															
Bojanowo . . . . m	Bojanowo	zr	0	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	t	—
Jutrosin . . . . . m	Jutrosin	zr	2	—	—	—	—	—	60	120	20	30	10	t	—
Miejska Górka . m	Miejska Górka .	zr	0	—	—	—	—	—	100	300	20	100	10	t	—
Rawicz . . . . . m	Rawicz	zr	0	—	—	—	—	—	125	300	10	40	20	t	0
Sarnowa . . . . m	Sarnowa	zr	0	—	—	—	—	—	40	90	10	25	10	t	—
Strzelno															
Kruszwica . . . . m	Kruszwica . . .	zr	0	—	—	—	—	—	50	130	—	—	—	t	0,6
Strzelno . . . . m	Strzelno	zr	0	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	t	1,2
Szamotuły															
Duszniki . . . . w	Pólko	zr	10	—	—	—	—	—	60	45	10	—	15	tw	—
Kaźmierz . . . . w	Kaźmierz	zr	2	—	—	—	—	—	30	.	15	30	20	—	—

a —*d* obacz uwagi na str. 970. *a*—*d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Obrzycko	m	Obrzycko	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ostroróg	m	Ostroróg	zr	0	—	—	—	—	—	10	25	—	—	—	—	—	—
Pniewy	m	Pniewy	zr	0	—	—	—	—	—	150	—	—	—	15	—	—	—
Szamotuły	m	Szamotuły	zr	0	—	—	—	—	—	120	—	—	—	—	t	1
Wronki	m	Wronki	zr	0	—	—	—	40	25	100	160	25	55	25	t	—
Szubin																	
Barcin	m	Barcin	zr	2	—	—	—	—	—	55	45	—	—	10	t	0,5
Kcynia	m	Kcynia	zr	0	—	—	—	80	—	200	300	—	—	—	t	0,2
Łabiszyn	m	Brzoza	zr	12	—	—	—	—	—	35	—	—	—	—	t	0,5
Rynarzewo	w	Rynarzewo	zr	2	—	—	—	—	—	80	40	—	—	—	—	—
Szubin	m	Szubin	zr	0	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—
Śmigiel																	
Śmigiel	m	Śmigiel		1	—	—	—	100	—	250	275	20	125	30	t	0,7
Wielichowo	m	Wielichowo		1	—	—	—	—	—	80	110	25	35	40	t	—
Śrem																	
Bnin	m	Kórnik	zr	7	—	—	—	—	—	200	10	—	—	—	—	—
Dolsk	m	Wieszczyczyn	zr	8	—	—	—	—	—	20	30	—	—	10	—	—
Kórnik	m	Kórnik	zr	4	—	—	—	—	—	65	60	10	15	15	t	0,5
Książ	m	Książ	zr	1	—	—	—	—	—	80	200	20	40	25	tw	—
Mosina	m	Mosina	zr	0	—	—	—	—	—	100	80	20	30	30	t	—
Śrem	m	Śrem	zr	0	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	tw	0,3
Środa																	
Kostrzyn	m	Kostrzyn	zr	0	—	—	—	50	—	120	50	10	85	10	t	—
Środa	m	Środa	zr	0	—	—	—	—	—	60	40	10	20	10	t	0
Zaniemyśl	m	Zaniemyśl		0	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	—
Wągrowiec																	
Gołańcz	m	Gołańcz	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mieścisko	m	Mieścisko	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skoki	w	Skoki	zr	0	—	—	—	—	—	25	25	—	—	15	t	0,6
Wągrowiec	w	Wągrowiec	zr	0	—	—	—	—	—	275	—	—	—	—	t	0,2
Wolsztyn																	
Kaszczor	w	Nowawieś Mochy	zr	10	—	—	—	—	—	40	75	—	60	10	t	0,1
Kębłowo	w	Kębłowo	zr	1	—	—	—	—	—	80	155	30	—	50	t	—
Rakoniewice	m	Rakoniewice	zr	1	—	—	—	—	—	80	125	—	100	25	t	—
Rostarzewo	m	Rostarzewo	zr	1	—	—	—	—	—	20	.	.	.	.	—	0
Wolsztyn	m	Wolsztyn	zr	0	—	30	10	60	20	120	130	40	120	50	t	0,1
Września																	
Miłosław	m	Miłosław	zr	1	—	—	—	—	—	20	100	—	20	—	t	1
Strzałkowo	w	Strzałkowo	zr	0	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	—
Września	m	Września	zr	1	—	—	—	35	10	120	85	—	90	25	t	0
Wyrzysk																	
Białośliwie	w	Białośliwie	zr	0	—	—	—	—	—	15	85	10	—	10	t	—
Łobżenica	m	Witosław	zr	12	—	—	—	20	—	100	100	25	50	—	t	0,3
Miasteczko n/Not.	m	Miasteczko	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mrocza	m	Mrocza	zr	2	—	—	—	30	—	80	150	20	—	—	tw	0
Nakło	m	Nakło n/Notecią	zr	0	—	—	—	25	—	200	250	—	8	7	tw	0
Wyrzysk	m	Osiek n/Notecią	zr	5	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	t	0,2
Wysoka	m	Białośliwie	zr	11	—	—	—	—	—	100	60	—	30	—	t	—
Żnin																	
Gąsawa	m	Żnin	zr	1	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	tw	—
Janowiec	m	Janowiec	zr	0	—	—	—	—	—	90	125	75	80	30	t	0,5
Rogowo	m	Żnin	zr	20	—	—	—	15	—	20	10	—	25	15	t	—
Żnin	m	„	zr	0	—	—	—	—	—	400	300	—	—	10	t	0,3

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Brodnica	WOJEWÓDZTWO POMORSKIE — *DÉPARTEMENT DE POMORZE*													
Brodnica . . . . m	Brodnica . . . . zr	1	—	—	20	500	30	500	800	80	—	80	tw	0
Górzno . . . . m	Radoszki . . . . zr	7	—	—	20	180	10	160	365	30	—	—	t	—
Jabłonowo . . . w	Jabłonowo . . . zr	0	—	—	10	250	—	200	350	50	—	—	tw	—
Lidzbark . . . . m	Lidzbark . . . . zr	0	—	—	15	480	—	350	500	20	—	10	tw	0,1
Polskie-Brzozie . w	Jajkowo . . . . . zr	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	tw	0
Chełmno														
Chełmno . . . . m	Chełmno . . . . zr	1	—	—	—	—	—	30	20	—	—	—	t	.1,5
Dąbrowa . . . . w	Dąbrowa Chełm. . zr	0	—	—	—	—	—	50	160	30	80	30	—	—
Lisewo . . . . . w	Kornatowo . . . zr	3	—	—	—	—	—	40	70	—	—	—	t	—
Chojnice														
Borowymłyn . . w	Chojnice . . . . zr	45	—	—	—	—	—	65	100	20	—	—	t	0
Borzyszkowy . . w	„ . . . . zr	45	—	—	—	—	—	20	35	—	—	—	t	—
Brusy . . . . . w	Brusy . . . . . zr	0	—	—	10	20	10	80	250	—	—	15	t	—
Brzeżno . . . . . w	Chojnice . . . . zr	57	—	—	—	—	—	35	60	15	—	—	t	—
Chojnice . . . . m	„ . . . . zr	2	—	—	20	45	—	450	325	50	—	35	t	1
Czersk . . . . . m	Czersk . . . . . zr	1	—	—	—	7	—	275	325	7	—	10	tw	—
Konarzyny . . . w	Chojnice . . . zr	24	—	—	—	—	—	10	45	—	—	—	t	—
Leśno . . . . . w	Łubnia	3	—	—	—	—	—	100	250	—	—	—	t	0
Lipnice . . . . . w	Chojnice . . . . zr	40	—	—	—	—	—	20	35	—	—	—	—	—
Łąg . . . . . w	Łąg . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	60	150	40	—	—	—	—
Swornegać . . . w	Męcikał . . . . . zr	14	—	—	—	—	—	50	60	—	—	10	t	—
Wiele . . . . . w	Karsin . . . . . zr	6	—	—	—	—	—	50	100	25	—	7	t	—
Działdowo														
Działdowo . . . . m	Działdowo . . . zr	0	—	—	—	230	15	140	260	25	110	25	tw	0
Płośnica . . . . w	Płośnica . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	35	65	8	—	8	t	—
Gniew														
Gniew . . . . . m	Gniew . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	60	25	—	10	8	t	0,6
Kościelna Jania . w	Stara Jania . . . zr	1	—	—	—	—	—	30	50	10	—	—	t	0
Grudziądz (m.-*v.*) . m	Grudziądz . . . . zr	0	—	—	30	150	20	200	220	—	—	—	tw	0
Grudziądz														
Łasin . . . . . m	Łasin . . . . . zr	1	—	—	—	225	—	55	220	—	—	—	t	—
Radzyn . . . . . m	Radzyn . . . . . zr	1	—	—	—	10	—	20	25	8	25	6	t	0,5
Kartuzy														
Chmielno . . . . w	Garcz . . . . . zr	2	—	—	—	—	—	50	100	20	20	15	t	0
Gowidlino . . . . w	Sierakowice . . . zr	8	—	—	—	—	—	28	57	—	—	—	t	—
Kartuzy . . . . . m	Kartuzy . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	100	150	30	60	30	t	0,5
Kiełpino . . . . w	Somonino . . . . zr	4	—	—	—	—	—	60	120	15	20	150	t	—
Przodkowo . . . w	Kartuzy . . . . . zr	10	—	—	—	—	—	40	60	20	25	15	t	—
Sierakowice . . . w	Sierakowice . . . zr	0	—	—	—	—	—	500	450	175	—	30	t	—
Stężyca . . . . . w	Gołubie . . . . . zr	6	—	—	—	—	—	20	60	10	50	10	t	0,3
Suleczyno . . . . w	„ . . . . . zr	16	—	—	—	—	—	50	250	20	—	15	t	—
Szymbark . . . . w	Wieżyca . . . zr	3	—	—	—	—	—	60	120	10	—	50	tw	—
Żukowo . . . . . w	Żukowo . . . . . zr	2	—	—	—	—	—	110	135	—	45	25	t	—
Kościerzyna														
Dziemiany . . . w	Dziemiany . . . zr	0	—	—	—	—	—	250	300	70	—	25	t	0,1
Kościerzyna . . . m	Kościerzyna . . . zr	1	—	—	—	20	—	250	250	—	—	20	t	0
Liniewo . . . . w	Liniewo . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	120	200	50	—	30	tw	0
Lipusz . . . . . w	Lipusz . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	50	90	15	—	15	tw	0
Pogódki . . . . . w	Głodowo . . . . zr	6	—	—	—	—	—	150	300	20	—	20	t	—
Skarszewy . . . m	Skarszewy . . . zr	0	—	—	—	—	—	60	80	10	30	20	tw	—
Stara Kiszewa . . w	Liniewo . . . . . zr	12	—	—	—	—	—	75	75	30	15	40	t	0,4
Wysin . . . . . m	„ . . . . . zr	5	—	—	—	—	—	45	55	10	—	—	t	0,2
Lubawa														
Grodziczno . . . w	Montowo . . . . zr	1	—	—	—	—	—	80	100	15	—	—	t	—
Kiełpiny . . . . w	Lidzbark . . . . zr	9	—	—	—	—	—	50	100	10	—	—	t	—
Kurzętnik . . . . w	Kurzętnik . . . . zr	1	—	—	—	—	—	280	390	50	—	20	tw	—

a — d obacz uwagi na str. 970. *a — d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości *a*		Stacje kolejowe *b*		Odległość od stacji *km*	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce *c*: t tw	Targowiska zwierzęce *c*: *km*
Lubawa	m	Lubawa	zr	0	—	—	15	180	6	120	140	15	—	15	tw	0,4
Łąkorz	w	„	„	4	—	—	—	—	—	25	60	15	—	10	tw	—
Mroczno	w	Tyliczki	—	7	—	—	—	—	—	150	400	50	—	10	t	0
Nowe Grodziczno	w	Montowo	zr	2	—	—	—	—	—	75	100	30	—	—	tw	0
Nowemiasto	m	NoweMiasto Pom.	zr	0	—	—	10	120	—	200	400	50	—	20	tw	0
Rybno	w	Rybno Pomorskie	zr	1	—	—	—	—	—	225	190	40	—	20	tw	0,3
Skarlin	w	Biskupiec Pom.	zr	8	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	tw	0,2
Gdynia (m.-*v.*)	m	Gdynia	zr	0	—	—	—	—	—	70	15	—	40	—	t	—
Morski																
Kielno	w	Osowa	—	11	—	—	—	—	—	60	130	15	—	20	t	0
Krokowa	w	Krokowa	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luzino	w	Luzino	zr	0	—	—	—	—	—	15	40	—	—	—	—	—
Puck	m	Puck	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Rumja	w	Rumja Zagórze	zr	2	—	—	—	—	—	8	10	—	—	—	t	—
Strzepcz	w	Linja Zakrzewo	—	6	—	—	—	—	—	20	100	—	—	—	t	0,5
Szemud	w	Wejherowo	zr	16	—	—	—	—	—	80	150	20	10	20	t	0
Wejherowo	m	„	zr	0	—	—	—	—	—	55	70	15	10	—	t	0
Sępolno																
Kamień	m	Kamień	zr	2	—	—	—	—	—	60	85	—	—	—	t	—
Sępolno	m	Sępolno	zr	0	—	—	—	10	—	100	60	—	—	—	t	—
Więcbork	m	Więcbork	zr	0	—	—	—	—	—	180	250	—	120	—	t	—
Starogard																
Lubichowo	w	Lubichowo	zr	0	—	—	—	—	—	120	120	20	30	20	tw	0
Nowa Cerkiew	w	Morzeszczyn	zr	5	—	—	—	—	—	25	35	—	—	—	—	—
Skórcz	w	Skórcz	zr	0	—	—	—	150	—	120	120	20	200	20	t	—
Starogard	m	Starogard	zr	0	—	—	—	15	—	375	350	15	45	25	tw	0
Zblewo	w	Zblewo	zr	3	—	—	—	90	—	120	180	15	125	10	t	—
Świecie																
Bukowiec	w	Bukowiec	zr	0	—	—	—	—	—	125	70	15	—	—	t	—
Drzycim	w	Drzycim	zr	0	—	—	—	—	—	15	25	—	—	—	—	—
Gruczno	w	Parlin	zr	4	—	—	—	—	—	35	20	—	—	—	t	—
Jeżewo	w	Jeżewo	zr	0	—	—	—	—	—	30	30	10	—	—	—	—
Lniano	w	Lniano	zr	0	—	—	—	—	—	10	15	—	—	—	t	0,1
Lubiewo	w	Bruchniewo	zr	3	—	—	—	—	—	15	10	—	—	—	—	—
Nowe	m	Nowe	.	0	—	—	—	45	—	120	70	7	—	—	t	0,4
Osie	w	Osie	zr	0	—	—	—	—	—	40	100	10	10	—	t	—
Świecie	m	Świecie	zr	0	—	—	—	60	—	200	200	10	80	20	t	1
Topólno	w	Pruszcz Pomorski	zr	9	—	—	—	—	—	50	45	—	—	10	t	—
Warlubie	w	Warlubie	zr	0	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
Tczew																
Pelplin	m	Pelplin	zr	1	—	—	—	—	—	40	20	—	10	—	t	—
Tczew	m	Tczew	zr	1	—	—	.	.	.	—	—	—	—	—	t	0
Toruń (m.-*v.*)	m	Toruń	zr	0	—	—	—	—	—	380	90	.	130	20	tw	0
Toruń																
Chełmża	m	Chełmża	zr	0	—	—	—	40	—	40	70	10	25	—	tw	0
Podgórz	m	Toruń	zr	1	—	—	—	20	25	—	—	—	—	—	—	—
Tuchola																
Bysław	w	Klonowo n/Brdą	zr	9	—	—	—	—	—	30	80	—	—	10	—	—
Cekcyn	w	Cekcyn	zr	2	—	—	—	—	—	30	60	—	—	—	t	—
Gostyczyn	w	Gostyczyn	zr	1	—	—	—	—	—	20	25	—	—	—	t	—
Śliwice	w	Śliwice Wielkie	zr	1	—	—	—	—	—	75	125	25	25	25	t	—
Tuchola	m	Tuchola	zr	0	—	—	7	10	—	350	200	—	—	10	—	—
Wąbrzeźno																
Golub	m	Golub	zr	0	—	—	—	—	—	8	7	—	8	—	t	0
Kowalewo	m	Kowalewo	zr	0	—	—	15	30	8	10	35	—	—	—	t	—
Wąbrzeźno	m	Wąbrzeźno	zr	3	—	—	—	145	—	335	230	15	315	—	tw	1

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty Nazwy miejscowości[a]		Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ										Targowiska zwierzęce[c]	
					mały					wielki					t tw	km
					Konie	Bydło rogate	Cielęta	Trzoda chlewna	Owce i kozy	Konie	Bydło rogate	Cielęta	Trzoda chlewna	Owce i kozy		
WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE — *DÉPARTEMENT DE ŚLĄSK*																
Bielsko (m.-*v.*)	m	Bielsko	zr	0	—	—	—	—	—	785	—	—	—	—	tw	0
Bielsko																
Czechowice	w	Dziedzice	zr	1	.	.	.	.	.	—	—	—	—	—	—	—
Dziedzice	w	„	zr	0	—	8	—	7	—	—	10	—	10	—	t	—
Strumień	m	Strumień	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Cieszyn																
Cieszyn	m	Cieszyn	zr	0	—	45	.	10	—	—	—	—	—	—	tw	2
Kończyce Małe	w	Zebrzydowice	zr	2	—	—	—	—	—	—	6	—	20	—	tw	—
Skoczów	m	Skoczów	zr	0	—	—	—	—	—	30	130	—	—	—	tw	1
Ustroń	w	Ustroń	—	1	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	t	—
Wisła	w	Wisła	—	2	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—	t	1
Katowice (m.-*v.*)	m	Katowice	zr	1	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	tw	0,5
Katowice																
Bielszowice	m	Bielszowice	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brzezinka	w	Brzezinka	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chorzów	w	Chorzów	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Giszowiec	w	Szopienice	—	5	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—
Janów	w	„	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kochłowice	m	Kochłowice	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kończyce	w	Makoszowy	zr	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mała Dąbrówka	w	Dąbrówka Mała	—	1	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Michałkowice	w	Michałkow. Bytk.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mysłowice	m	Mysłowice	zr	0	—	—	.	.	.	.	.	.	.	.	tw	0
Nikiszowice	w	Szopienice	—	3	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	t	4
Nowa Wieś	w	Nowa Wieś Śląska	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Roździeń-Szopien.	w	Szopienice	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siemianowice Śl.	m	Siemianowice Śl.	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Królewska Huta (m.-*v.*)	m	Królewska Huta	zr	0	—	—	—	—	10	150	20	—	—	15	tw	0,6
Lubliniec																
Kalety	w	Kalety	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lubliniec	m	Lubliniec	zr	0	—	—	—	40	—	10	70	10	—	15	t	1
Woźniki	m	Kalety	zr	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pszczyna																
Bieruń-Stary	m	Bieruń Nowy	.	7	—	—	—	—	—	30	45	20	—	—	t	—
Mikołów	m	Mikołów	zr	0	—	—	—	10	—	200	160	30	—	50	t	0,5
Orzesze	w	Orzesze	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pszczyna	m	Pszczyna	zr	0	—	—	—	—	—	.	.	.	.	.	t	1
Tychy	w	Tychy	zr	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rybnik																
Czerwionka	w	Czerwionka	zr	0	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—
Knurów	w	Knurów	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pszów	w	Kopalnia Anna	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rybnik	m	Rybnik	zr	0	—	—	—	—	—	90	175	35	—	50	t	0,6
Rydułtowy	w	Rydułtowy	zr	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wodzisław	m	Wodzisław	zr	0	—	—	—	70	—	200	150	30	—	40	—	—
Żory	m	Żory	zr	0	—	—	—	30	—	150	50	20	—	—	t	—
Świętochłowice																
Brzeziny Śląskie	w	Brzeziny Śląskie	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Godula	w	Chebzie	zr	1	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—
Hajduki Wielkie	w	Hajduki	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lipiny	w	Chebzie	zr	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łagiewniki	w	Król. Huta	zr	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]		Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t / tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Nowy Bytom	w	Nowy Bytom	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Orzegów	w	Orzegów	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ruda	w	Ruda Śląska	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szarlej	w	Szarlej	—	2	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—
Świętochłowice	w	Świętochłowice	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarnowskie Góry																
Tarnowskie Góry	m	Tarnowskie Góry	zr	1	40	40	10	400	—	—	—	—	—	—	t	0,5
WOJEWÓDZTWO KRAKOWSKIE — *DÉPARTEMENT DE KRAKÓW*																
Biała																
Biała	m	Biała i Bielsko	zr	1	20	120	20	235	—	—	—	—	—	—	tw	0
Buczkowice	w	Wilkowice Bystra	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kęty	w	Kęty	—	0	—	35	10	30	8	—	40	15	45	10	tw	0,6
Wilamowice	m	Jawiszowice	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bochnia																
Bochnia	m	Bochnia	zr	1	—	—	—	—	—	550	360	180	400	80	t	0,2
Lipnica Murowana	w	„	zr	15	—	—	—	—	—	—	225	30	225	125	tw	0,5
Łapanów	m	„	zr	21	—	—	—	—	—	35	200	90	600	30	tw	0
Niegowić	w	Kłaj	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Niepołomice	m	Niepołomice	—	2	—	—	—	—	—	—	175	7	335	—	tw	0,5
Trzciana	w	Bochnia	zr	21	—	—	—	—	—	—	40	—	130	—	tw	0,3
Uście Solne	m	„	zr	20	—	40	30	70	—	—	—	—	—	—	—	—
Brzesko																
Brzesko	m	Słotwina Brzesko	zr	2	—	—	—	—	—	10	130	40	200	—	tw	2
Czchów	m	„ „	zr	24	—	90	25	250	30	—	—	—	—	—	t	1
Radłów	w	Bogumiłowice	—	9	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Wojnicz	m	„	—	7	35	—	—	—	—	—	5	—	100	—	tw	0,5
Zakliczyn	w	Gromnik	—	12	—	—	—	—	—	15	180	20	300	7	tw	0,3
Chrzanów																
Alwernia	w	Alwernia Regulice	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0
Chrzanów	m	Chrzanów	zr	1	—	35	—	40	—	—	—	—	—	—	t	1
Jaworzno	m	Jaworzno	—	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krzeszowice	m	Krzeszowice	zr	1	10	200	80	250	—	—	—	—	—	—	tw	0,8
Szczakowa	m	Szczakowa	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trzebinia	m	Trzebinia	zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dąbrowa																
Bolesław	w	Mędrzechów	—	5	—	—	.	.	.	—	—	—	—	—	—	—
Dąbrowa	m	Dąbrowa k/Tarn.	zr	1	—	—	—	—	—	110	345	375	500	—	tw	0
Szczucin	m	Szczucin	zr	1	—	—	—	—	—	—	75	35	175	—	tw	1
Żabno	m	Żabno n/Dunajcem	zr	1	—	—	—	—	—	75	330	245	280	—	tw	0,5
Gorlice																
Biecz	m	Biecz	zr	1	—	50	—	40	10	—	120	15	150	90	tw	0,1
Gorlice	m	Gorlice	zr	1	120	250	120	220	100	140	400	120	300	100	tw	0
Uście Ruskie	w	Grybów	zr	21	—	—	—	—	—	—	80	10	40	10	t	0,9
Żdynia	w	Gorlice	zr	25	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—
Grybów																
Bobowa	w	Bobowa	zr	0	—	45	15	60	—	—	—	—	—	—	tw	0,3
Ciężkowice	m	Ciężkowice	—	2	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	tw	0
Grybów	m	Grybów	zr	1	10	350	70	180	25	—	—	—	—	—	tw	0,9
Jasło																
Jasło	m	Jasło	zr	0	30	50	30	150	10	50	120	50	250	25	t	0,6
Osiek	m	„	zr	13	100	180	50	250	130	—	—	—	—	—	tw	0,5
Żmigród Nowy	m	„	zr	19	—	—	—	—	—	100	250	25	320	80	tw	0

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t / tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Kraków (m.-*v.*) . . m	Kraków	zr	0	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	tw	0
Kraków															
Liszki . . . . . w	Kraków	zr	14	—	—	—	—	—	—	60	20	160	—	t	0
Skawina . . . . m	Skawina	zr	0	—	—	—	—	—	—	90	—	50	—	—	—
Zabierzów . . . w	Zabierzów . . .	—	0	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	t	1
Limanowa															
Dobra . . . . . w	Dobra	—	1	10	20	10	10	25	—	—	—	—	—	t	0
Kamienica . . . w	Stary Sącz . . .	zr	28	—	—	—	—	—	—	15	—	—	25	t	—
Limanowa . . . m	Limanowa . . .	zr	0	—	—	—	—	—	—	330	75	250	155	t	0,1
Łukowica . . . . w	Stary Sącz . . .	zr	17	—	—	—	—	—	—	80	10	40	25	t	0,3
Mszana Dolna . . w	Mszana Dolna . .	—	0	—	—	—	—	—	—	170	25	20	30	tw	0,3
Niedźwiedź . . . w	„ „ . .	—	7	—	—	—	—	—	—	70	20	30	50	t	—
Skrzydlna . . . . m	Dobra	—	8	—	—	—	—	—	45	160	40	120	50	tw	0,3
Tymbark . . . . m	Tymbark	zr	1	—	—	—	—	—	100	150	50	150	300	tw	0,1
Ujanowice . . . w	Limanowa . . .	zr	21	—	—	25	—	10	—	155	60	135	20	tw	—
Maków															
Jordanów . . . . m	Jordanów	zr	1	—	—	—	—	—	100	300	200	200	150	tw	0,5
Maków . . . . . m	Maków	zr	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rabka . . . . . w	Rabka Zdrój . .	—	0	—	—	—	—	—	60	150	250	500	100	tw	0,5
Ślemień . . . . . w	Lachowice . . .	—	10	—	25	10	10	—	—	—	—	—	—	t	—
Sucha . . . . . m	Sucha	zr	1	—	—	—	—	—	200	400	100	400	150	tw	1,5
Zawoja . . . . . w	Maków	zr	16	—	15	20	—	10	—	—	—	—	—	t	—
Mielec															
Borowa . . . . . w	Mielec	zr	15	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	t	—
Mielec . . . . . m	„	zr	0	—	—	—	—	—	15	100	10	300	—	tw	0,8
Przecław . . . . m	Przecław	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Radomyśl Wielki m	Mielec	zr	17	—	—	—	—	—	70	120	45	430	35	tw	0,3
Myślenice															
Dobczyce . . . . m	Wieliczka	zr	16	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	tw	0,3
Lubień . . . . . w	Mszana Dolna . .	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Myślenice . . . . m	Radziszów . . .	—	21	—	—	—	—	—	—	220	150	190	410	tw	1
Siepraw . . . . . w	Swoszowice . . .	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sułkowice . . . . w	Kalwarja	—	11	—	—	10	—	30	—	—	—	—	—	tw	0,1
Wiśniowa . . . . w	Kasina Wielka .	—	9	—	—	—	—	—	—	70	30	60	80	tw	0,5
Nowy Sącz															
Łabowa . . . . . w	Nowy Sącz . . .	zr	18	—	135	—	—	45	—	—	—	—	—	tw	0,3
Łącko . . . . . w	Stary Sącz . . .	zr	18	—	—	—	—	—	—	150	25	90	100	tw	0,3
Muszyna . . . . m	Muszyna	—	1	—	—	—	—	—	—	80	—	85	145	tw	0,1
Nowy Sącz . . . m	Nowy Sącz . . .	zr	0	—	115	15	70	15	—	—	—	—	—	tw	1
Piwniczna . . . . w	Piwniczna	—	0	—	20	10	20	35	—	—	—	—	—	t	0,1
Stary Sącz . . . m	Stary Sącz . . .	zr	0	—	—	—	—	—	600	200	50	250	50	tw	0,1
Tylicz . . . . . w	Krynica Zdrój . .		7	—	100	—	10	10	—	—	—	—	—	t	1
Nowy Targ															
Czarny Dunajec . m	Czarny Dunajec .	zr	0	—	—	—	—	—	20	100	50	70	30	tw	1
Jabłonka . . . . w	„ „ .	zr	13	—	—	—	—	—	20	100	25	70	15	t	1
Krościenko n/Dun. m	Nowy Targ . . .	zr	35	—	—	—	—	—	—	70	40	50	70	tw	1
Nowy Targ . . . m	„ „ . . .	zr	1	—	—	—	—	—	90	135	115	225	50	tw	1
Oświęcim															
Oświęcim . . . m	Oświęcim	zr	1	—	25	6	200	—	—	35	10	450	—	tw	1,5
Zator . . . . . m	Zator	—	1	—	60	15	40	—	—	100	80	70	—	tw	0,2
Pilzno															
Brzostek . . . . m	Jasło	zr	19	—	40	20	50	10	—	—	—	—	—	tw	0,6
Jodłowa . . . . . m	Tuchów	zr	21	—	—	10	45	30	—	—	—	—	—	tw	0,4
Pilzno . . . . . m	Czarna	zr	11	60	50	120	160	15	—	—	—	—	—	tw	1
Zassów . . . . . w	„	zr	11	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	tw	—

a — d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Ropczyce														
Dębica . . . . . m	Dębica . . . . . zr	0	100	130	25	160	15	275	360	85	425	40	tw	0,7
Ropczyce . . . . m	Ropczyce . . . . zr	3	—	—	—	—	—	140	55	50	600	—	tw	1
Sędziszów . . . m	Sędziszów . . . —	0	85	75	·	115	·	—	—	—	—	—	tw	1
Wielopole . . . . w	Wiśniowa . . . . zr	11	—	30	—	100	—	—	—	—	—	—	tw	0
Tarnów														
Ryglice . . . . . w	Tuchów . . . . . zr	8	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	tw	0,3
Tarnów . . . . . m	Tarnów . . . . . zr	0	20	100	30	100	—	100	300	150	400	20	tw	4
Tuchów . . . . . m	Tuchów . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	70	250	280	250	100	tw	0,6
Wadowice														
Andrychów . . . m	Andrychów . . . zr	0	—	30	50	80	10	—	40	60	100	15	tw	—
Kalwarja Zebrz. . m	Kalwarja Zebrz. . zr	0	—	—	—	—	—	—	150	—	70	150	tw	1
Lanckorona . . m	„ „ . zr	5	—	10	8	10	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Wadowice . . . m	Wadowice . . . zr	1	—	—	—	—	—	175	125	30	125	15	tw	0,1
Wieliczka														
Gdów . . . . . w	Kłaj . . . . . —	15	—	—	—	—	—	40	150	60	500	25	tw	0,2
Wieliczka . . . . m	Wieliczka . . . zr	0	—	—	—	—	—	—	200	15	190	20	tw	2
Żywiec														
Jeleśnia . . . . . w	Jeleśnia . . . . . —	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	—
Milówka . . . . w	Milówka . . . . —	0	—	—	—	—	—	7	50	25	50	8	t	0,5
Rajcza . . . . . w	Rajcza . . . . . —	2	—	—	—	—	—	25	130	50	80	20	tw	0
Żywiec . . . . . m	Żywiec . . . . . zr	2	20	200	15	120	10	40	350	30	200	40	tw	0,8
WOJEWÓDZTWO LWOWSKIE — *DÉPARTEMENT DE LWÓW*														
Bóbrka														
Bóbrka . . . . . m	Bóbrka Chlebow. zr	7	40	35	—	170	—	85	90	—	300	—	tw	0
Brzozdowce . . m	Borynicze . . . —	8	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	tw	0,3
Chodorów . . . . w	Chodorów . . . . zr	0	50	140	—	50	—	180	200	10	120	—	tw	0
Mikołajów . . . w	Mikołajów . . . —	0	—	10	—	15	—	—	—	—	—	—	t	—
Strzeliska Nowe . w	Wybranówka . . —	16	15	25	10	100	—	60	50	15	200	—	t	1,5
Brzozów														
Brzozów . . . . m	Rymanów . . . . zr	18	80	120	10	60	—	320	350	35	250	25	tw	1
Domaradz . . . . w	Strzyżów n/Wisł. zr	16	130	160	—	90	—	—	—	—	—	—	tw	—
Dynów . . . . . m	Dynów . . . . . zr	2	25	120	10	85	—	280	350	25	230	8	tw	0
Dobromil														
Bircza . . . . . m	Przemyśl . . . . zr	30	50	60	40	50	10	350	600	150	700	20	tw	0,3
Dobromil . . . . m	Dobromil . . . . zr	0	30	110	6	65	7	90	300	20	235	35	tw	0
Drohobycz														
Borysław . . . . m	Borysław Tustan. zr	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drohobycz . . . m	Drohobycz . . . zr	3	100	250	80	800	—	—	—	—	—	—	t	2,5
Gródek Jagiel.														
Gródek Jagiel. . m	Gródek Jagiel. . zr	2	50	60	—	70	—	50	45	—	40	—	t	0,4
Janów . . . . . w	Janów . . . . . —	0	—	—	—	45	—	—	115	15	345	6	tw	1
Jarosław														
Jarosław . . . . m	Jarosław . . . . zr	0	—	—	—	—	—	50	400	50	150	—	t	2
Radymno . . . . m	Radymno . . . . zr	0	50	70	20	200	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Sieniawa . . . . m	Tryńcza . . . . . —	8	—	—	—	70	—	—	—	—	200	—	tw	0,3
Jaworów														
Jaworów . . . . m	Jaworów . . . . zr	2	80	100	20	350	20	125	150	40	575	40	tw	1
Krakowiec . . . m	„ . . . . zr	21	50	30	—	150	10	70	40	10	200	15	tw	0,3
Kolbuszowa														
Kolbuszowa . . . m	Sędziszów . . . —	23	80	75	10	100	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Majdan . . . . . w	Chmielów . . . . —	19	150	170	40	200	—	—	—	—	—	—	tw	1,5
Raniżów . . . . . w	Rzeszów . . . . zr	25	—	—	20	200	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Sokołów . . . . w	„ . . . . zr	22	50	55	17	65	—	—	—	—	—	—	tw	0

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Krosno															
Dukla . . . . . m	Iwonicz	—	16	—	—	—	—	—	100	150	30	300	20	tw	0,3
Jedlicze . . . . . w	Jedlicze	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korczyna . . . . m	Krosno	zr	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	tw	0
Krosno . . . . . m	„	zr	0	—	—	30	100	8	230	500	80	480	15	tw	1
Rogi . . . . . w	Iwonicz	—	7	—	—	—	—	—	350	450	125	350	125	tw	—
Lesko															
Baligród . . . . . w	Lesko Łukawica	zr	25	—	70	10	100	30	—	—	—	—	—	t	0,1
Lesko . . . . . m	„ „	zr	5	150	200	25	200	50	—	—	—	—	—	tw	0,1
Lutowiska . . . m	Ustrzyki	zr	26	10	30	10	100	—	80	350	50	300	50	tw	0
Ustrzyki Dolne . m	„	zr	1	—	50	15	175	20	—	50	15	175	20	tw	0,2
Lubaczów															
Cieszanów . . . m	Lubaczów	zr	11	—	—	—	400	30	—	—	—	—	—	tw	0,3
Lubaczów . . . . m	Lubaczów	zr	0	20	35	10	200	10	—	—	—	—	—	tw	1
Narol miasto . . w	Bełżec	zr	10	—	—	—	225	—	—	—	—	325	—	tw	0,3
Oleszyce . . . . m	Oleszyce	zr	1	40	90	35	160	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Lwów (m.-*v.*) . . . m	Lwów Podz. . .	zr	0	.	.	.	.	.	—	—	—	—	—	tw	0
Lwów															
Jaryczów Nowy . m	Barszczowice . .	—	8	15	30	—	70	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Nawarja . . . . m	Glinna Nawarja .	—	3	—	—	—	25	—	50	70	—	80	—	tw	0,2
Szczerzec . . . . m	Szczerzec	zr	0	—	20	—	85	—	—	—	—	—	—	tw	0,4
Winniki . . . . . m	Winniki	—	2	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	tw	0
Łańcut															
Leżajsk . . . . . m	Leżajsk	zr	1	—	—	—	340	—	6	—	—	235	—	tw	1
Łańcut . . . . . m	Łańcut	zr	2	25	55	10	150	—	75	95	20	300	10	tw	1
Żołynia . . . . . w	„	zr	13	—	—	—	—	—	—	10	—	165	—	tw	0,5
Mościska															
Mościska . . . . m	Mościska	zr	3	50	100	—	90	—	120	200	—	180	—	tw	0,3
Sądowa Wisznia m	Sądowa Wisznia	zr	2	40	100	15	80	—	60	150	30	100	—	tw	0,3
Nisko															
Bojanów . . . . w	Nisko	z	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kamień . . . . . w	Łętownia	—	16	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Nisko . . . . . m	Nisko	z	0	—	—	.	.	.	—	—	—	—	—	tw	1
Rudnik n/Sanem m	Rudnik n/Sanem	zr	1	30	80	20	500	—	—	—	—	—	—	tw	0,8
Ulanów . . . . . m	„	zr	7	10	10	25	20	—	—	—	—	—	—	t	.
Przemyśl															
Dubiecko . . . . m	Dynów	zr	10	10	15	—	20	—	25	40	25	60	—	tw	0,2
Przemyśl . . . . m	Przemyśl	zr	0	45	75	15	400	30	310	180	50	600	40	t	0
Przeworsk															
Kańczuga . . . . m	Kańczuga	zr	1	10	50	—	150	—	30	80	—	250	—	—	—
Przeworsk . . . m	Przeworsk . . .	zr	2	—	—	—	40	—	—	—	—	65	—	tw	0
Rawa Ruska															
Niemirów . . . . m	Horyniec	—	13	15	25	30	200	25	35	40	50	350	60	t	1
Rawa Ruska . . m	Rawa Ruska . .	zr	1	120	200	—	300	—	160	350	6	500	10	tw	2
Uhnów . . . . . m	Uhnów	—	1	—	—	—	30	—	—	—	10	50	—	t	0
Rudki															
Komarno . . . . m	Komarno Buczały	zr	5	46	72	—	172	.	—	—	—	—	—	tw	0
Rudki . . . . . m	Rudki	zr	2	80	60	20	200	—	120	100	30	300	—	tw	0,5
Rzeszów															
Błażowa . . . . . m	Rzeszów	zr	25	—	—	—	50	—	—	10	—	150	—	t	0,5
Głogów . . . . . m	„	zr	12	—	—	—	—	—	—	—	20	50	—	tw	0,1
Rzeszów . . . . m	„	zr	0	90	115	150	265	8	240	225	180	540	10	tw	0,1
Tyczyn . . . . . m	„	zr	9	—	—	10	—	—	25	40	—	95	—	tw	0,5

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości [a]	Stacje kolejowe [b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce [c]: t tw	Targowiska zwierzęce [c]: km
Sambor															
Sambor . . . . m	Sambor	zr	1	—	—	—	—	—	250	200	20	300	10	tw	0,2
Sanok															
Bukowsko . . . w	Nowosielce Gniew.	zr	12	100	80	25	80	40	275	175	50	150	40	tw	0,2
Mrzygłód . . . m	Sanok	zr	14	—	—	—	—	—	160	200	60	250	20	tw	0,2
Rymanów . . . w	Rymanów	zr	5	75	150	20	100	10	120	300	50	200	50	tw	0,1
Sanok . . . . . m	Sanok	zr	2	—	—	—	—	—	—	100	50	450	40	tw	0,1
Zarszyn . . . . m	Zarszyn	zr	1	10	10	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Sokal															
Bełz . . . . . m	Bełz	zr	1	—	—	—	—	—	50	250	100	300	50	tw	0,5
Krystynopol . . . w	Krystynopol . . .	zr	2	—	—	—	—	—	10	15	—	100	–	t	—
Sokal . . . . . m	Sokal	zr	3	—	—	—	—	—	80	150	60	150	—	tw	0,3
Waręż . . . . . m	Sokal	zr	14	—	—	—	35	—	—	—	—	35	—	tw	—
Stary Sambor															
Felsztyn . . . . w	Felsztyn	—	1	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	t	0
Stary Sambor . . m	Stary Sambor . .	zr	1	—	—	—	50	25	—	—	—	—	—	tw	0,3
Strzyłki . . . . . w	Strzyłki Topolnica	—	0	—	30	10	—	15	—	—	—	—	—	t	—
Strzyżów															
Czudec . . . . . m	Czudec	—	1	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	tw	0,3
Frysztak . . . . w	Frysztak	zr	2	—	—	—	—	—	300	550	200	350	50	tw	1
Niebylec . . . . m	Strzyżów	zr	8	—	30	10	50	—	—	—	—	—	—	tw	0
Strzyżów . . . . m	„	zr	1	—	—	—	40	—	—	10	—	80	6	tw	0
Tarnobrzeg															
Baranów . . . . m	Baranów	—	4	—	—	.	.	.	—	—	—	—	—	tw	1
Radomyśl . . . . m	Zbydniów	zr	7	—	—	—	70	—	—	—	—	80	—	tw	0,2
Rozwadów . . . m	Rozwadów . . .	zr	1	10	20	30	200	—	—	—	—	—	—	tw	0,8
Tarnobrzeg . . . m	Tarnobrzeg . . .	zr	2	—	—	—	—	—	15	75	90	475	—	tw	1
Żółkiew															
Kulików . . . . w	Kulików Mierzw.	—	3	—	—	—	—	—	800	800	100	1 600	—	t	0
Mosty Wielkie . w	Żółkiew	zr	24	—	—	—	—	—	60	50	20	220	10	tw	1
Żółkiew . . . . . m	„	zr	0	—	—	—	30	—	80	6	—	600	—	t	0,5

WOJEWÓDZTWO STANISŁAWOWSKIE—*DÉPARTEMENT DE STANISŁAWÓW*

Bohorodczany															
Bohorodczany . . m	Stanisławów . .	zr	18	12	80	55	100	—	40	275	110	450	—	t	0,2
Sołotwina . . . . w	Nadwórna . . .	zr	16	—	—	—	—	—	40	365	125	275	225	t	0
Dolina															
Bolechów . . . . m	Bolechów	zr	2	10	20	30	30	10	50	700	100	200	100	t	0,5
Dolina . . . . . m	Dolina	zr	4	—	35	10	50	—	15	350	40	250	25	tw	1
Perehińsko . . . w	Rożniatów Krech.	zr	25	—	—	—	40	—	20	60	10	40	—	t	1
Rożniatów . . . m	„ „	zr	8	10	80	50	20	—	30	200	100	80	—	tw	0
Horodenka															
Czernelica . . . w	Horodenka . . .	zr	23	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	tw	0,6
Horodenka . . . m	„ . . .	zr	2	30	20	10	50	—	100	50	25	100	20	tw	0,8
Obertyn . . . . w	Gody Turka . . .	—	28	50	30	20	100	40	150	300	30	400	50	tw	0,8
Kałusz															
Kałusz . . . . . m	Kałusz	zr	2	—	—	—	—	—	130	350	220	350	—	tw	0,3
Wojniłów . . . . m	Martynów	—	15	—	8	10	15	—	—	—	—	—	—	t	0,8
Kołomyja															
Gwoździec . . . w	Gwoździec . .	zr	0	60	125	60	225	25	—	—	—	—	—	tw	0,6
Jabłonów . . . . w	Sopów	—	17	—	270	15	10	35	—	—	—	—	—	tw	0,4
Kołomyja . . . . m	Kołomyja	zr	0	20	40	30	150	15	70	150	100	450	50	tw	1,5
Peczeniżyn . . . m	Peczeniżyn Szczep.	zr	2	—	—	—	—	—	10	40	20	120	50	tw	0,5
Kosów															
Kosów . . . . . m	Zabłotów	zr	28	15	255	25	80	765	—	—	—	—	—	tw	0
Rożnów . . . . . w	„	zr	17	—	50	—	800	8	—	—	—	—	—	tw	0,1

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (c. d.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]	Stacje kolejowe[b]	Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Nadwórna														
Delatyn . . . . . m	Delatyn . . . . . —	1	—	30	10	60	10	20	110	85	210	55	tw	2
Łanczyn . . . . w	Łanczyn . . . . zr	2	—	—	—	—	—	40	70	—	225	10	t	0
Nadwórna . . . . m	Nadwórna . . . . zr	2	—	—	—	—	—	90	125	90	450	250	tw	0
Rohatyn														
Bołszowce . . . . m	Bołszowce . . . . zr	3	400	400	50	250	—	600	—	—	—	—	tw	1,5
Bukaczowce . . . m	Bukaczowce . . . zr	0	60	120	10	300	—	100	250	30	500	—	tw	0,3
Bursztyn . . . . m	Martynów . . . . —	4	7	10	10	335	—	—	—	—	—	—	tw	1,5
Knihynicze . . . w	Pomonięta Psary —	4	—	—	—	—	—	80	100	30	150	—	tw	1,2
Rohatyn . . . . m	Rohatyn . . . . zr	1	20	30	—	150	—	40	50	—	220	—	tw	1
Stratyn . . . . . m	Puków . . . . . —	10	—	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—
Skole														
Smorze . . . . . m	Ławoczne . . . . —	21	—	—	—	—	—	300	350	35	60	15	tw	0,5
Skole . . . . . m	Skole . . . . . zr	0	—	10	30	65	—	20	50	60	150	—	tw	1,5
Stanisławów														
Halicz . . . . . m	Halicz . . . . . zr	2	25	40	15	80	—	100	150	40	180	8	tw	1,5
Jezupol . . . . . m	Jezupol . . . . . zr	1	50	100	15	180	—	80	160	35	285	10	—	—
Stanisławów . . m	Stanisławów . . zr	2	—	—	—	—	—	150	250	70	200	—	tw	3
Stryj														
Stryj . . . . . m	Stryj . . . . . zr	0	—	—	—	—	—	200	700	175	600	20	tw	0,2
Śniatyn														
Śniatyn . . . . . m	Śniatyn Załucze . zr	4	40	40	10	70	30	150	200	30	150	50	tw	2
Zabłotów . . . . m	Zabłotów . . . . zr	2	50	40	30	40	10	100	70	40	60	45	tw	0,5
Tłumacz														
Niżniów . . . . . m	Niżniów . . . . . zr	1	20	20	20	300	20	—	—	—	—	—	tw	0,7
Otynja . . . . . m	Otynja . . . . . zr	2	—	—	—	—	—	40	55	10	90	—	tw	0
Tłumacz . . . . m	Tłumacz . . . . zr	1	90	110	25	175	45	165	190	45	275	65	tw	0
Tyśmienica . . . m	Tyśmienica . . . zr	2	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	tw	1,7
Turka														
Turka . . . . . m	Turka n/Stryjem zr	0	—	—	—	—	—	20	30	10	100	6	t	0,1
Żydaczów														
Mikołajów . . . . m	Mikołajów Droh.. zr	3	60	180	40	400	—	—	—	—	—	—	tw	0,7
Rozdół . . . . . m	„ „ zr	11	6	—	—	45	—	—	—	—	—	—	tw	1
Żurawno . . . . m	Żurawno Nowos. —	11	10	10	—	25	—	80	140	30	120	—	tw	1
Żydaczów . . . . m	Żydaczów . . . . zr	2	—	—	—	250	—	60	180	15	350	10	tw	1,5

WOJEWÓDZTWO TARNOPOLSKIE — *DÉPARTEMENT DE TARNOPOL*

Borszczów														
Borszczów . . . m	Borszczów . . . zr	2	—	—	—	—	—	60	65	15	250	—	t	1
Jezierzany . . . m	Jezierzany Piłatk. zr	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	t	1
Korolówka . . . w	Borszczów . . . zr	14	70	85	20	200	15	120	95	45	300	35	tw	0,3
Mielnica . . . . m	Iwanie Puste . . zr	5	30	40	15	60	10	—	—	—	—	—	tw	0,7
Skała n/Zbruczem m	Skała . . . . . zr	1	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	t	1
Brody														
Brody . . . . . m	Brody . . . . . zr	0	100	250	50	800	—	200	250	75	1 200	—	t	0
Podkamień . . . m	„ . . . . . zr	23	12	25	20	125	20	20	60	40	200	40	t	0,6
Brzeżany														
Brzeżany . . . . m	Brzeżany . . . . zr	0	10	45	—	100	6	15	60	10	200	10	tw	0,3
Kozowa . . . . . m	Kozowa . . . . . zr	1	—	—	—	—	—	250	350	120	500	35	tw	0
Narajów . . . . m	Dunajów . . . . —	9	80	70	30	230	25	200	150	80	350	45	t	0,5
Buczacz														
Buczacz . . . . . m	Buczacz . . . . . zr	2	120	140	8	220	—	—	—	—	—	—	tw	1,5
Jazłowiec . . . . m	Pyszkowce . . . —	14	6	10	—	75	—	—	—	—	—	—	tw	0,2
Koropiec . . . . w	Niżniów . . . . . zr	14	—	—	—	—	—	—	50	—	75	—	tw	0
Monasterzyska . w	Monasterzyska . zr	1	—	—	—	—	—	30	20	10	20	—	tw	1,2

a — d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.
Voir l'en-tête français à la page 970.

Tabl. I. Wykaz miejscowości targowych (dok.)

1930

Powiaty / Nazwy miejscowości[a]	Stacje kolejowe[b]		Odległość od stacji km	Najczęstsza liczba zwierząt spędzanych na targ: mały: Konie	mały: Bydło rogate	mały: Cielęta	mały: Trzoda chlewna	mały: Owce i kozy	wielki: Konie	wielki: Bydło rogate	wielki: Cielęta	wielki: Trzoda chlewna	wielki: Owce i kozy	Targowiska zwierzęce[c]: t / tw	Targowiska zwierzęce[c]: km
Potok Złoty . . . m	Buczacz	zr	18	15	25	20	50	10	15	15	10	25	—	tw	1
Uście Zielone . . m	Korościatyn . . .	—	14	80	115	70	—	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Czortków															
Czortków . . . . m	Czortków	zr	1	25	65	8	180	—	320	—	—	—	—	tw	0,1
Ułaszkowce . . . w	Jagielnica . . .	zr	7	—	—	—	—	—	100	20	10	—	—	t	—
Kamionka Strumił.															
Busk . . . . . m	Krasne	zr	6	10	30	25	300	—	—	—	—	—	—	tw	1
Kamionka Strumił. m	Kamionka Strumił.	zr	1	135	170	35	260	—	—	—	—	—	—	tw	0.85
Milatyn Nowy . . w	Kutkorz	—	7	25	30	15	150	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Kopyczyńce															
Chorostków . . . w	Chorostków . . .	zr	2	400	300	150	600	100	—	—	—	—	—	t	0,5
Kopyczyńce . . . m	Kopyczyńce . .	zr	2	20	655	35	130	15	—	—	—	—	—	tw	0,5
Probużna . . . . m	Hadyńkowce . .	zr	7	155	90	15	215	—	—	—	—	—	—	tw	0,4
Podhajce															
Horożanka . . . w	Halicz	zr	18	70	85	10	280	10	—	—	—	—	—	tw	—
Podhajce . . . . m	Podhajce	zr	0	85	140	8	450	8	—	—	—	—	—	tw	1,5
Wiśniowczyk . . w	Podhajce	zr	21	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Przemyślany															
Dunajów . . . . m	Dunajów	—	2	—	—	—	70	—	—	—	—	—	—	tw	0,4
Gliniany . . . . m	Zadwórze	z	10	25	50	15	390	—	60	90	20	850	—	tw	0,3
Przemyślany . . m	Przemyślany . .	z	1	70	110	—	10	—	—	—	—	—	—	tw	0
Swirz . . . . . m	„	z	14	—	—	—	—	—	10	30	—	45	—	tw	0,3
Uniów . . . . . w	„	z	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radziechów															
Łopatyn . . . . m	Radziechów . .	zr	19	10	15	10	100	25	—	—	—	—	—	tw	1
Radziechów . . . m	„	zr	1	30	45	1	600	—	—	—	—	—	—	t	2
Toporów . . . . w	Ożydów	zr	18	10	35	—	25	—	—	—	—	—	—	t	0,4
Skałat															
Grzymałów . . . m	Grzymałów . . .	zr	2	40	20	—	90	—	—	—	—	—	—	tw	0,4
Podwołoczyska . w	Podwołoczyska .	zr	0	—	15	—	60	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Skałat . . . . . w	Skałat	zr	0	60	170	7	130	25	125	230	20	250	35	tw	0,5
Tarnopol															
Kozłów . . . . . m	Jezierna	zr	12	50	150	15	250	—	—	—	—	—	—	tw	—
Mikulińce . . . . m	Mikulińce Strusów	zr	5	15	40	—	15	—	—	—	—	—	—	t	0,3
Tarnopol . . . . m	Tarnopol	zr	0	175	185	15	300	—	485	195	15	195	—	tw	0,5
Trembowla															
Budzanów . . . m	Dereniówka . .	—	13	15	30	—	65	—	—	—	—	—	—	t	0,5
Trembowla . . . m	Trembowla . . .	zr	1	25	45	—	380	—	75	125	15	225	20	t	1,5
Zaleszczyki															
Tłuste . . . . . m	Tłuste	zr	1	70	80	30	275	—	—	—	—	—	—	tw	0
Zaleszczyki . . . m	Zaleszczyki . . .	zr	0	—	—	125	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Zbaraż															
Zbaraż . . . . . m	Zbaraż	zr	2	40	50	30	200	10	—	—	—	—	—	t	0,3
Zborów															
Jezierna . . . . . w	Jezierna . . .	zr	1	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	t	1
Pomorzany . . . m	Dunajów	—	11	30	50	—	110	—	—	—	—	—	—	t	0,7
Założce . . . . . m	Zborów	zr	26	100	140	40	700	—	—	—	—	—	—	tw	1
Zborów . . . . . m	Zborów	zr	4	275	225	40	325	25	—	—	—	—	—	t	0,2
Złoczów															
Biały Kamień . . w	Ożydów	zr	8	—	—	—	—	—	—	—	—	80	—	t	0,5
Gołogóry . . . . m	Kniaże	—	11	—	—	—	75	—	—	—	—	—	—	tw	0,5
Olesko . . . . . m	Ożydów	zr	6	—	—	—	80	—	—	—	—	—	—	t	0,1
Sassów . . . . . m	Złoczów	zr	10	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	t	—
Sokołówka . . . m	Konty	—	5	15	20	—	55	—	65	65	—	140	—	t	—
Złoczów . . . . m	Złoczów	zr	2	—	—	—	—	—	180	220	80	1 800	6	tw	0,8

a—d obacz uwagi na str. 970. *a—d* voir les notes à la page 970.

Voir l'en tête français à la page 970.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932
Répartition des jours de foire pour 1932

Powiaty Miejscowości *Arrondissements Localités*	Daty targów — *Dates des foires* małych *locales* dnie tygodnia *jours de semaine*	wielkich — *régionales* dnie i miesiące *jours et mois*
Woj. warszawskie — *Dép. de Warszawa*		
Błonie		
Błonie	W P	9/2, 22/3, 7/6, 9/8, 11/10
Grodzisk Mazow.	Śr P	7/1, 10/2, 2/3, 13/4, 4/5, 2/6, 6/7, 3/8, 7/9, 5/10, 16/11, 7/12
Leszno	C	7/1, 7/4, 7/7, 6/10
Mszczonów	C	Pn po 28 m-ca
Nadarzyn	Pn	11/1, 15/2, 7/3, 18/4, 2/5, 13/6, 25/7, 16/8, 26/9, 17/10, 14/11, 12/12
Wiskitki	W	19/1, 16/2, 22/3, 19/4, 10/5, 21/6, 19/7, 16/8, 20/9, 18/10, 8/11, 20/12
Żyrardów	Śr S	3-cia Śr w m-cach niepa-rzystych 1-sza i 3-cia Śr w m-cach parzystych
Ciechanów		
Ciechanów	W P	W po 1-ym m-ca oraz 12/1, 8/3, 10/5, 19/7, 13/9, 15/11
Glinojeck	Śr	—
Gołymin	—	3-ci Pn m-ca
Grudusk	—	Śr po 1 m-ca
Gąsocin	C	C po 1 m-ca
Gostynin		
Duninów Nowy	C *a*	—
Gąbin	C	19/1, 15/3, 28/6, 9/8, 13/9, 25/10, 29/11 oraz co 2-gi C cały rok
Gostynin	W P	19/1, 22/3, 17/5, 19/7, 20/9, 29/11, oraz W po 1 i 15 m-ca
Osmolin	—	Śr po 15 m-ca
Sanniki	—	Pn po 8 m-ca
Grójec		
Błędów	Pn	Pn po 1 i 15 m-ca
Góra Kalwarja	W	12/1, 5/4, 17 i 31/5, 16/8, 15/11 oraz W po 1 i 15 m-ca
Grójec	C	
Mogielnica	W	5/4, 7/6, 9/8, 11/10 oraz W po 1 i 15 m-ca
Tarczyn	Pn	—
Warka	Śr	Śr po 1 i 15 m-ca
Kutno		
Krośniewice	C	8/2, 22/3, 14/6, 4/10, 15/11, 13/12 oraz 1-szy C m-ca
Kutno	P	W
Łanięta	—	Śr po 15 m-ca
Żychlin	Pn C	11/1, 14/3, 26/4, 4/7, 26/9, 31/10 oraz C po 1 m-ca
Lipno		
Bobrowniki	C *b*	—
Czernikowo	—	1-sza Śr m-ca
Dobrzyń n/W.	W	19/1, 9/2, 29/3, 12/4, 10/5, 14/6, 12/7, 9/8, 13/9, 11/10, 15/11, 13/12
Kikół	—	W po 10 i 20 m-ca
Lipno	Pn C	Pn po 1 i 15 m-ca
Lubicz	Pn C	—
Skąpe	—	Śr po 7 i 22 m-ca
Łowicz		
Bielawy	—	Śr po 10 m-ca
Bolimów	—	1-sza Śr m-ca
Kiernozia	—	Pn po 1 i 15 m-ca
Łowicz	W P	12 i 25/1, 15 i 22/3; 10/5, 24—26/6, 19/7, 22/8, 21/9, 25/10, 8/11, 5/12
Łyszkowice	Pn	1-szy i 3-ci Pn m-ca
Sobota	C	C po 20 m-ca
Zduny	—	C po 10 m-ca
Maków		
Krasnosielc	W P	W po 1 m-ca
Maków Maz.	W P	Śr. po 1 m-ca
Różan	W P	W po 20 m-ca
Mińsk Mazowiecki		
Dobre	Pn	3-ci Pn m-ca
Kałuszyn	W	1/3, 17/5, 30/8, 25/10 oraz W po 1 i 15 m-ca
Kołbiel	Pn C	C 1-go i 3-go tygodnia w m-cu
Latowicz	Pn *c*	—
Mińsk Mazowiecki	Śr	
Mrozy	C	—
Stanisławów	—	1-szy Pn m-ca
Mława		
Konopki	Śr	1-sza Śr m-ca
Mława	W P	W po 1 i 15 m-ca
Radzanów	Śr	—
Strzegowo	Pn	—

a Co 2-gi C. *b* 1-szy C m-ca. *c* 4-ty Pn m-ca.

Objaśnienie skrótów.

1) Dnie tygodnia oznaczono symbolami:
Pn — poniedziałek, W — wtorek, Śr — środa, C — czwartek, P — piątek, S — sobota.

2) Dnie miesiąca oznaczono liczbami ułamkowemi, gdzie liczba pierwsza określa dzień, a druga miesiąc: 9/12 oznacza więc 9 grudnia.

3) Skróty jak „Pn po 28 m-ca" czytać należy: „targi odbywają się w poniedziałki po 28-ym każdego miesiąca".

Explications des abréviations.

1) Les jours de semaine sont désignés par des symboles.
Pn — lundi, W — mardi, Śr — mercredi, C — jeudi, P — vendredi, S — samedi.

2) Les jours des mois sont désignés par des fractions dont le numérateur désigne le jour et le dénominateur — le mois: 9/12 9 décembre.

3) Les abréviations telles que p. ex. „Pn po 28 m-ca" signifient „les foires ont lieu le premier lundi après le 28 de chaque mois".

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Szreńsk	C	7/1, 17/3, 30/6 · 20/10 oraz C po 1 i 15 m-ca
Zieluń	Śr	Śr po 1 m-ca
Nieszawa		
Aleksandrów Kuj.	W P	1-szy W m-ca
Nieszawa	W	C po 5 i W po 20 m-ca
Osięciny	Pn	Pn po 1 m-ca
Piotrków Kujaw.	Pn	Pn po 15 m-ca
Radziejów	—	7/1, 3/2, 23/3, 6/4, 18 5, 8/6, 6/7, 10/8, 7/9, 19/10, 2/11, 7/12
Służewo	Śr	Śr po 15 m-ca
Płock		
Bielsk	Śr	Śr po 20 m-ca
Bodzanów	Śr	Śr po 5 m-ca
Drobin	C	C po 1 m-ca
Płock	W P	W P oraz 1—3/10
Staroźreby	Pn	Pn po 10 m-ca
Wyszogród	P	W po 15 m-ca
Płońsk		
Nowe Miasto	Śr	Śr po 15 m-ca oraz 17/2, 16/3, 22/6, 17/8, 12/10, 14/12
Płońsk	P	W po 1 i 15 m-ca oraz 12/1, 22/3, 10/5, 26/7, 6/9, 8/11
Sochocin	C	C po 1 i 15 m-ca oraz 4/2, 19/5, 11/8, 17/11
Przasnysz		
Baranowo	Pn	Pn po 20 m-ca
Chorzele	W C	C po 10 m-ca
Dzierzgowo	—	C po 1 m-ca
Janów	Pn [a]	29/3, 27/6, 26/9 31/10
Jednorożec	—	Ostatnia Śr m-ca
Przasnysz	W P	W po 15 m-ca
Pułtusk		
Nasielsk	W P	W po 10 i 25 m-ca oraz 8/3, 26/4, 26/7, 4/10, 8/11, 20/12
Popowo Kościelne	—	C po 1 m-ca
Pułtusk	W P	W po 15 m-ca oraz 19/1 23/3, 10/5, 12/7, 20/9, 18/10, 22/11
Serock	Śr P	Śr po 1 i 15 m-ca
Wyszków	W P	W po 1 i 15 m-ca
Radzymin		
Jadów	Śr	Śr po 1 parzystego m-ca oraz 11/1, 7/3, 11/5, 11/7, 12/9, 7/11
Radzymin	Śr	13/1, 10/2, 9/3, 13/4, 11/5, 8/6, 13/7, 10/8, 14/9, 5/10, 9/11, 7/12
Tłuszcz	W	W po 15 nieparzystych m-cy oraz 9/2, 19/4, 21/6, 16 i 30/8, 18/10, 20/12
Wołomin	C	21/1, 17/3, 19/5, 21/7, 22/9, 17/11
Rawa		
Biała Rawska	Śr	C po 15 m-ca oraz 29/4, 3/6, 16/9, 16/12
Inowłódź	Pn	21/3, 20/6, 19/9, 19/12
Nowe Miasto	C	15/11 i 1-szy C m-ca
Rawa Mazowiecka	P	W
Żelechlinek	C	—
Rypin		
Chrostkowo	W [b]	16/2, 7/6, 5/9, 12/12
Dobrzyń n/Drwęcą	W P	1-szy W m-ca
Rypin	W P	W po 1 i 15 m-ca oraz 1/3, 26/4, 5/7, 2/8, 4/10, 8/11
Skrwilno	C	C po 1 i 15 m-ca oraz 7/1 10/3, 11/8, 10/11
Sierpc		
Bieżuń	W	Śr
Raciąż	W	1-szy i 3-ci W m-ca oraz 26/1, 22/3, 21/6, 16/8, 18/10, 6/12
Sierpc	P	3/2, 20/4, 8/6, 31/8, 2/11, 14/12
Zawidz Kościelny	—	1-szy Pn m-ca
Żuromin	—	Pn
Skierniewice		
Chojnata	—	Pn po 10 m-ca
Lipce	W	—
Puszcza Marjańska	—	Pn po 20 m-ca
Skierniewice	Pn C	1-szy C m-ca
Sochaczew		
Iłów	Śr	17/2, 16/3, 15/6, 7/9, 19/10, 14/12 oraz Śr po 1 i 15 m-ca
Leoncin	Pn [c]	Pn po 1 i 15 m-ca
Sochaczew	W P	W po 1 m-ca
Warszawa (m.-*v.*)	Pn-S	Pn Śr P
Warszawa		
Falenica	Pn P	—
Jabłonna-Gucin	Pn C	—
Jabłonna Stara	W P	4/2, 28/4, 16/6, 28/7, 6/10
Jeziorna	Pn	—
Karczew	Pn P	—
Młociny	Śr	Śr po 15 w nieparzystych m-cach (oprócz listopada) i po 15/10
Nowy Dwór	—	—
Okuniew	—	13/12
Otwock	P	—
Piaseczno	—	W
Pomiechowo	Śr P	—
Pruszków	W P	C po 1-ym m-ca
Zakroczym	—	C
Żbików	Śr S	—
Włocławek		
Brześć Kujawski	W P	W po 20 m-ca
Chodecz	Śr	23/3, 18/5, 21/9, 19/10
Kowal	P	2-ga Śr m-ca
Lubień	Pn	2-gi i 3-ci Pn m-ca
Lubraniec	Pn P	Ostatni Pn m-ca oraz 8/2, 23/5, 18/7, 12/9
Marysin	—	Ostatni C m-ca
Przedecz	Pn	2-gi i ostatni Pn m-ca
Włocławek	W P	W po 10 m-ca

a Ostatni Pn m-ca. *b* 3-ci W m-ca wolnego od targu wielkiego. *c* Pn po 21 m-ca.

Ob. objaśnienia skrótów, str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych: dnie tygodnia	Daty targów wielkich: dnie i miesiące
Woj. łódzkie — *Dép. de Łódź*		
Brzeziny		
Będków	Śr	27/1, 23/3, 27/4, 31/8, 26/10, 30/11
Brzeziny	C	C po 10 i 21 m-ca
Główno	W	W po 1 m-ca
Jeżów	Śr	Śr po 1 i 15 m-ca
Katarzynów	W	—
Stryków	C	C po 1 i 15 m-ca
Tomaszów Maz.	W P	—
Ujazd	—	Pn
Kalisz		
Błaszki	Pn	12/1, 9/2, 15/3, 5/4, 10/5 14/6, 12/7, 23/8, 13/9, 4/10, 15 i 29/11
Ceków	—	Pn po 14 m-ca
Chocz	W [a]	W przed 1-ym m-cy nieparzystych
Godziesze	—	C po 14 m-ca
Iwanowice	—	12/1, 8/3, 24/5, 9/8, 13/9, 6/12
Kalisz	W P	9/2, 19/4, 19—21/5, 30/8, 18/10, 15/11
Koźminek	Śr	Śr po 1 m-ca
Opatówek	—	Pn po 1 m-ca
Stawiszyn	C [b]	Pn po 8 m-ca
Strzałków	—	C po 1-szym m-cy nieparzystych
Koło		
Babiak	Pn [c]	W po 5-ym m-cy parzytych
Brudzew	—	Pn po 1 m-ca
Dąbie	Pn C	C po 1 m-ca
Izbica Kujawska	C	7/1, 10/3, 12/5, 7/7, 13/10, 1/12
Kłodawa	W P	W po 7 m-ca
Koło	W P	W po 1 m-ca oraz 9/2, 8/3, 10/5, 20/9, 8 i 29/11
Sompolno	C	C po 20 m-ca
Konin		
Golina	Pn	Śr po 14 m-ca
Grodziec	—	W po 14 m-ca
Konin	W P	W po 7 m-ca
Kramsk	—	Pn po 15 m-cy nieparzystych
Krzymów	—	Pn po 15 m-cy parzystych
Rychwał	Pn	Pn przed 1 m-ca
Rzgów	—	Pn po 20 m-cy parzystych
Ślesin	Pn	Pn po 15 m-ca
Tuliszków	—	Śr przed 15 m-ca
Władysławów	Śr	16/3, 11/5, 22/6, 17/8, 26/10, 23/11
Łask		
Lutomiersk	Śr	10/2, 23/3, 6/7, 31/8, 19/10, 30/11
Łask	C	7/1, 24/3, 19/5, 7/7, 18/8, 6/10
Pabjanice	W P	25/1, 22/3, 27/6, 28/8, 27/10, 15/12
Szczerców	C	—
Widawa	Pn	23/2, 16/3, 2/4, 13/7, 16/11 21/12
Zelów	Śr	—
Łęczyca		
Grabów	Śr	Śr po 15 m-ca
Łęczyca	W P	W po 1-szym m-ca
Ozorków	Pn P	Pn po 7 m-ca
Piątek	Pn	Pn po 15 m-ca
Poddębice	W	12/1, 22/3, 10/5, 26/7, 27/9, 15/11
Wartkowice	—	Pn po 20 m-cy nieparzystych
Łódź (m.-*v*).	W P	26/1, 15/3, 7/6, 9/8, 25/10, 20/12
Łódź		
Aleksandrów	P	C po 10 m-ca
Chojny	Śr	—
Kazimierz	—	W po 5 m-cy nieparzystych
Konstantynów	Pn	Pn po 1-ym m-ca
Ruda Pabjanicka	C	—
Tuszyn	—	W
Zgierz	W P	Śr po 15 m-ca
Piotrków		
Bełchatów	Pn	7/3, 2/5, 6/6, 5/9, 3/10, 26/12
Gorzkowice	Pn	—
Kamieńsk	Śr	3/2, 23/3, 27/4, 27/7, 5/10, 14/12
Kleszczów	W [d]	—
Piotrków	W P	9/5, 27/6, 1/8, 14/11
Ręczno	W [d]	—
Rozprza	C	—
Srocko	P	—
Sulejów	Śr	25/1, 14/3, 10/5, 22/8, 19/9, 7/11
Wolbórz	C	8/3, 10/5, 5/7, 23/8, 18/10, 13/12
Radomsko		
Brzeźnica	Pn [e]	Pn po 1 i 15 m-ca
Koniecpol	C	C po 1, 8 i 15 m-ca
Pajęczno	W [d]	W po 15 m-ca
Pławno	W [e]	W po 1 m-ca
Radomsko	C	C po 1 m-ca
Sulmierzyce	Pn [f]	Pn po 15 m-cy nieparzystych, oprócz lipca
Wielgomłyny	Pn	Pn po 1 m-cy nieparzystych
Żytno	Śr	Śr po 1 m-ca
Sieradz		
Brąszewice	—	Śr po 1 m-ca
Burzenin	Sr	Śr po 1 m-ca
Sieradz	W P	W po 1 m-ca
Szadek	Śr	Śr po 15 m-ca
Warta	C	C po 1 m-ca
Zadzim	—	Pn po 1 m-ca
Zduńska Wola	W P	W po 20 m-ca
Złoczew	Pn	Pn po 14 m-ca

a Przed 1 m-cy parzystych. *b* Wyłączając tygodnie, w których odbywają się targi wielkie. *c* Pn po 15 m-ca. *d* Po 1 i 15 m-ca. *e* Po 15 m-ca. *f* Przed 1 i 15 m-ca.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Słupca		
Kazimierz Biskupi	—	Śr po 20 m-cy nieparzystych
Kleczew	W P	W po 1 m-ca
Pyzdry	C	C po 15 m-ca
Skulsk	—	Pn po 8 m-ca
Słupca	W P	Pn po 1 m-ca
Wilczyn	—	Śr po 15 m-cy parzystych
Zagórów	Śr	Śr po 1 m-ca
Turek		
Dobra	Śr	15/2, 4/4, 23/5, 26/9, 7/11, 19/12
Świnia Wartskie	Śr [a]	–
Turek	W P	W po 15 m-ca
Uniejów	C	1/3, 5/4, 10/5, 16/8, 27/9, 29/11
Wieluń		
Bolesławiec	Pn	Pn po 15 m-cy nieparzystych
Działoszyn	C	7/1, 31/3, 12/5, 28/7, 3/11, 22/12
Kraszewice	—	W po 14 m-ca
Lututów	C	C przed 1 m-ca
Osjaków	Pn	Pn po 1 m-cy nieparzystych
Praszka	Śr	Śr po 15 m-ca
Rudniki	Pn [a]	Pn po 1 m-ca
Skomlin	C [a]	C po 1 m-ca
Wieluń	W	W po 1 m-ca
Wieruszów	Śr	Pn po 1 m-ca

Woj. kieleckie — *Dép. de Kielce*

Sosnowiec (m.-*v.*)	[b]	—
Będzin		
Będzin	Śr	—
Czeladź	C	—
Dąbrowa Górnicza	Pn P	—
Tąpkowice	Pn	—
Częstochowa (m.-*v.*)	—	W P
Częstochowa		
Kłobucko	—	Śr [c]
Krzepice	—	C [c]
Mstów	—	Pn [c]
Przyrów	W	—
Iłża		
Iłża	Pn	3/2, 26/3, 9/5, 2/7, 18/8, 1/9, 15/10, 9/12
Kazanów	Pn	—
Lipsko	—	W [c]
Sienno	—	W [c]
Solec	Śr [c]	—
Tarłów	Pn [c]	—
Wąchock	Pn	C
Wierzbnik	—	C
Jędrzejów		
Jędrzejów	—	C
Małogoszcz	Śr	—
Oksa	W	—
Sędziszów	W	—
Sobków	Śr	—
Wodzisław	–	Pn
Kielce		
Bodzentyn	—	Pn
Chęciny	Pn	—
Daleszyce	Pn	—
Kielce	W P	—
Łopuszno	C	—
Mniów	Pn	—
Słupia Nowa	—	Śr
Suchedniów	C	—
Końskie		
Fałków	C	C
Gowarczów	Pn	—
Końskie	W	—
Przedbórz	—	W
Radoszyce	Śr	1 Śr w I, V i XI
Skażysko Kamien.	W P	—
Szydłowiec	Śr	—
Kozienice		
Głowaczów	W	—
Gniewoszów	—	W
Kozienice	C	
Zwoleń	—	C
Miechów		
Brzesko Nowe	Pn	—
Miechów	—	W
Proszowice	Śr	15/8
Słomniki	—	
Wielka Wieś	Śr	—
Olkusz		
Olkusz	W	—
Pilica	—	W
Sławków	C	—
Skała	Śr	—
Wolbrom	C	—
Żarnowiec	Pn	25/7, 28/10
Opatów		
Iwaniska	—	Pn
Łagów	C	—
Opatów	P	Śr
Ostrowiec	Pn C	11/1, 8/2, 19/3, 4/4, 9 i 30/5, 24/6, 6/8, 1 i 29/9, 28/10, 25/11
Ożarów	—	W
Raków	—	W
Opoczno		
Odrzywół	—	Śr
Opoczno	C	—
Przysucha	—	C
Żarnów	—	Pn
Pińczów		
Działoszyce	W	—
Kazimierza W.	Pn	—
Koszyce	W	—
Opatowiec	Śr	—
Pińczów	W	22/3, 20/12

a Po 15 m-ca. *b* Codziennie oprócz N i świąt. *c* Co 2 tygodnie.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Skalbmierz	C [a]	C [b]
Wiślica	C	—
Radom		
Białobrzegi	—	Śr
Jedlińsk	—	W
Przytyk	Pn	—
Radom	C	—
Skaryszów	W	15 i 16/2
Sandomierz		
Klimontów	—	W
Koprzywnica	C	3/3
Osiek	—	Śr
Połaniec	—	W
Sandomierz	Pn	9/5, 12/9
Staszów	C	Pn
Zawichost	Śr	7/1, 5/10, 2/11
Stopnica		
Busko	—	Śr
Chmielnik	—	C
Nowy Korczyn	P	Pn
Pacanów	C	—
Stopnica	—	W
Szydłów	—	Śr
Włoszczowa		
Lelów	Pn	—
Słupia	W	—
Szczekociny	—	Śr
Włoszczowa	P	Pn
Zawiercie		
Koziegłowy	—	C
Kromołów	—	Pn
Siewierz	—	W
Zawiercie	C	—
Żarki	Śr	—

Woj. lubelskie — *Dép. de Lublin*

Biała		
Biała Podlaska	C	1-szy C m-ca
Kodeń	—	W po 15 m-ca
Łomazy	—	1-szy Pn m-ca
Piszczac	Śr	1-sza Śr m-ca
Rossocz	—	Śr po 10 m-ca
Terespol	.	—
Biłgoraj		
Biłgoraj	C	7/1, 25/2, 31/3, 28/7, 18/8, 6/10
Frampol	Pn	8/2, 7/3, 2/5, 20/6, 18/7, 24/10
Goraj	Śr	—
Józefów	Pn [c]	4/1, 8/2, 21/3, 18/7, 1 i 22/8, 26/9, 3/10, 12/12
Krzeszów	Śr	—
Tarnogród	W	12/1, 22/3, 5/7, 9/8, 20/9, 25/10
Chełm		
Chełm	W P	1-szy W każdego 2-go m-ca
Cyców	W [d]	22/3, 13/12
Dorohusk	C	—
Pawłów	Śr	30/3, 20/4, 18/5, 1/6, 17/8, 7/12
Rejowiec	Pn	22/2, 18/4, 18/5, 17/8
Ruda	C [d]	—
Sawin	Pn	.
Siedliszcze	C	4/2, 24/3, 2/6, 18/8, 6/10, 17/11
Świerże	Śr [d]	—
Wojsławice	Śr [d]	23/3, 27/4, 25/5, 14/9, 5/10, 30/11
Garwolin		
Garwolin	Śr	2/3, 6/4, 15/6, 31/8, 28/9, 28/12
Łaskarzew	W	—
Maciejowice	Pn	—
Osieck	C	7/1, 10/3, 19/5, 21/7, 25/8, 1/12
Parysów	—	W co 2 tygodnie *g*
Ryki	—	C
Sobienie-Jeziory	W	—
Sobolew	C	—
Żelechów	W P	—
Hrubieszów		
Białopole	Pn	.
Dubienka	C	.
Grabowiec	Pn	.
Horodło	Pn	.
Hrubieszów	W	.
Kryłów	C	.
Uchanie	C	—
Werbkowice	C	.
Janów		
Annopol	C	—
Janów	C	2/1, 3/2, 4/3, 4/5, 24/6, 14/9, 2/11, 9/12
Kraśnik	W	7/1, 15/2, 21/3, 13/5, 13/6, 16/8, 15/9, 4/10, 11/11, 4/12
Modliborzyce	Pn	21/1, 24/2, 12 i 26/3, 25/4, 9 i 17/5, 30/6, 22/7, 10 i 24/8, 9 i 22/9, 15 i 28/10, 13 i 25/11, 21/12
Szastarka	Śr	—
Urzędów	Pn [d]	15/2, 4/4, 15/6, 10/8, 18/10, 9/12
Zaklików	Sr	22/1, 7/3, 27/7, 25/8, 2/11, 14/12
Zakrzówek	C	—
Konstantynów		
Janów Podlaski	W [e]	W po 10 i 25 m-ca
Konstantynów	—	W po 5 m-ca
Łosice	Śr [f]	27/1, 2 i 23/3, 6/4, 11/5, 29/6, 20/7, 17/8, 5/10, 16/11, 14/12
Sarnaki	W [f]	26/1, 8/3, 26/4, 10/5, 4/10
Krasnystaw		
Gorzków	C	10/5
Izbica	P	1-sza Śr na początku każdego kwartału
Kraśniczyn	Pn	—
Krasnystaw	W P	W po 1 m-ca
Turobin	C	26/1, 23/3, 26/4, 24/5, 5/7, 23/8, 18/10, 6/12
Wysokie	—	1-sza Śr m-ca
Żółkiewka	Pn	.

a W czasie robót polnych i kiedy drogi są złe. *b* Gdy niema robót polnych i drogi są dobre. *c* W razie święta — P.
d Co 2-gi tydzień. *e* Po 10 m-ca. *f* Po 1 i 15 m-ca. *g* Od 12/1.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Lubartów		
Czemierniki	—	26/1, 1 i 29/3, 10/5,5/7, 16/8, 1/11, 6/12
Lubartów	W P	12/1, 22/3, 10/5, 2 i 30/8,/11/10
Łęczna	P	Pn, oraz 26/5, 1/9
Michów-Lubart.	—	Śr
Lublin (m.-*v.*)	Pn-S	C
Lublin		
Bełżyce	W	5/4, 11/5, 20/7, 5/10, 2/11, 14/12
Biskupice	Pn	7/1, 8/5, 27/9, 11/11
Bychawa	W	13/1, 9/3, 27/4, 27/7, 28/9, 26/10
Chodel	.	—
Głusk	Pn [a]	—
Krzczonów	C [a]	8/1, 5/3, 14/5, 2/7, 10/9, 5/11
Milejów	C	—
Niedrzwica Kośc.	Pn [b]	9/5, 29/8
Piaski	Śr	—
Łuków		
Adamów	Pn	7/3, 25/4, 20/6, 29/8, 17/10, 5/12
Kock	W	9/2, 22/3, 26/4, 11/10, 8/11, 20/12
Łuków	C	16/2, 22 i 29/3, 17/5, 13/9
Łysobyki	W [a]	.
Stoczek	—	W [a]
Puławy		
Baranów	W	—
Irena	Śr	—
Józefów	C	—
Kazimierz Dolny	P	W
Końskowola	—	W
Kurów	C	—
Markuszów	—	Pn
Opole	—	Pn
Puławy	W P	Śr
Wąwolnica	—	Śr
Radzyń		
Międzyrzec	W C	C po 1 i 15 m-ca
Radzyń	Śr	Pn po 1 m-ca
Wohyń	—	Pn po 20 m-ca
Siedlce		
Mokobody	—	1-sza Śr m-ca oraz 19/10
Mordy	C	Pn po 1 m-ca oraz 10/3 i 6/10
Siedlce	W P	W po 1 i 15 m-ca oraz 12/1, 9/2, 8/3, 10/5, 28/6, 2/8, 27/9, 15/11
Sokołów		
Kosów	W	W po 1 i 15 m-ca
Sokołów	C	7/1, 2/6, 24/3, 18/8, 6/10, 3/11
Sterdyń	.	25/1, 29/2, 14/3, 2/5, 20/6, 1 i 29/8, 26/9, 17 i 31/10, 14/11, 21/12
Tomaszów		
Komarów	Pn	—
Łaszczów	W	—
Tomaszów	C	—
Tyszowce	Śr	13/1, 3 i 24/2, 30/3, 20/4, 11 i 25/5, 1 i 22/6, 6/7, 10/8, 14/9, 9/11
Węgrów		
Liw	—	4/2, 17/3, 12/5, 27/10
Sadowne	.	—
Stoczek	—	Pn
Węgrów	P	W
Włodawa		
Maroszyn Mały	Śr	—
Ostrów	C	30/5, 4 i 18/7, 8/8, 17/10, 21/11
Parczew	W C	12/1, 9/2, 8/3, 26/4, 10 i 31/5, 28/6, 30/8, 6/9, 4/10, 13/12
Podedwórze	Śr [c]	—
Sławatycze	Pn	Pn po 1 m-ca
Wereszczyn	Śr [a]	—
Wisznice	Pn [d]	25/4, 27/6, 22/8
Włodawa	C	5/5, 4/7, 28/8, 14/10
Uhruska	C	—
Zamość		
Krasnobród	W	—
Radecznica	Śr [a]	—
Skierbieszów	Śr [b]	8/7
Szczebrzeszyn	W	—
Zamość	C	8/2, 14/3, 9/5, 18/7, 26/9, 14/11
Zwierzyniec	Śr	—

Woj. białostockie — *Dép. de Białystok*

Augustów		
Augustów	W P	5/1, 22/3, 10/5, 14/6, 5 i 26/7, 30/8, 15/11
Lipsk	Śr [e]	12/1, 26/4, 5/7, 25/10
Raczki	Pn [e]	4/1, 8/2, 4/4, 23/5, 8/8, 3 i 24/10
Sopoćkinie	P	27/5, 14/10
Sztabin	—	3 i 10/2, 2 i 30/3, 25/5, 27/7, 28/9, 2/11
Białystok (m.-*v.*)	Pn-P	24/6
Białystok		
Choroszcz	—	21/3
Goniądz	Pn	21/1, 20/6, 15/7
Gródek	W	—
Jasionówka	—	9/2, 24/5, 8/11
Knyszyn	C	7/1, 24/3, 12/5, 2/6
Michałowo	Pn C	10-go każdego m-ca
Suraż	—	3/2, 2/3, 6/4, 14/10, 2/11, 7/12
Zabłudów	Pn	Pn po 1 m-ca
Bielsk		
Bielsk Podlaski	—	C
Boćki	Śr	—
Brańsk	—	Pn
Ciechanowiec	Pn C	C po 1 i 15 m-ca oraz 2/2, 3/4, 10/8, 21/9, 30/11

a Co 2 tygodnie, *b* 1-szy w m-cu. *c* Po 10 m-ca. *d* Po 15 m-ca. *e* Po 1 m-ca.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych dnie tygodnia	Daty targów wielkich dnie i miesiące
Drohiczyn	Pn	Pn po 1 m-ca oraz 28-30/10
Grodzisk	Pn	11/11
Hajnówka	Śr	—
Kleszczele	—	Pn i 14/10
Narew	.	—
Nurzec	Śr	—
Orla	—	W [a]
Perlejewo	.	—
Siemiatycze	—	C i 27/10
Grodno		
Brzostowica W.	W	—
Brzostowica M.	—	Śr
Ejsymonty W.	—	8 i 26 m-ca
Grodno	—	Pn Śr i P
Indura	W	12/1, 5/4, 8/5, 2/8, 4/10, 6/12
Jeziory	C	5 i 6/10
Krynki	C	7/1, 3/2, 5/3. 24/4, 9/5, 14/6, 27/7, 16/8, 9/9, 5/10, 3/11, 9/12
Łunna	—	1 i 20-go m-ca oraz 30/3 28/12
Porzecze	Śr	—
Skidel	W	—
Wołpa	[b]	15-go każdego m-ca oraz 15/10, 15 i 28/11
Kolno		
Jedwabne	Śr	—
Kolno	—	C
Łyse	—	Śr
Stawiski	Pn P	24/3, 4/10, 29/11, 4/12
Łomża		
Łomża	W P	8 i 15/2, 21/3, 4/4, 18/7, 3/10, 14/11
Nowogród	W	—
Rutki	Śr	—
Śniadowo	C	—
Zambrów	W	—
Zawady	—	Pn
Ostrołęka		
Czerwin	—	26/1, 22 i 29/3, 24/5, 26/7, 4/10, 8/11, 20/12
Goworowo	C	C po 15 m-ca
Kadzidło	—	Pn po 10 m-ca
Myszyniec	C	7/1, 30/3, 1/6, 17/8, 5/10, 16/11
Ostrołęka	W P	W po 15 m-ca oraz 17/2, 23/3, 6/7, 21/9, 2/11, 14/12
Piski	—	Śr po 15 m-ca
Troszyn	—	Pn po 1 i 15 m-ca
Ostrów		
Andrzejewo	—	8/2 7/3, 9/5, 4/7, 29/8, 10/10, 14/11
Brok	C [c]	. 17/3, 16/6, . 15/12
Długosiodło	—	1-sa Śr m-ca
Małkinia	W	8/1, 5/2, 5/3, 2/4, 7/5, 4/6, 2/7, 6/8, 3/9, 8/10, 5/11, 3/12
Nur	—	16/1, 13/3, 15/5, 17/7, 16/10
Ostrów Maz.	Pn C	1-szy Pn m-ca, 8/2, 7/3, 9/5, 12/9, 24/10, 21/11

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych dnie tygodnia	Daty targów wielkich dnie i miesiące
Poręba	—	Śr po 15 m-ca [d]
Wąsewo	—	Śr po 15 m-ca
Zaręby	Śr	13/1, 23/3, 4/5, 20/7, 5/10, 7/12
Sokółka		
Dąbrowa	W	17/5, 5/7
Janów	W	—
Kuźnica	C [e]	—
Nowy Dwór	Śr [e]	—
Odelsk	Sr	—
Sokółka	Pn	—
Suchowola	C	28/4, 30/6
Suwałki		
Bakałarzewo	—	12/1, 9/2, 8/3, 26/4, 28/6, 27/9, 8/11
Filipów	Pn P	C po 1 m-ca oraz 25/1, 21/3, 23/5, 22/8, 26/9, 14/11, 19/12
Krasnopol	—	C po 15 m-ca
Przerośl	—	Pn po 15 m-ca oraz 22/3, 10/5, 9/8, 4/10, 29/11
Puńsk	—	W po 8 m-ca oraz 12/1, 22/3, 26/4, 5/7, 16/8, 8/11
Sejny	W P	W po 1 m-ca oraz 12/1, 9/2, 8/3, 10/5, 5/7, 4/10, 13/12
Suwałki	W P	13/1, 10/2, 23/3, 11/5, 19/6, 20/7, 17/8, 14/9, 12/10, 7/12
Wiżajny	W P	W po 1 m-ca oraz 9/2, 29/3, 17/5, 26/7, 16/8, 4/10, 20/12
Szczuczyn		
Grajewo	W P	Pn po 1 i 15 m-ca oraz 21/3, 23/5, 7/11
Radziłów	C	7/1, 28/4, 23/6, 15/12
Rajgród	W P	9/2, 8 i 29/3, 10/5, 13/9, 11/10
Szczuczyn	P	W
Wołkowysk		
Jałówka	—	1-go każdego m-ca
Łysków	—	1 i 15 m-ca
Mścibów	—	5-go każdego m-ca oraz 10/2, 2 i 29/3, 24/4, 17/5, 25/6, 26/11, 27/12
Piaski	Śr	25-go m-ca oraz 10/5, 7/12
Porozów	Śr	10-go każdego m-ca
Roś	—	10 i 20-go m-ca oraz 1/10, 1/12
Świsłocz	Pn	15-go każdego m-ca
Wołkowysk	W C	22 każdego m-ca oraz 29/6
Zelwa	C	3-go każdego m-ca
Wysokie Maz.		
Ciechanowiec	Pn C	8/2, 25/4, 30/5, 16/8, 26/9, 5/12
Czyżew	W P	5/1, 1 i 22/3, 10/5, 26/7, 6/9, 4/10, 2/11, 13/12
Łapy	W P	—
Sokoły	C [f]	12/1, 16/2, 22/3, 5/4, 10/5, 14/6, 26/7, 16/8, 20/9, 13/12
Tykocin	W P	9/2, 26/7 11/10, 15/11, 27/12
Wysokie Maz.	Pn C	11 i 25/1, 21/3, 2/5, 27/6, 12/8, 7/11 oraz Pn po 1 m-ca

a W razie święta P. *b* 5 i 28 m-ca. *c* Co 2 tygodnie. *d* W razie święta targ się odbywa w następną Śr. *e* Tylko od 15/10 — 15/4. *f* W razie święta targ odbywa się przedtem we W.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych: dnie tygodnia	Daty targów wielkich: dnie i miesiące
Woj. wileńskie — *Dép. de Wilno*		
Brasław		
Brasław	Śr P	3/2, 27/4, 5/10
Druja	W P	—
Dryświaty	C	7/1, 10/3, 1/5, 11 i 12/7, 6/10, 24/11
Jody	W	—
Koziany	Śr	—
Miory	Pn *c*	.
Nowy Pohost	C	—
Opsa	Pn	24 i 25/6, 19 i 20/12
Słobódka	Pn	—
Turmont	W	—
Widze	W P	12/1, 9/3, 5/4, 31/5, 19/7, 4/10
Dzisna		
Dokszyce	.	—
Dzisna	W P	. 25/3, 29/4, 23/12
Głębokie	Pn C P	22/12
Hermanowicze	.	—
Hołubicze	W	—
Łużki	W	—
Plisa	Śr	—
Prozoroki	Pn	—
Szarkowszczyzna	Śr	—
Mołodeczno		
Gródek	W	10/5
Lebiedziewo	Pn	4/1, 29/2, 15/5, 29/7, 7/10, 8/12
Mołodeczno	.	—
Oszmiana		
Dziewieniszki	C	23/4, 9/9, 1/10
Holszany	Pn P	23/3, 23/4, 13 i 24/6, 16/8, 8/9, 9/12
Krewo	.	—
Oszmiana	Pn C	23/4, 6 i 27/5, 15 i 16/8, 8, 29 i 30/9
Smorgonie	Śr	26/2, 28/5, 29/6, 6/8, 10/9, 11/10, 21 i 24/12
Żuprany	—	30/6, 25/7, 2/11
Postawy		
Duniłowicze	W	—
Hruzdowo	Śr	—
Kobylniki	W	4/1, 5/2, 4 i 24/3, 11/6, 22/7, 16/8, 29/9, 10/11
Miadzioł	C	19/1, 15/2, 15/5, 6/7, 14/8, 14 i 29/10, 11/11, 21/12
Postawy	Pn	—
Wołkołata	Śr	—
Święciany		
Daugieliszki	Pn	—
Dukszty	Śr	—
Hoduciszki	C	—
Ignalino	C	—
Kiemieliszki	Śr	—
Komaje	Śr	3/2, 20/3, 24/4, 17/5, 30/6, 2/10, 2/11
Łyntupy	C	29/3, 1 i 15/5
Mielegiany	Pn	—
Nowo-Święciany	W P	2/2, 19/3, 29/6, 13/10
Podbrodzie	Pn	21/3, 4/10 oraz 1-szy C m-ca
Święciany	W Śr P	1—5/1, 1—7/9
Świr	C	20/4, 2 i 30/6, 12/10, 2/11, 7/12
Szemietowszczyzna	Śr	—
Wilejka		
Budsław	Pn	—
Dołhinów	C	—
Ilja	Śr	19/1, 2/8
Kraśne	Pn	—
Krzywicze	Śr	—
Kurzeniec	W	9/2, 5/4, 6/8, 8/9, 9 i 27/12
Olkowicze	Pn	—
Wilejka	C	—
Wojstom	Pn	—
Wilno (m.-*v.*)	W P	4/3, 23/4, 24 i 29/6
Wilno-Troki		
Landwarów	Pn	—
Mejszagoła	Pn	—
Michaliszki	*a*	29/9
Niemenczyn	C	—
Nowa Wilejka	W P	—
Olkieniki	W	—
Orany	W	—
Ostrowiec	Pn	—
Podbrzezie	Śr	—
Rudziszki	Śr	—
Szumsk	Śr	—
Taboryszki	*b*	31/3, 19/5, 16/7
Troki Nowe	C *c*	6/1, 19/3, 13/6, 28/10
Turgiele	*d*	8/5
Wielkie Soleczniki	*e*	—
Worniany	C	—
Woj. nowogródzkie — *Dép. de Nowogródek*		
Baranowicze		
Baranowicze	Pn C	3/1, 23/4, 1/10
Horodyszcze	Pn	6/5, 27/6, 3/10
Lachowicze	Śr P	25/5, 21/6, 27/10
Mołczadź	Śr	23/4, 12/7, 2/8, 27/9
Stołowicze	—	28/8, 21/9
Lida		
Bielica	Śr	—
Bieniakonie	Śr	—
Brzozówka	C	—
Ejszyszki	C	—
Iwje	Śr	2/1, 1/2, 8/5, 8 i 30/6, 29/9, 1 i 2/11
Lida	Pn	—
Lipniszki	C	7/1, 4/3, 12/6, 12, 16/7, 15/8, 8/9
Raduń	Śr	—
Werenów	W	—
Zabłocie	Pn	—
Nieśwież		
Horodziej	C	—
Kleck	Pn	—
Nieśwież	Śr P	—
Siniawka	C	—
Snów	W	20/1, 12/7, 19/8
Zaostrowiecze	C	22/5, 21/9

a 14 i 28 każdego m-ca. *b* 25 każdego m-ca. *c* Oraz 1-szy Pn każdego m-ca. *d* 10 każdego m-ca. *e* 1 każdego m-ca.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Nowogródek		
Dworzec	Pn	—
Korelicze	Śr	5/1, 18/4, 6/6, 6/8, 8/9
Lubcza	W P	2/8
Nowogródek	Pn C	1/3, 22/6, 19/8, 17/12
Nowojelnia	Śr	—
Zdzięcioł	W P	—
Słonim		
Byteń	*a*	13/7, 27/10
Dereczyn	W	—
Słonim	Pn C	—
Kozłowszczyzna	Pn	—
Stołpce		
Derewno	C	—
Mir	Pn C	22/5, 8/11, 19/12
Naliboki	Pn	—
Rubieżewicze	Pn	—
Stołpce	W P	9/2, 8/6, 6/12
Turzec	W	6/5, 14/10
Szczuczyn		
Ostryna	Pn	—
Różanka	Śr	—
Sobakińce	Śr	—
Szczuczyn k/Lidy	Pn C	—
Wasiliszki	W	29/3, 24/5
Żołudek	Pn	—
Wołożyn		
Bakszty	Pn	14-go każdego m-ca
Iwieniec	Śr	—
Traby	W	—
Wiszniew	Śr	—
Wołożyn	Pn C	12/1, 23/4, 14/6, 17/10

Woj. poleskie — *Dép. de Polesie*

Brześć n/B.		
Brześć n/Bugiem	Śr P	1-go i 16-go każdego m-ca
Czernawczyce	—	28/8, 10/11, 19/12 i 10-go każdego m-ca
Domaczewo	—	Śr po 15 m-ca i 9/6, 18/10
Kamieniec Lit.	C	5, 13/1, 3, 5/2, 5, 14, 25/3, 5/4, 5, 6, 15/5, 5, 25/6, 12, 15/7, 15, 19/8, 5, 14/9, 5, 14/10, 5, 21/11, 5, 17/12
Małoryta	—	15-go i 28-go m-ca
Mokrany	—	5/4, 25/6, 25/7, 25/9
Pożeżyn	—	4-go m-ca
Wielkoryta	—	8/1, 8/3, 8/4, 8/5, 8/7, 8/8, 8/9, 8/10, 8/11
Wysokie Lit.	C	9/2, 24/5, 2/7, 11/9, 4/12 oraz 20-go m-ca
Drohiczyn		
Chomsk	—	2, 19/1, 1/2, 1, 9/3, 1, 6/4, 1/6, 1, 12/7, 2, 28/8, 1, 27/9, 14/10, 21/11, 22/12
Drohiczyn	Pn	9/5, 22/5, 19/7, 6/8, 14/9
Janów	Śr	14/1, 12/4, 6/5, 7/7, 12/9, 14, 27/10, 22/11 i 5 każdego m.
Motol	C	9, 12/1, 22/3, 7/4, 15/5, 14/8, 22/9, 9/10, 8/11, 7, 17/12
Odryżyn	—	12/2, 22/3, 3/5, 25/6, 2, 14/8 9/10, 17/12
Wołowel	—	5-go każdego m-ca
Kamień Koszyrski		
Chocieszów	—	28-go każdego m-ca
Kamień Koszyrski	—	W
Lubieszów	—	15/5, 13/7, 21/9, 19/12 i 10 każdego m-ca
Pniewno	—	2-go każdego m-ca
Rzeczyca	—	15-go każdego m-ca
Wielka Głusza	—	1-go i 16-go każdego m-ca
Kobryń		
Antopol	Pn	24/1, 22, 30/3, 6/6, 2/8, 27/9, 27/10, 9/12 i 1-go każdego m-ca
Czerniany	—	23-go każdego m-ca
Dywin	—	4-go i 17-go każdego m-ca
Horodec	—	5-go każdego m-ca oraz 6/5, i 12/9
Kobryń	Pn C	10-go, 20-go i 30-go m-ca
Lelików	—	25-go każdego m-ca
Nowosiółki	—	2/1, 1/3, 1/5, 1/7, 1/9, 10/11
Samary	—	12-go każdego m-ca
Tewle	—	7-go i 26-go każdego m-ca
Żabinka	—	15-go i 25-go m-ca oraz 14-go i 28/10
Kossów		
Iwacewicze	Śr	15/2, 6/5, 27/9, 9/11
Kossów Poleski	C	30/1, 15/2, 7/4, 6/5, 28/8, 9/10, 21/11
Różana	Pn	13/4, 12/7, 19/8
Telechany	C	20/1, 7/4, 6/5, 7/7, 11/9, 21/11
Święta Wola	*b*	9/1, 27/9, 9/5
Łuniniec		
Czuczewicze	—	W co 2 tygodnie, oraz 15/2, 12/7, 14/9, 4/12
Hancewicze	*c*	1-szy C m-ca
Kożangródek	.	22/5, 19/12
Lenin	—	C co 2 tygodnie oraz 22/5 i 14/10
Łachwa	—	15-go każdego m-ca
Łuniniec	*d*	1-go i 15-go każdego m-ca
Pińsk		
Lemieszewicze	—	22/5, 21/9
Łahiszyn	*e*	15/1, 15/2, 7/4, 12/7, 19/8, 14/10
Moroczno	*f*	20/1, 7/4, 12/9, 12/11
Pińsk	Pn Śr P	8/4, 20/6, 1/7, 28/8, 21/9, 19/12
Pohost Zahorod.	—	7/1, 15/2, 9/3, 15/4, 9/5, 24/6 20/7, 29/8, 26/9, 22/10, 15/11, 15/12

a 20-go każdego m-ca, dnia z wyjątkiem sobót i świąt. *b* 1-y W m-ca, a w razie święta Pn. *c* We wszystkie C pozostałe po targach wielkich. *d* Każdego *e* 1-go każdego m-ca. *f* 27-go każdego m-ca

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty / Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Prużana		
Bereza Kartuska	C	1/1, 10/3, 23/4, 5/5, 29/6, 15/8, 8/9, 14/10 i 5-go każdego m-ca
Linowo	Śr	3/11
Malecz	—	12/7, 14/9, 21/11, 9/12
Prużana	Pn C	19/8, 27/10, 10/11
Sielec	—	23/1, 22/3, 4/8, 14/10, 14/11
Szereszów	C	23/1, 22/3, 4/8, 14/10, 14/11
Stolin		
Bereźne	—	12/2, 22/5, 2/8, 11/11
Dawidgródek	P Śr	1-go każdego m-ca
Płotnica	—	14/10
Stolin	C	15/1, 15/2, 15, 21/3, 15/4, 6, 15/5, 15, 30/6, 15/7, 15, 19/8, 15/9, 15/10, 15, 29/11, 15/12
Woj. wołyńskie — *Dép. de Wołyń*		
Dubno		
Boremel	—	W
Demidówka	—	12 i 24-go m-ca
Dubno	—	Pn
Jeziorany	—	2 i 4-ty W m-ca
Kozin	—	Śr
Młynów	—	14 i 28-go m-ca
Murawica	—	7 i 21-go m-ca
Ostrożec	—	—
Radziwiłłów	W	—
Warkowicze	—	C
Horochów		
Beresteczko	*a*	C
Horochów	*a*	C
Kisielin	—	Pn
Łokacze	—	Śr
Ozdziutycze	—	P
Kostopol		
Bereźne	—	Śr i 19/1, 22/6, 12/7, 22/9
Deraźno	—	Pn
Ludwipol	—	Pn
Osowa	—	W *b*
Stepań	—	Śr
Kowel		
Bucyń	—	13 i 28-go m-ca
Hołoby	—	W
Kowel	—	C
Krymno	—	W *b*
Maciejów	—	Śr
Maniewicze	—	W *b*
Mielce	—	Śr *b* i 22/6, 25/7, 19/8, 19/12
Mielnica	—	Śr
Niesuchoiże	—	Pn
Powursk	—	Pn *b*
Ratno	—	Pn
Turzysk	—	Pn
Zabłocie	—	1 i 14-go m-ca

Powiaty / Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Krzemieniec		
Bereżce	—	Pn
Białozórka	—	Pn
Katerburg	—	C
Kołodno	—	W
Krzemieniec	—	W
Łanowce	—	Śr
Poczajów	—	C
Szumsk	—	Pn
Wiśniowiec	—	Pn
Wyszogródek	—	C
Luboml		
Luboml	—	Pn
Szack	Śr *b*	—
Łuck		
Czartorysk	—	—
Kiwerce	—	W
Kołki	—	Śr
Łuck	—	C
Nieświcz	—	Pn
Ołyka	—	Śr
Perespa	—	Śr
Rożyszcze	—	Pn
Sienkiewiczówka	—	Śr
Torczyn	—	W
Zofjówka	—	W
Równe		
Aleksandrja	—	C
Hoszcza	*a*	Śr oraz 3/6, 21/11
Klewań	*a*	C
Korzec	*a*	Pn oraz 10/2, 9/3, 9/5, 24/6 20/7, 15/8, 6/10
Międzyrzec	—	10 i 25-go m-ca oraz 10/3, 29/5, 11/7, 27/9, 22/12
Równe	P	Pn oraz 15/1, 13/7, 14/11
Tuczyn	—	Pn
Sarny		
Antonówka	Pn *c*	—
Bereźnica	—	15/2
Klesów	—	10 i 25-go m-ca
Rafałówka	—	19/1, 22/5, 7/7, 19/8, 21/9, 10/10, 24/11
Rafałówka os.	C	10-go m-ca
Rokitno	—	5 i 18-go m-ca
Sarny	—	2 i 16-go m-ca
Stepańgród	—	2/8
Włodzimierzec	Śr	14/1, 7/4, 9/6, 28/8 14/10, 4/12
Włodzimierz		
Poryck	—	W
Uściług	—	Śr
Włodzimierz	—	Pn C
Zdołbunów		
Mizocz	Pn	—
Ostróg	—	C
Zdołbunów	Śr	—

a Codziennie. *b* Co 2 tygodnie. *c* Po 1 i 15-ym m-ca.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów: małych — dnie tygodnia	Daty targów: wielkich — dnie i miesiące
Woj. poznańskie — *Dép. de Poznań*		
Bydgoszcz (m.-*v.*)	Pn W Śr C S	5/1, 9/2, 8/3, 5/4, 10/5, 7/6, 5/7, 23/8, 18/10, 15/11, 6/12
Bydgoszcz		
Fordon	W P [a]	1/3, 12/4, 2/8, 4/10, 1/11
Koronowo	Pn C [b]	18/2, 17/3, 21/4, 19/5, 16/6, 21/7, 18/8, 15/9, 20/10, 17/11
Nowawieś Wielka	—	11/2, 14/4, 9/6, 11/8, 13/10, 15/12
Solec Kujawski	W P [a]	7/4, 2/6, 4/8, 3/11
Chodzież		
Budzyń	—	1/3, 4/5, 6/9, 6/12
Chodzież	C [a]	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 25/10, 13/12
Margonin	Śr [a]	20/4, 20/7, 21/9, 16/11
Szamocin	Pn [b]	14/1, 11/2, 10/3, 14/4, 12/5, 9/6, 14/7, 11/8, 8/9, 13/10, 10/11, 6/12
Ujście	C [a]	3/3, 2/6, 1/8, 15/12
Czarnków		
Czarnków	W P	12/1, 8/3, 12/4, 7/6, 23/8, 11/10, 16/11, 13/12
Drawsko	C	—
Wieleń	W P	3/2, 9/3, 27/4, 1/6, 10/8, 5/10, 9/11, 14/12
Gniezno (m.-*v.*)	W P [a]	15—17/2, 16/3, 20—22/4, 15/6, 22—24/8, 5/10, 21—23/11, 14/12
Gniezno		
Czerniejewo	—	4/2, 12/5, 4/8, 3/11
Kiszkowo	C [a]	10/3, 9/6, 8/9, 10/11
Kłecko	Śr [a]	16/2, 19/4, 21/6, 16/8, 18/10, 20/12
Mielżyn	C [a]	4/2, 2/6, 6/10, 6/12
Powidz	—	24/3, 9/6, 15/9, 22/12
Witkowo	Śr S [a]	3/2, 2/3, 6/4, 4/5, 6/7, 3/8, 5/10, 7/12
Gostyń		
Gostyń	P [a]	25/2, 28/4, 30/6, 25/8, 27/10, 29/12
Krobia	S [a]	4/2, 12/5, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Piaski	—	17/2, 15/6, 17/8, 16/11
Poniec	C [a]	13/1, 3/3, 12/5, 7/7, 1/9, 3/11
Grodzisk		
Buk	Pn	9/2, 12/4, 12/7, 13/9, 8/11
Grodzisk	W P	16/2, 22/3, 19/4, 24/5, 5/7, 6/9, 25/10, 20/12
Opalenica	C	18/2, 7/4, 23/6, 18/8, 13/10, 15/12
Inowrocław (m.-*v.*)	Pn Śr P	4/1, 3/2, 2/3, 6/4, 4/5, 1/6, 6/7, 3/8, 7/9, 5/10, 2/11, 7/12
Inowrocław		
Dąbrowa Biskupia	—	12/1, 16/2, 15/3, 12/4, 17/5, 14/6, 12/7, 16/8, 13/9, 11/10, 15/11, 13/12
Gniewkowo	C [a]	5/1, 5/4, 5/7, 4/10
Jarocin		
Jaraczew	—	9/2, 5/4, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Jarocin	Pn P	13/1, 9/3, 13/4, 15/6, 20/7, 7/9, 26/10, 21/12
Mieszków	—	11/2, 9/6, 8/9, 9/12
Nowe Miasto n/W.	Śr	13/4, 8/6, 12/10, 14/12
Żerków	W P	12/1, 8/3, 10/5, 14/6, 9/8, 13/9, 8/11, 13/12
Kępno		
Bralin	—	18/3, 20/5, 16/9, 16/12
Kępno	W P [a]	23/2, 26/4, 30/8, 29/11
Rychtal	Pn [b]	4/2, 6/5, 2/9, 4/11
Kościan		
Czempiń	W P	16/2, 12/4, 14/6, 16/8, 18/10, 6/12
Kościan	Pn C	11/2, 10/3, 12/5, 11/8, 13/10, 15/12
Krzywin	Śr	13/1, 9/3, 20/4, 6/7, 12/10, 23/11
Koźmin		
Borek	W P [b]	10/2, 13/4, 15/6, 10/8, 12/10, 14/12
Koźmin	Pn C [b]	12/1, 10/3, 7/4, 9/6, 11/8, 8/9, 10/11, 6/12
Pogorzela	Śr [a]	21/1, 17/3, 19/5, 21/7, 22/9, 17/11
Krotoszyn		
Dobrzyca	Śr [a]	3/2, 6/4, 8/6, 3/8, 5/10, 7/12
Kobylin	C [a]	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 6/12
Krotoszyn	W P [a]	19/1, 16/2, 15/3, 19/4, 24/5, 21/6, 19/7, 23/8, 20/9, 18/10, 15/11, 20/12
Zduny	S [a]	10/3, 9/6, 8/9, 6/12
Leszno		
Leszno	Pn Śr P	17/2, 20/4, 15/6, 21/9, 19/10, 21/12
Osieczna	S	9/2, 5/4, 7/6, 9/8, 11/10, 6/12
Rydzyna	—	11/3, 3/6, 2/9, 2/12
Włoszakowice	C	—
Międzychód		
Kamionna	—	3/3, 12/5, 7/7, 3/11
Międzychód	W P	16/2, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 13/12
Sieraków	Pn C	4/2, 7/4, 7/7, 1/9, 6/10, 1/12
Mogilno		
Gęblice	Śr [c]	3/2, 6/4, 1/6, 3/8, 5/10, 7/12
Mogilno	W P	19/1, 8/3, 10/5, 5/7, 16/8, 13/9, 18/10, 13/12
Pakość	W P	26/1, 26/4, 30/8, 29/11
Trzemeszno	C	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 6/12
Nowy Tomyśl		
Lwówek	Pn [b]	17/2, 20/4, 15/6, 24/8, 28/9, 16/11
Miedzichowo	Śr [b]	—
Nowy Tomyśl	C [a]	25/2, 10/3, 9/6, 11/8, 8/9, 24/11
Zbąszyń	W P [a]	9/2, 15/3, 10/5, 5/7, 23/8, 4/10, 20/12

a O ile przypada święto, targ odbywa się dnia poprzedniego. *b* O ile przypada święto, targ odbywa się dnia następnego.
c Targi narazie nie odbywają się wskutek słabej frekwencji.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Oborniki		
Murowana Goślina	C	10/3, 9/6, 8/9, 7/12
Oborniki	Pn C	5/4, 2/8, 4/10, 6/12
Połajewo	—	25/2, 1/9
Rogoźno	P	19/1, 22/3, 19/4, 21/6, 16/8, 4/10, 22/11, 20/12
Ryczywół	Śr	24/2, 27/4, 22/6, 24/8, 26/10, 21/12
Odolanów		
Odolanów	C [a]	4/2, 7/4, 9/6, 1/9, 6/10, 1/12
Raszków	—	12/2, 8/4, 10/6, 12/8, 14/10, 9/12
Sulmierzyce	—	11/2, 9/6, 11/8, 11/11
Ostrów		
Ołobok	—	4/2, 6/5, 5/8, 4/11
Ostrów	Pn C	5/1, 9/2, 5/4, 10/5, 7/6, 5/7, 16/8, 6/9, 4/10, 15/11, 15, 19 i 22/12
Ostrzeszów		
Grabów	Śr [a]	9/3, 8/6, 14/9, 14/12
Kobylagóra	—	8/3, 14/6, 9/8, 13/12
Mikstat	W [b]	12/1, 8/3, 7/6, 9/8, 11/10, 13/12
Ostrzeszów	C [a]	4/2, 3/3, 2/6, 1/9, 6/10, 1/12
Pleszew		
Pleszew	Pn C	7/1, 4/2, 8/4, 6/5, 8/7, 2/9, 7/10, 2/12
Poznań (m.-*v.*)	Pn-S	—
Poznań		
Pobiedziska	Pn [a]	20/1, 20/4, 17/8, 16/11
Stęszew	C [a]	18/2, 19/5, 18/8, 17/11
Swarzędz	W P [a]	4/2, 7/4, 2/6, 4/8, 6/10, 1/12
Tarnowo Podgórne	C [a]	8/3, 14/7, 27/10
Rawicz		
Bojanowo	Śr S [a]	6/4, 6/7, 5/10, 7/12
Dubin	—	16/3, 15/6, 6/7, 5/10, 14/12
Jutrosin	Pn [a]	18/2, 21/4, 2/6, 18/8, 13/10, 1/12
Miejska Górka	Śr S [a]	29/3, 31/5, 30/8, 29/11
Rawicz	Śr S [a]	10/2, 9/3, 13/4, 8/6, 13/7, 12/10, 9/11, 14/12
Sarnowa	—	16/2, 17/5, 16/8, 15/11
Strzelno		
Kruszwica	W S [a]	10/3, 12/5, 14/7, 8/9, 13/10, 15/12
Strzelno	W P [a]	26/1, 5/4, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Szamotuły		
Duszniki	W	10/3, 9/6, 8/9, 15/12
Kaźmierz	Pn	24/3, 13/10
Obrzycko	Śr	17/2, 18/5, 10/8, 9/11
Ostroróg	—	4/2, 7/4, 2/6, 4/8, 6/10, 1/12
Pniewy	W P	17/3, 19/5, 14/7, 11/8, 20/10, 15/12
Szamotuły	W P	13/1, 9/3, 11/5, 13/7, 10/8, 14/9, 12/10, 14/12
Wronki	Pn P	10/3, 21/7, 13/10, 15/12
Szubin		
Barcin	C	11/2, 14/4, 9/6, 11/8, 13/10, 6/12
Kcynia	W P	4/2, 12/5, 7/7, 1/9, 3/11, 1/12
Łabiszyn	Pn P	9/2, 5/4, 7/6, 5/7, 2/8, 6/9, 4/10, 8/11
Rynarzewo	—	29/3, 21/6, 27/9, 22/11
Szubin	Śr P	13/1, 9/3, 27/4, 15/6, 3/8, 21/9, 9/11, 14/12
Śmigiel		
Śmigiel	Śr [a]	3/2, 6/4, 1/6, 7/9, 2/11, 7/12
Wielichowo	S [a]	3/2, 5/4, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Śrem		
Bnin	—	9/2, 24/5, 23/8, 8/11
Dolsk	C	4/2, 5/4, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Kórnik	C	24/3, 16/6, 22/9, 15/12
Książ	C	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 13/12
Mosina	W P	18/2, 12/5, 18/8, 10/11
Śrem	Pn P	16/3 18/5, 15/6, 21/9, 19/10, 21/12
Środa		
Kostrzyn	C	22/3, 21/6, 20/9, 20/12
Środa	Pn C [a]	1/3, 5/4, 7/6, 6/9, 4/10, 13/12
Zaniemyśl	P [a]	9/2, 10/5, 2/8, 15/11
Wągrowiec		
Gołańcz	—	2/3, 1/6, 7/9, 7/12
Mieścisko	Śr [a]	1/3, 7/6, 6/9, 6/12
Skoki	C [a]	17/3, 19/5, 18/8, 20/10, 15/12
Wągrowiec	C [a]	7/1, 4/2, 3/3, 7/4, 12/5, 2/6, 7/7, 4/8, 1/9, 6/10, 3/11, 1/12
Wolsztyn		
Kaszczor	C [c]	1/3, 7/6 6/9, 6/12
Kębłowo	—	14/4, 14/7, 1/9, 3/11
Rakoniewice	C	9/2, 10/5, 9/8, 11/10, 8/11, 13/12
Rostarzewo	—	8/2, 9/5, 8/8, 14/11
Wolsztyn	P	16/2, 15/3, 17/5, 21/6, 16/8, 20/9, 15/11, 20/12
Września		
Miłosław	Śr [b]	27/1, 30/3, 25/5, 27/7, 28/9, 30/11
Strzałkowo	Śr S	—
Września	Pn C [a]	12/1, 8/3, 12/4, 10/5, 12/7 9/8, 11/10, 13/12
Wyrzysk		
Białośliwie	—	15/3, 14/6, 6/9, 20/12
Łobżenica	P [a]	9/2, 12/4, 28/6, 16/8, 13/9, 18/10, 15/11, 13/12
Miasteczko	—	12/5, 3/11
Mrocza	C [a]	8/3, 29/4, 5/7, 20/9, 28/10, 20/12
Nakło	W P [a]	12/1, 23/2, 15/3, 19/4, 12/7, 25/10, 22/11, 20/12
Osiek	—	16/2, 19/4, 13/9, 15/11
Wyrzysk	Śr [b]	17/3, 19/5, 16/6, 15/9, 27/10, 15/12
Wysoka	C	16/3, 20/4, 18/5, 13/7, 17/8, 14/9, 5/11, 21/12

a b c — Obacz uwagi na str. 1009. *a b c* — Voir les notes à la page 1009.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Żnin		
Gąsawa	C	21/4, 16/6, 18/8, 20/10
Janowiec	W P	13/2, 21/4, 19/5, 21/7, 15/9, 20/10, 17/11, 15/12
Rogowo	Śr	6/4, 1/6, 3/8, 7/12
Żnin	W P	3/3, 28/4, 2/6, 4/8, 6/10, 3/11
Woj. pomorskie — *Dép. de Pomorze*		
Brodnica		
Brodnica	Pn C	7/1, 4/2, 3/3, 7/4, 6/5, 2/6, 1/9, 6/10, 3/11, 1/12
Górzno	W P	17/2, 15/3, 20/4, 18/5, 20/7. 20/9, 19/10, 15/11
Jabłonowo	Śr S	9/2, 12/4, 10/5, 12/7, 8/11, 13/12
Jabłonowo Zamek	—	22/3, 17/5, 21/6, 16/8, 20/9, 22/11
Lidzbark	Pn C	8/1, 4 i 7/3, 3/6, 5/8, 2/9, 7 i 10/10, 4/11, 2/12
Nieżywięć	—	12/4, 28/6, 9/8, 11/10
Polskie Brzozie	—	1/6, 5/10
Chełmno		
Chełmno	Śr S	19/3, 14/5, 9/7, 3/9, 22/10, 3/12
Czarze	—	26/4, 8/11
Dąbrowa	—	1/2, 10/5, 5/7, 31/10
Lisewo	—	28/6, 15/11
Chojnice		
Borowymłyn	C	5/4, 7/6, 16/8, 18/10
Borzyszkowy	—	22/3, 21/6, 23/8, 20/12
Brusy	P	9 i 20/3, 11/5, 15/6, 13/7, 10/8, 14/9, 12/10
Brzeźno	—	1/3, 10/5, 5/7, 6/9, 8/11
Chojnice	Śr S	10/3, 9/6, 10/11, 1/12
Czersk	W P	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 13/9, 11/10. 8/11, 13/12
Konarzyny	—	11/5, 10/8, 19/10
Leśno	—	26/4, 31/5, 25/10
Lipnice	W	29/2, 29/4, 9/9, 9/11
Łąg	—	24/3, 24/11
Swornegać	—	16/2, 17/5, 20/9, 18/10
Wiele	—	19/5, 15/9
Działdowo		
Działdowo	W P	12/1, 8/3, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 8/11, 13/12
Płośnica	—	20/1, 20/4, 20/7, 19/10
Gniew		
Gniew	Śr S	14/3, 18 i 25/5, 17/9, 8/10, 19/11
Kościelna Jania	—	10/3, 10/11
Grudziądz (m.-*v.*)	Śr S	8 i 22/1, 5 i 19/2, 4 i 18/3, 8 i 22/4, 6 i 20/5, 3 i 17/6, 22/7, 5 i 19/8, 16/9, 7 i 21/10, 4 i 18/11, 2 i 16/12
Grudziądz		
Łasin	W P	11/2, 14/4, 9/6, 11/8, 13/10, 7/12
Radzyn	—	3/3, 7/4, 2/6, 7/7 8/9, 6/10, 3/11, 15/12
Kartuzy		
Chmielno	—	4/5, 4/10
Gowidlino	—	7/3, 3/11
Kartuzy	Śr S	13/1, 10/2, 9/3, 13/4, 11/5, 8/6, 13/7, 10/8 14/9 12/10, 9/11, 14/12
Kiełpino	—	6/10
Przodkowo	—	26/4, 25/10
Sierakowice	—	15/3, 10/5, 5/7, 16/8, 8/11
Stężyca	—	18/3, 4/11
Sulęczyno	—	19/4, 26/7, 13/9
Szymbark	—	21/5, 22/6, 22/10
Żukowo	—	1/6, 2/11
Kościerzyna		
Dziemiany	—	20/4, 8/6, 24/8, 26/10
Kościerzyna	W P	16/2, 5/4, 17/5, 21/6, 19/7, 20/9, 18/10, 22/11, 6/12
Liniewo	—	4/1, 29/3, 2/5, 4/7, 5/9, 2/11
Lipusz	—	31/3, 12/7, 9/8, 8/11
Pogódki	—	10/5, 25/10
Skarszewy	Śr S	3 i 9/2, 5 i 6/4, 7 i 28/6, 27/7, 2/8, 4 i 19/10, 22/11, 6/12
Stara Kiszewa	Śr	22/3, 13/4, 18/5, 8/6, 10 i 16/8, 12/10, 9/11, 14/12
Wysin	—	14/4, 13/10
Lubawa		
Grodziczno	—	11/2, 10/11
Kiełpiny	—	8/3, 11/10
Kurzętnik	—	20/1, 16/3, 18/5, 15/6, 20/7, 17/8, 19/10, 16/11
Lubawa	Pn P	3/2, 2/3, 6/4, 4/5, 1/6, 6/7, 3/8, 7/9, 5/10, 2 i 16/11
Łąkorz	C	17/3, 2/6, 22/9, 15/12
Mroczno	—	22/6, 26/10
Nowe Grodziczno	—	12/5, 8/9
Nowemiasto	W P	9/3, 11/5, 8/6, 13/7, 10/8, 12/10, 9/11, 14/12
Rybno	—	23/3, 22/6, 24/8, 23/11
Skarlin	—	7/4, 6/10
Gdynia (m.-*v.*)	.	25/2, 20/10
Morski		
Kielno	—	5/4, 8/11
Krokowa	—	12/5, 29/11
Linja	—	5/4, 18/10
Luzino	—	12/5, 10/11
Puck	P	2/3, 8/6, 5/10, 21/12
Rumja	—	17/5, 13/9
Strzepcz	—	19/4, 25/10
Szemud	—	30/6, 15/12
Wejherowo	Śr S	7/1, 3/3, 7/4, 2/6, 4/8, 6/10, 3/11, 15 i 22/12
Żarnówiec	—	5/4, 4/10
Sępolno		
Kamień	—.	24/3, 19/5, 16/6, 18/8, 20/10, 17/11

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych — dnie tygodnia	Daty targów wielkich — dnie i miesiące
Sępolno	P	22/3, 26/4, 5/7, 11/10, 8/11
Więcbork	C	9/2, 15/3, 12/4, 17/5, 21/6, 9/8, 4/10, 2/11, 13/12
Starogard		
Lubichowo	W	1/3, 5/7, 31/10
Nowacerkiew	—	7/5, 13/9
Skórcz	S	9/2, 5/4, 7/6, 2/8, 4/10, 6/12
Starogard	Śr P	10/2, 16/3, 4/5, 22/6, 5 i 6/7, 14/9, 26/10, 8 i 9/11, 14/12
Zblewo	C	7/4, 2/6, 4/8, 6/10
Świecie		
Bukowiec	—	9/2, 12/4, 14/6, 9/8, 11/10, 20/12
Drzycim	—	5/4, 5/11
Gruczno	—	21/6, 18/10
Jeżewo	—	21/4, 11/10
Lniano	—	13/4, 12/10
Lubiewo	—	6/4, 7/9
Nowe	Śr S	25/2, 24/3, 28/4, 23/6, 25/8, 22/9, 27/10, 22/12
Osie	C	16/2, 5/4, 7/6, 16/8, 4/10, 22/11
Pruszcz	—	2/3, 2/11
Świecie	Śr S	4/1, 1/2, 7/3, 4/4, 2/5, 6/6, 4/7, 1/8, 5/9, 3/10, 7/11, 5/12
Topólno	—	14/1, 10/3, 14/4, 12/5, 14/7, 8/9, 13/10, 10/11
Warlubie	P	6/5, 6/10
Tczew		
Godziszewo	—	29/3, 26/9
Pelplin	Śr S	11/1, 24/3, 27/5, 23/6, 20/10, 28/11
Tczew	Śr S	18/3, 10/6, 16/9, 4/11
Turza	—	5/4, 4/10
Toruń (m.*v.*)	W C P S	7 i 21/1, 4 i 18/2, 3 i 17/3, 7 i 21/4, 12 i 19/5, 2 i 16/6, 7 i 21/7, 4 i 18/8, 8 i 22/9, 6 i 20/10, 3 i 17/11, 15 i 22/12
Toruń		
Chełmża	W Śr P S	17/2, 9/3, 20/4, 15/6, 20/7, 21/9, 19/10, 9/11
Papowo Biskupie	—	2/5, 4/10
Podgórz	Pn C	2/3, 5/10
Tuchola		
Bysław	—	16/3, 6/11
Cekcyn	—	9/3, 18/5, 21/9, 21/12
Gostyczyn	—	14/4, 13/10
Śliwice	—	6/4, 1/6, 10/8, 12/10
Tuchola	W P	1/3, 10/5, 12/7, 30/8, 18/10, 22/11
Wąbrzeźno		
Golub	W P	—
Kowalewo	Śr S	3/3, 1/4, 6/5, 2/9, 3 i 4/11
Wąbrzeźno	W P	5/1, 1/2, 16/3, 5/4, 2/5, 22/6, 5/7, 2/8, 6/9, 4/10, 9/11, 6/12
Woj. śląskie — *Dép. de Śląsk*		
Bielsko (m.-*v.*)	Śr S	7/3, 27/6, 19/9, 12/12
Bielsko		
Czechowice	Pn C	—
Dziedzice	W P	7/10
Strumień	—	13/1, 9/3, 11/5, 6/7, 7/9, 2/11
Cieszyn		
Cieszyn	Śr S[a]	1-szy i 3-ci Pn m-ca
Istebna	—	1-szy C m-ca
Kończyce Małe	P[b]	—
Skoczów	C[a]	2-gi i 4-ty Pn m-ca
Ustroń	Pn	1-sza Śr m-ca[c]
Wisła	Śr[a]	27/4, 6/7, 19/10[c]
Katowice (m.-*v.*)	Pn C S	22/3, 21/6, 23/8, 22/11
Katowice		
Bielszowice	S	—
Brzezinka	Pn C	—
Chorzów	Śr S	—
Dąbrówka Mała	Śr	—
Kochłowice	Śr	—
Kończyce	W	—
Michałkowice	Śr S	—
Mysłowice	W P	9/3, 16/11
Rozdzień-Szopien.	S	—
Siemianowice	W P	—
Królewska Huta (m.-*v.*)	Śr S	4/2, 17/3, 21/4, 2/6, 7/7, 18/8, 13/10, 15/12
Lubliniec		
Kalety	W	—
Lubliniec	Śr	5/1, 9/2, 16/3, 6/4, 4/5, 1/6, 6/7, 3/8, 14/9, 5/10, 16/11, 7/12
Woźniki	Pn[d]	1/3, 7/6, 11/10, 20/12
Pszczyna		
Bieruń Stary	—	17/2, 23/3, 20/4, 18/5, 6/7, 17/8, 19/10, 16/11, 21/12
Mikołów	Pn P	5/1, 9/2, 2/3, 6 i 21/4, 4/5, 1/6, 6 i 21/7, 3/8, 7/9, 5 i 20/10, 2/11, 7/12
Murcki	Śr	—
Orzesze	C	—
Pszczyna	W P	27/1, 17/2, 16/3, 20/4, 11/5, 15/6, 20/7, 17/8, 21/9, 19/10, 16/11, 12/12
Tychy	Śr	—
Rybnik		
Rybnik	Śr	12/1, 16/2, 15/3, 12/4, 17/5, 14/6, 12/7, 9/8, 13/9, 11/10, 15/11, 13/12
Wodzisław	Pn C	19/1, 9/2, 8/3, 5 i 6/4, 10/5, 7/6, 5/7, 2/8, 6/9, 4/10, 8 i 9/11, 6/12
Żory	W S	13/1, 10/2, 9/3, 13/4, 18/5, 8/6, 13/7, 10/8, 14/9, 12/10, 9/11, 14/12

a W razie święta w dzień poprzedni. *b* 2-gi P każdego m-ca, wrazie święta w następny P. *c* W razie święta w następną Śr
d Co 2 tygodnie.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych (dnie tygodnia)	Daty targów wielkich (dnie i miesiące)
Świętochłowice		
Brzeziny śl.	P	—
Bytom Nowy	Śr S	—
Godula	Pn	—
Hajduki Wielkie	Śr S	—
Lipiny	W P	—
Łagiewniki	Śr	—
Orzegów	C	—
Piekary Wielkie	P	—
Ruda	Śr S	—
Szarlej	Pn C	3/2, 4/6, 3/8, 2/11
Swiętochłowice	W P	—
Tarnowskie Góry		
Radzionków	Śr S	—
Tarnowskie Góry	C	13/1, 10/2, 23/3, 8/6, 13/7, 14/9, 12/10, 14/12
Woj. krakowskie — *Dép. de Kraków*		
Biała		
Biała	W C S	25/1, 14 i 19/3, 1 i 23/5, 1, 10 i 24/8, 31/10
Buczkowice	Pn	—
Kęty	Pn	1-szy Pn m-ca
Wilamowice	Śr	1-sza r m-ca
Bochnia		
Bochnia	C *a*	C *a*
Lipnica Murowana	—	Śr *b*
Łapanów	—	Pn *a*
Niepołomice	W *a*	W *a*
Trzciana	—	W *a*
Ujście Solne	—	Pn *a*
Wiśnicz Nowy	Śr P	Śr *c*
Brzesko		
Borzęcin	Pn	—
Brzesko	W P	W *a*
Czchów	—	W *a*
Radłów	Śr	—
Szczurowa	—	C *a*
Wojnicz	Pn	—
Zakliczyn	Pn *a*	Pn *a*
Chrzanów		
Alwernia	Śr	—
Chrzanów	C *a*	C *a*
Jaworzno	W	—
Jeleń	Śr	—
Krzeszowice	—	Pn
Szczakowa	Śr	—
Trzebinia	Śr	—
Dąbrowa		
Dąbrowa	—	Pn *a*
Szczucin	—	Śr
Żabno	—	Pn *a*
Gorlice		
Biecz	—	Pn
Gorlice	W *d*	W *d*
Rzepiennik Strzyż.	—	C
Ujście Ruskie	—	21/1, 18 i 25/2, 18/3, 6/5, 3/6, 15/7, 2 i 23/9, 15/10, 25/11, 24/12
Grybów		
Bobowa	C	—
Ciężkowice	Śr *d*	Śr *d*
Grybów	C	Pn
Jasło		
Jasło	P	7/1, 23/4, 21/9, 2/11, 1/12
Olpiny	C *a*	—
Osiek	—	C
Szerzyny	C *a*	—
Żmigród Nowy	—	12/1, 23/2, 15/3, 19/4, 10/5, 21/6, 19/7, 9/8, 6/9, 11/10, 8/11, 6/12
Kraków (m.-*v.*)	Pn Śr C S	W P
Kraków		
Czernichów	Śr *e*	—
Liszki	Śr *f*	—
Prokocin	Śr S	—
Skawina	C *a*	C *a*
Zabierzów	Śr *e*	—
Limanowa		
Dobra	C	C *g*
Kamienica	—	W *c*
Limanowa	—	Pn Śr *h*
Łukowica	—	C *c*
Mszana Dolna	—	W *a*
Niedźwiedź	—	Śr *a*
Skrzydlna	—	C *i*
Tymbark	—	Pn *a*
Ujanowice	—	C *g*
Maków		
Jordanów	—	Pn *a*
Maków	—	C *a*
Rabka	W *a*	Pn *a*
Ślemień	Pn *a*	—
Sucha	—	W *a*
Zawoja	W *a*	—
Mielec		
Borowa	W	—
Mielec	—	C
Przecław	—	W
Radomyśl Wielki	—	C
Myślenice		
Dobczyce	—	Śr *a*
Myślenice	W P	Pn *a*
Siepraw	W	—
Sułkowice	—	Pn *a*
Wiśniowa	—	C *a*
Nowy Sącz		
Łabowa	—	C *a*
Łącko	—	Śr *j*
Muszyna	Pn *a*	Pn *a*
Nowy Sącz	W P	5/1, 23 i 24/3, 5/7, 7 i 8/9

a Co 2 tygodnie. *b* Co 2 tygodnie w 6 dni po targach wielkich w Bochni. *c* Co 3 tygodnie. *d* Na przemian: raz targ wielki, raz targ mały. *e* 1-sza w miesiącu. *f* Po 15-ym miesiąca. *g* Co 2 tygodnie po targach wielkich w Limanowej. *h* Jednego tygodnia w Pn, drugiego—w Śr. *i* Co 2 C po targu wielkim w Tymbarku. *j* W następną Śr po targu wielkim w Starym Sączu.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych: dnie tygodnia	Daty targów wielkich: dnie i miesiące
Piwniczna	—	Pn [a]
Stary Sącz	—	Śr [a]
Tylicz	C [a]	—
Nowy Targ		
Czarny Dunajec	—	Pn
Jabłonka	—	Śr [a]
Krościenko n/D.	—	Pn
Nowy Targ	—	C
Oświęcim		
Oświęcim	W C [b]	C [c]
Zator	Pn	1/2, 14/3, 2/5, 2/7, 26/9, 14/11
Pilzno		
Brzostek	—	Śr
Jodłowa	W [a]	—
Pilzno	—	Pn
Zassów	W	—
Ropczyce		
Dębica	Sr	—
Ropczyce	Pn [a]	7/1, 15/2, 4/4, 17/5, 22/7, 14/9, 28/10, 9/12
Sędziszów	P	—
Wielopole	Pn [a]	—
Tarnów		
Tarnów	—	P
Tuchów	—	W
Wadowice		
Andrychów	W	W 15-go lub po 15 m-ca
Kalwarja Zebrzyd.	—	Śr [a]
Lanckorona	—	
Wadowice	C	C po 1-szym m-ca
Wieliczka		
Gdów	—	Śr [a]
Wieliczka	C	Pn [a]
Żywiec		
Jeleśnia	W [a]	—
Mielówka	—	W [a]
Rajcza	—	C [a]
Żywiec	Śr	11/1, 29/2, 21/3, 9/5, 4/7, 29/8, 3/10, 14/11, 21/12

Woj. lwowskie — *Dép. de Lwów*

Bóbrka		
Bóbrka	C	13/1, 4/2, 7/3, 7 i 25/4, 21/6, 8/9, 30/10, 7/12
Chodorów	C	14/10
Mikołajów	—	10/1, 13/2, 25/4, 15/5, 15/6, 3/7, 7/8, 15/9, 14/10, 15/11
Strzeliska Nowe	Pn	20/1, 21/6, 29/8, 5/12
Brzozów		
Brzozów	Pn	11/1, 8/2, 7/3, 23/4, 17/5, 29/6, 22/7, 24/8, 14/9, 4/10, 1/11, 4/12
Domaradz	—	9/3, 4/5, 6/7, 7/9, 16/11
Dynów	C	6/1, 2/2, 19/3, 5/5, 13/6, 25/7, 10/8, 8/9, 4/10, 11/11, 6/12
Dobromil		
Bircza	Śr	2/1, 29/6, 6/10
Dobromil	Pn	19/1, 1—18/8
Drohobycz		
Borysław	.	—
Drohobycz	Pn	—
Gródek Jagielloński		
Gródek Jagiel.	C	—
Janów	.	.
Jarosław		
Jarosław	P	—
Pruchnik	—	23/1, 24/2, 20/3, 10 i 24/4, 8/5, 16/6, 13 i 26/7, 7/8, 11/9, 16/10, 13/11, 7 i 27/12
Radymno	Pn	2/1, 15/2, 4 i 10/3, 23/4, 16/7, 10 i 24/8, 21/9, 18/10, 21/11, 22/12
Sieniawa	C	—
Jaworów		
Jaworów	Pn	19/3, 13/5, 1/8, 6/10, 6/12
Krakowiec	C	21/1, 18/2, 24/3, 5/5, 2/6, 20/10, 10/11, 1 i 22/12
Wielkie Oczy	Śr	4/1, 8/2, 29/3, 31/5, 19/7, 23/8, 4/10, 6/12
Kolbuszowa		
Kolbuszowa	W	—
Majdan	Pn	—
Raniżów	C	—
Sokołów	Śr	25/3, 29/6, 25/7, 11/10
Krosno		
Dukla	C	7/1, 24/2, 19/3, 6 i 27/5, 24/6 22/7, 30/9, 20/11, 20/12
Korczyna	P	—
Krosno	Pn	4/1, 3/4, 23/5, 31/7, 5/9, 28 i 31/10
Rogi	—	26/7, 24/8, 6/12
Lisko		
Baligród	Pn [d]	—
Lisko	W	—
Lutowiska	C	.
Ustrzyki Dolne	Śr	.
Lubaczów		
Cieszanów	W	—
Lubaczów	Pn	—
Narol	C	—
Oleszyce	Śr	—
Lwów (m.-*v.*)	Pn-S	—
Lwów		
Jaryczów Nowy	Śr	21/1, 30/5, 19/9, 11/11
Nawarja	Sr	18/1, 14/2, 11/7, 18/8, 26/9, 10/11
Szczerzec	C	2/1, 17/5, 13/7, 30/9
Winniki	Ś	—

a Co 2 tygodnie. *b* W oraz 3 i 4-ty C każdego m-ca. *c* 1 i 2-gi C m-ca. *d* W razie święta, targi nie odbywają się.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (c. d.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów: małych — dnie tygodnia	Daty targów: wielkich — dnie i miesiące
Łańcut		
Leżajsk	W	21/1, 23/4, 9/5, 24/8, 14/9, 4/10, 6/12
Łańcut	W	7/1, 3/2, 19/4, 9/5, 13/6, 13/7, 24/8, 4/10, 11 i 30/11
Żołynia	C	25/1, 24/2, 19 i 21/3, 1 i 31/5, 24/6, 27/7, 10/8, 2 i 24/9, 28/10, 25/11, 21/12
Mościska		
Mościska	Pn	24/2, 18/4, 24/6, 10/8, 2/11
Sądowa Wisznia	Śr	2/1, 6/6, 28/8, 21/10
Nisko		
Kamień	W	—
Nisko	.	.
Rudnik n/Sanem	C	19—21/3, 30/6, 1 i 2/7, 18—20/10
Ulanów	Pn	—
Przemyśl		
Dubiecko	—	25/1, 20/2, 27/3, 6 i 30/6, 4/9, 4/10, 2 i 27/11, 21/12
Przemyśl	P	13/1, 6/4, 6/7
Przeworsk		
Kańczuga	W	12 i 26/1, 15/3, 17/5, 5 i 26/7, 16/8, 6/9, 4/10, 8/11, 6/12
Przeworsk	Pn Śr P	2/1, 19/3, 1/5, 27/7, 4/10, 19/11
Rawa Ruska		
Niemirów	C	.
Rawa Ruska	Pn	—
Uhnów	P	.
Rudki		
Komarno	Pn	—
Rudki	W	—
Rzeszów		
Błażowa	Śr	6/1, 12/3, 2/7, 8/8, 29/9, 11/11, 13/12
Głogów	.	—
Rzeszów	P	19/3, 23/4, 22/5, 2/7, 21/9, 2/11, 21/12
Tyczyn	—	24 i 25/1, 4 i 25/3, 3 i 27/5, 22/7, 17/8, 21 i 28/10, 25/11
Sambor		
Sambor	C	—
Sanok		
Bukowsko	C	—
Jaćmierz	—	7 i 8/3, 8 i 9/5, 24 i 25/6
Mrzygłód	—	16/2, 8/4, 9 i 27/5, 29/8, 28/9, 21/11, 20/12
Rymanów	Pn [a]	—
Sanok	Śr [b]	—
Sokal		
Bełz	C	11/1, 14/3, 25/4, 9/5, . 21/6, 2/7, 2/8, 13/10, 27/11, 13/12
Krystynopol	.	.
Sokal	Pn	18/1, 24/2, 18/17, 4/10, 2 i 22/11, 13/12
Waręż	.	.
Stary Sambor		
Felsztyn	.	—
Stary Sambor	W	—
Strzyżów		
Czudec	Śr	—
Frysztak	C	—
Niebylec	Pn	—
Strzyżów	W	—
Tarnobrzeg		
Baranów	W	—
Radomyśl	Pn	—
Rozwadów	W	—
Tarnobrzeg	Śr	—
Turka		
Turka	Śr	1/1, 1/2, 1/4, 1/5, 1/7, 1/8, 1/9, 1/10, 1/11
Zółkiew		
Kulików	—	14/1, 14/2, 14/4, 5/5, 21/6, 20/7, 28/8, 27/9, 12/10, 10/11, 20/12
Mosty Wielkie	Śr	—
Żółkiew	W	2 i 20/1, 3 i 27/2, 6/4, 8/5, 30/6, 14/8, 14/9, 4/10, 2 i 11/11, 5/12

Woj. stanisławowskie — *Dép. de Stanisławów*

Bohorodczany		
Bohorodczany	Śr [c]	15/1, 8/2, 8/4, 19/5, 22/6, 8/7, 29/8, 22/9, 14/10, 9/11
Sołotwina	—	10/1, 16/2, 14/3, 10/5, 11/6, 2/8, 3/10, 22/11, 20/12
Dolina		
Bolechów	Pn	—
Dolina	W	18/1, 16/2, 9/3, 13/4, 14/5, 8/6, 8/7, 3/8, 7/9, 15/10, 16/11, 27/12
Perehińsko	.	.
Rożniatów	Śr	15/1, 10/2, 3/5, 13/7, 14/8, 22/9, 20/10, 22/11
Horodenka		
Horodenka	W	13/1, 14/2, 1/3, 6/4, 7/5, 2/6, 11/7, 27/8, 20/11
Obertyn	Pn	—
Kałusz		
Kałusz	Pn	—
Kołomyja		
Gwoździec	Pn	—
Jabłonów	—	31/1, 15/2, 14/5, 29/8, 14/10, 30/12
Kołomyja	Śr	13/1, 21/2, 2/8, 4/9, 31/10, 18/12
Peczeniżyn	W	20/1, 16/2, 22/3, 8/4, 6/5, 8/7, 29/8, 14/10, 9/11, 17/12
Kosów		
Kosów	Sr	—
Rożnów	.	—

a Oprócz Pn, w których odbywają się jarmarki w Krośnie. *b* Wrazie święta P. *c* Co druga Śr.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

Tabl. II. Rozkład terminów targów na rok 1932 (dok.)

Powiaty Miejscowości	Daty targów małych: dnie tygodnia	Daty targów wielkich: dnie i miesiące
Nadwórna		
Delatyn	Pn	16/1, 24/3, 24/4, 1/6, 27/8, 9/9, 20/9, 20/11, 20/12
Łanczyn	—	10/1, 30/3, 25/7,
Nadwórna	W	20, 21/1, 7, 8/4, 5/6, 10, 11/7, 7/8, 15 i 16/10, 5/12
Rohatyn		
Bołszowce	Pn	16/7
Bukaczowce	C	2/1, 25/2, 26/3, 5/5, 22/6, 8/7, 10/8, 13/9, 2/11, 6/12
Bursztyn	W	—
Knihynicze	—	20/1, 16/2, 23/3, 8/4, 17/5, 21/6, 13/7, 27/8, 22/11, 23/12
Rohatyn	Śr	17—19/3
Stratyn	—	ostatni Pn m-ca
Skole		
Skole	Śr	—
Smorze	—	.
Stanisławów		
Halicz	Śr	25/3, 5/7, 14/10
Jezupol	W	—
Stanisławów	C	15/2, 30/3, 15/5, 16/6, 7/8, 14/9, 5/12
Stryj		
Stryj	C	—
Śniatyń		
Śniatyń	Śr	8/2, 14/10, 5/11, 17/12
Zabłotów	W	—
Tłumacz		
Niżniów	Pn	—
Otynja	W	20 i 29/1, 16/2, 22/3, 19/4, 14/5, 28/6, 21/7, 20/8, 13/9, 2 i 29/11, 23/12
Tłumacz	Śr	—
Tyśmienica	Pn	—
Żydaczów		
Mikołajów	W	—
Rozdół	Pn	—
Żurawno	Śr	29/1, 27/8, 13/10, 21/11
Żydaczów	Śr	20/1, 11/9, 9/11

Woj. tarnopolskie — *Dép. de Tarnopol*

Borszczów		
Borszczów	Pn	—
Jezierzany	Śr	—
Korolówka	C [b]	—
Mielnica	W	19/9
Skała n/Zbr.	Śr	—
Brody		
Brody	Pn P	—
Podkamień	C	2/1, 3/2, 10/3, 6/4, 18/5, 9/6, 6/7, 8/10, 9/11, 18/12
Brzeżany		
Brzeżany	W	16/1, 3/2, 9/3, 6 i 23/5, 2/7 22/9, 14/10, 28/11, 20/12
Kozowa	Pn [a]	
Narajów	C [a]	
Buczacz		
Buczacz	C	18/1, 14/2, 29/3, 6/4, 5/5, 2 i 22/6, 13/8, 7/9, 11/10, 11 i 12/11
Jazłowiec	W	—
Koropiec	W	—
Monasterzyska	Śr	—
Potok Złoty	Śr	15/3, 15/6, 7/7, 10/10, 5/12
Czortków		
Czortków	Pn	12/7
Ułaszkowce	—	17/7
Kamionka Strum.		
Busk	W	—
Kamionka Strum.	W	—
Milatyn Nowy	C	—
Kopyczyńce		
Chorostków	Pn	—
Kopyczyńce	Śr	—
Probużna	.	—
Podhajce		
Horożanka	.	—
Podhajce	C	20/1, 14/3, 13/4, 9/5, 10/6, 13/7, 29/8, 28/9 1 i 22/11, 20/12
Wiśniowczyk	W	16/3, 18/5, 5/10
Przemyślany		
Dunajów	.	—
Gliniany	C	—
Przemyślany	Pn	—
Swirz	—	1-szy W m-ca
Radziechów		
Łopatyn	Śr	—
Radziechów	Pn	—
Toporów	C [a]	—
Skałat		
Grzymałów	C	—
Podwołoczyska	C	—
Skałat	W	31/7
Tarnopol		
Baworów	C [a]	—
Kozłów	C	—
Mikulińce	Pn	—
Tarnopol	Śr	2/1, 14/2, 13 i 18/4, 9/5, 24/6, 6 i 26/7, 28/8, 26/9, 20/11
Trembowla		
Budzanów	C	—
Janów	Pn	—
Strusów	C	—
Trembowla	W P	10/2, 6—8 i 16/7, 15/12
Zaleszczyki		
Tłuste	C	25/1, 23/5, 24/8, 18/10
Zaleszczyki	W	4/1, 4/3, 4/5, 10/7, 4/10, 4/12
Zbaraż		
Zbaraż	Pn	—
Zborów		
Jezierna	Pn	—
Pomorzany	Śr	—
Założce	Pn	—
Zborów	W	—
Złoczów		
Biały Kamień	Śr [a]	—
Gołogory	P [a]	—
Kutkorz	Śr [a]	—
Olesko	W [a]	—
Sassów	C	—
Sokołówka	Śr [a]	—
Złoczów	Pn	—

a Co 2-gi tydzień. *b* Wrazie święta Śr.

Ob. objaśnienia skrótów str. 999. V. les explications des abréviations, p. 999.

WŁODZIMIERZ WAKAR

Bilans handlowy Prus Wschodnich w świetle statystyki transportowej

Jakkolwiek Prusy Wschodnie są uważane za kolebkę państwa pruskiego, a pośrednio i Rzeszy, jednak z położenia geograficznego i pochodzenia historycznego są w istocie kolonją niemiecką, rzuconą we względnie odległe od macierzy okolice, pomiędzy kraje obce, na ich wybrzeże. Sam przez się ten wąski pas brzegowy skazany byłby na egzystencję suchotniczą i jałową, a w każdym razie w odosobnieniu nie wyzyskałby walorów, zawartych w jego położeniu nad morzem oraz pomiędzy kilkoma krajami, czyli na wielkich drogach. To też oglądać się musiały Prusy na ściślejszy stosunek bądź ze swoim polsko-litewskim śródlądem, czy też „zapleczem" (tak się tłumaczy „Hinterland" obecnie), bądź też z Rzeszą niemiecką. Przechylanie się na ten lub inny kierunek zażyłości politycznej i gospodarczej wypełnia siedemsetlecie Prus Wschodnich. Ów kierunek drugi pragnie zresztą skojarzyć obydwa, a to w ten sposób, by Prusy Wschodnie, stanowiąc część integralną Rzeszy, a zarazem odcinając od morza Polskę i Litwę, zagarnęły w swe ręce cały ich handel zamorski, na tem oparły swój rozkwit i tą drogą pełniły w Rzeszy specjalną misję polityczno-gospodarczą, przysparzając jej, jako całokształtowi, wpływów i zysków.

Orjentacja ta osiągnęła punkt kulminacyjny po rozbiorach Rzeczypospolitej, a zwłaszcza w sto lat po nich z utworzeniem Rzeszy Niemieckiej. Wstecznym ruchem zdobyły Prusy łączność terytorjalną z Rzeszą, a przez podbój Śląska i Poznańskiego zyskały dla nich część *Hinterlandu,* nad pozostałym, jakby się zdawało, panując niepodzielnie przez trzymanie ujść Wisły i Niemna. Na tej podstawie odbyło się wielkie czterdziestoletnie doświadczenie dziejowe. Skutki jego są znane. Nowych soków żywotnych nie wlało ono w prowincję. Śródląd polsko-litewski nie skierował tu w mierze poważnej swoich obrotów. Dla Śląska i Poznańskiego portami zostały raczej Szczecin i nawet Hamburg, nie zaś Królewiec i nawet nie Gdańsk. Transporty z nad środkowej Wisły i Niemna z niewielkiemi wyjątkami omijały ujścia naturalne i drogą okrężną zdążały bodaj do Libawy i Rygi; zresztą poprzestawały na wielce pojemnych rynkach wewnętrznych tu Rzeszy, tam zaś Caratu. Innemi słowy, rozwój naturalny śródlądu został pokrzyżowany, w wielu szczegółach dotkliwie wypaczony, i choć to się działo „pour le roi de Prusse", Prusy najmniej na tem zyskały. Gdańsk, ongi *Europae granarium et emporium*, spadł do roli portu lokalnego, sztucznie utrzymywany przy względnej wielkości przez usadowienie tu zakładów wojskowych, a Niemen, którego ujście Prusy trzymają od wieków, jest z pośród rzek większych w Europie jedyną, która nad morzem nie posiada wogóle poważniejszego portu. Prusy Wschodnie zaś, miast zostać bramą niemiecką na Wschód, ogniskować wielki przemysł i wielkie obroty, pozostały krainą o wybitnej przewadze rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa oraz o niemal najrzadszem zaludnieniu w całej Rzeszy, co więcej, statystyka niemiecka notuje tu od r. 1871 w szeregu powiatów absolutny ubytek ludności naskutek wychodztwa, przecząc dosadnie rzekomej potrzebie dla Niemiec terenów kolonizacyjnych na wschodzie. Kapitał zaś niemiecki, przemysł i handel, szukając ekspansji, sadowiły się w Łodzi, w Białymstoku i t. d., unikając Prus Wschodnich. A więc i ich rozwój naturalny został spaczony i zahamowany. To też jednym z celów wojny powszechnej było dla Niemiec włączenie do swego obszaru celnego całej Polski i Litwy, ażeby wreszcie Królewiec miał czem oddychać.

Pomimo to po wojnie sytuacja Prus Wschodnich zmieniła się znacznie na korzyść. Wprawdzie Niemcy zwykli obecnie zamykać

oczy na stan przedwojenny prowincji, znajdujący bogate odzwierciadlenie w ich własnej literaturze, i przypisywać wszelkie niedomagania jej, zdawna trwające, odzyskaniu przez Polskę Pomorza. Lecz właśnie pod tym względem, wobec absolutnie wolnego tranzytu niemieckiego przez t. zw. „korytarz", nic się dla Prus Wschodnich nie zmieniło. A skutkiem tej nieprzerwanej łączności ich z Rzeszą po dawnemu nie może się tu rozwinąć przemysł w większym stopniu, bo wcześniej rozwinięty i wyżej zorganizowany przemysł Rzeszy, nie napotykając tu barjer celnych (owszem, ułatwienia taryfowe), nie dopuszcza do jego powstania, a więc i do wzrostu znaczenia prowincji wobec krajów ościennych, ani do przyrostu jej zaludnienia. Natomiast korzystną dla Prus Wschodnich zmianą jest odrodzenie w otoku ich jako państw niepodległych — Polski i Litwy. Z odzyskaniem niezależności podległy one znacznym zmianom w strukturze gospodarczej i w kierunku handlu. Rynki wewnętrzne Niemiec i Rosji, stanowiące dla Polski przed wojną o znakomitej części obrotów, po wojnie, wskutek powstania zapór celnych, a nadto zatargu gospodarczego polsko-niemieckiego po jednej stronie, a upaństwowienia handlu i zubożenia rynku rosyjskiego po drugiej, zredukowały dla nas w mierze olbrzymiej swą dawną pojemność. Zarówno dla Polski, jak dla Litwy morze stało się szczególnie doniosłą arterją komunikacyjną. Jakkolwiek zaś Polska zyskała ujście Wisły, a Litwa Niemna, wystarczy spojrzeć na mapę, by się przekonać, dla jak rozległych połaci obu tych krajów najdogodniejsze połączenia z morzem prowadzą przez Prusy Wschodnie i ich współcześnie zorganizowany port stołeczny.

Rozwój gospodarczy Prus Wschodnich zdobył więc po wojnie nowe poważne przesłanki. Na drodze mu jednak stają w dalszym ciągu te same względy, które go utrudniały poprzednio. Dotychczas nie wyciągnęły jeszcze Niemcy wniosków z czterdziestolecia przedwojennego, które było okresem względnego, a czasem bezwzględnego upadku prowincji. W dalszym ciągu silą się raczej na narzucenie Prusom Wschodnim roli ramienia wyciągniętego ku Rosji, co jednak, zarówno wobec zmniejszenia obrotów z nią, jak przedzielenia ich od niej Litwą i Łotwą, dziś jest już trudniejsze niż przed wojną, a zresztą ogranicza się do samego tranzytu kolejowego, nie tworząc tu bodźców do rozwoju przemysłu lub handlu obliczonego na rynek rosyjski.

Za cel niniejszej pracy uznaliśmy zbadanie, jak na tle wyżej pokrótce zobrazowanych stosunków przedstawia się obecnie sytuacja gospodarcza Prus Wschodnich. Bierzemy zaś jeden tylko wskaźnik, jak się zdaje najbardziej charakterystyczny i ostateczny: chcemy stwierdzić, czy prowincja ta jest czy nie jest, pod jakiemi względami i w jakim stopniu, bilansowo samowystarczalna, w organiźmie Rzeszy czynna czy bierna i o ile. Odpowiedź na te pytania, jak się zdaje, ma szczególnie zasadnicze znaczenie zarówno dla uświadomienia sobie roli gospodarczej Prus Wschodnich, jak dla prognozy ich dalszego rozwoju. Zresztą w to wchodzić nie będziemy, poprzestając na zgromadzeniu i zszeregowaniu materjału statystycznego.

O ile zaś zagadnienie bilansu handlowego jakiegobądź państwa (ściślej—obszaru celnego) jest rzeczą względnie łatwą, o tyle zbadanie bilansu handlowego poszczególnej prowincji najeżone jest niepokonanemi trudnościami. Obrót handlowy odłamu państwa z pozostałym obszarem jego trudno jest wogóle uchwycić w liczby, a niemożliwie ująć w liczby ścisłe, ponieważ poważne, a nawet może przeważne części jego wymykają się wszelkiej statystyce. To też praca tego rodzaju jest pociągająca i ze stanowiska metodologicznego, bo przecież dla wielu celów jest pożyteczne mieć obraz bilansu handlowego poszczególnych prowincyj. Na początek takich dociekań najbardziej nadają się właśnie Prusy Wschodnie, a to z tego względu, że obrót ich łatwiej jest ująć w liczby, niż jakiejkolwiek innej prowincji w Europie, ze względu na ich oddzielenie terytorjalne od państwa, do którego należą. Gdybyśmy chcieli poznać bilans handlowy np. naszego Pomorza, trudno nam byłoby wyeliminować z rachunku dostawy furmankowe i autobusowe do jego stacyj kolejowych z przyległych powiatów województwa warszawskiego (Brodnica i Golub są stacjami prócz dla swoich okolic pomorskich również dla powiatu rypińskiego, Lidzbark dla części północnej powiatu sierpckiego, Toruń ma dostawy furmankowe z pow. nieszawskiego i lipnowskiego i t. p.). Natomiast w przykładzie Prus Wschodnich tego rodzaju transporty poza obrąb prowincji prawie nie odgrywają roli, a o ile mają miejsce, są notowane przez urzędy celne—zresztą nie są godne uwagi.

Cały więc obrót towarowy—z wyjątkami o których powiemy dalej—daje się tu ująć w liczby, zwłaszcza, że statystyka transpor-

towa jest w Niemczech od dawna i dobrze zorganizowana, a publikowana corocznie w wydawnictwie *Statistik des Deutschen Reichs* w tomach poświęconych: 1) przewozom kolejowym *(Die Güterbewegung auf deutschen Eisenbahnen)*, 2) przewozom na wewnętrznych drogach wodnych *(Die Binnenschiffahrt)* i 3) przewozom na drogach morskich *(Die Seeschiffahrt)*. W odróżnieniu od naszej statystyki kolejowej zestawienia transportów są tu przytaczane nie poszczególnemi stacjami, zgrupowanemi następnie według dyrekcyj kolejowych, lecz okręgami gospodarczemi, na które do tego celu Rzesza jest podzielona. Prusy Wschodnie dzielą się na dwa takie okręgi: jeden składa się z całej lądowej części prowincji, drugi z portów Królewca, Elbląga i Pilawy. A więc statystyka przewozów kolejowych grupuje wysyłkę i odbiór towarów wszystkich stacyj Prus Wschodnich łącznie, najpierw bez portów, potem łącznie w trzech wymienionych portach. Podobnie statystyka przewozów na wewnętrznych drogach wodnych (rzeki, jeziora, kanały) łączy wysyłkę lub odbiór na wszystkich przystaniach prowincji prócz portów, następnie wysyłkę lub odbiór temiż drogami w portach. Wreszcie statystyka przewozów morskich podaje wysyłkę i odbiór oczywiście już tylko w portach. Dla każdego roku mamy więc dla prowincji pięć zestawień tabelarycznych.

W każdej z tych tablic transporty są szeregowane w następujący sposób: najpierw podawane są liczby obrotu okręgowego, czyli wysyłka i odbiór ze stacyj danego okręgu do innych stacyj tegoż okręgu; następnie idą liczby obrotu wewnętrznego, czyli z innemi okręgami państwa z osobna wymienionemi; wreszcie następują liczby obrotu zewnętrznego, czyli pomiędzy danym okręgiem a innemi państwami lub nawet częściami ich, również z każdem z główniejszych państw osobno. Więc wysyłka z Tylży do Olsztyna figuruje w obrocie okręgowym, również wysyłka z Królewca do Elbląga, natomiast wysyłka z Olsztyna do Królewca lub odwrotnie należy już do obrotu wewnętrznego, podobnie jak z Olsztyna do Berlina, bo porty stanowią okrąg odrębny, wysyłkę zaś z Olsztyna do Gdańska zalicza się do obrotu zewnętrznego. Dla naszych celów obrót okręgowy jest zbędny, po pierwsze dlatego, że chodzi nam o bilans handlowy całej prowincji, przy obrocie okręgowym zaś dany towar zostaje w jej obrębie, po drugie zaś dlatego, że obrót okręgowy nie może służyć nawet do porównań z obrotem pozamiejscowym, skoro tu oprócz transportów podległych statystyce wchodzić w rachubę muszą liczne przewozy nienotowane, jak furmankowe, autobusowe i t. p. Z tychże względów potrącamy z obrotu wewnętrznego przewozy z lądowego okręgu Prus Wschodnich do portów i odwrotnie, ponieważ o ile nie służą na wewnętrzną konsumcję miast portowych lub nie są reekspędjowane z nich z powrotem w głąb prowincji (wobec położenia centralnego Królewca i jego rozwoju handlowego często to się zdarza), to figurują następnie jako przewozy z Prus Wschodnich, bądź do innych okręgów Rzeszy, bądź zagranicę. W ten sposób uzyskujemy w każdej tablicy rubrykę obrotu Prus Wschodnich z Niemcami (pozostałemi), nie rozróżniając ich poszczególnych części, ponieważ dla celu naszego nie jest to potrzebne. Następnie bierzemy sumę obrotu (wysyłki i odbioru) z zagranicą. Dwie te rubryki składają się na sumę obrotu. Przy wewnętrznych drogach wodnych wobec braku tego rodzaju komunikacji Prus Wschodnich z Rzeszą pozostaje nam tylko jedna rubryka obrotu ich z zagranicą. Jakkolwiek zaś bezpośrednio nie wiąże się to z zagadnieniem, uznaliśmy za stosowne obok tego przytoczyć obroty Prus Wschodnich z Polską, co z wielu względów nie może nas nie interesować. W tym celu dodawaliśmy odpowiednie pozycje statystyki niemieckiej, która rozróżnia Gdańsk, Polskę Zachodnią (Pomorze i Wielkopolskę), Śląsk Górny polski, Polskę Wschodnią (b. Królestwo i Kresy) i Polskę Południową (b. Galicja). Innych krajów nie wyodrębnialiśmy. Byłoby wprawdzie wskazane przytoczyć dane i dla obrotu Prus Wschodnich z Litwą (wraz z Kłajpedą), ponieważ jednak nie w każdym roku statystyka niemiecka ją wyodrębnia, w niektórych traktując wespół z Łotwą i Estonją, jako *Randstaaten,* musieliśmy się zrzec tego zamiaru. Jedynie w statystyce przewozów na wewnętrznych drogach wodnych cały obrót z zagranicą poza Polską z natury rzeczy wyodrębnia się jako obrót z Litwą.

W ten sposób sporządziliśmy dla każdego roku trzy tablice, stanowiące przerachowanie z zestawień statystycznych urzędowych, polegające na odjęciu od obrotu wewnętrznego okręgów wschodnio-pruskich i zsumowaniu dzielnic polskich. Pierwsza tablica dotyczy przewozów kolejowych, druga wewnętrznych dróg wodnych, trzecia — morskich. Każdą z pierwszych dwóch tablic dzielimy na dwie (a i b), jedną dla okręgu lądowego, drugą dla portów. W nagłówku każdej tablicy

przytaczamy: 1) obrót z Niemcami (bez Prus Wschodnich), 2) obrót z zagranicą, a każda z tych dwóch rubryk dzieli się na podrubryki wysyłki i odbioru [1].

W układzie pionowym wymienionych tablic podajemy poszczególne towary według nomenklatury źródeł statystycznych, na których się opieramy i w ich porządku. Nomenklaturę tę trudno uznać za szczęśliwą: łączy częstokroć towary bardzo różne, niektóre w różnych połączeniach powtarza, wyodrębnia zaś niekiedy towary, któremi obroty nie mają poważniejszego znaczenia. Porządek tych towarów, jest w zasadzie alfabetyczny (według alfabetu niemieckiego), ale z czasem niektóre ich numery rozbito na wyliczenie szczegółowsze znakowemi literami (więc zboże figuruje na miejscu litery g—Getreide, ale dzieli się odrazu literami a, b, c i t. d. na zboża poszczególne), w końcu tablicy dodano towary poprzednio opuszczone (mleko, siano), a nadto osobno zwierzęta żywe, wobec czego układ ostateczny nie jest ani logiczny ani alfabetyczny. Jednocześnie z uzupełnieniem nomenklatury poszczególne towary podlegały skreśleniu z niej (więc przeniesieniu do kategorji towarów różnych), przeto niektórych numerów porządkowych brak. Od r. 1928 dokonano szeregu nowych skreśleń, zmieniając znacznie układ tablic i możność porównywania ich z latami poprzedniemi, a co gorsza naruszono identyczność wykazów dla kolei z jednej strony, dla przewozów wodnych z drugiej, bo w tych ostatnich skreślono towarów znacznie więcej.

Za podstawę wzięliśmy cztery lata 1925—1928. Byłoby pożądane oczywiście wziąć dla porównania lata przedwojenne, lecz granice okręgów gospodarczych podówczas były zupełnie inne, nie dałby się również uchwycić obrót nienotowany. Lata powojenne wcześniejsze uznaliśmy ze względu na nieuregulowane stosunki za mało charakterystyczne. Pozatem zaś obecnie są już dane dla r. 1929, ale wzięcie ich pod uwagę odciągnęłoby wykończenie pracy, wobec czego z należytej aktualności liczb zrezygnowaliśmy, aż zgrupujemy je znów dla lat kilku. Zresztą podając dane dla czterech lat wymienionych, nie myśleliśmy o badaniu procesów, jakie w tym okresie cechowały transporty wschodnio-pruskie. W czasie tak krótkim różnice przewozu z roku na rok mogą być zmianami jedynie konjunkturalnemi, lecz nie dotyczą samej ich struktury. To też nie poprzestaliśmy na jednym roku tylko w celu zniwelowania wpływów konjunktury, mając głównie na celu uświadomienie sobie w przybliżeniu stanu przewozów w dobie obecnej, a nie ich rozwoju.

Na podstawie omówionych tablic półsurowych w tablicy IV sumujemy dla każdego roku obrót towarowy Prus Wschodnich z Niemcami i z zagranicą kolejami, wewnętrznemi drogami wodnemi oraz morzem łącznie. Przytem towary segregujemy w pewnym porządku logicznym. Dzielimy je na trzy grupy: rolnictwo i przemysł rolny; przemysł i górnictwo; towary różne (zosobna niewymienione). Każdą z tych grup dzielimy dalej na podgrupy: rolniczą na: 1) produkcję roślinną a) zboża i strączkowe, b) inne ziemiopłody, 2) produkcję zwierzęcą a) zwierzęta żywe, b) produkty zwierzęce, 3) przemysł rolny i spożywczy, 4) drzewo (z przemysłem drzewnym) i 5) nawozy sztuczne; przemysłową na: 1) górnictwo i hutnictwo, 2) ceramikę i budownictwo, 3) przemysł chemiczny i 4) włóknisty i papierniczy, a dopiero wewnątrz tych podgrup przytaczamy liczby dla poszczególnych towarów, sumując je następnie podgrupami oraz grupami. Oczywiście, podział przytoczony nie może pretendować do nieomylności, przeciwnie cechuje go pewna dowolność. Naprzykład nawozy sztuczne, umieszczone przez nas w grupie rolniczej, może słuszniej było podać razem z przemysłem chemicznym. Ponieważ jednak Prusy Wschodnie ich nie produkują, a jedynie konsumują, i to oczywiście w rolnictwie, wydawało nam się słuszniejsze ujmować je w bilansie produkcji rolniczej. Natomiast w przemyśle chemicznym, nie w górnictwie, podaliśmy naftę, bo Prusy Wschodnie nie sprowadzają i nie przerabiają ropy, lecz już jej destylaty. Asfalt zaś przenieśliśmy do budownictwa obok kamieni brukowych i t. d. Ryby i zwierzęta wodne zaliczyliśmy do produktów zwierzęcych, nie do zwierząt żywych, bo wchodzą tu w rachubę i ryby śnięte, solone, mrożone etc. Niewątpliwie samych podgrup można było pomyśleć więcej albo mniej w każdej grupie. Wydaje się wszakże, że i nasz podział mimo ewentualnych braków orjentację w liczbach ułatwia.

Na podstawie tablicy IV wyprowadzamy tablicę V, która przytacza przewozy przeciętne. Skonstruowaliśmy ją zgodnie z wzorem tablicy IV, a przeciętne podajemy nie dla czterech lat rozpatrywanych, lecz tylko dla pierwszych trzech (1925—1927), a to z tego względu, że w r. 1928 nomenklatura towarowa uległa, jakeśmy wzmiankowali, znacznemu przeobrażeniu. Już w tablicy IV

1 Ze względu na brak miejsca w niniejszej publikacji z tablic tych umieszczono tylko tablice, dotyczące r. 1928.

dla r. 1928 ze względu na różną klasyfikację towarów na kolejach, a inną na drogach wodnych musieliśmy szereg towarów, zosobna przy przewozach kolejowych wymienionych, przenieść do towarów różnych, ażeby zsumować przewozy kolejowe z wodnemi. Moglibyśmy to samo uczynić i względem lat 1925—1927, a w ten sposób dojść do przeciętnej czteroletniej. Przytem jednak musielibyśmy pominąć dane dla wielu produktów, stapiając je w tyglu „towarów różnych", co byłoby z krzywdą dla szczegółowości pracy, zwłaszcza, że w roku 1928 skreślono szereg towarów—zwłaszcza w transportach wodnych—których przewozy dla Prus Wschodnich mają znaczenie poważne (np. ziemniaki, len, mięso, przetwory ziemniaczane, melasę, piwo, spirytus i t. d.), powiększając okrągło o 100 tysięcy tonn kategorję towarów różnych. Po wyprowadzeniu przeciętnej dla tych trzech lat według nomenklatury towarowej, która w tym czasie obowiązywała, podajemy w tablicy VI porównanie tej przeciętnej z przewozami r. 1928, a w tym celu przeliczamy liczby trzechlecia 1925—1927 według nomenklatury towarowej r. 1928.

Materjał, zgromadzony w tych tablicach, daje podstawy do wielu wniosków w zakresie struktury gospodarczej Prus Wschodnich, pod niektóremi względami zastępując lub kontrolując badanie jej w trudno dostępnych szczegółach produkcji i wymiany. Przedewszystkiem więc pozwala wyrobić pogląd na nadwyżki produkcji ponad konsumcję lokalną lub przeciwnie na niedobory i braki. Szereg kwestyj materjał ten wyjaśnia ubocznie, a więc udział w komunikacji towarowej Prus Wschodnich z Niemcami dróg morskich w porównaniu z lądowemi, pośrednio zaś i rolę tranzytu przez Pomorze Polskie; poniekąd służy liczbami do porównywania ich z naszemi danemi o obrocie między Polską a Prusami Wschodniemi (w latach poprzednich publikowano, a i obecnie zbiera się w Głównym Urzędzie Statystycznym materjał o naszym handlu zagranicznym osobno od Niemiec z Prusami Wschodniemi) i wogóle do wyjaśnienia roli wymiany z Polską w obrocie towarowym Prus Wschodnich, w ostatecznym wyniku zaś daje pewne odpowiedzi na postawione przez nas zagadnienie główne bilansu handlowego Prus Wschodnich.

Materjał, przez nas przytoczony, ma jednak i poważne braki, które go czynią dla dokładnego wyjaśnienia wymienionych kwestyj niewystarczającym. Pomimo zupełnie nieznacznej roli przewozów towarowych furmankami lub autobusami pozostaje jeszcze dość wielki zakres transportów w obrocie Prus Wschodnich z Niemcami, a częściowo i z zagranicą, który ująć w liczby jest niemożliwością. Po pierwsze więc, nie mieliśmy liczb dla kolejowych przesyłek pośpiesznych, wobec tego wiadomości nasze o artykułach, które w ten sposób są przeważnie wysyłane, są niewielkie lub żadne: z produktów masowych dotyczy to masła i jaj, częściowo owoców i warzyw, ryb i bardziej wartościowych przesyłek przemysłowych, które wytrzymują kalkulację przewozu pośpiesznego. Z naszej statystyki wiemy, że przesyłki pośpieszne nie stanowią zresztą wielkiego odsetka przewozów. Nie możemy również mieć liczb dla przesyłek bagażowych, których znaczenie nie jest jednak poważne. Następnie, wymykają się zupełnie z obliczeń naszych przesyłki pocztowe, te zaś odgrywają szczególnie wybitną rolę w transporcie artykułów droższych i prawie wyłącznie są używane w obrocie wyrobami włóknistemi, które też w naszych tablicach występują w ilościach znikomych. Nie do uchwycenia jest również oczywiście przemyt. Brak tych danych, niestety nieunikniony, czyni nasze zestawienia dalece niezupełnemi, jakkolwiek wydaje się, że główną masę przewozów charakteryzują miarodajnie.

Przeciwległe trudności nastręczają ładunki, transportowane za pomocą paru środków komunikacji (np. wodą do kolei, koleją do portu, następnie morzem), a zanotowane przy łącznym frachcie w dwu lub trzech zestawieniach przewozów według końcowego punktu wysyłki. Wypadki te jednak, które powiększają pozornie przewozy, dało się przez dokładną analizę źródeł bodaj zupełnie wyeliminować[1] i w wykazach sumarycznych zdobyliśmy dane, chociaż niedoskonałe, lecz bądź co bądź pozwalające zdać sobie sprawę z obrotu towarowego Prus Wschodnich z pozostałemi Niemcami oraz zagranicą.

Największą wszakże przeszkodą do osiągnięcia zamierzonego celu, czyli do zbilansowania tego obrotu, stanowi to, że zarówno wysyłkę jak odbiór wszystkich produktów podać możemy tylko w wadze (zwierząt żywych w sztukach). Osiągamy więc w rezultacie jedynie (wobec uwag powyższych) przybliżony bilans wagowy. Ma i on bardzo poważne znaczenie, rzuca może więcej światła, niż bilans w wartości, na strukturę gospo-

[1] Więc np. wszystkie wysyłki wewnętrznemi drogami wodnemi adresowane do Niemiec lub zagranicę, z wyjątkiem Polski i Litwy, naprostu usunęliśmy z rachunku, ponieważ z braku wewnętrznej wodnej komunikacji Prus Wschodnich z Niemcami i z innemi krajami obcemi, wysyłki te przechodzą oczywiście jeszcze i przez inne źródło lokomocji (pociąg lub statek morski) i są odpowiednio notowane.

darczą kraju, to też w statystyce handlu zagranicznego i u nas, i w Niemczech, i gdzieindziej stale jest przytaczany. Lecz sam przez się nie jest wystarczający. Waga towarów nie jest ich wspólnym mianownikiem, którym dopiero jest ich wartość. Tymczasem o dokładnem obliczeniu jej nie może być mowy, nawet już pomijając transporty nieuchwytne, a biorąc pod uwagę tylko w tablicach naszych zestawione. Zarządy komunikacyj ich nie notują, przesyłający nie deklaruje poza przewozami clonemi. Napozór zadanie nie jest tak trudne, należałoby tylko zebrać wiadomości o cenach danych artykułów i danego roku w Prusach Wschodnich przy wwozie i wywozie. Ale to właśnie jest niemożliwe do wykonania, ponieważ notowane są ceny tylko niektórych towarów, a z drugiej strony nomenklatura statystyczna przewozów łączy częstokroć razem towary bardzo różnej wartości. Wszelkie rachunki mogą tu być tylko zgruba przybliżone i zawsze pozostaną niepewne lub nawet dość dowolne.

Z temi niestety licznemi i poważnemi zastrzeżeniami przystępujemy do charakterystyki obrotu towarowego Prus Wschodnich. Przedewszystkiem przytaczamy udział Prus Wschodnich w przewozach kolejowych Rzeszy, przyczem w danym wypadku bierzemy pod uwagę również obrót miejscowy[1].

Tabl. 1. Przewozy kolejowe Rzeszy Niemieckiej i Prus Wschodnich
Transports ferroviaires du Reich Allemand et de la Prusse Orientale

Tysiące tonn — *Milliers de tonnes* 1925, 1926

Wyszczególnienie	Prusy Wschodnie bez portów *Prusse Orientale (ports non compris)*	Porty Królewiec, Elbląg, Pilawa *Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau*	Prusy Wschodnie ogółem *Prusse Orientale total*	Rzesza (z Prusami Wschodniemi) *Reich Allemand (Prusse Orientale comprise)*	Spécification
1925 Przewozy ogółem	**8 312**	**2 685**	**10 997**	**746 244**	**1925 Transports — total**
% przewozów Rzeszy	*1,1*	*0,4*	*1,5*	*100,0*	*% p. rapp. aux transports du Reich*
Wysyłka	3 574	799	4 373	374 188	Expéditions
Odbiór	4 738	1 886	6 624	372 056	Arrivages
Obrót z zagranicą ogółem	**683**	**396**	**1 079**	**38 818**	**Total du trafic avec l'étranger**
Obrót z zagranicą w % ogółu przewozów	*8,2*	*14,7*	*9,8*	*5,2*	*Trafic avec l'étranger en % de la totalité des transports*
Wysyłka zagranicę	105	50	155	20 475	Expéditions à l'étranger
Odbiór z zagranicy	578	346	924	18 343	Arrivages de l'étranger
1926 Przewozy ogółem	**8 273**	**3 412**	**11 685**	**776 977**	**1926 Transports — total**
% przewozów Rzeszy	*1,1*	*0,4*	*1,5*	*100,0*	*% p. rapp. aux transports du Reich*
Wysyłka	3 386	694	4 080	390 445	Expéditions
Odbiór	4 887	2 718	7 605	386 532	Arrivages
Obrót z zagranicą ogółem	**465**	**990**	**1 455**	**46 717**	**Total du trafic avec l'étranger**
Obrót z zagranicą w % ogółu przewozów	*5,6*	*29,0*	*12,5*	*6,0*	*Trafic avec l'étranger en % de la totalité des transports*
Wysyłka zagranicę	51	34	85	25 315	Expéditions à l'étranger
Odbiór z zagranicy	414	956	1 370	21 402	Arrivages de l'étranger

Gdy więc obszar Prus Wschodnich przewyższa 8% powierzchni Rzeszy, a ludność stanowi około 3,5% jej ludności, przewozy kolejowe łącznie z obrotem miejscowym sięgają zaledwie 1,5% przewozów Rzeszy. Przytem wysyłka i odbiór Rzeszy równoważą się, a nawet osiągają pewne saldo czynne, gdy Prusy Wschodnie znacznie więcej otrzymują towarów w wadze, aniżeli wysyłają. Wysyłka w r. 1925 stanowiła zaledwie 40%, w r. 1926 nawet tylko 35% przewozów, resztę zaś odbiór, przez co wysyłka Prus Wschodnich nie sięgała 1,2% wysyłki w Rzeszy w r. 1925, a zaledwie 1,0% w r. 1926, natomiast odbiór Prus Wschodnich zbliżał się do 1,8% odbioru Rzeszy w r. 1925, a pełnych 2,0% w r. 1926. Bilans wagowy przewozów kolejowych Prus Wschodnich występuje tu jako wybitnie bierny, coby się bardziej jeszcze uwypuklało po potrąceniu przewozów miejscowych, które się oczywiście bilansują. Wobec granicznego położenia Prus Wschodnich nie należy się dziwić, że obrót z zagranicą w stosunku do ogólnej liczby przewozów jest tu w dwójnasób większy, niż w Rzeszy. Ale gdy Rzesza osiąga i w tym

1 Obrotem okręgowym nazwaliśmy przewozy wewnątrz jednego okręgu gospodarczego, miejscowym — przewozy wewnątrz obu okręgów, na które są Prusy Wschodnie podzielone w statystyce transportów, pozamiejscowym — obrót obu tych okręgów bądź z Rzeszą (wyjąwszy Prusy Wschodnie) bądź z zagranicą.

obrocie saldo dodatnie, w Prusach Wschodnich jest ono szczególnie ujemne, odbiór bowiem z zagranicy stanowił w r. 1925 aż 86%, a w r. 1926 nawet 94% ich zewnętrznego obrotu. To też obrót ogólny Prus Wschodnich z zagranicą wynosił w 1925 r. 2,8% obrotu zewnętrznego Rzeszy, w r. 1926—3,1%, wysyłka z Prus Wschodnich zagranicę nie sięgała w r. 1925 0,8% wysyłek Rzeszy, w r. 1926 ledwie 0,3%, gdy odbiór towarów zagranicznych w Prusach Wschodnich w r. 1925 przekraczał 5,0%, w r. 1926 nawet 6,4%.

Również przykładowo, dla jednego tylko roku 1925 podajemy porównanie wagi przewozów miejscowych Prus Wschodnich z ogólnemi liczbami ich transportów kolejowych.

Tabl. 2. Obrót miejscowy i ogólny Prus Wschodnich w r. 1925
Trafic local et général de la Prusse Orientale en 1925

Wysyłają	Odbierają — *Arrivages*					Expéditions
	Prusy Wschodnie (bez portów) *Prusse Orientale (ports non compris)*	Porty Królewiec, Elbląg, Pilawa *Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau*	Prusy Wschodnie wraz z portami *Prusse Orientale (ports compris)*	Niemcy z Prusami Wschod. i zagranica *Allemagne avec la Prusse Orientale et l'étranger*	% przewozów miejscowych [a] % *des transports locaux* [a]	
Ogółem						**Total**
Prusy Wschodnie tonn	2 285 775	1 150 666	3 436 441	4 049 382	*84,9*	tonnes Prusse Orientale
(bez portów) . . . . sztuk	341 519	133 109	474 628	1 368 235	*34,7*	têtes (ports non compris)
Porty Królewiec, El- tonn	575 502	233 281	808 783	1 392 036	*58,1*	tonnes Ports: Koenigsberg,
bląg, Pilawa . . . . sztuk	10 022	396	10 418	42 968	*24,2*	têtes Elbing, Pillau
Prusy Wschodnie tonn	2 861 277	1 383 947	4 245 224	5 441 418	*78,0*	tonnes Prusse Orientale
wraz z portami . . sztuk	351 541	133 505	485 046	1 411 203	*34,4*	têtes (ports compris)
Niemcy z Prus. tonn	5 215 951	3 076 160	8 292 111	·	·	tonnes Allemagne avec la Prusse Orientale
Wschod. i zagranica sztuk	357 369	144 945	502 314	·	·	têtes et l'étranger
% przewozów miejsco- tonn	*54,9*	*45,0*	*51,2*	·	*61,8*	*tonnes % des transports lo-*
wych [a] . . . . . *sztuk*	*98,4*	*92,1*	*96,6*	·	*50,7*	*têtes caux* [a]
Kolejami						**Par voies ferrées**
Prusy Wschodnie tonn	2 165 994	845 977	3 011 971	3 573 788	*84,3*	tonnes Prusse Orientale
(bez portów) . . . sztuk	341 519	133 109	474 628	1 368 235	*34,7*	têtes (ports non compris)
Porty Królewiec, El- tonn	457 308	189 104	646 412	799 204	*80,9*	tonnes Ports: Koenigsberg,
bląg, Pilawa . . . . sztuk	10 022	396	10 418	42 968	*24,2*	têtes Elbing, Pillau
Prusy Wschodnie tonn	2 623 302	1 035 081	3 658 383	4 372 992	*83,7*	tonnes Prusse Orientale
wraz z portami . . . sztuk	351 541	133 505	485 046	1 411 203	*34,4*	têtes (ports compris)
Niemcy z Prus. Wschod. tonn	4 737 941	1 885 279	6 623 220	·	·	tonnes Allemagne avec la Prusse Orientale et
i zagranica . . . . . sztuk	357 369	144 945	502 314	·	·	têtes l'étranger
% przewozów miejsco- tonn	*55,4*	*54,9*	*55,2*	·	*66,5*	*tonnes % des transports lo-*
wych [a] . . . . . *sztuk*	*98,4*	*92,1*	*96,6*	·	*50,7*	*têtes caux* [a]
Wewnętrznemi drogami wodnemi						**Par voies navigables intérieures**
Prusy Wschodnie (bez portów) . . . . tonn	119 781	304 689	424 470	475 594	*89,2*	tonnes Prusse Orientale (ports non compris)
Porty Królewiec, Elbląg, Pilawa . . . . tonn	118 194	44 117	162 311	176 820	*91,8*	tonnes Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau
Prusy Wschodnie wraz z portami . . . . . tonn	237 975	348 806	586 781	652 414	*89,9*	tonnes Prusse Orientale (ports compris)
Niemcy z Prusami Wschod. i zagranica tonn	478 010	418 364	896 374	·	·	tonnes Allemagne avec la Prusse Orientale et l'étranger
% przewozów miejsco- wych [a]	*49,8*	*83,4*	*65,5*	·	*75,8*	*% des transports lo- caux* [a]
Morzem						**Par voies maritimes**
Porty Królewiec, Elbląg, Pilawa . . . . tonn	—	60	60	416 012	*0,0*	tonnes Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau
Porty Prus Wschod., Niemiec i zagranicy tonn	—	772 517	772 517	·	·	tonnes Ports de la Prusse Orientale, du Reich et de l'étranger
% przewozów miejsco- wych [a]	—	*0,0*	*0,0*	·	*0,0*	*% des transports lo- caux* [a]

[a] Wewnątrz obu okręgów Prus Wschodnich i między niemi.
[a] Au dedans des deux districts de la Prusse Orientale et entre eux.

Przewozy miejscowe stanowią tedy około $^3/_5$ ogółu przewozów Prus Wschodnich (oprócz tranzytu), przyczem spadają do 0 w przewozach morskich, sięgają $^2/_3$ w przewozach kolejowych, a $^3/_4$ w przewozach na wewnętrznych drogach wodnych. Większą rolę odgrywają one oczywiście w głębi prowincji, mniejszą w portach, przytem znamienne jest, że odbierają Prusy Wschodnie wśród adresowanych tu transportów zaledwie połowę przesyłek miejscowych, gdy wysyłki poza obrąb prowincji stanowią niewiele ponad $^1/_5$ stąd pochodzących przewozów. Nie dotyczy to zresztą zwierząt żywych, rachowanych w sztukach, które są przeważnie wywożone ($^2/_3$ przesyłek idzie poza granice Prus Wschodnich) i prawie wcale nie są dowożone.

Poprzestajemy na tej pobieżnej charakterystyce przewozów miejscowych, ażeby ustalić stosunek ich do ogółu przewozów, nie wchodząc w podział ich między poszczególne towary, i przejść obecnie do przewozów pozamiejscowych, którym poświęcamy część pracy tabelaryczną. Widzieliśmy już z przytoczonego zestawienia, że główna masa przewozów zarówno miejscowych jak innych idzie kolejami, mianowicie $^4/_5$ (80,1%), gdy wewnętrznemi drogami wodnemi zaledwie 11,3, a morzem tylko 8,6%. W przewozach pozamiejscowych stosunek środków komunikacji okaże się odmienny.

Tabl. 3. Przewozy pozamiejscowe Prus Wschodnich w r. 1928

Transports non-locaux de la Prusse Orientale en 1928

Tonny — *Tonnes*

Środki komunikacji	Wysyłka *Expéditions*	% danej komunikacji % *des transports*	Odbiór *Arrivages*	% danej komunikacji % *des transports*	Razem *Total*	% danej komunikacji % *des transports*	Moyens de communications
Prusy Wschodnie (bez portów)							**Prusse Orientale (ports non compris)**
kolejami	388 410	*88,8*	2 593 035	*90,6*	2 981 445	*90,4*	par voies ferreés
wewn. drogami wodnemi	49 104	*11,2*	269 105	*9,4*	318 209	*9,6*	„ voies navigables intérieures
ogółem	437 514	*100,0*	2 862 140	*100,0*	3 299 654	*100,0*	total
Porty Królewiec, Elbląg, Pilawa							**Ports Koenigsberg, Elbing, Pillau**
kolejami	138 806	*17,7*	1 265 912	*53,5*	1 404 718	*44,0*	par voies ferrées
wewn. drogami wodnemi	64 225	*8,2*	97 323	*4,0*	161 548	*5,0*	„ voies navigables intérieures
morzem	583 665	*74,1*	1 080 980	*41,8*	1 664 645	*51,5*	„ voies maritimes
ogółem	786 696	*100,0*	2 444 215	*100,0*	3 230 911	*100,0*	total
Prusy Wschodnie wraz z portami							**Prusse Orientale (ports compris)**
kolejami	527 216	*43,2*	3 858 947	*72,7*	4 386 163	*67,2*	par voies ferrées
wewn. drogami wodnemi	113 329	*9,3*	366 428	*6,9*	479 757	*7,3*	„ voies navigables intérieures
morzem	583 665	*47,5*	1 080 980	*20,4*	1 664 645	*25,5*	„ voies maritimes
ogółem	1 224 210	*100,0*	5 306 355	*100,0*	6 530 565	*100,0*	total
W tem obrót z Niemcami							**Dont: trafic avec l'Allemagne**
kolejami	439 479	*69,5*	2 994 637	*90,8*	3 434 116	*86,1*	par voies ferrées
morzem	250 831	*30,5*	303 337	*9,2*	554 168	*13,9*	„ voies maritimes
ogółem	690 310	*100,0*	3 297 974	*100,0*	3 988 284	*100,0*	total

W komunikacji pozamiejscowej Prus Wschodnich udział morza nieznacznie jest wyższy, niż w ogóle przewozów. Stanowi o tem głównie komunikacja z zagranicą, gdy w obrocie z Niemcami przeważa ruch kolejowy, czyli transport przez nasze Pomorze.

Już z liczb powyższych widać, że przeważną część przewozów pozamiejscowych Prus Wschodnich stanowi obrót z Niemcami. Podkreślimy jednak, że i obrót z zagranicą jest tu wyjątkowo znaczny. Podział transportów pozamiejscowych przytaczamy w tabl. 4.

Tabl. 4. Obrót towarowy Prus Wschodnich z Niemcami i z zagranicą

Trafic de marchandises de la Prusse Orientale avec l'Allemagne et l'étranger

1925—1928

Wysyłka i odbiór przez Prusy Wschodnie	1925	1926	1927	1928	Expéditions et arrivages de la Prusse Orientale
Ogółem					**Total**
Wysyłka tonn . .	1 196 194	1 799 122	1 184 264	1 224 210	expéditions—tonnes
%	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	%
sztuk .	926 461	1 058 872	1 190 186	1 107 694	têtes
%	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	%
Odbiór tonn . . .	4 046 887	5 194 357	5 840 190	5 306 355	arrivages—tonnes
%	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	%
sztuk .	17 269	8 672	80 753	67 480	têtes
%	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	%
Niemcy (bez Prus Wschodnich)					**Allemagne (Prusse Orientale non comprise)**
Wysyłka tonn . .	803 998	701 004	743 598	690 310	expéditions—tonnes
%	*67,2*	*39,0*	*62,8*	*56,4*	%
sztuk .	925 058	1 057 842	1 176 033	1 097 534	têtes
%	*99,8*	*99,9*	*98,8*	*99,1*	%
Odbiór tonn . . .	2 269 640	2 905 669	3 722 402	3 297 974	arrivages—tonnes
%	*56,1*	*55,9*	*63,7*	*62,2*	%
sztuk .	7 247	7 966	6 676	13 135	têtes
%	*42,0*	*91,9*	*8,2*	*19,5*	%
Zagranica					**L'étranger**
Wysyłka tonn . .	392 196	1 098 118	440 666	533 900	expéditions—tonnes
%	*32,8*	*61,0*	*37,2*	*43,6*	%
sztuk .	1 403	1 030	14 153	10 160	têtes
%	*0,2*	*0,1*	*1,2*	*0,9*	%
Odbiór tonn . . .	1 777 247	2 288 688	2 117 788	2 008 381	arrivages—tonnes
%	*43,9*	*44,1*	*36,3*	*37,8*	%
sztuk .	10 022	706	74 077	54 345	têtes
%	*58,0*	*8,1*	*91,8*	*80,5*	%
W tem Polska					**Dont: Pologne**
Wysyłka tonn . .	79 096	41 020	100 805	112 809	expéditions—tonnes
% w stosunku do zagranicy .	*20,2*	*3,7*	*22,9*	*21,1*	% p. rapport à l'étranger
sztuk .	85	220	5 594	4 023	têtes
% w stosunku do zagranicy .	*6,1*	*21,4*	*39,5*	*39,6*	% p. rapport à l'étranger
Odbiór tonn . . .	884 558	1 289 874	903 027	773 309	arrivages—tonnes
% w stosunku do zagranicy .	*49,8*	*56,4*	*42,6*	*38,5*	% p. rapport à l'étranger
sztuk .	1 919	57	59 146	26 185	têtes
% w stosunku do zagranicy .	*19,1*	*8,1*	*79,8*	*48,2*	% p. rapport á l'étranger

Poza wysyłką zwierząt żywych, kierowaną niemal w całości do Niemiec, tam też idzie większa część wysyłek pozostałych. Wysyłka zagranicę jest mniejsza od przywozu z samej Polski. Z tablicy 4 wyziera jednak tendencja do redukowania z roku na rok przywozu zagranicznego, specjalnie zaś polskiego, na rzecz przewozów z Niemiec, oraz do możliwego zwiększenia wywozu zagranicę z Prus Wschodnich, choćby kosztem wysyłek do Rzeszy.

W szeregu tablic przytoczonych uderza— poza zwierzętami żywemi—stała i to bardzo znaczna nadwyżka wagowa towarów do Prus Wschodnich przysyłanych nad wysyłanemi przez nie. W poszczególnych latach saldo ujemne wagi wywozu (pomijając sztuki) podajemy w tabl. 5.

Tabl. 5. Saldo ujemne obrotu towarowego Prus Wschodnich
Solde passif du trafic de marchandises de la Prusse Orientale

Tonny — *Tonnes* 1925—1928

Wyszczególnienie	1925	1926	1927	1928	Spécification
Ogółem	**2 850 693**	**3 395 235**	**4 655 926**	**4 082 145**	**Total**
w % wysyłek	*238,3*	*188,7*	*393,2*	*333,5*	en % des expéditions
w % salda ogólnego	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	en % du solde total
W obrocie z Niemcami (bez Prus Wschodnich)	**1 465 642**	**2 204 665**	**2 978 804**	**2 607 664**	**Dans le trafic avec l'Allemagne (Prusse Or. non comprise)**
w % wysyłek do Niemiec .	*182,3*	*314,5*	*400,6*	*377,8*	en % d. expédit. en Allemagne
w % salda ogólnego	*51,4*	*64,9*	*64,0*	*63,9*	en % du solde total
W obrocie z zagranicą	**1 385 051**	**1 190 570**	**1 677 122**	**1 474 481**	**Dans le trafic avec l'étranger**
w % wysyłek zagranicę . .	*353,2*	*108,4*	*380,6*	*276,2*	en % des expédit. à l'étrang.
w % salda ogólnego	*48,6*	*35,1*	*36,0*	*36,1*	en % du solde total
W tem w obrocie z Polską . . .	**805 462**	**1 248 854**	**802 222**	**660 500**	**Dont: dans le trafic avec la Pologne**
w % wysyłek do Polski . .	*1 018,3*	*3 044,5*	*795,8*	*585,5*	en % des expédit. en Pologne
w % salda wysyłek zagranicznych	*58,1*	*104,9*	*47,8*	*44,8*	en % du solde des expéditions à l'étranger

Przywóz więc w stosunku do wywozu jest tu niemal trzykrotnie (r. 1926) do prawie pięciokrotnie (r. 1927) wyższy, czyli Prusy Wschodnie wysyłają 3 do 5 razy mniej towaru na wagę, aniżeli otrzymują. Zwierzęta żywe zresztą obniżyłyby ten stosunek. W każdym razie stoimy wobec zjawiska, które należy zbadać szczegółowiej, to też o ile dotychczas poprzestawaliśmy na zestawieniach sumarycznych, tu niepodobna nie zatrzymać się nad przewozami poszczególnych towarów i ich grup, ażeby uświadomić sobie, na czem polegają niedobory Prus Wschodnich, a co znów mają do zaofiarowania krajom innym, jako nadwyżkę swojej produkcji. Do tego celu oprzemy się na liczbach przewozów przeciętnych w trzechleciu 1925—1927.

Dostrzegliśmy już wyżej pozycję czynną przewozów wschodnio-pruskich w postaci transportu zwierząt żywych. Saldo dodatnie wynosi około miljona sztuk. Wszystkie składniki tej podgrupy dają nadwyżkę wysyłki, najwięcej świnie i prosięta, następnie bydło rogate, zwłaszcza krowy. Przywozi się tylko nieco drobiu, przeważnie z Polski (gęsi). Ten intensywny wywóz zwierząt żywych świadczy jednak o stosunkowo słabym rozwoju przetwórstwa zwierzęcego.

Wprawdzie odpowiednia podgrupa (przetworów zwierzęcych) zawiera zaledwie kilka dość przygodnie dobranych towarów, wskazuje jednak wśród nich na niedobory, zresztą niewielkie, mleka i mięsa, a znaczniejsze — wełny i nawet nawozów zwierzęcych, zato niezbyt wielkie, lecz dodatnie saldo przewozu skór i odpadków zwierzęcych. Co zaś jest szczególnie zastanawiające, to bardzo poważny niedobór ryb w tym kraju nadmorskim i pojeziernym. Bardzo znaczny również zachodzi tu dowóz olejów i tłuszczów. Te dwie pozycje (ryby i tłuszcze) czynią podgrupę produktów zwierzęcych ujemną.

Natomiast produkcja roślinna Prus Wschodnich tworzy pozycję czynną. Stanowi o tem zresztą jedynie względnie poważna nadwyżka wywozu żyta, głównie zagranicę (nie do Polski jednak), bo pozostałe pozycje są mniej znaczne i równoważą się wśród nich ze sobą składniki czynne a bierne. Niewielkie saldo dodatnie mają ziemniaki, drobne—nasiona oleiste, natomiast ujemną pozycję stanowi kukurydza i owoce, dość znaczne zaś obroty prosem, gryką i strączkowemi zamykają się w saldzie zerowem.

Skłonność do wywozu surowców roślinnych, charakterystyczna dla mało zróżniczkowanego gospodarstwa rolnego, powoduje poważne saldo ujemne przewozu produktów przemysłu rolnego. Są tu wprawdzie trzy niewielkie pozycje czynne: mąka i spirytus, których produkcja opiera się na nadwyżce żyta i ziemniaków, oraz cukier surowy; zato w znacznych ilościach prowincja dowozi otręby, następnie cukier użytkowy, nawet przetwory ziemniaczane, słód i t. d. Zresztą przywóz otrąb, a również makuchów (saldo wielce ujemne) służy produkcji hodowlanej.

Podobnie surowcem do produkcji roślinnej są nawozy sztuczne, które są tu dowożone w ilości bardzo poważnej, przyczem saldo wszystkich towarów tej grupy jest wysoce ujemne. Większą niespodzianką jest

bardzo wielkie saldo ujemne drzewa (nad 300 tys. *t*). Składa się na nie jednak obok bardzo wielkiego przywozu (ponad 900 tys. *t*) również i znaczny wywóz (około 600 tys. *t*). Z pomiędzy zaś poszczególnych pozycyj ujemną jest drzewo nieobrobione (głównie papierówka), dodatnią natomiast drzewo obrobione lub nawpół obrobione (deski, celuloza). Świadczy to o rozwoju przemysłu tartacznego, który zresztą kwitnął tu jeszcze przed wojną. Mamy więc tu do czynienia z obrotem uszlachetniającym. Lecz trzeba zaznaczyć, że drzewo nieobrobione sprowadzane jest z zagranicy (głównie z Polski), obrobione zaś wywozi się do Niemiec. Przemysł drzewny poza tartakami jest rozwinięty mniej, to też odpowiednia pozycja przewozowa ma saldo wprawdzie dodatnie, lecz drobne.

Ogółem saldo wagowe przewozów rolnych (łącznie z przemysłem rolnym, spożywczym, drzewnym i nawozowym oraz produktami hodowli) jest w Prusach Wschodnich ujemne w wysokości 700 tys. tonn, czego oczywiście w wadze nie wyrównywa nawet nadwyżka wywozu zwierząt w liczbie miljona sztuk.

Gdy jednak w dziale rolnictwa istnieją i poważniejsze pozycje dodatnie, w zakresie przemysłu prawie wszystkie salda są wysoce ujemne. Górnictwo daje deficyt przeszło 2 miljony tonn (głównie węgiel kamienny i przetwory węgla brunatnego), a jedyną, lecz drobną pozycją dodatnią są tu „inne rudy i szlaki", wobec zaś słabego rozwoju produkcji przemysłowej ów przywóz węgla w znacznej mierze wypada zaliczyć do konsumcyjnego. Również hutnictwo i metalurgja dają pozycje wyłącznie ujemne z wyjątkiem jedynie szmelcu. W ceramice i budownictwie niema ani jednej pozycji czynnej, a i tu jak i w przemyśle ciężkim wogóle wywóz nie odgrywa roli (z wyjątkiem sporadycznej reekspedycji węgla na Litwę). To samo dotyczy całej grupy przemysłu chemicznego. We włóknistym jedyną pozycją dodatnią są szmaty, czyli podobnie do szmelcu produkt zużycia wytworu przemysłowego. Jedynie papier daje drobne saldo dodatnie.

Wywody powyższe streszcza tablica 6.

Tabl. 6. Saldo obrotu towarowego Prus Wschodnich grupami towarów
Solde du trafic de marchandises de la Prusse Orientale, d'après les groupes de marchandises

Tonny — *Tonnes* 1925—1928

Grupy towarów	1925	1926	1927	1928	Groupes de marchandises
Ogółem	**—2 850 693**	**—3 395 235**	**—4 655 926**	**—4 082 145**	**Total**
Zwierzęta żywe (szt.)	+ 909 192	+1 050 200	+1 109 433	+1 040 214	Animaux vivants (têtes)
w tem świnie i prosięta	+ 498 145	+ 651 468	+ 759 089	+ 662 222	dont: porcs et porcelets
„ „ bydło rogate	+ 195 714	+ 237 136	+ 205 547	+ 223 917	„ bétail à cornes
Rolnictwo	**— 573 617**	**— 563 532**	**— 952 935**	**— 792 525**	**Agriculture**
1. Produkcja roślinna	+ 143 414	+ 85 942	— 13 103	+ 76 343	1. Production végétale
w tem żyto	+ 74 770	+ 105 121	+ 79 734	+ 119 674	dont: seigle
„ „ kukurydza	— 6 714	— 20 491	— 98 746	— 39 285	„ maïs
2. Produkcja zwierzęca	— 35 679	— 39 931	— 55 244	— 45 933	2. Production animale
w tem ryby	— 15 301	— 15 943	— 23 740	— 20 149	dont: poissons
„ „ tłuszcze	— 20 981	— 24 608	— 29 519	— 27 613	„ graisses
3. Przemysł rolny	— 91 711	— 110 461	— 160 957	— 106 389	3. Industrie agricole
w tem otręby	— 18 519	— 44 989	— 69 523	— 36 580	dont: son
„ „ makuchy	— 32 462	— 49 658	— 61 854	— 58 745	„ tourteaux
„ „ cukier użytkowy	— 22 119	— 26 872	— 21 618	— 30 124	„ sucre de consommat.
4. Drzewo	— 250 762	— 290 373	— 415 807	— 389 409	4. Bois
w tem papierówka	— 602 530	— 747 087	— 611 141	— 648 701	dont: bois de papeterie
„ „ dłużyce, bale, deski	+ 171 704	+ 211 855	+ 146 501	+ 145 650	„ bois de fil, madriers planches
„ „ masa drzewna	+ 217 580	+ 260 677	+ 256 616	+ 279 503	„ pâte de bois
5. Nawozy sztuczne	— 338 879	— 208 709	— 307 824	— 327 137	5. Engrais chimiques
Przemysł	**—2 273 425**	**—2 826 731**	**—3 695 198**	**—3 284 818**	**Industrie**
1. Górnictwo i hutnictwo	—1 661 372	—2 354 395	—2 860 137	—2 567 907	1. Mines et métallurgie
w tem węgiel kamienny	—1 054 525	—1 604 033	—2 050 803	—1 811 741	dont: houille
„ „ przetw. węgla brun.	— 529 784	— 649 829	— 642 342	— 645 012	„ produits de la distillation de lignite
„ „ wyroby żelazne	— 74 831	— 90 804	— 164 290	— 121 185	„ articles en fer

(dok.—fin)

Grupy towarów	1925	1926	1927	1928	Groupes de marchandises
2. Ceramika i budownictwo	— 549 129	— 385 524	— 727 042	— 608 600	2. Céramique et industrie du bâtiment
w tem kamienie	— 285 861	— 99 589	— 338 458	— 248 456	dont: pierres
„ „ wapno	— 104 381	— 124 380	— 145 060	— 147 950	„ chaux
„ „ cement	— 65 502	— 78 405	— 97 036	— 115 725	„ ciment
„ „ cegła	— 23 787	— 36 777	— 75 277	— 47 831	„ briques
3. Przemysł chemiczny	— 70 999	— 89 033	— 115 241	— 115 695	3. Industrie chimique
w tem nafta	— 38 174	— 46 555	— 67 452	— 62 915	dont: pétrole
„ „ sole	— 11 338	— 19 282	— 19 415	— 21 337	„ sels
„ „ art. apteczne	— 8 928	— 14 498	— 15 070	— 15 217	„ art. pharmaceutiques
4. Przemysł włóknisty i papierniczy	+ 8 075	+ 2 221	+ 7 222	+ 7 384	4. Industrie textile et du papier
w tem papier	+ 1 984	+ 3 051	+ 7 438	+ 8 027	dont: papier
Towary różne	**— 3 651**	**— 4 972**	**— 7 793**	**— 4 802**	**Marchandises diverses**

Mieścimy tu główne pozycje, stanowiące o ujemnych lub dodatnich saldach bilansu. Wśród nielicznych składników czynnych mniej widać tendencji do zmniejszania wywozu niż wśród biernych dążność do wzrostu konsumcji. W bilansie wagowym więc w ciągu tych czterech lat deficyt towarowy Prus Wschodnich pogłębił się.

Pomimo doniosłości tych stwierdzeń, rozważaniom naszym brakuje wciąż materjału do przeliczenia bilansu wagowego na wartość towaru. Mimowoli w przeglądzie przewozów i ich sald operujemy pojęciami względnej drożyzny lub taniości poszczególnych towarów na podstawie ogólnej orjentacji w cenach. To też niezbędnem jest zastosowanie tego przybliżonego kryterjum, ażeby dojść do wniosku, czy obrót handlowy Prus Wschodnich jest w wartości czynny czy też bierny.

Otóż niewątpliwie przywożą Prusy Wschodnie duże ilości towarów o małej wartości w stosunku do wagi. Należy do nich przedewszystkiem drzewo, węgiel, materjały budowlane. Z drugiej strony jednak istnieje wielka dysproporcja między cenami artykułów rolnych i hodowlanych, na których się głównie opiera wywóz Prus Wschodnich, a cenami licznych produktów przemysłowych, które stanowią przedmiot stałego ich przywozu.

Tabl. 7. Obrót towarowy Prus Wschodnich grupami towarów w roku 1928
Trafic de marchandises de la Prusse Orientale d'après les groupes de marchandises en 1928

Grupy towarów	Wysyłka *Expédition*	%	Odbiór *Arrivages*	%	Saldo *Balance*	%	Groupes de marchandises
Ogółem	**1 224 210**	*100,0*	**5 306 355**	*100,0*	**—4 082 145**	*100,0*	**Total**
Rolnictwo	**892 580**	*72,9*	**1 357 968**	*25,6*	**— 465 388**	*11,4*	**Agriculture**
1. Produkcja roślinna	267 127	*21,8*	190 784	*3,6*	+ 76 343	*+1,9*	1. Production végétale
2. Produkcja zwierzęca	14 298	*1,2*	60 231	*1,1*	— 45 933	*1,1*	2. Production animale
3. Przemysł rolny	64 908	*5,3*	171 297	*3,2*	— 106 389	*2,6*	3. Industrie agricole
4. Drzewo	546 247	*44,6*	935 656	*17,7*	— 389 409	*9,6*	4. Bois
Przemysł	**188 711**	*15,4*	**3 800 666**	*71,6*	**—3 611 955**	*88,5*	**Industrie**
1 a Górnictwo	64 057	*5,2*	2 535 465	*47,8*	—2 471 408	*60,6*	1 a. Mines
1 b Hutnictwo i metalurgja	78 949	*6,5*	175 448	*3,3*	— 96 499	*2,4*	1 b. Métallurgie
2. Ceramika i budownictwo	11 557	*1,0*	620 157	*11,7*	— 608 600	*14,9*	2. Céramiques et industrie du bâtiment
3a Przemysł chemiczny	12 348	*1,0*	128 043	*2,4*	— 115 695	*2,8*	3 a. Industrie chimique
3b Nawozy sztuczne	2 752	*0,2*	329 889	*6,2*	— 327 137	*8,0*	3 b. Engrais chimiques
4. Przemysł włóknisty i papierniczy	19 048	*1,5*	11 664	*0,2*	+ 7 384	*+0,2*	4. Industrie textile et du papier
Towary różne	**142 919**	*11,7*	**147 721**	*2,8*	— 4 802	*0,1*	**Marchandises diverses**

Gdy więc 72,9% wywozu Prus Wschodnich stanowią płody i przetwory rolne, produkty zaś przemysłowe są wywożone w małych ilościach—w przywozie główną rolę grają produkty przemysłowe i górnicze (71,6%). Zresztą nawet obrót artykułami rolnemi wykazuje dla Prus Wschodnich saldo ujemne. Gdybyśmy nawet od tego salda odjęli—wobec charakteru obrotu drzewem w prowincji—nadwyżkę przywozu drzewa, a od salda artykułów przemysłowych potrącili jako małowartościowy wielki import węgla kamiennego i surowców budowlanych, których przecie za bezwartościowe uznać niepodobna, skoro wytrzymują fracht, a w znacznej mierze są nawet sprowadzane z zagranicy—to i w tym wypadku pozostanie jeszcze wielkie saldo ujemne obrotu pozostałemi, naogół droższemi towarami rolnemi i przemysłowemi. Jedyną poważną dodatnią pozycją w handlu Prus Wschodnich stanowią zwierzęta żywe. Poza tem w każdym prawie dziale przywóz jest większy od wywozu i w każdym prawie dziale (prócz drzewa) Prusy Wschodnie wywożą naogół towary tańsze a przywożą droższe: wywożą cukier surowy, sprowadzają użytkowy, wywożą ziemniaki, otrzymują przetwory ziemniaczane, wywożą jęczmień, przywożą słód, chmiel, piwo, wśród wyrobów metalowych jedyną pozycją czynną jest szmelc i t. d. Możemy więc twierdzić, że wartość ogółu towarów sprowadzonych do Prus Wschodnich jest wyższa od wartości towarów wysłanych, czyli że bilans handlowy prowincji jest stale pasywny nie tylko pod względem wagi, ale i wartości.

Gdybyśmy się pokusili o określenie stopnia tej bierności i zechcieli wyrazić deficyt towarowy Prus Wschodnich w jednostce monetarnej, musielibyśmy zstąpić z dotychczasowej ścisłości wniosków na tory przypuszczeń bardzo dowolnych. Wskazywaliśmy już brak notowań cen bieżących dla przeważnej części towarów, z drugiej zaś strony łączenie w nomenklaturze kolejowej towarów o bardzo różnej wartości. Np. w punkcie: skóry i futra rozpiętość cen od niewyprawionej skóry do wyprawionego futra jest tak wielka, że przy biernem saldzie wagowem może zachodzić saldo dodatnie wartości. Biorąc pod uwagę, że w ładunkach towarowych przewozi się najczęściej rzeczy względnie tanie i usiłując określić jakieś średnie wartości takich pozycyj mieszanych, moglibyśmy się zbliżyć do rzeczywistości, gdybyśmy znaleźli jakiś wspólny wskaźnik wartości towarów w danym roku. Otóż przychodzi nam myśl użycia w tym celu sprawozdań niemieckiego handlu zagranicznego, gdzie przy przywozie i wywozie towarów podawana jest ich wartość w markach niemieckich. Obliczając z nich ceny za jednostkę poszczególnych artykułów, a następnie przerachowując według tych cen transporty Prus Wschodnich, otrzymalibyśmy pewien obraz obrotu handlowego Prus Wschodnich. Nie będzie on jednak bliski rzeczywistości. Po pierwsze, ceny podawane w deklaracjach celnych i wydawnictwach statystyki handlu zagranicznego nie są to zazwyczaj ceny ściśle realne, po drugie, ceny obrotu zewnętrznego Rzeszy mają inny poziom, niż ceny Prus Wschodnich, po trzecie, ceny eksportowe i importowe różne są od wewnętrznych, czyli od mających miejsce w obrocie pomiędzy Prusami Wschodniemi a Niemcami pozostałemi. To też należy traktować tę metodę przerachowania bilansu wagowego Prus Wschodnich nie jako odnalezienie jego wartości, ale jedynie jako poszukiwanie przybliżonych wskaźników tej wartości. Większą trudność stanowi rozbieżność pomiędzy nomenklaturą celną a kolejową, nie dająca możności ustalenia dla szeregu pozycyj jakiejkolwiek wartości. Innemi słowy, to co podajemy w poniższej tablicy, nie może mieć zastrzeżeń za wiele. Powoduje to z naszej strony ostrożność w szacowaniu poszczególnych artykułów o tyle posuniętą, że stosunek wartości wywozu a przywozu przechylony jest przez nas na rzecz wywozu. Zestawienie nie dotyczy wszystkich pozycyj. Bierzemy przytem za podstawę rok 1927—rok najwyższych cen rolniczych.

Tabl. 8. Obrót towarowy Prus Wschodnich w r. 1927 w mk. niem.
Trafic de marchandises dans la Prusse Orientale en 1927 en mk.

Rodzaj towarów	Cena za tonnę (szt.) w wywozie w mk. niem. *Prix par tonne (par tête) exportée en mk. all.*	Cena za tonnę (szt.) w przywozie w mk. niem. *Prix par tonne importée en mk. all.*	Wartość wywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'exportation en milliers de mk. all.*	Wartość przywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'importation en milliers de mk. all.*	Saldo w tys. mk. niem. *Balance en milliers de mk. all.*	Espèces de marchandises
Obrót Prus Wschodnich ogółem . . .	.	.	**453 264,0**	**783 924,6**	**— 330 660,6**	**Total du trafic de la Prusse Orientale**
A. Rolnictwo i przemysł rolny . . .	.	.	**407 091,7**	**535 170,8**	**— 128 079,1**	**A. Agriculture et industrie agricole**
I. Produkcja roślinna . . .			**43 882,9**	**43 763,3**	**+ 119,6**	**I. Produits végétaux**
a. Zboża	.	.	**32 195,1**	**26 156,1**	**+ 6 039,0**	**a. Céréales**
Pszenica i orkisz . . .	251,3	258,2	1 768,1	5 032,8	— 3 264,7	Froment et épeautre
Żyto	227,6	206,1	18 862,1	647,2	+ 18 214,9	Seigle
Jęczmień	293,5	195,8	4 043,0	3 646,2	+ 396,8	Orge
Owies	201,5	168,0	2 880,4	206,8	+ 2 673,6	Avoine
Proso, gryka, strączkowe	61,2	30,0	4 509,6	2 209,5	+ 2 300,1	Millet, sarrasin, légumin.
Kukurydza	152,7	144,7	131,9	14 413,6	— 14 281,7	Maïs
b. Inne ziemiopłody	.	.	**11 687,8**	**17 607,2**	**— 5 919,4**	**b. Autres produits du sol**
Ziemniaki i buraki . .	107,9	99,1	4 736,9	1 857,6	+ 2 879,3	Pommes de terre et betteraves
Owoce, warzywa, rośliny	312,9	381,4	265,4	9 079,6	— 8 814,2	Fruits, légumes, plantes
Siemię lniane i nasiona oleiste	377,8	344,0	5 711,2	1 624,4	+ 4 086,8	Graines de lin et graines oléagineuses
Len, konopie, pakuły, zgrzebie	542,5	802,6	945,0	2 960,8	— 2 015,8	Lin, chanvre, étoupes, déchets
Chmiel	7 337,1	6 576,8	29,3	2 084,8	— 2 055,5	Houblon
II. Produkcja zwierzęca . .	.	.	**206 794,2**	**78 013,4**	**+ 128 780,8**	**II. Production animale**
a. Zwierzęta żywe	.	.	**170 390.0**	**4 623.6**	**+ 165 766,4**	**a. Animaux vivants**
Konie (i źrebięta), osły, muły	871,0	628,0	30 426,6	774,3	+ 29 652,3	Chevaux (poulains), ânes, mulets
Bydło rogate	110,3	357,5	23 607,4	3 032,3	+ 20 575,1	Bétail à cornes
Nierogacizna	150,7	106,5	114 973,2	408,9	+ 114 564,3	Porcs
Drób i inne zwierzęta .	10,4	7,3	1 382,8	408,1	+ 974,7	Volaille et autres animaux
b. Produkty zwierzęce	.	.	**36 404,2**	**73 389,8**	**— 36 985,6**	**b. Produits d'origine animale**
Mleko i śmietanka . .	674,2	429,5	7,4	67,9	— 60,5	Lait et crême
Mięso, tłuszcze, konserwy	2 271,1	1 074,9	2 505,0	1 672,5	+ 832,5	Viandes, grais. conserves
Oleje (bez miner.), smary tran, łój	826,5	914,7	1 633,2	28 808,5	— 27 175,3	Huiles (sauf minérales), huiles de poisson, suif
Wełna	5 143,6	3 527,5	4 032,6	8 469,5	— 4 436,9	Laine
Skóry, futra	3 568,5	3 568,5[a]	24 593,1	21 839,2	+ 2 753.9	Peaux, fourrures
Ryby i zwierzęta wodne	617,1	423,0	3 632,9	12 532,2	— 8 899,3	Poissons et animaux aquatiques
III. Przemysł rolny i spożywczy	.	.	**30 447,8**	**81 754,6**	**— 51 306,8**	**III. Industrie agricole et alimentaire**
Mąka i wyroby młynarskie, krochmal i mąka ziemniaczana	295,1	323,5	10 404,3	7 644,1	+ 2 760,2	III. Farines et produits de meunerie, amidon et fécule de pommes de terres
Otręby	90,0	131,6	520,6	9 910,5	— 9 389,9	Son
Słód	435,6	356,7	800,6	4 263,3	— 3 462,7	Malt
Ryż, mączka i otręby ryżowe	329,8	332,0	158,6	2 485,8	— 2 327,2	Riz, farine et son de riz
Cukier	333,0[b]	338,4	3 426,6	9 637,6	— 6 211,0	Sucre
Makuchy, mączka z nich	187,1	172,0	1 039,2	11 595,9	— 10 556,7	Tourteaux et farine de tourteaux
Piwo	295,8	174,4	92,6	293,7	— 201,1	Bière

a Cena przywozu wzięta ta sama co wywozu. *b* Cukier surowy policzono o połowę taniej.
a Le prix d'importation répond au prix d'exportation. *b* Le sucre brut est calculé moitié prix.

(c. d. — suite)

Rodzaj towarów	Cena za tonnę (szt.) w wywozie w mk. niem *Prix par tonne (pièce) exportée en mk. all.*	Cena za tonnę (szt.) w przywozie w mk. niem. *Prix par tonne importée en mk. all.*	Wartość wywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'exportation en milliers de mk. all.*	Wartość przywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'importation en milliers de mk. all.*	Saldo w tys. mk. niem *Balance en milliers de mk. all.*	Espèces de marchandises
Spirytus, wódka, ocet .	720,5	1 233,6	6 657,4	2 663,3	+ 3 994,1	Alcool, eaux-de-vie, vinaigre
Wino	1 991,0	1 991,0[a]	203,1	10 401,0	— 10 197,9	Vins
Kawa (i surogaty), kakao, herbata	509,1	1 912,5	79,9	14 808,5	— 14 728,6	Café et ses succédanés, cacao, thé
Tytoń, cygara i t. d. . .	3 778,0	3 778,0[a]	7 064,9	8 050,9	— 986,0	Tabac, cigares, etc.
IV. Drzewo	.	.	**122 414,5**	**222 805,9**	**— 100 391,4**	**IV. Bois**
Drzewo budowlane, opałowe i użytkowe, kopalniaki, podkłady kolejowe, wiklina	70,5	69,5	3 995,2	18 923,6	— 14 928,4	Bois de charpente, de chauffage, d'ouvrage de mines, traverses de chem. de fer, osier
Dłużyce, bale i deski .	398,0	228,9	85 702,9	15 755,9	+ 69 947,0	Bois de fil, madriers, planches
Papierówka	276,6	294,4	2 393,4	182 467,4	— 180 074,0	Bois de papeterie
Masa drzewna i słomkowa	29,0	34,4	7 449,6	9,2	+ 7 440,4	Pâte de bois et de paille
Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble ·	1 313,0	841,2	20 842,6	5 410,6	+ 15 432,0	Bois raboté, articles en bois, meubles
Kora, dębnica, drzewo garbarskie, tanina . . .	1 321,3	759,4	2 030,8	239,2	+ 1 791,6	Écorce, bois pour tannage, tan
V. Nawozy sztuczne	**398,2**	**343,6**	**3 552,3**	**108 833,6**	**— 105 281,3**	**V. Engrais chimiques**
B. Przemysł i górnictwo	.	.	**46 172,3**	**248 753,8**	**— 202 581,5**	**B. Mines et industries**
I. Górnictwo i hutnictwo . .	.	.	**26 108,1**	**155 209,3**	**— 129 101,2**	**I. Mines et métallurgie**
Węgiel kamienny . . .	22,5	21,1	619,0	41 708,9	— 41 089,9	Houille
Brykiety z węgla kamiennego	22,3	14,1	0,1	226,0	— 225,9	Briquettes de houille
Koks	26,2	24,4	14,5	2 101,2	— 2 086,7	Coke
Węgiel brunatny surowy, torf i węgiel drzewny	23,3	10,7	6,7	93,0	— 86,3	Lignite brut, tourbe, charbon de bois
Brykiety i koks z węgla brunatnego	22,3	14,1	9,6	9 063,0	— 9 053,4	Briquettes et coke de lignite
Ruda żelaza, ołowiu i t. d.	17,5	18,6	—	190,7	— 190,7	Minerais de fer, de plomb etc.
Żwir siarkowy, popiół, siarka	20,3	20,6	938,3	1 483,7	— 545,4	Gravier sulfuré, cendre, soufre
Inne rudy i szlaki . . .	79,0	86,5	1 311,5	11,7	+ 1 299,8	Autres minerais et scories
Surowe żelazo, opławki, łom	93,0	78,6	3 799,1	814,9	+ 2 984,2	Fer brut, déchets, lacher ferraille
Żelazo i stal w sztabach, formy	151,3	136,3	717,2	10 485,8	— 9 768,6	Fer et acier en barres et formes
Szyny, podkłady, osie, koła	143,1	140,7	459,5	3 725,1	— 3 265,6	Rails, traverses, essieux, roues
Kotły parowe, maszyny i części	1 358,4	1 215,0	10 295,0	39 053,7	— 28 758,7	Chaudières, machines et leurs parties détachées
Żelazne rury i słupy . .	323,9	227,2	76,0	2 395,1	— 2 325,1	Tuyaux et poteaux en fer
Drut żelazny i stalowy	198,2	197,9	135,6	1 504,6	— 1 369,0	Fil de fer et d'acier
Wyroby żelazne i stalowe niewymienione	856,7	1 082,4	4 878,0	35 530,9	— 30 652,9	Produits en fer et en acier non dénommés
Metale nieszlachetne i wyroby	2 567,8	1 432,4	2 287,9	5 014,8	— 2 726,9	Métaux ordinaires et articles en métaux
Ołów, wyroby ołowiane	676,0	416,0	175,8	518,3	— 342,5	Plomb et articles
Cynk	600,4	571,9	390,3	1 287,9	— 897,6	Zinc
II. Ceramika i budownictwo	.	.	**2 061,5**	**41 764,3**	**— 39 702,8**	**II. Céramique et articles pour constructions**
Materjały budowlane i t. p.	33,2	39,8	527,2	28 147,8	— 27 620,6	Matérjaux de construction etc.
Wyroby ceramiczne, porcelana	717,1	242,4	167,1	6 649,5	— 6 482,4	Articles de céramique, porcelaines
Szkło i wyroby szklarskie	1 218,5	724,6	1 367,2	6 967,0	— 5 599,8	Verre et verreries

a Obacz uwagę *a* na str. 1030. *a* Voir la note *a* la page 1030.

(dok.—fin)

Rodzaj towarów	Cena za tonnę (szt.) w wywozie w mk. niem. *Prix par tonne (par tête) exportée en mk. all.*	Cena za tonnę (szt.) w przywozie w mk. niem. *Prix par tonne importée en mk. all.*	Wartość wywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'exportation en milliers de mk. all.*	Wartość przywozu w tys. mk. niem. *Valeur de l'importation en milliers de mk. all.*	Saldo w tys. mk. niem. *Balance en milliers de mk. all.*	Espèces de marchandises
III. Przemysł chemiczny	·	·	**2 982,6**	**30 502,9**	— **27 520,3**	**III. Industrie chimique**
Nafta i inne oleje mineralne	324,8	146,1	2 043,0	10 773,7	— 8 730,7	Pétrole et autres huiles minérales
Oleje i smoły węglowe	170,3	280,6	91,1	2 847,0	— 2 755,9	Huiles et goudrons de houille
Chemikalja i art. apteczne	720,8	700,2	716,5	11 248,0	— 10 531,5	Produits chimiques et pharmaceutiques
Kwasy, sole, soda . . .	195,6	236,9	132,0	5 634,2	— 5 502,2	Acides, sels, soude
IV. Przemysł włóknisty i papierniczy	·	·	**15 020,1**	**21 277,3**	— **6 257,2**	**IV. Industrie textile et du papier**
Bawełna surowa, odpadki	1 496,0	1 409,4	176,5	503,2	— 326,7	Coton brut, déchets
Przędza i nici	7 071,6	5 966,8	1 654,8	10 024,2	— 8 369,4	Fils et fils retors
Papier, tektura, wyroby	679,1	897,1	13 188,8	10 749,9	+ 2 438,9	Papier, carton et articles

Nie obstając bynajmniej przy ścisłości liczb, w tych szeregach zawartych, uważamy je jedynie za wskaźnikowe lub orjentacyjne albo nawet tylko zachęcające do dokładniejszych badań zagadnienia, a w ostatecznym wyniku raczej za możliwie minimalny wyraz bierności bilansu wschodnio-pruskiego. Opieramy się przecież na cenach wyrachowanych z handlu Rzeszy, jako całości. Tymczasem Prusy Wschodnie, ze specyficzną strukturą gospodarczą i odległością płodów rolnych od konsumenta i wyrobów przemysłowych od producenta, muszą mieć i mają ceny inne, niż Rzesza, dla bilansu ich mniej korzystne. Ceny artykułów wywożonych kształtują się tu w porównaniu z cenami rynku niżej o fracht i koszty handlowe, a wobec położenia prowincji fracht ten jest stosunkowo wysoki. Przeciwnie, ceny artykułów przywożonych zawierać w sobie muszą tutaj również ów względnie wysoki fracht i inne koszty, bo przemysł naogół może przerzucić te koszty na konsumenta, rolnictwo zaś w działach, w których kraj posiada nadwyżkę produkcji, nie może tego uczynić. Tymczasem w naszym przykładzie ceny wywozowe najczęściej podano jako wyższe od przywozowych, co może być słuszne względem Rzeszy, ale nie Prus Wschodnich. Innemi słowy, obliczony przez nas deficyt prowincji należy o jakąś liczbę podnieść.

Z drugiej strony wzięliśmy w rachubę z pośród ostatnich lat rok o najwyższych cenach rolniczych i najmniejszej rozpiętości t. zw. nożyc, a to dlatego, że jest to ostatni rok, dla którego wykaz towarów był względnie najbardziej szczegółowy. Obliczyliśmy w sposób podobny na Powszechną Wystawę Krajową bilans handlowy Prus Wschodnich dla r. 1925, kiedy ceny rolnicze były niskie, i w wyniku osiągnęliśmy liczbę deficytową znacznie wyższą[1]. Również i po r. 1927 następował stały spadek cen rolniczych, który wyrażał się w latach ostatnich wielkim kryzysem. Innemi słowy, normalny niedobór obrotu Prus Wschodnich i z tego powodu wydaje się być większy od wyżej wyrachowanego.

Jest jeszcze i wzgląd trzeci, dla którego przy obliczaniu salda ujemnego bilansu Prus Wschodnich należy to saldo podnieść. Mamy bowiem w niem do czynienia z ładunkami kolejowemi czyli z towarami stosunkowo taniemi do najtańszych, niema tu natomiast artykułów droższych, przesyłanych pocztą, bagażem i t. p., jak wszelkie wyroby włókiennicze, poczynając od materjałów i kończąc na ubraniach i konfekcji; wyroby skórzane; zastawy stołowe, droższe artykuły chemiczne, apteczne, perfumeryjne; wyroby jubilerskie, zegarki, biżuterja; książki, dzieła sztuki i t. d. Rzeczy te nie są przesyłane wagonowo ani na tonny, lecz zato są szczególnie kosztowne. Pod względem zaś wszystkich tych transportów Prusy Wschodnie są krajem zupełnie biernym, zdanym całkowicie na

1 Obacz *Rolnictwo Niemiec powojennych*, wyd. Gazety Rolniczej artykuł Wł. Wakara *Prusy Wschodnie*.

konsumcję wyrobów niemieckiego zachodu i zagranicy, nic zaś prawie z tej dziedziny Prusy Wschodnie nie produkują na wywóz.

Niepodobna obliczyć, a trudno nawet w przybliżeniu wysnuć sumę, o którą należałoby z powyższych względów podnieść ujemne saldo obrotu wschodnio-pruskiego. Skłaniamy się do przypuszczenia, że osiągnie ono wysokość nie mniejszą od całkowitego wywozu prowincji, czyli mniej więcej od kwoty 450 mil. mk., a więc około 1 miljarda złotych polskich. Na podstawie powyższych rozważań rachunek ten wydaje się zupełnie prawdopodobny. W tym razie niedobór bilansu handlowego Prus Wschodnich wynosiłby 200 mk. rocznie na jednego mieszkańca prowincji, a 7 mk. na mieszkańca państwa. Lecz zaznaczyliśmy już, że ścisłych liczb tu być nie może, wystarczy więc stwierdzenie, że bierność obrotu wschodnio-pruskiego jest bardzo wielka, idąc co najmniej w dziesiątki procentów wywozu.

Stwierdzony deficyt obrotu towarowego Prus Wschodnich oznacza, że prowincja ta nie jest pod względem produkcji bilansowo samowystarczalna i pomimo rzadkiej, od dawna prawie nieprzyrastającej ludności, nie może ofiarować za przywóz niezbędnych towarów równej wartości produktów własnych; jednocześnie zauważyliśmy, że ujemne saldo wagowe, a więc zapewne i pieniężne, ma dążność do wzrostu.

Podobnie jak państwo, tak i prowincja nie może jednak mieć bilansu płatniczego ujemnego. Jeśli Prusy Wschodnie sprowadzają towary za znacznie większą sumę, aniżeli sprzedają, świadczy to, że na pokrycie salda ujemnego uzyskują lub upłynniają jakieś środki pieniężne zarobków własnych lub kredytów gotówkowych albo towarowych. Byłoby niezwykle interesujące poznać w szczegółach bilans płatniczy prowincji. Tu możemy tylko pobieżnie wskazać jego pozycje.

Przedewszystkiem, wymiary podatkowe są tu w porównaniu z Rzeszą niższe, a uzupełnione zostały obecnie w drodze pomocy dla Wschodu („Osthilfe") szeregiem nowych ulg. Natomiast koszt administracji państwowej nie jest tu niższy, lecz raczej wogóle, a obecnie w szczególności wyższy od przeciętnego dla Rzeszy. Innemi słowy, pomiędzy przypływem pieniędzy do prowincji w postaci pensyj urzędniczych, środków na utrzymanie urzędów, garnizonów, sądów, szkół i t. p. a odpływem podatkowym wytwarza się tu stale rozpiętość, która stanowi o istnieniu wolnej gotówki. Rząd Rzeszy oraz rząd pruski świadomie powiększają ją przez politykę inwestycyjną: budowle, drogi, osady dla kolonizacji i t. d. Poza tem Berlin daje tu hojne subwencje. Między innemi żadna izba rolnicza nie otrzymuje takiego zasiłku w całych Prusach, jak królewiecka, w której zasiłek przewyższa połowę budżetu. Z subwencji korzystają również samorząd, stowarzyszenia i t. d. W tych przykładach mamy do czynienia poprostu ze stałemi znacznemi dopłatami skarbu państwa do Prus Wschodnich. Dopłaty te dotyczą od dłuższego czasu również produkcji, np. za pośrednictwem premjowania eksportu, głównie zbożowego.

Drugą pozycję stanowią kredyty, bo jakkolwiek podlegają one zwrotowi po tym czy innym czasie, narazie rynek pieniężny prowincji czynią bardziej zasobnym. Akcja kredytowa jest tu szeroko rozwinięta, obfitując w szereg pożyczek szczególnie ulgowych pod względem terminów, prolongat i oprocentowania zwłaszcza kredytów celowych (np. przy kolonizacji).

Wreszcie bardzo poważną pozycją są tu oszczędności wychodźców. Prusy Wschodnie mają niewiele ponad 2 miljony mieszkańców, natomiast ludzi urodzonych w Prusach Wschodnich po r. 1871 łącznie z ich potomstwem Rzesza (i częściowo inne kraje) liczy przeszło 3 miljony, biorąc pod uwagę faktyczny przyrost naturalny ludności prowincji w tym okresie[1]. Otóż pokaźna część owego miljona osób, żyjącego w diasporze, nie zerwała z krajem rodzinnym i tam kieruje nadwyżki swoich zarobków.

Istnieje jeszcze jeden czynnik, wprawdzie niewidoczny, lecz oddziaływujący poważnie na bilans handlowy Prus Wschodnich. Są to liczne a znaczne ulgi taryfowe dla transportów wysyłanych z Prus Wschodnich lub do Prus Wschodnich, w szczególności do ich portów. Gdy artykuł rolny może być stąd taniej dostarczany do Berlina, podnosi to jego cenę na miejscu, podczas gdy artykuł przemysłowy (np. nawozy sztuczne), niżej taryfowany do Prus Wschodnich, zmniejsza tam cenę nabycia. Nie należy to do bilansu płatniczego, lecz stanowi również dopłatę konsumentów Rzeszy do obrotu Prus Wschodnich, ponieważ ulgi taryfowe dla nich powodują oczywiście odpowiednie podniesienie wyrównawcze dla tychże towarów taryf normalnych, które obowiązują w Rzeszy.

1 Obacz *Prusy Wschodnie* praca zbiorowa, Poznań 1931 rok, artykuł Wł. W a k a r a: *Struktura demograficzna Prus Wschodnich*.

Zresztą czy więcej lub mniej słusznie ujęliśmy pozycje przychodowe wschodnio-pruskiego bilansu płatniczego, faktem jest, że bierność bilansu handlowego musi mieć to czy inne pokrycie i że to pokrycie może tu przyjść tylko z Rzeszy. Czy zaś ta dopłata wynosi 200 mk. na mieszkańca Prus Wschodnich, a składka Rzeszy na ich deficyt po 7 mk. na jej mieszkańca, czy Rzesza za towar wschodnio-pruski płaci pośrednio cenę podwójną, to znaczy, że przeciętnie każdy mieszkaniec Prus Wschodnich pół roku żyje z pracy własnej, a pół roku na rachunek Rzeszy, czy też liczby te będą nieco większe lub mniejsze, jest to jedynie szczegół. To tylko orzec można, że bardzo wątpliwem jest, czy ta dopłata Rzeszy jest inwestycją, która po jakimś czasie może jej się zwrócić w postaci zwiększonej produkcji Prus Wschodnich. Struktura obrotu Prus Wschodnich o przywozie w bardzo znacznej mierze konsumcyjnym, wskazuje, że chodzi o dopłaty stałe na samo utrzymanie prowincji przy życiu. A i wśród inwestycyj t. zw. produkcyjnych wiele jest w istocie zbytkownych, gdy np. zwrócimy uwagę na fakt, że Prusy Wschodnie posiadają najwięcej w państwie kilometrów dróg bitych na jeden pojazd mechaniczny. Gdy zaś weszło się na drogę dopłat konsumcyjnych, coraz to większych, nie może być mowy o uaktywnieniu bilansu handlowego. Skoro w drodze pensyj, subwencyj, oszczędności wychodźczych czy kredytów przychodzi gotówka do kraju, jest zrozumiałe i nieuniknione, że nie będzie chowana po kufrach, lecz zostanie puszczona w obieg, a więc wyjdzie z kraju za towary napowrót do Niemiec lub zagranicę. Pomoc Rzeszy Prusom Wschodnim, powodowana ich niesamowystarczalnością, stwarza błędne koło stałego ich deficytu towarowego.

Pragnąc dociec przyczyn chronicznej niesamowystarczalności gospodarczej kraju, którego położenie geograficzne jest nad wyraz szczęśliwe, wskazuje się w Niemczech na powojenne granice, jakkolwiek i bardzo wielkie wychodztwo i jednostronnie rolniczy charakter kraju nie są tam zjawiskiem nowem. Wskazywaliśmy już, że na dwa miljony ludności Prus Wschodnich cały miljon przypada na wychodźców, którzy wyemigrowali z tej prowincji w okresie od r. 1871 do wybuchu wojny, pomimo że wówczas Prusy Wschodnie nie były od Rzeszy przedzielone polską granicą. Skorośmy jednak w tej pracy wzięli za wskaźnik stanu gospodarczego prowincji jej bilans handlowy, sprawdźmy, jak sprawa ta przedstawiała się przed wojną pod tym względem.

Jużeśmy wyżej zaznaczali trudności metodologiczne takiego porównania. Wówczas bowiem Prusy Wschodnie nie były obszarem zamkniętym, istniał więc nierejestrowany i nie dający się ująć w jakiekolwiek liczby ruch towarowy pomiędzy Prusami Wschodniemi, a ościenną prowincją pruską, której część większa odeszła po wojnie do Polski. Drugą trudność stanowi zmiana terytorjalna okręgu. Obecne Prusy Wschodnie równają się przedwojennym dokładnie obszarem, a w przybliżeniu i ludnością, lecz nie jest to ten sam obszar, a więc i ludność nie ta sama. Odpadł okrąg kłajpedzki i powiat działdowski, natomiast dołączono tu część wschodniego pobrzeża Wisły, przy Niemczech pozostawioną.

A więc o dokładnem porównaniu obecnego bilansu handlowego Prus Wschodnich z przedwojennym nie może być mowy. Szczególnie nieporównywalny jest obrót portów, ponieważ dawniej wśród nich znajdowała się Kłajpeda, nie mająca podówczas poważniejszego znaczenia, przybył natomiast o wiele znaczniejszy port Elbląga. Na podstawie zaś rozporządzalnego materjału nie sposób wyodrębnić dla portów poszczególnych tak ich przewozów morskich, jak rzecznych i kolejowych. Ponieważ zaś w lądowej części prowincji zaszły zmiany niezbyt wielkie i stosunkowo nieistotne, porównanie przewozów przedwojennych z obecnemi będzie tu bardziej miarodajne. Skoro zaś przewozy kolejowe stanowią tu, jakeśmy wyżej wskazywali, przeszło 90% ogółu przewozów, tedy poprzestajemy tylko na wzięciu pod uwagę obrotu towarowego kolejami w lądowej części prowincji, zwłaszcza że w komunikacji rzecznej zaszła tu również zasadnicza zmiana, skoro dolny Niemen przed wojną po obu brzegach należał do Prus, dziś zaś Niemen jest na tym odcinku rzeką graniczną.

Zdajemy sobie sprawę, że w ten sposób zacieśniamy poważnie pole badania i pokaźne pozycje bilansowe pomijamy w rachunku. Oddalając się od całkowitych liczb absolutnych, zbliżamy się natomiast, jak się zdaje, do wynalezienia właściwego wskaźnika porównawczego, a to i metodologicznie i praktycznie jest donioślejsze od zestawienia dwu kolumn liczbowych, pozbawionych wspólnego mianownika.

Podobnie, jak braliśmy przykładowo poszczególne lata dla czasu powojennego, weźmiemy dla okresu przedwojennego przewozy towarowe z jednego roku 1913. Oczywiście,

w tym wypadku nie wyłączamy obrotów okręgu lądowego z portami, ponieważ nie dodajemy następnie ruchu towarowego w portach. A więc dla porównania w tenże sposób układamy przewozy i dla jednego roku z lat powojennych, biorąc tym razem rok 1925, jako najwcześniejszy z badanych tu przez nas, kiedy ewentualne złe skutki nowej granicy nie mogły jeszcze być złagodzone przez zarządzenia państwowe. Wobec zaś różnic nomenklatury towarowej z obu lat wymienionych dokonywamy celem ujednostajnienia nieco innego ugrupowania towarów, aniżeli poprzednio. Poprzestajemy zaś na wskaźniku wagowym, ponieważ wprowadzanie tu chwiejnego elementu cen, w dodatku trudnych do pewnego ustalenia, raczejby obraz zaciemniło.

Tabl. 9. Obrót towarowy pozamiejscowy kolejami Prus Wschodnich (bez portów)
Trafic de marchandises non-local par les voies ferrées de la Prusse Orientale (ports non compris)

Tonny — *Tonnes* 1913, 1925

Grupy towarów	1913		1925		Nadwyżka wysyłki w r. 1925 (+) w porównaniu z nadwyżką w r. 1913 *Excédent des expéditions en 1925 (+) par rapport à l'excédent en 1913*	Groupes de marchandises
	Wysyłka *Expéditions*	Odbiór *Arrivages*	Wysyłka *Expéditions*	Odbiór *Arrivages*		
Ogółem	**1 475 326**	**2 569 567**	**1 407 794**	**2 571 947**	— **69 912**	**Total**
Zwierzęta żywe (sztuki)	1 077 852	43 317	1 026 716	15 850	— 23 669	Animaux vivants (têtes)
konie	48 668	8 517	28 920	6 166	— 17 397	chevaux
bydło rogate	263 190	9 081	222 212	5 573	— 37 470	bétail à cornes
owce i kozy	69 751	1 199	77 275	340	+ 8 383	moutons et chèvres
nierogacizna	625 456	10 749	547 028	1 940	— 69 619	porcs
drób	70 787	13 771	151 281	1 831	+ 92 434	volaille
Rolnictwo	**978 648**	**814 908**	**886 045**	**830 133**	— **107 828**	**Agriculture**
1. Produkcja roślinna	303 094	126 597	294 128	42 387	+ 75 244	1. Production végétale
zboża i strączkowe	268 170	83 516	218 874	24 794	+ 9 426	céréales et légumineuses
ziemniaki	11 218	29 158	59 478	6 985	+ 70 433	pommes de terre
inne	23 706	13 923	15 776	10 608	— 4 615	autres
2. Produkcja zwierzęca	46 058	30 849	9 415	16 461	— 22 255	2. Production animale
ryby	28 567	19 676	1 510	9 496	— 16 877	poissons
skóry	10 427	5 997	3 160	759	— 2 029	peaux et cuirs
inne	7 064	5 176	4 745	6 206	— 3 349	autres
3. Przemysł rolny i spożywczy	87 736	196 481	61 472	115 958	+ 54 259	3. Industrie agricole et alimentaire
mąka	41 112	22 523	27 681	13 996	— 4 904	froment
otręby	16 651	87 942	4 625	22 009	+ 53 907	son
makuchy	829	48 758	1 331	30 558	+ 18 702	tourteaux
piwo	5 641	19 133	62	22 312	— 8 758	bière
spirytus	12 886	4 829	12 374	6 720	— 2 403	alcool
inne	10 617	13 296	15 399	20 363	— 2 285	autres
4. Drzewo	516 227	63 054	514 179	319 247	— 258 241	4. Bois
5. Nawozy	25 533	397 927	6 851	336 080	+ 43 165	5. Engrais
Przemysł	**412 848**	**1 634 052**	**445 486**	**1 689 091**	— **22 401**	**Industrie**
1. Górnictwo	26 763	1 074 302	31 287	1 219 671	— 140 845	1. Mines
węgiel kam. i koks	4 026	1 024 278	22 381	781 854	+ 260 779	houille et coke
węgiel brun. i brykiety	5 509	49 630	6 575	437 256	— 386 560	lignite et briquettes
węgiel drzewny i torf						charbon de bois et tourbe
rudy	17 228	394	2 331	561	— 15 064	minerais
2. Metalurgja	111 224	187 300	50 799	105 609	+ 21 266	2. Métallurgie
żelazo i stal	3 367	34 231	2 228	26 483	+ 6 609	fer et acier
łom	11 945	1 705	12 627	1 280	+ 1 107	ferraille
maszyny i kotły	73 102	60 647	11 512	18 893	— 19 836	machines et chaudières
inne wyroby żelazne	20 646	87 715	23 685	56 604	+ 34 150	autres articles en fer

(dok.— fin)

Grupy towarów	1913 Wysyłka *Expéditions*	1913 Odbiór *Arrivages*	1925 Wysyłka *Expéditions*	1925 Odbiór *Arrivages*	Nadwyżka wysyłki w r. 1925 (+) w porównaniu z nadwyżką w r. 1913 *Excédent des expéditions en 1925 (+) par rapport à l'excédent en 1913*	Groupes de marchandises
inne metale i wyroby z nich	2 164	3 002	747	2 349	— 764	autres métaux et articles en métal
3. Ceramika i budownictwo	247 842	315 613	341 087	309 637	+ 99 221	3. Céramiques et industrie du bâtiment
ziemia, glina, wapno i t. p.	140 345	189 199	244 213	154 374	+ 138 693	terres, argile, chaux, etc.
kamienie, cegły	102 761	104 826	85 322	122 022	— 34 635	pierres, briques
wyroby ceramiczne . .	1 243	5 481	7 536	17 389	— 5 615	céramiques
szkło i wyroby szklarskie	970	5 125	1 460	6 489	— 874	verre et articles en verre
inne	2 523	10 982	2 556	9 363	+ 1 652	autres
4. Przemysł chemiczny . .	9 169	48 285	8 123	47 431	— 192	4. Industrie chimique
nafta i oleje mineralne	4 959	23 665	2 941	24 858	— 3 211	pétrole et huile minérale
chemikalja i artykuły apteczne	4 135	6 587	1 516	9 771	— 5 803	produits chimiques et pharmaceutiques
sól	75	18 033	3 666	12 802	+ 8 822	sel
5. Przemysł włóknisty i papierniczy	17 850	8 552	14 190	6 743	— 1 851	5. Industrie textile et du papier
szmaty	7 207	1 350	5 903	603	— 557	chiffons
papier	4 770	2 955	7 738	5 171	+ 752	papier
inne	5 873	4 247	549	969	— 2 046	autres
Towary różne	**83 830**	**120 607**	**76 263**	**52 723**	+ 60 317	**Diverses**

Analizie szczegółowej bilansu z r. 1913 nie poddajemy. Byłoby to w przeważnej mierze powtórzeniem wywodów poprzednich o bilansach obecnych. Zresztą nie jest on, jak zaznaczyliśmy, zupełny. Zwracamy uwagę odrazu na ostatnią rubrykę powyższej tabeli, będącą wskaźnikiem wagowym względnej poprawy albo pogorszenia się salda wysyłek. Tu zaś uderza prawie pełna identyczność liczb sumarycznych wysyłek i odbioru pomiędzy r. 1913 a 1925. Zwierząt żywych w obu latach wysłano po miljonie sztuk i nie odbierano prawie wcale. W tonnach zaś rolnictwo i wówczas i teraz wysłało po około 900, odebrało po 800 tysięcy, przemysłowych produktów wysłano po zgórą 400 tysięcy, odebrano po przeszło 1,6 miljona tonn, a więc ogółem tonn wysłano stąd tak w r. 1913 jak w 1925 po zgórą 1,4 mil., odebrano po przeszło 2,5 mil. Zachodzą pewne różnice, acz drobne, w postaci niewielkiego spadku salda wysyłek, który stanowi w zwierzętach około 2% wysyłek poprzednich, w rolnictwie 11%, w przemyśle 5%, ogółem w rachunku tonnowym (czyli bez zwierząt) dzięki poprawie bilansowej towarów różnych—5%. Większe różnice zachodzą zazwyczaj w tych stosunkach z roku na rok, niż zaszły w sumach wysyłek i odbioru tu w latach odległych, przedzielonych wojną i powstaniem nowej granicy, na nieco zmienionem terytorjum. Sumy te mają bodaj największe znaczenie, bo oczywiście rolnik może przerzucać się zależnie od konjunktury od uprawy jednej do drugiej, a przemysł, dostosowując się do rynku, wysyła nie te to inne towary, w rezultacie i produkcja i konsumcja prowincji, jak widzimy, wyraża się w tej samej niemal wadze ładunków kolejowych. Skoro zaś wzięliśmy przewozy kolejowe lądowej części Prus Wschodnich za wskaźnik względny bilansu handlowego prowincji, orzec należy, że przed wojną był on w tym samym wybitnym stopniu bierny co obecnie: rolnictwo wprawdzie dawało, jak daje, skromną nadwyżkę wysyłek, lecz wobec wielkiego importu produktów przemysłowych nie była ona i nie jest w stanie wpłynąć poważnie w kierunku uaktywnienia bilansu.

Przytoczyliśmy wszakże w tabeli powyższej obok sumarycznych również liczby szczegółowe, ażeby zbliska się przyjrzeć zmianom strukturalnym, jakie w gospodarstwie Prus Wschodnich zaszły od czasów przedwojennych.

W dziale zwierząt żywych uderza spadek salda wysyłek zwierząt większych, a podwójny wzrost wysyłek drobiu. W wartości więc nastąpiło tu niewątpliwie pogorszenie się bilansu, świadczące bodaj o podupadaniu hodowli. Wiadomo zaś, że Rzesza po ciężkich doświadczeniach aprowizacyjnych z cza-

sów wojny kładzie obecnie szczególny nacisk na rozwój produkcji roślinnej i zwierzęcej własnej. Popierając go na przestrzeni całego kraju, przez to samo upośledza prowincję, gdzie była ona już rozwinięta poprzednio. Na rynku wewnętrznym Niemiec Prusy Wschodnie napotykają obecnie silną konkurencję innych prowincyj i mniejszy popyt na swoje produkty. Prócz zwierząt dotyczy to, jak widzimy, również zboża i mąki, których wysyłki spadły od r. 1913 pokaźnie. Wzrosły zaś mniej opłacające się wysyłki ziemniaków. Trudniej wytłumaczyć sobie spadek wysyłki ryb, pozycja ta z czynnej stała się nawet bierną. Przemysł rolny poprawił swe saldo, ale zawdzięcza to nie temu, że więcej wysyła się produktów miejscowych z tej grupy, lecz że prowincja mniej sprowadza obecnie pasz treściwych, co potwierdza poprzednie przypuszczenie nasze o spadku produkcji hodowlanej. To samo z nawozami: poprawa bilansu polega na sprowadzaniu ich w mniejszej, niż poprzednio ilości, co nie świadczy o rozwoju i produkcji roślinnej. Liczba zaś, charakteryzująca wysyłkę drzewa, pozostała w r. 1925 ta sama, co w r. 1913, innemi słowy swoje rynki drzewne Prusy Wschodnie zachowały, lecz by je utrzymać, sprowadzały wielkie ilości drzewa z zewnątrz, czyli i produkcja leśna musiała się tu zmniejszyć. Że zaś ani plony roślinne, ani obszar leśny, ani ilość inwentarza, ani rybostan poważniejszym redukcjom po wojnie nie uległy, znaczną część pogorszenia się bilansu, o ile nastąpiło, przypisać należy wzmożonej konsumcji miejscowej— i to nie wskutek przyrostu ludności, który tu nie ma miejsca—ale konsumcji na głowę ludności. Wzrosły więc przywozy piwa, spirytusu oraz towarów kolonjalnych. W przemyśle analogicznie zwraca uwagę spadek przywozu produkcyjnego (węgla, żelaza) i wywozu produktów przemysłowych miejscowych, np. maszyn, wzrost natomiast przywozu konsumcyjnego, jak wyrobów ceramicznych i szklanych. Działa w tych faktach niewątpliwie konkurencja przemysłu prowincyj zachodnich.

A więc bilans handlowy Prus Wschodnich nietylko obecnie jest wybitnie bierny, ale w równym stopniu był bierny i przed wojną. Ten stan rzeczy nie ma nic wspólnego z granicami powojennemi. Składniki zaś tego bilansu—słaby przywóz produkcyjny, a ostatnio i trudności zbytu rolnego, obok tego zaś przewaga w przywozie produktów gotowych — przekonywują, że nie rzekome oddalenie, lecz zbyt bliska łączność Prus Wschodnich z Rzeszą stoi na zawadzie ich normalnemu postępowi. Jedynie uprzemysłowienie prowincji zdolne byłoby i wstrzymać emigrację, i zapewnić rynek rolnictwu, i uaktywnić jej bilans handlowy. Lecz wymagałoby to barjery celnej pomiędzy Prusami Wschodniemi a Rzeszą oraz możności zawierania przez nie odrębnych traktatów handlowych z ościennemi państwami. Dopóki to nie nastąpi, Prusy Wschodnie pozostaną anomalją gospodarczą i—jakeśmy się przekonali—dla Rzeszy poważnym finansowym ciężarem.

WŁODZIMIERZ WAKAR

La balance commerciale de la Prusse Orientale sous le jour de la statistique des transports

Résumé

Le présent article est consacré à l'étude de la situation économique actuelle dans la Prusse Orientale. Nous n'avons choisi qu'un seul indice qui est, paraît-il, le plus caractéristique et le plus décisif. Notamment, nous voulons établir si, du point de vue de la balance commerciale, cette province est capable de se suffire à elle même ou si elle ne l'est pas, sous quel rapport et à quel degré, et si elle joue un rôle actif ou passif dans l'organisme économique du Reich Allemand.

Le problème de la balance commerciale de la partie d'un Etat quelconque, non délimitée par des barrières douanières, est d'autant plus difficile à saisir qu'une série de transports tels que transports par chevaux, par automobile, se dérobent à l'évaluation, n'étant pas soumis à l'enregistrement statistique. Cependant, en ce qui concerne la Prusse Orientale, séparée du Reich par la Poméranie polonaise, la chose se présente sous un aspect plus favorable, vu que presque tout le trafic de marchandises, non seulement entre la Prusse Orientale et l'étranger mais aussi entre cette province et le Reich, s'effectue par les voies ferrées et les voies navigables, pour lesquelles une statistique des transports est dressée. Pourtant cette statistique ne tient point compte des envois postaux et des bagages. De plus, nous n'avons pu prendre en considération les transports ferroviaires de grande vitesse.

Dans nos tableaux nous avons évalué le mouvement des marchandises transportées par voies ferrées, par voies navigables intérieures et par voies maritimes, de la Prusse Orientale pour le Reich et l'étranger et vice versa, au cours des années 1925—1928[1], traitant séparément les transports provenant des ports et ceux qui proviennent des autres régions de cette province. Dans les autres tableaux on trouvera les chiffres globaux des transports de marchandises effectués par divers moyens de communications pour les années citées ci-dessus, conjointement pour les ports et autres régions, enfin, nous donnons les moyennes des transports pour la période triennale 1925—1927, en les confrontant avec les transports de 1928. Cette dernière année est traitée isolément en raison des modifications introduites dans la nomenclature des marchandises.

Le mouvement de marchandises dans la Prusse Orientale est surtout caractérisé par son faible développement (les transports de la Prusse Orientale ne constituant que 1,5% des transports du Reich), 2) par la proportion considérable des transports strictement locaux ne dépassant pas les frontières de la province (78% du chiffre global des expéditions) ainsi que par un trafic très considérable avec l'étranger, deux fois plus grand que celui du Reich (10%—12% de la totalité des transports, 40% des transports non locaux). Cependant le trait caractéristique le plus saillant du trafic des marchandises de la Prusse Orientale c'est son solde hautement passif atteignant annuellement 3—4 millions de tonnes. Le principal poste actif est celui des exportations d'animaux vivants (porcs en majeure partie). Un autre poste actif est fourni par la production végétale grâce aux exportations du seigle. Au contraire l'industrie transformative animale et l'industrie agricole fournissent constamment des soldes passifs. Il en est de même en ce qui concerne le trafic de matières ligneuses, cependant il

1 Vu la nécessité de restreindre les dimensions de cette publication, y sont insérés les tableaux relatifs à 1928 seulement *(Red.)*

importe de signaler que le bois en grume importé (principalement de Pologne) est ensuite exporté (en Allemagne) comme bois demi-ouvré. Quant aux transports des produits industriels, il est à remarquer que, quoiqu'ils soient bien plus considérables que les transports de produits agricoles, à peine 4,7% en sont exportés. Là il n'y a presque pas de postes actifs, et ceux que l'on y trouve, sont insignifiants. Par contre la Prusse Orientale importe de grandes quantités d'engrais chimiques, de charbon, d'articles en métal, de matériaux de construction, de pétrole, de sel, etc.

La statistique des transports ne tient compte que du poids. C'est pourquoi notre tableau ne donne pas de réponse à la question jusqu'à quel point la balance commerciale de la Prusse Orientale est active ou passive au point de vue valeur. Il n'est cependant pas difficile de constater que, même après déduction des articles industriels bon marché, les articles chers importés prédominent au point de vue poids sur les articles bon marché exportés.

Même, si, en nous basant sur les prix du commerce extérieur du Reich, nous évaluons le trafic de la Prusse Orientale en valeur et non en poids, les résultats de ces évaluations ne donneront assurément pas une image sûre et exacte, mais seulement un indice approximatif de la passivité de la balance commerciale de la Prusse Orientale, notamment un solde passif dépassant 300 millions de marks, alors que le chiffre global des exportations s'exprime par 450 millions de marks. Si l'on prend en considération le fait que les marchandises chères (textiles, articles en cuir, etc.) sont transportées comme bagages et envois postaux (et ce presque exclusivement v e r s et non pas d e la Prusse Orientale), on constatera que la passivité de la balance commerciale de cette province est encore plus considérable.

Si la production de la Prusse Orientale ne suffit pas à compenser les importations et à faire face à ses besoins, surtout dans une si large mesure, son trafic de marchandises doit être contrebalancé par des versements effectués par le Reich (dépenses du Trésor, crédits, épargnes d'émigrants), lesquels, en fin de compte, s'élèvent, jusqu'à 150—200 mks environ annuellement par chaque habitant de la Prusse Orientale et à 5—7 mks annuellement par chaque habitant du Reich Allemand.

Dans le texte polonais sont insérés les tableaux suivants munis d'une traduction française:

page

Tabl. 1. Transports ferroviaires du Reich Allemand et de la Prusse Orientale 1022
Tabl. 2. Trafic local et général de la Prusse Orientale en 1925 . . . 1023
Tabl. 3. Transports non locaux de la Prusse Orientale en 1928. . . 1024
Tabl. 4. Trafic de marchandises de la Prusse Orientale avec l'Allemagne et l'étranger 1025
Tabl. 5. Solde passif du trafic de marchandises de la Prusse Orientale . 1026
Tabl. 6. Solde du trafic de marchandises de la Prusse Orientale, d'après les groupes de marchandises . 1027
Tabl. 7. Trafic de marchandises de la Prusse Orientale d'après les groupes de marchandises en 1928 . . 1028
Tabl. 8. Trafic de marchandises dans la Prusse Orientale en 1927 en mk. 1030
Tabl. 9. Trafic de marchandises non-local par les voies ferrées de la Prusse Orientale (ports non compris) . 1035

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale

a. Prusy Wschodnie bez portów: Królewiec, Elbląg, Pilawa
Prusse Orientale, les ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau non compris

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
	Ogółem tonn [a]	**343 394**	**2161645**	**45 016**	**431 390**	**28 349**	**334 729**	**Total des tonnes** [a]
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	—	239	3	5	—	—	Coton brut, déchets
3	Piwo	—	644	2	—	2	—	Bière
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany i t. d. . .	12	156	—	1	—	1	Plomb, articles en plomb, cendrée
6a	Węgiel brunatny surowy .	—	180	—	—	—	—	Lignite brut
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	—	514 824	20	—	—	—	Briquettes et coke de lignite
7	Cement, martwica	—	35 199	—	1 502	—	247	Ciment, tuf
8	Chemikalja i artykuły apteczne	146	10 930	52	30	19	—	Produits chimiques et pharmaceutiques
10a	Nawozy zwierzęce	—	15	—	60	—	—	Engrais d'origine animale
10b	Nawozy fosforowe włączając tomasówkę	6	47 459	40	39 807	—	4 747	Engrais phosphatés y compris les scories Thomas
10c	Saletra chilijska	14	186	—	—	—	—	Salpêtre du Chili
10d	Sole potasowe nawozowe	16	98 857	15	—	—	—	Sels potassiques pour amender le sol
10e	Nawozy sztuczne azotowe	—	40 653	—	—	—	—	Engrais chimiques azotés
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	52	49 268	29	555	—	555	Autres engrais (p. ex. chaux, marne, etc.)
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	—	1 274	—	49	—	35	Fonte de fer de toutes espèc.
11b	Opławki z lanego żelaza .	—	11	—	—	—	—	Laitier
11c	Łom żelazny i stalowy . .	10 052	354	1 427	15	122	—	Ferraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d. . .	53	17 147	134	3 195	116	42	Fer et acier en barres, formes en fer
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	2 038	7 261	161	—	161	—	Rails de chem. de fer et aiguilles avec pièces accessoires
14	Podkłady kolejowe żelazne	—	910	—	—	—	—	Traverses métalliques
15	Kolejowe osie, bandaże, koła i t. d.	114	1 123	232	1	1	1	Essieux, bandages de roues, roues de wagons de chemins de fer
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	1 919	14 667	581	461	221	43	Chaudières à vapeur en fer, machines et leurs parties
17	Rury i słupy żelazne . . .	69	3 647	20	83	5	—	Tuyaux en fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy . .	88	2 156	1	688	1	—	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe osobno niewymienione .	554	9 021	371	155	50	79	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Aluminjum, nikiel, cyna i inne metale nieszlachetn. (prócz ołowiu, żelaza i miedzi), wyroby z nich .	40	178	3	2	—	—	Aluminium, nickel et autres métaux ordinaires (sauf le plomb, le fer et le cuivre), articles en aluminium, etc.
19c	Miedź i wyroby z miedzi	134	573	1	—	—	—	Cuivre et articles en cuivre
19d	Odpadki i łom z nieszlachetnych metali (prócz żelaza)	127	9	—	—	—	—	Déchets, etc. de métaux ordinaires (sauf déchets de fer)
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	16	—	—	—	—	Minerai de fer (non compris les pyrites)
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d.	25	1 478	117	99	—	99	Terres, gravier, sable, marne, terre glaise, etc.

a W tem pozycje podane w tablicy II i III jako „inne towary" (№№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g, 32b, 37, 56, 63, 65, 70a, 70b): Niemcy odbierają 28 796, przysyłają 37 498; zagranica odbiera 4 771, przysyła 14 256; w tem Polska odbiera 3 187, przysyła 9 029.

a Y compris les postes réunis dans la rubrique „Autres marchandises" des tableaux II et III (№№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g, 32b, 37, 56 63, 65, 70a, 70b): l'Allemagne a reçu 28 796 et expédié 37 498 tonnes; l'étranger a reçu 4 771 et expédié 14 256 tonnes; dont la Pologne a reçu 3 187 et expédié 9 029 tonnes.

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich (c. d.)
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale (suite)

a. Prusy Wschodnie bez portów: Królewiec, Elbląg, Pilawa (c. d.)
Prusse Orientale, les ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau non compris (suite)

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt	12	847	42	273	—	—	Pâte à porcelaine, grès, terres colorantes, bauxite
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	122	—	—	—	—	—	Minerais de plomb, de cobalt, de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	2 882	—	6 231	—	6 231	—	Pyrites et scories de pyrite
22c	Inne rudy i szlaki przeznaczone do hut	236	82	125	—	—	—	Autres minérais et scories destinés aux usines métallurgiques
24	Ryby i zwierzęta wodne	762	939	7	1 267	4	922	Poissons et anim. aquatiques
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięsne	866	33	150	1	—	1	Viande, y compris les graisses et les conserves de viande
27	Przędze i nici	24	139	34	16	1	—	Filés et fils
28a	Pszenica i orkisz	87	53	9 099	—	9 001	—	Froment et épeautre
28b	Żyto	500	132	10 304	120	5 839	—	Seigle
28c	Owies	58	110	2 000	18	1 339	18	Avoine
28d	Jęczmień	3 509	124	1	2 506	1	724	Orge
28e	Proso, gryka, strączkowe	1 892	150	—	1 322	—	645	Millet, sarrasin, légumineus.
28f	Kukurydza	186	70	31	13 878	31	806	Maïs
28g	Słód	748	98	510	420	510	45	Malt
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	268	19	227	69	225	25	Graines de lin et autres graines oléagineuses
29	Szkło i wyroby szklarskie	269	3 940	43	175	15	6	Verre et verreries
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	747	490	211	103	184	10	Peaux brutes et pelleteries.
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrobione lub porąbane	29 633	282	1 356	55 991	7	54 273	Bois de charpente et d'ouvrage, brut ou demi-ouvré
31b	Dłużyce, bale i deski	155 669	731	738	11 461	33	7 923	Bois de fil, madriers et planches
31c	Papierówka	522	16	—	228 182	—	225 395	Bois de papeterie
31d	Kopalniaki	11 072	81	—	40	—	40	Bois de mines
31e	Podkłady kolejowe drewniane	2 575	197	—	91	—	91	Traverses de chemins de fer, en bois
31f	Drzewo opałowe, wiklina	974	69	36	15 082	36	9 328	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	24 481	21	3 963	15	182	—	Pâte de bois et de paille, cellulose
32b	Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble	4 791	1 660	52	361	16	21	Bois raboté, objets de bois, meubles
34	Juta	—	4	—	—	—	—	Jute
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	—	1 886	10	2	—	—	Café, succédanés du café, cacao, thé
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska	—	70 965	74	205	1	205	Chaux (sauf la chaux pour engrais), pierre à chaux pour calcination, plâtre, etc.
37	Ziemniaki	22 386	3 283	325	119	—	100	Pommes de terre
41a	Mąka i wyroby młynarskie	13 258	802	35	46	—	46	Farines et produits de minoterie
41b	Otręby	4 030	21 745	60	15 178	—	7 813	Son
42	Owoce, warzywa, rośliny	1 402	1 694	26	376	—	169	Fruits, herbes potagères, plantes
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój	2	1 705	14	9	1	—	Huiles (sauf les huiles minérales), lubrifiants, huile de poisson suif

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich (c. d.)
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale (suite)

a. Prusy Wschodnie bez portów: Królewiec, Elbląg, Pilawa (dok.)
Prusse Orientale, les ports; Koenigsberg, Elbing, Pillau non compris (fin)

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
44	Makuchy, mączka z nich .	23	31 356	194	10 688	16	852	Tourteaux, poudre de tourteaux
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	1 385	1 040	252	136	140	65	Papier, carton, articles en papier
46a	Nafta i inne oleje mineralne	32	8 361	5	231	—	—	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	1	2 191	58	354	—	112	Huiles, et goudrons de houille, naphtaline
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	—	411	—	750	—	720	Riz, poudre de riz, son de riz
49	Buraki, korzenie cykorji .	380	30	600	5 013	600	3 656	Betteraves, racines de chicorée
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	—	9 654	—	4 337	—	4 337	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany	—	101	—	41	—	15	Acide sulfurique
55	Soda	—	1 653	—	—	—	—	Soude
56	Spirytus, wódka, ocet . .	5 380	718	—	726	--	—	Alcool, eau de vie, vinaigre
59a	Kamienie sztuczne: cegła, cement i t. d.	61	18 546	232	301	—	110	Pierres artificielles et briques, ciment, etc.
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	1	182 369	2	318	—	29	Pierres naturelles; taillées, de pavage, gravier, ardoise
60a	Węgiel kamienny	2	824 352	—	1 035	—	1 035	Charbon
60b	Brykiety z węgla kamiennego	—	10 013	—	—	—	—	Briquettes de charbon
60c	Koks	—	63 762	—	—	—	—	Coke
61	Tytoń, cygara i t. d. . . .	353	298	14	3	12	3	Tabacs, cigares etc.
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	183	5 306	242	194	--	134	Goudron, brai, asphalte, résines etc.
63	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie .	923	8 956	99	6 149	1	6 130	Céramiques, porcelaines, drains
65	Wino	11	456	—	9	—	1	Vins
66	Wełna	145	158	11	26	1	—	Coton
67	Cynk	1	144	—	25	--	25	Zinc
68a	Cukier surowy	—	—	556	—	556	--	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy	129	595	471	626	—	320	Sucre de consommation
70a	Siano, słoma, sieczka i t. d.	1 230	288	5	54	--	30	Foin, paille, paille hachée,
70b	Mleko i śmietanka	82	—	—	—	—	—	Lait et crème
	Inne towary [a]	33 650	20 085	3 362	6 340	2 668	2 700	Autres marchandises [a]
	Ogółem sztuk	**1059292**	**6 814**	**9 956**	**40 687**	**3 924**	**21 107**	**Total des têtes**
72	Konie (i źrebięta), osły, muły . . . . . szt.	25 428	519	1 664	371	55	23	Chevaux (et poulains), ânes, mulets têtes
73a	Byki, woły . . . . . „	7 163	22	2	9	—	—	Taureaux, boeufs „
73b	Krowy, jałówki . . . . „	144 946	280	10	919	—	481	Vaches, génisses „
73c	Cielęta . . . . . „	61 183	83	—	3 934	—	18	Veaux „
74	Owce, jagnięta, kozy . . „	33 809	406	2 349	116	—	1	Moutons, agneaux, chèvres „
75a	Świnie tuczone i chude „	511 666	311	3 303	342	3 241	21	Cochons gras et maigres „
75b	Prosięta . . . . . „	137 104	17	619	—	619	--	Porcelets
76	Drób żywy i inne zwierzęta . . . . . „	137 993	5 176	2 009	34 996	9	20 563	Volaille vivante et autres animaux „

[a] Nr. 1, 5, 9, 25, 33, 40, 50, 51, 57, 58, 64, 69, 71.

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich (c. d.)
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale (suite)

b. Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa — Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
	Ogółem tonn [a]	**96 085**	**832 992**	**42 721**	**432 920**	**14 806**	**350 965**	**Total des tonnes** [a]
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	1	112	39	203	21	202	Coton brut, déchets
3	Piwo	463	1 216	—	62	—	21	Bière
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany i t. d. . .	18	133	55	—	—	—	Plomb, articles en plomb, cendrée
6a	Węgiel brunatny surowy .	—	—	—	—	—	—	Lignite brut
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	—	126 926	—	—	—	—	Briquettes et coke de lignite
7	Cement, martwica	—	23 347	300	270	—	—	Ciment, tuf
8	Chemikalja i artykuły apteczne	488	2 521	156	11	105	—	Produits chimiques et pharmaceutiques
10a	Nawozy zwierzęce	—	—	—	—	—	—	Engrais d'origine animale
10b	Nawozy fosforowe włączając tomasówkę	—	26 943	1 128	1 135	322	114	Engrais phosphatés y compris les scories Thomas
10c	Saletra chilijska	—	87	—	2	—	2	Salpêtre du Chili
10d	Sole potasowe nawozowe	—	1 822	—	—	—	—	Sels potassiques pour amender le sol
10e	Nawozy sztuczne azotowe	188	4 752	—	—	—	—	Engrais chimiques azotés
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	181	3 082	18	98	15	81	Autres engrais (p. ex. chaux, marne, etc.)
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	—	3 592	15	51	—	5	Fonte de fer de toutes espèc.
11b	Opławki z lanego żelaza .	5	111	—	—	—	—	Laitier
11c	Łom żelazny i stalowy . .	16 495	195	4 663	480	1 033	480	Ferraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d. . .	2 277	28 214	4 982	1 179	571	313	Fer et acier en barres, formes en fer
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	226	2 295	—	—	—	—	Rails de chem. de fer et aiguilles avec pièces accessoires
14	Podkłady kolejowe żelazne	—	51	6	—	—	—	Traverses métalliques
15	Osie, kolejowe, bandaże, koła i t. d.	1 284	3 477	35	2	34	—	Essieux, bandages de roues, roues de wagons de chemins de fer
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	4 304	10 859	1 827	833	735	57	Chaudières à vapeur en fer, machines et leurs parties
17	Rury i słupy żelazne . . .	67	5 276	177	54	14	—	Tuyaux en fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy . .	16	1 304	1 706	—	17	—	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe osobno niewymienione .	1 644	11 745	596	140	396	128	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Aluminjum, nikiel, cyna i inne metale nieszlachetne (prócz ołowiu, żelaza i miedzi), wyroby z nich	76	659	11	—	5	—	Aluminium, nickel et autres métaux ordinaires (sauf le plomb, le fer et le cuivre), articles en aluminium, etc.
19c	Miedź i wyroby z miedzi	17	1 168	89	4	5	4	Cuivre et articles en cuivre
19d	Odpadki i łom z nieszlachetnych metali (prócz żelaza)	369	67	155	16	116	—	Déchets, etc de métaux ordinaires (sauf déchets de fer)
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	36	—	—	—	—	Minerai de fer (y non compris les pyrites)
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d. . . .	36	8 463	—	—	—	—	Terres, gravier, sable, marne, terre glaise, etc.

a W tem pozycje podane w tablicy II i III jako „inne towary" (№№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g, 32b, 37, 56, 63, 65, 70a, 70b): Niemcy odbierają 28 796, przysyłają 44 461; zagranica odbiera 7 017, przysyła 12 859, w tem Polska odbiera 4 131, przysyła 4 415.

a Y compris les postes réunis dans la rubrique „Autres marchandises" des tableaux II et III (№№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g 32b, 37 56, 63, 65, 70a et 70 b): l'Allemagne à reçu 28 796 et expédié 44 461 tonnes; l'étranger à reçu 7 017 et expédié 12 859 tonnes, dont la Pologne à reçu 4 131 et expédié 4 415 tonnes.

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich (c. d.)
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale (suite)

b. Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa (c. d.) — Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau (suite)

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt	1	2 042	56	106	11	—	Pâte à porcelaine, grès, terres colorantes, bauxite
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	—	—	147	—	—	—	Minerais de plomb de cobalt, de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	—	15	—	—	—	—	Pyrites et scories de pyrites
22c	Inne rudy i szlaki przeznaczone do hut	248	915	—	1	—	—	Autres minérais et scories destinés aux usines métallurgiques
24	Ryby i zwierzęta wodne .	342	2 974	2 334	893	—	19	Poissons et anim. aquatiques
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięsne	270	548	10	161	—	31	Viande, y compris les graisses et les conserves de viande
27	Przędze i nici	145	237	16	22	10	—	Filés et fils
28a	Pszenica i orkisz	—	2	858	—	747	—	Froment et épeautre
28b	Żyto	1	85	296	764	45	—	Seigle
28c	Owies	—	33	10	35	—	—	Avoine
28d	Jęczmień	—	1 001	30	5 341	—	682	Orge
28e	Proso, gryka, strączkowe .	6 602	36	2 413	62 149	156	17 613	Millet, sarrasin, légumineuses
28f	Kukurydza	—	58	193	1 717	114	315	Maïs
28g	Słód	—	2 486	—	502	—	262	Malt
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	154	23	239	3 679	153	1 262	Graines de lin et autres graines oléagineuses
29	Szkło i wyroby szklarskie	608	5 117	141	100	129	—	Verre et verreries
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	848	493	3 344	573	3 319	84	Peaux brutes et pelleteries
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrobione lub porąbane	318	375	73	65 582	—	64 945	Bois de charpente et d'ouvrage, brut ou demi-ouvré
31b	Dłużyce, bale i deski . . .	3 722	490	—	19 934	—	15 932	Bois de fil, madriers et planches
31c	Papierówka	-	—	—	216 833	—	216 833	Bois de papeterie
31d	Kopalniaki	—	2 963	—	211	—	211	Bois de mines
31e	Podkłady kolejowe drewniane	232	489	—	15 655	—	15 628	Traverses de chemins de fer, en bois
31f	Drzewo opałowe, wiklina .	—	150	2	5 210	—	5 210	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	21 129	104	225	—	191	—	Pâte de bois et de paille, cellulose
32b	Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble . .	6 447	3 064	952	107	34	97	Bois raboté, objets de bois, meubles
34	Juta	—	16	—	—	—	—	Jute
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	3	1 992	49	—	4	—	Café, succédanés du café, cacao, thé
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska . . .	6	17 482	16	823	—	703	Chaux (sauf la chaux pour engrais), pierre à chaux pour calcination, plâtre, etc.
37	Ziemniaki	11	787	—	41	—	15	Pommes de terre
41a	Mąka i wyroby młynarskie	166	102	509	30	400	30	Farines et produits de minoterie
41b	Otręby	2 026	2 415	—	2 662	—	2 015	Son
42	Owoce, warzywa, rośliny	877	5 747	97	3 307	46	121	Fruits, herbes potagères, plantes

Tabl. I. Ruch towarowy na kolejach Prus Wschodnich (dok.)
Mouvement de marchandises sur les voies ferrées de la Prusse Orientale (fin)

b. Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa (dok.) — Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau (fin)

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój	188	9 712	418	8	317	6	Huiles (sauf les huiles minérales), lubrifiants, huile de poisson, suif
44	Makuchy, mączka z nich	—	3 970	295	6 062	—	180	Tourteaux, poudre de tourteaux
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	377	3 478	810	—	425	—	Papier, carton, articles en papier
46a	Nafta i inne oleje mineralne	466	5 350	2 675	215	—	201	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	442	5 139	2	1 602	—	1 386	Huiles, et goudrons de houille naphtaline
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	—	28	404	105	—	60	Riz, poudre de riz, son de riz
49	Buraki, korzenie cykorji	—	99	17	224	—	195	Betteraves, racines de chicorée
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	6	2 980	1	474	—	474	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany	—	1 385	1	—	—	—	Acide sulfurique
55	Soda	—	920	—	47	—	—	Soude
56	Spirytus, wódka, ocet	4 227	751	626	611	—	4	Alcool, eau de vie, vinaigre
59a	Kamienie sztuczne: cegła, cement i t. d.	—	22 775	1	15	—	15	Pierres artificielles et briques, ciment, etc.
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	14	37 967	35	134	—	—	Pierres naturelles; taillées, de pavage, gravier, ardoise
60a	Węgiel kamienny	—	345 128	—	403	—	403	Charbon
60b	Brykiety z węgla kamiennego	—	4 381	—	—	—	—	Briquettes de charbon
60c	Koks	—	29 586	587	—	—	—	Coke
61	Tytoń, cygara i t. d.	1 331	1 035	72	1	48	—	Tabacs et cigares
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	345	3 884	306	210	—	182	Goudron, brai, asphalte, résines
63	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	19	5 783	32	20	2	20	Céramiques, porcelaines, drains
65	Wino	30	544	1	—	—	—	Vins
66	Wełna	424	810	237	50	87	44	Coton
67	Cynk	2	884	3	370	—	355	Zinc
68a	Cukier surowy	—	—	—	—	—	—	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy	3	135	2 885	60	1 124	60	Sucre de consommation
70a	Siano, słoma, sieczka i t. d.	9	283	—	12	—	12	Foin, paille, paille hachée,
70b	Mleko i śmietanka	—	1	—	—	—	—	Lait et crème
	Inne towary [a]	15 891	25 290	5 335	11 319	4 055	3 953	Autres marchandises [a]
	Ogółem sztuk	**38 242**	**6 321**	**204**	**13 658**	**99**	**5 078**	**Total des têtes**
72	Konie (i źrebięta), osły, muły szt.	5 185	147	109	70	96	57	Chevaux (et poulains), ânes, mulets têtes
73a	Byki, woły „	690	10	20	—	1	—	Taureaux, boeufs „
73b	Krowy, jałówki „	16 787	173	44	2 381	—	27	Vaches, génisses „
73c	Cielęta „	1 910	6	1	1 022	—	—	Veaux „
74	Owce, jagnięta, kozy „	123	5 176	—	634	—	1	Moutons, agneaux, chèvres „
75a	Świnie tuczone i chude „	9 441	49	28	3 157	2	1	Cochons, gras et maigres „
75b	Prosięta „	3 939	2	—	—	—	—	Porcelets „
76	Drób żywy i inne zwierzęta „	167	758	2	6 394	—	4 992	Volaille vivante et autres animaux „

[a] Nr. 1, 5, 9, 25, 33, 40, 50, 51, 57, 58, 64, 69, 71.

Tabl. II. Ruch towarowy na wewnętrznych drogach wodnych Prus Wschodnich
Mouvement de marchandises sur les voies navigables intérieures de la Prusse Orientale

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statystycznej *№ de la nomenclature statistique*	Rodzaj towaru	Prusy Wschodnie bez portów: Królewiec, Elbląg, Pilawa *Prusse Orientale; les ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau non compris*				Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa *Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau*				Espèce de marchandises
		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		
		odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
	Ogółem tonn [a]	**49 104**	**269105**	**17003**	**17 055**	**64 225**	**97 323**	**47550**	**62 356**	**Total de tonnes** [a]
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	—	—	—	—	—	53	—	53	Coton brut, déchets, etc.
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta	—	1	—	—	20	9	18	9	Plomb, articles en plomb, cendrée
6a	Węgiel brunatny surowy	51	—	51	—	—	—	—	—	Lignite brut
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	433	—	—	—	—	—	—	—	Briquettes et coke de lignite
7	Cement, martwica . . .	866	—	—	—	472	224	—	224	Ciment, tuf
8	Chemikalja i artykuły apteczne	7	—	—	—	80	3	5	3	Produits chimiques et pharmaceutiques
10b	Nawozy fosforowe włączając tomasówkę . .	1	—	—	—	380	—	—	—	Engrais phosph. y compris les scories Thomas
10e	Nawozy sztuczne azot. .	1	—	—	—	—	—	—	—	Engrais chimiques azotés
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	201	—	201	—	31	540	12	540	Autres engrais (p. ex. chaux, marne, etc.)
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	—	—	—	—	2	—	2	—	Fonte de fer brute (première fusion)
11b	Opławki z lanego żelaza	—	—	—	—	74	—	17	—	Laitier
11c	Łom żelazny i stalowy	—	—	—	—	50	1 544	50	1 544	Feraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d. .	2	929	—	—	936	50	609	15	Fer et acier en barres, formes en fer, etc.
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	—	—	—	—	—	27	—	2	Rails de chemins de fer et aiguilles et pièces accessoires
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	1	—	—	—	7 466	170	7 449	159	Chaudièr. à vapeur en fer, mach., parties de mach.
17	Rury i słupy żelazne . .	—	—	—	—	49	—	9	—	Tuyaux en fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy .	1	3	—	—	693	45	—	45	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe osobno niewymienione	10	5	—	—	293	82	247	28	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Metale nieszlachetne i wyroby z nich prócz ołowiu, żelaza i cynku	—	—	—	—	32	19	29	17	Métaux ordin. et articles en métaux ordin. (sauf le plomb, le fer et le zinc)
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d. . .	3 186	15 605	3 186	40	—	3 069	—	3 069	Terres, gravier, sable, marne, argile, etc.
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarsk., bauksyt i t. d.	20	—	20	—	1	—	—	—	Pâte à porcelaine, grès, terres colorantes, bauxite, etc.
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi .	—	179	—	—	—	—	—	—	Minerais de plomb, de cobalt, de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	4 303	37 037	1 107	—	24 676	500	24676	501	Pyrites et scories de pyrites
24	Ryby i zwierzęta wodne	7	—	5	—	258	658	203	650	Poiss. et anim. aquatiques
28a	Pszenica i orkisz . . .	513	—	513	—	3 106	26	3 006	20	Froment et épeautre
28b	Żyto	30	—	—	—	10 576	325	7 610	320	Seigle
28c	Owies	—	—	—	—	2	48	2	—	Avoine
28d	Jęczmień	—	30	—	30	150	1 845	120	1 845	Orge
28e	Proso, gryka, strączkowe	—	—	—	—	482	3 281	426	2 994	Millet, sarrasin, légumin.
28f	Kukurydza	—	25	—	25	706	237	706	237	Maïs
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	—	—	—	—	85	598	77	415	Graines de lin, graines oléagineuses
29	Szkło i wyr. szklarskie .	7	—	—	—	31	—	1	—	Verre et verreries

a № № 10c, 10d, 14, 20, 22c, 31d, 34 i 60c nie miały przewozu—point de transport; przewóz zwierząt (72—76) nie został podany—le transport des animaux (72—76) n'est pas indiqué.

Tabl. II. Ruch towarowy na wewnętrznych drogach wodnych Prus Wschodnich (dok.) Mouvement de marchandises sur les voies navigables intérieures de la Prusse Orientale (fin)

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statystycznej *№ de la nomenclature statistique*	Rodzaj towaru	Prusy Wschodnie bez portów: Królewiec, Elbląg, Pilawa *Prusse Orientale; les ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau non compris*				Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa *Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau*				Espèce de marchandises
		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Zagranica *L'etranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		
		odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	—	3	—	—	117	304	113	206	Peaux brutes, pelleteries
31a	Drzewo budowl. i użytkowe, nieobrobione lub porąbane	1	26 360	1	1 738	5 374	5 844	73	2 212	Bois de charpente et d'ouvrage non-ouvré ou fendu
31b	Dłużyce, bale i deski .	201	2 044	—	—	143	13 313	142	347	Bois de fil, madriers, planches
31c	Papierówka	—	112863	—	—	—	11 486	—	—	Bois de papeterie
31e	Podkłady kolejowe drewniane	—	16	—	—	—	515	—	515	Traverses de chemins de fer, en bois
31f	Drzewo opałowe, wiklina	76	5 679	76	—	242	5 344	242	—	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	25 946	182	—	—	—	—	—	—	Pâte de bois et de paille, cellulose
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	3	—	—	—	78	2	1	1	Café, succédanés du café, cacao, thé
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska . .	6	32 639	—	3 109	7	1	—	1	Chaux (sauf chaux pour engrais), pierre de chaux pour la calcin. plâtre, etc.
41a	Mąka i wyroby młynarskie	13	8	—	—	302	130	127	105	Farines et produits de la minoterie
41b	Otręby	—	—	—	—	—	114	—	25	Son
42	Owoce, warzywa, rośliny	—	13	—	—	18	124	—	42	Fruits, herbes potagères, plantes
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój	—	—	—	—	79	81	7	80	Huiles (sauf les huiles minéral.), huiles lubrifian., huile de poisson, suif
44	Makuchy i mączka z nich	14	5	—	—	28	3	—	3	Tourteaux et poudre de tourteaux
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	477	—	—	—	68	3	1	2	Papier, carton, articles en papier
46a	Nafta i inne oleje mineralne	6	9	—	—	406	345	—	340	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	—	—	—	—	17	27	—	6	Huiles et goudron de houille, naphtaline
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	—	—	—	—	296	—	—	—	Riz, poudre de riz, son de riz
49	Buraki, korzenie cykorji	1 736	11 323	1 736	11 323	—	52	—	52	Better., racines de chicor.
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	—	—	—	—	3	—	—	—	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany	—	4	—	—	—	—	—	—	Acide sulfurique
55	Soda	—	—	—	—	216	75	—	75	Soude
59a	Kamienie sztuczne: cegła, cement i t. d. . . .	866	1 841	865	—	130	311	107	309	Pierres artificielles briques, ciment, etc.
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	1	16 220	—	—	943	2	940	2	Pierres naturelles: taillées, de pavage, gravier, ardoise
60a	Węgiel kamienny . . .	748	5 377	—	790	1 025	31 295	—	31 295	Charbon
60b	Brykiety z węgla kamiennego	2	—	—	—	—	—	—	—	Briquettes de charbon
61	Tytoń, cygara i t. d. . .	—	—	—	—	4	—	3	—	Tabacs, cigares, etc.
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	19	—	—	—	1 685	46	20	23	Goudron, brai, asphalte, résines, etc.
66	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	—	—	—	—	—	50	—	50	Céramiques, porcelaines, drains
67	Cynk	—	—	—	—	—	5	—	—	Zinc
68a	Cukier surowy	9 241	—	9 241	—	—	—	—	—	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy . . .	—	—	—	—	1 600	13 075	—	13 075	Sucre de consommation
	Inne towary [a]	108	705	1	—	793	1 423	500	900	Autres marchandises [a]

[a] №№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g, 32b, 37, 56, 63, 65, 70a, 70b.

Tabl. III. Ruch towarowy Prus Wschodnich na drogach morskich
Mouvement de marchandises de la Prusse orientale, sur les voies maritimes

Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa — Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
	Ogółem tonn [a] . . .	**250 831**	**303 337**	**332 834**	**777 643**	**5 101**	**8 204**	**Total des tonnes** [a]
2	Bawełna sur., odpadki i t. d.	3	39	—	—	—	—	Coton brut, déchets, etc.
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany glejta .	301	534	—	36	—	34	Plomb, articles en plomb, cendrée, litharge
6a	Węgiel brunatny surowy .	—	—	—	—	—	—	Lignite brut
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	—	3 715	—	—	—	—	Briquettes et coke de lignite
7	Cement, martwica	—	56 390	—	431	—	—	Ciment, tuf
8	Chemikalja i artykuły apteczne	522	2 383	3	793	—	—	Produits chimiques et pharmaceutiques
10b	Nawozy fosforowe włączając tomasowkę	—	6	—	13 531	—	—	Engrais phosphatés y compris les scories de Thomas
10c	Saletra chilijska	—	491	—	50	—	—	Salpêtre du Chili
10d	Sole potasowe nawozowe	—	49	—	—	—	—	Sels potassiques pour amender le sol
10e	Nawozy sztuczne azotowe	342	365	20	—	—	—	Engrais chimiques azotés
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	89	151	—	—	—	—	Autres engrais (p. ex. chaux, marne, etc.)
11a	Żelazo surowe (wszelkie) .	—	87	2 423	—	—	—	Fonte de fer de toutes espèc.
11b	Opławki z lanego żelaza .	—	2 169	—	—	—	—	Laitier
11c	Łom żelazny i stalowy . .	864	8	2 018	88	—	—	Ferraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d. . .	138	12 133	1 418	6 747	—	—	Fer et acier en barres, formes en fer
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytość.	1 020	3 487	—	503	—	—	Rails de chem. de fer, aiguilles et leurs parties
14	Podkłady żelazne kolejowe	—	63	—	—	—	—	Traverses métalliques
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	176	2 153	46	1 204	—	—	Chaudierès à vapeur en fer machin. et part. de machin.
17	Rury i słupy żelazne . . .	55	682	—	763	—	—	Tuyaux en fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy . .	48	2 697	—	1 643	—	—	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe osobno niewymienione .	1 011	4 575	1 140	203	—	—	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Metale nieszlachetne i wyroby z nich prócz ołowiu, żelaza i cynku	210	475	—	297	—	—	Métaux ordin. et articles en métal ordin., sauf le plomb, le nickel et le zinc
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	15	—	—	—	—	—	Minerai de fer (sauf les pyrites)
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d.	18	—	—	—	—	—	Terres, gravier, sable, marne, argile, etc.
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farb., bauksyt i. t d.	—	2 348	—	170	—	—	Pâte à porcelaine, grès, terres colorant., bauxite
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	—	—	—	3 240	—	—	Minerai de fer, de cobalt de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siark.	20 596	—	—	33 362	—	—	Pyrites et scories de pyrite
22c	Inne rudy i szlaki przeznaczone do hut	1 284	8	—	—	—	—	Autres minerais et scories destinés aux usines métal.
24	Ryby i zwierzęta wodne .	221	3 599	794	14 544	17	23	Poissons et animaux aquatiq.
28a	Pszenica i orkisz	454	6 299	10 100	4 202	2 895	—	Froment et épeautre
28b	Żyto	12 067	718	88 239	195	2 129	—	Seigle
28c	Owies	3 449	124	20 141	—	—	—	Avoine
28d	Jęczmień	13 463	3 841	850	1 763	—	306	Orge
28e	Proso, gryka, strączkowe	24 361	850	28 896	5 909	26	816	Millet, sarrasin, légumineus.
28f	Kukurydza	240	18 124	—	6 532	—	—	Maïs
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	2 326	774	2 516	662	—	10	Graines de lin, et autres graines oléagineuses
29	Szkło i wyroby szklarskie	37	160	—	91	—	—	Verre, verreries

a Przewozu zwierząt (№№ 72—76) nie było. *a* Il n'yavait pas de transports d'animaux (№№ 72—76).

Tabl. III. Ruch towarowy Prus Wschodnich na drogach morskich (dok.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale, sur les voies maritimes (fin)

Porty: Królewiec, Elbląg, Pilawa — Ports: Koenigsberg, Elbing, Pillau

Tonny — *Tonnes* 1928

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	1 266	1 228	654	1 554	—	—	Peaux brutes et pelleteries
31a	Drzewo budowl. i użytkowe, nieobrob. lub porąbane	3 481	2 538	271	13 849	—	263	Bois de charpente d'ouvrage et autre, non-ouvré ou fendu
31b	Dłużyce, bale i deski	12 909	292	30 724	10 191		448	Bois de fil, madriers et planch.
31c	Papierówka	4 613	—	—	84 456	—	—	Bois de papeterie
31d	Kopalniaki	—	—	—	—	—	—	Bois de mines
31e	Podkłady kolejowe drewniane	1 033	—	—	—	—	—	Traverses de chemins de fer, en bois
31f	Drzewo opałowe, wiklina	3	—	—	—	—	—	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	87 332	429	117 178	—	—	—	Pâte de bois et de paille, cellulose
34	Juta	—	18	—	—	—	—	Jute
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	32	2 484	—	608	—	—	Café, succédanés de café, cacao, thé
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska	19	1 014	—	24 949	—	—	Chaux (sauf la chaux p. engrais) pierre de chaux p. la calcination, plâtre, etc.
41a	Mąka i wyroby młynarskie	13 329	12 198	5 601	760	18	—	Farine et produits de la min.
41b	Otręby	1 249	950	—	881	—	—	Son
42	Owoce, warzywa, rośliny	230	11 832	34	1 019	—	—	Fruits, herbes potag., plant.
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój	600	12 901	226	4 724	—	—	Huiles (sauf les huiles minérales) huiles lubrifiantes, huile de poisson, suif
44	Makuchy, mączka z nich	1	7 182	1 426	1 460	—	50	Tourt., poudre de tourteaux
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	12 580	6 287	3 053	31	—	—	Papier, carton, articles en papier
46a	Nafta i inne oleje mineralne	25	37 391	6 409	21 037	8	10	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	1	1 976	—	272	—	—	Huiles et goudrons de houille, naphtaline
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	20	3 214	—	2 721	—	—	Riz, poudre de riz, son de riz
49	Buraki, korzenie cykorji	—	20	—	15	—	—	Betterav., racines de chicorée
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	—	4 023	121	—	—	—	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany	—	328	—	—	—	—	Acide sulfurique
55	Soda	1	844	—	—	—	—	Soude
59a	Kamienie sztuczne: cegła, cement i t. d.	—	4 445	—	887	—	—	Pierres artificielles: briques, ciment, etc.
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	10	337	—	12 115	—	—	Pierres naturel: taillées, de pavage, gravier, ardoise
60a	Węgiel kamienny	—	8 727	322	481 584	8	5 552	Charbon
60b	Brykiety z węgla kamien.	—	—	—	6 342	—	—	Briquettes de charbon
60c	Koks	—	—	2	2 444	—	—	Coke
61	Tytoń, cygara i t. d.	586	671	1	109	—	—	Tabacs, cigarettes, etc.
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	65	1 930	—	480	—	—	Goudron, brai, asphalte, résines, etc.
66	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	39	328	3	47	—	4	Céramiques, porcelaines, drain
67	Cynk	765	118	100	32	—	—	Zinc
68a	Cukier surowy	3	429	4 187	571	—	480	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy	18	20 088	—	651	—	130	Sucre de consommation
	Inne towary [a]	27 311	29 618	3 918	6 895	—	78	Autres marchandises [a]

[a] №№ 3, 10a, 15, 26, 27, 28g, 32b, 37, 56, 63, 65, 70a, 70b.

Tabl. IVa. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a]
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a]

Tonny — *Tonnes* 1925

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodn.) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	
	Ogółem . . . tonn	**803998**	**2269640**	**392196**	**1777247**	**79096**	**884558**	**1196194**	**4046887**	**Total . . . tonnes**
	sztuk	**925058**	**7 247**	**1 403**	**10 022**	**85**	**1 919**	**926461**	**17 269**	**têtes**
	A. Rolnictwo i przemysł rolny									**A. Agriculture et industrie agricole**
	tonn	**664603**	**490 394**	**257 928**	**1005754**	**38021**	**593 012**	**922531**	**1496148**	**tonnes**
	sztuk	**925 058**	**7 247**	**1 403**	**10 022**	**85**	**1 919**	**926 461**	**17 269**	**têtes**
	I. Produkcja roślinna . .	**147251**	**51 628**	**106750**	**58 959**	**14480**	**20 191**	**254001**	**110 587**	**I. Production végétale**
	a. Zboża i strączkowe . . .	**99 467**	**28 329**	**97 707**	**39 662**	**11 887**	**12 095**	**197 174**	**67 991**	**a. Céréales et légumineuses**
28a	Pszenica i orkisz . .	2 374	4 745	34 203	4 321	658	1 261	36 577	9 066	Froment et épeautre
28b	Żyto	40 742	4 918	40 333	1 387	906	129	81 075	6 305	Seigle
28d	Jęczmień	20 800	332	1 695	2 466	1 029	1 156	22 495	2 798	Orge
28c	Owies	13 262	8 135	10 437	3 161	8 818	29	23 699	11 296	Avoine
28e	Proso, gryka, strączkowe	22 176	3 092	9 568	27 136	299	9 091	31 744	30 228	Millet, sarrasin et légumineuses
28f	Kukurydza	113	7 107	1 471	1 191	177	429	1 584	8 298	Maïs
	b. Inne ziemiopłody	**47 784**	**23 299**	**9 043**	**19 297**	**2 593**	**8 096**	**56 827**	**42 596**	**b. Autres produits du sol**
37	Ziemniaki	31 903	4 949	3 195	1 503	39	1 129	35 098	6 452	Pommes de terre
49	Buraki, korzenie cykorji	801	40	1 026	7 984	1 026	4 766	1 827	8 024	Betteraves, racines de chicorée
42	Owoce, warzywa, rośliny	5 562	15 934	1 998	4 916	1 329	669	7 560	20 850	Fruits, herbes potagères, plantes
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	4 522	527	2 430	3 609	147	1 440	6 952	4 136	Graines de lin et autres graines oléagineuses
25	Len, konopie, pakuły, zgrzebie	1 773	1 012	304	832	52	72	2 077	1 844	Lin, chanvre, étoupes
33	Chmiel	5	166	8	13	—	--	13	179	Houblon
70a	Siano, słoma, sieczka .	3 218	671	82	440	—	20	3 300	1 111	Foin, paille, paille hachée
	II. Produkcja zwierzęca tonn	**9 207**	**30 438**	**9 243**	**23 691**	**3 699**	**4 544**	**18 450**	**54 129**	**II. Production animale tonnes**
	sztuk	**925 058**	**7 247**	**1 403**	**10 022**	**85**	**1 919**	**926 461**	**17 269**	**têtes**
	a. Zwierzęta żywe . sztuk	**925 058**	**7 247**	**1 403**	**10 022**	**85**	**1 919**	**926 461**	**17 269**	**a. Animaux vivants—têtes**
72	Konie, osły, muły „	24 640	864	586	754	81	480	25 226	1 618	Chevaux, ânes, mulets „
73a	Byki, woły . . . „	5 311	78	—	7	—	7	5 311	85	Taureaux, boeufs „
73b	Krowy, jałówki „	154330	627	705	3 205	—	1 075	155035	3 832	Vaches, génisses „
73c	Cielęta . . . . . „	40 894	114	9	2 277	—	17	40 903	2 391	Veaux „
74	Owce, jagnięta, kozy . . . . . „	64 257	243	44	384	—	16	64 301	627	Moutons, agneaux, chèvres „
75a	Świnie tuczone i chude . . . . „	389581	745	2	3 082	2	24	389583	3 827	Cochons gras et maigres „
75b	Prosięta . . . . „	112857	468	—	—	—	—	112857	468	Porcelets „
76	Drób żywy i inne zwierzęta . . . „	133188	4 108	57	313	2	300	133245	4 421	Volaille vivante et autres animaux „
	b. Produkty zwierzęce . .	**9 207**	**30 438**	**9 243**	**23 691**	**3 699**	**4 544**	**18 450**	**54 129**	**b. Produits d'origine animale**
70b	Mleko i śmietanka . .	159	123	—	21	—	—	159	144	Lait et crème
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięsne . . .	1 629	1 079	127	1 399	—	867	1 756	2 478	Viande, graisses, conserves de viande
24	Ryby i zwierzęta wodne	941	5 485	7 604	18 361	3 076	2 542	8 545	23 846	Poissons et animaux aquatiques
43	Oleje (wyjąwszy mineralne) smary, tran, łój	531	19 578	773	2 707	200	729	1 304	22 285	Huiles (sauf huiles minérales), huilles lubrifiantes, huile de poisson, suif
66	Wełna	836	1 750	360	247	289	235	1 196	1 997	Laines

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVa. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodn.) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	4 094	1 642	304	516	109	93	4 398	2 158	Peaux brutes, pelleteries
1	Odpadki rogów, kopyt, skór kości, i t. d.	1 017	48	75	412	25	50	1 092	460	Déchets de cornes, de sabots, os etc.,
10a	Nawozy zwierzęce	—	733	—	28	—	28	—	761	Engrais naturels
	III. Przemysł rolny i spożywczy	28 367	103 155	23 604	40 527	14143	12 205	51 971	143 682	**III. Industrie agricole et alimentaire**
41a	Mąka i wyroby młynarskie	12 147	20 206	5 648	4 825	4 034	245	17 795	25 031	Farine et produits de la minoterie
41b	Otręby	2 143	10 720	861	10 803	592	8 191	3 004	21 523	Son
28g	Słód	925	1 422	420	11	420	—	1 345	1 433	Malt
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	18	6 769	2 003	3 476	1 416	18	2 021	10 245	Riz, poudre de riz, son de riz
57	Krochmal, mączka ziemniaczana i t. d.	11	2 821	37	24	—	21	48	2 845	Amidon, fécule de pommes de terre
68a	Cukier surowy	—	45	7 228	—	7 228	—	7 228	45	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy	370	22 598	4 886	4 777	42	2 362	5 256	27 375	Sucre de consommation
50	Syrop buraczany, melasa	1 263	1 471	151	211	113	210	1 414	1 682	Sirop de betteraves, mélasse
44	Makuchy, mączka z nich	125	19 737	251	13 101	203	976	376	32 838	Tourteaux, poudre de tourteaux
3	Piwo	332	1 706	6	163	—	54	338	1 869	Bière
56	Spirytus, wódka, ocet	8 726	3 763	1 144	1 129	22	11	9 870	4 892	Alcool, eau-de-vie, vinaigre
65	Wino	107	2 628	42	591	1	36	149	3 219	Vins
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	263	7 096	421	1 026	5	62	684	8 122	Café, succédanés du café, cacao, thé
61	Tytoń, cygara i t. d.	1 937	2 173	506	390	67	19	2 443	2 563	Tabacs, cigares, etc
	IV. Drzewo	477162	16 115	109379	821188	3 023	547833	586541	837 303	**IV. Bois**
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrobione lub porąbane	47 590	7 639	1 334	130382	372	72 221	48 924	138 021	Bois de charpente et d'ouvrage, non-ouvré ou fendu
31b	Dłużyce, bale i deski	207863	1 481	17 136	51 814	456	41 994	224999	53 295	Bois de fil, madriers, planches
31c	Papierówka	14 055	18	—	616567	—	424154	14 055	616 585	Bois de papeterie
31d	Kopalniaki	43 380	32	15 222	402	—	400	58 602	434	Bois de mines
31e	Podkłady kolejowe	4 825	2 172	435	7 922	—	7 604	5 260	10 094	Traverses en bois p. chemins de fer
31f	Drzewo opałowe, wiklina	1 972	211	1 917	13 206	1 837	1 269	3 889	13 417	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	148044	150	69 872	186	16	15	217916	336	Pâte de bois, de paille, cellulose
32b	Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble	9 428	3 217	3 258	355	147	143	12 686	3 572	Bois raboté, articles en bois, meubles
5	Kora, dębnica, drzewo garbarskie, tanina	5	1 195	205	354	195	33	210	1 549	Ecorces, tan de chêne, bois de tannage, tanin
	V. Nawozy sztuczne	2 616	289 058	8 952	61 389	2 676	8 239	11 568	350 447	**V. Engrais chimiques**
10b	Nawozy fosforowe, włączając tomasówkę	229	66 506	3 727	58 283	1 888	8 056	3 956	124 789	Engrais phosphatés, y compris les scories Thomas
10c	Saletra chilijska	—	509	48	2 322	—	47	48	2 831	Salpêtre du Chili
10d	Sole potasowe nawozowe	—	111 384	3 563	20	31	15	3 563	111 404	Sels potassiques pour amender le sol
10e	Nawozy sztuczne azot.	310	54 402	486	291	—	—	796	54 693	Engrais azotés chimiques
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	2 077	56 257	1 128	473	757	121	3 205	56 730	Autres engrais (p. ex. chaux, marne etc.

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVa. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodn.) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	
	B. Przemysł i górnictwo	**93 486**	**1734173**	**127755**	**760493**	**38789**	**285100**	**221241**	**2494666**	**B. Industrie et mines**
	I. Górnictwo i hutnictwo	**67 630**	**1351185**	**72 704**	**450521**	**10757**	**254593**	**140334**	**1801706**	**I. Mines et métallurgie**
60a	Węgiel kamienny . .	20	631381	15 597	368178	177	242131	15 617	999 559	Charbon
60b	Brykiety z węgla kam.	—	4 325	145	8 098	—	8 098	145	12 423	Briquettes de charbon
60c	Koks	36	56 124	1 477	2 694	—	1 894	1 513	58 818	Coke
6a	Węgiel brunatny surowy	—	475	—	—	—	—	—	475	Lignite brute
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	—	535 290	5 506	—	2 035	—	5 506	535 290	Briquettes de coke et de lignite
64	Torf, ściółka torfowa, węgiel drzewny . . .	58	2 095	159	2 906	136	—	217	5 001	Tourbe, litière de tourbe, charbon de bois
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	295	—	—	—	—	—	295	Minerai de fer (sauf les pyrites)
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	33	7	—	1	—	—	33	8	Minerais de plomb, de cobalt, de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	22 740	15	17 382	56 708	—	—	40 122	56 723	Pyrites et scories de pyrite
22c	Inne rudy i szlaki przeznaczone do hut . .	3 776	495	86	470	20	450	3 862	965	Autres minerais et scories, déstinés aux usines metalleurgiques
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	5	6 818	170	444	—	235	175	7 262	Fonte de fer de toutes espèces
11b	Opławki z lanego żelaza	—	218	—	—	—	—	—	218	Laitier de fonte de fer
11c	Łom żelazny i stalowy	20 082	558	7 249	493	4 524	281	27 331	1 051	Ferraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d.	4 423	34 149	4 887	6 863	431	446	9 310	41 012	Fer et acier en barres, formes en fer etc.
13	Szyny kolejowy i zwrotnice z przynależytościami	1 771	9 895	592	477	11	5	2 363	10 372	Rails de chem. de fer, aiguilles et pièces accessoires
14	Podkłady kolejowe żelazne	523	518	—	30	—	—	523	548	Traverses en fer de chemins de fer
15	Osie, bandaże, koła kolejowe i t. d.	2 809	5 079	939	40	275	1	3 748	5 119	Essieux de wagons, bandages de roues, roues
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn . .	6 064	23 499	6 750	1 391	2 013	354	12 814	24 890	Chaudières à vapeur machines, parties de machines
17	Żelazne rury i słupy .	255	7 001	564	170	158	145	819	7 171	Tuyaux en fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy	159	5 126	2 999	513	51	7	3 158	5 639	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe osobno niewymienione	3 348	23 451	7 778	490	843	124	11 126	23 941	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Metale nieszlachetne i wyroby z nich prócz ołowiu, żelaza i cynku	678	2 631	279	117	83	9	957	2 748	Métaux ordinaires et articles en mét. sauf le plomb, le fer le zinc
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta	470	1 370	73	41	—	35	543	1 411	Plomb, articles en plomb, cendrée, litharge
67	Cynk	380	370	72	397	—	378	452	767	Zinc
	II. Ceramika i budownictwo	**2 792**	**302 752**	**37 630**	**286799**	**26866**	**24 869**	**40 422**	**589 551**	**II. Céramique et industrie du bâtiment**
21a	Ziemie, żwir, piasek, margiel, glina i t. d. .	56	2 721	4 812	25 083	3 670	11 467	4 868	27 804	Terres, gravier, sable, marne, argile, etc.

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures et voies maritimes.

Tabl. IVa. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodn.) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		Espèce de marchandises
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt i t. d. . .	26	4 446	471	264	51	—	497	4 710	Pâte à porcelaine, grès, terres colorantes, bauxite, etc.
7	Cement, martwica .	1 274	59 029	504	8 251	207	140	1 778	67 280	Ciment, tuf
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska . .	33	73 649	1 690	32 455	—	4 814	1 723	106 104	Chaux (sauf chaux pour engrais) pierre à chaux p. la calcination plâtre, etc.
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	22	101 534	14 646	198995	14562	115	14 668	300 529	Pierres naturelles: taillées, de pavage, gravier, ardoise
59a	Kamienie sztuczne: cegła, cement i t. d. . .	169	27 509	9 332	5 779	6 683	204	9 501	33 288	Pierres artificielles: briques, ciment etc.
58	Wyroby kamienarskie, kamienie młyńskie, szlifierskie, osełki i t. d.	42	5 587	213	67	26	34	255	5 654	Articles en pierre: meules de moulins, meules à aiguiser, pierres à aiguiser
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	410	5 861	921	1 560	510	429	1 331	7 421	Goudron, brai, asphalte, résines, etc.
9	Papa dachowa kamienna i smolna	23	1 351	821	5 759	16	30	844	7 110	Carton bitumé et carton pierre pour toitures
63	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	80	12 252	2 900	7 546	1 089	7 543	2 980	19 798	Céramiques, porcelaines, drains
20	Szkło i wyroby szklarskie	657	8 813	1 320	1 040	52	93	1 977	9 853	Verre et verreries
	III. Przemysł chemiczny	**1 272**	**63 389**	**10 873**	**19 755**	**419**	**5 240**	**12 145**	**83 144**	**III. Industrie chimique**
46a	Nafta i inne oleje mineralne	435	25 394	3 824	17 039	44	4 033	4 259	42 433	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	256	7 391	1 963	2 413	18	958	2 219	9 804	Huiles et goudrons de houille, naphtaline
8	Chemikalja i artykuły apteczne	495	10 214	890	99	176	50	1 385	10 313	Produits chimiques et pharmaceutiques
51	Kwas saletrzany i solny	—	298	6	—	—	—	6	298	Acide nitrique et acide muriatique
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	24	15 190	3 843	15	181	15	3 867	15 205	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany . . .	61	2 440	130	83	—	83	191	2 523	Acide sulfurique
55	Soda	1	2 462	217	106	—	101	218	2 568	Soude
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy	**21 792**	**16 847**	**6 548**	**3 418**	**747**	**398**	**28 340**	**20 265**	**IV. Industrie textile et du papier**
2	Bawełna sur., odpadki	45	333	73	21	24	19	118	354	Coton brut et déchets
34	Juta	—	84	—	2	—	2	—	86	Jute
27	Przędze i nici	430	1 119	67	52	16	7	497	1 171	Filés et fils
40	Szmaty	8 440	248	1 561	2 666	332	301	10 001	2 914	Chiffons
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	12 877	15 063	4 847	677	375	69	17 724	15 740	Papier, carton, articles en papier
	C. Towary różne .	**45 909**	**45 073**	**6 513**	**11 000**	**2 286**	**6 446**	**52 422**	**56 073**	**C. Marchandises diverses**
69	Ładunki zbiorowe . .	2 464	3 499	533	126	89	44	2 997	3 625	Chargements mixtes
71	Inne towary	43 445	41 574	5 980	10 874	2 197	6 402	49 425	52 448	Autres marchandises

[a] Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. [a] Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVb. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny—*Tonnes* 1926

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*		Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
			odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
	Ogółem	tonn	701 004	2 905 669	1098118	2 288 688	41 020	1289874	1 799 122	5 194 357
		sztuk	1 057 842	7 966	1 030	706	220	57	1 058 872	8 672
	A. Rolnictwo i przemysł rolny	tonn	595 210	389 265	400 163	1 169 640	19 583	785 600	995 373	1 558 905
		sztuk	1 057 842	7 966	1 030	706	220	5 7	1 058 872	8 672
	I. Produkcja roślinna		137 211	48 247	124 179	127 201	3 299	39 776	261 390	175 448
	a. Zboża strączkowe		96 144	15 541	118 728	106 335	1 072	35 011	214 872	121 876
28a	Pszenica i orkisz		1 416	2 533	11 716	4 825	80	1 593	13 132	7 358
28b	Żyto		27 265	596	81 851	3 399	350	3 354	109 116	3 995
28d	Jęczmień		17 543	1 435	695	17 399	29	5 379	18 238	18 834
28c	Owies		3 597	309	3 247	1 995	13	1 238	6 844	2 295
28e	Proso, gryka, strączkowe		45 474	333	20 846	67 348	227	22 888	66 320	67 681
28f	Kukurydza		849	10 344	373	11 369	373	559	1 222	21 713
	b. Inne ziemiopłody		41 067	32 706	5 451	20 866	2 227	4 765	46 518	53 572
37	Ziemniaki		29 470	14 244	426	383	24	118	29 896	14 627
49	Buraki, korzenie cykorji		805	413	2 077	5 429	2 043	2 948	2 882	5 842
42	Owoce, warzywa, rośliny . . .		842	16 180	304	5 538	59	133	1 146	21 718
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste .		5 274	466	2 089	8 567	42	1 445	7 363	9 033
25	Len, konopie, pakuły, zgrzebie .		1 220	749	465	680	28	10	1 685	1 429
33	Chmiel		13	144	26	32	—	—	39	176
70a	Siano, słoma, sieczka		3 443	510	64	237	31	111	3 507	747
	II. Produkcja zwierzęca . .	tonn	7 767	32 557	6 431	21 572	2 047	4 058	14 198	54 129
		sztuk	1 057 842	7 966	1 030	706	220	57	1 058 872	8 672
	a. Zwierzęta żywe	sztuk	1 057 842	7 966	1 030	706	220	57	1 058 872	8 672
72	Konie (i źrebięta), osły, muły	„	41 145	801	822	157	179	39	41 967	958
73a	Byki, woły	„	5 344	63	6	—	—	—	5 350	63
73b	Krowy, jałówki	„	176 197	199	107	17	—	16	176 304	216
73c	Cielęta	„	55 824	66	3	—	—	—	55 827	66
74	Owce, jagnięta, kozy . . .	„	47 623	1 919	10	--	--	—	47 633	1 919
75a	Świnie tuczone i chude .	„	459 251	94	42	2	1	2	459 293	96
75b	Prosięta	„	192 630	347	—	12	—	--	192 630	359
76	Drób żywy i inne zwierzęta	„	79 828	4 477	40	518	40	—	79 868	4 995
	b. Produkty zwierzęce		7 767	32 557	6 431	21 572	2 047	4 058	14 198	54 129
70b	Mleko i śmietanka		46	73	—	4	—	—	46	77
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięsne		997	810	126	401	—	52	1 123	1 211
24	Ryby i zwierzęta wodne		1 000	5 180	3 790	15 553	845	3 033	4 790	20 733
43	Oleje (bez miner.), smary, tran, łój		822	21 260	389	4 559	151	472	1 211	25 819
66	Wełna		635	1 271	208	164	77	79	843	1 435
30	Skóry, futra surowe i wyprawione		3 195	2 010	1 879	464	973	54	5 074	2 474
1	Odpadki rogów, kopyt, skór, kości, i t. d.		1 072	406	38	427	1	368	1 110	833
10a	Nawozy zwierzęce		—	1 547	1	—	—	—	1	1 547
	III. Przemysł rolny i spożywczy . . .		48 957	102 823	21 098	77 693	10 984	45 872	70 055	180 516
41a	Mąka i wyroby młynarskie . .		31 601	14 536	2 188	2 874	259	449	33 789	17 410
41b	Otręby		3 649	7 841	262	41 039	121	36 715	3 911	48 880
28g	Słód		888	887	404	212	403	61	1 292	1 099
47	Ryż, mączka i otręby ryżowe .		17	4 450	425	868	—	40	442	5 318
57	Krochmal, mąka ziemniacz. i t. d.		195	3 144	44	26	3	6	239	3 170
68a	Cukier surowy		602	300	9 696	—	9 696	—	10 298	300
68b	Cukier użytkowy		84	25 170	6 238	8 024	1	6 632	6 322	33 194
50	Syrop buraczany, melasa		498	2 043	4	124	—	124	502	2 167
44	Makuchy, mączka z nich		578	28 965	1 583	22 854	490	1 756	2 161	51 819
3	Piwo		322	1 511	1	74	—	13	323	1 585
56	Spirytus, wódka, ocet		8 522	1 647	12	18	5	3	8 534	1 665

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVb. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1926

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
65	Wino	193	3 086	7	602	3	50	200	3 688
35	Kawa i surogaty, kakao, herbata	47	7 768	186	735	1	5	233	8 503
61	Tytoń, cygara i t. d.	1 761	1 475	48	243	2	18	1 809	1 718
	IV. Drzewo	**399 052**	**12 626**	**245 746**	**922 545**	**2 538**	**688 205**	**644 798**	**935 171**
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrobione lub porąbane	34 124	2 037	27 345	72 983	93	57 047	61 469	75 020
31b	Dłużyce, bale i deski	206 438	1 873	52 507	45 217	540	33 964	258 945	47 090
31c	Papierówka	4 745	115	228	751 945	—	557 926	4 973	752 060
31d	Kopalniaki	31 724	81	1 369	2 209	—	2 162	33 093	2 290
31e	Podkłady kolejowe	1 311	3 821	32	24 842	—	24 822	1 343	28 663
31f	Drzewo opałowe, wiklina	820	106	353	23 009	353	12 161	1 173	23 115
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	101 961	289	160 208	1 203	—	2	262 169	1 492
32b	Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble	17 840	2 931	2 286	361	136	109	20 126	3 292
5	Kora, dębnica, drzewo garbarskie, tanina	89	1 373	1 418	776	1 416	12	1 507	2 149
	V. Nawozy sztuczne	**2 223**	**193 012**	**2 709**	**20 629**	**715**	**7 689**	**4 932**	**213 641**
10b	Nawozy fosforowe, włączając tomasówkę	202	56 467	2 422	14 960	685	4 595	2 624	71 427
10c	Saletra chilijska	—	67	—	131	—	129	—	198
10d	Sole potasowe nawozowe	—	58 770	60	2 300	—	—	60	61 070
10e	Nawozy sztuczne azotowe	790	34 261	174	232	—	5	964	34 493
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	1 231	43 447	53	3 006	30	2 960	1 284	46 453
	B. Przemysł i górnictwo	**59 102**	**2 468 921**	**692 572**	**1 109 484**	**19 465**	**500 037**	**751 674**	**3 578 405**
	I. Górnictwo i hutnictwo	**39 323**	**2 059 167**	**672 113**	**1 006 664**	**12 542**	**481 799**	**711 436**	**3 065 831**
60a	Węgiel kamienny	46	1 170 330	597 836	921 625	872	480 821	597 882	2 091 955
60b	Brykiety z węgla kamiennego	79	33 542	500	1 222	—	—	579	34 764
60c	Koks	16	77 675	1 903	19	75	19	1 919	77 694
6a	Węgiel brunatny surowy	—	770	957	—	—	—	957	770
6b	Brykiety i koks z węgla brunatn.	—	650 685	756	—	—	—	756	650 685
64	Torf, ściółka torfowa, węgiel drzewny	469	2 869	269	2 191	268	—	738	5 060
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	58	—	—	—	—	—	58
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	1	260	—	—	—	—	1	260
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	8 863	—	34 896	72 378	420	—	43 759	72 378
22c	Inne rudy i szlaki, przeznaczone do hut	383	110	20	—	20	—	403	110
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	11	6 258	137	784	—	—	148	7 042
11b	Opławki z lanego żelaza	—	4 161	—	—	—	—	—	4 161
11c	Łom żelazny i stalowy	13 500	521	24 838	85	8 170	28	38 338	606
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d.	2 264	32 954	3 622	3 923	765	210	5 886	36 877
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	822	12 946	655	184	655	34	1 477	13 130
14	Podkłady kolejowe żelazne	87	794	—	5	—	—	87	799
15	Osie kolejowe, bandaże, koła i t. d.	3 488	4 948	195	37	89	12	3 683	4 985

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVb. Ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1926

Nr. nomenklatury statyst. *Nº de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	4 699	24 941	1 435	342	422	180	6 131	25 283
17	Rury i słupy żelazne	203	6 841	195	29	126	13	398	6 870
18	Drut żelazy i stalowy	261	4 975	321	559	2	—	582	5 534
19a	Wyroby żelazne i stalowe niewymienione	2 658	18 551	3 159	2 839	566	142	5 817	21 390
19b	Metale nieszlach. i wyroby z nich, prócz ołowiu, żelaza i cynku .	837	1 739	56	37	37	6	893	1 776
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta	365	2 604	82	15	55	6	447	2 619
67	Cynk	271	635	281	390	—	328	552	1 025
	II. Ceramika i budownictwo	**2 371**	**319 441**	**8 867**	**77 321**	**5 925**	**10 865**	**11 238**	**396 762**
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d	6	4 179	2 740	8 454	2 125	2 617	2 746	12 633
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt i t. d. . .	170	7 815	193	140	6	11	363	7 955
7	Cement, martwica	388	76 568	846	3 071	—	1 507	1 234	79 639
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska	—	73 246	128	51 262	—	2 049	128	124 508
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	58	97 655	456	2 428	439	1	514	100 083
59a	Kamienie sztuczne: cement, cegła i t. d.	100	33 652	3 271	6 496	3 180	254	3 371	40 148
58	Wyroby kamieniarskie, kamienie młyńskie, szlifierskie, osełki	25	756	45	51	3	1	70	807
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	681	5 742	326	772	106	228	1 007	6 514
9	Papa dachowa kamienna i smolna	34	1 558	385	104	36	99	419	1 662
63	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	149	11 859	324	4 078	29	4 074	473	15 937
29	Szkło i wyroby szklarskie . . .	760	6 411	153	465	1	24	913	6 876
	III. Przemysł chemiczny	**1 254**	**76 168**	**5 589**	**19 708**	**343**	**6 935**	**6 843**	**95 876**
46a	Nafta i inne oleje mineralne . .	226	33 848	4 065	16 998	78	4 932	4 291	50 846
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	369	4 132	234	1 118	143	834	603	5 250
8	Chemikalja i artykuły apteczne	588	15 028	531	589	112	184	1 119	15 617
51	Kwas saletrzany i solny	—	303	—	1	—	—	—	304
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	14	19 015	539	820	10	819	553	19 835
54	Kwas siarczany	—	933	1	61	—	61	1	994
55	Soda	57	2 909	219	121	—	105	276	3 030
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy .	**16 154**	**14 145**	**6 003**	**5 791**	**655**	**438**	**22 157**	**19 936**
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	23	435	2	40	—	35	25	475
34	Juta	4	43	—	—	—	—	4	43
27	Przędza i nici	111	978	233	74	23	—	344	1 052
40	Szmaty	5 183	620	1 230	5 426	418	390	6 413	6 046
45	Papier, tektura, wyroby papiern.	10 833	12 069	4 538	251	214	13	15 371	12 320
	C. Towary różne	**46 692**	**47 483**	**5 383**	**9 564**	**1 972**	**4 237**	**52 075**	**57 047**
69	Ładunki zbiorowe	1 886	1 540	434	114	40	26	2 320	1 654
71	Inne towary	44 806	45 943	4 949	9 450	1 932	4 211	49 755	55 393

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes

Tabl. IV c. Ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1927

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*		Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
			odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
	Ogółem	tonn	743 598	3 722 402	440 666	2 117 788	100 805	903 027	1 184 264	5 840 190
		sztuk	1 176 033	6 676	14 153	74 077	5 594	59 146	1 190 186	80 753
	A. Rolnictwo i przemysł rolny	tonn	580 417	512 033	332 074	1 353 393	46 223	860 329	912 491	1 865 426
		sztuk	1 176 033	6 676	14 153	74 077	5 594	59 146	1 190 186	80 753
	I. Produkcja roślinna		146 645	73 050	108 702	195 400	23 033	27 175	255 347	268 450
	a. Zboża i strączkowe		89 064	44 391	103 467	171 354	21 252	19 171	192 531	215 745
28a	Pszenica i orkisz		1 082	9 361	5 954	10 131	5 636	973	7 036	19 492
28b	Żyto		31 844	2 525	51 030	615	11 075	—	82 874	3 140
28d	Jęczmień		13 281	1 064	494	17 558	16	3 649	13 775	18 622
28c	Owies		4 087	800	10 208	431	2 867	118	14 295	1 231
28e	Proso, gryka, strączkowe		38 720	255	34 967	73 395	845	14 275	73 687	73 650
28f	Kukurydza		50	30 386	814	69 224	813	156	864	99 610
	b. Inne ziemiopłody		57 581	28 659	5 235	24 046	1 781	8 004	62 816	52 705
37	Ziemniaki		41 611	6 011	706	1 267	1	453	42 317	7 278
49	Buraki, korzenie cykorji		121	240	1 463	11 227	1 439	6 416	1 584	11 467
42	Owoce, warzywa, rośliny . . .		1 394	19 255	235	4 551	74	100	1 629	23 806
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste .		12 912	579	2 205	4 143	153	912	15 117	4 722
25	Len, konopie, pakuły, zgrzebie .		1 123	1 155	619	2 534	114	76	1 742	3 689
33	Chmiel		4	211	—	106	—	—	4	317
70a	Siano, słoma, sieczka		416	1 208	7	218	—	47	423	1 426
	II. Produkcja zwierzęca . .	tonn	7 577	39 179	10 693	34 335	6 470	2 319	18 270	73 514
		sztuk	1 176 033	6 676	14 153	74 077	5 594	59 146	1 190 186	80 753
	a. Zwierzęta żywe	sztuk	1 176 033	6 676	14 153	74 077	5 594	59 146	1 190 186	80 753
72	Konie (i źrebięta) osły, muły	„	32 497	716	2 436	517	203	60	34 933	1 233
73a	Byki, woły	„	7 151	86	2	1	—	1	7 153	87
73b	Krowy, jałówki	„	157 975	382	328	4 296	5	59	158 803	4 678
73c	Cielęta	„	48 573	156	—	3 561	—	2	48 573	3 717
74	Owce, jagnięta, kozy . . .	„	42 957	709	2 382	584	—	5	45 339	1 293
75a	Świnie tuczone i chude .	„	556 121	173	3 275	3 473	3 251	5	559 396	3 646
75b	Prosięta	„	201 071	184	2 461	9	2 127	—	203 532	193
76	Drób żywy i inne zwierzęta	„	129 688	4 270	3 269	61 636	8	59 014	132 957	65 906
	b. Produkty zwierzęce		7 577	39 179	10 693	34 335	6 470	2 319	18 270	73 514
70b	Mleko i śmietanka		11	158	—	—	—	—	11	158
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięs.		1 069	1 183	34	373	—	93	1 103	1 556
24	Ryby i zwierzęta wodne (tonny)		1 098	6 194	4 789	23 433	1 446	1 612	5 887	29 627
43	Oleje (bez miner.), smary, tran, łój		585	24 527	1 391	6 968	1 265	112	1 976	31 495
66	Wełna		626	2 305	158	96	51	76	784	2 401
30	Skóry, futra surowe i wyprawione		2 608	2 998	4 284	3 122	3 708	294	6 892	6 120
1	Odpadki rogów, kopyt, skór, kości i t. d.		1 551	46	37	343	—	132	1 588	389
10a	Nawozy zwierzęce		29	1 768	—	—	—	—	29	1 768
	III. Przemysł rolny i spożywczy . . .		52 469	111 285	22 532	124 673	8 124	39 921	75 001	235 958
41a	Mąka i wyroby młynarskie . . .		32 966	16 440	2 183	2 821	715	555	35 149	19 261
41b	Otręby		5 587	8 159	198	67 149	65	33 259	5 785	75 308
28g	Słód		1 355	5 911	483	6 041	483	199	1 838	11 952
47	Ryż, mączka i otręby ryżowe .		16	4 972	465	2 748	—	203	481	7 720
57	Krochmal, mąka ziemniacz. i t. d.		85	4 187	22	399	—	1	107	4 586
68a	Cukier surowy		—	—	6 877	—	6 512	—	6 877	—
68b	Cukier użytkowy		66	17 973	6 796	10 507	—	4 849	6 862	28 480
50	Syrop buraczany, melasa		666	2 262	—	30	—	10	666	2 292
44	Makuchy, mączka z nich		319	35 803	5 235	31 615	326	773	5 554	67 418
3	Piwo		307	1 551	6	133	5	34	313	1 684
56	Spirytus, wódka, ocet		9 236	2 126	4	33	—	3	9 240	2 159

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVc. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1927

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
65	Wino	43	3 918	59	1 306	—	27	102	5 224
35	Kawa i surogaty, kakao, herbata	19	6 628	138	1 115	—	8	157	7 743
61	Tytoń, cygara i t d.	1 804	1 355	66	776	18	—	1 870	2 131
	IV. Drzewo	**372 084**	**27 216**	**182 868**	**943 543**	**3 802**	**780 615**	**554 952**	**970 759**
31a	Drzewo budowlane i użytkowe nieobrobione lub porąbane	27 199	4 779	15 533	191 136	7	154 427	42 732	195 915
31b	Dłużyce, bale i deski	186 033	1 564	29 301	67 269	200	39 169	215 334	68 833
31c	Papierówka	8 653	222	—	619 572	—	532 276	8 653	619 794
31d	Kopalniaki	8 134	8 656	—	347	—	337	8 134	9 003
31e	Podkłady kolejowe	2 483	4 100	2 163	28 506	20	28 190	4 646	32 606
31f	Drzewo opałowe, wiklina	803	123	355	34 635	195	25 998	1 158	34 758
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	125 971	118	130 913	150	1 842	8	256 884	268
32b	Drzewo heblowane, wyroby drzewne, meble	12 807	5 794	3 067	638	97	180	15 874	6 432
5	Kora, dębnica, drzewo garbarskie, tanina	1	1 860	1 536	1 290	1 441	30	1 537	3 150
	V. Nawozy sztuczne	**1 642**	**261 303**	**7 279**	**55 442**	**4 794**	**10 299**	**8 921**	**316 745**
10b	Nawozy fosforowe, włączając tomasówkę	—	51 875	7 041	53 436	4 686	9 356	7 041	105 311
10c	Saletra chilijska	—	2 191	3	1 033	—	—	3	3 224
10d	Sole potasowe nawozowe	—	87 741	—	26	—	26	—	87 767
10e	Nawozy sztuczne azotowe	1 416	60 329	10	7	—	6	1 426	60 336
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. p.)	226	59 167	225	940	108	911	451	60 107
	B. Przemysł i górnictwo	**106 018**	**3 151 731**	**103 311**	**752 796**	**52 125**	**38 083**	**209 329**	**3 904 527**
	I. Górnictwo i hutnictwo	**79 548**	**2 429 544**	**76 943**	**587 084**	**42 161**	**12 885**	**156 491**	**3 016 628**
60a	Węgiel kamienny	5	1 495 775	27 504	480 950	815	10 041	27 509	1 976 725
60b	Brykiety z węgla kamiennego	5	15 680	—	350	—	—	5	16 030
60c	Koks	—	85 206	554	910	—	81	554	86 116
6a	Węgiel brunatny surowy	—	575	—	141	—	—	—	716
6b	Brykiety i koks z węgla brunatn.	—	642 773	431	—	—	—	431	642 773
64	Torf, ściółka torfowa, węgiel drzewny	170	4 040	116	3 931	102	11	286	7 971
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	85	—	—	—	—	—	85
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	—	—	—	10 166	—	—	—	10 166
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	24 553	89	21 670	71 934	19 895	517	46 223	72 023
22c	Inne rudy i szlaki, przeznaczone do hut	16 601	135	—	—	—	—	16 601	135
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	36	7 860	94	34	—	—	130	7 894
11b	Opławki z lanego żelaza	1	738	—	—	—	—	1	738
11c	Łom żelazny i stalowy	23 092	467	17 627	1 269	16 742	1 269	40 719	1 736
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d.	2 158	66 554	2 576	10 378	795	260	4 734	76 932
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	309	17 642	5	1 608	4	16	314	19 250
14	Podkłady kolejowe żelazne	92	1 086	5	—	—	—	97	1 086
15	Osie kolejowe, bandaże, koła i d. t.	2 507	6 124	293	15	6	—	2 800	6 139

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVc. Ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1927

Nr. nomenklatury statyst. *N de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	4 696	29 795	2 996	2 348	2 221	181	7 692	32 143
17	Rury i słupy żelazne	90	10 422	126	120	51	1	216	10 542
18	Drut żelazny i stalowy	126	5 678	558	1 925	25	—	684	7 603
19a	Wyroby żelazne i stalowe niewymienione	3 532	32 177	2 162	649	1 431	218	5 694	32 826
19b	Metale nieszlach. i wyroby z nich, prócz ołowiu, żelaza i cynku	775	3 493	116	8	57	3	891	3 501
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta	221	1 202	29	44	17	9	260	1 246
67	Cynk	579	1 948	71	304	—	278	650	2 252
	II. Ceramika i budownictwo	**2 839**	**622 093**	**14 396**	**122 184**	**8 788**	**17 014**	**17 235**	**744 277**
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d.	5	7 661	4 713	10 386	4 263	2 572	4 718	18 047
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt i t. d.	35	6 445	79	239	—	5	114	6 684
7	Cement, martwica	813	97 732	3 849	3 966	—	1 117	4 662	101 698
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska	5	97 261	59	47 863	—	736	64	145 124
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	3	316 447	3 665	25 679	3 663	32	3 668	342 126
59a	Kamienie sztuczne, płyty cementowe, cegła i t. d.	195	54 446	738	21 764	693	2 199	933	76 210
58	Wyroby kamieniarskie, kamienie młyńskie, szlifierskie, oselki	15	934	51	133	13	2	66	1 067
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	634	13 205	514	1 692	105	676	1 148	14 897
9	Papa dachowa kamienna i smolna	19	1 184	488	193	1	186	507	1 377
63	Wyroby ceramiczne, porcelana, rury drenarskie	96	17 805	137	9 627	21	9 489	233	27 432
29	Szkło i wyroby szklarskie	1 019	8 973	103	642	29	—	1 122	9 615
	III. Przemysł chemiczny	**1 578**	**85 191**	**6 916**	**38 544**	**210**	**7 263**	**8 494**	**123 735**
46a	Nafta i inne oleje mineralne	433	41 108	5 857	32 634	15	2 917	6 290	73 742
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	366	8 077	169	2 069	1	880	535	10 146
8	Chemikalja i artykuły apteczne	657	15 812	337	252	154	40	994	16 064
51	Kwas saletrzany i solny	—	310	—	2	—	—	—	312
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	12	16 445	237	3 219	40	3 110	249	19 664
54	Kwas siarczany	72	1 101	17	53	—	53	89	1 154
55	Soda	38	2 338	299	315	—	263	337	2 653
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy	**22 053**	**14 903**	**5 056**	**4 984**	**966**	**921**	**27 109**	**19 887**
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	104	287	14	70	10	70	118	357
34	Juta	—	27	—	—	—	—	—	27
27	Przędza i nici	152	851	82	829	10	2	234	1 680
40	Szmaty	5 406	1 836	1 930	4 004	318	847	7 336	5 840
45	Papier, tektura, wyroby papiern.	16 391	11 902	3 030	81	628	2	19 421	11 983
	C. Towary różne	**57 163**	**58 638**	**5 281**	**11 599**	**2 457**	**4 615**	**62 444**	**70 237**
69	Ładunki zbiorowe	1 145	5 539	230	171	49	11	1 375	5 710
71	Inne towary	56 018	53 099	5 051	11 428	2 408	4 604	61 069	64 527

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVd. Ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1928

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*		Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
			odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
	Ogółem	tonn	690 310	3 297 974	533 900	2 008 381	112 809	773 309	1 224 210	5 306 355
		sztuk	1 097 534	13 135	10 160	54 345	4 023	26 185	1 107 694	67 480
	A. Rolnictwo i przemysł rolny	tonn	475 236	484 769	420 096	1 203 088	54 896	700 103	895 332	1 687 857
		sztuk	1 097 534	13 135	10 160	54 345	4 023	26 185	1 107 694	67 480
	I. Produkcja roślinna		72 506	52 048	194 621	138 736	37 543	44 666	267 127	190 784
	a. **Zboża strączkowe**		66 869	31 810	189 026	112 262	34 706	27 396	255 895	144 072
28a	Pszenica i orkisz		541	6 354	23 676	4 222	16 162	20	24 217	10 576
28b	Żyto		12 568	935	109 445	1 404	15 623	320	122 013	2 339
28d	Jęczmień		16 972	4 966	1 031	11 485	121	3 587	18 003	16 451
28c	Owies		3 507	267	22 153	101	1 341	18	25 660	368
28e	Proso, gryka, strączkowe		32 855	1 036	31 791	72 661	608	22 068	54 646	73 697
28f	Kukurydza		426	18 252	930	22 389	851	1 383	1 356	40 641
	b. **Inne ziemiopłody**		5 637	20 238	5 595	26 474	2 837	17 270	11 232	46 712
49	Buraki, korzenie cykorji		380	149	2 353	16 627	2 336	15 226	2 733	16 776
42	Owoce, warzywa, rośliny		2 509	19 273	175	4 839	46	332	2 684	24 112
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste		2 748	816	3 067	5 008	455	1 712	5 815	5 824
	II. Produkcja zwierzęca	tonn	5 584	35 337	8 714	24 894	4 270	2 098	14 298	60 231
		sztuk	1 097 534	13 135	10 160	54 345	4 023	26 185	1 107 694	67 480
	a. **Zwierzęta żywe**	sztuk	1 097 534	13 135	10 160	54 345	4 023	26 185	1 107 694	67 480
72	Konie (i źrebięta), osły, muły	„	30 613	666	1 773	441	151	80	32 386	1 107
73a	Byki, woły	„	7 853	32	22	9	1	—	7 875	41
73b	Krowy, jałówki	„	161 733	453	54	3 300	—	508	161 787	3 753
73c	Cielęta	„	63 093	89	1	4 956	—	18	63 094	5 045
74	Owce, jagnięta, kozy	„	33 932	5 582	2 349	750	—	2	36 281	6 332
75a	Swinie tuczone i chude	„	521 107	360	3 331	3 499	3 243	22	524 438	3 859
75b	Prosięta	„	141 043	19	619	—	619	—	141 662	19
76	Drób żywy i inne zwierzęta	„	138 160	5 934	2 011	41 390	9	25 555	140 171	47 324
	b. **Produkty zwierzęce**		5 584	35 337	8 714	24 894	4 270	2 098	14 298	60 231
24	Ryby i zwierzęta wodne		1 325	7 512	3 400	17 362	229	1 614	4 725	24 874
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój		790	24 318	737	4 822	337	86	1 527	29 140
66	Wełna		608	1 296	251	173	88	98	859	1 469
30	Skóry, futra surowe i wyprawione		2 861	2 211	4 326	2 537	3 616	300	7 187	4 748
	III. Przemysł rolny i spożywczy		36 560	113 986	28 348	57 311	11 550	25 968	64 908	171 297
41a	Mąka i wyroby młynarskie		26 753	13 102	6 460	974	545	181	33 213	14 076
41b	Otręby		7 305	25 110	60	18 835	—	9 853	7 365	43 945
47	Ryż, mączka i otręby ryżowe		20	3 653	700	3 576	—	780	720	7 229
68a	Cukier surowy		3	429	13 984	571	9 797	480	13 987	1 000
68b	Cukier użytkowy		150	20 818	4 956	14 412	1 124	13 585	5 106	35 230
44	Makuchy, mączka z nich		24	42 508	1 957	18 218	16	1 085	1 981	60 726
35	Kawa i surogaty, kakao, herbata		35	6 362	140	612	5	1	175	6 974
61	Tytoń, cygara i t. d.		2 270	2 004	91	113	63	3	2 361	2 117
	IV. Drzewo		359 698	9 227	186 549	926 429	983	621 332	546 247	935 656
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrobione lub porąbane		33 432	3 195	7 075	167 626	81	123 431	40 507	170 821
31b	Dłużyce, bale i deski		172 300	1 513	31 806	56 943	175	24 650	204 106	58 456
31c	Papierówka		5 135	16	—	653 820	—	442 228	5 135	653 836
31d	Kopalniaki		11 072	3 044	—	251	—	251	11 072	3 295
31e	Podkłady kolejowe		3 840	686	—	16 277	—	16 234	3 840	16 963
31f	Drzewo opałowe, wiklina		977	219	356	31 315	354	14 538	1 333	31 534
21a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza		132 942	554	147 312	197	373	—	280 254	751

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVd. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1928

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
	V. Nawozy sztuczne	888	274 171	1 864	55 718	550	6 039	2 752	329 889
10b	Nawozy fosforowe, włączając tomasówkę	6	74 408	1 549	54 473	322	4 861	1 555	128 881
10c	Saletra chilijska	14	764	—	52	—	2	14	816
10d	Sole potasowe do nawożenia . .	16	100 728	15	—	—	—	31	100 728
10e	Nawozy sztuczne azotowe . . .	530	45 770	21	—	—	—	551	45 770
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	322	52 501	279	1 193	228	1 176	601	53 694
	B. Przemysł i górnictwo . .	88 762	2 701 628	97 197	769 149	50 094	58 783	185 959	3 470 777
	I. Górnictwo i hutnictwo	70 576	2 085 908	72 430	625 005	44 071	42 995	143 006	2 710 913
60a	Węgiel kamienny	2	1 178 207	2 095	519 694	8	39 075	2 097	1 697 901
60b	Brykiety z węgla kamiennego .	—	14 394	2	6 342	—	—	2	20 736
60c	Koks	—	93 348	589	2 444	—	—	589	95 792
6a	Węgiel brunatny surowy	—	180	51	—	51	—	51	180
6b	Brykiety i koks z węgla brunatn.	—	645 465	453	—	—	—	453	645 465
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	15	52	—	—	—	—	15	52
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	122	—	147	3 419	—	—	269	3 419
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy	23 478	15	35 210	70 899	32 014	500	58 688	70 914
22c	Inne rudy i szlaki, przeznaczone do hut	1 768	1 005	125	1	—	—	1 893	1 006
11a	Żelazo surowe (wszelkie) . . .	—	4 953	2 440	100	2	40	2 440	5 053
11b	Opławki z lanego żelaza	5	2 291	74	—	17	—	79	2 291
11c	Łom żelazny i stalowy	27 411	557	8 158	2 127	1 205	2 024	35 569	2 684
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d.	2 468	57 494	7 472	12 100	1 296	370	9 940	69 594
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami	3 284	13 043	161	530	161	2	3 445	13 573
14	Podkłady kolejowe żelazne . . .	—	1 024	6	—	—	—	6	1 024
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	6 399	27 679	9 921	2 668	8 405	259	16 320	30 347
17	Rury i słupy żelazne	191	9 605	246	900	28	—	437	10 505
18	Drut żelazny i stalowy	152	6 157	2 401	2 379	18	45	2 553	8 536
19a	Wyroby żelazne i stalowe niewymienione	3 209	25 341	2 410	585	693	235	5 619	25 926
19b	Metale nieszlach. i wyroby z nich, prócz żelaza, ołowiu i cynku .	973	3 129	291	338	155	21	1 264	3 467
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta	331	823	75	47	18	44	406	870
67	Cynk	768	1 146	103	432	—	380	871	1 578
	II. Ceramika i budownictwo	1 710	506 351	9 847	113 806	5 295	8 507	11 557	620 157
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d.	79	9 941	3 303	18 773	3 186	3 208	3 382	28 714
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt i t. d. .	13	5 237	119	549	31	—	132	5 786
7	Cement, martwica	—	114 936	1 638	2 427	—	471	1 638	117 363
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska	25	89 461	103	58 617	1	4 018	128	148 078
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	25	220 673	981	28 789	940	31	1 006	249 462

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. IVd. Ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (dok.)
Mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (fin)

Tonny — *Tonnes* 1928

Nr. nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru *Espèce de marchandises*	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*	
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*
59a	Kamienie sztuczne: płyty cementowe, cegła i t. d.	61	45 766	1 229	3 355	972	434	1 290	49 121
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t.d.	593	11 120	2 252	930	20	339	2 845	12 050
29	Szkło i wyroby szklarskie . . .	914	9 217	222	366	145	6	1 136	9 583
	III. Przemysł chemiczny	**2 130**	**98 136**	**10 218**	**29 907**	**141**	**6 959**	**12 348**	**128 043**
46a	Nafta i inne oleje mineralne . .	523	51 102	9 501	21 837	12	551	10 024	72 939
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina	144	9 306	77	2 255	—	1 504	521	11 561
8	Chemikalja i artykuły apteczne	1 156	15 834	298	837	129	3	1 454	16 671
52	Sole (z wyjątkiem potasowych)	6	16 657	125	4 811	—	4 811	131	21 468
54	Kwas siarczany	—	1 814	1	45	—	15	1	1 859
55	Soda	1	3 423	216	122	—	75	217	3 545
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy . .	**14 346**	**11 233**	**4 702**	**431**	**587**	**322**	**19 048**	**11 664**
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t.d.	4	390	42	261	21	255	46	651
34	Juta	—	38	—	—	—	—	—	38
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	14 342	10 805	4 660	170	566	67	19 002	10 975
	C. Towary różne	**126 312**	**111 577**	**16 607**	**36 144**	**7 819**	**14 423**	**142 919**	**147 721**

Tabl. V. Przeciętny roczny ruch towarowy Prus Wschodnich [a]
Moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a]

Tonny — *Tonnes* 1925—1927

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*
	Ogółem . . tonn	**749 533,0**	**2965903,7**	**643659,9**	**2061241,2**	**73640,2**	**1025819,6**	**1393192,9**	**5027144,9**	**—3633952,0**
	sztuk	**1052977,7**	**7 296,4**	**5 528,6**	**28 268,4**	**1 966,4**	**20 373,9**	**1058506,3**	**35 564,8**	**+1022941,5**
	A. Rolnictwo i przemysł rolny tonn	**613 409,9**	**463 897,4**	**330054,9**	**1176262,3**	**34608,9**	**746 313,9**	**943 464,8**	**1 640 159,7**	**—696 694,9**
	sztuk	**1 052 977,7**	**7 296,4**	**5 528,6**	**28 268,4**	**1 966,4**	**20 373,9**	**1 058 506,3**	**35 564,8**	**+ 1 022 941,5**
	I. Produkcja roślinna .	**143 702,3**	**57 641,7**	**113210,3**	**127 186,6**	**13603,9**	**29 047,5**	**256 912,6**	**184 828,3**	**+ 72 084,3**
	a. Zboża i strączkowe .	**94 891,7**	**29 420,4**	**106 634.0**	**105 783,6**	**11 403.6**	**22 092,4**	**201 525.7**	**135 204,0**	**+ 66 321,7**
28a	Pszenica i orkisz . .	1 624,0	5 546,3	17 291,0	6 425,7	2 124,7	1 275,7	18 915,0	11 972,0	+ 6 943,0
28b	Żyto	33 283,7	2 679,7	57 738,0	1 800,3	4 110,3	1 161,0	91 021,7	4 480,0	+ 86 541,7
28c	Jęczmień	17 208,0	943,7	961,3	12 474,3	358,0	3 394,7	18 169,3	13 418,0	+ 4 751,3
28d	Owies	6 982,0	3 078,3	7 964,0	1 862,3	3 899,3	461,7	14 946,0	4 940,6	+ 10 005,4
28e	Proso, gryka, strączk.	35 456,7	1 226,7	21 793,7	55 959,7	457,0	15 418,0	57 250,4	57 186,4	+ 64,0
28f	Kukurydza	337,3	15 945,7	886.0	27 261,3	454,3	381,3	1 223,3	43 207,0	— 41 983,7
	b. Inne ziemiopłody . .	**48 810,6**	**28 221,3**	**6 576,3**	**21 403,0**	**2 200,3**	**6 955,1**	**55 386,9**	**49 624,3**	**+ 5 762,6**
37	Ziemniaki	34 328,0	8 401,3	1 442,3	1 051,0	21,3	566,7	35 770,3	9 452,3	+ 26 318,0
49	Buraki, korzenie cykorji	575,7	231,0	1 522,0	8 213,3	1 502,7	4 710,0	2 097,7	8 444,3	— 6 346,6

[a] Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. [a] Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. V. Przeciętny roczny ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925—1927

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*
42	Owoce, warzywa, rośliny	2 599,3	17 123,0	845,7	5 001,7	487,3	300,7	3 445,0	22 124,7	— 18 679,7
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	7 569,3	524,0	2 241,3	5 439,7	114,0	1 265,7	9 810,6	5 963,7	+ 3 846,9
25	Len, konopie, pakuły, zgrzebie	1 372,0	972,0	462,7	1 348,7	64,7	52,7	1 834,7	2 320,7	— 486,0
33	Chmiel	7,3	173,7	11,3	50,3	—	—	18,6	224,0	— 205,4
70a	Siano, słoma, sieczka	2 359,0	796,3	51,0	298,3	10,3	59,3	2 410,0	1 094,6	+ 1 315,4
	II. Produkcja zwierzęca tonn .	**8 183,7**	**34 058,0**	**8 789,0**	**26 532,6**	**4 072,1**	**3 640,3**	**16 972,7**	**60 590,6**	**— 43 617,9**
	sztuk .	**1 052 977,7**	**7 296,4**	**5 528.6**	**28 268,4**	**1 966,4**	**20 373.9**	**1 058 506,3**	**35 564,8**	**+ 1 022 941,5**
	a. Zwierzęta żywe sztuk	**1 052 977,7**	**7 296,4**	**5 528.6**	**28 268,4**	**1 966,4**	**20 373,9**	**1 058 506,3**	**35 564,8**	**+ 1 022 941,5**
72	Konie (i źrebięta), osły, muły . . szt.	32 760,7	793,7	1 281,3	476,0	154 3	193,0	34 042,0	1 269,7	+ 32 772,3
73a	Byki, woły . . . „	5 935,3	75,7	2,7	2,7	—	2,7	5 938,0	78,4	+ 5 859,6
73b	Krowy, jałówki . „	162 834,0	402,7	380,0	2 506,0	1,7	383,3	163 214,0	2 908,7	+160 305,3
73c	Cielęta . . . . . „	48 430,3	112,0	4,0	1 946,0	—	6,3	48 434,3	2 058,0	+ 46 376,3
74	Owce, jagnięta, kozy . . . . . „	51 612,3	957,0	812,0	322,7	—	7,0	52 424,3	1 27?,7	+ 51 144,6
75a	Swinie tuczone i chude . . . . „	468 317.7	337,3	1 106,3	2 185,7	1 084,7	10,3	469 424,0	2 523,0	+466 901,0
75b	Prosięta . . . . „	168 852,7	333,0	820,3	7,0	709,0	—	169 673,0	340,0	+169 333,0
76	Drób żywy i inne zwierzęta . . . „	114 234,7	4 285.0	1 122,0	20 822,3	16,7	19 771,3	115 356,7	25 107,3	+ 90 249,4
	b. Produkty zwierzęce .	**8 183.7**	**34 058,0**	**8 789.0**	**26 532,6**	**4 072,1**	**3 640,3**	**16 972,7**	**60 590,6**	**— 43 617,9**
70b	Mleko i śmietanka .	72,0	118,0	—	8,3	—	—	72,0	126,3	— 54,3
26	Mięso, tłuszcze, konserwy mięsne . . .	1 231,7	1 024,0	95,7	724,3	—	337,3	1 327,4	1 748,3	— 420,9
24	Ryby i zwierz. wodne	1 013.0	5 619,7	5 394,3	19 115,7	1 789,0	2 395,7	6 407,3	24 735,4	— 18 328,1
43	Oleje (bez mineral.) smary, tran, łój . .	646,0	21 788,3	851,0	4 744,7	538,7	437,7	1 497,0	26 533,0	— 25 036,0
66	Wełna	699,0	1 775,3	242,0	169,0	139,0	130,0	941,0	1 944,3	— 1 003,3
30	Skóry, futra surowe i wyprawione . . .	3 299,0	2 216,7	2 155,7	1 367,3	1 596,7	147,0	5 454,7	3 584,0	+ 1 870,7
1	Odpadki rogów, kopyt, skór, kości i t. d.,	1 213,3	166,7	50,0	394,0	8,7	183,3	1 263,3	560,7	+ 702,6
10a	Nawozy zwierzęce .	9,7	1 349,3	0,3	9,3	—	9,3	10,0	1 358,6	— 1 348,6
	III. Przemysł rolny i spożywczy	**43 264.3**	**105 754,4**	**22 411,3**	**80 964,4**	**11083,6**	**32 666,0**	**65 675,6**	**186 718,8**	**—121 043,2**
41a	Mąka i wyroby młyn.	25 571,3	17 060,7	3 339,7	3 506,7	1 669,3	416,3	28 911,0	20 567,4	+ 8 343,6
41b	Otręby	3 793,0	8 906,7	440,3	39 663,7	259,3	26 055,0	4 233,3	48 570,4	— 44 337,1
28g	Słód	1 056,0	2 740,0	435,7	2 088,0	435,3	86,7	1 491,7	4 828,0	— 3 336,3
47	Ryż, mączka i otręby ryżowe	17,0	5 397,0	964,3	2 364,0	472,0	87,0	981,3	7 761,0	— 6 779,7
57	Krochmal, mąka ziemniaczana i t. d . .	97,0	3 384,0	34,3	149,7	1,0	9,3	131,3	3 533,7	— 3 402,4
68a	Cukier surowy . . .	200,7	115,0	7 933,7	—	7 812,0	—	8 134,4	115,0	+ 8 019,4
68b	„ użytkowy . .	173,3	21 913,7	5 973,3	7 769,3	14,3	4 614,3	6 146,6	29 683,0	— 23 536,4
50	Syrop buracz., melasa	809,0	1 925,3	51,7	121,7	37,7	114,7	860,7	2 047,0	— 1 186,3
44	Makuchy, mączka z nich	340,7	28 168,3	2 356,3	22 523,3	339,7	1 168,3	2 697,0	50 691,6	— 47 994,6
3	Piwo	320,3	1 589,3	4,3	123,3	1,7	33,7	324,6	1 712,6	— 1 388,0
56	Spirytus, wódka, ocet	8 828,0	2 512,0	386,7	393,3	9,0	5,7	9 214,7	2 905,3	+ 6 309,4
65	Wino	114,3	3 210,7	36,0	833,0	1,3	37,7	150,3	4 043,7	— 3 893,4

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. V. Przeciętny roczny ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (c. d.)
Moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925—1927

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*
35	Kawa i surogaty, kakao, herbata . . .	109,7	7 164,0	248,3	958,7	2,0	25,0	358,0	8 122,7	— 7 764,7
61	Tytoń, cygara i t. d.	1 834,0	1 667,7	206,7	469,7	29,0	12,3	2 040,7	2 137,4	— 96,7
	IV. Drzewo	**416 099,2**	**18 652,3**	**179330,9**	**895 758,7**	**3 121,0**	**672 217,6**	**595 430,1**	**914 411,0**	**—318 980,9**
31a	Drzewo budowlane i użytkowe, nieobrob. lub porąbane . . .	36 304,3	4 818,3	14 737,3	131 500,3	157,3	94 565,0	51 041,6	136 318,6	— 85 277,0
31b	Dłużyce, bale i deski	200 111,3	1 639,3	32 981,3	54 766,7	398,7	38 375,7	233 092,6	56 406,0	+176 686,6
31c	Papierówka	9 151,0	118,3	76,0	662 694,7	—	504 785,3	9 227,0	662 813,0	—653 586,0
31d	Kopalniaki	27 746,0	2 923,0	5 530,3	986,0	—	966,3	33 276,3	3 909,0	+ 29 367,3
31e	Podkłady kolejowe .	2 873,0	3 364,3	876,7	20 423,3	6,7	20 205,3	3 749,7	23 787,6	— 20 037,9
31f	Drzewo opał., wiklina	1 198,3	146,7	875,0	23 616,7	795,0	13 142,7	2 073,3	23 763,4	— 21 690,1
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza . .	125 325,3	185,7	120331,0	513,0	619,3	8,3	245 656,3	698,7	+244 957,6
32b	Drzewo heblow. wyroby drzewne, meble	13 358,3	3 980,7	2 870,3	451,3	126,7	144,0	16 228,6	4 432,0	+ 11 796,6
5	Kora, dębnica, drzewo garb., tanina . . .	31,7	1 476,0	1 053,0	806,7	1 017,3	25,0	1 084,7	2 282,7	— 1 198,0
	V. Nawozy sztuczne . .	**2 160,4**	**247 791,0**	**6 313,4**	**45 820,0**	**2 728,3**	**8 742,5**	**8 473,8**	**293 611,0**	**—285 137,2**
10b	Nawozy fosforowe włączając tomasówkę	143,7	58 282,7	4 396,7	42 226,3	2 419,7	7 335,7	4 540,4	100 509,0	— 95 968,6
10c	Saletra chilijska .	—	922,3	17,0	1 162,0	—	58,7	17,0	2 084,3	— 2 067,3
10d	Sole potasowe nawozowe	—	85 965,0	1 207,7	782,0	10,3	13,7	1 207,7	86 747,0	— 85 539,3
10e	Nawozy sztuczne azotowe	838,7	49 664,0	223,3	176,7	—	3,7	1 062,0	49 840,7	— 48 778,7
10f	Inne nawozy np. wapno	1 178,0	52 957,0	463,7	1 473,0	298,3	1 330,7	1 646,7	54 430,0	— 52 783,3
	B. Przemysł i górnictwo	**86 201,7**	**2451608,3**	**307879,3**	**874 257,9**	**36793,0**	**274 406,4**	**394 081,0**	**3325866,2**	**—2931785,2**
	I. Górnictwo i hutnictwo	**62 166,8**	**1946632,0**	**273919,9**	**681 423,1**	**21820,0**	**249 758,8**	**336 086,7**	**2628055,1**	**—2291968,4**
60a	Węgiel kamienny . .	23,7	1099162,0	213645,7	590 251,0	621,3	244 331,0	213 669,4	1689413,0	—1475743,6
60b	Brykiety z węgla kamiennego	28,0	17 849,0	215,0	3 223,3	—	2 699,3	243,0	21 072,3	— 20 829,3
60c	Koks	17,3	73 001,7	1 311,3	1 207,7	25,0	664,7	1 328,6	74 209,4	— 72 880,8
6a	Węgiel brunatny surowy	—	606,7	319,0	47,0	—	—	319,0	653,7	— 334,7
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego . .	—	609 582,7	2 231,0	—	678,3	—	2 231,0	609 582,7	—607 351,7
64	Torf, ściółka torfowa, węgiel drzewny . .	232,3	3 001,3	181,3	3 009,3	168,7	3,7	413,6	6 010,6	— 5 597,0
20	Ruda żelazna (wyłącz. żwir siarkowy) . .	—	146,0	-	—	—	—	--	146,0	— 146,0
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku	11,3	89,0	—	3 389,0	—	—	11,3	3 478,0	— 3 466,7
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy . . .	18 718,7	34,7	24 649,3	67 006,7	6 771,7	172,3	43 368,0	67 041,4	— 23 673,4
22c	Inne rudy i szlaki, przeznacz. do hut .	6 920,0	246,7	35,3	156,7	13,3	150,0	6 955,3	403,4	+ 6 551,9
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	17,3	6 978,7	133,7	420,7	—	78,3	151,0	7 399,4	— 7 248,4

[a] Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. [a] Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. V. Przeciętny roczny ruch towarowy Prus Wschodnich[a] (c. d.)
Moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale[a] (suite)

Tonny — *Tonnes* 1925—1927

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature stat.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*
11b	Opławki z lanego żelaza	0,3	1 705,7	—	—	—	—	0,3	1 705,7	— 1 705,4
11c	Łom żelazny i stalowy	18 891,3	515,3	16 571,3	615,7	9 812,0	526,0	35 462,6	1 131,0	+ 34 331,6
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żel. i t. d.	2 948,3	44 552,3	3 695,0	7 054,7	663,7	305,3	6 643,3	51 607,0	— 44 963,7
13	Szyny kol. i zwrotnice z przynależn. .	967,3	13 494,3	417,3	756,3	223,3	18,3	1 384,6	14 250,6	— 12 866,0
14	Podkłady kol. żelazne	234,0	799,3	1,7	11,7	—	—	235,7	811,0	— 575,3
15	Osie, bandaże, koła kolejowe i t. d. . .	2 934,7	5 383,7	475,7	30,7	123,3	4,3	3 410,4	5 414,4	— 2 004,0
16	Kotły parowe, maszyny, części ich . . .	5 153,0	26 078,3	3 727,0	1 360,3	1 552,0	238,3	8 880,0	27 438,6	— 18 558,6
17	Rury i słupy żelazne	182,7	8 088,0	295,0	106,3	111,7	53,0	477,7	8 194,3	— 7 716,6
18	Drut żelazny i stalowy	182,0	5 259,7	1 292,7	999,0	26,0	2,3	1 474,7	6 258,7	— 4 784,0
19a	Wyroby żel. i stal. niewymien.	3 179,3	24 726,3	4 366,3	1 326,0	946,7	161,3	7 545,6	26 052,3	—-18 506,7
19b	Metale nieszlach. i wyroby z nich prócz ołowiu, żelaza, cynku	763,3	2 621,0	150,3	54,0	59,0	6,0	913,6	2 675,0	— 1 761,4
4	Ołów, wyroby ołow., popiół ołow., glejta .	352,0	1 725,3	64,7	33,3	24,0	16,7	416,7	1 758,6	— 1 341,9
67	Cynk	410,0	984,3	141,3	363,7	—	328,0	551,3	1 348,0	— 796,7
	II. Ceramika i budownictwo	**2 667,3**	**414 762,0**	**20 297,7**	**162 101,4**	**13859,7**	**17 582,5**	**22 965,0**	**576 863,4**	**—553 898,4**
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d. .	22,3	4 853,7	4 088,3	14 641,0	3 352,7	5 552,0	4 110,6	19 494,7	— 15 384,1
21b	Masa porcel., ton, ziemie farb., bauksyt i t. d.	77,0	6 235,3	247,7	214,3	19,0	5,3	324,7	6 449,6	— 6 124,9
7	Cement, martwica .	825,0	77 776,3	1 733,0	5 096,0	69,0	921,3	2 558,0	82 872,3	— 80 314,3
36	Wapno (poza nawozem) wapień do palenia, gips, zapr. mular.	12,7	81 385,3	625,7	43 860,0	—	2 533,0	638,4	125 245,3	—124 606,9
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki	27,7	171 878,7	6 255,7	75 700,7	6 221,3	49,3	6 283,4	247 579,4	—241 296,0
59a	Kamienie sztuczne, płyty cementowe, cegła i t. d.	154,7	38 535,7	4 447,0	11 346,3	3 518,7	885,7	4 601,7	49 882,0	— 45 280,3
58	Wyroby kamieniarskie, kam. młyńskie, szlifierskie, osełki .	27,3	2 425,7	103,0	83,7	14,0	12,3	130,3	2 509,4	— 2 379,1
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	575,0	8 269,3	587,0	1 341,3	240,3	444,3	1 162,0	9 610,6	— 8 448.6
9	Papa dachowa: kamienna i smolna . .	25,3	1 364,3	564,7	2 018,7	17,7	105.0	590,0	3 383,0	— 2 793,0
63	Wyr. ceram., porcelana, rury drenarskie	108,3	13 972,0	1 120,3	7 083,7	379,7	7 035,3	1 228,6	21 055,7	— 19 827,1
29	Szkło i wyroby szklarskie	812,0	8 065,7	525,3	715,7	27,3	39,0	1 337,3	8 781,4	— 7 444,1
	III. Przemysł chemiczny	**1 368,0**	**74 916,0**	**7 792,7**	**26 002,4**	**324,0**	**6 479,4**	**9 160,7**	**100 918,4**	**— 91 757,7**
46a	Nafta i inne oleje mineralne	364,7	33 450,0	4 582,0	22 223,7	45,7	3 960,7	4 946,7	55 673,7	— 50 727,0
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina . . .	330,3	6 533,3	788,7	1 866,7	54,0	890,7	1 119,0	8 400,0	— 7 281,0

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies. ferrées voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. V. Przeciętny roczny ruch towarowy Prus Wschodnich [a] (dok.)
Moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale [a] (fin)

Tonny — *Tonnes* 1925—1927

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru	Niemcy (bez Prus Wschodnich) *Allemagne (sauf la Prusse Orientale)*		Zagranica *L'étranger*		W tem Polska *Dont: Pologne*		Prusy Wschodnie *Prusse Orientale*		
		odbierają *arrivages*	przysyłają *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	odbiera *arrivages*	przysyła *expéditions*	wysyłają *expéditions*	otrzymują *arrivages*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*
8	Chemikalja i artykuły apteczne . . .	580,0	13 684,7	586,0	313,3	147,3	91,3	1 166,0	13 998,0	— 12 832,0
51	Kwas saletrz. i solny	—	303,7	2,0	1,0	—	—	2,0	304,7	— 302,7
52	Sole (z wyj. potasow.)	16,7	16 883,3	1 539,7	1 351,3	77,0	1 314,7	1 556,4	18 234,6	— 16 678,2
54	Kwas siarczany . .	44,3	1 491,3	49,3	65,7	—	65,7	93,6	1 557,0	— 1 463,4
55	Soda	32,0	2 569,7	245,0	180,7	—	156,3	277,0	2 750,4	— 2 473,4
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy . . .	**19 999,6**	**15 298,3**	**5 869,0**	**4 731,0**	**789,3**	**585,7**	**25 868,6**	**20 029,3**	**+ 5 839,3**
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d . .	57,3	351,7	29,7	43,7	11,3	41,3	87,0	395,4	— 308,4
34	Juta	1,3	51,3	—	0,7	—	0,7	1,3	52,0	— 50,7
27	Przędza i nici . . .	231,0	982,7	127,3	318,3	16,3	3,0	358,3	1 301,0	— 942,3
40	Szmaty	6 343,0	901,3	1 573,7	4 032,0	356,0	512,7	7 916,7	4 933,3	+ 2 983,4
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze .	13 367,0	13 011,3	4 138,3	336,3	405,7	28,0	17 505,3	13 347,6	+ 4 157,7
	C. Towary różne	**49 921,4**	**50 398,0**	**5 725,7**	**10 721,0**	**2 238,3**	**5 099,3**	**55 647,1**	**61 119,0**	**— 5 471,9**
69	Ładunki zbiorowe .	1 831,7	3 526,0	399,0	137,0	59,3	27,0	2 230,7	3 663,0	— 1 432,3
71	Inne towary	48 089,7	46 872,0	5 326,7	10 584,0	2 179,0	5 072,3	53 416,4	57 456,0	— 4 039,6

a Koleje, wewnętrzne drogi wodne oraz drogi morskie. *a* Voies ferrées, voies navigables intérieures, voies maritimes.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928
Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises dans les années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928

Tonny—*Tonnes*

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 *b* *Moyenne des années 1925—1927 b*			1928			Saldo wysyłek r. 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférieur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandise Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
		wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*		
	Ogółem wszystkie towary								**Total de toutes marchandises**
	tonn	1393193	5027145	—3633952	1224210	5306355	—4082145	—448 193	**tonnes**
	sztuk	1058506	35 565	+1022941	1107694	67 480	+1040214	+ 17 273	**têtes**
	Niemcy	749 533	2965904	—2216371	690 310	3297974	—2607664	—391 293	**Allemagne**
	Zagranica . . .	643 660	2061241	—1417581	533 900	2008381	—1474481	— 56 900	**L'étranger**
	w tem Polska . .	73 640	1 025 820	— 952 180	112 809	773 309	— 660 500	+ 291 680	**dont: Pologne**
	A. Rolnictwo i przemysł rolny tonn	871 273	1597489	—726 216	895 332	1687857	—792 525	— 66 309	**A. Agriculture et industrie agricole tonnes**
	sztuk	1 058 506	35 565	+ 1 022 941	1 107 694	67 480	+ 1 040 214	+ 17 273	**têtes**
	Niemcy	548 203	430 077	+118 126	475 236	484 769	— 9 533	—127 659	Allemagne
	Zagranica . . .	323 070	1167412	—844 342	420 096	1203088	—782 992	+ 61 350	L'étranger
	w tem Polska	32 780	744 648	—711 868	54 896	700 103	—645 207	+ 66 661	dont: Pologne

a Niemcy bez Prus Wschodnich. *b* Przeciętne 1925—1927 tej tablicy odbiegają od liczb tablicy V, ponieważ układ musiał być dostosowany do zmian nomenklatury, poczynionych w źródle od r. 1928.

a Allemagne sauf la Prusse Orientale. *b* Les moyennes de 1925—1927, figurant dans ce tableau, diffèrent des moyennes du tableau V, vu que la disposition du tableau ci-dessus a dû être adoptée aux modifications introduites dans la source à partir de 1928.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928 (c. d.)

Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale des années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928 (suite)

Tonny — *Tonnes*

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru / Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 [b] *Moyenne des années 1925—1927 [b]* wysyłka z Prus Wsch *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	1928 wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	Saldo wysyłek r. 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférviur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandise / Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
	I. Produkcja roślinna	**216 880**	**171 737**	**+ 45 143**	**267 127**	**190 784**	**+ 76 343**	**+ 31 200**	**I. Production végétale**
	Niemcy	105 637	47 298	+ 58 339	72 506	52 048	+ 20 458	— 37 881	Allemagne
	Zagranica	111 243	124 439	— 13 196	194 621	138 736	+ 55 885	+ 69 081	L'étranger
	w tem Polska	13 415	28 368	— 14 953	37 543	44 666	— 7 123	+ 7 830	dont: Pologne
	a. Zboża i strączkowe	**201 526**	**135 204**	**+ 66 322**	**255 895**	**144 072**	**+ 111 823**	**+ 45 501**	**a. Céréales et légumineuses**
	Niemcy	94 892	29 420	+ 65 472	66 869	31 810	+ 35 059	— 30 413	Allemagne
	Zagranica	106 634	105 784	+ 850	189 026	112 262	+ 76 764	+ 75 914	L'étranger
	w tem Polska	11 404	22 092	— 10 688	34 706	27 396	+ 7 310	+ 17 998	dont: Pologne
28a	Pszenica i orkisz	18 915	11 972	+ 6 943	24 217	10 576	+ 13 641	+ 6 698	Froment et épeautre
28b	Żyto	91 022	4 480	+ 86 542	122 013	2 339	+119 674	+ 33 132	Seigle
28d	Jęczmień	18 170	13 418	+ 4 752	18 003	16 451	+ 1 552	— 3 200	Orge
28c	Owies	14 946	4 941	+ 10 005	25 660	368	+ 25 292	+ 15 287	Avoine
28e	Proso, gryka, strączkowe	57 250	57 186	+ 64	64 646	73 697	— 9 051	— 9 115	Millet, sarrasin, légumineuses
28f	Kukurydza	1 223	43 207	— 41 984	1 356	40 641	— 39 285	+ 2 699	Maïs
	b. Inne ziemiopłody	**15 354**	**36 533**	**— 21 179**	**11 232**	**45 712**	**— 35 480**	**— 14 301**	**b. Autres produits du sol**
	Niemcy	10 745	17 878	— 7 133	5 637	20 238	— 14 601	— 7 468	Allemagne
	Zagranica	4 609	18 655	— 14 046	5 595	26 474	— 20 879	— 6 833	L'étranger
	w tem Polska	2 011	6 276	— 4 265	2 837	17 270	— 14 433	— 10 168	dont: Pologne
49	Buraki, korzenie cykorji	2 098	8 444	— 6 346	2 733	16 776	— 14 043	— 7 697	Betteraves, racines de chicorée
42	Owoce, warzywa, rośliny	3 445	22 125	— 18 680	2 684	24 112	— 21 428	— 2 748	Fruits, herbes potagères, plantes
28h	Siemię lniane i nasiona oleiste	9 811	5 964	+ 3 847	5 815	5 824	— 9	— 3 856	Graines de lin et autres oléagineuses
	II. Produkcja zwierzęca tonn	**14 300**	**56 796**	**— 42 496**	**14 298**	**60 231**	**— 45 933**	**— 3 437**	**II. Production animale** tonnes
	sztuk	**1 058 506**	**35 565**	**+ 1 022 941**	**1 107 694**	**67 480**	**+ 1 040 214**	**+ 17 273**	têtes
	a. Zwierzęta żywe sztuk	**1 058 506**	**35 565**	**+ 1 022 941**	**1 107 694**	**67 480**	**+ 1 040 214**	**+ 17 273**	**a. Animaux vivants** têtes
	Niemcy „	1052978	7 297	+1045681	1097534	13 135	+1084399	+ 38 718	Allemagne „
	Zagranica „	5 528	28 268	— 22 740	10 160	54 345	— 44 185	— 21 445	L'étranger „
	w tem Polska „	1 966	20 374	— 18 408	4 023	26 185	— 22 162	— 3 754	dont: Pologne „
72	Konie (źrebięta), osły, muły „	34 042	1 270	+ 32 772	32 386	1 107	+ 31 279	— 1 493	Chevaux (et poulains), ânes, mulets „
73a	Byki, woły „	5 938	78	+ 5 860	7 875	41	+ 7 834	+ 1 974	Taureaux, boeufs „
73b	Krowy, jałówki „	163 214	2 309	+160 305	161 787	3 753	+158 034	— 2 271	Vaches, génisses „
73c	Cielęta „	48 434	2 058	+ 46 376	63 094	5 045	+ 58 049	+ 11 673	Veaux „
74	Owce, jagnięta, kozy „	52 424	1 280	+ 51 144	36 281	6 332	+ 29 949	— 21 195	Moutons, agneaux, chèvres „
75a	Świnie tuczone i chude „	469 424	2 523	+466 901	524 438	3 859	+520 579	+ 53 678	Cochons gras et maigres „
75b	Prosięta „	169 673	340	+169 333	141 662	19	+141 643	— 27 690	Porcelets „
76	Drób żywy i inne zwierzęta „	115 357	25 107	+ 90 250	140 171	47 324	+ 92 847	+ 2 597	Volaille vivante et autres animaux „

a, b Obacz uwagi na str. 1066. *a, b* Voir les notes à la page 1066.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928 (c. d.)

Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale des années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928 (suite)

Tonny — *Tonnes*

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru / Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 [b] *Moyenne des années 1925—1927 [b]*			1928			Saldo wysyłek r. 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférieur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandise / Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
		wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*		
	b. Produkty zwierzęce	**14 300**	**56 796**	**— 42 496**	**14 298**	**60 231**	**— 45 933**	**— 3 437**	**b. Produits d'origine animale**
	Niemcy	5 657	31 400	— 25 743	5 584	35 337	— 29 753	— 4 010	Allemagne
	Zagranica . . .	8 643	25 396	— 16 753	8 714	24 894	— 16 180	+ 573	L'étranger
	w tem Polska	4 063	3 110	+ 953	4 270	2 098	+ 2 172	+ 1 219	dont: Pologne
24	Ryby i zwierzęta wodne	6 407	24 735	— 18 328	4 725	24 874	— 20 149	— 1 821	Poissons et animaux aquatiques
43	Oleje (wyjąwszy mineralne), smary, tran, łój	1 497	26 533	— 25 036	1 527	29 140	— 27 613	— 2 577	Huiles (sauf huiles minérales), huiles lubrifiantes, huile de poisson, suif
66	Wełna	941	1 944	— 1 003	859	1 469	— 610	+ 393	Laine
30	Skóry, futra surowe i wyprawione	5 455	3 584	+ 1 871	7 187	4 748	+ 2 439	+ 568	Peaux brutes et pelleteries
	III. Przemysł rolny i spożywczy	**53 502**	**167 648**	**— 114 146**	**64 908**	**171 297**	**— 106 389**	**+ 7 757**	**III. Industrie agricole et alimentaire**
	Niemcy	32 040	90 393	— 58 353	36 560	113 986	— 77 426	— 19 073	Allemagne
	Zagranica . . .	21 462	77 255	— 55 793	28 348	57 311	— 28 963	+ 26 830	L'étranger
	w tem Polska	10 597	32 378	— 21 781	11 550	25 968	— 14 418	+ 7 363	dont: Pologne
41a	Mąka i wyroby młynarskie	28 911	20 567	+ 8 344	33 213	14 076	+ 19 137	+ 10 793	Farines et produits de la minoterie
41b	Otręby	4 233	48 570	— 44 337	7 365	43 945	— 36 580	+ 7 757	Son
47	Ryż, mączka ryżowa, otręby ryżowe	981	7 761	— 6 780	720	7 229	— 6 509	+ 271	Riz, poudre de riz, son de riz
68a	Cukier surowy . . .	8 134	115	+ 8 019	13 987	1 000	+ 12 987	+ 4 968	Sucre brut
68b	Cukier użytkowy .	6 147	29 683	— 23 536	5 106	35 230	— 30 124	— 6 588	Sucre de consommation
44	Makuchy, mączka z nich	2 697	50 692	— 47 995	1 981	6 726	— 58 745	— 10 750	Tourteaux, poudre de tourteaux
35	Kawa, surogaty kawy, kakao, herbata	358	8 123	— 7 765	175	6 974	— 6 799	+ 966	Café, succédanés du café, cacao, thé
61	Tytoń, cygara i t. d.	2 041	2 137	— 96	2 361	2 117	+ 244	+ 340	Tabacs, cigares, etc.
	IV. Drzewo	**578 117**	**907 697**	**— 329 580**	**546 247**	**935 656**	**— 389 409**	**— 5 9829**	**IV. Bois**
	Niemcy	402 709	13 195	+389 514	359 698	9 227	+350 471	— 39 043	Allemagne
	Zagranica . . .	175 408	894 502	—719 094	186 549	926 429	—739 880	— 20 786	L'étranger
	w tem Polska	1 977	672 049	—670 072	983	621 332	—620 349	+ 49 723	dont: Pologne
31a	Drzewo budowlane i użytkowe nieobrobione lub porąbane	51 042	136 319	— 85 277	40 507	170 821	—130 314	— 45 037	Bois de charpente et d'ouvrage en grume ou demi-ouvré
31b	Dłużyce, bale i deski	233 093	56 406	+176 687	204 106	58 456	+145 650	— 31 037	Bois de fil, madriers, planches
31c	Papierówka	9 227	662 813	—653 586	5 135	653 836	648 701	+ 4 885	Bois de papeterie
31d	Kopalniaki	33 276	3 909	+ 29 367	11 072	3 295	+ 7 777	— 21 590	Bois de mines
31e	Podkłady kolejowe	3 750	23 788	— 20 038	3 840	16 963	— 13 123	+ 6 915	Traverses de bois de chemins de fer
31f	Drzewo opałowe, wiklina	2 073	23 763	— 21 690	1 333	31 534	— 30 201	— 8 511	Bois de chauffage, osier
32a	Masa drzewna i słomkowa, celuloza	245 656	699	+244 957	280 254	751	+279 503	+ 34 546	Pâte de bois et de paille, cellulose

a, b Obacz uwagi na str. 1066 *a, b* Voir les notes à la page 1066.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928 (c. d.)

Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale des années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928 (suite)

Tonny — *Tonnes*

№ nomenklatury statyst. *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru / Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 [b] *Moyenne des années 1925—1927 [b]*			1928			Saldo wysyłek r. 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférieur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandises / Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
		wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*		
	V. Nawozy sztuczne . .	**8 474**	**293 611**	**— 285 137**	**2 752**	**329 889**	**— 327 137**	**— 42 000**	**V. Engrais chimiques**
	Niemcy	2 160	247 791	—245 631	888	274 171	—273 283	— 27 652	Allemagne
	Zagranica . . .	6 314	45 820	— 39 506	1 864	55 718	— 53 854	— 14 348	L'étranger
	w tem Polska	2 728	8 743	— 6 015	550	6 039	— 5 489	+ 526	dont: Pologne
10b	Nawozy fosforowe, włączając tomasówkę	4 540	100 509	— 95 969	1 555	128 881	—127 326	— 31 357	Engrais phosphatés, y compris les scories de Thomas
10c	Saletra chilijska . .	17	2 084	— 2 067	14	816	— 802	+ 1 265	Salpètre du Chili
10d	Sole potasowe do nawożenia . . .	1 208	86 747	— 85 539	31	100 728	—100 697	— 15 158	Sels potassiques pour amender le sol
10e	Nawozy sztuczne azotowe	1 062	49 841	— 48 779	551	45 770	— 45 219	+ 3 560	Engrais chimiques azotés
10f	Inne nawozy (np. wapno, margiel i t. d.)	1 647	54 430	— 52 783	601	53 694	— 53 093	— 310	Autres engrais (p. ex. chaux, marne, etc.)
	B. Przemysł i górnictwo	**380 030**	**3280954**	**—2900924**	**185 959**	**3470777**	**—3284818**	**—383 894**	**B. Industrie et mines**
	Niemcy	76 299	2423273	—2346974	88 762	2701628	—2612866	—265 892	Allemagne
	Zagranica . . .	303 731	857 681	—553 950	97 197	769 149	—671 952	—118 002	L'étranger
	w tem Polska	35 717	266 730	—231 013	50 094	58 783	— 8 689	+222 324	dont: Pologne
	I. Górnictwo i hutnictwo	**332 262**	**2 616 630**	**— 2 284 368**	**143 006**	**2 710 913**	**— 2 567 907**	**— 283 539**	**I. Mines et métallurgie**
	Niemcy	59 000	1938247	—1879247	70 576	2085908	—2015332	—136 085	Allemagne
	Zagranica . . .	273 262	678 383	— 405 121	72 430	625 005	—552 575	—147 454	L'étranger
	w tem Polska	21 528	249 751	—228 223	44 071	42 995	+ 1 076	+229 299	dont: Pologne
60a	Węgiel kamienny .	213 669	1689413	— 1475744	2 097	1697901	—1695804	—220 060	Charbon
60b	Brykiety z węgla kamiennego . . .	243	21 072	— 20 829	2	20 736	— 20 734	+ 95	Briquettes de charbon
60c	Koks	1 328	74 209	— 72 881	589	95 792	— 95 203	— 22 322	Coke
6a	Węgiel brunatny surowy	319	654	— 335	51	180	— 129	+ 206	Lignite brute
6b	Brykiety i koks z węgla brunatnego	2 231	609 583	— 607 352	453	645 465	—645 012	— 37 660	Briquettes et coke de lignite
20	Ruda żelazna (wyłączając żwir siarkowy)	—	146	— 146	15	52	— 37	+ 109	Minerai de fer (pyrites non compris)
22a	Ruda ołowiu, kobaltu, niklu, cynku i miedzi	11	3 478	— 3 467	269	3 419	— 3 150	+ 317	Minerai de plomb, de cobalt, de nickel, de zinc et de cuivre
22b	Żwir siarkowy, popiół siarkowy . .	43 368	67 041	— 23 673	58 688	70 914	— 12 226	+ 11 447	Pyrites et scories de pyrites
22c	Inne rudy i szlaki przeznaczone do hut	6 955	403	+ 6 552	1 893	1 006	+ 887	— 5 665	Autres minerais et scories, destinés aux usines métallurgiques
11a	Żelazo surowe (wszelkie)	151	7 399	— 7 248	2 440	5 053	— 2 613	+ 4 635	Fonte brute de toutes espèces

a, b Obacz uwagi na str. 1066. *a, b* Voir les notes à la page 1066.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928 (c. d.)

Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale des années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928 (suite)

Tonny — *Tonnes*

№ nomenklatury statyst. / *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru / Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 [b] *Moyenne des années 1925—1927 [b]*			1928			Saldo wysyłek r. 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 / *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférieur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandises / Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
		wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*		
11b	Opławki z lanego żelaza	—	1 706	— 1 706	79	2 291	— 2 212	— 506	Laitier de fonte de fer
11c	Łom żelazny i stalowy	35 463	1 131	+ 34 332	35 569	2 684	+ 32 885	— 1 447	Ferraille
12	Żelazo i stal w sztabach, formy żelazne i t. d. . . .	6 643	51 607	— 44 964	9 940	69 594	— 59 654	— 14 690	Fer et acier en barres, formes de fer, etc
13	Szyny kolejowe i zwrotnice z przynależytościami .	1 385	14 251	— 12 866	3 445	13 573	— 10 128	+ 2 738	Rails de chem. de fer et aiguilles et leurs parties accessoires
14	Podkłady kolejowe żelazne	236	811	— 575	6	1 024	— 1 018	— 443	Traverses de chem. de fer en fer
16	Kotły parowe, maszyny, części maszyn	8 880	27 439	— 18 559	16 320	30 347	— 14 027	+ 4 532	Chaudières à vapeur en fer, machines, parties de machines
17	Rury i słupy żelazne	478	8 194	— 7 716	437	10 505	— 10 068	— 2 352	Tuyaux de fer et poteaux
18	Drut żelazny i stalowy	1 475	6 259	— 4 784	2 553	8 536	— 5 983	— 1 199	Fil de fer et d'acier
19a	Wyroby żelazne i stalowe niewymienione	7 545	26 052	— 18 507	5 619	25 926	— 20 307	— 1 800	Articles en fer et en acier non dénommés ailleurs
19b	Metale nieszlachetne i wyroby z nich prócz żelaza, ołowiu i cynku . . .	914	2 675	— 1 761	1 264	3 467	— 2 203	— 442	Métaux ordinaires et articles en mét. ord. (sauf le plomb, le cuivre et le zinc)
4	Ołów, wyroby ołowiane, popiół ołowiany, glejta . .	417	1 759	— 1 342	406	870	— 464	+ 878	Plomb, articles en plomb, cendrée, litharge
67	Cynk	551	1 348	— 797	871	1 578	— 707	+ 90	Zinc
	II. Ceramika i budownictwo	**21 016**	**549 915**	**— 528 899**	**11 557**	**620 157**	**— 608 600**	**— 79 701**	**II. Céramique et industrie du bâtiment**
	Niemcy	2 506	397 000	—394 494	1 710	506 351	—504 641	—110 147	Allemagne
	Zagranica . . .	18 510	152 915	—134 405	9 847	113 806	—103 959	+ 30 446	L'étranger
	w tem Polska	13 448	10 430	+ 3 018	5 295	8 507	— 3 212	— 6 230	dont: Pologne
21a	Ziemia, żwir, piasek, margiel, glina i t. d	4 111	19 495	— 15 384	3 382	28 714	— 25 332	— 9 948	Terres, gravier, sable, marne, argile, etc.
21b	Masa porcelanowa, ton, ziemie farbiarskie, bauksyt i t. d.	325	6 450	— 6 125	132	5 786	— 5 654	+ 471	Pâte à porcelaine, grès, terres colorantes, bauxite, etc.
7	Cement, martwica .	2 558	82 872	— 80 314	1 638	117 363	—115 725	— 35 411	Ciment, tuf
36	Wapno (poza nawozem), wapień do palenia, gips, zaprawa mularska .	638	125 245	—124 607	128	148 078	—147 950	— 23 343	Chaux (sauf chaux p. engrais), pierre à chaux p. calcination, plâtre, mortier, etc.

a, b Obacz uwagi na str. 1066. *a, b* Voir les notes à la page 1066.

Tabl. VI. Porównanie przeciętnego rocznego ruchu towarowego Prus Wschodnich w latach 1925—1927 z ruchem towarowym Prus Wschodnich w r. 1928 (dok.)

Comparaison de la moyenne annuelle du mouvement de marchandises de la Prusse Orientale des années 1925—1927 avec le mouvement de marchandises de la Prusse Orientale en 1928 (fin)

Tonny — *Tonnes*

№ nomenklatury statyst. / *№ de la nomenclature statist.*	Rodzaj towaru / Kraje przysyłające lub odbierające [a]	Przeciętna z lat 1925—1927 *b* / *Moyenne des années 1925—1927 b*: wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	1928: wysyłka z Prus Wsch. *expéditions de Prusse Orientale*	odbiór w Prusach Wsch. *arrivages en Prusse Orientale*	nadwyżka wysyłek *excédent des expéditions*	Saldo wysyłek z 1928 większe (+) lub mniejsze (—) od przeciętnej z lat 1925—1927 *Solde des expéditions en 1928 supérieur (+) ou inférieur (—) à la moyenne des années 1925—1927*	Espèce de marchandise / Pays d'expédition ou d'arrivage [a]
59b	Kamienie naturalne: ciosowe, brukowe, żwir, łupki . . .	6 283	247 579	—241 296	1 006	249 462	—248 456	— 7 160	Pierres naturelles: taillées, de pavage, gravier, ardoise
59a	Kamienie sztuczne: płyty cementowe, cegła i t. d. . . .	4 602	49 882	— 45 280	1 290	49 121	— 47 831	— 2 551	Pierres artificielles: carreaux en ciment, briques, etc.
62	Smoła, dziegieć, asfalt, żywica i t. d.	1 162	9 611	— 8 449	2 845	12 050	— 9 205	— 756	Goudron, brai, asphalte, résines, etc.
29	Szkło i wyroby szklarskie	1 337	8 781	— 7 444	1 136	9 583	— 8 447	— 1 003	Verre et verreries, etc.
	III. Przemysł chemiczny	9 159	100 614	— 91 455	12 348	128 043	— 115 695	— 24 240	**III. Industrie chimique**
	Niemcy	1 368	74 612	— 73 244	2 130	98 136	— 96 006	— 22 762	Allemagne
	Zagranica . . .	7 791	26 002	— 18 211	10 218	29 907	— 19 689	— 1 478	L'étranger
	w tem Polska	324	6 479	— 6 155	141	6 959	— 6 818	— 663	dont: Pologne
46a	Nafta i inne oleje mineralne	4 947	55 674	— 50 727	10 024	72 939	— 62 915	— 12 188	Pétrole et autres huiles minérales
46b	Oleje i smoły węglowe, naftalina .	1 119	8 400	— 7 281	521	11 561	— 11 040	— 3 759	Huiles et goudrons de houille, naphtaline
8	Chemikalja i artykuły apteczne . .	1 166	13 998	— 12 832	1 454	16 671	— 15 217	— 2 385	Produits chimiques et pharmaceutiques
52	Sole (z wyjątkiem potasowych) . . .	1 556	18 235	— 16 679	131	21 468	— 21 337	— 4 658	Sels (sauf les sels potassiques)
54	Kwas siarczany . .	94	1 557	— 1 463	1	1 859	— 1 858	— 395	Acide sulphurique
55	Soda	277	2 750	— 2 473	217	3 545	— 3 328	— 855	Soude
	IV. Przemysł włóknisty i papierniczy	17 593	13 795	+ 3 798	19 048	11 664	+ 7 384	+ 3 586	**IV. Industries textile et du papier**
	Niemcy	13 425	13 414	+ 11	14 346	11 233	+ 3 113	+ 3 102	Allemagne
	Zagranica . . .	4 168	381	+ 3 787	4 702	431	+ 4 271	+ 484	L'étranger
	w tem Polska	417	70	+ 347	587	322	+ 265	— 82	dont: Pologne
2	Bawełna surowa, odpadki jej i t. d.	87	395	— 308	46	651	— 605	— 297	Coton brut, déchets de coton
34	Juta	1	52	— 51	—	38	— 38	+ 13	Jute
45	Papier, tektura, wyroby papiernicze	17 505	13 348	+ 4 157	19 002	10 975	+ 8 027	+ 3 870	Papier, carton, articles en papier
	C. Towary różne . .	141 890	148 702	— 6 812	142 919	147 721	— 4 802	+ 2 010	**C. Marchandises diverses**
	Niemcy	125 031	112 554	+ 12 477	126 312	111 577	+ 14 735	+ 2 258	Allemagne
	Zagranica . . .	16 859	36 148	— 19 289	16 607	36 144	— 19 537	— 248	L'étranger
	w tem Polska	5 143	14 442	— 9 299	7 819	14 423	— 6 604	+ 2 695	dont: Pologne

a, b Obacz uwagi na str. 1066. *a, b* Voir les notes à la page 1066.

Statystyka druków — La statistique des imprimés

Materjałem do statystyki druków zarówno nieperjodycznych, jak i perjodycznych (czasopism) jest egzemplarz obowiązkowy, dostarczany Bibljotece Narodowej w Warszawie przez władze administracyjne I instancji z obszaru całej Rzeczypospolitej.

Do dnia 24.V 1927 r. sprawa dostarczania egzemplarza obowiązkowego była uregulowana przez następujące przepisy prasowe: w b. zaborze rosyjskim działał dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów prasowych z dn. 7.II 1919 r., w b. zaborze austrjackim ustawa prasowa z dn. 17.XII 1862 r. i w b. zaborze pruskim rozporządzenie ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 1.VI 1921 r. Od dnia 25.V 1927 r. obowiązywało całą Polskę rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 10.V o prawie prasowem (Dz. U. Rz. P. 1927, № 45, poz. 398) oraz związane z niem rozporządzenie Min. W. R. i O. P. w porozumieniu z Min. Spr. Wewn. z 4.VII 1927 r. w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibljotecznych i urzędowej rejestracji (Dz. U. Rz. P. 1927, № 67, poz. 595). Dn. 28.II 1930 r. została ogłoszona (Dz. U. Rz. P. 1930, № 13, poz. 92) uchwała Sejmu z dn. 19. IX 1927 r., uchylająca rozporządzenie o prawie prasowem, wobec czego ponownie weszły w życie przepisy, obowiązujące przed wydaniem rozporządzenia Prezydenta (ob. wyżej).

Zestawienia statystyczne, dotyczące druków nieperjodycznych za r. 1930, sporządził Instytut Bibljograficzny przy Bibljotece Narodowej, zestawienia, dotyczące czasopism—Główny Urząd Statystyczny.

Poprzednie szczegółowe zestawienia (kwartalne) druków nieperjodycznych za r. 1929 oraz ogólne zestawienia kwartalne za r. 1930 były publikowane w wydawnictwie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: *Statystyka druków nieperjodycznych.*

Ogólne zestawienia roczne druków nieperjodycznych za lata 1924—1929 były publikowane w wydawnictwie Głównego Urzędu Statystycznego: *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej*, 1924—1930.

Zestawienia statystyczne czasopism roczne: ogólne za lata 1922 i 1923 oraz szczegółowe za lata 1924—1929 były opublikowane w *Roczniku Statystyki Rz P.*, 1922—1930.

La statistique des imprimés non-périodiques et périodiques est établie sur la base des exemplaires de dépôt légal, envoyés à la Bibliothèque Nationale à Varsovie par les autorités administratives de I instance du territoire entier de la République Polonaise.

Jusqu'au 24. V 1927 l'envoi des exemplaires de dépôt légal s'opérait en vertu des dispositions suivantes: dans l'ancienne Pologne russe — en vertu du décret sur les dispositions provisoires en matière de presse du 7. II 1919; dans l'ancienne Pologne autrichienne — en vertu de la loi en matière de presse du 17. XII 1862; dans l'ancienne Pologne prussienne— en vertu de l'arrêté du Ministre de l'ancienne Pologne prussienne du 1. VI 1921. A partir du 25.V 1927 entra en vigueur sur tout le territoire de la République le décret du Président de la République Polonaise du 10.V en matière de presse (Journal des Lois, 1927, № 45, par. 398), ainsi que l'arrêté connexe promulgué par le Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique d'entente avec le Ministre de l'Intérieur, du 4.VII 1927, en matière de remise gratuite d'imprimés pour les bibliothèques et pour l'enregistrement officiel (Journal des Lois, 1927, № 67, par. 595). Le décret en matière de presse fut abrogé par la résolution de la Diète du 19.IX 1927 publiée le 28.II 1930 (Journal des Lois, 1930, № 13, par. 92), donc, à partir de cette date, rentrèrent en vigueur les dispositions antérieures, mentionnées ci-dessus.

Les relevés statistiques relatifs aux imprimés non-périodiques en 1930 sont établis par l'Institut Bibliographique auprès de la Bibliothèque Nationale; les relevés concernant les périodiques sont établis par l'Office Central de Statistique.

Les relevés trimestriels détaillés des imprimés non-périodiques pour l'année 1929, ainsi que les relevés trimestriels généraux pour l'année 1930 ont été insérés dans la publication du Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique: *Statistique des imprimés édités dans la République Polonaise.*

Les relevés généraux relatifs aux imprimés non-périodiques pour la période de 1924 — 1929 ont été insérés dans les éditions consécutives pour les années 1924—1930 de l'*Annuaire Statistique de la République Polonaise*, publié par l'Office Central de Statistique.

Les relevés statistiques annuels relatifs aux périodiques: généraux pour les années 1922 et 1923 et détaillés pour les années 1924—1929 ont été insérés dans l'*Annuaire Statistique de la République Polonaise*, 1922—1930.

A. DRUKI NIEPERJODYCZNE

Opisy bibljograficzne druków nieperjodycznych opublikowano w tygodniku *Urzędowy Wykaz Druków, wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej.* Warszawa, Min. W. R. i O. P. Rocznik III, 1930. Poza opisami bibljograficznemi, sporządzonemi na zasadzie autopsji w Instytucie Bibljograficznym przy Bibljotece Narodowej, *Urzędowy Wykaz Druków* podaje również opisy egzemplarzy niedostarczonych Bibljotece Narodowej, sporządzone w bibljotekach uniwersyteckich we Lwowie, Poznaniu, Warszawie, Wilnie i w Bibljotece Jagiellońskiej w Krakowie na podstawie okręgowego egzemplarza bibljotecznego, przyznanego tym bibljotekom wyżej wymienionem rozporządzeniem z 4. VII 1927 r. Opisy te zostały włączone w obliczenie.

Pozycje, opublikowane w *Urzędowym Wykazie Druków* zgrupowano w sposób następujący:

1) Tablice 1 do 9 podają d r u k i nieperjodyczne, t. j. każde bibljograficznie czy tylko typograficznie odmienne wydanie każdego dzieła, broszury, odezwy lub innego druku ulotnego bez względu na to, czy są drukami samoistnemi, czy te odbitkami lub nadbitkami z czasopism i dzieł zbiorowych i czy zostały wydane odrazu w całości w jednym lub wielu tomach, czy też zapoczątkowane; liczone są także czasopisma, ukazujące się 3 razy na rok lub rzadziej w ciągu tegoż okresu. Klasyfikację działową, według której podzielono druki, podano w całkowitem brzmieniu tylko na tablicy 1; na tablicach 4 i 10 figurują te same działy w niezmienionej kolejności, lecz znacznie skrócone.

Dalszy podział druków przeprowadzono według typów wydawnictw, dołączając do grupy prac naukowych oprócz dzieł tego typu w ścisłem znaczeniu również wszelkie encyklopedje, słowniki, podręczniki uniwersyteckie, publikacje źródeł historycznych, teksty ustaw i rozporządzeń, kazania i pamiętniki.

W grupie podręczników znajdują się podręczniki, służące nauczaniu szkolnemu na poziomie niższym i średnim i wszelkiego typu systematycznemu kształceniu pozaszkolnemu.

Za wydawnictwa popularno-naukowe uznano literaturę uprzystępniającą szerokim warstwom zdobycze danej gałęzi wiedzy.

Dokumentami życia społecznego nazwano te wydawnictwa, które, stanowiąc przedmiot rejestracji bibljograficznej w *Urzędowym Wykazie*, różnią się od

A. PUBLICATIONS NON-PÉRIODIQUES

Les descriptions bibliographiques des imprimés non-périodiques sont publiées dans le *Bulletin bibliographique officiel des imprimés édités dans la République Polonaise.* Varsovie, Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique, année III, 1930. Outre les descriptions bibliographiques, élaborées à l'Institut Bibliographique d'après les exemplaires fournis à la Bibliothèque Nationale, dans le *Bulletin bibliographique officiel des imprimés* sont insérées aussi les descriptions des exemplaires non remis à la Bibliothèque Nationale, élaborées aux bibliothèques universitaires à Lwów, à Poznań, à Varsovie, à Wilno et à la Bibliothèque Jagellonienne à Cracovie sur la base de l'exemplaire bibliothécaire régional, attribué à ces bibliothèques en vertu de l'arrêté du 4.VII 1927. Ces descriptions ont été prises en considération dans les évaluations.

Les titres publiés dans le *Bulletin bibliographique officiel des imprimés* ont été groupés de manière suivante:

1) Les tableaux 1—9 indiquent les i m p r i m é s non-périodiques, c. à d. chaque édition distincte, tant au point de vue bibliographique qu'au point de vue typographique, de chaque oeuvre, brochure, proclamation, fenille volante, sans tenir compte du fait, si ce sont des publications indépendantes ou bien des tirés à part, extraits, etc. et si elles ont été publiées à la fois intégralement en un ou en plusieurs volumes ou bien si elles ont été seulement inaugurées; quant aux périodiques, on tient compte aussi de ceux paraissant 3 fois par an ou plus rarement. La classification par matières, d'après laquelle les imprimés ont été répartis, n'est indiquée dans sa teneur originale que dans le tableau 1; dans les tableaux 4 et 10 les mêmes sections sont données dans le même ordre, mais en abrégé.

Ensuite on a classé les imprimés selon les types d'édition, en embrassant dans le groupe de travaux scientifiques, à côté des oeuvres scientifiques dans la stricte acception du mot, aussi toutes sortes d'encyclopédies, dictionnaires, manuels d'étudiants, documents historiques, lois et arrêtés, sermons et mémoires.

Le groupe de manuels embrasse aussi bien les manuels scolaires pour les types d'écoles moyennes et primaires, que les manuels servant à suivre les cours systématiques d'enseignement extrascolaire.

Comme publications populaires sont considérées les publications ayant pour but de populariser dans les milieux les plus vastes les résultats atteins par telle ou autre branche de science.

On nomme les documents de la vie sociale les publications qui, étant l'objet de l'enregistrement dans le *Bulletin bibliographique*, se distinguent des autres publications par les raisons et les buts ayant motivé leur édition et qui ne sont pas l'objet du commerce dans les librairies. Ce sont toutes sortes de comptes-rendus, bilans, préliminaires budgétaires

innych wytworów drukarskich przyczynami i celami powstania i nie są przedmiotem handlu księgarskiego. Należą tu: wszelkiego rodzaju sprawozdania, bilanse, preliminarze budżetowe, statuty, regulaminy, instrukcje, przepisy, cenniki, taryfy, kalendarze, katalogi, odezwy i t. p. druki, wydawane przez państwo, samorządy, organizacje społeczne, polityczne, instytucje zarobkowe i osoby prywatne w celach informacji, agitacji, reklamy i t. p. Część dokumentów życia społecznego, nienadająca się do opisania bibljograficznego ze względu na szczupłość treści lub mniejsze znaczenie, nieogłoszona w *Urzędowym Wykazie*, a gromadzona w Bibljotece Narodowej w porządku rzeczowym bez uprzedniego katalogowania, jest podana na tablicy 12.

2) Nuty, mapy, ryciny ze względu na odrębną technikę wykonania zostały wydzielone z ogólnej sumy druków i opracowane osobno na tabl. 10 i 11. Liczba ich przypuszczalnie znacznie odbiega od istotnego stanu produkcji wydawniczej w tym dziale.

3) Tablica 13 A i B wreszcie wykazuje część poloniców zagranicznych, ogłoszonych w miesięczniku *Wykaz Druków polskich lub Polski dotyczących, wydanych zagranicą*. Warszawa, Min. W. R. i O. P. Rocznik III, 1930.

Jako polonica zagraniczne ogłoszono w *Wykazie* 886 pozycyj, obejmujących:

1) prace w języku polskim (oryginalne i tłumaczone bez względu na narodowość autora i tłumacza),

2) tłumaczenia z języka polskiego (bez względu na narodowość tłumacza),

3) prace Polaków w językach obcych (bez względu na temat),

4) prace autorów obcych wydane w językach obcych, a dotyczące Polski lub Polaków,

5) druki gdańskie i dotyczące Gdańska.

Z powyżej wymienionych typów poddano opracowaniu na tablicach 13 A i B tylko dwa pierwsze w sumie 386 pozycyj.

Materjał do *Wykazu* poloniców zagranicznych czerpała Bibljoteka Narodowa z następujących wydawnictw bibljograficznych:

1. Bibliografia general espanola e hispanoamericana, Madrid
2. Bibliografijos žinios, Kaunas
3. Bibliographie de Belgique, Bruxelles
4. Bibliographie de la France, Paris
5. Boletin de la Biblioteca Nacional, Caracas-Venezuela
6. Bollettino delle pubblicazioni italiane, ricevute per diritto di stampa, Firenze
7. Büchermarkt. Bibliographisches Bulletin der Schweizerischen Landesbibliothek, Bern
8. Československý Knihkupec, Praha
9. Corvina, Budapest
10. Dansk Bogfortegnelse, Koebenhavn
11. Kirjath Sepher, Jerusalem

status, règlements, instructions, prescriptions, prix-courants, tarifs, calendriers, catalogues, proclamations, etc., donc toutes sortes d'imprimés publiés par l'État, les administrations autonomes, les organisations et associations politiques et sociales, les institutions ayant des buts lucratifs et les particuliers, poursuivant les buts de publicité, de propagande et d'information. Certains documents de la vie sociale, ne se prêtant pas à une description bibliographique, vu leur insignifiance au point de vue du contenu ou des dimensions, n'ont pas été insérés dans *le Bulletin bibliographique officiel* et ont été classés à la Bibliothèque Nationale sans être catalogués; ces documents figurent dans le tableau 12.

2) Les musiques, les cartes géographiques et les gravures vu leur technique spécifique ont été traitées séparément dans les tableaux 10 et 11. Il est probable que leur nombre, indiqué dans les tableaux, est loin de correspondre à l'état réel de la production dans ce domaine.

3) Le tableau 13 *A* et *B* présente un certain nombre des polonica à l'étranger spécifiées dans *le Bulletin bibliographique des imprimés polonais ou concernant la Pologne, édités à l'étranger*, Warszawa, Min. de Cultes et de l'Instruction Publique, III-e année, 1930.

Les polonica à l'étranger, insérées dans le *Bulletin bibliographique des imprimés... concernant la Pologne...*, embrassent 886 titres, et notamment:

1) travaux en polonais (originaux et traduits sans tenir compte de la nationalité de l'auteur et du traducteur),

2) traductions du polonais (sans tenir compte de la nationalité du traducteur),

3) travaux des Polonais en langues étrangères (sans tenir compte de la matière),

4) travaux des auteurs étrangers, concernant la Pologne ou les Polonais, publiés en langues étrangères,

5) publications dantzigoises et concernant la V.L. de Dantzig.

De tous ces types de publications n'ont été élaborés dans les tableaux 13 A et B que les deux premiers, embrassant en tout 386 postes.

Comme source de ces informations ont servi à la Bibliothèque Nationale les publications bibliographiques suivantes:

12. Knižnaja Letopis, Moskva
13. Knjižarstvo, Zagreb
14. Letapis belaruskaha druku, Mensk
15. Litopys ukrajinskoho druku, Charkiv
16. Monatliches Verzeichnis der reichsdeutschen amtlichen Druckschriften, Berlin
17. Nederlandsche Bibliographie, Leiden
18. Dos Prelos. Boletim de Novidades Bibliograficas, Lisboa
19. The Publishers' Circular and Booksellers' Record, London
20. The Publishers' Weekly, New-York
21. Valsts bibliotekas biletens, Riga
22. Wöchentliches Verzeichnis des deutschen Buchhandels, Leipzig.

B. CZASOPISMA

Główny Urząd Statystyczny sporządzał zestawienia statystyczne od r. 1922 do 1928 włącznie na zasadzie rejestrów egzemplarza obowiązkowego, prowadzonych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (do r. 1926 Wydział Prasowy, od 1927 r. Wydział Społeczno-Polityczny). W latach 1929 i 1930 za podstawę opracowań statystycznych służyły rejestry Instytutu Bibljograficznego przy Bibljotece Narodowej, który z urzędu przejął czynność rejestrowania egzemplarza obowiązkowego.

Odnośne tablice statystyczne były publikowane w *Rocznikach Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej* 1922—1930.

Tablice statystyczne w latach 1922, 1923 i 1924 podawały stan liczbowy czasopism z dn. 1.VII i 31.XII lat sprawozdawczych.

Od roku 1925 do chwili obecnej tablice statystyczne podają stan liczbowy czasopism, które wychodziły w roku sprawozdawczym (za czasopismo, wychodzące w roku sprawozdawczym, uważa się takie czasopismo, które w roku sprawozdawczym wydało przynajmniej jeden numer).

Pozory zmniejszenia się liczby czasopism w 1923 r. pochodzą z tej przyczyny, że w 1922 r. wliczone są także i te czasopisma, których nie usunięto z rejestrów, mimo że przestały wychodzić przed dn. 1. VII 1922 r., w 1923 r. zaś podane są wyłącznie te czasopisma, które w dn. 1.VII 1923 r. istotnie wychodziły.

W 1925 roku są uwzględnione poraz pierwszy czasopisma, wydawane przez młodzież szkół średnich.

Z rejestrów zostają corocznie usuwane te czasopisma, które w roku sprawozdawczym nie wydały ani jednego numeru.

Od roku 1927 do chwili obecnej statystyka czasopism obejmuje czasopisma w rozumieniu rozporządzenia o prawie prasowem z dn. 10. V 1927 r., nie uwzględnia więc wydawnictw perjodycznych, ukazujących się rzadziej, niż raz na trzy miesiące, i zaliczonych do statystyki druków nieperjodycznych.

Uchylenie rozporządzenia o prawie prasowem, ogłoszone dn. 28.II 1930 r. w Dz. Ustaw Rz. P., odbiło się w sposób niekorzystny na dostarczaniu czasopism instytucji rejestrującej. Jest rzeczą możliwą, że faktyczny przyrost liczby czasopism w 1930 r. jest większy, niż wykazano. Podobne przypuszczenie nasuwa się co do liczby numerów czasopism, stwierdzone są bowiem braki w kolejności dostarczanych numerów (ok. 5%). Mimo że ujemny wpływ niedokładnego dostarczania numerów jest w pewnej mierze niwelowany przez przyjętą zasadę, aby przy obliczeniach brać w tych przypadkach pod uwagę liczbę numerów wydanych, nie zaś dostarczonych

B. PÉRIODIQUES

Depuis 1922 jusqu'à 1928 incl. les relevés statistiques avaient été dressés à l'Office Central de Statistique sur la base des registres d'exemplaires de dépôt légal, tenus par le Ministère de l'Intérieur (jusqu'à 1926—par la Section de la presse et depuis 1927—par la Section politico-sociale). Dans les années 1929 et 1930 les statistiques respectives se basaient sur les registres de l'Institut Bibliographique auprès de la Bibliothèque Nationale, auquel avait passé d'office l'obligation d'enregistrer les exemplaires de dépôt légal.

Les tableaux statistiques respectifs ont été publiés dans les *Annuaires Statistiques de la République Polonaise* de 1922 — 1930.

Dans les tableaux statistiques en 1922, 1923 et 1924 on a indiqué l'état numérique des périodiques au 1-r juillet et 31 décembre des années envisagées.

A partir de 1925 jusqu'à l'heure actuelle est indiqué dans les tableaux statistiques le nombre des périodiques paraissant au cours de l'année envisagée (comme périodique paraissant au cours de l'année envisagée est considéré tout périodique dont au moins un numéro a paru au cours de l'année envisagée).

La diminution apparente du nombre des périodiques en 1923 est due à ce qu'en 1922 on y avait inclu aussi les périodiques non éliminés des registres, bien qu'ils eussent cessé de paraître avant le 1. VII 1922, alors que dans les tableaux publiés en 1923 figurent exclusivement les périodiques paraissant réellement à la date du 1. VII 1923.

En 1925 on a, pour la première fois, pris en considération les périodiques édités par les élèves des écoles secondaires.

Chaque année sont éliminés des registres les périodiques dont pas même un seul numéro n'a paru au cours de l'année considérée.

Dès 1927 jusqu'à ce jour, la statistique des périodiques est dressée en conformité avec l'arrêté du 10. V 1927, concernant la loi sur la presse; donc, sans tenir compte des publications périodiques paraissant moins souvent qu'une fois par trimestre, ces publications étant comprises dans la statistique des publications non-périodiques.

L'abrogation de l'arrêté relatif à la loi sur la presse, publiée le 27. II 1930 dans le Journal des Lois de la Rép. Pol., eut un effet défavorable sur la remise des périodiques à l'institution chargée de leur enregistrement. Il est possible que l'accroissement réel du nombre de périodiques soit plus fort que celui indiqué dans les statistiques respectives. Il en est de même, fort probablement, en ce qui concerne le nombre de numéros de périodiques car des lacunes ont été constatées dans les suites des numéros reçus (environ 5%). Quoique l'effet négatif de la remise inexacte de numéros soit plus ou moins nivelé grâce à l'adoption du principe de prendre dans ces cas en considération pour les

(np. jeżeli po № 1 nadesłano № 12, liczy się numerów 12), to jednakże stwierdzenie tych niedokładności rzuca niekorzystne światło na całokształt dostarczania egzemplarza rejestracyjnego.

Stosowany tutaj podział czasopism według treści jest wprawdzie bardzo szczegółowy, szczegółowszy niż w większości innych państw, lecz wywołał zastrzeżenia ze względu na niejednolitość zasady klasyfikacji. Zarzuty są w znacznej części słuszne. Mimo to—poza drobnem ulepszeniem—Główny Urząd Statystyczny utrzymuje narazie klasyfikację dotychczasową, aby umożliwić porównywalność danych w czasie, tembardziej, że cała ta sprawa wymaga uzgodnienia na terenie międzynarodowym.

évaluations le nombre des numéros p a r u s et non pas celui des numéros r e m i s (p. ex. si après le numéro 1 on avait reçu le numéro 12, on comptait douze numéros), néanmoins, la constatation de ces inexactitudes montre sous un jour peu favorable l'ensemble de la remise des exemplaires d'enregistrement.

Bien que la répartition adoptée selon la matière soit très détaillée, plus détaillée même que dans la plupart des autres pays, elle a suscité cependant des objections par suite d'un certain manque d'homogénéité des principes de classement. Ces objections sont, pour une grande part, justifiées. Néanmoins, en dehors de quelques perfectionnements minimes, on a maintenu, pour le moment, la classification actuelle, afin de rendre possible la comparabilité des statistiques dans le temps, d'autant plus que cette question demande à être réglée sur un plan international.

Kombinacje cech druków nieperjodycznych w poszczególnych tablicach [a]

Clef des rapports entre les caractéristiques des publications non-périodiques dans les tableaux particuliers [a]

Cechy druków nieperjodycznych	Typ wydawnictw *a* *Type d'édition a*	Treść wydawnictw *Matière des publications*	Język wydawnictw *Langue des publications*	Oryginał, tłumaczenie *Publ. originale, traduction*	Język oryginału *b* *Langue de l'original b*	Druk samoistny, odbitka *Publ. indépendantes, tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles*	Nakładca *Éditeur*	Miejsce druku *Lieu d'impression*	Miejsce wydania *Lieu d'édition*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Caractéristiques des publications non-périodiques
Typ wydawnictw *b*	—	1	2	4	5	4	4	6	—	—	2	Type d'édition *b*
Treść wydawnictw	1	—	—	4	—	4	4	—	—	—	4	Matière des publications
Język wydawnictw	2	—	—	3	5	3	3	7	8	9	2	Langue des publications
Oryginał, tłumaczenie	4	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	Publ. originale, traduction
Język oryginału *c*	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5	Langue de l'original *c*
Druk samoistny, odbitka	4	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	Publ. indépendantes, tirés-à-part
Objętość	4	4	3	—	—	—	—	7	8	9	—	Nombre de feuilles
Nakładca	6	—	7	—	—	—	7	—	—	—	6	Éditeur
Miejsce druku	—	—	8	—	—	—	8	—	—	—	8	Lieu d'impression
Miejsce wydania	—	—	9	—	—	—	9	—	—	—	9	Lieu d'édition
Nakład	2	4	2	—	5	—	—	6	8	9	—	Nombre d'exemplaires

a Liczby oznaczają numery tablic. *b* Podział na: prace naukowe, literatura piękna, wydawnictwa popularne, podręczniki, dokumenty życia społecznego. *c* Dotyczy tylko wydawnictw tłumaczonych,

a Les chiffres désignent les numéros des tableaux. *b* Classement en: travaux scientifiques, belles-lettres, publications populaires, manuels, documents de la vie sociale. *c* Ne se rapporte qu'aux traductions.

Kombinacje cech czasopism w poszczególnych tablicach [a]

Clef des rapports entre les caractéristiques des périodiques dans les tableaux particuliers [a]

Cechy czasopism	Treść *Matière*	Język *Langue*	Częstość wychodzenia *Périodicité*	Rok założenia *Année de fondation*	Stałe, nowe, wznowione *Permanents nouveaux, renouvelés*	Miejsce wydania *Lieu d'édition*	Liczba numerów *Nombre de numéros*	Caractéristiques des périodiques
Treść	—	16	—	—	15	—	15	Matière
Język	16	—	19	20	17	17	17	Langue
Częstość wychodzenia	—	19	—	—	19	19	19	Périodicité
Rok założenia	—	20	—	—	20	20	—	Année de fondation
Stałe, nowe, wznowione	15	17	19	20	—	—	15	Permanents, nouveaux, renouvelés
Miejsce wydania	—	17	19	20	—	—	19	Lieu d'édition
Liczba numerów	15	17	19	—	15	19	—	Nombre de numéros

a Liczby oznaczają numery tablic. *a* Les chiffres désignent les numéros des tableaux.

Spis tablic

A. Druki nieperjodyczne

Str.

1. Druki nieperjodyczne według treści i typów wydawnictw 1078
2. Druki nieperjodyczne według języka, typów wydawnictw i nakładu 1079
3. Druki nieperjodyczne według języka i innych cech wydawnictwa 1081
4. Druki nieperjodyczne według typu, treści i innych cech wydawnictwa 1081
5. Druki nieperjodyczne tłumaczone według języka oryginału i typów wydawnictw . . 1084
6. Druki nieperjodyczne według nakładców i typów wydawnictw 1086
7. Druki nieperjodyczne według nakładców i języka 1086
8. Druki nieperjodyczne według miejsca druku i języka 1087
9. Druki nieperjodyczne według miejsca wydania i języka 1088
10. Nuty, mapy i ryciny według treści i nakładców 1089
11. Nuty, mapy i ryciny według miejsca druku i miejsca wydania 1090
12. Druki nieperjodyczne niekatalogowane według języka, treści i miejsca druku 1091
13. Druki wydane zagranicą w jęz. polskim oraz tłumaczone z jęz. polskiego 1092

A. Język i inne cechy wydawnictwa

B. Kraj wydania i inne cechy wydawn.

B. Czasopisma

14. Rozwój czasopism w latach 1922—1930 . . 1093
15. Ruch czasopism z uwzględnieniem treści . 1094
16. Czasopisma według języka i treści 1095
17. Czasopisma według języka i województw . 1096
18. Czasopisma w niektórych miastach według języka 1097
19. Czasopisma według częstości wychodzenia, województw i języka 1099
20. Czasopisma według roku założenia, języka i grup województw 1100
21. Punkty wydawnicze według liczby czasopism 1100

Liste des tableaux

A. Publications non-périodiques

Page

1. Publications non-périodiques d'après la matière et selon les types d'édition 1078
2. Publications non-périodiques d'après la langue, le type d'édition et le nombre d'exemplaires 1079
3. Publications non-périodiques d'après la langue et les autres caractéristiques de l'édition 1081
4. Publications non-périodiques d'après le type, la matière et les autres caractéristiques de l'édition 1081
5. Publications non-périodiques traduites d'après la langue de l'original et le type d'édition . 1084
6. Publications non-périodiques selon les éditeurs et d'après le type d'édition 1086
7. Publications non-périodiques selon les éditeurs et d'après la langue 1086
8. Publications non-périodiques d'après le lieu d'impression et la langue 1087
9. Publications non-périodiques d'après le lieu d'édition et la langue 1088
10. Musiques, cartes géographiques et gravures par matière et selon les éditeurs 1089
11. Musiques, cartes géographiques et gravures selon le lieu d'impression et le lieu d'édition 1090
12. Publications non-périodiques non-catalogguées d'après la langue, la matière et le lieu d'impression 1091
13. Publications éditées à l'étranger en polonais, ainsi que celles traduites du polonais . . . 1092

A. Langue et autres caractéristiques des publications.

B. Pays d'édition et autres caractéristiques des publications.

B. Publications périodiques

14. Développement des périodiques au cours des années 1922—1930 1093
15. Mouvement des périodiques d'après leur matière 1094
16. Périodiques d'après la langue et la matière 1095
17. Périodiques d'après la langue et par départements 1096
18. Périodiques paraissant dans certaines villes d'après la langue 1097
19. Périodiques d'après leur périodicité, par départements et d'après la langue 1099
20. Périodiques d'après l'année de fondation, la langue et par groupes de départements . . 1100
21. Lieux d'édition d'après le nombre de périodiques 1100

Tabl. 1. Druki nieperjodyczne według treści i typów wydawnictw

Publications non-périodiques d'après la matière et selon les types d'édition 1930

Treść[a]	Ogółem — *Total*			Prace naukowe *Travaux scientifiques*	Literatura piękna *Belles lettres*	Podręczniki *Manuels*	Wydawnictwa popularnonaukowe *Publications populaires*	Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*	Matière[a]
	1928	1929	1930						
Ogółem	**9843**[b]	**12084**[b]	**12274**	**2 530**	**1 617**	**722**	**1 458**	**5 947**	**Total**
I. Encyklopedje ogólne. Dzieła treści mieszanej	40	88	55	16	—	—	2	37	I. Encyclopédies générales. Matières diverses
II. Bibljografja. Księgoznawstwo. Bibljotekarstwo. Muzealnictwo	211	329	286	76	—	2	7	201	II. Bibliographie. Science du livre. Bibliothéconomie. Musées
III. Religjoznawstwo. Teologja. Ustrój kościoła i organizacyj religijnych	847	1 097	1 037	251	—	64	443	279	III. Religion. Théologie. Organisation de l'église et des institut. religieuses
IV. Filozofja. Historja filozofji. Logika. Psychologja. Estetyka. Etyka . .	58	100	125	80	—	5	33	7	IV. Philosophie. Histoire de la philosophie. Logique. Psychologie. Esthétique. Ethique
V. Matematyka. Astronomja	73	84	69	20	—	42	5	2	V. Mathématiques. Astronomie
VI. Fizyka. Chemja	42	55	57	21	—	21	6	9	VI. Physique. Chimie
VII. Geologja. Geofizyka. Mineralogja. Meteorologja	21	53	131	121	—	—	3	7	VII. Géologie. Géophysique. Minéralogie. Météorolog.
VIII. Biologja. Botanika. Zoologja. Anatomja, morfologja, histologja, fizjologja (roślin, zwierząt i człowieka)	104	129	132	74	—	18	20	20	VIII. Biologie. Botanique. Zoologie. Anatomie, morphologie, histologie, physiologie (plantes, animaux et homme)
IX. Antropologja. Prehistorja. Etnologja. Etnografja. Folklor	29	31	60	56	—	—	1	3	IX. Anthropologie. Préhistoire. Ethnologie. Ethnographie. Folklor
X. Językoznawstwo i filologja	214	237	258	82	—	167	7	2	X. Linguistique et philologie
XI. Historja i nauki pomocnicze	328	368	406	260	—	32	91	23	XI. Histoire et sciences auxiliaires
XII. Geografja. Podróże. Krajoznawstwo	158	264	186	84	—	29	18	55	XII. Géographie. Voyages. Chorographie
XIII. Teorja i historja literatury. Krytyka literacka	195	246	205	103	—	68	23	11	XIII. Théorie et histoire de la littérature. Critique littéraire
XIV. Literatura piękna . . .	1 872	1 939	1 617	—	1 617	—	—	—	XIV. Belles lettres
XV. Sztuki plastyczne. Krytyka sztuki. Archeologja klasyczna	85	115	100	59	—	3	3	35	XV. Arts plastiques. Critique d'art. Archéologie classique
XVI. Teatr. Muzyka. Kinematograf. Taniec	78	72	188	21	—	8	75	84	XVI. Théâtre. Musique. Cinématographie. Danse
XVII. Historja i teorja prawa. Prawo aktualne wszystkich narodów. Prawo międzynarodowe. Nauka obywatelska. Samorządy	366	448	390	177	—	43	27	143	XVII. Histoire et théorie du droit. Droit actuel des nations. Droit international. Instruction civique Administr. autonomes
XVIII. Nauki i zagadnienia społeczne. Socjologja. Polityka. Publicystyka. Statystyka	2 346	2 351	3 060	189	—	7	231	2 633	XVIII. Sciences et problèmes sociaux. Sociologie. Politique. Journalisme. Statistique

a Zachowany układ działów treści, przyjęty w wydawnictwie Min. W. R. i O. P.: *Statystyka druków nieperjodycznych.*

b Poprzednie publikacje Głównego Urzędu Statystycznego *(Rocznik Statystyki Rz. P.)* podają za 1928 r. ogólną liczbę druków łącznie z nutami, mapami, rycinami oraz dalszemi tomami wydawnictw ciągłych i wielotomowych, za 1929 r. zaś łącznie z nutami, mapami i rycinami.

a La disposition par matière est conforme à celle adoptée dans la publication du Min. des Cultes et de l'Instruction Publ.: *Statistique des publications non-périodiques.*

b Dans les publications antérieures de l'Office Central de Statistique *(Annuaire Statistique de la Rép. Pol.)* est donné pour l'année 1928 le nombre total des imprimés y compris les cartes, les musiques, les gravures, ainsi que les continuations des publications paraissant en plusieurs volumes; pour l'année 1929 — le nombre total des imprimés, y compris les cartes, les musiques et les gravures.

Tabl. 1. Druki nieperjodyczne według treści i typów wydawnictw (dok.)

Publications non-périodiques d'après la matière et selon les types d'édition (fin) 1930

Treść[a]	Ogółem — *Total* 1928	1929	1930	Prace naukowe *Travaux scientifiques*	Literatura piękna *Belles lettres*	Podręczniki *Manuels*	Wydawnictwa popularnonaukowe *Publications populaires*	Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*	Matière[a]
XIX. Nauki ekonomiczne. Skarbowość i finanse. Biurowość. Buchalterja. Stenografja. Ubezpieczenia	426	560	594	121	—	26	52	395	XIX. Sciences économiques. Finances. Organisation des bureaux. Comptabilité. Sténographie. Assurances
XX. Pedagogja. Szkolnictwo. Oświata pozaszkolna	453	675	670	100	—	13	43	514	XX. Pédagogie. Enseignement scolaire. Instruction post-scolaire
XXI. Wychowanie fizyczne Gry. Zabawy. Sporty	142	205	196	11	—	24	26	135	XXI. Éducation physique. Jeux. Sports
XXII. Medycyna. Farmacja. Weterynarja. Czerwony Krzyż	280	468	531	198	—	21	93	219	XXII. Médecine. Pharmacie. Médecine vétérinaire. Croix Rouge
XXIII. Przemysł. Rękodzielnictwo. Handel. Komunikacja. Transport	632	923	707	71	—	18	24	594	XXIII. Industrie. Métiers. Commerce. Communication. Transport
XXIV. Technika przemysłowa i rękodzielnicza. Roboty kobiece	187	293	441	117	—	69	66	189	XXIV. Technologie industrielle et du métier. Ouvrages des femmes
XXV. Rolnictwo. Leśnictwo. Ogrodnictwo. Rybołówstwo. Łowiectwo. Gospodarstwo domowe	415	653	598	153	—	26	146	273	XXV. Agriculture. Sylviculture. Horticulture. Pisciculture. Vénerie. Économie domestique
XXVI. Wojskowość. Marynarka. Lotnictwo wojskowe	180	239	175	69	—	16	13	77	XXVI. Art militaire. Marine. Aviation militaire
XXVII. Varia	61	62	—	—	—	—	—	—	XXVII. Varia

a Obacz uwagę *a* na str. 1078. *a* Voir la note *a*, page 1078.

Tabl. 2. Druki nieperjodyczne według języka, typów wydawnictw i nakładu

Publications non-périodiques d'après la langue, le type d'édition et le nombre d'exemplaires

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Język	Druki ogółem *Total des publications* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Prace naukowe *Travaux scientifiques* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Literatura piękna *Belles lettres* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Podręczniki *Manuels* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Wydawnictwa popularnonaukowe *Publications populaires* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale* Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Langue
1928	9 843[a]	55 610,5	1 896	3 766,2	1 872	6 870,4	772	4 287,4	1 040	5 734,2	4 263	34 952,3	1928
1929	12 084[a]	46 006,5	2 917	4 734,7	1 939	6 882,5	845	4 992,2	1 245	7 202,7	5 138	22 194,4	1929
Ogółem 1930	**12 274**	**77352,6**	**2530**	**3 292,9**	**1617**	**5 458,8**	**722**	**4 112,5**	**1458**	**10167,6**	**5947**	**54320,8**	**1930 Total**
Polski	9 832	66575,1	2043	2 770,9	1307	4 887,7	579	3 740,3	1120	8829,4	4783	46346,8	Polonaise
Polski i obce	247	1 192,5	46	44,6	—	—	28	85,0	9	17,0	164	1045,9	Polonaise et langues étrangères
w tem:													dont:
polski i angielski	8	10,5	2	1,5	—	—	1	1,0	—	—	5	8,0	polon. et anglaise
„ „ esperanto	4	12,3	—	—	—	—	3	11,3	—	—	1	1,0	„ „ espéranto
„ „ francuski	51	81,2	23	19,8	—	—	4	6,5	—	—	24	54,9	„ „ française
„ „ hebrajski	3	6,6	1	0,6	—	—	1	5,0	—	—	1	1,0	„ „ hebraïque
„ „ hiszpański	1	10,0	—	—	—	—	1	10,0	—	—	—	—	„ „ espagnole

a Obacz uwagę *b* do tabl. 1. *a* Voir la note *b* au tabl. 1.

Tabl. 2. Druki nieperjodyczne według języka, typów wydawnictw i nakładu (dok.)

Publications non-périodiques d'après la langue, le type d'édition et le nombre d'exemplaires (fin)

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Język	Druki ogółem *Total des publications*		Prace naukowe *Travaux scientifiques*		Literatura piękna *Belles lettres*		Podręczniki *Manuels*		Wydawnictwa popularno-naukowe *Publications populaires*		Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*		Langue
	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	
polski i litewski	1	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,0	polon. et lithuanienne
„ „ łaciński	19	50,8	4	2,8	—	—	12	35,0	3	13,0	—	—	„ „ latine
„ „ niemiecki	22	235,4	3	6,2	—	—	4	12,0	1	0,3	14	216,9	„ „ allemande
„ „ rosyjski	2	5,5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5,5	„ „ russe
„ „ ukraiński	4	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—	4	0,7	„ „ ukrainienne
„ „ włoski	1	3,0	—	—	—	—	1	3,0	—	—	—	—	„ „ italienne
„ „ żydowski	88	676,1	—	—	—	—	—	—	2	2,0	86	674,1	„ „ juive
„ „ 2 lub więcej obcych	43	98,4	13	13,7	—	—	1	1,2	3	1,7	26	81,8	„ „ 2 ou plusieurs langues étrangères
Angielski	30	66,0	13	7,5	—	—	—	—	3	3,5	14	55,0	Anglaise
„ i francuski	2	4,0	2	4,0	—	—	—	—	—	—	—	—	„ et française
„ „ hebrajski	1	2,0	1	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	„ „ hébraïque
„ „ niemiecki	3	6,5	2	3,5	—	—	1	3,0	—	—	—	—	„ „ allemande
Białoruski	71	396,1	4	4,5	5	4,6	3	3,5	5	4,5	54	379,0	Biélorusse
Cerkiewnosłowiański	4	9,0	—	—	—	—	—	—	4	9,0	—	—	Slave ecclésiastique
Cerkiewnosłowiański i ukraiński	1	1,2	—	—	—	—	—	—	1	1,2	—	—	Slave ecclésiastique et ukrainienne
Czeski	2	2,1	1	0,1	—	—	—	—	—	—	1	2,0	Tchèque
Francuski	143	200,1	73	40,0	8	26,5	11	34,5	10	18,5	41	80,6	Française
„ i litewski	1	1,0	1	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	„ et lithuanienne
„ „ łaciński	1	0,3	1	0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	„ et latine
„ „ niemiecki	4	2,8	1	2,0	—	—	—	—	—	—	3	0,8	„ et allemande
„ „ włoski	1	0,6	1	0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	„ et italienne
„ „ żydowski	1	1,0	—	—	—	—	1	1,0	—	—	—	—	„ „ juive
Hebrajski	192	259,9	99	106,0	16	28,8	26	44,1	18	24,0	33	57,0	Hébraïque
„ i żydowski	31	46,7	2	2,4	—	—	1	1,0	4	4,5	24	38,8	„ et juive
Litewski	11	25,2	1	1,0	—	—	2	7,0	2	1,5	6	15,7	Lithuanienne
Łaciński	41	35,3	7	6,0	—	—	3	8,0	—	—	31	21,3	Latine
„ i niemiecki	1	0,3	1	0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	„ et allemande
„ „ ukraiński	1	1,0	1	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	„ „ ukrainien.
Niemiecki	295	859,3	107	73,6	11	35,0	14	52,0	24	38,1	139	660,6	Allemande
Rosyjski	112	294,3	23	52,6	15	32,2	2	10,0	42	123,6	30	75,9	Russe
„ i ukraiński	3	6,5	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6,5	„ et ukrainien.
Szwedzki	1	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,0	Suédoise
Ukraiński	410	2 073,9	46	113,4	88	242,0	33	107,5	99	716,0	144	895,0	Ukrainienne
Żydowski	829	5 280,7	52	54,4	167	202,0	18	15,6	117	376,8	475	4 631,9	Juive
Kilka języków obcych	3	7,2	2	1,2	—	—	—	—	—	—	1	6,0	Plusieurs langues étrangères

Tabl. 3. Druki nieperjodyczne według języka i innych cech wydawnictwa

Publications non-périodiques d'après la langue et les autres caractéristiques de l'édition

1930

Język	Ogółem — *Total*			Prace oryginalne *Travaux originaux*	Tłumaczenia *Traductions*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles*		Langue
	1928	1929	1930					do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	
1928	9 843 *a*	—	—	9 225	618	9 405	438	6 541	3 302	1928
1929	—	12 084 *a*	—	11 235	849	11 088	996	8 530	3 554	1929
Ogółem 1930	—	—	12 274	11 583	691	11 123	1 151	8 951 *b*	3 323	**1930 Total**
Polski	7 570	9 612	9 832	9 278	554	8 774	1 058	7 196	2 636	Polonaise
Polski i obce	187	289	247	244	3	243	4	179	68	Polonaise et langues étrangères
Angielski	26	39	30	29	1	27	3	24	6	Anglaise
Białoruski	100	69	71	71	—	69	2	60	11	Biélorusse
Bułgarski	—	1	—	—	—	—	—	—	—	Bulgare
Cerkiewnosłowiański .	13	15	4	4	—	4	—	4	—	Slave ecclésiastique
Czeski	1	3	2	2	—	1	1	2	—	Tchèque
Esperanto	1	1	—	—	—	—	—	—	—	Espéranto
Francuski	77	155	143	141	2	121	22	110	33	Française
Grecki	—	2	—	—	—	—	—	—	—	Grecque
Hebrajski	249	259	192	186	6	190	2	78	114	Hébraïque
Hiszpański	—	1	—	—	—	—	—	—	—	Espagnole
Litewski	18	21	11	11	—	11	—	9	2	Lithuanienne
Łaciński	46	55	41	41	—	41	—	11	30	Latine
Niemiecki	216	273	295	293	2	264	31	232	63	Allemande
Rosyjski	86	163	112	110	2	110	2	86	26	Russe
Szwedzki	—	—	1	1	—	1	—	1	—	Suédoise
Ukraiński	439	375	410	388	22	393	17	292	118	Ukrainienne
Włoski	2	4	—	—	—	—	—	—	—	Italienne
Żydowski	804	702	829	730	99	820	9	624	205	Juive
2 lub więcej języków obcych	8	45	54	54	—	54	—	43	11	2 ou plusieurs langues étrangères

a Obacz uwagę *b* do tabl. 1. *b* W tem 2 770 druków jedno i dwustronicowych.

a Voir la note *b* au tableau 1. *b* Y compris 2 770 publications d'une et de deux pages.

Tabl. 4. Druki nieperjodyczne według typu, treści i innych cech wydawnictwa

Publications non-périodiques d'après le type, la matière et les autres caractéristiques de l'édition

1930

Typ Treść *a*	Ogółem — *Total*			Prace oryginalne *Travaux originaux*	Tłumaczenia *Traductions*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles*		Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Type Matière *a*
	1928	1929	1930					do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*		
Ogółem	**9 843**	**12 084**	**12274**	**11583**	**691**	**11123**	**1 151**	**8 951**	**3 323**	**77352,6**	**Total**
Prace naukowe	1 896	2 917	2 530	2 380	150	1 619	911	1 448	1 082	3 292,9	Travaux scientifiques
Literatura piękna	1 872	1 939	1 617	1 163	454	1 609	8	539	1 078	5 458,8	Belles-lettres
Podręczniki	772	845	722	702	20	715	7	244	478	4 112,5	Manuels
Wydawnictwa popularno-naukowe	1 040	1 245	1 458	1 396	62	1 328	130	1 277	181	10 167,6	Publications populaires
Dokumenty życia społecznego	4 263	5 138	5 947	5 942	5	5 852	95	5 443	504	54 320,8	Documents de la vie sociale
Prace naukowe	**1 896**	**2 917**	**2 530**	**2 380**	**150**	**1 619**	**911**	**1 448**	**1 082**	**3 292,9**	**Travaux scientifiques**
I. Encyklopedje . . .	14	18	16	16	—	15	1	5	11	16,8	I. Encyclopédies
II. Bibljografja	46	128	76	75	1	31	45	56	20	43,7	II. Bibliographie
III. Religja	144	249	251	216	35	227	24	79	172	486,3	III. Théologie
IV. Filozofja	47	82	80	55	25	58	22	40	40	104,2	IV. Philosophie

a Dokładniejsze wyszczególnienie działów treści ob. tabl. 1.

a Pour la spécification plus détaillée v. tabl. 1.

Tabl. 4. Druki nieperjodyczne według typu, treści i innych cech wydawnictwa (c. d.)

Publications non-périodiques d'après le type, la matière et les autres caractéristiques de l'édition (suite) 1930

Typ Treść[a]	Ogółem — *Total* 1928	1929	1930	Prace oryginalne *Travaux originaux*	Tłumaczenia *Traductions*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Type Matière[a]
V. Matematyka . .	20	21	20	18	2	13	7	13	7	10,8	V. Mathématiques
VI. Fizyka	21	28	21	21	—	6	15	16	5	6,4	VI. Physique
VII. Geologja	17	45	121	120	1	86	35	107	14	54,9	VII. Géologie
VIII. Biologja	46	83	74	73	1	36	38	56	18	66,1	VIII. Biologie
IX. Antropologja .	23	27	56	56	—	19	37	46	10	36,6	IX. Anthropologie
X. Językoznawstwo	38	55	82	82	—	27	55	58	24	42,3	X. Linguistique
XI. Historja	215	234	260	236	24	180	80	118	142	509,3	XI. Histoire
XII. Geografja . . .	52	123	84	82	2	55	29	42	42	139,3	XII. Géographie
XIII. Teorja i historja literatury . . .	79	137	103	100	3	64	39	48	55	114,8	XIII. Théorie et histoire d. la littérature
XV. Sztuki plastyczne	34	61	59	57	2	21	38	41	18	30,6	XV. Arts plastiques
XVI. Teatr	23	20	21	21	—	14	7	9	12	16,9	XVI. Théâtre
XVII Nauki prawne .	284	311	177	173	4	135	42	77	100	231,4	XVII. Sciences juridiques
XVIII. Nauki społeczne	181	270	189	171	18	146	43	89	100	388,9	XVIII. Sciences sociales
XIX. Nauki ekonomiczne	123	125	121	118	3	89	32	57	64	123,9	XIX. Sciences économiques
XX. Pedagogja . . .	84	130	100	94	6	74	26	50	50	161,2	XX. Pédagogie
XXI. Wychowanie fizyczne	17	26	11	10	1	11	—	3	8	25,0	XXI. Éducation physique
XXII. Medycyna . . .	87	182	198	191	7	74	124	166	32	128,6	XXII. Médecine
XXIII. Przemysł	70	121	71	69	2	60	11	35	36	107,2	XXIII. Industrie
XXIV. Technika	48	100	117	115	2	47	70	87	30	85,8	XXIV. Technologie
XXV. Rolnictwo . . .	109	185	153	150	3	69	84	109	44	168,1	XXV. Agriculture
XXVI. Wojskowość . .	74	156	69	61	8	62	7	41	28	193,8	XXVI. Art militaire
Literatura piękna . . .	**1 872**	**1 939**	**1 617**	**1 163**	**454**	**1 609**	**8**	**539**	**1 078**	**5 458,8**	**Belles-lettres**
Powieść, nowela . . .	925	897	788	438	350	783	5	68	720	2 610,3	Roman, nouvelle
Poezja	180	209	148	139	9	147	1	68	80	299,2	Poésie
Utwory dramatyczne	126	108	96	80	16	96	—	26	70	219,7	Pièces de théâtre
Wydawnictwa popularne	306	328	228	219	9	227	1	166	62	792,6	Publications populaires
Książki dla dzieci i młodzieży	335	397	357	287	70	356	1	211	146	1 537,0	Livres d'enfants et de jeunesse
Podręczniki	**772**	**845**	**722**	**702**	**20**	**715**	**7**	**244**	**478**	**4 112,5**	**Manuels**
II. Bibljografja . .	4	3	2	2	—	2	—	—	2	9,1	II. Bibliographie
III. Religja	64	66	64	60	4	63	1	19	45	367,2	III. Théologie
IV. Filozofja	4	4	5	4	1	5	—	—	5	13,7	IV. Philosophie
V. Matematyka . .	46	56	42	41	1	42	—	6	36	356,1	V. Mathématiques
VI. Fizyka	18	18	21	21	—	21	—	3	18	78,0	VI. Physique
VII. Geologja	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	VII. Géologie
VIII. Biologja	33	13	18	18	—	18	—	4	14	121,2	VIII. Biologie
IX. Antropologja . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	IX. Anthropologie
X. Językoznawstwo	171	172	167	161	6	167	—	43	124	1 503,4	X. Linguistique
XI. Historja	43	53	32	30	2	32	—	2	30	206,2	XI. Histoire
XII. Geografja . . .	36	27	29	29	—	29	—	2	27	288,3	XII. Géographie
XIII Teorja i historja literatury . . .	85	95	68	68	—	68	—	40	28	233,3	XIII. Théorie et histoire d. la littérature
XV. Sztuki plastyczne	2	5	3	3	—	3	—	—	3	6,1	XV. Arts plastiques
XVI. Teatr	14	5	8	8	—	7	1	4	4	22,5	XVI. Théâtre
XVII. Nauki prawne .	19	33	43	43	—	42	1	11	32	134,9	XVII. Sciences juridiques
XVIII. Nauki społeczne	6	6	7	7	—	7	—	3	4	17,5	XVIII. Sciences sociales

a Obacz uwagę a na str. 1081. a Voir la note a page 1081.

Tabl. 4. Druki nieperjodyczne według typu, treści i innych cech wydawnictwa (c. d.)

Publications non-périodiques d'après le type, la matière et les autres caractéristiques de l'édition (suite)

1930

Typ Treść[a]	Ogółem — *Total* 1928	1929	1930	Prace oryginalne *Travaux originaux*	Tłumaczenia *Traductions*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Type Matière[a]
XIX. Nauki ekonomiczne	17	21	26	26	—	25	1	20	6	49,4	XIX. Sciences économiques
XX. Pedagogja	18	15	13	13	—	13	—	4	9	69,3	XX. Pédagogie
XXI. Wychowanie fizyczne	22	36	24	23	1	24	—	11	13	73,7	XXI. Éducation physique
XXII. Medycyna	16	19	21	20	1	20	1	10	11	33,1	XXII. Médecine
XXIII. Przemysł	32	24	18	18	—	18	—	7	11	59,1	XXIII. Industrie
XXIV. Technika	52	83	69	66	3	68	1	36	33	228,8	XXIV. Technologie
XXV. Rolnictwo	36	69	26	25	1	25	1	14	12	80,7	XXV. Agriculture
XXVI. Wojskowość	31	21	16	16	—	16	—	5	11	160,9	XXVI. Art militaire
Wydawnictwa popularnonaukowe	**1 040**	**1 245**	**1 458**	**1 396**	**62**	**1 328**	**130**	**1 277**	**181**	**10167,6**	**Publications populaires**
I. Encyklopedje	—	—	2	2	—	2	—	1	1	1,2	I. Encyclopédies
II. Bibljografja	8	10	7	7	—	6	1	5	2	26,8	II. Bibliographie
III. Religja	415	514	443	411	32	435	8	366	77	2 012,3	III. Théologie
IV. Filozofja	7	13	33	30	3	33	—	26	7	189,5	IV. Philosophie
V. Matematyka	5	4	5	5	—	5	—	5	—	6,1	V. Mathématiques
VI. Fizyka	2	6	6	6	—	3	3	6	—	4,5	VI. Physique
VII. Geologja	1	5	3	2	1	3	—	2	1	5,0	VII. Géologie
VIII. Biologja	18	16	20	19	1	15	5	18	2	170,2	VIII. Biologie
IX. Antropologja	1	3	1	1	—	1	—	1	—	0,5	IX. Anthropologie
X. Językoznawstwo	2	6	7	7	—	5	2	7	—	12,1	X. Linguistique
XI. Historja	58	70	91	89	2	88	3	82	9	793,0	XI. Histoire
XII. Geografja	26	27	18	17	1	18	—	16	2	208,0	XII. Géographie
XIII. Teorja i historja literatury	24	8	23	23	—	23	—	18	5	44,3	XIII. Théorie et histoire d. la littérature
XV. Sztuki plastyczne		2	3	1	2	2	1	2	1	2,3	XV. Arts plastiques
XVI. Teatr	6	8	75	74	1	74	1	68	7	231,1	XVI. Théâtre
XVII. Nauki prawne	10	16	27	25	2	20	7	25	2	59,7	XVII. Sciences juridiques
XVIII. Nauki społeczne	176	91	231	226	5	212	19	211	20	2 521,1	XVIII Sciences sociales
XIX. Nauki ekonomiczne	17	41	52	51	1	47	5	47	5	290,8	XIX. Sciences économiques
XX. Pedagogja	13	21	43	43	—	39	4	38	5	129,5	XX. Pédagogie
XXI. Wychowanie fizyczne	6	8	26	26	—	25	1	22	4	159,3	XXI. Éducation physique
XXII. Medycyna	54	88	93	82	11	79	14	81	12	988,2	XXII. Médecine
XXIII. Przemysł	19	29	24	24	—	18	6	24	—	101,1	XXIII. Industrie
XXIV. Technika	14	43	66	66	—	48	18	60	6	397,3	XXIV. Technologie
XXV. Rolnictwo	83	135	146	146	—	115	31	134	12	1 709,6	XXV. Agriculture
XXVI. Wojskowość	14	19	13	13	—	12	1	12	1	104,1	XXVI. Art militaire
XXVII. Varia	61	62	—	—	—	...	—	—	—	—	XXVII. Varia
Dokumenty życia społecznego	**4 263**	**5 138**	**5 947**	**5 942**	**5**	**5 852**	**95**	**5 443**	**504**	**54320,8**	**Documents de la vie sociale**
I. Encyklopedje	26	70	37	37	—	36	1	22	15	161,1	I. Encyclopédies
II. Bibljografja	153	188	201	201	—	194	7	176	25	803,9	II. Bibliographie
III. Religja	224	268	279	279	—	278	1	225	54	1 358,7	III. Théologie
IV. Filozofja	—	1	7	7	—	6	1	6	1	9,5	IV. Philosophie
V. Matematyka	2	3	2	2	—	2	—	2	—	1,4	V. Mathématiques
VI. Fizyka	1	3	9	9	—	9	—	9	—	42,5	VI. Physique
VII. Geologja	1	2	7	7	—	7	—	7	—	2,3	VII. Géologie
VIII. Biologja	7	17	20	20	—	16	4	20	—	37,4	VIII. Biologie
IX. Antropologja	4	1	3	3	—	2	1	3	—	0,3	IX. Anthropologie
X. Językoznawstwo	3	4	2	2	—	2	—	2	—	1,4	X. Linguistique
XI. Historja	12	11	23	23	—	23	—	19	4	48,3	XI. Histoire

a Obacz uwagę *a* na str. 1081. *a* Voir la note *a* page 1081.

Tabl. 4. Druki nieperjodyczne według typu, treści i innych cech wydawnictwa (dok.)

Publications non-périodiques d'après le type, la matière et les autres caractéristiques de l'édition (fin)

1930

Typ Treść[a]	Ogółem — *Total* 1928	1929	1930	Prace oryginalne *Travaux originaux*	Tłumaczenia *Traductions*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extrails et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Type Matière[a]
XII. Geografja . . .	44	87	55	55	--	53	2	45	10	244,0	XII. Géographie
XIII. Teorja i historja literatury . . .	7	6	11	10	1	11	—	10	1	12,4	XIII. Théorie et histoire de la littérature
XV. Sztuki piękne .	49	47	35	35	—	35	—	34	1	36,0	XV. Beaux-arts
XVI. Teatr	35	39	84	83	1	82	2	76	8	287,8	XVI. Théatre
XVII. Nauki prawne .	53	88	143	143	—	142	1	95	48	140,9	XVII. Sciences juridiques
XVIII. Nauki społeczne	1 983	1 984	2 633	2 632	1	2 600	33	2 589	44	42650,3	XVIII. Sciences sociales
XIX. Nauki ekonomiczne	269	373	395	395	—	388	7	357	38	763.4	XIX Sciences économiques
XX. Pedagogja . . .	338	509	514	513	1	505	9	452	62	736,0	XX. Pédagogie
XXI. Wychowanie fizyczne	97	135	135	135	—	133	2	121	14	201,0	XXI. Education physique
XXII. Medycyna . . .	123	179	219	219	—	217	2	194	25	2 511,5	XXII. Médecine
XXIII. Przemysł . . .	511	749	594	594	—	587	7	509	85	2 232,2	XXIII. Industrie
XXIV. Technika	73	67	189	189	—	183	6	171	18	565,8	XXIV. Technologie
XXV. Rolnictwo . . .	187	264	273	273	—	266	7	244	29	1 168,9	XXV. Agriculture
XXVI. Wojskowość . .	61	43	77	76	1	75	2	55	22	303,8	XXVI. Art militaire

a Obacz uwagę *a* na str. 1081. *a* Voir la note *a*, page 1081.

Tabl. 5. Druki nieperjodyczne tłumaczone według języka oryginału i typów wydawnictw

Publications non-périodiques traduites d'après la langue de l'original et le type d'édition

1930

Język wydawnictwa Język oryginału	Ogółem *Total* Druki *Publications*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Prace naukowe *Travaux scientifiques*	Literatura piękna *Belles lettres*	Podręczniki *Manuels*	Wydawnictwa popularnonaukowe *Publications populaires*	Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*	Langue de la publication Langue de l'original
Druki ogółem . .	**12 274**	**77 352,6**	**2 530**	**1 617**	**722**	**1 458**	**5 947**	**Total des publications**
w tem tłumaczone	**691**	**2 040,8**	**150**	**454**	**20**	**62**	**5**	**dont celles traduites**
na jęz. polski	**554**	**1 800,4**	**108**	**388**	**19**	**37**	**2**	**en polonais**
z języka:								de la langue:
angielskiego	158	597,6	20	125	3	10	—	anglaise
francuskiego	136	396,5	34	86	4	12	—	française
niemieckiego	93	275,4	24	62	3	4	—	allemande
rosyjskiego	44	141,6	6	33	3	1	1	russe
włoskiego	33	103,9	6	23	—	4	—	italienne
czeskiego	19	66,0	4	14	—	1	—	tchèque
łacińskiego	19	60,8	7	2	6	4	—	latine
greckiego	10	21,8	1	9	—	—	—	grecque
szwedzkiego	10	32,3	1	9	—	—	—	suédoise
duńskiego	7	22,4	—	7	—	—	—	danoise
norweskiego	5	17,1	—	5	—	—	—	norvégienne
hiszpańskiego	4	23,3	—	4	—	—	—	espagnole
węgierskiego	3	8,0	—	3	—	—	—	hongroise

Tabl. 5. Druki nieperjodyczne tłumaczone według języka oryginału i typów wydawnictw (dok.)

Publications non-périodiques traduites d'après la langue de l'original et le type d'édition (fin)

1930

Język wydawnictwa / Język oryginału	Ogółem *Total* — Druki *Publications*	Ogółem *Total* — Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	Prace naukowe *Travaux scientifiques*	Literatura piękna *Belles lettres*	Podręczniki *Manuels*	Wydawnictwa popularnonaukowe *Publications populaires*	Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*	Langue de la population / Langue de l'original
żydowskiego	3	4,5	—	3	—	—	—	juive
hebrajskiego	2	2,2	1	—	—	—	1	hébraïque
arabskiego	1	5,0	1	—	—	—	—	arabe
cerkiewnosłowiańskiego	1	5,0	—	1	—	—	—	slave ecclésiastique
esperanto	1	0,3	—	1	—	—	—	espéranto
ukraińskiego	1	1,2	—	—	—	1	—	ukrainienne
niewiadomego	4	15,5	3	1	—	—	—	inconnue
na jęz. polski i obce	**3**	**4.0**	—	—	—	—	3	**en polon. et en langues étrangères**
z języka:								de la langue:
żydowskiego	2	3,0	—	—	—	—	2	juive
angielskiego	1	1,0	—	—	—	—	1	anglaise
na jęz. żydowski	**99**	**143.2**	**28**	**54**	—	**17**	—	**en juif**
z języka:								de la langue:
polskiego	5	3,7	1	3	—	1	—	polonaise
rosyjskiego	23	23,6	7	12	—	4	—	russe
niemieckiego	21	25,4	7	10	—	4	—	allemande
angielskiego	17	20,0	4	12	—	1	—	anglaise
francuskiego	17	18,2	3	14	—	—	—	française
hebrajskiego	7	7,3	4	—	—	3	—	hébraïque
chińskiego	1	1,0	—	1	—	—	—	chinoise
norweskiego	1	8,5	—	—	—	1	—	norvégienne
niewiadomego	7	35,5	2	2	—	3	—	inconnue
na jęz. ukraiński	**22**	**77,8**	**6**	**9**	—	**7**	—	**en ukrainien**
z języka:								de la langue:
polskiego	1	2,0	—	—	—	1	—	polonaise
czeskiego	4	9,5	2	1	—	1	—	tchèque
francuskiego	3	13,0	—	1	—	2	—	française
niemieckiego	3	15,1	1	—	—	2	—	allemande
rosyjskiego	3	10,7	2	1	—	—	—	russe
angielskiego	2	3,0	—	1	—	1	—	anglaise
arabskiego	1	5,0	—	1	—	—	—	arabe
chorwackiego	1	4,0	—	1	—	—	—	croate
duńskiego	1	5,0	—	1	—	—	—	danoise
łacińskiego	1	3,5	1	—	—	—	—	latine
szwedzkiego	1	2,0	—	1	—	—	—	suédoise
niewiadomego	1	5,0	—	1	—	—	—	inconnue
na jęz. niemiecki	**2**	**0,9**	**2**	—	—	—	—	**en allemand**
z języka polskiego	2	0,9	2	—	—	—	—	de la langue polonaise
na jęz. hebrajski	**6**	**9.0**	**3**	**2**	**1**	—	—	**en hébreu**
z języka:								de la langue:
polskiego	1	1,0	—	—	1	—	—	polonaise
niemieckiego	3	5,0	3	—	—	—	—	allemande
chińskiego	1	1,0	—	1	—	—	—	chinoise
greckiego	1	2,0	—	1	—	—	—	grecque
na jęz. francuski	**2**	**1.0**	**2**	—	—	—	—	**en français**
z języka:								de la langue:
polskiego	1	0,0	1	—	—	—	—	polonaise
niemieckiego	1	1,0	1	—	—	—	—	allemande
na jęz. rosyjski	**2**	**4.0**	—	**1**	—	**1**	—	**en russe**
z języka:								de la langue:
polskiego	1	3,0	—	1	—	—	—	polonaise
czeskiego	1	1,0	—	—	—	1	—	tchèque
na jęz. angielski	**1**	**0,5**	**1**	—	—	—	—	**en anglais**
z języka polskiego	1	0,5	1	—	—	—	—	de la lanque polonaise

Tabl. 6. Druki nieperjodyczne według nakładców i typów wydawnictw

Publications non-périodiques selon les éditeurs et d'après le type d'édition

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Nakładcy	Ogółem — *Total*		Prace naukowe *Travaux scientifiques*		Literatura piękna *Belles-lettres*		Podręczniki *Manuels*		Wydawnictwa popularno-naukowe *Publications populaires*		Dokumenty życia społecznego *Documents de la vie sociale*		Éditeurs
	Druki *Publications*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	Liczba *Nombre*	Nakład *Nombre d'exemplaires*	
Ogółem	**12274**	**77352,6**	**2530**	**3 292,9**	**1617**	**5 458,8**	**722**	**4 112,5**	**1458**	**10167,6**	**5947**	**54320,8**	**Total**
Firmy księgarskie i wydawnicze [a]	2 793	11873,9	484	1 125,1	1258	4 436,8	434	3 015,0	343	1 801,5	274	1 495,5	Librairies, maisons d'édition [a]
Firmy drukarskie	65	307,1	16	30,6	23	123,3	3	9,5	9	18,8	14	124,9	Imprimeries
Władze, urzędy i instytucje państwowe	743	1 966,6	329	393,5	1	3,0	29	146,2	14	494,2	370	929,7	État
Władze, urzędy i instytucje samorządowe . .	334	572,8	65	54,2	—	—	11	22,6	7	31,9	251	464,1	Administrations autonomes
Władze, urzędy i instytucje duchowne	207	665,5	24	68,6	4	7,0	5	14,7	78	356,7	96	218,5	Églises et institutions écclésiastiques
Organizacje i instytucje społeczne	2 244	14245,1	387	596,1	39	143,8	52	163,2	281	4 366,5	1485	8 975,5	Organisations et institutions sociales
Przedsiębiorstwa przemysłowe, handlowe i inne	2 089	5 373,5	697	320,9	45	281,6	29	103,5	197	741,1	1121	3 926,4	Entreprises industrielles, commerciales et autres
w tem: redakcje czasopism	937	1 446,3	637	190,4	41	261,1	9	56,3	148	557,6	102	380,9	dont: rédactions de périodiques
szkoły prywatne	124	124,4	25	17,7	—	—	6	6,6	3	4,2	90	95,9	écoles privées
Osoby prywatne (z wyłączeniem autorów) . . .	345	2 642,1	19	26,0	36	57,4	4	12,0	25	86,5	261	2 460,2	Particuliers (auteurs non compris)
Autorowie . . .	243	585,9	77	156,3	40	54,3	42	179,3	71	162,4	13	33,6	Auteurs
Kilku różnych nakładców	74	152,2	59	35,3	2	3,2	4	6,5	3	15,5	6	91,7	Éditeurs différents
w tem: z zasiłku państwowego . .	54	47,3	47	25,6	—	—	3	6,0	1	5,0	3	10,7	dont: éditeurs subventionnés par l'État
Nakładca niepodany	3 137	38967,9	373	486,3	169	348,4	109	440,0	430	2 092,5	2056	35600,7	Éditeurs inconnus

a W r. 1928 — druków 2873, nakład 12919,4 tys.; w r. 1929 — druków 2822, nakład 13921,8 tys.

a En 1928 — 2 873 publications, nombre d'exemplaires — 12 919,4 mille en 1929 — 2 822 publications, — nombre d'exemplaires — 13 921,8 mille.

Tabl. 7. Druki nieperjodyczne według nakładców i języka

Publications non-périodiques selon les éditeurs et d'après la langue

1930

Nakładcy	Druki — *Publications*			Język — *Langue*									Éditeurs
	Ogółem *Total*	do 4 arkuszy *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 arkusze *au-dessus de 4 feuilles*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*	
Ogółem	**12 274**	**8 951**	**3 323**	**9 832**	**71**	**143**	**41**	**295**	**112**	**410**	**1 021**	**349**	**Total**
Firmy księgarskie i wydawnicze .	2 793	1 036	1 757	2 166	11	24	3	49	13	135	354	38	Libraires, éditeurs
Firmy drukarskie	65	20	45	56	—	1	—	1	—	4	2	1	Imprimeries
Władze, urzędy i instytucje państwowe	743	509	234	621	—	34	4	41	3	1	—	39	État
Władze, urzędy i instytucje samorządowe . .	334	233	101	327	—	—	—	1	—	—	—	6	Administrations autonomes

Tabl. 7. Druki nieperjodyczne według nakładców i języka (dok.)

Publications non-périodiques selon les éditeurs et d'après la langue (fin) 1930

Nakłady	Druki — *Publications*			Język — *Langue*									Éditeurs
	Ogółem *Total*	do 4 arkuszy *jusqu'à 4 feuilles*	ponad 4 arkusze *au-dessus de 4 feuilles*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*	
Władze, urzędy i inst. duchowne	207	132	75	137	—	—	27	6	17	10	4	6	Églises et instit. écclésiatistique
Organizacje i instytucje społeczne	2 244	1 895	349	1 822	11	30	3	72	11	85	139	71	Organisations et institutions sociales
Przedsiębiorstwa przemysłowe, handlowe i inne	2 089	1 885	204	1 887	3	27	2	43	7	63	12	45	Entreprises industrielles, commerciales et autres
w tem: redakcje czasopism	937	841	96	861	3	15	—	4	7	24	10	13	dont: rédactions de périodiques
szkoły prywatne .	124	103	21	112	—	1	—	4	—	1	—	6	écoles privées
Osoby prywatne (z wyłączeniem autorów) . . .	345	315	30	141	—	1	—	7	2	19	161	14	Particuliers (auteurs non compris)
Autorowie . . .	243	151	92	218	—	—	—	1	—	5	13	6	Auteurs
Kilku różnych nakładców . . .	74	35	39	66	—	1	—	2	—	1	—	4	Éditeurs différents
w tem: z zasiłku państwowego . .	54	25	29	49	—	1	—	1	--	—	—	3	dont: éditeurs subv. par l'État
Nakładca niepodany	3 137	2 740	397	2 391	46	25	2	72	59	87	336	119	Éditeurs inconnus

Tabl. 8. Druki nieperjodyczne według miejsca druku i języka

Publications non-périodiques d'après le lieu d'impression et la langue 1930

Miejsce druku	Ogółem — *Total*				Język — *Langue*									Lieu d'impression
	Druki *Publications*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles* ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuil*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*	
Polska														**Pologne**
Druki ogółem . . .	**12274**	**8951**	**3323**	**77352,6**	**9832**	**71**	**143**	**41**	**295**	**112**	**410**	**1021**	**349**	**Total des publications**
Druki o wiadomem miejscu druku	**12217**	**8920** *b*	**3297**	**77233,1**	**9 783**	**71**	**143**	**41**	**295**	**112**	**409**	**1014**	**349**	**Publications dont le lieu d'impression est connu**
Okręgi *a*														**Districts** *a*
I. M. st. Warszawa, woj. warszawskie, łódzkie i lubelskie	6641	4909	1732	52859,5	5421	5	96	11	128	72	23	702	183	I. V. de Warszawa, dép. de Warszawa, Łódź et Lublin
II. Woj. krakowskie, kieleckie i śląskie	1287	817	470	6635,7	1201	—	10	10	27	1	—	5	33	II. Dép. de Kraków, Kielce et Śląsk
III. Woj. lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie i wołyńskie	1523	1099	424	6364,0	997	—	9	11	13	10	385	42	56	III. Dép. de Lwów, Stanisławów, Tarnopol et Wołyń
IV. Woj. poznańskie	1302	899	403	7161,2	1128	—	23	1	117	2	--	—	31	IV. Dép. de Poznań
V. Woj. pomorskie	135	100	35	762,2	128	—	—	1	4	—	—	—	2	V. Dép. de Pomorze
VI. Woj. białostockie, nowogródzkie, poleskie i wileńskie	1329	1096	233	3450,5	908	66	5	7	6	27	1	265	44	VI. Dép. de Białystok, Nowogródek, Polésie et Wilno

a Okręgi odpowiadają podziałowi, przewidzianemu w § 3 Rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. w porozumieniu z Ministrem Spr. Wewn. z dn. 4.VII 1927 r.

b W tem jedno i dwustronicowych uwzględnionych druków 2758: w okręgu I—1 565, w II—165, w III—334, w IV—172, w V—16 i w VI—506.

a Les districts correspondent à la répartition prévue dans l'art. 3 de l'arrêté promulgué par le Ministre des Cultes et de l'Instruction Publique, d'entente avec le Ministre de l'Intérieur, du 4.VII 1927.

b Dont 2 758 imprimés d'une et de deux pages: 1 565 dans le I-r district, 165 dans le II-e, 334 dans le III-e, 172 dans le IV-e, 16 dans le V-e et 506 dans le VI-e.

Tabl. 8. Druki nieperjodyczne według miejsca druku i języka (dok.)

Publications non-périodiques d'après le lieu d'impression et la langue (fin)

1930

Miejsce druku	Ogółem — *Total*				Język — *Langue*									Lieu d'impression
	Druki *Publications*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles* ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuil.*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*	
Województwa														**Départements**
M. st. Warszawa	5804	4193	1611	49673,8	4764	5	95	6	62	68	21	628	155	Ville de Warszawa
Woj. warszawskie	205	182	23	432,3	183	—	—	2	—	—	—	11	9	Dép. „ Warszawa
„ łódzkie	507	429	78	2349,4	358	—	—	1	66	4	2	58	18	„ „ Łódź
„ kieleckie	152	110	42	252,2	147	—	—	1	—	—	—	2	2	„ „ Kielce
„ lubelskie	125	105	20	404,0	116	—	1	2	—	—	—	5	1	„ „ Lublin
„ białostockie	202	131	71	530,2	173	1	—	1	3	2	—	19	3	„ „ Białystok
„ wileńskie	959	803	156	2607,1	639	64	5	5	3	14	—	191	38	„ „ Wilno
„ nowogródzkie	20	20	—	54,3	14	1	—	—	—	1	1	1	2	„ „ Nowogródek
„ poleskie	148	142	6	258,9	82	—	—	1	—	10	—	54	1	„ „ Polesie
„ wołyńskie	64	60	4	166,7	45	—	—	3	—	—	10	3	3	„ „ Wołyń
„ poznańskie	1302	899	403	7161,2	1128	—	23	1	117	2	—	—	31	„ „ Poznań
„ pomorskie	135	100	35	762,2	128	—	—	1	4	—	—	—	2	„ „ Pomorze
„ śląskie	218	171	47	3479,5	195	—	—	1	15	—	—	—	7	„ „ Śląsk
„ krakowskie	917	536	381	2904,0	859	—	10	8	12	1	—	3	24	„ „ Kraków
„ lwowskie	1291	913	378	5976,7	850	—	9	7	11	10	323	31	50	„ „ Lwów
„ stanisławowskie	87	57	30	128,6	41	—	—	1	1	—	34	7	3	„ „ Stanisławów
„ tarnopolskie	81	69	12	92,0	61	—	—	—	1	—	18	1	—	„ „ Tarnopol

Tabl. 9. Druki nieperjodyczne według miejsca wydania i języka

Publications non-périodiques d'après le lieu d'édition et la langue

1930

Miejsce wydania *Lieu d'édition*	Ogółem — *Total*				Język — *Langue*								
	Druki *Publications*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles* ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*
Polska — Pologne													
Druki ogółem *Publications—total*	12 274	8 951	3 323	77 352,6	9 832	71	143	41	295	112	410	1 021	349
Druki o wiadomem miejscu wydania *a* *Publications dont le lieu d'édition est connu a*	10 579	7 404	3 175	54 848,7	8 463	39	132	36	226	92	373	925	293
Okręgi *b* **— Districts** *b*													
I	6 125	4 204	1 921	37 947,1	5 032	1	93	7	113	61	19	634	165
II	960	619	341	3 807,6	887	—	8	9	17	—	1	11	27
III	1 376	966	410	5 073,6	908	—	10	11	12	9	350	31	45
IV	986	678	308	5 047,3	868	—	18	1	75	2	2	—	20
V	91	64	27	444,5	83	—	—	1	4	—	—	1	2
VI	1 041	873	168	2 528,6	685	38	3	7	5	20	1	248	34

a Pominięto druków o niewiadomem miejscu wydania 1667, wydanych zagranicą 28. *b* Obacz uwagę *a* do tabl. 8.

a On a exclu 1667 publications dont le lieu d'édition est inconnu et 28 éditées à l'étranger. *b* Voir la note *a* au tabl. 8.

Tabl. 9. Druki nieperjodyczne według miejsca wydania i języka (dok.)

Publications non-périodiques d'après le lieu d'édition et la langue (fin)

1930

Miejsce wydania (województwa) *Lieu d'édition (départements)*	Ogółem — *Total*				Język — *Langue*								
	Druki *Publications*	Objętość *Nombre de feuilles* do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles* ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Nakład w tys. *Nombre d'exemplaires en milliers*	polski *polonaise*	białoruski *biélorusse*	francuski *française*	łaciński *latine*	niemiecki *allemande*	rosyjski *russe*	ukraiński *ukrainienne*	żydowski i hebrajski *juive et hébraïque*	inne języki *autres langues*
M. st. Warszawa *(v)*	5 327	3 546	1 781	35 160,0	4 439	1	93	4	60	57	17	517	139
Warszawa	223	199	24	440,8	194	—	—	1	2	—	—	16	10
Łódź	428	347	81	1 895,7	276	—	—	1	51	4	2	79	15
Kielce	123	96	27	297,3	113	—	—	1	—	—	—	5	4
Lublin	147	112	35	450,6	123	—	—	1	—	—	—	22	1
Białystok	110	91	19	299,5	83	2	—	1	2	—	—	20	2
Wilno	763	622	141	1 858,4	516	35	3	5	3	9	—	165	27
Nowogródek	36	35	1	101,5	21	1	—	—	—	1	1	8	4
Polesie	132	125	7	269,1	65	—	—	1	—	10	—	55	1
Wołyń	66	60	6	192,2	48	—	—	3	—	—	10	2	3
Poznań	986	678	308	5 047,3	868	—	18	1	75	2	2	—	20
Pomorze	91	64	27	444,5	83	—	—	1	4	—	—	1	2
Śląsk	137	95	42	1 166,4	121	—	—	1	12	—	—	—	3
Kraków	700	428	272	2 344,0	653	—	8	7	5	—	1	6	20
Lwów	1 152	789	363	4 504,3	759	—	9	7	10	9	299	21	38
Stanisławów	87	54	33	253,6	40	—	—	1	1	—	35	8	2
Tarnopol	71	63	8	123,5	61	—	1	—	1	—	6	—	2

Tabl. 10. Nuty, mapy i ryciny według treści i nakładców

Musiques, cartes géographiques et gravures par matière et selon les éditeurs

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Treść — Nakładcy		Ogółem — *Total* Liczba *Nombre*	Ogółem — *Total* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Nuty *Musiques* Liczba *Nombre*	Nuty *Musiques* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Mapy, plany *Cartes, plans* Liczba *Nombre*	Mapy, plany *Cartes, plans* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Ryciny *Gravures* Liczba *Nombre*	Ryciny *Gravures* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Matière — Éditeurs
	1928	434	825,1	386	616,6	44	200,3	4	8,2	1928
	1929	482	925,0	406	757,9	42	86,5	34	80,6	1929
Treść	1930	572	1 317,8	360	713,9	57	157,2	155	446,7	1930 **Matière**
II. Bibljografja		7	3,5	—	—	—	—	7	3,5	II. Bibliographie
III. Religja		34	91,9	—	—	—	—	34	91,9	III. Religion
VII. Geologja		5	4,8	—	—	5	4,8	—	—	VII. Géologie
VIII. Biologja		—	—	—	—	—	—	—	—	VIII. Biologie
XI. Historja		15	69,8	—	—	2	3,0	13	66,8	XI. Histoire
XII. Geografja		56	164,5	—	—	40	108,9	16	55.6	XII. Géographie
XV. Sztuki piękne		54	104,2	—	—	—	—	54	104,2	XV. Art
XVI. Teatr. Muzyka		362	715.9	360	713,9	—	—	2	2,0	XVI. Théâtre. Musique
XVII. Prawo		1	2,0	—	—	—	—	1	2,0	XVII. Droit
XVIII. Nauki społeczne		2	2,4	—	—	—	—	2	2,4	XVIII. Sociologie
XIX. Nauki ekonomiczne		1	5,0	—	—	1	5,0	—	—	XIX. Économie
XX. Pedagogja		2	3,0	—	—	1	2,0	1	1,0	XX. Pédagogie
XXI. Wychowanie fizyczne		3	3,0	—	—	—	—	3	3,0	XXI. Éducation physique
XXIII. Przemysł		7	33,4	—	—	7	33,4	—	—	XXIII. Industrie
XXIV. Technika		2	3,1	—	—	1	0,1	1	3,0	XXIV. Technologie
XXV. Rolnictwo		10	70,0	—	—	—	—	10	70,0	XXV. Agriculture
XXVI. Wojskowość		11	41,3	—	—	—	—	11	41,3	XXVI. Armée

Tabl. 10. Nuty, mapy i ryciny według treści i nakładców (dok.)

Musiques, cartes géographiques et gravures par matière et selon les éditeurs (fin)

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Treść — Nakładcy	Ogółem—*Total* Liczba *Nombre*	Ogółem—*Total* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Nuty *Musiques* Liczba *Nombre*	Nuty *Musiques* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Mapy, plany *Cartes, plans* Liczba *Nombre*	Mapy, plany *Cartes, plans* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Ryciny *Gravures* Liczba *Nombre*	Ryciny *Gravures* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Matière — Éditeurs
Nakładcy									**Éditeurs**
Firmy księgarskie i wydawn.[a]	301[a]	733,8	240	593,5	25	83,2	36	57,1	Librairies, éditions [a]
Firmy drukarskie	1	30,0	—	—	—	—	1	30,0	Imprimeries
Władze, urz. i instyt. państw.	18	101,0	—	—	6	29,7	12	71,3	État, institutions publiques
Władze, urz. i instyt. samorząd.	13	63,0	—	—	1	3,0	12	60,0	Admin. autonomes territoriales
Władze, urz. i instyt. duchowne	3	2,1	2	0,1	—	—	1	2,0	Églises
Organizacje i instytucje społeczne	50	76,9	9	11,6	1	2,0	40	63,3	Organisations et institutions sociales
Przedsiębiorstwa przemysłowe, handlowe i inne . . .	19	49,4	4	5,5	4	11,0	11	32,9	Entreprises industrielles, commerciales et autres
w tem: redakcje czasopism . . .	11	42,8	—	—	2	10,0	9	32,8	dont: rédactions de périodiques
Osoby prywatne (z wyłączeniem autorów)	3	8,5	1	0,5	—	—	2	8,0	Particuliers (auteurs non compris)
Autorowie	24	25,7	23	25,3	1	0,4	—	—	Auteurs
Kilku różnych nakładców . .	4	2,9	3	2,3	—	—	1	0,6	Éditeurs différents
w tem: z zasiłku państwowego .	2	0,9	1	0,3	—	—	1	0,6	dont: éditeurs subventionnés par l'État
Nakładca niepodany	136	224,5	78	75,1	19	27,9	39	121,5	Éditeurs inconnus

a Rok 1928—256 wydawnictw, 1929—254 wydawnictwa. *a* En 1928—256 publications, en 1929—254 publications.

Tabl. 11. Nuty, mapy i ryciny według miejsca druku i miejsca wydania

Musiques, cartes géographiques et gravures selon le lieu d'impression et de lieu d'édition

Nakład w tysiącach — *Nombre d'exemplaires en milliers* 1930

Miejsce druku / Miejsce wydania	Ogółem—*Total* Liczba *Nombre*	Ogółem—*Total* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Nuty *Musiques* Liczba *Nombre*	Nuty *Musiques* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Mapy, plany *Cartes, plans* Liczba *Nombre*	Mapy, plany *Cartes, plans* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Ryciny *Gravures* Liczba *Nombre*	Ryciny *Gravures* Nakład *Nombre d'exemplaires*	Lieu d'impression / Lieu d'édition
Ogółem	**572**	**1 317,8**	**360**	**713,9**	**57**	**157,2**	**155**	**446,7**	**Total**
Miejsce druku									**Lieu d'impression**
Okręgi [a] I	409	947,5	280	594,6	17	40,2	112	312,7	I **Districts** [a]
II	34	59,5	33	57,5	1	2,0	—	—	II
III	50	137,7	10	26,0	25	73,3	15	38,4	III
IV	43	69,6	33	32,1	10	37,5	—	—	IV
V	—	—	—	—	—	—	—	—	V
VI	36	103,5	4	3,7	4	4,2	28	95,6	VI
Województwa									**Départements**
Centralne	409	947,5	280	594,6	17	40,2	112	312,7	du centre
Wschodnie	36	103,5	4	3,7	4	4.2	28	95,6	de l'est
Zachodnie	44	71,6	33	32,1	11	39,5	—	—	de l'ouest
Południowe	83	195,2	43	83,5	25	73,3	15	38,4	du sud
Miejsce wydania									**Lieu d'édition**
Wydawnictwa o wiadomem miejscu wydania . . .	**481**	**1 160,8**	**319**	**661,9**	**46**	**135,0**	**116**	**363,9**	**Publications dont le lieu d'édition est connu**
Okręgi [a] I	363	855,3	265	569,3	14	42,3	84	243,7	I **Districts** [a]
II	14	21,0	12	17,0	2	4,0	—	—	II
III	42	144,7	13	47,5	20	64,8	9	32,4	III
IV	33	42,5	26	24,6	6	17,6	1	0,3	IV
V	—	—	—	—	—	—	—	—	V
VI	29	97,3	3	3,5	4	6,3	22	87,5	VI
Województwa									**Départements**
Centralne	363	855,3	265	569,3	14	42,3	84	243,7	du centre
Wschodnie	32	104,7	4	5,5	5	11,3	23	87,9	de l'est
Zachodnie	34	44,5	26	24,6	7	19,6	1	0,3	de l'ouest
Południowe	52	156,3	24	62,5	20	61,8	8	32,0	du sud

Obacz uwagę *a* do tabl. 8. — Voir la note *a* au tabl. 8.

Tabl. 12. Druki nieperjodyczne niekatalogowane według języka, treści i miejsca druku

Publications non-périodiques non-cataloguées d'après la langue, la matière et le lieu d'impression

1930

Język i treść	Druki *Publications*		Miejsce druku — *Lieu d'impression*										Langue et matière
			Okręgi — *Districts*						Województwa *Départements*				
	1929	1930	I	II	III	IV	V	VI	centralne *du centre*	wschodnie *de l'est*	zachodnie *de l'ouest*	południowe *du sud*	
Ogółem [a] 1929	18 904	.	8 816	844	3 368	1157	438	4 281	9 781	3 882	1 974	3 267	1929 **Total** [a]
Ogółem [a] 1930	.	20766	13177	370	2286	665	115	4153	13946	3 510	908	2402	1930 **Total** [a]
Język:													Langue:
Polski	15806	17762	11787	333	1654	616	112	3260	12403	2 768	825	1766	Polonaise
„ i białoruski	4	6	—	—	—	—	—	6	—	6	—	—	„ et biélorusse
„ „ litewski	3	2	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	„ „ lithuanienne
„ „ niemiecki	40	29	12	9	2	6	—	—	12	—	15	2	„ „ allemande
„ „ rosyjski	23	23	—	—	1	—	—	22	—	22	—	1	„ „ russe
„ „ ukraiński	90	47	2	—	44	—	—	1	2	1	—	44	„ „ ukrainienne
„ „ żydowski	2 261	2 282	1 318	4	244	—	—	716	1 447	589	—	246	„ „ juive
„ „ inne	19	41	19	1	13	—	—	8	20	7	—	14	„ „ autres
Białoruski	8	9	1	—	—	—	—	8	1	8	—	—	Biélorusse
Litewski	9	8	—	—	—	—	—	8	—	8	—	—	Lithuanienne
Niemiecki	85	89	8	23	12	43	3	—	8	—	68	13	Allemande
Rosyjski	38	15	1	—	1	—	—	13	1	13	—	1	Russe
Ukraiński	329	274	1	—	272	—	—	1	1	1	—	272	Ukrainienne
Żydowski	179	164	25	—	36	—	—	103	48	80	—	36	Juive
Inne	10	15	3	—	7	—	—	5	3	5	—	7	Autres
Obwieszczenia władz	673	517	265	22	71	11	—	148	303	118	24	72	Avis officiels
Druki ulotne polityczne	517	423	265	12	33	13	6	94	290	69	31	33	Proclamations politiques
Zjazdy, zebrania	1 122	1 209	672	28	281	31	1	196	741	136	46	286	Congrès, assemblées
Odczyty, obchody	1 171	1 511	911	18	217	23	5	337	998	255	40	218	Conférences, commémorations
Kursy i szkoły	447	172	89	2	27	—	—	54	96	47	1	28	Cours d'étude et écoles
Wystawy sztuki	35	38	26	—	1	3	—	8	26	8	3	1	Expositions d'art
Wystawy inne	86	121	74	5	7	1	—	34	76	32	5	8	Autres expositions
Widowiska teatralne	2 740	2 552	1 839	25	147	179	6	356	1 874	330	201	147	Spectacles de théâtre
„ kinematogr.	5 151	5 909	3 608	169	666	171	47	1248	3 825	1 111	220	753	„ cinémas
Koncerty	734	1 029	807	9	80	21	2	110	821	98	30	80	Concerts
Popisy taneczne i widowiska mieszane	510	555	356	1	57	29	5	107	367	96	35	57	Productions choréographiques et représentations mixtes
Widowiska uliczne, cyrk	423	654	476	6	60	—	1	111	535	55	4	60	Spectacles forains, cirques
Zabawy taneczne i inne	825	799	488	12	129	28	4	138	524	108	37	130	Bals, réunions, etc.
Wychowanie fizyczne, sport	680	986	709	15	119	16	—	127	720	118	29	119	Éducation physique, sport
Druki reklamowe	2 556	2 858	2 130	31	199	59	18	421	2 216	336	95	211	Réclames
w tem: plakaty artystyczne	.	254	211	—	14	8	—	21	211	21	8	14	dont: affiches d'art
Klepsydry, ogłoszenia kościelne	597	607	133	—	52	6	1	415	137	411	7	52	Avis de décès, annonces d'église
Rozkłady jazdy	40	166	65	—	46	2	1	52	80	37	3	46	Indicateurs de chemins de fer, horaires
Kalendarze kartkowe i plakatowe	333	139	25	7	23	49	17	18	26	18	69	26	Calendriers à effeuiller, etc.
Inne	264	521	239	8	71	23	1	179	291	127	28	75	Autres publications

[a] W r. 1928—13 566 druków.

[a] En 1928—13 566 imprimés.

Tabl. 13. Druki wydane zagranicą w języku polskim oraz tłumaczone z jęz. polskiego

Publications éditées à l'étranger en polonais, ainsi que celles traduites du polonais

A. Język i inne cechy wydawnictwa — *A. Langue et autres caractéristiques des publications*

1930

Wyszczególnienie	Ogółem *Total*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles*: do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles*: ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Spécification
Ogółem	386	377	9	193	193	**Total**
Druki w jęz. polskim	263	260	3	166	97	**Publications en langue polonaise**
w tem tłumaczone	107	107	—	70	37	**dont celles traduites**
z języka:						de la langue:
rosyjskiego	84	84	—	60	24	russe
ukraińskiego	12	12	—	5	7	ukrainienne
białoruskiego	7	7	—	3	4	biélorusse
angielskiego	1	1	—	1	—	anglaise
czeskiego	1	1	—	—	1	tchèque
niewiadomego	2	2	—	1	1	inconnue
Druki w jęz. polskim i obcych	10	10	—	5	5	**Public. en langue polonaise et étrang.**
Druki tłumaczone z jęz. polskiego	113	107	6	22	91	**Publications traduites du polonais**
na język:						en:
czeski	23	22	1	4	19	tchèque
francuski	14	12	2	5	9	français
rosyjski	14	14	—	2	12	russe
włoski	12	12	—	1	11	italien
ukraiński	9	9	—	3	6	ukrainien
angielski	8	6	2	2	6	anglais
litewski	7	7	—	—	7	lithuanien
hiszpański	5	5	—	—	5	espagnol
niemiecki	4	3	1	1	3	allemand
bułgarski	3	3	—	2	1	bulgare
łotewski	3	3	—	—	3	letton
węgierski	3	3	—	—	3	hongrois
białoruski	2	2	—	2	—	biélorusse
chorwacki	2	2	—	—	2	croate
hebrajski	2	2	—	—	2	hébreu
holenderski	1	1	—	—	1	hollandais
słoweński	1	1	—	—	1	slovène

B. Kraj wydania i inne cechy wydawnictwa — *B. Pays d'édition et autres caractéristiques des publications*

Kraj wydania	Druki — *Publications*: Ogółem *Total*	w języku *en langue*: polskim *polonaise*	polskim i innym *polonaise et autre*	tłumaczone z jęz. polskiego *traduites du polonais*	Druki samoistne *Publications indépendantes*	Odbitki i nadbitki *Extraits et tirés-à-part*	Objętość *Nombre de feuilles*: do 4 ark. *jusqu'à 4 feuilles*	Objętość *Nombre de feuilles*: ponad 4 ark. *au-dessus de 4 feuilles*	Pays d'édition
Ogółem	386	263	10	113	377	9	194	192	**Total**
Anglja	2	—	—	2	2	—	—	2	Angleterre
Austrja	1	—	—	1	1	—	—	1	Autriche
Brazylja	1	1	—	—	1	—	1	—	Brésil
Bułgarja	3	—	—	3	3	—	2	1	Bulgarie
Czechosłowacja	25	1	1	23	24	1	5	20	Tchécoslovaquie
Francja	15	3	—	12	15	—	6	9	France
W. m. Gdańsk	9	8	1	—	6	3	5	4	Ville libre de Dantzig
Hiszpanja	5	—	—	5	5	—	—	5	Espagne
Holandja	1	—	—	1	1	—	—	1	Pays-Bas
Jugosławja	2	—	—	2	2	—	—	2	Yougoslavie
Litwa	13	6	—	7	13	—	2	11	Lithuanie
Łotwa	4	—	—	4	4	—	—	4	Lettonie
Niemcy	10	2	5	3	9	1	3	7	Allemagne
Palestyna	2	—	—	2	2	—	—	2	Palestine
Stany Zjednoczone	5	1	1	3	4	1	2	3	États-Unis
Węgry	3	—	—	3	3	—	—	3	Hongrie
Włochy	16	3	—	13	16	—	1	15	Italie
Z. S. S. R.	260	235	1	24	260	—	163	97	U. R. S. S.
Miejsce wyd.niewiadome	9	3	1	5	6	3	4	5	Pays inconnu

Tabl. 14—21. CZASOPISMA — PERIODIQUES

Tabl. 14. Rozwój czasopism w latach 1922—1930

Développement des périodiques au cours des années 1922—1930

1922—1930

Wyszczególnienie	1.VII 1922	1.VII 1923	31.XII 1924	Rok kalendarzowy — *Année civile* 1925	1926	1927	1928	1929	1930	Spécification
Ogółem w rejestrach . .	1 255	815	1 122	1 606	1 771	1 975	2 353	2 329	2 349	**Total des périodiques dans les registres**
Zachowano w rejestrach z roku poprzedniego .	.	.	.	959	1 152	1 277	1 567	1 617	1 817	Retenus dans les registres de l'année précédente
Wciągnięto do rejestrów	.	.	.	647	619	698	786	712	532	Nouvellement enregistrés
w tem: wznowione	.	.	.	117	43	159	238	162	71	dont: renouvelés
nowozałożone . .	.	.	.	530	576	539	548	550	461	nouvellement fondés
Usunięto z rejestrów roku poprzedniego . .	.	.	.	163	454	494	408	736	512	Rayés d. registres de l'année précédente
Województwa										**Départements**
M. st. Warszawa . . .	503	291	341	507	549	592	715	756	769	Ville de Warszawa
Warszawskie	32	24	32	43	51	60	70	69	61	Warszawa
Łódzkie	94	46	71	108	106	113	121	115	111	Łódź
Kieleckie	50	34	41	56	69	74	74	86	85	Kielce
Lubelskie	40	27	45	74	58	63	90	72	65	Lublin
Białostockie	25	18	28	35	35	52	55	48	44	Białystok
Wileńskie	14	36	38	64	63	86	100	87	83	Wilno
Nowogródzkie	3	—	3	5	10	10	14	16	13	Nowogródek
Poleskie	4	2	8	19	24	21	35	25	21	Polesie
Wołyńskie	6	5	15	30	34	39	46	33	40	Wołyń
Poznańskie	152	82	130	176	231	265	321	328	316	Poznań
Pomorskie	22	37	54	64	78	80	109	108	114	Pomorze
Śląskie	23	8	106	88	107	106	143	153	158	Śląsk
Krakowskie	111	74	81	132	137	151	193	165	166	Kraków
Lwowskie	162	117	117	186	196	233	226	234	253	Lwów
Stanisławowskie . . .	4	9	10	14	16	25	30	26	34	Stanisławów
Tarnopolskie	—	—	2	5	6	5	11	8	16	Tarnopol
Niepodane	10	5	—	—	—	—	—	—	—	Inconnu
Język:										**Langue:**
Polski	891	664	908	1 300	1 439	1 584	1 866	1 928	1 972	Polonaise
Ukraiński	51	35	36	63	70	87	99	86	80	Ukrainienne
Białoruski	6	9	5	11	14	23	29	15	12	Biélorusse
Niemiecki	70	33	86	87	92	98	116	112	106	Allemande
Żydowski	154	52	66	104	110	139	171	127	122	Juive
Hebrajski	23	8	6	15	17	15	24	19	16	Hébraïque
Rosyjski	28	7	10	12	18	17	21	11	13	Russe
Litewski		3	2	3	3	5	9	8	6	Lithuanienne
Czeski		—	—	—	1	1	2	2	2	Tchèque
Francuski		3	2	8	4	3	10	13	12	Française
Angielski	32	1	—	2	2	2	5	6	4	Anglaise
Łaciński		—	—	—	—	—	—	1	2	Latine
Rumuński		—	—	—	—	—	—	—	1	Roumaine
Esperanto		—	1	1	1	1	1	1	1	Espéranto
Częstość wychodzenia:										**Périodicité:**
Codziennie	174	130	151	162	165	179	213	212	204	Tous les jours
2—4 razy tygodniowo .	67	23	96	110	126	121	135	115	129	2—4 fois par semaine
Raz tygodniowo	356	209	298	401	484	509	588	497	489	Une fois par semaine
2—3 razy miesięcznie .	172	106	166	224	224	252	272	269	270	2—3 fois par mois
Raz miesięcznie	278	186	307	503	558	638	826	807	846	Une fois par mois
Raz na 2 miesiące . . .	12	7	15	17	22	26	36	33	32	Tous les 2 mois
Raz na 3 miesiące . . .	17	25	27	59	72	107	134	153	148	Une fois par trimestre
Nieregularnie i inne . .	75	103	60	123	114	139	127	82	123	Irrégulièrem. et autres
Częstość wychodzenia niepodana	104	26	2	7	6	4	22	161	108	Périodicité inconnue

Tabl. 15. Ruch czasopism z uwzględnieniem treści

Mouvement des périodiques d'après leur matière

1926—1930

Treść czasopism	Czasopisma — *Périodiques*										Matière des périodiques
	Ogółem — *Total*						Zachowano w rejestrach z 1929 r. *Retenus dans les registrées de 1929*	Wciągnięto do rejestrów w 1930 r. *Enregistrés en 1930*		Usunięto z rejestrów w 1930 r. *Rayés des registres en 1930*	
	1926	1927	1928	1929	1930 Czasopisma *Périodiques*	1930 Numery *Numéros*		wznowione *renouvelés*	nowozałożone *nouv. fondés*		
Ogółem w rejestrach:											**Total dans les registr.:**
Czasopisma	1 771	1 975	2 353	2 329	2 349	.	1 817	71	461	512	**Périodiques**
Numery	.	.	.	105 312	.	102 398	95 045	1 520	5 833	—	**Numéros**
Czasopisma naukowe	216	260	315	298	284	2 752	243	6	35	55	Périod. scientifiques
w tem: bibljografja, bibljotekoznawstwo, księgarstwo	17	32	45	38	30	329	22	1	7	16	dont: bibliographie, bibliothéconomie, librairie
medycyna i higjena . .	40	48	61	69	71	748	61	—	10	8	médecine et hygiène
prawo	13	17	24	22	22	242	18	1	3	4	droit
pedagogika (wychowanie i oświata)	94	101	108	91	90	960	82	1	7	9	pédagogie (éducation, instruction)
Czasop. religijne . .	109	131	182	205	207	3 937	181	3	23	24	Périod. religieux
„ urzędowe .	115	133	140	138	135	5 956	125	3	7	13	Public. officielles
„ samorząd. .	29	33	50	51	51	1 533	40	5	6	11	Public. municipales
Czasopisma spółdzielcze	9	8	17	17	13	275	12	—	1	5	Public. de s-tés coopératives
Czasopisma ubezpieczeniowe . . .	5	9	7	6	7	77	5	—	2	1	Publications de s-tés d'assurance
Czasop. gospodarcze, ogłoszeniowe . . .	77	73	117	123	123	2 730	84	2	37	39	Économie, publicité
Czasop. ogólno-informacyjne, literackie	622	660	779	713	730	72 636	541	12	177	172	Renseignements divers, littérature
Czasopisma ilustrowane, rozrywkowe	53	39	42	30	37	1 694	22	3	12	8	Illustrations, magazines
Czasopisma humorystyczno-satyryczne	26	23	22	23	25	568	14	—	11	9	Satire et journaux amusants
Czasopisma ilustrowane dla kobiet .	6	15	13	11	11	237	11	—	—	—	Illustrations pour femmes
Teatr, sztuka, muzyka, kino, radjo .	48	47	59	57	53	985	40	2	11	17	Théâtre, beaux-arts, musiq., cinéma, radio
Czasop. wydawane przez młodzież . .	103	99	146	164	182	1 123	110	18	54	54	Périodiques rédigés par la jeunesse
Czasop. dla dzieci i młodzieży . . .	26	41	40	44	41	592	34	3	4	10	Périod. pour enfants et jeunesse
Rolnictwo	25	32	43	45	43	1 115	34	3	6	11	Agriculture
Leśnictwo	5	5	5	5	5	136	5	—	—	—	Sylviculture
Ogrodnictwo . .	3	4	6	5	4	52	4	—	—	1	Horticulture
Hodowla	13	17	20	19	20	390	18	—	2	1	Élevage
Łowiectwo	3	2	1	2	2	76	2	—	—	—	Vénerie
Technika i przemysł	53	65	73	77	75	1 468	62	3	10	15	Technique et industr.
Wojskowość . . .	7	10	18	18	18	275	17	—	1	1	Art militaire
Automobilizm . . .	4	4	6	10	12	179	6	1	5	4	Automobilisme
Lotnictwo	8	7	9	8	5	46	5	—	—	3	Aéronautique
Żegluga	2	4	4	4	4	53	4	—	—	—	Navigation
Sport	19	22	27	33	35	691	20	1	14	13	Sport
Harcerstwo	12	12	11	9	11	97	8	—	3	1	Scouting
Organy zrzeszeń zawodowych:											Organes des associations professionnel.:
Komunikacja . .	12	16	19	21	21	294	18	—	3	3	Communications
Urzędnicy państwowi, bankowi i handlowi . .	28	26	36	40	40	424	36	1	3	4	Employés d'État, de banque et de commerce
Inne	51	83	84	99	118	1 295	82	4	32	17	Autres
Różne	55	62	21	30	24	351	22	1	1	8	Divers
Treść niepodana .	27	33	41	24	13	361	12	—	1	12	Matière inconnue

Tabl. 16. Czasopisma według języka i treści

Périodiques d'après la langue et la matière

1930

Treść czasopism	Czasopisma ogółem *Total des périodiques*	Język — *Langue*									Matière des périodiques
		polski *polonaise*	ukraiński *ukrainienne*	białoruski *biélorusse*	niemiecki *allemande*	żydowski *juive*	hebrajski *hébraïque*	rosyjski *russe*	litewski *lithuanienne*	inny *autre*	
Ogółem w rejestrach . . .	2 349	1 972	80	12	106	122	16	13	6	22	**Total dans les registres**
Czasopisma naukowe . . .	284	253	13	1	2	6	—	1	1	7	Périodiques scientifiques
w tem: bibljografja, bibljotekoznawstwo, księgarstwo . . .	30	30	—	—	—	—	—	—	—	—	dont: bibliographie, bibliothéconomie, librairie
medycyna i higjena	71	65	—	—	—	4	—	—	—	2	médecine et hygiène
prawo	22	19	1	—	1	—	—	—	—	1	droit
pedagogika, (wychowanie i oświata)	90	77	8	—	1	2	—	1	1	—	pédagogie (éducation, instruction)
Czasopisma religijne . . .	207	161	10	2	20	3	4	6	—	1	Périodiques religieux
„ urzędowe . .	135	134	—	—	—	—	—	—	—	1	Publications officielles
„ samorządowe	51	51	—	—	—	—	—	—	—	—	„ municipales
„ spółdzielcze .	13	8	4	—	—	1	—	—	—	—	Public. de s-tés coopératives
„ ubezpieczen. .	7	7	—	—	—	—	—	—	—	—	Public. de s-tés d'assurance
„ gospodarcze, ogłoszeniowe	123	110	1	—	4	2	—	—	—	6	Économie, publicité
Czasopisma ogólno-informacyjne-literackie . . .	730	535	31	6	51	88	4	5	4	6	Renseignements divers, littérature
Czasopisma ilustrowane, rozrywkowe	37	31	2	—	1	3	—	—	—	—	Illustrations, magazines
Czasopisma humorystyczno-satyryczne	25	23	1	—	—	1	—	—	—	—	Satire et journaux amusants
Czasopisma ilustrowane dla kobiet	11	10	—	—	—	—	—	—	—	1	Illustrations pour femmes
Teatr, sztuka, muzyka, kino, radjo	53	48	2	1	1	1	—	—	—	—	Théâtre, beaux-arts, musique, cinéma, radio
Czasopisma wydawane przez młodzież	182	174	—	2	2	1	2	1	—	—	Périodiques rédigés par la jeunesse
Czasopisma dla dzieci i młodzieży	41	24	4	—	5	6	2	—	—	—	Périodiques pour enfants et jeunesse
Rolnictwo	43	35	2	—	6	—	—	—	—	—	Agriculture
Leśnictwo	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	Sylviculture
Ogrodnictwo	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	Horticulture
Hodowla	20	17	1	—	2	—	—	—	—	—	Élevage
Łowiectwo	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	Vénerie
Technika i przemysł . . .	75	71	1	—	—	3	—	—	—	—	Technique et industrie
Wojskowość	18	17	1	—	—	—	—	—	—	—	Art militaire
Automobilizm	12	12	—	—	—	—	—	—	—	—	Automobilisme
Lotnictwo	5	5	—	—	—	—	—			—	Aéronautique
Żegluga	4	4	—	—	—	—	—	—	—		Navigation
Sport	35	30	1	—	2	2	—	—	—	—	Sport
Harcerstwo	11	10	—	—	—	—	1	—	—	—	Scouting
Organy zrzeszeń zawodowych:											Organes des associations professionnelles:
Komunikacja	21	20	—	—	1	—	—	—	—	—	Communications
Urzędnicy państwowi, bankowi i handlowi .	40	33	1	—	4	2	—	—	—		Employés d'État, de banque et de commerce
Inne	118	110	2	—	3	2	1	—	—	—	Autres
Różne	24	23	1	—	—	—	—	—	—	—	Divers
Treść niepodana	13	5	2	—	2	1	2	—	1	—	Matière inconnue

Tabl. 17. Czasopisma według języka i województw

Périodiques d'après la langue et par départements

1930

Wyszczególnienie	Ogółem—*Total*		Czasopisma — *Périodiques* — Język — *Langue*											Spécification
	Czasopisma *Périodiques*	Numery *Numéros*	polski *polonaise*	ukraiński *ukrainienne*	białoruski *biélorusse*	niemiecki *allemande*	żydowski *juive*	hebrajski *hébraïque*	rosyjski *russe*	litewski *lithuanienne*	francuski *française*	angielski *anglaise*	inny *autre*	
Ogółem w rejestrach w 1929 r.	2 329	105 312	1 928	86	15	112	127	19	11	8	13	6	4	Total des période. dans les registres en 1929
Usunięto z rejestrów w 1930 r.	512	—	420	14	10	8	37	13	1	2	3	3	1	Rayés des registres en 1930
Zachowano w rejestrach z 1929 r.	1 817	95 045	1 508	72	5	104	90	6	10	6	10	3	3	Retenus dans les registres de 1929
Wciągnięto do rejestrów w 1930 r.	532	7 353	464	8	7	2	32	10	3	—	2	1	3	Nouvellement enregistrés en 1930
wznowione	71	1 520	61	3	1	—	3	3	—	—	—	—	—	renouvelés
nowozałożone . . .	461	5 833	403	5	6	2	29	7	3	—	2	1	3	nouv. fondés
Ogółem w rejestrach w 1930 r.														**Total des période. dans les registres en 1930**
Czasopisma	2 349	.	1 972	80	12	106	122	16	13	6	12	4	6	**Périodiques**
Numery . .	.	102 398	80 167	1 969	128	10 721	7 745	136	851	161	374	49	97	**Numéros**
Miasta Czasopisma	2 297	.	1 924	80	12	103	122	16	13	6	12	4	5	Période. Villes
Miasta Numery .	.	101 467	79 504	1 969	128	10 503	7 745	136	851	161	374	49	47	Numéros Villes
Wieś Czasopisma	52	.	48	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	Période. Villag.
Wieś Numery .	.	931	663	—	—	218	—	—	—	—	—	—	50	Numéros Villag.
Województwa														**Départements**
M. st. Warszawa .	769	25 432	703	3	2	1	38	5	4	—	7	4	2[a]	V. de Warszawa
Warszawskie . .	61	1 834	60	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Warszawa
Łódzkie	111	8 981	77	2	—	11	15	4	2	—	—	—	—	Łódź
Kieleckie	85	3 020	78	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	Kielce
Lubelskie	65	2 502	51	1	—	—	13	—	—	—	—	—	—	Lublin
Białostockie . . .	44	2 703	32	—	—	—	10	2	—	—	—	—	—	Białystok
Wileńskie	83	3 994	50	—	10	—	13	2	2	6	—	—	—	Wilno
Nowogródzkie . .	13	595	9	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	Nowogródek
Poleskie	21	977	14	—	—	—	6	—	1	—	—	—	—	Polesie
Wołyńskie . . .	40	943	25	2	—	1	6	2	3	—	—	—	1[b]	Wołyń
Poznańskie . . .	316	19 807	276	—	—	39	—	—	1	—	—	—	—	Poznań
Pomorskie . . .	114	9 037	102	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	Pomorze
Śląskie	158	9 799	119	—	—	38	1	—	—	—	—	—	—	Śląsk
Krakowskie . . .	166	4 137	155	2	—	—	1	1	—	—	5	—	2[c]	Kraków
Lwowskie	253	7 878	185	61	—	3	3	—	—	—	—	—	1[d]	Lwów
Stanisławowskie .	34	548	23	6	—	1	4	—	—	—	—	—	—	Stanisławów
Tarnopolskie . .	16	211	13	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Tarnopol

a W tem 1 czasopismo w języku czeskim, 1—w rumuńskim.
b W języku czeskim.
c W tem 1 czasopismo w języku łacińskim, 1—esperanto.
d W jęz. łacińskim i greckim.

a Y compris un périodique en tchèque et un périodique en roumain.
b En tchèque.
c Y compris un périodique en latin et un périodique en espéranto.
d En latin et en grec.

Tabl. 18. Czasopisma w niektórych miastach według języka

Périodiques paraissant dans certaines villes d'après la langue

1927—1930

Miasta [a] — *Villes* [a] Język — *Langue*	1927	1928	1929	1930	
	Czasopisma *Périodiques*				Numery *Numéros*
M. st. Warszawa	592	715	756	769	25432
polski — *polonaise*	522	621	676	703	21967
ukraiński — *ukrainienne*	5	6	3	3	26
białoruski — *biélorusse*	—	—	—	2	4
niemiecki — *allemande*	—	—	1	1	4
żydowski — *juive*	46	59	44	38	2 527
hebrajski — *hébraïque*	9	11	12	5	62
rosyjski — *russe*	4	3	4	4	422
francuski — *française*	3	8	9	7	350
angielski — *anglaise*	2	5	6	4	49
czeski — *tchèque*	—	1	1	1	10
rumuński — *roumaine*	—	—	—	1	11
esperanto — *espéranto*	1	1	—	—	—
Płock	9	10	9	10	430
polski — *polonaise*	9	10	9	10	430
Pruszków	1	5	5	5	29
polski — *polonaise*	1	5	5	5	29
Włocławek	13	16	14	14	920
polski — *polonaise*	10	14	14	14	920
żydowski — *juive*	3	2	—	—	—
Kalisz	14	10	11	9	1 501
polski — *polonaise*	10	7	9	7	1 447
ukraiński — *ukrainienne*	2	1	1	1	3
żydowski — *juive*	1	2	1	1	51
hebrajski — *hébraïque*	1	—	—	—	—
Łódź	67	77	72	69	4 965
polski — *polonaise*	43	46	47	41	2 748
ukraiński — *ukrainienne*	1	1	1	1	12
niemiecki — *allemande*	11	13	14	11	1 311
żydowski — *juive*	10	13	6	11	836
hebrajski — *hébraïque*	1	3	3	3	43
rosyjski — *russe*	1	1	1	2	15
Piotrków	7	8	6	6	969
polski — *polonaise*	5	6	4	4	876
żydowski — *juive*	2	2	2	2	93
Radomsko	3	3	5	6	130
polski — *polonaise*	3	3	5	6	130
Sieradz	3	5	4	5	586
polski — *polonaise*	3	5	4	5	586
Częstochowa	21	14	14	19	896
polski — *polonaise*	17	12	12	16	793
żydowski — *juive*	4	2	2	3	103
Kielce	10	16	19	15	449
polski — *polonaise*	9	14	18	15	449
żydowski — *juive*	—	1	1	—	—
hebrajski — *hébraïque*	1	1	—	—	—
Radom	17	16	14	16	667
polski — *polonaise*	15	14	13	15	617
żydowski — *juive*	2	2	1	1	50
Sosnowiec	5	6	13	11	697
polski — *polonaise*	5	6	12	10	687
żydowski — *juive*	—	—	1	1	10
Chełm	8	13	8	6	124
polski — *polonaise*	4	7	4	2	39
ukraiński — *ukrainienne*	2	4	2	1	1
żydowski — *juive*	2	2	2	3	84
Lublin	26	36	31	27	1 943
polski — *polonaise*	25	33	28	23	1 583
żydowski — *juive*	1	3	3	4	360
Siedlce	12	9	9	10	208
polski — *polonaise*	9	7	7	7	111
żydowski — *juive*	3	2	2	3	97
Białystok	20	21	14	12	777
polski — *polonaise*	9	10	10	8	442
żydowski — *juive*	10	10	4	4	335
rosyjski — *russe*	1	1	—	—	—
Grodno	13	13	12	9	1 274
polski — *polonaise*	9	11	9	7	922
białoruski — *biélorusse*	1	—	—	—	—
żydowski — *juive*	3	2	3	2	352
Łomża	8	9	15	9	168
polski — *polonaise*	7	7	12	7	150
żydowski — *juive*	1	2	3	2	18
Wilno	82	100	86	81	3 990
polski — *polonaise*	43	42	47	48	2 137
białoruski — *biélorusse*	21	28	15	10	124
żydowski — *juive*	9	13	13	13	1 313
hebrajski — *hébraïque*	—	1	1	2	13
rosyjski — *russe*	4	6	2	2	242
litewski — *lithuanienne*	5	9	8	6	161
francuski — *française*	—	1	—	—	—
Nowogródek	3	5	5	5	401
polski — *polonaise*	3	5	5	5	401
Brześć n/Bugiem	13	21	16	14	865
polski — *polonaise*	10	14	13	11	505
żydowski — *juive*	2	4	3	3	360
hebrajski — *hébraïque*	—	1	—	—	—
rosyjski — *russe*	1	2	—	—	—
Łuck	17	21	12	15	400
polski — *polonaise*	9	12	7	10	232
ukraiński — *ukrainienne*	3	2	2	2	63
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	52
żydowski — *juive*	3	5	1	1	45
rosyjski — *russe*	1	1	1	1	8
Równe	7	6	7	10	302
polski — *polonaise*	2	2	3	4	75
ukraiński — *ukrainienne*	1	1	—	—	—
żydowski — *juive*	3	2	2	2	149
hebrajski — *hébraïque*	—	—	—	2	4
rosyjski — *russe*	1	1	2	2	74
Bydgoszcz	21	24	19	13	1 209
polski — *polonaise*	12	14	13	7	738
niemiecki — *allemande*	8	9	6	6	471
rosyjski — *russe*	1	1	—	—	—

a Uwzględniono miasta, w których w 1930 r. ukazało się co najmniej 5 czasopism.
a On a pris en considération les villes où il paraissait au-moins 5 périodiques en 1930.

Tabl. 18. Czasopisma w niektórych miastach według języka (dok.)

Périodiques paraissant dans certaines villes d'après la langue (fin)

1927—1930

Miasta [a] — *Villes* [a] Język — *Langue*	1927	1928	1929	1930 Czasopisma *Périodiques*	1930 Numery *Numéros*
Czarnków	4	3	6	5	363
polski — *polonaise*	3	2	5	4	215
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	148
Gniezno	5	6	7	8	589
polski — *polonaise*	5	6	6	7	438
niemiecki — *allemande*	—	—	1	1	151
Inowrocław	4	5	4	5	737
polski — *polonaise*	3	4	2	3	428
niemiecki — *allemande*	1	1	2	2	309
Krotoszyn	2	3	4	5	547
polski — *polonaise*	1	2	3	4	396
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	151
Leszno	4	8	11	9	1 179
polski — *polonaise*	3	7	9	7	727
niemiecki — *allemande*	1	1	2	2	452
Poznań	158	191	195	193	7 380
polski — *polonaise*	140	169	175	175	6 784
niemiecki — *allemande*	18	22	20	18	596
Rawicz	2	3	4	5	807
polski — *polonaise*	1	2	3	4	506
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	301
Śrem	2	5	5	5	441
polski — *polonaise*	2	5	5	5	441
Brodnica	2	3	1	6	202
polski — *polonaise*	2	3	1	6	202
Gdynia	2	4	4	5	531
polski — *polonaise*	2	4	4	5	531
Grudziądz	12	16	13	13	663
polski — *polonaise*	11	15	13	13	663
niemiecki — *allemande*	1	1	—	—	—
Toruń	10	21	24	23	1 402
polski — *polonaise*	9	20	23	23	1 402
niemiecki — *allemande*	1	1	1	—	—
Wąbrzeźno	4	5	6	7	529
polski — *polonaise*	3	4	4	5	323
niemiecki — *allemande*	1	1	2	2	206
Więcbork	7	7	5	5	173
niemiecki — *allemande*	7	7	5	5	173
Bielsko	11	16	18	19	1 792
polski — *polonaise*	2	5	7	8	310
niemiecki — *allemande*	9	11	11	11	1 482
Cieszyn	17	17	18	21	866
polski — *polonaise*	15	14	14	17	692
niemiecki — *allemande*	2	3	3	3	171
żydowski — *juive*	—	—	1	1	3
Katowice	56	75	84	84	4 737
polski — *polonaise*	44	59	69	70	3 551
niemiecki — *allemande*	12	16	15	14	1 186
Królewska Huta	4	6	5	6	382
polski — *polonaise*	4	6	4	5	81
niemiecki — *allemande*	—	—	1	1	301

Miasta [a] — *Villes* [a] Język — *Langue*	1927	1928	1929	1930 Czasopisma *Périodiques*	1930 Numery *Numéros*
Rybnik	3	4	5	5	717
polski — *polonaise*	2	3	3	3	214
niemiecki — *allemande*	1	1	2	2	503
Tarnowskie Góry	2	2	3	5	342
polski — *polonaise*	1	1	2	4	137
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	205
Kraków	127	151	129	133	3 268
polski — *polonaise*	122	140	118	123	3 188
ukraiński — *ukrainienne*	1	2	2	2	5
żydowski — *juive*	3	5	2	1	27
hebrajski — *hébraïque*	1	3	1	—	—
francuski — *française*	—	1	4	5	24
łaciński — *latine*	—	—	1	1	12
esperanto — *espéranto*	—	—	1	1	12
Tarnów	9	15	12	10	210
polski — *polonaise*	9	14	12	9	207
żydowski — *juive*	—	1	—	—	—
hebrajski — *hébraïque*	—	—	—	1	3
Drohobycz	2	2	5	6	112
polski — *polonaise*	2	2	4	5	101
ukraiński — *ukrainienne*	—	—	1	1	11
Jarosław	2	5	5	5	169
polski — *polonaise*	2	5	5	5	169
Lwów	203	192	192	208	6 947
polski — *polonaise*	133	122	131	148	4 944
ukraiński — *ukrainienne*	58	63	57	55	1 649
niemiecki — *allemande*	1	2	2	2	51
żydowski — *juive*	10	4	2	2	301
hebrajski — *hébraïque*	1	—	—	—	—
rosyjski — *russe*	—	1	—	—	—
łaciński — *latine*	—	—	—	1	2
Przemyśl	11	12	11	13	287
polski — *polonaise*	8	7	8	10	218
ukraiński — *ukrainienne*	2	3	2	2	50
żydowski — *juive*	1	2	1	1	19
Żółkiew	2	2	7	6	83
polski — *polonaise*	1	1	5	4	59
ukraiński — *ukrainienne*	1	1	2	2	24
Kołomyja	11	11	9	9	195
polski — *polonaise*	5	5	4	4	137
ukraiński — *ukrainienne*	5	4	5	2	44
żydowski — *juive*	1	2	—	3	14
Stanisławów	11	14	10	16	279
polski — *polonaise*	5	6	6	12	234
ukraiński — *ukrainienne*	4	6	3	2	22
niemiecki — *allemande*	1	1	1	1	12
żydowski — *juive*	1	1	—	1	11
Tarnopol	3	6	3	7	118
polski — *polonaise*	3	4	2	4	95
ukraiński — *ukrainienne*	—	2	1	3	23

[a] Obacz uwagę *a* na str. 1097. [a] Voir la note *a* à la page 1097.

Tabl. 19. Czasopisma według częstości wychodzenia, województw i języka

Périodiques d'après leur périodicité, par départements et d'après la langue 1930

Wyszczególnienie	Ogółem — *Total*		Czasopisma wychodzące — *Périodiques paraissant*								Częstość wychodzenia niepodana *Périodicité inconnue*	Spécification
	Czasopisma *Périodiques*	Numery *Numéros*	Codziennie *Tous les jours*	2—4 razy tygodniowo *2—4 fois par semaine*	Raz tygodniowo *Une fois par semaine*	2—3 razy miesięcznie *2—3 fois par mois*	Raz miesięcznie *Une fois par mois*	Raz na 2 miesiące *Tous les 2 mois*	Raz na 3 miesiące *Une fois par trimestre*	Nieregularnie i inne *Irrégulièrement et autres*		
Ogółem w rejestrach w 1929 r. . .	2 329	105312	212	115	497	269	807	33	153	82	161	Total des périod. dans les registres en 1929
Usunięto z rejestrów w 1930 r. . .	512	—	40	1	117	58	135	7	37	18	99	Rayés des registres en 1930
Zachowano w rejestrach z 1929 r. .	1 817	95 045	172	114	380	211	672	26	116	64	62	Retenus dans les registres de 1929
Wciągnięto do rejestrów w 1930 r. .	532	7 353	32	15	109	59	174	6	32	59	46	Nouvellement enregistrés en 1930
wznowione	71	1 520	3	3	9	6	30	—	6	11	3	renouvelés
nowozałożone	461	5 833	29	12	100	53	144	6	26	48	43	nouv. fondés
Ogółem w rejestrach w 1930 r.												**Total des périod. dans les registres en 1930**
Czasopisma	2 349	.	204	129	489	270	846	32	148	123	108	**Périodiques**
%	*100,0*	.	*8,7*	*5,5*	*20,8*	*11,5*	*36,0*	*1,4*	*6,3*	*5,2*	*4,6*	%
Numery	.	102398	54 715	14 240	17 948	4 660	7 524	160	433	2 148	570	**Numéros**
Na 1 czasopismo numerów	.	44	268	110	37	17	9	5	3	17	5	Nombre de numéros par périodique
Miasta { Czasopisma	2 297	.	204	126	484	263	822	31	144	120	103	Périod. } Villes
Miasta { Numery .	.	101467	54 715	13 853	17 723	4 584	7 320	155	426	2 142	549	Numéros } Villes
Wieś { Czasopisma	52	.	—	3	5	7	24	1	4	3	5	Périod. } Villages
Wieś { Numery .	.	931	—	387	225	76	204	5	7	6	21	Numéros } Villages
Czasopisma w miejscowościach wydających pism 1	111	3 152	4	11	18	16	42	2	7	4	7	Périodiques dans les localités ayant périod. 1
2	80	3 769	4	17	20	7	19	1	2	6	4	2
3	78	4 934	8	26	19	6	13	1	2	—	3	3
4	68	5 164	12	13	20	5	12	—	1	2	3	4
5 i więcej	2 012	85 379	176	62	412	236	760	28	136	111	91	5 et plus
Województwa												**Départements**
M. st. Warszawa .	769	25 432	47	8	138	109	309	10	64	48	36	V. de Warszawa
Warszawskie . . .	61	1 834	6	—	13	8	21	—	8	3	2	Warszawa
Łódzkie	111	8 981	23	1	31	10	33	—	1	6	6	Łódź
Kieleckie	85	3 020	7	3	20	8	27	3	3	5	9	Kielce
Lubelskie	65	2 502	5	—	18	6	23	1	4	5	3	Lublin
Białostockie	44	2 703	11	1	11	1	13	1	—	3	3	Białystok
Wileńskie	83	3 994	12	2	8	14	31	3	3	7	3	Wilno
Nowogródzkie . . .	13	595	1	—	7	1	3	—	—	1	—	Nowogródek
Poleskie	21	977	2	—	6	1	5	1	3	2	1	Polesie
Wołyńskie	40	943	—	2	14	5	12	—	1	2	4	Wolyń
Poznańskie	316	19 807	35	50	65	31	94	3	18	12	8	Poznań
Pomorskie	114	9 037	17	36	29	8	15	—	3	5	1	Pomorze
Śląskie	158	9 799	16	21	36	16	52	—	1	7	9	Silésie
Krakowskie	166	4 137	7	1	28	15	86	4	15	6	4	Kraków
Lwowskie	253	7 878	15	4	49	27	107	5	23	9	14	Lwów
Stanisławowskie .	34	548	—	—	12	8	11	—	1	—	2	Stanisławów
Tarnopolskie . . .	16	211	—	—	4	2	4	1	—	2	3	Tarnopol
Język:												**Langue:**
Polski	1 972	80 167	161	98	378	233	728	28	135	110	101	Polonaise
Ukraiński	80	1 969	1	4	20	11	35	1	5	2	1	Ukrainienne
Białoruski	12	128	—	—	4	3	2	1	—	2	—	Biélorusse
Niemiecki	106	10 721	18	24	23	10	25	—	4	2	—	Allemande
Żydowski	122	7 745	20	1	60	8	24	2	3	3	1	Juive
Hebrajski	16	136	—	—	1	3	9	—	—	1	2	Hébraïque
Rosyjski	13	851	3	1	2	—	5	—	—	1	1	Russe
Litewski	6	161	—	1	—	2	3	—	—	—	—	Lithuanienne
Czeski	2	60	—	—	1	—	1	—	—	—	—	Tchèque
Francuski	12	374	1	—	—	—	7	—	1	1	2	Française
Angielski	4	49	—	—	—	—	3	—	—	1	—	Anglaise
Laciński	2	14	—	—	—	—	2	—	—	—	—	Latine
Rumuński	1	11	—	—	—	—	1	—	—	—	—	Roumaine
Esperanto	1	12	—	—	—	—	1	—	—	—	—	Espéranto

Tabl. 20. Czasopisma według roku założenia, języka i grup województw

Périodiques d'après l'année de fondation, la langue et par groupes de départements 1930

Wyszczególnienie	Czasopisma ogółem *Total des périodiques*	Rok założenia — *Année de fondation* 1930	1929	1928	1927	1926	1925	1924	1923	1922	1921	1918 do *à* 1920	1915 do *à* 1917	1914 i wcześniej *1914 et plus tôt*	Niepodany *Inconnue*	Spécification
Ogółem 1925	1 606	.	.	.	.	.	530	306	145	119	84	159	38	206	19	1925 Total
1926	1 771	.	.	.	.	576	280	176	133	97	76	167	39	220	7	1926
1927	1 975	.	.	.	539	346	209	166	127	89	68	167	37	227	—	1927
1928	2 353	.	.	548	421	286	197	152	118	91	72	171	37	249	11	1928
1929	2 329	.	550	335	241	193	165	124	102	80	73	148	37	260	21	1929
Usunięto z rejestrów w 1930 r.	512	.	228	114	49	38	23	12	9	4	4	12	1	12	6	Rayés des registres en 1930
Zachowano w rejestrach z r. 1929	1 817	.	322	221	192	155	142	112	93	76	69	136	36	248	15	Retenus dans les registres de 1929
Wciągnięto do rejestrów w 1930 r.	532	461	23[a]	10	6	10	4	1	—	4	2	2	--	8	1	Nouvellement enregistrés en 1930
Ogółem w rejestrach w 1930 r.	**2 349**	**461**	**345**	**231**	**198**	**165**	**146**	**113**	**93**	**80**	**71**	**138**	**36**	**256**	**16**	**Total des période. dans les registres en 1930**
Język:																**Langue:**
Polski	1 972	403	302	182	161	133	120	85	79	72	63	120	31	207	14	Polonaise
Ukraiński	80	5	11	14	11	6	10	3	1	2	3	4	—	10	—	Ukrainienne
Białoruski	12	6	2	1	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	Biélorusse
Niemiecki	106	2	7	6	5	7	6	9	7	3	5	10	4	35	—	Allemande
Żydowski	122	29	15	21	15	11	6	11	5	2	--	4	—	3	—	Juive
Hebrajski	16	7	3	1	1	2	1	1	—	—	—	--	--	—	--	Hébraïque
Rosyjski	13	3	1	2	1	2	—	3	—	1	--	—	--	—	—	Russe
Litewski	6	—	1	1	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Lithuanienne
Czeski	2	1	—	—	—	1	--	—	—	—	—	—	—	--	--	Tchèque
Francuski	12	2	2	2	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	2	Française
Angielski	4	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	--	—	—	Anglaise
Łaciński	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Latine
Rumuński	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Roumaine
Esperanto	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	Espéranto
Województwa:																**Départements:**
Centralne	1 135	233	182	113	98	95	66	62	48	40	30	72	17	74	5	Du centre
Wschodnie	157	37	33	19	18	11	6	10	8	2	5	3	3	—	2	De l'est
Zachodnie	588	86	68	57	49	34	43	25	24	25	19	44	8	102	4	De l'ouest
Południowe	469	105	62	42	33	25	31	16	13	13	17	19	8	80	5	Du sud

a Czasopisma, które wychodziły już w 1929 r., jednak dopiero w 1930 r. zostały wciągnięte do rejestrów.
a Périodiques, paraissant en 1929, mais portés sur les registres seulement en 1930.

Tabl. 21. Punkty wydawnicze według liczby czasopism

Localités d'édition d'après le nombre de periodiques 1930

Miejsce wydania	Liczba punktów wydawniczych — *Nombre de localités d'édition* Ogółem *Total*	w których ukazuje się czasopism — *avec le nombre de périodiques* 1	2	3	4	5—9	10—19	20—49	50—99	100 i więcej *et plus*	Lieu d'édition
Ogółem 1927	209	84	47	21	13	18	15	4	3	4	1927 Total
1928	240	100	38	34	11	29	15	6	2	5	1928
1929	245	101	47	28	17	24	19	2	3	4	1929
1930	249	111	40	26	17	28	17	3	3	4	1930
Czasopisma	**2 349**	**111**	**80**	**78**	**68**	**174**	**230**	**71**	**234**	**1 303**	**Périodiques**
Punkty wydawnicze											**Localités d'édition**
Miasta	202	67	39	24	17	28	17	3	3	4	Villes
Wieś	47	44	1	2	—	—	—	—	—	—	Villages
Centralne	94	53	13	7	2	8	8	1	1	1	Du centre
Wschodnie	20	7	3	1	4	1	3	—	1	—	De l'est
Zachodnie	87	25	16	16	9	14	3	2	1	1	De l'ouest
Południowe	48	26	8	2	2	5	3	—	—	2	Du sud

Statystyka produkcji roślinnej w Niemczech

Metoda indywidualna czy szacunkowa

Indywidualna metoda dochodzeń statystycznych z zakresu produkcji roślinnej, stosowana przez Główny Urząd Statystyczny od 1928 r., była atakowana przez czynniki samorządowe z punktu widzenia zarówno przeciążenia pracą, jak też ścisłości danych tą drogą otrzymywanych. W sprawie tych dochodzeń zabierali również głos Jan Strzelecki i Stefan Schmidt na łamach czasopisma *Rolnictwo* oraz M. Przypkowski w *Kwartalniku Statystycznym.*

W związku z powyższem Główny Urząd Statystyczny przystąpił do badań metod stosowanych w innych państwach przy zbieraniu danych z dziedziny produkcji roślinnej oraz kwestji ścisłości danych osiągniętych przez zastosowanie tych metod.

Artykuł niniejszy ma na celu zorjentowanie się w metodzie dochodzeń i ścisłości danych statystyki produkcji roślinnej w Niemczech, gdzie jest ona prowadzona już od lat kilkudziesięciu i wypróbowane zostały zarówno metoda dochodzeń indywidualna jak szacunkowa, z których ostatnia w znacznym stopniu odciąża samorządy.

Jednolita statystyka produkcji roślinnej Rzeszy Niemieckiej została zapoczątkowana spisem użytków i upraw przeprowadzonym w 1878 r. Ustalono, że spis taki winien być przeprowadzany stale co pięć lat, w międzyczasie zaś corocznie winny być dokonywane dochodzenia powierzchni upraw oraz plonów w celu określenia wysokości zbiorów. Plan powyższy motywowano tem, że spis powierzchni użytków daje możność skontrolowania ścisłości dokonywanych corocznie dochodzeń z zakresu poszczególnych upraw. Powtarzanie zaś corocznie spisu użytków obciąża nadmierną pracą wykonywające go gminy, nie dając przytem efektu odpowiadającego nakładowi pracy, gdyż w użytkowaniu ziemi z roku na rok nie zachodzą naogół poważniejsze zmiany.

Powyższy punkt widzenia uległ jednak w ciągu lat zmodyfikowaniu. Powodem zmiany były ujemne rezultaty osiągane przy corocznych dochodzeniach, dotyczących upraw, a mianowicie liczne niedokładności, które powstawały z powodu nieobejmowania całkowitego obszaru użytków przy ustalaniu obszaru poszczególnych upraw. Przeprowadzając bowiem dochodzenia coroczne, ograniczano się do zapytywania o powierzchnię uprawioną pod najważniejsze ziemiopłody, co uniemożliwiało sprawdzenie zupełności otrzymanych danych. Ograniczenie zaś dochodzeń corocznych jedynie do najważniejszych upraw prowadzono w celu nieobciążania organów wykonawczych nadmierną pracą oraz przyspieszenia odpowiedzi. Od 1920 roku po doświadczeniach, które w krótkości postaramy się w dalszym ciągu niniejszego artykułu zobrazować, zmieniono dla Rzeszy metodę dochodzeń corocznych rozszerzając ich zakres do wszystkich upraw i wprowadzając od 1925 r. dla Prus tak zwany skrócony spis, umożliwiając w ten sposób kontrolę coroczną danych dotyczących powierzchni upraw. Spis szczegółowy użytków został w ten sposób sprowadzony do właściwej swej roli, szczegółowych badań nad użytkowaniem ziemi bez ubocznych celów kontroli dorocznych dochodzeń. Zarówno spis użytków, jak i coroczne dochodzenia powierzchni upraw przeprowadzane są za pośrednictwem władz gminnych, natomiast ustalanie wysokości plonów należy do zadań korespondentów rolnych.

Ścisłość danych statystycznych

Przedewszystkiem zapoznamy się z poglądem niemieckich kół fachowych na kwestję ścisłości danych statystycznych, otrzymywanych drogą dochodzeń indywidualnych i szacunkowych. Kwestja ścisłości danych statystycznych, dotyczących produkcji roślinnej wystąpiła ze szczególną ostrością w czasie ostatniej wojny światowej.

Ze względu na konieczność opracowania jak najdokładniejszego planu wyżywienia armji i ludności cywilnej, władze Rzeszy Niemieckiej przeprowadzały w ciągu lat wojennych indywidualną statystykę zasiewów i zbiorów najważniejszych ziemiopłodów. Dochodzenia te były dokonywane pod grozą kar za niewypełnienie kwestjonarjuszów przez poszczególne gospodarstwa, jak również za składanie fałszywych zeznań. Rezultat tych dochodzeń był ten, że przy pierwszym i drugim spisie przeprowadzonym w czasie wojny w 1915 r. i 1916 r., powierzchnia zarówno poszczególnych upraw jak i ogółu ziemi ornej okazała się znacznie niższa od przedwojennej.

I tak np. w stosunku do danych spisu użytków i upraw z 1913 r. powierzchnia pod zbożami zmniejszyła się o 14%, pod ziemniakami aż o 20%.

Na podstawie tych rezultatów rozpoczęła się naganka na przedwojenną metodę zbierania danych statystycznych opartą na szacunku. Twierdzono, że drogą tą otrzymywano stale większą powierzchnię od istotnie uprawianej. Obstawano przy tem, że jedynie przy metodzie indywidualnych dochodzeń osiąga się dane zgodne z rzeczywistością.

Następne lata, zwłaszcza począwszy od 1919 r.' zadały kłam faktyczny temu twierdzeniu. Okazało się, że powierzchnia użytków rolniczych, obliczana w r. 1913 na 29,7 miljonów *ha* (na obszarach należących na mocy traktatu wersalskiego do Niemiec), spadła w r. 1919 na 26,6, podniosła się zaś w 1925 r. do 28,5 a w 1927 r. do 29,4 miljonów *ha*.

To szybkie zwiększanie się, przy przeprowadzaniu dochodzeń, sumy ogólnej powierzchni użytków tłumaczy się głównie przejściem od wadliwie pomyślanej metody indywidualnej do racjonalnie ujętej metody szacunkowej.

W czasie wojny i w 1919 r. objęto dochodzeniami jedynie najważniejsze produkty rolne, nie uzyskując wskutek tego możności sprawdzenia danych, jakie otrzymywano. Od 1920 r. przystąpiono do zbierania danych dotyczących upraw, obejmujących całą ziemię orną, przyczem jako przedmiot dochodzeń wyznaczono gminę. W ten sposób stworzono możność porównania danych z katastrem, względnie danemi spisu użytków i upraw z 1913 r., opartego na zasadach podobnych jak dla spisu z 1927 r. Prusy poszły jeszcze dalej, wprowadzając do corocznych dochodzeń upraw wszystkie użytki i nieużytki i przeprowadzając w ten sposób corocznie tak zwany skrócony spis użytków i upraw, o czem pomówimy obszerniej w następnym rozdziale. Stosując tę metodę, zbliżono się do wyników spisu z 1913 r. czyli wykryto nieujawnioną, wskutek stosowanej w czasie wojny fałszywej metody dochodzeń, powierzchnię użytków.

Okazało się więc, że indywidualna metoda, o ile jest fałszywie stosowana, może dać mimo rygorów z nią związanych o wiele gorsze wyniki od metody szacunkowej.

W związku z powyższem wywiązała się dyskusja na temat, która z tych dwóch metod stosowana racjonalnie, t. j. przy możliwie jak najdalej wprowadzonej kontroli oraz eliminowaniu tych czynników, które wpływały w czasie gospodarki przymusowej, jaka obowiązywała w czasie wojny, na podawanie liczb mniejszych od rzeczywistych, może dać lepsze rezultaty. Pogląd rzeczowy na ten temat wypowiedział Dr. Piotr Quante w *Preussische Statistik* z 1924 i 1928 r. Zasadnicze wywody autora przytaczamy tu dosłownie: „Postaramy się zbadać, jak dalece leży to w istocie statystyki upraw, iż indywidualne dochodzenia mogą nie dawać lepszych rezultatów od dochodzeń opartych na szacunku. Przy ustalaniu powierzchni upraw różnica między metodą indywidualną i szacunkową jest właściwie różnicą gradualną. Chcąc ustalić powierzchnię upraw danego obszaru, gminy, lub powiatu, można byłoby iść drogą mierzenia powierzchni uprawionej poszczególnym ziemiopłodem, otrzymując przez sumowanie ogólną ilość ziemi znajdującej się w danej uprawie. Byłaby to metoda najściślejsza, możliwa do zastosowania jedynie bardzo rzadko, ze względu na koszta i trudności z nią związane i z tego też powodu, w stosunku do wszystkich poszczególnych ziemiopłodów, nie do przeprowadzenia. Ze względu na to trzeba się ograniczyć do zapytywania gospodarzy o obszary zajęte pod poszczególne uprawy w ich gospodarstwach. Ta metoda dochodzeń jest więc tylko o tyle indywidualna, że urzędy statystyczne zwracają się do poszczególnych jednostek wewnątrz gminy lub powiatu. Jednostki te podają już jednak sumaryczne liczby dotyczące poszczególnych upraw we własnych gospodarstwach, które jednak często, w razie nierozporządzania ściślej ustalonemi danemi lub nawet ściślejszem wyobrażeniem o wielkości posiadanego gospodarstwa, jedynie szacunkowo zostają ujęte. Poszczególny obszar upraw nie stanowi tu więc przedmiotu dochodzeń, trzeba się bowiem zadowolnić danemi sumarycznemi gospodarstw, które w dalszym ciągu muszą być dodawane w celu otrzymania obszaru zajętego przez poszczególne uprawy w gminie, w powiecie i t. d. Zasadniczo zatem nie różni się to dochodzenie od szacunkowego ujęcia zagadnienia przez władzę gminną w całej gminie. W ostatnim przypadku powiększony zostaje jedynie obszar dochodzeń z pojedyńczego gospodarstwa do gminy— jedynie granice gospodarstwa zostają rozszerzone. Zagadnienie polega wyłącznie na tem, czy wykonawcy dochodzeń są w możności objąć sumaryczną wielkość obszaru znajdującego się pod poszczególnemi uprawami na danem terytorjum. Mimo to, że władza gminna nie jest w stanie przeprowadzić pomiaru wielkości obszaru poszczególnych upraw, co każdy z gospodarzy na podstawie katastru względnie łatwo dokonać może, to jednak może ona przy pomocy rzeczoznawców odtworzyć rzeczywisty obraz obszarów poszczególnych upraw. Sposób wyłącznie oszacowania stosowany corocznie we wszystkich gminach Rzeszy, nie może dawać gorszych wyników od stosowanego przez poszczególnego gospodarza, zwłaszcza gdy raz został on gruntownie przeprowadzony przy użyciu wszelkich środków pomocniczych, (ustalenie powierzchni użytków według katastru, badań typowych gospodarstw i t. p.) a następnie corocznie obserwowane są odchylenia. Mniejsza ścisłość przy sumiennem wykonaniu może nie być wcale związana z tą metodą. Jeśliby każdy gospodarz przejęty był myślą jak najsumienniejszego podawania żądanych od niego danych, to naturalnie,

biorąc pod uwagę znajomość własnego gospodarstwa, należałoby się oświadczyć za dochodzeniami indywidualnemi. Dochodzenia szacunkowe jednak mają jedną dobrą stronę, której dochodzenia indywidualne mieć nie mogą, a mianowicie: szacunek odbywa się każdorazowo w granicach gminy, nie można zatem otrzymać w rezultacie ani mniejszej, ani większej powierzchni od ogółu użytków wykazanych katastralnie. Przy indywidualnych zaś dochodzeniach, nie posługujących się lub nie mogących posługiwać się katastrem (np. wskutek połączenia całej powierzchni będącej własnością danego gospodarstwa w jedną całość gospodarczą), dochodzenie to traci znacznie na wartości i ścisłość tegoż może w niczem nie przewyższać szacunkowego. Musi ono jednak ustępować temu ostatniemu wówczas, jeśli u pojedyńczych gospodarzy występuje świadomie lub nieświadomie tendencja do podawania fałszywych danych w pewnym określonym kierunku, a takie tendencje można szczególnie zauważyć w chwilach trudnej sytuacji gospodarczej, specjalnie w średnich i małych gospodarstwach, których kierownicy obawiają się następstw podatkowych lub innych niewygodnych dla siebie skutków. Gra też pewną rolę skłonność zaokrąglania raczej w dół".

Pozatem niemiecki urząd statystyczny, stosując metodę szacunkową przy przeprowadzaniu bardzo szczegółowych badań dotyczących użytków i upraw przy spisach, uwzględniał również trudności, a nawet często niemożliwość udzielenia właściwych odpowiedzi przez większość drobnych rolników.

Spis użytków (Bodenbenutzungserhebung)

Jak to zaznaczyliśmy na wstępie, pierwszy spis użytków przeprowadzony został na terenie całej Rzeszy Niemieckiej w 1878 r., następne miały być dokonywane w odstępach pięcioletnich. Termin ten jednak został dotrzymany jedynie dla następnego spisu, który się odbył w 1883 r. W roku 1892 postanowiono spis powtarzać w odstępach dziesięcioletnich. Poczem nastąpił spis trzeci w 1893 r., czwarty jednak już w 1900, piąty—w 1913, szósty i ostatni w 1927 r.

Na podstawie badań osiąganych każdorazowo wyników metoda dochodzeń w zakresie spisu użytków podlegała w ciągu lat zmianom. W niniejszym artykule ograniczymy się do opisu metody zastosowanej do ostatniego spisu, który przeprowadzono w 1927 r.

Przedmiotem dochodzeń była powierzchnia gminy, a co zatem idzie nie był brany pod uwagę indywidualny stan posiadania poszczególnych gospodarstw istniejących w gminie. Dochodzenia obejmowały całą powierzchnię gminy, którą podzielono na poszczególne użytki określone w odnośnym kwestjonarjuszu. W kwestjonarjuszu tym uwzględniono:

1) ziemię orną łącznie z powierzchnią zajętą pod ogrody uprawiane dla zysku,

2) powierzchnię pod drzewami owocowemi, na roli, łąkach i pastwiskach, o ile stanowią produkt główny,

3) szkółki wszelkiego rodzaju, znajdujące się poza lasami, w tem szkółki leśne,

4) ogrody i prywatne parki: a) ogrody przy domach, b) ogródki drobne, c) prywatne parki i t. p.

5) łąki (wyłącznie lub przeważnie przeznaczone na zbiór siana): a) meljorowane, b) inne,

6) pastwiska (wyłącznie lub przeważnie przeznaczone do spasania) a) wydajne, b) mało wydajne,

7) powierzchnię pod winną latoroślą,

8) łąki pod wikliną (jedynie powierzchnie w całości pod wikliną),

9) lasy i zagajniki,

10) powierzchnię pod budowlami i podwórzami,

11) trzęsawiska, wyłączając znajdujące się pod uprawami lub użytkowane jako łąki, lub pastwiska,

12) pozostałe nieużytki (łącznie z kamieniołomami, łachami piaszczanemi, gliniankami i t. p., o ile nie znajdują się na powierzchni objętej lasami),

13) drogi łącznie z koleją żelazną,

14) cmentarze, parki publiczne i place sportowe,

15) wody łącznie, w tem wody stojące (jeziora stawy).

Z podanego wyżej kwestjonarjusza widocznem jest, że punktem wyjścia dochodzeń użytków jest ogólna powierzchnia gminy. Tylko tą drogą bowiem możliwe jest osiągnięcie pewności, że całość została uchwycona.

Następnie powyższy kwestjonarjusz dzieli się w rubryce „ziemie orne" na siedem poddziałów, uwzględniających w sumie 63 ziemiopłody i kombinacje.

Podstawę ustalenia powierzchni poszczególnych wyliczonych powyżej użytków stanowią pomiary katastralne, których wyciągi muszą być dostarczone władzom gminnym przed przystąpieniem do spisu. W razie jeśliby pomiary katastralne były przestarzałe, to za podstawę ustalania powierzchni użytków służą dane poprzedniego spisu. Suma hektarów w wzmiankowanych siedmiu poddziałach musi równać się sumie hektarów ziemi ornej ustalonej początkowo.

Materjał potrzebny do wypełnienia kwestjonarjusza zdobywany był drogą:

a) zapytywania poszczególnych rolników (indywidualnych dochodzeń),

b) szacunku przez komisję rzeczoznawców lub osób obznajmionych ze stosunkami miejscowemi.

W razie stosowania indywidualnych dochodzeń zwracana była baczna uwaga na eliminowanie gruntów należących do poszczególnych gospodarstw, a położonych poza granicami gminy i uwzględnienie gruntów leżących wewnątrz gminy, a zarządzanych przez ośrodki gospodarcze położone poza jej granicami.

Przy stosowaniu szacunku pozostawiony był do uznania komisji wybór jednego z dwóch poniżej podanych sposobów.

Pierwszy z nich wskazany był przy względnie jednolitej glebie oraz podobnem użytkowaniu ziemi w poszczególnych gospodarstwach. W tych warunkach, wychodząc z pomiarów katastralnych ewentualnie danych poprzedniego spisu, ustalano zmiany, jakie zaszły w użytkowaniu ziemi, wpisując odnośne liczby do kwestjonarjusza. Przy ujmowaniu powierzchni leśnej zalecone było informowanie się u poszczególnych zarządów leśnych.

Po uskutecznieniu powyższego, zalecony był podział ziemi ornej według poszczególnych upraw. Dla możliwie ścisłego ustalenia powierzchni upraw obowiązywało wybranie najbardziej typowych gospodarstw w celu zasięgnięcia tam informacji i na podstawie w ten sposób zebranego materjału należało wyprowadzić wniosek co do powierzchni pozostającej pod poszczególnemi uprawami w danej gminie. Jeśli jednak wniosku takiego ze względu na duże różnice w stosowanych uprawach nie dało się na podstawie otrzymanych danych wyprowadzić, należało zwiększyć ilość badanych gospodarstw.

Zastosowanie drugiego sposobu było wskazane przy glebie niejednolitej, różniącej się zasadniczo w poszczególnych częściach gminy, lub o zasadniczo różnem położeniu poszczególnych części gmin w stosunku do poziomu morza lub innych wybitnie różnych warunków naturalnych. W tych wypadkach należało postępować, jak następuje:

a) Przedewszystkiem podzielić powierzchnię gminy w ten sposób, by ziemie o jednakowych właściwościach stanowiły odrębną całość. Dokonać należało tego przy pomocy możliwie najściślejszego szacunku, zwracając baczną uwagę na to, by suma poszczególnych części dała powierzchnię gminną uwidocznioną w katastrze.

b) Następnie oszacować należało powierzchnię poszczególnych użytków, w końcu zaś powierzchnię poszczególnych upraw, wchodzących w skład powierzchni ziemi ornej. Zalecone było przytem stwierdzić przedewszystkiem procentowy udział poszczególnych grup upraw w całości powierzchni ziemi ornej, a więc zboża i strączkowych, okopowych i t. p., następnie zaś ustalić ilość hektarów uprawianych poszczególnemi ziemiopłodami, a więc pszenicą, żytem, burakami i t. p. Ustalanie powierzchni upraw poszczególnych ziemiopłodów mogło być też dokonane na zasadzie procentowego udziału tychże w powierzchni poszczególnych grup upraw. Pożądane było, by komisja przy dokonywaniu czynności szacunkowych obznajmiała się ze stanem faktycznym przez zwracanie się o informacje do gospodarstw najbardziej typowych, wrazie zaś wątpliwości zalecone było badanie stanu faktycznego przez zwiedzanie szeregu gospodarstw. Pozatem zalecone zostało zwrócenie szczególnej uwagi na ziemiopłody, które choć nie zajmują dużej przestrzeni, jednak stanowią znaczne źródło dochodu danego obszaru.

Ustalenie organów spisowych pozostawiono do decyzji poszczególnym krajom z tem jednak, by spis przeprowadzony został w pierwszej połowie czerwca i aby w miarę możności kierowany był przez władze lokalne przy pomocy rzeczoznawców. Naogół też dochodzenia prowadzone były przez władze gminne przy pomocy osób obznajmionych z miejscowemi stosunkami rolniczemi. W spisie tym pozatem uwzględniono również przed i poplony, t. j. te uprawy, które poprzedzają lub następują po uprawie głównego produktu na tej samej powierzchni. Zróżniczkowano też uprawy drzew owocowych według przeważających gatunków uprawianych na danym obszarze.

Mimo, iż wiadomem jest, że w olbrzymiej większości wypadków, posiłkowano się nie metodą indywidualną t. j. badaniami poszczególnych gospodarstw, a szacunkową, ścisłość osiągniętych danych, jak to poprzednio zaznaczyliśmy, nie budzi wątpliwości u rzeczoznawców.

Roczne dochodzenie z zakresu statystyki zasiewów i zbiorów

1. Statystyka zasiewów

W latach normalnych, jak wiadomo, istotne zmiany nietylko w powierzchni użytków, lecz i upraw z powodu konserwatyzmu rolnika europejskiego następują naogół dość wolno[1]. Rolnik porzuca daną uprawę jedynie po wieloletniem przekonaniu się o małej wydajności, względnie stale utrzymującej się na niskim poziomie cenie odnośnego ziemiopłodu. Wychodząc z tego założenia, niemiecka statystyka rolnicza uważała za dostateczne przeprowadzanie dochodzeń ścisłych z zakresu użytków i upraw w odstępach kilkoletnich, jako dostatecznie odźwierciadlających kierunek rozwoju poszczególnych upraw. Niewątpliwie jednak zachodzą corocznie w powierzchni upraw zmiany nieraz bardzo poważne, wywołane np. złem przezimowaniem pewnej części ozimin. Tego rodzaju wypadki wpływają na zmianę w ustosunkowaniu się zbóż ozimych do jarych. Pozatem jeśli chodzi o ustalanie zbiorów, to wskutek rozmaitego rodzaju uszkodzeń (gradobicie, powodzie, szkodniki i t. p.) zachodzą różnice między obszarami zasianemi, a temi, z których zbiory zostają dokonywane.

Powyższe zmiany i odchylenia muszą być rok rocznie stwierdzane. Początkowo statystyka niemiecka zadawalniała się szacunkowem ujmowaniem samych odchyleń, biorąc za podstawę wyniki ostatniego

[1] Jeżeli weźmiemy jednak pod uwagę lata kryzysu, w których ustosunkowanie wzajemne cen ziemiopłodów ulega silnym zmianom, to się dają zauważyć również coroczne poważniejsze zmiany w powierzchni poszczególnych upraw.

spisu użytków i upraw. Zapoczątkowane w Prusach w 1889 r. coroczne ustalanie powierzchni upraw stało się w 1893 r. obowiązującem dla całej Rzeszy Niemieckiej. Spis w 1893 r. objął wszystkie użytki, co umożliwiło kontrolę zebranych liczb.

Począwszy od 1899 r. ograniczono dochodzenia do najważniejszych 14 ziemiopłodów. Coprawda ograniczenie to miało charakter programu minimum, jednak przekroczenie tego minimum tylko z małemi wyjątkami miało miejsce, wobec czego otrzymane liczby ponadprogramowe nie nadawały się do ujęcia w ramy statystyki państwowej.

To ograniczenie pola dochodzeń miało pozatem zasadniczą ujemną stronę. Ze względu na to, że w ten sposób uzyskane liczby nie miały żadnego oparcia o ogólną powierzchnię gminy, odpadła możliwość skontrolowania takowych. Wyniki więc dochodzeń za lata, w których ograniczenie to obowiązywało, przedstawiały jedynie względną wartość, z koniecznością wprowadzenia korektywy w postaci liczb, uzyskanych ze spisów dokonanych na początku i końcu okresu badanych rocznych dochodzeń.

Jak to już we wstępie wspomnieliśmy, w 1920 r. powrócono do ujmowania statystyką roczną wszystkich użytków rolnych z wyjątkiem ogrodów, w r. 1925 zaś wprowadziły Prusy obowiązek podawania nietylko wszystkich użytków rolnych, ale i nieużytków, czyli tak zwany skrócony spis. W ten sposób w 1920 r. przywrócona została możność kontroli dla całego państwa przez porównanie otrzymywanych corocznie wyników spisu z katastralnie ujętą powierzchnią użytków rolnych, w Prusach zaś od 1925 r. kontrola ta została jeszcze bardziej udoskonaloną, gdyż można tu oprzeć się na danych o powierzchni całej gminy.

Dla zilustrowania różnicy, zachodzącej między spisem użytków i upraw, a dochodzeniami rocznemi służącemi dla ustalenia wysokości zbiorów, podajemy treść kwestjonarjusza rozsyłanego w Prusach corocznie gminom do wypełnienia. W kwestjonarjuszu tym służącym do corocznego zbierania danych, dotyczących powierzchni upraw znajdujemy od 1925 r. następujące zapytania[1]:

1) ziemia orna,
   a) zboża i strączkowe,
   b) okopowe,
   c) ogrodowizna i warzywa w uprawie polowej oraz w ogrodach, o ile służą do celów handlowych,
   d) rośliny przemysłowe,
   e) pastewne,
   f) zaorane lecz nieuprawione pola, (czarne ugory),
   g) pastwiska na roli włączone płodozmianu,
2) łąki,
   meljorowane,
   inne naturalne łąki,
3) pastwiska,
4) ogrody owocowe na polach, o ile stanowią produkt główny,
5) winne latorośle,
6) ogrody,
7) lasy i zagajniki,
8) powierzchnie pod domami i podwórzami,
9) niekultywowane trzęsawiska,
10) pozostałe nieużytki,
11) powierzchnia pod drogami, cmentarzami, placami sportowemi, publicznemi, parkami, wodami i t. p.

W punktach *a* do *e* wyliczane są poszczególne ziemiopłody, których powierzchnia upraw ma być uchwycona. Suma ogólna, otrzymana z zsumowania hektarów poszczególnych użytków, winna dać liczbę hektarów, uwidocznioną w katastrze dla danej gminy.

Skrócony spis zawiera jedynie 38 ziemiopłodów i kombinacyj, nie ma zaś szeregu poddziałów w zakresie ziemi ornej. Władzom gminnym pozostawiono do uznania bądź drogą indywidualną, bądź drogą oszacowania przeprowadzanie dochodzeń z zakresu powierzchni upraw. Naogół przeprowadzane są one drogą szacunkową. W tym celu musi być powołana komisja rzeczoznawców, złożona z osób znających miejscowe stosunki rolnicze dla przeprowadzenia w porozumieniu z władzami omawianych dochodzeń. Komisja ta obowiązana jest wypełniony kwestjonarjusz opatrzyć swemi podpisami.

W instrukcji, obowiązującej dla Prus, powiedziane jest wyraźnie, że dochodzenie winno obejmować całą powierzchnię położoną wewnątrz danej gminy miejskiej lub wiejskiej, choćby była gospodarowana z ośrodka położonego z zewnątrz gminy. Powierzchnie zaś gospodarowane przez ośrodki danej gminy, a leżące poza jej granicami, nie podlegają dochodzeniom. Przyjęta więc tu jest, jak i przy spisach, zasada dochodzeń gminnych, nie zaś według własności lub przynależności gospodarczej. Suma w ten sposób uchwyconych powierzchni poszczególnych użytków i nieużytków musi się równać powierzchni katastralnej gminy.

Dla całości Rzeszy obowiązuje również dochodzenie gminami, dotyczy ono jednak jedynie powierzchni rolnej, która również podlega kontroli na podstawie danych katastralnych.

W kwestjonarjuszach przesłanych do wypełnienia znajdują się w celach orjentacyjnych wypisane dane z roku poprzedniego.

W celu uzyskania danych najbardziej ścisłych, poleca się wpisywać do kwestjonarjusza przedewszytkiem powierzchnie rolniczo nieużytkowane (od 7 – 11 Prusy). Podział ziemi ornej winien nastąpić na samym końcu. Tylko bowiem przechodząc z ogólnej powierzchni gminy do szczegółów ma się pewność ujęcia całego obszaru gminy.

1 Dla całej Rzeszy brak zapytań począwszy od 6-go punktu.

Pozatem zwrócona jest specjalna uwaga na to, by powierzchnia poszczególnych upraw została ujęta z uwzględnieniem zmian, jakie na niej zaszły. Chodzi o to aby uprawy, które wskutek ujemnego przezimowania, powodzi, szkodników i t. p. uległy zniszczeniu, nie figurowały w dochodzeniach, a natomiast uchwycone zostały te ziemiopłody, które na miejsce zniszczonych zostały uprawione. Jeśli powierzchnie te nie zostały jeszcze ostatecznie uprawione, powinny być zaliczone do upraw, na jakie były przeznaczone.

Jeśli chodzi o lasy i zagajniki, baczyć należy, aby nie zaliczono tu pól uprawnych i innych użytków położonych wśród lasów nawet wówczas, jeśli gospodarowane są przez zarządy lasami. Podobnie jak przy spisach, badania typowych gospodarstw są tu także przewidziane. Dochodzenia te przeprowadzane są z końcem maja z tem, aby najdalej do połowy czerwca zostały ukończone. W roku 1931 przyśpieszono termin omawianych dochodzeń, obowiązując gminy do ukończenia takowych do dnia 16 maja.

2. Ustalenie stanu zasiewów i plonu z hektara

Dane, dotyczące powierzchni poszczególnych upraw, stanowią jeden z dwóch spółczynników umożliwiających obliczenie zbiorów. Drugi spółczynnik stanowią plony z jednostki powierzchni. Mnożąc jeden przez drugi otrzymujemy zbiór danego ziemiopłodu.

Określanie plonu z jednostki powierzchni powierzone jest obecnie w Niemczech wyłącznie korespondentom rolnym. Do obowiązków korespondentów należy również kwalifikacja stanu zasiewów (upraw), skąd bierze się nawet określenie ich w języku niemieckim („Saatenstandsberichterstatter"). Korespondenci rolni pracują honorowo.

Rozpoczniemy opis prac korespondentów rolnych od początku roku gospodarczego, t. j. od ustalania stanu zasiewów.

Stan zasiewów może być, jak wiadomo, określany bądź stopniami, bądź w liczbach procentowych, określających stosunek przewidywanego zbioru do przeciętnej za szereg ubiegłych lat, bądź w liczbach absolutnych oczekiwanego zbioru. Dodatnią cechą tych ostatnich metod jest możność ściślejszego orjentowania się w nadchodzących zbiorach, podczas gdy liczby kwalifikacyjne oddają jedynie pewien nastrój. Lecz ta dodatnia cecha kryje również pewne niebezpieczeństwo. Wiadomo jest, jak łatwo może pomylić się w szacunku nawet najbardziej wytrawny rolnik, jeśli ma przed sobą zboże na pniu, tembardziej zaś jeżeli chodzi o przewidzenie zbioru przed wykształceniem się ziarna. To też obie to metody dochodzeń mogłyby być stosowane jedynie na krótki czas przed zbiorami. Ponieważ jednak chodzi o to, aby podawać wiadomości o stanie zasiewów możliwie wcześnie, należy, dla uniknięcia niebezpiecznej w tym wypadku ścisłości, zadowolnić się stopniami kwalifikacyjnemi. Takim był bieg myśli niemieckich statystyków, który spowodował zastosowanie liczb kwalifikacyjnych do dochodzeń o stanie zasiewów.

Dość skomplikowaną metodę ustalań liczb kwalifikacyjnych przewiduje instrukcja Urzędu Statystycznego Rzeszy dla tych obszarów dochodzeń, na których dzięki istniejącym zasadniczo różnym gatunkom gleb i innym warunkom naturalnym, ocena stanu zasiewów w poszczególnych częściach obserwowanych obszarów musi być zasadniczo odmienna.

W tych warunkach zaleca się podział obszaru według zachodzących dla danego ziemiopłodu różnic naturalnych. Dla każdej części ustala się następnie liczbę kwalifikacyjną. W dalszym ciągu wyprowadza się stosunek powierzchni zasiewów poszczególnych działów do całości, a więc np. 7/10 na dział *a*, 2/10 na dział *b* i 1/10 na dział *c*. Na podstawie liczb stosunkowych wyprowadza się w końcu przeciętną liczbę kwalifikacyjną. Jeśli więc żyto ozime na 7/10 powierzchni zasianej otrzymało liczbę 4, na 2/10 liczbę 3, na 1/10 liczbę 5, to liczbę kwalifikacyjną otrzymamy równą $7/10 \times 4 + 2/10 \times 3 + 1/10 \times 5$, a więc 3,9.

Wśród statystyków niemieckich panuje przekonanie, że ten sposób obliczania liczb kwalifikacyjnych mimo zalecenia nie wszędzie jest stosowany. Jednakże jest on stale popularyzowany i ilość korespondentów stosujących go rośnie z roku na rok.

Wirtembergja w tej dziedzinie stanowi wyjątek. Wydzielono tam obszary dochodzeń plonów, zgodnie z geognostycznemi warunkami oraz wzniesieniem ponad poziom morza, starając się w ten sposób zasadniczo zaradzić nieścisłościom, mogącym wyniknąć z racji różnic w urodzajności gleby. Ten sposób podziału obszarów omawianych dochodzeń, możliwy do zastosowania na niewielkiem stosunkowo terytorjum o zwartych jednolitych terenach, napotyka jednak na poważne trudności, jeśli chodzi o większe terytorja, z tego też względu przez Urząd Statystyczny Rzeszy nie został zastosowany.

Jeśli chodzi o wyprowadzenie przeciętnej liczby kwalifikacyjnej dla całego państwa, to jest ona wyprowadzona nie jako zwykła średnia arytmetyczna, lecz jako średnia ważona. Osiąga się przeciętną taką w ten sposób, że mnoży się liczbę kwalifikacyjną otrzymaną dla danego kraju przez przeciętny zbiór danego ziemiopłodu z ostatnich lat dziesięciu, następnie dodaje i dzieli przez przeciętny zbiór z Rzeszy z tego samego okresu czasu. Podobnie postępuje się w poszczególnych krajach celem otrzymania przeciętnej liczby kwalifikacyjnej dla danego kraju.

Do dalszych obowiązków korespondentów rolnych należy, jak wiemy, podawanie przypuszczalnych i ostatecznych zbiorów z hektara.

W historji rozwoju statystyki rolniczej w Niemczech spotykamy się również ze zbieraniem tych danych za pośrednictwem gmin. Prowadząc dochodzenia jednocześnie obu metodami, stwierdzono jednak, iż

oszacowania gminne stale bywały niższe, przyczem dane korespondentów rolnych okazywały się bliższemi prawdy. Na skutek tego, uznano te ostatnie za bardziej celowe i obecnie jedynie tą drogą dochodzenia plonów są prowadzone. Większa ścisłość osiąganych tą drogą danych tłumaczona jest tem, że korespondenci obserwując rozwój wegetacji o wiele lepiej są przygotowani do oceny końcowego efektu.

Dane o stanie zasiewów dostarczane są przez korespondentów rolnych w terminach miesięcznych, począwszy od 30 marca do 30 listopada każdego roku. Dane dla tymczasowych oszacowań o plonach z hektara dostarczane są łącznie z danemi o stanie zasiewów, poczynając od 30 czerwca, kończąc na 30 wrześniu. Ostateczne oszacowania podawane są oddzielnie w ciągu listopada.

Ścisłość danych otrzymanych od korespondentów z jednej strony zależna jest od gęstości sieci korespondentów, z drugiej od ich kwalifikacyj. Przy najgęściejszej jednak sieci i możliwie najlepszym doborze korespondentów należy się jednak liczyć z omylnością, wynikającą z samej istoty pracy szacunkowej.

Omylność tę charakteryzuje jeden z badaczy niemieckich Dr. J. Müller w artykule p. t. *Die Erfassung der Ernte durch Statistik der Saatenstandsberichterstatter* pomieszczonym w 15 tomie *Allgemeines Statistisches Archiv* z 1926 r. Podajemy tu wyciąg z tego artykułu:

„Poważne źródło omylności związane jest w sposób nieunikniony z samym systemem przy najbardziej nawet ostrożnem stosowaniu. Wynika ono stąd, że korespondenci rolni, choćby już ze względu na przyjęcie przez nich tych obowiązków, muszą być uważani za rolników stojących wyżej niż ich sąsiedzi. Ponieważ stan ten musi również dawać efekty w prowadzonem przez nich gospodarstwie, to należy przyjąć, że przeciętnie gospodarstwa te muszą dawać wyższe plony od gospodarstw prowadzonych przez pozostałych rolników. Korespondenci rolni naogół zdają sobie z tego sprawę. Autor mógł stwierdzić w rozmowach prowadzonych z niektórymi z nich, że zmniejszają oni przeciętne plony o kilka procent, chcąc w ten sposób wyrównać istniejące różnice, gdyż opierają się przeważnie na plonach własnego gospodarstwa. Niewiadomo jednak wielu korespondentów postępuje w ten sposób, a pozatem czy te obcięcia przeprowadzane są w należytych rozmiarach.

Do tego dochodzi jeszcze inne, również na psychologicznej płaszczyźnie leżące, źródło omylności. Skargi na ujemny wynik zbiorów oraz ciężkie warunki gospodarcze należą do argumentów stale używanych i nadużywanych przez rolników. Szerszy pogląd u korespondentów pozwala im ocenić bezwartościowość, a czasem nawet szkodliwość podobnych skarg, co jednak znowu może się odbić na niedocenianiu ich wtedy, gdy są one uzasadnione".

Autor, licząc się z koniecznością pewnych nieścisłości danych tą drogą zbieranych, w ten sposób kończy swój artykuł:

„Wątpliwem jest, czy przedsięwzięte zostaną jakiekolwiek zmiany w obecnym systemie. Pociechą niech będzie to, że granica omylności wysokości 10%, a nawet kilku procent więcej najzupełniej jest do zniesienia. Liczby absolutne przedstawiają bowiem w tych dochodzeniach jedynie względną wartość. Gdyby się nawet udało ustalić zbiór co do kilograma, to i tak niewieleby się osiągnęło bez ścisłych danych dotyczących konsumcji, których dotąd nie posiadamy. Znaczenie liczb dotyczących zbiorów leży przecież przedewszystkiem w ich wzajemnem ustosunkowaniu się. Źródła omylności, o ile warunki się nie zmienią, pozostają stale na tej samej wysokości. Jeśli zatem doświadczenie wykazało, że przy zbiorach określanych przez statystykę np. na 10 miljonów tonn zbóż chlebowych, 30 miljonów ziemniaków i t. p., uwydatniły się pewne zjawiska związane z importem, cenami i t. p., to będzie sobie można wyrobić pewne wyobrażenie o możliwych zmianach tych efektów przy zbiorze określonym statystycznie na np. 8 miljonów tonn zbóż chlebowych, 40 miljonów tonn ziemni ków i i. p., a więc chodzi więcej o to, by statystyka produkcji rolnej uchwyciła trafnie wzajemny stosunek zbiorów poszczególnych produktów i poszczególnych lat, aniżeli absolutną ścisłość liczb. To zaś, że statystyka w tych ramach zadanie swoje spełnia, należy, na zasadzie dotychczasowych doświadczeń, uważać za pewnik".

W bieżącym roku jest w Niemczech czynnych około 7 000 korespondentów. W poszczególnych krajach Rzeszy, pod względem wielkości sprawozdawczego obszaru, obejmowali oni terytorja niejednolite. Według zestawienia badeńskiego Urzędu Statystycznego z 1924 r. obejmowali korespondenci rolni przeciętnie ziemi użytkowanej rolniczo:

w Prusach	3 493	*ha*
„ Bawarji	9 643	„
„ Wirtembergji . . .	2 769	„
„ Badenji	4 875	„
„ Turyngji	3 503	„
„ Hesji	2 046	„

Z powyższego widocznem jest, że wielkość sprawozdawczych okręgów waha się w dość znacznych granicach. Według ostatnio cytowanego autora nie powinna ona przekraczać znacznie dwóch tysięcy hektarów, jeśli wyniki mają być w zupełności zadawalniające. Mimo to nie usiłowano iść drogą zmniejszenia okręgów sprawozdawczych, a co zatem idzie zwiększenia liczby korespondentów, kierując się zasadą opierania się raczej na najbardziej zamiłowanych i kompetentnych. Uważano bowiem, że tą drogą omylność będzie mniejsza od osiąganej drogą wciągania do tej pracy większej masy, często bezkrytycznej i nie rozumiejącej odpowiedzialności pełnionej przez nią funkcji.

Jak dalece nawet i ci wybrani nie wywiązują się z obowiązków, jakich się podjęli, okazuje się z następujących danych.

Kraj	Liczba korespondentów ogółem	Wywiązało się ze swych obowiązków	Nie nadesłało sprawozdań w ciągu roku		
			1 raz	2 razy	3 i więcej razy
Bawarja . . .	453	225	103	58	67
Badenja . . .	165	109	34	8	14
Turyngja . .	201	99	62	16	24

Ile wysiłków potrzeba było, aby otrzymać nawet tę niewielką ilość sprawozdań, wykazuje przykład Turyngji, gdzie na 201 korespondentów nadesłało sprawozdania bez przynaglań 49, z jednem przynagleniem 51, z dwoma 38, więcej niż z dwoma 63 korespondentów. W Turyngji więc zaledwie w przybliżeniu czwarta część ogółu korespondentów nadesłała sprawozdania bez przynagleń. Doświadczenie to ugruntowało pogląd, że zmniejszenie obszarów sprawozdawczych, a więc powiększenie liczby korespondentów nie wpłynie na zwiększenie ścisłości danych drogą tą osiągniętych.

Na zasadzie danych o obszarach upraw oraz o plonie z hektara wyprowadza się, jak to już powiedzieliśmy wyżej, sumę zbioru poszczególnego ziemiopłodu. Z naszych poprzednich omówień wiemy też, że niemiecka statystyka produkcji roślinnej nie liczy na otrzymanie ścisłych absolutnych danych, a raczej linji rozwojowej dla celów porównawczych, Z tem zastrzeżeniem, przed i zaraz po zbiorach, w miarę otrzymywania danych dla poszczególnych ziemiopłodów, podaje się tymczasową wysokość zbiorów oraz pewniejsze już obliczenia w listopadzie kiedy ściślej można się w tem zagadnieniu zorjentować.

Swego czasu w prasie fachowej niemieckiej specjalnie kwestjonowano wartość obliczeń tymczasowych, dokonywanych zwłaszcza przed i w czasie zbiorów. Na skutek tego od 1893 roku do czasu wojny nie przeprowadzano ich wcale. Jednak od tej chwili aż do obecnej są one znowu dokonywane, gdyż okazało się, że brak tych obliczeń więcej szkodzi niż ich nieścisłość zaszkodzić jest w stanie. Brak bowiem danych choćby orjentacyjnych, za jakie obliczenia tymczasowe jedynie uchodzić mogą, zwiększają niepewność na rynku rolniczym, umożliwiając nieprzebierającą często w środkach spekulację.

Już liczby kwalifikacyjne podawane przez korespondentów przeciwdziałają rozsiewaniu wiadomości, dotyczących wysokości zbiorów, w sensie pożądanym dla spekulacji. Tembardziej wartościowe z tego punktu widzenia są tymczasowe dane o wysokości zbiorów, choćby w stosunku do ostatecznych obliczeń wykazywały omylność nawet kilkunastoprocentową.

Obawy przytem, że dane tymczasowe o wysokości zbiorów będą bardzo dalekie od rzeczywistości, okazały się niesłuszne. Pomimo bowiem, że 1) czas, w którym te dane są zbierane, jest dla rolników, z których rekrutują się przeważnie korespondenci (np. w Turyngji na 201 korespondentów w r. 1925 było 188 rolników), z powodu nawału pracy zawodowej specjalnie niewygodny, 2) trudno bardzo o ocenę plonu z hektara w czasie, gdy zboża względnie inne ziemiopłody znajdują sią jeszcze na pniu, 3) należy się liczyć ze zmianami, jakie z powodów klimatycznych zajść mogą od tego momentu do zebrania z pola, odchylenia danych tymczasowych od ostatecznych wynosiły procentowo:

Rok	Pszenica ozima	Żyto ozime	Ziemniaki
1920	+12,3	+3,2	—1,4
1921	+10,3	+3,0	--2,5
1922	+ 2,5	—2,1	+3,6
1923	+ 2,7	—6,9	+3,5
1924	— 5,2	—4,6	+0,1

Odchylenia więc nie były tak znaczne, aby czyniły dane te bezwartościowemi. Przytem kierunek odchyleń odpowiada pogodzie w czasie której dokonywano zbiorów. W latach 1921 i 1922 pogoda była wyraźnie sprzyjająca, podczas gdy w roku 1924 wyraźnie niesprzyjająca.

Pozatem istniała jeszcze obawa, że korespondenci, podając dane tymczasowe, do pewnego stopnia kierują się niemi przy ustalaniu danych ostatecznych, nie chcąc się dyskwalifikować. Otóż nie wykluczając możliwości takich wypadków, stwierdzono jednak naogół, że w bardzo znacznej ilości sprawozdań, dane te w poszczególnych miejscowościach silnie odbiegały od siebie. Obawa ta okazała się więc w dużym stopniu płonną.

Nie zastrzegając się zatem przed dalszemi udoskonaleniami w zakresie metody dochodzeń, uzależnionemi naogół od możliwości finansowych, statystycy niemieccy uważają, że statystyka produkcji roślinnej w Niemczech spełnia zadanie do jakiego jest powołana. Umożliwia rządowi zorjentowanie się, drogą porównawczą, w zagadnieniach spodziewanego urodzaju i odpowiednie przewidywaniom planowanie, zapewnia rolnikom możności obrony ich interesów utrudnia zaś jeśli nie uniemożliwia zupełnie posunięcia spekulacji.

MIECZYSŁAW HOLTZ.

Korzystano głównie z następujących źródeł i literatury:
Urzędowe wydawnictwa statystyczne Rzeszy Niemieckiej i Prus.
Zbiór kwestjonarjuszów wydanych przez Urząd Statystyczny Rzeszy oraz Prus.
Dr. Phil. P. Quante *Die Zuverlässigkeit der deutschen Anbau u. Erntestatistik unter besonderer Berücksichtogung der preussischen Verhältnisse* (Zeitschrift des preussischen Statistischen Landesamtes 1924 r.)
R. Kuczyński u. P. Quante *Statistische Grundlage zur Deutschland Versorgung mit Nahrungs u. Futtermitteln* Berlin 1926.
J. Müller *Die Erfassung der Ernte durch Statistik der Saatenstandsberichterstatter.* Allgemeines Statistisches Archiv 1926 r.
Dr. Trüdinger *Die Landwirtschaftliche Statistik u. die Frage ihrer Reform mit besonderer Berücksichtigung Würtembergs* Stuttgart 1928.

XX Sesja Międzynarodowego Instytutu Statystycznego

Miejsce i termin XX zwyczajnej Sesji Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, a mianowicie 15 września 1931 roku w Madrycie, oznaczone było na poprzedniej zwyczajnej sesji, która się odbyła w końcu sierpnia 1929 r. w Warszawie. W międzyczasie odbyła się w r. 1930 sesja Instytutu w Tokio, lecz na tej sesji, jako na nadzwyczajnej, nie mogły być rozważane sprawy reformy statutu oraz wybory do ciał kierujących działalnością Instytutu. Kwestje te stanęły na porządku dziennym sesji w Madrycie, i jako mające zasadnicze znaczenie dla działalności Instytutu, w znacznym stopniu absorbowały uczestników sesji, co odbiło się na ogólnym charakterze obrad.

Udział członków Instytutu na Sesji madryckiej nie był liczny. Członków Instytutu było mniej niż na poprzednich sesjach odbytych po wojnie, nie licząc naturalnie sesji w Tokio, która po pierwsze była sesją nadzwyczajną, a więc taką, na której nie mogły być decydowane sprawy zasadniczej wagi, a pozatem odległość miejsca sesji od krajów europejskich i trudności podróży nie sprzyjały liczniejszej frekwencji. Dla charakterystyki przytoczę liczbę członków Instytutu obecnych na poprzednich sesjach: na XV sesji w Brukselli—55 członków, na XVI sesji w Rzymie—68, na XVII sesji w Kairze—60, na XVIII sesji w Warszawie—55, na XIX sesji nadzwyczajnej w Tokio—42 i na XX sesji w Madrycie—45.

Przy porównywaniu liczb osób obecnych na sesji nie uwzględniam wszystkich uczestników z tego powodu, że do tej liczby wchodzą liczni uczestnicy nieczłonkowie z kraju, w którym odbywa się sesja, jak również i oficjalni delegaci rządów różnych państw nie-członkowie, o ile te państwa nie wyznaczyły jako swego przedstawiciela członka Instytutu. Te ostatnie kategorje uczestników sesji mają małe znaczenie dla prac Instytutu z tego względu, że większość, i to przeważająca, z tych kategoryj zazwyczaj nie bierze udziału w posiedzeniach zarówno plenarnych, jak i sekcyj i obecność swoją przejawia tylko udziałem w oficjalnych przyjęciach, śniadaniach, obiadach i wycieczkach zorganizowanych przez władze państwa, goszczącego sesję. Należy zaznaczyć, że ci uczestnicy nie mają prawa głosu w sprawach zasadniczej wagi, ale przytem z małemi wyjątkami, nie wykazują oni również ogólniejszego zainteresowania.

Na zbyt małą frekwencję na Sesji madryckiej musiał wpłynąć i ogólny stan kryzysu gospodarczego i specjalnie różne informacje o niepokojach w Hiszpanji w związku z niedawną tam rewolucją. Co do tej ostatniej trzeba zaznaczyć, że podczas trwania sesji obecni cudzoziemcy nie mogli nic zauważyć, coby miało charakter rozruchów, dezorganizacji i t. d. Przeciwnie, jak na trudne warunki wewnętrzne w Hiszpanji, sesja była dość dobrze przygotowana, zaś podczas jej trwania uczestnicy nieraz mieli możność stwierdzić gościnność i serdeczność, z jaką władze państwowe hiszpańskie odnosiły się do przybyłych.

Na porządku dziennym Sesji madryckiej było 14 raportów różnych komisyj, pracujących w Instytucie oraz 21 t. zw. „communications", t. j. referatów składanych z własnej inicjatywy przez poszczególnych członków Instytutu w sprawach dla Instytutu bardziej ważnych, lub bardziej aktualnych. Poza tem na porządku dziennym jeszcze były następujące odrębne sprawy: sprawa przyjęcia nowych członków Instytutu, sprawa reformy statutu, sprawozdanie z działalności Instytutu, składane przez sekretarza generalnego i skarbnika oraz wybory prezydenta Instytutu i stałego biura Instytutu, jako władz kierujących jego pracami.

Oficjalne otwarcie sesji nastąpiło 15 września o godz. 10-ej rano pod przewodnictwem p. Alcala Zamora, Prezesa Rządu Republiki Hiszpańskiej.

Po oficjalnych przemówieniach pp. Don Pedro Rico—Mera miasta Madrytu oraz Honorato de Castro, Dyrektora Instytutu Geograficznego, Katastralnego i Statystycznego i p. Alberta Delatoura Prezydenta Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, które miały charakter specjalnie powitalno-oficjalny oraz po krótkiem przemówieniu Prezesa Rządu hiszpańskiego p. Alcala Zamora, ten ostatni ogłosił XX Sesję Instytutu za otwartą. W dalszym ciągu tego dnia nastąpiło ukonstytuowanie prezydjum w trzech sekcjach, a mianowicie: statystyk demograficznych, statystyk ekonomicznych i statystyk społecznych. Potem nastąpiły wybory na członków rzeczywistych tych kandydatów, którzy podczas normalnych wyborów piśmiennych, chociaż

uzyskali większość głosów członków biorących udział w głosowaniu, jednak nie otrzymali przewidzianego przez statut minimum ogólnego Głosowanie to jest przewidziane w statucie. Odbywało się ono nad trzema kandydatami, którzy zostali wybrani na rzeczywistych członków.

Następnie Prezydent Instytutu zaproponował powołanie na członka honorowego Instytutu hrabiego Yanagisawę, który podczas sesji tokijskiej był przewodniczącym komitetu organizacyjnego w Japonji, i dzięki wysiłkom i energji którego sesja tokijska pod każdym względem była nadzwyczajnie zorganizowana. Dyskusja, która wywiązała się w tym wypadku, dotyczyła jedynie kwestji, czy należy powoływać nowych członków honorowych wówczas, kiedy jest przewidywana reforma statutu, i czy nie należałoby sprawy wyboru nowych członkow honorowych odroczyć aż do końca sesji, po ostatecznem ustaleniu nowego statutu. Większość jednak zebrania wypowiedziała się w tym sensie, że póki statut nie jest zmieniony, niema żadnych przeszkód co do różnych decyzyj, powziętych zgodnie z przepisami istniejącego dotąd statutu. Wobec tego, na wniosek przewodniczącego, zebrani jednogłośnie uchwalili powołanie hrabiego Yanagisawę na członka honorowego Instytutu.

I sekcja — Statystyka demograficzna

Na porządku dziennym I sekcji były następujące sprawy:

1) Sprawozdanie z prac Komisji dla statystyki wielkich miast--sprawozdawca komisji Thirring.

2) Czynniki wzrostu wielkich miast — referat Böhmerta.

3) Badania miejscowego ruchu (cyrkulacji) — referat van Zantena.

4) Statystyka migracyjna — sprawozdawca komisji Zahn.

5) Stosunek liczbowy pochodzenia emigrantów w związku z restrykcjami w Stanach Zjednoczonych — referat Willcoxa.

6) Ankieta, dotycząca opinji publicznej w stosunku do XVIII-ej „poprawki" w Stanach Zjednoczonych A. P. — referat Willcoxa.

7) Tablice wymieralności—sprawozdawca komisji Huber.

8) Śmiertelność z powodu raka i skład ludności według wieku—referat Böhmerta.

9) Statystyka narodowościowa—referat Földesa.

10) Wykorzystanie obserwacyj meteorologicznych przez statystykę oficjalną—referat Thirringa.

Pierwsze dwa punkty porządku dziennego nie były dyskutowane ze względu na nieobecność referentów. Trzeci punkt, dotyczący ruchu ulicznego w dużych miastach, oparty na badaniu przeprowadzonem w Holandji, wywołał obszerną dyskusję na temat trudności, nasuwających się przy badaniu tej kwestji oraz konieczności, celem otrzymania dokładnego obrazu ruchu w obranych punktach, przeprowadzenia podobnych badań kilkakrotnie w różnych miesiącach i w różnych dniach tygodnia ze względu na to, że okoliczności te w dużym stopniu wpływają na charakter i rozmiary ruchu.

Punkt czwarty, dotyczący statystyki migracyjnej, spowodował wystąpienie podkreślające, że moment obecny jest szczególnie sprzyjający dla należytego zorganizowania tej statystyki specjalnie ze względu na duże zmiany, które w chwili obecnej zachodzą w kierunkach migracji międzynarodowej. W końcu uchwalono dążyć, w kontakcie z Międzynarodowem Biurem Pracy, do zwołania międzynarodowej konferencji dotyczącej statystyki migracji.

W punkcie 5 przy referacie Willcoxa, który starał się na podstawie nazwisk emigrantów odtworzyć statystykę ich pochodzenia według narodowości, były wysunięte zarzuty wielkiej niedokładności takich badań.

Sprawozdanie Hubera (punkt 7), dotyczące tablic wymieralności, zawierało dwa zalecenia: pierwsze dotyczące podwójnej klasyfikacji zgonów według wieku i roku urodzenia i drugie, opierania tablic wymieralności na okresach 3 i 5-cioletnich, obejmujących rok powszechnego spisu. W dyskusji wysunięte zostało znaczenie obliczeń wymieralności dla wieku powyżej 70 lat oraz wprowadzenie małej zmiany do punktu drugiego rezolucji, ściślej wiążącej tablice wymieralności z rokiem powszechnego spisu.

Przy punkcie 8 były zrobione tylko krótkie uwagi. Referat dotyczący statystyki narodowościowej wywołał obszerną dyskusję. Poza ogólnemi uwagami referatu, dotyczącemi oparcia statystyki narodowościowej o język ojczysty oraz konieczności badania pozatem kwestji narodowości w sensie politycznym, najważniejszem było żądanie, aby w krajach związanych traktatami o mniejszościach narodowych, spisy powszechne ludności odbywały się pod kontrolą Ligi Narodów. Sprawa tej statystyki poruszana już na sesji Międzynarodowego Instytutu Statystycznego w roku 1927/1928 w Kairze, również jak i wówczas została zawieszona bez jakiejkolwiek rezolucji.

Co do referatu dotyczącego użytkowania obserwacyj meteorologicznych, proponowana przez autora rezolucja została aprobowana z zastrzeżeniem, że umieszczanie poszczególnych grup obserwacyj meteorologicznych w wydawnictwach statystycznych powinno być uzależnione od znaczenia danej grupy obserwacyj dla danego kraju.

Następnie była rozważana sprawa 6 punktu porządku dziennego, dotycząca kwestji ustawy, zabraniającej spożycia alkoholu w Stanach Zjednoczonych A. P. oraz ruchu przeciw tej ustawie. Sprawa ta, mająca charakter bardziej lokalny, w dyskusji miała jedną ciekawą stronę dotyczącą sto-

sowania metody reprezentacyjnej. Biorący udział w dyskusji zalecali ostrożność w użytkowaniu tej metody, jeżeli ona jest stosowana przy dobrowolnej ankiecie.

W końcu przedyskutowano jeszcze referat Lieu'a o spisie ludności w Chinach w r. 1912. Należy zaznaczyć, że sprawa ta była już rozważana na sesji w Tokio, naskutek odpowiedniego referatu Willcoxa.

Po przyjęciu niewiele mówiącej rezolucji w sprawie statystyki wielkich miast, wzywającej do dalszej pracy nad tą statystyką, a specjalnie do prac nad rocznikami w ścisłej łączności ze Związkiem Międzynarodowym Miast, zaproponowanej w zastępstwie nieobecnego Thiringa przez Marcha, prace pierwszej sekcji były ukończone.

II sekcja — Statystyka ekonomiczna

Największa liczba referatów i przeważnie o szerszem znaczeniu znajdowała się na porządku dziennym tej właśnie sekcji. Niestety, poziom dyskusji, szczególnie jeżeli chodzi o referaty ważniejsze, zupełnie nie odpowiadał ich znaczeniu. Dyskusji albo prawie wcale nie było, albo prześlizgiwała się ona, że tak powiemy, po powierzchni. Nie można jednak całkowitej winy za to składać na uczestników sekcji. Wynikło to poczęści naskutek tego, że zagadnienia były zbyt obszerne, a niektóre raporty zostały wydrukowane zbyt późno i rozdane dopiero podczas samej sesji. Istnieją jednak i inne przyczyny, o których powiemy później.

Porządek dzienny II sekcji zawierał następujące sprawy:

1) Sprawozdanie komisji przewidywań gospodarczych—sprawozdawca komisji Bowley.

2) Statystyka transportów — sprawozdawca komisji Girard.

3) Statystyka transportów wodnych — sprawozdawca komisji Piekałkiewicz.

4) Sfatystyka finansów publicznych — sprawozdawca komisji Piekałkiewicz.

5) Statystyka cen produktów gotowych — sprawozdawca komisji Platzer.

6) Płace jako element kosztów produkcji—referat Simianda.

7) Statystyka produktywnych zajęć kobiet — referat Platzera.

8) Międzynarodowa statystyka trustów — referat Hechta.

9) Statystyka rynku wewnętrznego — referat Zahna.

10) Statystyka spożycia i zapasów—referat Craiga

11) Biura statystyczno-ekonomiczne w instytucjach rolnego kredytu hipotecznego—referat Piekałkiewicza.

12) Miara statystycznej koncentracji — referat Giniego.

13) Miara statystycznej koncentracji — referat Pietra.

Z powodu nieobecności Platzera—Zahn, referując sprawozdanie, dotyczące statystyki produktów gotowych, zaznaczył, że sprawozdanie to należy uważać tylko za informujące o pracach komisji, i że definitywne sprawozdanie będzie przedłożone na następnej sesji. Następnie Zahn zreferował sprawę statystyki produktywnych zajęć kobiet, która to kwestja była już dyskutowana na sesji w Tokio. Po kilku przemówieniach i uwadze przedstawiciela Międzynarodowego Biura Pracy została przyjęta rezolucja, wzywająca do dalszej pracy w kontakcie z Międzynarodowem Biurem Pracy.

Bardziej gorącą dyskusję wywołał referat Hechta, dotyczący międzynarodowej statystyki trustów. Propozycja prowadzenia tej statystyki spotkała się z ostrą krytyką i wątpliwościami co do możliwości dokładnej statystyki tego zjawiska. Następnie, pomimo sprzeciwu referenta, został przyjęty wniosek, aby komisja, która ma zbadać możliwości i drogi tej statystyki składała się nietylko z członków Instytutu, ale również z przedstawicieli międzynarodowych izb handlowych oraz innych instytucyj pokrewnych.

Krótki referat Craiga, zawierający wezwanie do zorganizowania statystyki spożycia i zapasów, nie wywołał szerszej dyskusji. Zdecydowano nie powoływać nowej komisji dla tej sprawy, ale przekazać istniejącej dotąd komisji statystyki spożycia pod przewodnictwem Winklera.

Następnie weszła na porządek dzienny sprawa statystyki transportów, zawarta w dwóch sprawozdaniach: ogólnem—Girarda i specjalnem, dotyczącem statystyki transportów wodnych—Piekałkiewicza. Oba te sprawozdania są zgodne z wynikiem prac komitetu mieszanego unifikacji statystyki transportowej zorganizowanego przez Komisję doradczą komunikacji i tranzytu przy Lidze Narodów. Dyskusji prawie zupełnie nad temi sprawozdaniami nie było; jedynie naskutek uwagi, dotyczącej klasyfikacji towarowej proponowanej przez komisję w tym celu aby, jak się wyraził jeden z mówców, przyjęta rezolucja nie miała całkiem charakteru akademickiego, zostały wprowadzone pewne zmiany do rezolucji proponowanej przęz referenta statystyki wodnej w ten sposób, aby brzmienie jej miało charakter bardziej elastyczny.

Referat zawierający projekt statystyki finansów publicznych, pomimo poważnego zagadnienia i znaczenia kwestji, wywołał jedynie zastrzeżenie, zaznaczające niemożliwość uzgodnienia rozmaitych systemów rachunkowości. Proponowana rezolucja została również zmieniona w sensie zrobienia jej bardziej elastyczną.

W sprawie prac komisji przewidywań ekonomicznych—merytorycznej dyskusji nie było i rozstrzygnięta została tylko sprawa formalna, dotycząca przewodniczenia komisji.

Bardzo krótka dyskusja była nad referatem, dotyczącym płac jako elementu kosztów produkcji, ze względu na zawiłość samego zagadnienia. Przemawiający członkowie jedynie dziękowali referentowi i proponowali swoją pomoc przy rozwiązywaniu odnośnych zagadnień.

Referat o statystyce rynku wewnętrznego, proponujący w konkluzji powołanie dla tego celu specjalnej komisji, nie wywołał żadnej dyskusji i cała sprawa została odesłana do odpowiedniej komisji.

W związku z referatem Piekałkiewicza, dotyczącym statystyki biur statystyczno-ekonomicznych w instytucjach rolnego kredytu hipotecznego, dyskusji szerszej nie było, jedynie zadecydowano, przed rozpoczęciem badań tej sprawy w jakiejkolwiek komisji, zasięgnąć opinji i rady Międzynarodowego Instytutu Rolnictwa.

Dwa ostatnie referaty, dotyczące miary statystycznej koncentracji, wywołały niewielką zresztą dyskusję nietyle natury rzeczowej ile osobistej, związanej z osobą Giniego i zmarłego niedawno prof. Bortkiewicza.

III. sekcja—Statystyka społeczna

Na porządku dziennym III sekcji znajdowały się następujące sprawy:

1) Sprawozdanie dotyczące stanu prac w dziedzinie statystyk intelektualnych—sprawozdawca komisji March.

2) Bezrobocie i płace realne—sprawozdawca komisji Hilton.

3) Statystyki historyczne—sprawozdawca komisji Simiand.

4) Budżety ważniejszych państw greckich w starożytności—referat Andreadesa.

5) Statystyka mieszkaniowa—sprawozdawca komisji Pribram.

6) Statystyka kryminalna—sprawozdawca komisji de Roos.

7) Statystyka kryminalna—referat Giniego i Spallanzaniego.

8) Statystyka funkcjonarjuszów w administracji i instytucjach publicznych—sprawozdawca komisji Methorst.

9) Porównywalność statystyk perjodycznych—referat Platzera.

10) Nowa serja monografij rodzin rolniczych we Włoszech—referat Giustiego.

Pierwszy referat dyskusji żadnej nie wymagał. Dyskusja nad raportem Hiltona została odłożona na koniec prac sekcji ze względu na to, że przedłożone przez Hiltona tablice nie były aprobowane przez komisję, od której powinno wyjść sprawozdanie.

Referat dotyczący statystyk historycznych wywołał dość obszerną dyskusję na temat pożytku takich badań oraz niebezpieczeństwa popełniania przytem znacznych błędów naskutek niedostatecznych wiadomości o dawniejszych stosunkach gospodarczych. W rezultacie proponowane przez sprawozdawcę rezolucje były przyjęte z nieznacznemi zmianami.

Dwa referaty, dotyczące statystyki przestępczości, były dyskutowane osobno, przytem referat Giniego i Spallanzaniego zawierał oparte na doświadczeniu włoskiem propozycje ześrodkowania badań porównawczych nad statystyką przestępczości w dziedzinie przestępstw ciężkich, jasno i dość jednakowo określonych w kodeksach karnych różnych państw. Co do tego były podnoszone różne zastrzeżenia, ale w rezultacie jednak propozycja Giniego została aprobowana.

Sprawozdanie de Rossa dotyczyło porozumienia z Międzynarodową Komisją Prawa Karnego, przyczem propozycje sprawozdawcy zostały przyjęte w sensie delegowania przestawicieli do Komisji Mieszanej.

Bardziej obszerna dyskusja wywiązała się naskutek sprawozdania Methorsta, dotyczącego statystyki funkcjonarjuszów administracji i instytucyj publicznych. W zasadzie została aprobowana rezolucja proponowana przez sprawozdawcę za zmianą bardziej energicznych zwrotów na łagodniejsze formy zalecenia, jednakże zastrzeżenia co do możliwości prowadzenia dokładniejszej statystyki, nadającej się do porównań międzynarodowych, są tak znaczne, że narazie jest wątpliwy jakikolwiek skutek projektu

Co się tyczy sprawozdania Marcha, były zrobione uwagi, że Komisja Mieszana przy Międzynarodowym Instytucie Kooperacji Umysłowej nie istnieje, jednakże wniosek sprawozdawcy został przyjęty ze względu na możliwość wznowienia działalności komisji.

Referat Andreadesa żadnej dyskusji za sobą nie pociągnął, jak również referaty Platzera i Giustiego.

Przed zamknięciem obrad sekcji był powtórnie rozpatrywany referat Hiltona odnośnie bezrobocia i płac realnych, przyczem dyskusja zakończyła się wezwaniem, aby przed ogłoszeniem dokumentów pochodzących od sprawozdawcy komisji były one badane przez jej członków.

Posiedzenie plenarne

Większą część czasu posiedzeń plenarnych zajęła dyskusja w sprawie rewizji statutu. Sprawa ta, która jest aktualna już od dłuższego czasu, wywołała dość gorącą dyskusję na Sesji warszawskiej Instytutu w r. 1929 i wówczas została przekazana specjalnej Komisji, mającej przedstawić projekt koniecznych zmian, na następnej zwyczajnej sesji. Komisja przed opracowaniem projektu zwróciła się do członków Instytutu o podanie propozycyj zmian statutu. Komisja otrzymała 114 odpowiedzi, które jednak pod względem projektów bardzo się różniły

między sobą, tak, że próbując znaleźć wspólną ideę, łączącą przynajmniej niektóre odpowiedzi, komisja musiała stworzyć aż 10 grup, wewnątrz których zasadnicze myśli organizacyjne były mniej więcej podobne. Po rozpatrzeniu tych wszystkich odpowiedzi komisja przeszła do porządku dziennego nad propozycjami zasadniczych zmian charakteru instytucji, bądź to przez bezpośrednie podporządkowanie jej Lidze Narodów, bądź przez stworzenie jakiejś organizacji nie tyle międzynarodowej, ile międzypaństwowej. W imieniu komisji na posiedzeniu plenarnem wystąpił Jahn, który zreferował i uzasadnił proponowane zmiany. Zasadnicze z tych zmian zawierają się w następującem:

a) podkreślenie autonomicznego charakteru Międzynarodowego Instytutu Statystycznego;

b) wprowadzenie w skład Instytutu nowego rodzaju członków, a mianowicie członków zbiorowych, do których zaliczono: oficjalne biura statystyczne, stowarzyszenia naukowe oraz prywatne towarzystwa przemysłowe lub finansowe, posiadające zorganizowane biura statystyczne;

c) odebranie prawa głosowania członkom rzeczywistym, którzy nie brali udziału w 4 sesjach zwyczajnych po sobie następujących, z możliwością przeniesienia ich w drodze wyjątku do liczby członków honorowych;

d) utworzenie specjalnego komitetu redakcyjnego oraz zezwolenie na ponowne wybory członków stałego biura Instytutu i komitetu redakcyjnego tylko dwukrotnie z wyjątkiem sekretarza generalnego, dla którego jest zezwolony ponowny wybór trzykrotny;

e) utworzenie komitetu wyborczego w składzie 2 wiceprezydentów Instytutu i 4 członków komitetu redakcyjnego, celem badań przedłożonych kandydatur na członków Instytutu i aprobowania ostatecznej listy kandydatów;

f) ostatnia proponowana zmiana, na którą chcemy zwrócić uwagę, chociaż nie jest natury zasadniczej, ale dotyczy tylko efektów działalności Instytutu, jest kwestja publikacyj. W tej dziedzinie komisja wzięła pod uwagę to, aby publikacje statystyczne nie były dublowane przez Instytut i inne organizacje międzynarodowe.

Już na początku dyskusji Zahn zrobił uwagę, że wadą prac komisji jest nieogłoszenie wszystkich otrzymanych opinij, dotyczących reformy statutu. Następnie Zahn zastrzegł się co do niektórych zmian, a mianowicie co do nieodpowiedniej nazwy nowego rodzaju członków honorowych, którzy dotąd składali się z ludzi najbardziej zasłużonych w statystyce; co do szkodliwej, częstej zmiany członków prezydjum (stałego biura Instytutu); co do utworzenia komitetu wyborczego oraz co do nadania roli decydującej komitetowi redakcyjnemu w tej sprawie. Jeszcze w większym stopniu zaakcentował swój sprzeciw Truchy, który zaproponował, wobec zbyt poważnych i zbyt pośpiesznie proponowanych przez komisję zmian, narazie zostawić statut w dawnem brzmieniu z wyjątkiem art. 4, 7, 14 i 16. W pierwszych 2 artykułach zmiany mogłyby dotyczyć kreowania członków zbiorowych, w 14 artykule zmiana dotyczyłaby treści wydawnictw, zaś ostatni artykuł ma charakter formalny. Oprócz tego Truchy proponował zastanowienie się nad przepisami, dotyczącemi procedury zmian w statucie. Wniosek ten spotkał się z poparciem znacznej grupy członków, szczególnie z pośród grup: francuskiej, węgierskiej, holenderskiej i innych, z drugiej strony energicznie popierali wniosek komisji Gini, Hilton i inni.

Po gorącej dyskusji był przez Hiltona złożony wniosek, aby wogóle odroczyć rozpatrywanie projektu reformy statutu do następnej sesji z tem, że prezydjum swoje uwagi do raportów komisji i do dyskusji w Madrycie roześle członkom Instytutu przynajmniej na trzy miesiące przed sesją. Wniosek ten był złożony w obawie, że przyjęcie projektu Truchy, dotyczącego rzeczy drobniejszych, pogrzebie wogóle sprawy głębszej rewizji statutu na czas dłuższy. Po złożeniu tego wniosku cała grupa, poprzednio popierająca komisję co do zmiany statutu, poparła wniosek Hiltona. Jednocześnie Guinchard uzupełnił wniosek Hiltona żądaniem, aby prezydjum Instytutu rozesłało swym członkom wszystkie 88 wniosków członków w sprawie zmian statutu. Następnie wywiązała się jeszcze dyskusja w sprawie pierwszeństwa głosowania wniosków, przyczem zdecydowano przez głosowanie przedewszystkiem rozpatrzeć wniosek Hiltona.

W dyskusji nad wnioskiem Hiltona była wysunięta przez Verrijn Stuarta poprawka, dotycząca rozpatrzenia na obecnej jeszcze sesji artykułu, omawiającego procedurę zmian statutu. Poprawka ta została odrzucona, poczem przyjęto wniosek Hiltona.

Nad poprawką Guincharda wynikła dyskusja wobec propozycji Marcha, aby członkowie Instytutu byli wezwani do wypowiedzenia się pisemnego przed następną sesją w sprawie projektu komisji. Poprawka Marcha została odrzucona i poprawka Guincharda została przyjęta w formie całkowicie zmienionej przez Hiltona, a mianowicie—jako wezwanie członków Instytutu do przedłożenia swoich komentarzy do projektu komisji, dyskutowanego w Madrycie i do uwag prezydjum Instytutu.

Komentarze te będą zakomunikowane członkom Instytutu przed przyszłą sesją. Na tem sprawę reformy statutu zakończono.

Przyjmowanie wniosków uchwalonych na sekcjach przez plenum przeszło gładko i szybko bez żadnej dyskusji i bez żadnych prawie uwag.

Na zakończenie sesji odbyły się jeszcze wybory do Prezydjum, (t. zw. Biura Instytutu) przyczem na

prezydenta został wybrany Zahn, na wiceprezydentów: Julin, Willcox i Huber, na skarbnika Bowley i na sekretarza generalnego Methorst.

Ostatnim punktem porządku dziennego sesji było wyznaczenie miejsca następnej sesji. Jedyną oficjalną propozycją była propozycja urzędowego delegata Meksyku — Juan de Dios Bojorqueza, zapraszającego Instytut do Meksyku na jesień 1933 r. Nieoficjalnie wystąpił Bowley, który zakomunikował, że w Królewskiem Towarzystwie Statystycznem w Londynie była dyskutowana sprawa zaproszenia Instytutu do odbycia sesji w Londynie, na wiosnę 1934 r.

Przez niektórych członków Instytutu były wysunięte objekcje, co do trudności wyznaczenia sesji w Meksyku ze względu na odległość od Europy, z drugiej zaś strony sprawa urządzenia sesji w Londynie pozostawała narazie pod znakiem zapytania. Wobec tego jednogłośnie uchwalono urządzić w jesieni 1933 r. sesję nadzwyczajną w Meksyku. Co się zaś tyczy czasu i miejsca sesji zwyczajnej, to zostawiono to do decyzji Prezydjum Instytutu.

Oprócz czasu poświęconego pracy na posiedzeniach plenarnych i sekcyj Instytutu, jak zwykle część czasu była zajęta przez oficjalne przyjęcia i wycieczki. O tych rzeczach nie mamy zamiaru pisać, jednakże musimy zaznaczyć, że oficjalne przyjęcia i inne atrakcje podczas sesji w Madrycie mniej absorbowały uczestników, niż analogiczne sprawy podczas paru ostatnich sesyj. Częściowo można to złożyć na karb egzotycznego charakteru miejscowości, w których się odbywały poprzednie sesje, jak np. w Kairze lub Tokio, po części znów wynikło z tego, że oficjalne przyjęcia w Madrycie naogół były mniej liczne i nieco mniej atrakcyjne, pomimo całej gościnności Rządu Hiszpańskiego. Piszemy o tej okoliczności, żeby zestawić dość sprzyjające warunki zewnętrzne dla pracy (pod względem technicznym zewnętrzne warunki posiedzeń stały na wysokości zadania) z bardzo nikłemi wynikami sesji.

Rzeczywiście tylko dyskusja w sprawie statutu Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, chociaż bez żadnych realnych wyników, przedstawia obraz dość gorących starć i większego zainteresowania. Poza tem niektóre tylko referaty, jak np. w pierwszej sekcji—statystyka migracyjna i statystyka narodowościowa oraz w trzeciej sekcji—kwestje dotyczące bezrobocia i płac realnych były szerzej dyskutowane. Szereg innych sprawozdań i referatów, jak np. wiele ważnych referatów w drugiej sekcji, przechodziły bez żadnych dyskusyj, względnie wywoływały bardzo jałowe uwagi i przemówienia.

Przyczyny tego zjawiska szukać należy z jednej strony w znacznem oderwaniu Instytutu od zagadnień życia bieżącego i w zajęciu się różnemi kwestjami, mającemi poważne znaczenie, przez inne instytucje międzynarodowe, ale również i w absolutnej niemożliwości dyskutowania nad niektóremi sprawozdaniami ze względów wprost technicznych. Niektóre bowiem sprawozdania bardzo obszerne dostały się do rąk członków Instytutu dopiero podczas samej sesji i nie było mowy o żadnem dokładniejszem ich przestudjowaniu.

Oprócz tego sprawozdania niektórych komisyj, jak Komisji dla statystyki transportów i Komisji dla statystyki finansów publicznych, przedstawiają ogromnie drobiazgowe i z wielkim nakładem pracy przygotowane projekty wielkich badań statystycznych, które nie mają wartości praktycznej ze względu właśnie na ich wielką drobiazgowość i niemożliwość finansowego i technicznego zastosowania przez poszczególne państwa. Pod tym względem Instytut odchylił się od zasady obowiązującej statystyków projektowania badań krótkich i prostych i zapomniał o tem, że jest niemożliwem robienie z aparatów państwowych i społecznych maszyn statystycznych.

Warto przytem wspomnieć, że wówczas, kiedy na sesji madryckiej bez dyskusji został przyjęty projekt statystyki transportów, już istniała co do niego ujemna opinja Komisji doradczej komunikacji i tranzytu przy Lidze Narodów, która wypowiedziała się o nim, jako nienadającym się do przyjęcia ze względów na zbyt wielkie ciężary nakładane przez niego na państwa i ze względu na niedopasowanie niektórych części projektu do innych zagadnień ekonomicznych. Trzeba coprawda zaznaczyć, że opinja ta nie była jeszcze znana członkom sesji.

Ogólnie rzecz biorąc, powstaje pytanie, jakie znaczenie teoretyczne czy praktyczne mogą mieć podobne projekty, które nie mają widoków urzeczywistnienia. Wśród referatów o treści ekonomiczno-statystycznej, ważniejsze i aktualniejsze, czy to z powodu nieobecności referentów, czy to z powodu tego, że przedstawiały one dopiero pierwsze przyczynki do zagadnień, nie potrafiły wciągnąć zebranych w gorętszą dyskusję. Do takich referatów można zaliczyć referat o statystyce cen produktów gotowych, o płacach jako elemencie kosztów produkcji, o międzynarodowej statystyce trustów, o statystyce rynku wewnętrznego.

Należy nakoniec podkreślić brak wśród referatów czy to ze strony komisyj, czy ze strony członków Instytutu, elementów wiążących je z zagadnieniami społecznemi i gospodarczemi doby obecnej.

Nawet jeżeli referat z treści lub tytułu nasuwał przypuszczenie podobnego powiązania, to jednak albo jego zupełnie nie było, albo był w takiej formie, że efektu zewnętrznego nie okazał.

Zdaje się, że poza przyczynami innemi, usunięcie się Instytutu poza nawias życia jest powodem jego zamierania. Owszem, nie można powiedzieć, że Instytut stał się całkiem bezużyteczny. Poza oficjalnemi referatami i dyskusjami jest jeszcze inna stro-

na, która istnieje i pożytek przynosi—nieoficjalna, a mianowicie, stykanie się niektórych czołowych ludzi, pracujących w statystyce i ekonomji w różnych krajach, między sobą, co doprowadza do wymiany zdań, dyskusyj, poznawania zagadnień interesujących różne kraje. Jednakże koniecznem jest podniesienie wartości i tej pierwszej części zebrania Instytutu, a to jest możliwe tylko przy nastawieniu prac Instytutu na aktualne zagadnienia gospodarczo-społeczne. Jednocześnie i równorzędnie niewątpliwie mogą i muszą egzystować i zagadnienia całkiem teoretyczne, bo przecież Międzynarodowy Instytut Statystyczny jest zrzeszeniem naukowem, zaś sprawa takiego lub innego statutu nie jest rzeczą decydującą.

EDWARD SZTURM DE SZTREM.

Pamięci profesora dr. Władysława Bortkiewicza

(Referat przygotowany na II Zjazd Matematyków Polskich w Wilnie, we wrześniu 1931)

Dnia 16 lipca r. b. zmarł Ś. P. Władysław Bortkiewicz. Statystyka matematyczna straciła jednego ze swych najlepszych przedstawicieli i propagatorów. Okres pracy naukowej zmarłego trwał czterdzieści dwa lata. Pierwsza ze znanych mi prac Władysława Bortkiewicza p. t. *Śmiertnost i dołgowiecznost* była opublikowana w Petersburgu w roku 1890. Ostatnią odbitkę[1] otrzymałem przed paru miesiącami. Zdaje się, że są jeszcze późniejsze prace w druku.

Niepodobieństwem jest omówić szczegółowo w krótkim referacie całej działalności tak płodnego uczonego, jakim był Władysław Bortkiewicz. Można zaledwie podkreślić kilka rysów tej działalności, która była zadziwiająco jednolita. Ogromnie charakterystycznym z tego względu jest tytuł jednej z prac Zmarłego: *Die radioactive Strahlung als Gegenstand warscheinlichkeitstheoretischer Untersuchung* (Berlin 1913). Chodzi mi tu o ostatnie trzy słowa w tym tytule: prawie wszystkie ważniejsze prace Władysława Bortkiewicza poświęcone były w gruncie rzeczy poszukiwaniu objektów do badań z punktu widzenia rachunku prawdopodobieństwa i statystyki. Oczywiście nie dość jest znaleźć objekt do badań. Aby dowieść, że się go znalazło, należy jeszcze przeprowadzić samo badanie i wyniki muszą być interesujące i ważne. Wzrastające stale w ciągu ostatnich dziesięcioleci zainteresowanie statystyką matematyczną zawdzięcza Europa w znacznej mierze pracom Władysława Bortkiewicza, w których umiał on wykazać płodność badań statystycznych w coraz to nowych dziedzinach.

Dziedzinami temi były: statystyka rzadkich wypadków, fizyka, notowania wyników gry w ruletę, biologja, demografja, ekonomja. Nie obca też była Zmarłemu i czysta teorja statystyki, której poświęcał osobne prace i wiele bardzo ciekawych stron w pracach traktujących o zastosowaniach. Te ostatnie są jednak, mojem zdaniem, najważniejsze. Rozmaite, często luźno sformułowane kwestje praktyczne, oraz kwestje zaczerpnięte z innych nauk są w nich przetwarzane w ścisłe zagadnienia matematyczne i rozwiązywane.

Zadanie badania statystycznego rozumiał Władysław Bortkiewicz tak, jak je kiedyś sformułował E. Borel: zaobserwowane są dane częstotliwości jakichś zjawisk—znaleźć schemat losowania kul z urny lub z urn taki, by zaobserwowane liczby były jego konsekwencjami. Podejście to można prześledzić przez większość prac Zmarłego. Wyliczę z nich tylko kilka najważniejszych.

Może najbardziej znaną pracą Bortkiewicza jest książka p. t. *Das Gesetz der kleinen Zahlen* (Lipsk 1898). Zawiera ona znane od czasów Poissona wzory oraz nowe i zupełnie nieoczekiwane ich zastosowania.

Niech p oznacza prawdopodobieństwo jakiegoś zjawiska E. Jeśli odnośne doświadczenia są niezależne i powtarzają się n razy, przyczem p nie ulega zmianom, to prawdopodobieństwo, że zjawisko E zaistnieje dokładnie k razy, równe jest

$$P_{n,k} = C_n^k \, p^k \, (1-p)^{n-k}$$

Wyobraźmy sobie teraz, że p jest liczbą bardzo małą, a n—bardzo dużą, i oznaczmy przez m iloczyn

$$m = pn.$$

Można teraz łatwo dowieść, że wartość prawdopodobieństwa $p_{n,k}$ mało się różni od

$$P_k = e^{-m} \frac{m^k}{k!}$$

To właśnie ostatnie wyrażenie jest znane jako graniczne prawo prawdopodobieństwa Poissona. Przed pracą Bortkiewicza ilustracje, względnie zastosowania tego wzoru nie były znane.

Zastosowania wyników rachunku prawdopodobieństwa, które były popularne w końcu ubiegłego stulecia, ograniczały się do rozważań stałości częstotliwości zjawisk masowych. Stałość ta—tak zwane prawo wielkich liczb—znalazła swe matematyczne uzasadnienie w pracach wielu matematyków, zaczynając od Jakóba Bernoulliego (1713). W przeciwieństwie do zjawisk, powtarzających się masowo, zjawiska rzadkie wymykały się ujęciu w jakieś „prawo".

[1] *Lexis und Dormoy* Nordic Statistical Journal, Vol. 2, 1930.

Władysław Bortkiewicz w omawianej pracy stwierdził, że cały szereg zjawisk rzadkich (statystyka rzadkich wypadków) ulega z wielką dokładnością opartemu o schemat losowy prawu, wyrażonemu wzorem Poissona. Sam ten fakt mógłby może być uważany za błahy, gdyby nie miał poważnych następstw. Polegają one na następującem.

Stwierdzenie zgodności pomiędzy obserwowanemi częstotliwościami jakichś zjawisk, a prawem Poissona świadczy o tem, że prawdopodobieństwa tych zjawisk w ciągu całego okresu badań zachowywały tę samą wartość. Odwrotnie—rozbieżność pomiędzy prawem Poissona a częstotliwościami zjawisk świadczy o zmienności ich prawdopodobieństw. W ten sposób stwierdzenie aktualności prawa Poissona stało się w pewnej mierze równoważnem ze stwierdzeniem stałości prawdopodobieństwa jakichś zjawisk, to zaś zagadnienie stanowi obecnie jedno z najważniejszych zastosowań statystyki matematycznej w najrozmaitszych dziedzinach, jak statystyka wypadków przy pracy, rozmaite zagadnienia medyczne, biologiczne i techniczne (jednolitość produktów fabrykacji). W fizyce to samo prawo Poissona znalazło zastosowania dzięki pracom Smoluchowskiego i innych.

Okoliczność, że rzadkie zjawiska ulegają w pewnych warunkach „prawu“ opartemu o schemat losowy, określił Bortkiewicz słowami, że ważnem dla nich jest „prawo małych liczb“.

Drugą z kolei ważniejszą monografją Bortkiewicza jest wspomniana już książka *Die radioactive Strahlung als Gegenstand wahrscheinlichkeitstheoretischer Untersuchung*.

Autor uważa, że przy badaniu zjawisk promieniowania z punktu widzenia rachunku prawdopodobieństwa możliwe są dwa różne sposoby traktowania zagadnienia. Przedewszystkiem można rozważać przerwy pomiędzy kolejnemi rozpadami atomów ciał promieniotwórczych i zastanawiać się, czy posiadają one charakter losowy. Niech s oznacza dowolny okres czasu. Prawdopodobieństwo, iż najbliższy rozpad atomu nastąpi nie wcześniej niż po czasie s, równe jest

$$F\{s\} = e^{-ks}$$

Wzór ten wyprowadzony został na podstawie założeń: (a) funkcja F jest różniczkowalna i (b) rozkłady atomów są od siebie niezależne. Liczne wyniki doświadczalne okazują zupełną zgodność z powyższym wzorem.

Drugi sposób traktowania tychże zjawisk prowadzi do prawa Poissona. Podstawowym objektem rozważań są tu liczby rozkładów atomów w ciągu równych okresów czasu.

Trzecia większa praca Władysława Bortkiewicza — może najważniejsza — nosi tytuł *Die Iterationen* (Berlin 1917). Powstała ona na skutek publikacji Karola Marbe p. t. *Die Gleichformigkeit in der Welt*, w której klasyczne pole do ilustracji wyników rachunku prawdopodobieństwa, wyniki gier hazardowych, było tak potraktowane, że całość mogłaby służyć za argument, że teorja prawdopodobieństwa wogóle nie ma zastosowań w świecie zewnętrznym. Bortkiewicz miał początkowo zamiar poświęcić pracy Marbego tylko artykuł krytyczny. Okazało się jednak, że materjał jest duży, a wyniki interesujące, wobec czego powstała książka.

Traktowane w niej zagadnienie możnaby krótko sformułować jak następuje. Rozważane są ciągi doświadczeń, przyczem w wyniku każdego może zaistnieć jedno ze zjawisk $A, B, \ldots C$. Jeśli jakieś jedno zjawisko, np. A powtarza się w wyniku n kolejnych doświadczeń, to doświadczenia te tworzą „iterację“. Jeśli N jest liczbą dokonywanych doświadczeń, przyczem każdemu ewentualnemu wynikowi doświadczenia odpowiada określone prawdopodobieństwo, to liczba x iteracyj o długości n jest zmienną ewentualną o określonych własnościach, które są przedmiotem rozważań autora.

Rozważania te są bardzo pięknie rozczłonkowane. Pierwsza ich część nosi nazwę sylleptyki i jest zupełnie niezależna od pojęć z teorji prawdopodobieństwa. Dotyczy ona własności zbioru wartości, które może posiadać zmienna ewentualna x. Druga część rozważań wchodzi w zakres teorji prawdopodobieństwa. Nazywa ją autor stochastyką—nazwa wprowadzona kiedyś przez Bernoulliego, potem zapomniana a obecnie ogólnie przyjęta.

Z tem rozczłonkowaniem rozważań związane jest całe piękno i przejrzystość książki, operującej zresztą zupełnie elementarnemi działami rachunku prawdopodobieństwa. Zaznaczyć należy, że rozdzielanie rozważań sylleptycznych i stochastycznych nie jest bardzo popularne, i w wielu nawet nowszych pracach obie części rozwiązania zagadnienia przeplatają się wzajemnie. W wyniku popełniane są liczne błędy o charakterze elementarnym, którychby się napewno uniknęło, gdyby rozważania stochastyczne były poprzedzone przez sylleptykę.

Wyniki teoretyczne zawarte w książce *Die Iterationen* ilustrowane są głównie na notowaniach wyników gry w ruletę, znajdują jednak zastosowanie i w innych dziedzinach, jak np. przy badaniach częstotliwości płci bliźniąt etc. Za każdym razem dochodzi się do wniosku—sprzecznego z twierdzeniami Marbego, że skonstruowanie stochastycznego modelu obserwowanych zjawisk jest rzeczą możliwą.

Ostatnią ze znanych mi większych prac Władysława Bortkiewicza, których treścią jest konstrukcja stochastycznego modelu jakichś zjawisk, jest *Homogeneität und Stabilität in der Statistik* (Skandinavisk Aktuarietidskrift, 1918). Traktowane są w niej zagadnienia dyspersji i jej zależności od liczby

spostrzeżeń, od różnorodności obserwowanej masy oraz od zmian zachodzących w tej masie pomiędzy poszczególnemi okresami obserwacyjnemi. Szereg osiągniętych tu wyników znalazł niespodziewane zastosowanie w teorji doświadczeń rolniczych.

Liczne czysto teoretyczne prace Bortkiewicza — w tem kilka ogłoszonych w Polsce w *Pracach Matematyczno-Fizycznych*—poświęcone są teorji współczynnika dyspersji i prawu Gaussa. Należy jeszcze zanotować prace z matematyki ubezpieczeniowej.

Kończąc, chciałbym podnieść jeszcze jedną zasługę Zmarłego. Poświęcając tak wiele trudu konstrukcji modeli stochastycznych zjawisk rozmaitego rodzaju, spotykał się Władysław Bortkiewicz stale z zagadnieniem, czy dany model stochastyczny jest istotnie zgodny z wynikami obserwacji. Innemi słowami: czy różnice pomiędzy liczbami empirycznemi, a ich nadziejami matematycznemi, wynikającemi ze skonstruowanego modelu, mogą być przypisane nieuniknionym wahaniom losowym, czy też model jest źle skonstruowany. Zagadnienia tego rodzaju i metody ich rozwiązania, których początki tkwią w wielu pracach Władysława Bortkiewicza, są obecnie traktowane w Europie i w Ameryce, jako najważniejsze zagadnienia statystyki matematycznej.

JERZY NEYMAN

OD REDAKCJI

Drukując wspomnienie o Ś. P. Władysławie Bortkiewiczu, które wyszło z pod pióra przedstawiciela statystyki matematycznej, Redakcja Kwartalnika Statystycznego podaje poniżej ogólne informacje o życiu i pracach Zmarłego ze szczególnem uwzględnieniem prac o charakterze mniej matematycznym.

Ś. P. Władysław Bortkiewicz

7. VIII 1868 — 16. VII 1931

Ś. P. Władysław Bortkiewicz pochodził z polskiej rodziny. Urodzony w Petersburgu, kształcił się w Petersburgu i Dorpacie. Działalność naukową rozpoczął b. wcześnie—już w 1890 roku opublikował pierwszą poważniejszą pracę naukową (w języku rosyjskim). Następnie wyjechał na dalsze studja do Niemiec. Decydujący wpływ na przyszłą twórczość naukową Zmarłego miała współpraca z Lexisem; Bortkiewicz był niewątpliwie najwybitniejszym uczniem i kontynuatorem Lexisa, najgorętszym zwolennikiem i obrońcą jego koncepcyj. Wiele też miejsca w pracach Zmarłego zajmuje walka z dominującym doniedawna w statystyce niemieckiej kierunkiem antymatematycznym, odrzucającym wszelkie zastosowania rachunku prawdopodobieństwa do teorji statystyki i analizy danych statystycznych (G. v. Mayr i inni). Po paru latach pobytu w Niemczech otrzymuje Bortkiewicz docenturę w Strassburgu, następnie w Getyndze. W 1893 roku ukazuje się pierwsza większa jego praca w języku niemieckim, monografja *Mittlere Lebensdauer*.

W serji artykułów *Kritische Betrachtungen zur Theoretischen Statistik*, ogłoszonych w 1895—96 w *Jahrbücher für National Ökonomie und Statistik* pogłębia i rozwija Bortkiewicz teorję dyspersji Lexisa i Dormoy, najważniejszą obecnie metodę stosowania schematów teorji prawdopodobieństwa do statystyki. Najbardziej znana jego praca, również z tego samego okresu *Das Gesetz der kleinen Zahlen* (Lipsk 1898) zawiera, obok podstawowego wyniku, któremu zawdzięcza swój tytuł, dalsze udoskonalenie teorji dyspersji.

Porzucając założenie stałego prawdopodobieństwa danego zjawiska, wykańcza w niej Bortkiewicz teorję dyspersji dla szeregów, odpowiadających prawdopodobieństwu, zmieniającemu się dla poszczególnych grup obserwacyj, oddzielając we wzorze na odchylenie średnie składnik, odpowiadający stałemu prawdopodobieństwu przeciętnemu (unwesentliche Schwankungskomponente, Normalfehler), od składnika, wywołanego przez zmienność prawdopodobieństwa (Fehlerexzedent, wesentliche Schwankungs-

komponente). To samo zagadnienie stanowiło przedmiot jednej z ostatnich prac Zmarłego p. t. *Homogeneität und Stabilität in der Statistik*, *Skandinavisk Aktuarietidskrift*, 1918.

Po powrocie z Niemiec Bortkiewicz spędził 3 lata w rosyjskiej służbie państwowej w Ministerstwie Komunikacji (1897—1900), następnie objął katedrę statystyki w Berlinie (1901), gdzie pozostał do swej śmierci. Współpracował on w 2 pomnikowych wydawnictwach, mianowicie w *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* (artykuły *Lebensdauer* i *Sterblichkeit und Sterblichkeitstafeln* w wydaniu II, *Der Gegenwärtige Stand des Problems der Geldwertmessung* w wydaniu IV) oraz w *Enzyklopädie der Mathematischen Wissenschaften* (artykuł *Anwendungen der Wahrscheinlichkeitsrechnung auf Statistik*). W 1903 roku został członkiem Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, w którego pracach brał stale żywy udział. W wielu tomach Biuletynu Instytutu znajdują się duże rozprawy Bortkiewicza, poświęcone rozmaitym zagadnieniom statystyki teoretycznej. Między innemi, kilkakrotnie powracał do zagadnienia t. zw. standardyzacji spółczynników, którem zajmował się już w monografji *Mittlere Lebensdauer*. Zagadnieniu temu poświęcona jest praca *Über die Methode der Standard-Population* w tomie XIV Biuletynu. Bortkiewicz brał czynny udział w pracach wyłonionej przez Instytut specjalnej komisji dla badania tego zagadnienia, referował je niejednokrotnie w komisji i na sesjach Instytutu. Jedna z ostatnich prac jego, *Korrelationskoeffizient und Sterblichkeitsindex* (*Blätter für Versicherungsmathematik* 1929, Nr. 3), również temu zagadnieniu była poświęcona.

Władysław Bortkiewicz był pozatem członkiem wielu towarzystw naukowych, jak American Statistical Association, Royal Statistical Society of London, Société Statistique de Suisse oraz Szwedzkiej Akademji Umiejętności.

Długoletnia działalność naukowa Bortkiewicza była bardzo wielostronna. Obok statystyki matematycznej—głównej dziedziny swej pracy—zajmował się wielu innemi dziedzinami, mniej lub więcej związanemi z teorją prawdopodobieństwa. Na jednem z pierwszych miejsc wymienić tu należy matematykę ubezpieczeniową. Młodzieńcza praca Zmarłego—*Mittlere Lebensdauer*—zajmuje się właśnie podstawowemi zagadnieniami demograficzno-aktuarjalnemi. Praca ta wykazuje już szereg cech, niezmiernie charakterystycznych dla całej jego twórczości naukowej. A więc przedewszystkiem, nadzwyczajną dbałość o ścisłość i dokładność logiczną, precyzyjne odgraniczanie i analizę podstawowych pojęć i założeń. Książka Bortkiewicza wiele się przyczyniła do wyświetlenia nieporozumień i niejasności, związanych wówczas z pojęciami takiemi, jak spółczynnik umieralności, natężenie umieralności, prawdopodobieństwo zgonu, przeciętne trwanie życia i t. d. oraz dokładnego wyjaśnienia zachodzących pomiędzy niemi związków. Uderza również doskonałe opanowanie aparatu matematycznego i łatwość operowania nim. Do najważniejszych nowych zdobyczy, zawartych w *Mittlere Lebensdauer*, zaliczyć należy pojęcie ludności stacjonarnej (stabile Bevölkerung), którego specjalnym przypadkiem jest ludność zastojowa tablic wymieralności, i które nabrało tak wielkiej doniosłości w pracach współczesnych teoretyków, jak Lotka i inni.

Z późniejszych prac z tejże dziedziny wymienić można: *Über die Sterblichkeit der Empfänger der Invalidenrenten (Zeitschrift für Versicherungsrecht und Wissenschaft, 1900), Risicoprämie und Sparprämie bei Lebensversicherung auf eine Person (Assecuranz Jahrbuch, 1903)*, gdzie po raz pierwszy wyjaśniony został związek logiczny obu pojęć oraz podane metody podziału obu sum dla wszelkiego rodzaju ubezpieczeń; *Kürzung der Versicherungsdauer als Schutzmittel gegen Sterblichkeitsverluste (Zeitschrift für gesamte Versicherungswissenschaft, 1906)* oraz ogłoszona w tem samem czasopiśmie w 1909 roku praca *Fehlerausgleichung und Untersterblichkeit*, w której Bortkiewicz obala rozpowszechnione wówczas pośród praktyków ubezpieczeniowych mniemanie, jakoby wszelkie wyrównanie musiało systematycznie obniżać prawdopodobieństwa zgonu. W tem miejscu wspomnieć też należy, że do Bortkiewicza, jako do jednego z najwybitniejszych znawców matematyki ubezpieczeniowej, zwróciło się w swoim czasie Ministerstwo Reform Rolnych z prośbą o zaopinjowanie pewnego projektu ubezpieczeń powszechnych, mającego na celu uniknięcie nadmiernego rozdrobnienia własności ziemskiej. Artykuł Bortkiewicza w tej sprawie został ogłoszony w języku polskim w zbiorowej książce p. t. *Zastosowanie ubezpieczeń na życie do zagadnienia nadmiernego podziału gruntów*, Warszawa 1930.

Nieustanne dążenie Bortkiewicza do jak największej precyzji i ścisłości, zamiłowanie do logiki, której był zresztą doskonałym znawcą, budziło w nim duże zainteresowanie do podstaw logicznych rachunku prawdopodobieństwa, w którym, wślad za Lexisem, widział fundament racjonalnej teorji statystyki. Z dziedziny tej nie ogłosił on żadnej większej pracy, często jednakże poruszał ją w związku z innemi zagadnieniami, jak np. w artykule *Wahrscheinlichkeitsrechnung und Wahrheit*, biorąc w ten sposób udział w ożywionej dyskusji filozoficznej nad podstawami rachunku prawdopodobieństwa, trwającej już od dawna.

Bortkiewicz był również wybitnym znawcą ekonomji politycznej, w której był zwolennikiem kierunku matematycznego, reprezentowanego przez V. Pareto i teorji użyteczności krańcowej Böhm-Baverka. Wykładał nawet przez pewien czas ten przedmiot na uniwersytecie berlińskim. Szereg prac jego porusza też zagadnienia, ściśle związane z eko-

nomją polityczną, jak np. cytowany już artykuł w IV wydaniu *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, który obok bardzo szczegółowej i precyzyjnej teorji wskaźników zawiera również rozważania ekonomiczne, oraz ostatnia praca, ogłoszona w Biuletynie Międzynarodowego Instytutu Statystycznego *Über die Disparitätsmasse der Einkommenstatistik.*

Znajomość wielu języków pozwalała Bortkiewiczowi stale być doskonale poinformowanym o wszystkich nowych zdobyczach statystyki teoretycznej, czego dowodem były częste ożywione polemiki z najwybitniejszymi teoretykami wszystkich krajów.

Poza swoją działalnością czysto naukową położył Bortkiewicz wielkie zasługi na polu nauczania statystyki.

Już podczas swej docentury mógł się poszczycić tak wybitnym uczniem (zmarłym w r. 1926) jak A. Czuprow, który bezwątpienia był jednym z najwybitniejszych teoretyków statystyki matematycznej XX wieku.

W ciągu dalszej swej trzydziestoletniej działalności profesorskiej na uniwersytecie berlińskim wykształcił Bortkiewicz niejedno pokolenie statystyków niemieckich. Zwłaszcza zasłużoną sławą cieszyło się wzorowo przezeń prowadzone seminarjum. Po otwarciu Uniwersytetu Warszawskiego czynione były pewne kroki ku objęciu przezeń katedry statystyki w Warszawie, następnie w Krakowie, które jednakże nie doprowadziły do żadnego wyniku. Bortkiewicz utrzymywał żywe stosunki z szeregiem polskich uczonych, niektóre prace jego były drukowane również i w języku polskim w *Wiadomościach Matematycznych*: w tomie V (1901) artykuł *O stopniu dokładności spółczynnika rozbieżności* oraz w tomie XII (1918) *Z zasad Teorji Prawdopodobieństwa*— przekład II rozdziału książki *Die Iterationen.*

Ze śmiercią Władysława Bortkiewicza zeszedł do grobu jeden z najwybitniejszych przedstawicieli nowoczesnej statystyki teoretycznej.

Biblioteka Główna